

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

ผ่านการรับรองคุณภาพของศูนย์ดัชนีอ้างอิงวารสารไทย
TCI (Thai-Journal Citation Index Center) กลุ่มที่ 2

วารสาร การเมือง การบริหาร และกฎหมาย

Journal of politics, administration and law

ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2568

ISSN 3088-2230 (Online)

วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2568
ISSN 3088-2230 (Online)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานและทรรศนะทางวิชาการสาขารัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และนิติศาสตร์ ตลอดจนสาขาที่เกี่ยวข้อง
2. เป็นแหล่งข้อมูลในการเสนอผลงาน บทความ ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับงานวิจัย และข้อมูลท้องถิ่น ภาคตะวันออก รวมทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการค้นคว้าประกอบการศึกษาในระดับต่าง ๆ

วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย เป็นวารสารวิชาการด้านการเมือง การบริหาร และกฎหมาย ตลอดจนสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง มีกำหนดการตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (มกราคม - มิถุนายน และ กรกฎาคม - ธันวาคม)

วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย ยินดีรับพิจารณาบทความวิชาการ บทความวิจัย บทความปริทัศน์ บทวิจารณ์หนังสือ รายงานการสัมมนาด้านรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และนิติศาสตร์ และสาขาที่เกี่ยวข้อง เพื่อตีพิมพ์ในวารสาร ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยส่งต้นฉบับมาที่ กองบรรณาธิการ (โปรดดูรายละเอียดการเสนอบทความท้ายเล่ม) เพื่อให้คณะกรรมการกลั่นกรองหรือผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review-Double-blind) จำนวน 3 ท่าน ในสาขาที่เกี่ยวข้องพิจารณา

เจ้าของ

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข

อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 20131

โทรศัพท์ 038-102369 ต่อ 150 , โทรสาร 038-393475

Homepage: <http://polsci-law.buu.ac.th/journal/>

ThaiJo: https://www.tci-thaijo.org/index.php/polscilaw_journal

E-mail: polscilawjournal@gmail.com

กองบรรณาธิการ

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สัมฤทธิ์ ขสสมศักดิ์
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีธร
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.อนุสรณ์ ลีมนาค
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาษ
สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยรังสิต
ศาสตราจารย์ ดร.เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ
ข้าราชการบำนาญ
ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ จันทิก
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร
วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม
รองศาสตราจารย์ ร้อยตรี ดร.ณัฐกริช เปาอินทร์
คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ กุลสวัสดิ์
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
รองศาสตราจารย์ ดร.รัชนี้ แดงอ่อน
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.ธีระพงษ์ ฐิริปาณิก
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Journal of Politics, Administration and Law

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ญารศ อัครพัฒนานุกุล

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Professor Dr.Marco Brunazzo

Department of Sociology and Social Research, University of Trento, Italy

Adjunct Professor Dr.Markku Salomaa

Centre for East Asian Studies, University of Eastern Finland, Finland

Professor Filippo Lorenzon

School of Law, Dalian Maritime University, China

Dr.Zoumpoulia Amaxilati

Hillary Rodham Clinton School of Law, Swansea University, United Kingdom

Drs.Andy Fefta Wijaya

Faculty of Administrative Science, Brawijaya University, Malang, Indonesia

ผู้ประสานงานกองบรรณาธิการ

ดร.ณปภา จิรมงคลเลิศ

ดร.สุทธาทิพย์ จัปใจเหมาะ

นางสาวธารทิพย์ ภาวะวิภาต

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Journal of Politics, Administration and Law

Faculty of Political Science and Law,

Burapha University

Objectives

1. To promote and disseminate academic works and viewpoints relating to political science, Public administration, law and related fields.
2. To be a source of scholarly discussion, research publication, and practical Viewpoints from local issues in Thailand and worldwide
3. To be a repository of research literature and information for every education level.

Journal of Politics, Administration and Law has a particular interest in the link between political science, public administration theory and practice, law and a wide range of relevant themes. The journal also provides a professional forum for reporting on new experiences, new thinking and new ways of working among students, scholars, practitioners, policy shapers and socio-political activists. The journal is published two issues a year (January – June and July - December)

The Editorial Board welcomes the submission of research articles, review and seminar reports from the field of political science, public administration, law and related fields for publication from both academic and professional authors. Manuscript in English is also welcome. The manuscript must be sent to the Editorial Board and the author should consult notes for contributors appeared at the back cover of each issue. All manuscripts submitted will be subject to rigorous double-blind reviewing.

Journal of Politics, Administration and Law

Editorial Advisor

Asst. Prof. Dr. Samrit Yossomsakdi

Faculty of Political Science and Law, Burapha University

Editorial in Chief

Assoc. Prof. Acting Sub Lt.Dr. Ekkawit Maneethorn

Faculty of Political Science and Law, Burapha University

Editorial Board

Prof. Emeritus Dr. Anusorn Limmanee

Faculty of Political Science, ChulalongKorn University

Prof. Dr. Supachai Yavapapas

Institute of Public Administration and Public Policy, Rangsit University

Prof. Dr. Ruengwit Ketsuwan

Retired Government Official

Prof. Dr. Kriengkrai Charoenthanavat

Faculty of Law, ChulalongKorn University

Assoc. Prof. Dr. Thirawat Chuntuk

Faculty of Management Science, Silpakorn University

Assoc. Prof. Dr. Piyakorn Whangmahaporn

Graduate College of Management, Sripatum University

Assoc. Prof. Second Lt. Dr. Nuttakrit Powintara

Graduate School of Public Administration, National Institute of Development

Administration (NIDA)

Asst. Prof. Dr. Teera Kulsawat

Faculty of Political Science and Law, Burapha University

Assoc. Prof. Dr. Ratchanee Tangon

Faculty of Political Science and Law, Burapha University

Dr. Teeraphong Puripanik

Faculty of Political Science and Law, Burapha University

Asst. Prof. Dr. Yared Akarapattananukul

Faculty of Political Science and Law, Burapha University

Prof. Dr. Macro Brunazzo

Jean Monet Chair in European Studies University of Trento

Adjunct Professor Dr. Markku Salomaa

Centre for East Asian Studies, University of Eastern Finland, Finland

Professor Filippo Lorenzon

School of Law, Dalian Maritime University, China

Dr. Zoumpoulia Amaxilati

Hillary Rodham Clinton School of Law, Swansea University, United Kingdom

Drs. Andy Fefta Wijaya

Faculty of Administrative Science, Brawijaya University, Malang, Indonesia

Coordinator

Dr. Napapha Jiramongkollert

Dr. Suttatip Jupjaimok

Miss Tharntip Pawawipat

Faculty of Political Science and Law, Burapha University

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

ศาสตราจารย์ พลตำรวจตรี ดร.โสรัตน์ กลับลีลา

คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

รองศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประทีป ทับอัครานนท์

ศาลจังหวัดปทุมธานี กระทรวงยุติธรรม

รองศาสตราจารย์ ดร.อนุจักร ชินสาร

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

รองศาสตราจารย์ ดร. สุเมธ เดียววิเศษ

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา

รองศาสตราจารย์พิเศษ พลตำรวจตรี ดร.ปกรณ์ มณีปกรณ์

ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร.จิตาภา พรยิ่ง

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ จันทิก

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เรวัต แสงสุริยงค์

ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สนิทเดช จินตนา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภิกษุ กัลยาณมิตร

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชชา ภักดีจิตต์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มธุรส ผ่านเมือง
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

พันเอก ดร.เจน สุขศรีทอง

โรงเรียนเสนาธิการทหารบก

พันตำรวจเอก หญิง ดร.กษิรานิษฐ์ เตชิตวรเศรษฐ์

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

พันตำรวจโท ดร.พงษ์ธร ธัญญศิริ

กระทรวงยุติธรรม

ดร.ธงชัย ทองมา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ดร.เสริมสิทธิ์ สร้อยสอศรี

นักวิชาการอิสระ

ดร.เฟ่ง บัวหอม

เทศบาลตำบลบางเสร่ จังหวัดชลบุรี

ดร.ชวิน ไกรวิชัย สิงโตทอง

เทศบาลตำบลหนองซาก จังหวัดชลบุรี

ดร.กุลนันท์ กันธิก

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ดร.กชพร นรมาศย์

นักวิชาการอิสระ

ดร.ระเบียบ กิจเจริญ

นักวิชาการอิสระ

ดร.ธานี ขามชัย

โรงพยาบาลมะเร็ง จังหวัดชลบุรี

ดร.มาลัย ลีสังสิทธิ์ลาวัลย์

นักวิชาการอิสระ

ดร.มยุรี จำรัส

สำนักงานยุติธรรมจังหวัดชลบุรี

ดร.ยิ่งศักดิ์ จิตตะโกตร์

กระทรวงสาธารณสุข

ดร.ปริญา สิริอัครกุล

มหาวิทยาลัยมหิดล

ดร.ศาสดา วิริยานุพงษ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ดร.คณิน วงศ์ใหญ่

นักวิชาการอิสระ

ดร.ชนนิกานต์ รอดมรรณ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

รองศาสตราจารย์ ดร.รัชนี แดงอ่อน

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ กุลสวัสดิ์

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ญาราศ อัครพัฒนานุกูล

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุปราณี ธรรมพิทักษ์

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.ธัญพิชชา สามารถ

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.สรชัย ศรีนิสานต์สกุล

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.กฤษฎา นันทเพ็ชร

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.โชติศา ขาวสนิท

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.ภารดี ปลื้มโกศล

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

กำหนดเวลา ปีละ 2 ฉบับ (มกราคม - มิถุนายน และ กรกฎาคม - ธันวาคม)

การติดต่อ รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีธร
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
169 ถนนลงหาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 20131
โทรศัพท์ 038-393475, 038-102369 ต่อ 115
Homepage: <http://polsci-law.buu.ac.th/journal/>
ThaiJo: https://www.tci-thaijo.org/index.php/polscilaw_journal
E-mail: polscilawjournal@gmail.com

อนึ่ง บทความทุกเรื่องที่ตีพิมพ์ในวารสารฯ จะได้รับการอ่านและการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ กองบรรณาธิการขอสงวนลิขสิทธิ์ ในการบรรณาธิการ และลำดับการตีพิมพ์ก่อน-หลัง ทั้งนี้ ถ้อยคำ ข้อเขียน ข้อคิดเห็นและข้อสรุปในบทความย่อและบทความทุกเรื่อง ถือเป็นผลงานวิชาการของผู้เขียน โดยกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

บรรณาธิการแถลง

วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2568) ได้จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนคณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา รวมถึงผู้สนใจทั่วไปได้เผยแพร่ผลงานทางวิชาการด้านการเมือง การบริหาร และกฎหมาย ตลอดจนสาขาที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยบทความวิจัย และบทความวิชาการ จำนวน 19 เรื่อง ซึ่งมีความหลากหลายในองค์ความรู้ ในฉบับนี้ขอแนะนำบทความแรก เรื่อง **Perception and Reality: Key Factors Influencing Politician Image** โดย **Watcharachai Naklamai and Waiphot Kulachai** บทความวิชาการนี้เป็นการสังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยซึ่งมีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของนักการเมือง โดยบูรณาการงานวิจัยทางด้านรัฐศาสตร์ จิตวิทยา และสื่อสารมวลชน บทความนี้ให้ความสำคัญกับการประเมินผลกระทบของคุณลักษณะส่วนบุคคล การนำเสนอของสื่อ ผลการดำเนินการทางการเมือง การมีปฏิสัมพันธ์กับสาธารณชน และบริบททางวัฒนธรรม ต่อภาพลักษณ์ของนักการเมือง ซึ่งผลการวิเคราะห์ พบว่า ภาพลักษณ์ของนักการเมืองเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเกินกว่าผลลัพธ์ทางนโยบาย โดยภาพลักษณ์ของนักการเมืองได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากการนำเสนอของสื่อและความสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม อิทธิพลของแพลตฟอร์มสื่อดิจิทัลที่เพิ่มขึ้น ได้เปลี่ยนแปลงการจัดการภาพลักษณ์แบบดั้งเดิม ทำให้นักการเมืองจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับกลยุทธ์เพื่อรักษาภาพลักษณ์ของตนเอง ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงปัจจัยที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการภาพลักษณ์ของนักการเมืองต่อสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในสภาพแวดล้อมทางการเมืองสมัยใหม่ และนักวางแผนกลยุทธ์และนักสื่อสารทางการเมือง สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของนักการเมืองต่อสาธารณชน

บทความที่ 2 เรื่อง **การจัดการองค์การยุคใหม่และการบริหารเงินหมุนเวียนที่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล** โดย **นายปิยมเชษฐ์ โอภาสกิจ** การจัดการองค์การยุคใหม่เป็นการดำเนินการทางการเมืองการบริหารเงินทุนหมุนเวียนและการสร้างรายได้ที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน โดยเฉพาะการจัดการธุรกิจขยะรีไซเคิลซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ให้กับผู้ประกอบการ รวมทั้งส่งผลดีต่อชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการดำเนินการจัดการขยะและการรีไซเคิลเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ โดยของเสียกลายเป็นทรัพยากรที่มีค่าเพิ่มมากขึ้น วิธีสร้างรายได้จากการรีไซเคิล เน้นที่การรีไซเคิลและการแยกขยะเพื่อสร้างธุรกิจที่ยั่งยืนและส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น อีกทั้งการรีไซเคิลช่วยลดภาระในการกำจัดกากของเสียและประหยัดค่าใช้จ่าย รวมถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ซึ่งธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิลมีโอกาสสูง เนื่องจากขยะรีไซเคิลเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความต้องการสูงและต้นทุนในการดำเนินการไม่สูงมาก ยังรวมไปถึงการจัดการและการจัดเก็บ

กากของเสียที่ถูกต้องเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาระบบการจัดการของเสียและการรีไซเคิลให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความต้องการดำเนินการวิจัยเรื่อง การประกอบธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิลที่มีรายได้จากผลกำไรเพิ่มด้วยระบบการบริหารเงินทุนหมุนเวียนและสามารถสร้างรายได้มั่นคงต่อไป

บทความที่ 3 เรื่อง ปัจจัยสำคัญแนวทางการปรับปรุงแผนการตลาดเพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภคภายใต้ความหลากหลาย ความพึงพอใจ และสร้างแรงดึงดูดของผู้บริโภคสมาร์ตโฟน ในยุคดิจิทัล โดย นางสาวปณิญา นาคนาม แนวทางการพัฒนาและปรับปรุงแผนการตลาดเพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภคภายใต้ความหลากหลาย ความพึงพอใจ และสร้างแรงดึงดูดของผู้บริโภคสมาร์ตโฟนในยุคดิจิทัลที่เหมาะสมมากที่สุดนั้น คือ การใช้ระบบเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมไปถึงกลยุทธ์ทางการตลาด หรือ Marketing Strategy เพื่อออกแบบกลยุทธ์ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างแม่นยำและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยแนวทางที่มุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ากับกลยุทธ์การตลาด (Marketing Strategy) เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการสร้างการรับรู้แบรนด์ การส่งเสริมการตลาด ภาพลักษณ์องค์กร และกระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค อันเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันทางการตลาด ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาสินค้าสมาร์ตโฟนต่าง ๆ ให้ตรงต่อความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น และเพิ่มส่วนแบ่งทางการตลาดให้กับตลาดสมาร์ตโฟนเพิ่มขึ้น บทความนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับ ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่จำหน่ายสมาร์ตโฟนแบรนด์ Apple ที่สามารถนำข้อมูลที่ได้จากบทความวิชาการนี้ไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์ต่าง ๆ ให้สอดคล้องต่อความต้องการของผู้บริโภคและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในด้านการสร้างข้อได้เปรียบเชิงกลยุทธ์ทางการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นแนวทางในการวางแผนกลยุทธ์ของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรม สมาร์ตโฟนได้ เพื่อยกระดับศักยภาพในการแข่งขันและเพิ่มส่วนแบ่งทางการตลาดได้อย่างยั่งยืน

บทความที่ 4 เรื่อง บทบาทของข้อมูลทางบัญชีในการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุน โครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว โดย นางสาวพรทิพย์ จตุพรมงคลชัย, นางสาวกนกอร เนตรฐ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีณา สปิเลอร์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ กุลสวัสดิ์, ดร.ธัญพิชชา สามาร และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัสรินทร์ พ่วงเถื่อน บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของข้อมูลทางบัญชีในการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุน โครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว โดยใช้กรณีศึกษาโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในภาคอีสานตอนบน เป็นตัวอย่างเชิงประยุกต์ ซึ่งมีข้อมูลทางการเงินและการลงทุนที่ครบถ้วน ผลการวิจัยพบว่าข้อมูลทางบัญชี เช่น งบกำไรขาดทุน งบกระแสเงินสดและงบดุล มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจลงทุน โดยเฉพาะเมื่อนำมาใช้ร่วมกับเครื่องมือ

การวิเคราะห์ทางการเงิน เช่น อัตราผลตอบแทนภายใน (IRR) มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) จุดคุ้มทุน (BEP) ระยะเวลาคืนทุน (Payback Period) และอัตราส่วนทางการเงินอื่น ๆ ซึ่งช่วยให้เข้าใจถึงความคุ้มค่าของการเงินของโครงการ ทั้งในสถานการณ์ปกติและสถานการณ์ความไว (Sensitivity Analysis) โดยใช้ข้อมูลทฤษฎีจากเอกสาร Feasibility Study โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในภาคอีสานตอนบน นอกจากนี้งานวิจัยยังเสนอกรอบแนวคิดในการใช้ข้อมูลทางการเงินและบัญชีในการประเมินผลตอบแทนและผลกระทบทางเศรษฐกิจของโครงการอย่างยั่งยืน โดยเน้นการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่มีข้อมูลเป็นฐาน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรและลดความเสี่ยงทางการเงินรวมถึงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนในประเทศไทย

บทความที่ 5 เรื่อง การเปรียบเทียบนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายมาแล้วฉบับ: มุมมองอาชญาวิทยา
วิทยาระหว่างไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น โดย นายณัฐวุฒิ ปัญญาชัย และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุมนทิพย์ จิตสว่าง บทความวิจัยนี้ศึกษาการเปรียบเทียบนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายมาแล้วฉบับใน 3 ประเทศ ได้แก่ ไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น โดยใช้กรอบแนวคิดด้านอาชญาวิทยา ได้แก่ ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม ทฤษฎียับยั้ง ทฤษฎีฟื้นฟู และแนวคิดความยุติธรรมเชิงกระบวนการ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเชิงคุณภาพจากข้อมูลเอกสารทฤษฎีในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ผลการศึกษาพบว่า ญี่ปุ่นเน้นการควบคุมทางสังคมและการลงโทษที่ครอบคลุมทุกฝ่าย อังกฤษใช้ระบบลงโทษแบบมีเงื่อนไขและฟื้นฟูควบคู่กับการป้องกันปราบปราม ขณะที่ไทยยังขาดความสม่ำเสมอในการบังคับใช้และมาตรการฟื้นฟูเชิงพฤติกรรม นอกจากนี้ยังพบว่าระบบกฎหมายแบบ Civil Law ในไทยและญี่ปุ่นมีผลต่อการกำหนดบทลงโทษที่ตายตัว ในขณะที่ Common Law ของอังกฤษเปิดให้ใช้ดุลพินิจมากกว่า บทความเสนอให้ประเทศไทยออกแบบโปรแกรมบำบัดพฤติกรรมมาแล้วฉบับบูรณาการเทคโนโลยีกับระบบเดิมไปข้างหน้า และสร้างกลไกชุมชนร่วมป้องกันความผิดซ้ำ เพื่อลดอัตราการกระทำผิดและยกระดับความปลอดภัยบนท้องถนน

บทความที่ 6 การใช้ประโยชน์จากปัญญาประดิษฐ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของรัฐบาล
อิเล็กทรอนิกส์: การวิเคราะห์ที่เน้นนโยบายโดยมุ่งเน้นที่ประสิทธิภาพการใช้จ่ายภาครัฐ โดยรองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกริช เปาอินทร์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.ธนุวัศ สาคริก การศึกษานี้เจาะลึกศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการปรับปรุงผลิตภาพภายใต้โครงการรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ของประเทศไทย โดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้จ่ายภาครัฐ งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีศึกษาเชิงคุณภาพและมุ่งเน้นนโยบาย เพื่อศึกษากลยุทธ์ด้านปัญญาประดิษฐ์และรัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย เพื่อคาดการณ์

ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นและระบุนความท้าทายที่สำคัญในการดำเนินงาน โดยวางแนวทางของประเทศไทยในบริบทระหว่างประเทศ เปรียบเทียบกับสิงคโปร์และเอสโตเนีย ซึ่งเป็นสองประเทศที่บูรณาการปัญญาประดิษฐ์เข้ากับการบริหารราชการแผ่นดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นไปที่ปัจจัยต่าง ๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี ชีดความสามารถขององค์กร และปัจจัยที่เอื้อต่อกฎระเบียบและสภาพแวดล้อม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าปัญญาประดิษฐ์สามารถเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพการดำเนินงาน ความรับผิดชอบ และความโปร่งใสในการใช้จ่ายภาครัฐของประเทศไทยได้ อย่างไรก็ตาม การตระหนักถึงประโยชน์เหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยการแก้ไขปัญหาคำคัญ ๆ ซึ่งรวมถึงโครงสร้างพื้นฐานทางเทคนิค การขาดแคลนทักษะแรงงาน และกรอบการกำกับดูแลข้อมูลที่ครอบคลุม

บทความที่ 7 เรื่อง ปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ประเภทการเผาถ่าน และการสะสมถ่าน โดย นางสาวมิรันตี สมหารวงศ์ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายในการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ โดยเฉพาะกิจกรรมการเผาถ่านและการสะสมถ่าน ผ่านการวิเคราะห์บทบัญญัติของพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 รวมทั้งกฎกระทรวงและประกาศกระทรวงสาธารณสุขที่เกี่ยวข้องเพื่อประเมินความเหมาะสมของแนวทางการบังคับใช้กฎหมายในระดับท้องถิ่น พร้อมเสนอแนวทางการปรับปรุงให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม หลักความเสมอภาค และหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี จากการศึกษาพบว่า กฎหมายในปัจจุบันยังขาดการจำแนกประเภทของกิจกรรมการเผาถ่านและการสะสมถ่านตามวัตถุประสงค์ของกิจการอย่างชัดเจน ส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายไม่สามารถแยกแยะระหว่างกิจกรรมเพื่อยังชีพกับกิจกรรมเชิงอุตสาหกรรมหรือเชิงพาณิชย์ได้อย่างเหมาะสม นำไปสู่ปัญหาการใช้ดุลพินิจที่ไม่เท่าเทียมและขัดต่อหลักความเสมอภาค นอกจากนี้ การกำหนดโทษในรูปแบบการเปรียบเทียบปรับตามมาตรา 85 ยังมิได้คำนึงถึงเจตนาและบริบทของผู้กระทำความผิด ส่งผลให้ประชาชนในระดับครัวเรือนต้องรับโทษในระดับเดียวกับผู้ประกอบการเชิงพาณิชย์ ทั้งที่ผลกระทบมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้ง โครงสร้างของคณะกรรมการเปรียบเทียบปรับตามกฎหมายดังกล่าวจำกัดอยู่เฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น โดยไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเป็นข้อจำกัดต่อการพิจารณาอย่างรอบด้านและลึกซึ้งในเชิงวิชาการ

จากการศึกษานี้ ข้อเสนอแนะคือ ควรกำหนดนิยามและจำแนกประเภทของกิจกรรมการเผาถ่านและการสะสมถ่านให้ชัดเจนในทางกฎหมาย โดยเฉพาะกิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อยังชีพไม่ใช่เพื่อการค้า พร้อมทั้งเสนอให้ปรับปรุงมาตรา 73 และมาตรา 85 แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ให้สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคและบริบทของสังคมท้องถิ่น นอกจากนี้ ควรเพิ่มเติมโครงสร้างคณะกรรมการเปรียบเทียบปรับให้มีผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์ หรือสาธารณสุข เข้าร่วมด้วย เพื่อให้กระบวนการบังคับใช้กฎหมายมีความเป็นธรรม โปร่งใส และมีประสิทธิภาพในการคุ้มครองสุขภาพของประชาชนอย่างยั่งยืน

บทความที่ 8 เรื่อง การไม่ได้รับการพิจารณาในวาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติบ้านนา
แห่งชาติ พ.ศ. : การวิเคราะห์เชิงแนวคิดพหุกระแสและพันธมิตรสนับสนุนนโยบาย โดย
รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร การไม่ได้รับการพิจารณาในวาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติ
บ้านนาแห่งชาติ พ.ศ. : การวิเคราะห์เชิงแนวคิดพหุกระแสและพันธมิตรสนับสนุนนโยบาย เป็นการวิจัย
เชิงคุณภาพโดยการวิจัยเอกสาร ระหว่างปี พ.ศ. 2551 - 2567 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ผ่านแนวคิด
พหุกระแส ได้แก่ กระแสนโยบาย กระแสปัญหา และ กระแสการเมือง บูรณาการกับแนวคิดพันธมิตร
สนับสนุนนโยบายที่มุ่งเน้นบทบาทของพันธมิตรสนับสนุนนโยบายซึ่งมีความเชื่อมแน่น การวิจัยครั้งนี้
วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความจากเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า ร่างพระราชบัญญัติบ้านนาแห่งชาติ พ.ศ.
ไม่สามารถเข้าสู่วาระการพิจารณาของรัฐบาลได้เนื่องจากกระแสการเมือง เนื่องจากรัฐบาลไม่มีนโยบาย
เกี่ยวกับรัฐสวัสดิการรวมทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีตัดสินใจรับ
หรือไม่รับร่างกฎหมายเกี่ยวกับการเงิน ด้วยเหตุนี้ร่างพระราชบัญญัติบ้านนาแห่งชาติ พ.ศ. จึงไม่ได้รับ
การรับรองจากนายกรัฐมนตรีและตกไป แม้ว่าผู้ประกอบการนโยบาย เช่น ภาคประชาชน พรรคการเมือง
นักวิชาการ คณะกรรมการ การสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีความเชื่อมแน่นเกี่ยวกับสวัสดิการ
พื้นฐานแก่ผู้สูงอายุหลังเกษียณได้ใช้ความพยายามในการผลักดันร่างกฎหมายฉบับดังกล่าว แต่ก็ยังไม่
ประสบความสำเร็จ

บทความที่ 9 เรื่อง การวิเคราะห์นโยบายการส่งเสริมเครดิตคาร์บอนเพื่อพัฒนาความยั่งยืนชุมชน
ประเทศไทย โดย นายอดิสร วังมูล และ รองศาสตราจารย์ ดร.อนรรักษ์ อนันทนาธร บทความวิจัยฉบับนี้มี
วัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อวิเคราะห์นโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมการจัดการเครดิต
คาร์บอนเพื่อความยั่งยืนของชุมชน (2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ และ (3) เพื่อศึกษา
ปัญหาและข้อจำกัดของนโยบายดังกล่าว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
ผ่านการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่มแบบออนไลน์จากกลุ่มผู้ให้
ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้กำหนดนโยบายระดับชาติ ผู้ปฏิบัติในระดับพื้นที่ ผู้นำองค์กรชุมชน ภาคประชาสังคม
ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเครดิตคาร์บอน สมาชิกชุมชน และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า
นโยบายการส่งเสริมเครดิตคาร์บอนเพื่อเศรษฐกิจชุมชนมีเป้าหมายเพื่อจูงใจให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมใน
การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยยึดหลักเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมและใช้กลไกตลาดควบคู่กับการมี
ส่วนร่วมของประชาชน จุดเน้นสำคัญของนโยบาย ได้แก่ (1) การส่งเสริมให้ชุมชนสร้างเครดิตคาร์บอน
ผ่านกิจกรรม เช่น การปลูกป่า เพื่อนำไปจำหน่ายในตลาดคาร์บอนเพื่อสร้างรายได้ (2) การเปิดโอกาสให้
ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาคประชาสังคมเข้าร่วมในกิจกรรมลดคาร์บอน (3) การเสริมสร้างบทบาท

ของชุมชนในการบริหารจัดการและรับประโยชน์จากโครงการ (4) การใช้กลไกตลาดคาร์บอนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ (5) การเชื่อมโยงนโยบายกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายยังเผชิญกับข้อจำกัดสำคัญ ได้แก่ ความซับซ้อนของกระบวนการและเนื้อหาทางเทคนิคที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูง ความไม่ชัดเจนของกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ ความเข้าใจที่จำกัดของเจ้าหน้าที่และชุมชนในกระบวนการดำเนินงาน และระบบผลตอบแทนที่ยังไม่สามารถจูงใจให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของชุมชน

บทความที่ 10 เรื่อง การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี โดย นางสาวอารญา สุขหอม, ดร.จรัสพล ชนะสิทธิ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาภาภรณ์ สุขหอม การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อดำเนินมาตรการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี และ (2) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ประชากรวิจัยประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้บริหารและบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 10 แห่ง และ (2) กลุ่มประชาชน และเยาวชนในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 10 แห่ง โดยใช้กระบวนการกลุ่มในการดำเนินมาตรการกระตุ้นจิตสำนึก และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการจำแนกประเภทข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า (1) มาตรการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 มาตรการการสร้างแกนนำการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ ขั้นตอนที่ 2 มาตรการสร้างความเข้าใจกับประชาชนในชุมชน ขั้นตอนที่ 3 มาตรการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้เกิดการยอมรับ ขั้นตอนที่ 4 มาตรการกระตุ้นให้เกิดการขับเคลื่อนและขยายผล ขั้นตอนที่ 5 มาตรการการตอกย้ำให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน และขั้นตอนที่ 6 มาตรการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน (2) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งน้ำ ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการเลือกโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ และขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ

บทความที่ 11 เรื่อง ปัญหาการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางการแพทย์ก่อนฟ้องคดี ศึกษาเฉพาะกรณี โรงพยาบาลของมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ โดย นายกิตติธัช หิรัญสาย บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัญหากรณีพระราชบัญญัติการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ไม่บังคับใช้กรณีโรงพยาบาลของสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ ซึ่งไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ตามที่ปรากฏในถ้อยคำของหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติว่าด้วยการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จะเห็นได้ว่า กฎหมายดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่เป็นกฎหมายกลางสำหรับการดำเนินกระบวนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท โดยมีหน่วยงานของรัฐและศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนเป็นกลไกเชิงพื้นที่ที่ได้รับการกระจายอำนาจและภารกิจในดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายดังกล่าว แต่ทว่า กรณีข้อพิพาททางการแพทย์ที่เกิดขึ้นในโรงพยาบาลของสถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยภายใต้กำกับดูแลของรัฐ กลับมิได้ถูกนิยามให้เป็น “หน่วยงานของรัฐ” ตามพระราชบัญญัติการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จึงทำให้สถาบันอุดมศึกษาไม่สามารถกำหนดหลักเกณฑ์การระงับข้อพิพาทให้สามารถมีผลทางกฎหมายดังเช่นหน่วยงานรัฐอื่นได้

บทความที่ 12 เรื่อง พฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดียของเยาวชนไทยที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลีกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับประชาธิปไตย โดย ดร.พัฒนธร เกาเจริญ การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2563 เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนไทยที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลี และเห็นถึงอิทธิพลของโซเชียลมีเดีย (social media) ที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งการร่วมกันทำกิจกรรมทางการเมืองถือเป็นพฤติกรรมที่ผิดแบบแผนปฏิบัติของกลุ่มแฟนด้อมที่มักจะทำกิจกรรมเพื่อสนับสนุนชื่อเสียงและความสำเร็จของศิลปินตนเอง จากการศึกษาทำให้พบว่าโซเชียลมีเดียส่งอิทธิพลค่อนข้างมากทั้งต่อความสนใจในเรื่องการเมืองและพฤติกรรมการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งนี้ จากการที่เยาวชนไทยมีการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและมีความสามารถในการใช้งานโซเชียลมีเดียได้อย่างคล่องแคล่ว โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลีมักจะเข้าใช้งานโซเชียลมีเดียเพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้สึกที่ต่างมีให้กับศิลปินที่ชื่นชอบด้วยกันเป็นประจำอยู่แล้ว จึงทำให้เกิดความสนใจในเรื่องการเมืองในช่วงเวลาที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ไม่ยาก นอกจากนี้ยังได้มีการใช้ประโยชน์จากโซเชียลมีเดียเพื่อแสดงออกทางการเมือง ซึ่งปรากฏออกมาทั้งในรูปของปัจเจกและในรูปของกลุ่มแฟนคลับ แต่อย่างไรก็ดี แม้การแสดงออกทางการเมืองของเยาวชนไทยที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลีนี้จะไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการเมืองและสังคมในระยะยาวได้ แต่สิ่ง

นี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบประชาธิปไตย

บทความที่ 13 เรื่อง ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อสำนักงานในองค์การบริหารส่วนจังหวัด ชลบุรี โดย นางมนทิรา พุทธรณินิธิประทีป, ดร.จิรายุทธ สีม่วง, ดร.ภารดี ปลื้มโกศล, ดร.สรชัย ศรีนิศานต์สกุล และ ดร.โชติสา ขาวสนิท การศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อสำนักงานในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจ และเพื่อเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เพื่อให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพบริการอย่างยั่งยืน และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประชากรที่ใช้ศึกษา ได้แก่ ข้าราชการ ประชาชน ลูกจ้างประจำ และพนักงานจ้างขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 297 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายด้านพบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ด้านที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ รองลงมาคือ ขั้นตอนการให้บริการ ความรวดเร็วในการให้บริการ และด้านที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นลำดับสุดท้าย คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการ ตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงานโดยการทดสอบสมมติฐานพบว่า ผู้รับบริการที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อสำนักงานไม่แตกต่างกันที่ระดับที่ .05 จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

บทความที่ 14 เรื่อง อิทธิพลความพึงพอใจเป็นตัวแปรคันกลางที่เชื่อมโยงคุณภาพการบริการสู่การตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัดหัวใจและทรวงอกของโรงพยาบาลรัฐและเอกชน ในกรุงเทพมหานคร โดย นายธนัตถ์ธัญญ์ เกตุอินทร์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี รามัญ จากสถานการณ์แนวโน้มการแข่งขันของตลาดของอุปกรณ์การแพทย์เพิ่มมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลทำให้นักการตลาดต้องใช้ปัจจัยต่าง ๆ เพื่อให้บริษัทตัวแทนจำหน่ายเครื่องมือแพทย์อยู่ได้อย่างมั่นคงและเติบโตอย่างยั่งยืน ดังนั้นบริษัทตัวแทนจำหน่ายเครื่องมือแพทย์ต้องอาศัยวิธีการที่จะทำให้ผู้ซื้อเกิดความเชื่อมั่นและมีการตัดสินใจที่จะเลือกซื้อซ้ำ และเกิดความภักดีต่อตราสินค้า บริษัทตัวแทนจำหน่ายเครื่องมือแพทย์ต้องพัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพและความทันสมัย มีความหลากหลาย เหมาะสมในการใช้งาน สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้การแข่งขันทางการตลาดของบริษัทนำเข้าเครื่องมือแพทย์มีความรุนแรงมากขึ้น ผู้บริโภคคือโรงพยาบาล จำเป็นที่จะต้องพิจารณาหาเหตุผลที่มากขึ้น โดยใช้เหตุผลของความคุ้มค่าและความพึงพอใจของแพทย์มากขึ้น ความพึงพอใจของแพทย์คุณภาพการบริการ ถือเป็นการเชื่อมโยงคุณค่าและคุณสมบัติพิเศษเพิ่มเข้าไปในการรับรู้ของผู้มีอิทธิพล

ต่อการตัดสินใจซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์ จากข้อมูลที่กำลังมาข้างต้นนอกจากนี้ ผลการศึกษายังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายสาธารณสุขและการบริหารจัดการภาครัฐ โดยเฉพาะในด้านการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการซื้อเครื่องมือแพทย์ของภาครัฐ ให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับความต้องการของหน่วยบริการสุขภาพทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งยังช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถใช้ข้อมูลจากงานวิจัยนี้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนามาตรฐานการจัดซื้อ การเลือกใช้เครื่องมือทางการแพทย์ที่เหมาะสม และการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุนในเครื่องมือแพทย์ได้อย่างเป็นระบบ ดังนั้น การศึกษากครั้งนี้ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องมือทางการแพทย์ของโรงพยาบาลในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังมีส่วนช่วยในการกำหนดนโยบายหรือแนวทางการบริหารจัดการซื้อเครื่องมือแพทย์ของภาครัฐ ปัจจัยเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องมือแพทย์ไทยให้มีความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนในระยะยาว

บทความที่ 15 เรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดย นางสาวน้ำฝน พิทักษ์โรจนกุล, รองศาสตราจารย์ ดร.สุเมธ งามกนก และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ ปันหุ่ญ แม้จะมีงานวิจัยจำนวนมากในช่วงที่ผ่านมาเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในระดับแนวคิดเชิงทฤษฎี หรือเน้นบริบทขององค์กรธุรกิจและสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขณะที่ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีโครงสร้างและบริบททางสังคมวัฒนธรรมเฉพาะ ยังขาดแบบแผนหรือกรอบแนวคิดที่ออกแบบมาโดยตรง โดยเฉพาะในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ระบุว่า ปัจจัยสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่นคือ “ผู้นำทางการศึกษา” ที่เข้าใจบริบทพื้นที่และสามารถออกแบบนโยบายให้ตอบโจทย์ประชาชนได้อย่างแท้จริง ดังนั้น การวิจัยที่มุ่งพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมให้เหมาะสมกับผู้บริหารในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น การศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องพิจารณาบริบทเฉพาะที่เกี่ยวข้อง โดยในงานวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่สถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ตั้งอยู่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีพลวัตสูงและเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย รวมถึงในการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการปกครองที่เน้นการกระจายอำนาจให้ประชาชนกำหนดแนวทางและคิดค้นนวัตกรรมในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง จากงานวิจัยของภาวิณี ลักขม และกฤษวรรณ โล้วชรินทร์ พบว่า นวัตกรรมที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยความเข้าใจในบริบท ความยืดหยุ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้น ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัย

สำคัญที่ทำให้ผู้บริหารสามารถปรับใช้แนวทางที่เหมาะสมกับสถานการณ์และความต้องการได้จริง งานวิจัยนี้จึงมุ่งสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน บุคลากร และระบบการบริหารจัดการ อีกทั้งยังเป็นฐานองค์ความรู้สำหรับการวิจัยในอนาคต ตลอดจนเป็นข้อมูลเชิงนโยบายเพื่อใช้ในการออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมและวางแผนพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้มีศักยภาพตอบสนองต่อเป้าหมายของพื้นที่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกอย่างมีประสิทธิภาพ

บทความที่ 16 เรื่อง การตรวจสอบสถานะด้านความยั่งยืนขององค์กรกับการเปลี่ยนผ่านเชิงกระบวนทัศน์ทางกฎหมาย: ผลกระทบต่อความรับผิดชอบของภาคธุรกิจในห่วงโซ่อุปทานโลก โดย ดร.ศุภกัญญา แข็งแรง และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธรรมศักดิ์ เสนามิตร ระบุว่าด้วยการตรวจสอบสถานะด้านความยั่งยืนขององค์กร (Corporate Sustainability Due Diligence Directive - CSDDD) ของสหภาพยุโรป มิได้เป็นเพียงการเพิ่มภาระผูกพันทางกฎหมายแก่ภาคธุรกิจ แต่ถือเป็นการปฏิวัติเชิงกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ที่ท้าทายหลักการพื้นฐานของกฎหมายธุรกิจ กฎหมายระหว่างประเทศ และธรรมาภิบาลโลกอย่างไม่เคยมีมาก่อน บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ความท้าทายและผลกระทบทางกฎหมายอันซับซ้อนที่เกิดจาก CSDDD ในเชิงลึก โดยจะเริ่มต้นจากการสำรวจรากฐานและวิวัฒนาการทางกฎหมายที่ปูทางโดยคำพิพากษาสำคัญในสหราชอาณาจักรและกฎหมาย Loi de Vigilance ของฝรั่งเศส ซึ่งนำไปสู่การบังคับใช้กฎหมายนอกอาณาเขต (Extraterritoriality) ซึ่งอาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจของตลาดยุโรป หรือที่เรียกว่า "The Brussels Effect" เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลกิจกรรมทางธุรกิจทั่วโลก จากนั้นจะเจาะลึกถึงหลักการสำคัญของระเบียบฯ คือหน้าที่ในการตรวจสอบสถานะ (Due Diligence) ตามมาตรา 5 - 11 พร้อมทั้งวิเคราะห์อุปสรรคเชิงปฏิบัติในการนำหลักการเหล่านี้ไปใช้ในห่วงโซ่อุปทานที่ซับซ้อน นอกจากนี้บทความจะวิเคราะห์ปัญหาเชิงนิติศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของกรรมการบริษัท (Directors' Duties) จากกระบวนทัศน์ "ทุนนิยมเพื่อผู้ถือหุ้น" (Shareholder Capitalism) ของมิลตัน ฟรีดแมน ไปสู่ "ทุนนิยมเพื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย" (Stakeholder Capitalism) และปัญหาความขัดกันแห่งกฎหมาย (Conflict of Laws) ที่อาจเกิดขึ้นเมื่อข้อกำหนดของ CSDDD สวนทางกับกฎหมายท้องถิ่นในประเทศที่สาม ประเด็นสำคัญที่สุดคือการวิเคราะห์กลไกความรับผิดชอบทางแพ่ง (Civil Liability) ตามมาตรา 29 ซึ่งเปิดช่องให้ผู้เสียหายจากทั่วทุกมุมโลกสามารถฟ้องร้องบริษัทแม่ในศาลยุโรปได้โดยตรง อันนำมาซึ่งความท้าทายมหาศาลในเรื่องภาระการพิสูจน์ (Burden of Proof) ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causation) และการเลือกใช้กฎหมาย (Choice of Law) ในการดำเนินคดีข้ามพรมแดน สุดท้าย บทความจะสรุปว่า CSDDD ไม่ได้สร้างเพียงกฎเกณฑ์ แต่กำลังก่อร่าง "ระบบนิเวศทางกฎหมาย" (Legal Ecosystem) ด้านความรับผิดชอบและการเยียวยาขึ้นใหม่ ซึ่งจะนำไปสู่การตีความ การถกเถียง และการดำเนินคดีทางนิติศาสตร์ที่จะเปลี่ยนโฉมหน้าความรับผิดชอบของบริษัทข้ามชาติไปอย่างสิ้นเชิง

บทความที่ 17 ปัญหาทางกฎหมายในการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดย นายพงศกร จิตติวรรณ การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการสร้างความเป็นธรรมในการกระจายการถือครองที่ดินและสร้างความมั่นคงให้แก่เกษตรกรรายย่อย โดยเฉพาะในกรณีที่ดินจัดซื้อที่ดินจากเอกชนเพื่อนำมาจัดสรรโดยให้สิทธิการเช่าซื้อ ซึ่งจะนำไปสู่การที่เกษตรกรจะได้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง อย่างไรก็ตาม ในทางข้อเท็จจริงพบว่า มีปัญหาทางกฎหมายในการบริหารจัดการที่ดินจัดซื้อที่อาจไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมบางประการ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาลักษณะของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2) วิเคราะห์ผลกระทบของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อต่อโครงสร้างการถือครองที่ดินในเชิงกฎหมายและนโยบาย และ (3) เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงกฎหมายหรือแนวปฏิบัติเพื่อป้องกันผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยใช้วิธีวิจัยเอกสารจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ปัญหาในประเด็นที่นำเสนอในเชิงเปรียบเทียบระหว่างหลักกฎหมายกับข้อเท็จจริง อันจะนำไปสู่การสรุปและการอภิปรายผลของงานวิจัย รวมถึงการเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจนนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย ผลการวิจัยพบว่า การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรมแบ่งได้ 3 ประการสำคัญ ประการแรก การแบ่งแยกที่ดินระหว่างสัญญาเช่าซื้อ ระยะเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2564 เปิดช่องให้เกษตรกรโอนสิทธิการเช่าซื้อไปยังคู่สมรส บุตร หรือเครือญาติ ซึ่งหากโอนสิทธิให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งราย ย่อมทำให้ที่ดินถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิม อาจส่งผลให้ที่ดินมีขนาดเล็กเกินไป ไม่เพียงพอแก่การครองชีพ และอาจถือได้ว่าเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของมาตรา 39 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทที่มุ่งรักษขนาดของเนื้อที่ในการถือครองที่ดินให้เพียงพอแก่การครองชีพ ประการที่สอง การแบ่งแยกที่ดินหลังจากเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแล้ว ย่อมถูกห้ามมิให้แบ่งแยกโดยเด็ดขาดตามมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดสิทธิของเจ้าของที่ดิน การทำนิติกรรมแบ่งแยกที่ดินหลังจากที่ได้กรรมสิทธิ์จาก ส.ป.ก. แล้ว จึงเป็นนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย และประการสุดท้าย การแบ่งแยกที่ดินตามข้อยกเว้นของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ได้แก่ การตกทอดทางมรดกแก่ทายาท โดยธรรม การโอนหรือแบ่งแยกไปยังสถาบันเกษตรกร การโอนหรือแบ่งแยกไปยัง ส.ป.ก. โดยต้องดำเนินการตามกฎหมายกระทรวงที่ออกตามความในบทบัญญัติมาตราดังกล่าว ซึ่งอาจเกิดกรณีที่ที่ดินถูกห้ามมิให้แบ่งแยกไว้แล้ว กลับถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิมได้อีก ผลการวิจัยชี้ชัดว่า การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมสามารถทำได้ในระหว่างสัญญาเช่าซื้อ แต่เมื่อเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจาก ส.ป.ก. แล้วย่อมถูกห้ามมิให้แบ่งแยกโดยเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม

เมื่อเกิดกรณีตามข้อยกเว้นทั้ง 3 กรณีตามบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ที่ดินที่ได้ถูกห้ามแบ่งแยกไว้แล้ว อาจกลับมาถูกแบ่งแยกได้อีก

บทความที่ 18 เรื่อง การพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิศพร เศรษฐกร, นางสาวรญา จตุพัฒน์รังสี และ ดร.วรวิทย์ หน่อสีดา การพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักวิจัยในโครงการ และตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการจำนวน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ่อแก้ว ตำบลพิชัย และตำบลบ้านเสด็จ ตำบลละ 5 คน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ จากผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาและยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) ดำเนินการใน 2 กระบวนการหลัก ได้แก่ การถ่ายทอดนวัตกรรมที่สำคัญและเหมาะสมกับกิจกรรมผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเป็นการถ่ายทอดนวัตกรรมผ่านผู้เชี่ยวชาญ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากภาคีเครือข่าย เพื่อให้สามารถพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมให้กับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม กระบวนการที่สอง ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภาคีเครือข่ายที่ร่วมบูรณาการทำงานในพื้นที่ ที่มุ่งเน้นการทำงานร่วมกันและมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่พัฒนาไปพร้อมกันทั้งกลุ่มเป้าหมาย ภาคีเครือข่าย และทีมวิจัย ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนายกระดับครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย พบว่า ในพื้นที่เป้าหมายในทั้ง 3 ตำบล จากการดำเนินการสามารถพัฒนานวัตกรรมใหม่ในพื้นที่ ได้แก่ การปรับใช้นวัตกรรมองค์ความรู้ที่เหมาะสม และสามารถยกระดับครัวเรือนเป้าหมายในพื้นที่ได้ รวมถึงการสร้างนวัตกรรมทางสังคมใหม่ ที่ช่วยให้การส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายมีประสิทธิภาพในการดำเนินการมากขึ้น

และบทความสุดท้ายในฉบับนี้ บทความที่ 19 เรื่อง จาก ‘ความลับ’ สู่ ‘ความโปร่งใส’: ปัจจัยขับเคลื่อนและอุปสรรคของการเป็นรัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัล โดย นางสาวไอริน โรจน์รักษ์ และ ดร.ธัญพิกษา สามารถ การเปลี่ยนแปลงจากรัฐบาลแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะจำกัดการเปิดเผยข้อมูลไปสู่รัฐบาลเปิดที่เน้นความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาระบบราชการสมัยใหม่ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยขับเคลื่อนและอุปสรรคของการเป็นรัฐบาลเปิดในบริบทของเทคโนโลยีดิจิทัล โดยใช้กรอบแนวคิดการปฏิรูประบบราชการและทฤษฎีนวัตกรรมภาครัฐ ร่วมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและธรรมาภิบาล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารระดับสูงในหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ และ

ตัวแทนภาคประชาสังคม การสนทนากลุ่มย่อยกับข้าราชการและประชาชนผู้ใช้บริการภาครัฐ รวม 45 คน และการวิเคราะห์กรณีศึกษาจากหน่วยงานภาครัฐที่มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการเปิดเผยข้อมูลและสร้างการมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยขับเคลื่อนหลักของการเป็นรัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 5 ปัจจัย และอุปสรรคสำคัญมี 4 ประการ การศึกษายังพบว่า ความสำเร็จของการเป็นรัฐบาลเปิดต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง การพัฒนาบุคลากร และการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่เน้นความโปร่งใสและความรับผิดชอบ

ขอขอบคุณอย่างสูง

รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีธร

บรรณาธิการ

สารบัญ

บทที่ 1

1 – 17

Perception and Reality: Key Factors Influencing Politician Image

Watcharachai Naklamai

Waiphot Kulachai

18 - 40

บทที่ 2

การจัดการองค์การยุคใหม่และการบริหารเงินหมุนเวียนที่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้
ธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล

The Modern Organization Management and Working Capital Management Affecting the Income Opportunity of Recycling Waste Processing Businesses

ปิยเมธ โอภาสกิจ (Piyamet Opaskit)

41 - 60

บทที่ 3

ปัจจัยสำคัญแนวทางการปรับปรุงแผนการตลาดเพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภคภายใต้
ความหลากหลาย ความพึงพอใจ และสร้างแรงดึงดูดของผู้บริโภคสมาร์ตโฟน ในยุคดิจิทัล

Strategies for Improving Marketing Plans to Meet Consumer Diversity, Satisfaction and Attraction in the Smartphone Market, Digital Era

ปนิษฐา นาคนาม (Panissaya Naknam)

61 - 77

บทที่ 4

บทบาทของข้อมูลทางบัญชีในการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านการ
ท่องเที่ยว

The Role of Accounting Information in Assessing the Cost-Effectiveness of Tourism Infrastructure Investment

พรทิพย์ จตุพรมงคลชัย (Pornthip Jatupornmongkolchai)

กนกอร เนตรชู (Kanokaon Netchu)

ปวีณา สปีลเลอร์ (Pawina Spiller)

ธีระ กุลสวัสดิ์ (Teera Kulsawat)

ธัญพิชชา สามารณ (Thanpitcha Sarmart)

ภัสสนันท์ พวงเถื่อน (Passanan Phuangthuean)

78 - 94

บทที่ 5

การเปรียบเทียบนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายเมาแล้วขับ: มุมมองอาชญาวิทยาระหว่างไทย
อังกฤษ และญี่ปุ่น

**Comparative Criminological Perspectives on Drunk Driving Policies and Law
Enforcement: Thailand, England, and Japan**

ณัฐวุฒิ ปัญจชัย (Natthawut Panchachai)

สุมนทิพย์ จิตสว่าง (Sumonthip Chitsawang)

95 – 113

บทที่ 6

การใช้ประโยชน์จากปัญญาประดิษฐ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์:
การวิเคราะห์ที่เน้นนโยบายโดยมุ่งเน้นที่ประสิทธิภาพการใช้จ่ายภาครัฐ

**Leveraging Artificial Intelligence to Enhance E-Government Productivity: A Policy-
Centric Analysis with a Focus on Public Spending Efficiency**

ณัฐกริช เปาอินทร์ (Nuttakrit Powintara)

ดนุวัศ สาคริก (Danuvas Sagarik)

114 – 128

บทที่ 7

ปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ประเภท การเผาถ่าน และการสะสมถ่าน

Legal Problems and Obstacles in Controlling Health-Hazardous Activities: Charcoal Burning and Storage

มิรันตี สมหารวงศ์ (Mirantee Somharnwong)

129 - 149

บทที่ 8

การไม่ได้รับการพิจารณาในวาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ. : การวิเคราะห์เชิงแนวคิดพหุกระแสและพันธมิตรสนับสนุนนโยบาย

The Exclusion of the Draft National Pension Act B.E. from the Agenda Setting : An Analysis Based on the Multiple Streams Framework and Advocacy Coalition Framework

ปิยากร หวังมหพพร (Piyakorn Whangmahaporn)

150 - 164

บทที่ 9

การวิเคราะห์นโยบายการส่งเสริมเครดิตคาร์บอนเพื่อพัฒนาความยั่งยืนชุมชนประเทศไทย

An Analysis of Carbon Credit Promotion Policy for Community Sustainability Development in Thailand

อดิสร วังมูล (Adisorn Wangmoon)

อนูรัตน์ อนันตนาธร (Anurat Anantanatorn)

165 - 184

บทที่ 10

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี

Strengthening Participation in Sustainable Development of Water Resource Potential of Local Government Organizations and Communities in the Mae Klong Watershed Area of Kanchanaburi Province

อารญา สุขหอม (Araya Sookhom)

จรัสพล ชนะสิทธิ์ (Jaraspol Chanasit)

อาภาภรณ์ สุขหอม (Arpaporn Sookhom)

185 - 200

บทที่ 11

ปัญหาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางการแพทย์ก่อนฟ้องคดี ศึกษาเฉพาะกรณีโรงพยาบาลของมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ

The Problems of The Mediation in Medical Disputes Before Lawsuit: A Case Study of Hospitals of Public Higher Education Institutions

กิตติชัย หิรัญสาย (Kitittat Hiransai)

201 - 216

บทที่ 12

พฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดียของเยาวชนไทยที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลีกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

Social Media Usage Behaviour of Thai Youths Who Are K-Pop Fans and the Political Participation in Democracy

พันธุ์อร เกาเจริญ (Phan-orn Powcharoen)

217 - 231

บทที่ 13

ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อสำนักงานในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี

Satisfaction of Service Recipients from the Technician's Office in Chonburi Provincial Administrative Organization

มนทิรา พุทธิมิลินประทีป (Monthira Puttamilinprateep)

จิรายุทธ์ สีม่วง (Jirayoot Seemung)

ภารดี ปลื้มโกศล (Paradee Plumkosol)

สรชัย ศรีนิสกันต์สกุล (Saurachai Srinisanskun)

โชติศา ขาวสนิท (Shotisa Cousnit)

232 - 243

บทที่ 14

อิทธิพลความพึงพอใจเป็นตัวแปรคั่นกลางที่เชื่อมโยงคุณภาพการบริการสู่การตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัดหัวใจและทรวงอกของโรงพยาบาลรัฐและเอกชน ในกรุงเทพมหานคร

The Influence of Service Quality on Medical Equipment Procurement Decisions Mediated by Physicians' Satisfaction: A Case Study of Cardiothoracic Surgical Instruments in Public and Private Hospitals, Bangkok

ธนัตถิษฐ์ เกตุอินทร์ (Thanatsith Ket-In)

สุมาลี รามัญญ์ (Sumalee Ramanut)

244 - 264

บทที่ 15

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

Model of Innovative Leadership Development for Educational Administrators under The Local Administrative Organizations in the Eastern Economic Corridor

น้ำฝน พิทักษ์โรจนกุล (Namfon Pitakrodjanakul)

สุเมธ งามกนก (Sumet Ngamkanok)

สมพงษ์ ปั่นหุ่น (Sompong Panhoon)

265 - 277

บทที่ 16

การตรวจสอบสถานะด้านความยั่งยืนขององค์กรกับการเปลี่ยนผ่านเชิงกระบวนทัศน์ทางกฎหมาย: ผลกระทบต่อความรับผิดชอบของภาคธุรกิจห่วงโซ่อุปทานโลก

Corporate Sustainability Due Diligence and the Legal Paradigm Shift: Implications for Business Liability in the Global Supply Chain

ศุภกัญญา แข็งแรง (Supakanya Khangrang)

ธรรมศักดิ์ เสนามิตร (Thammasak Senamitr)

278 - 298

บทที่ 17

ปัญหาทางกฎหมายในการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อที่ดินบุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

Legal Issues in the Subdivision of Purchased Land Acquired by Individuals under Agrarian Reform

พงศกร จิตติวรรณ (Pongsakorn Jittiwan)

299 - 319

บทที่ 18

การพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

Development of a Poverty Alleviation Model to Enhance Social Mobility in Mueang Lampang District, Lampang Province

วิศัท เศรษฐกร (Wit Setthakorn)
วรญา จตุพัฒน์รังสี (Worraya Jatupatrangsee)
วรรัช หน่อสีดา (Worrarak Norseeda)

320 - 342

บทที่ 19

จาก ‘ความลับ’ สู่ ‘ความโปร่งใส’: ปัจจัยขับเคลื่อนและอุปสรรคของการเป็นรัฐบาลเปิดในยุค
ดิจิทัล

**From ‘Secrecy’ to ‘Transparency’: Driving Factors and Obstacles of Open Government
in the Digital Era**

ไอริน โรจนรัถย์ (Irin Rotrak)
ธัญพิชชา สามารถ (Thanpitcha Sarmart)

Perception and Reality: Key Factors Influencing Politician Image

Watcharachai Naklamai¹

Waiphot Kulachai²

^{1,2}College of Politics and Government, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand

E-mail: s65563825010@ssru.ac.th¹, Corresponding Author: waiphot.ku@ssru.ac.th²

Received: 8 May 2024

Revised: 1 August 2024

Accepted: 18 July 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการสังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยซึ่งมีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของนักการเมือง โดยบูรณาการงานวิจัยทางด้านรัฐศาสตร์ จิตวิทยา และสื่อสารมวลชน บทความนี้ให้ความสำคัญกับการประเมินผลกระทบของคุณลักษณะส่วนบุคคล การนำเสนอของสื่อ ผลการดำเนินการทางการเมือง การมีปฏิสัมพันธ์กับสาธารณชน และบริบททางวัฒนธรรม ต่อภาพลักษณ์ของนักการเมือง ซึ่งผลการวิเคราะห์ พบว่า ภาพลักษณ์ของนักการเมืองเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเกินกว่าผลลัพธ์ทางนโยบาย โดยภาพลักษณ์ของนักการเมืองได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากการนำเสนอของสื่อและความสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม อิทธิพลของแพลตฟอร์มสื่อดิจิทัลที่เพิ่มขึ้น ได้เปลี่ยนแปลงการจัดการภาพลักษณ์แบบดั้งเดิม ทำให้นักการเมืองจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์เพื่อรักษาภาพลักษณ์ของตนเอง ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงปัจจัยที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการภาพลักษณ์ของนักการเมืองต่อสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพในสภาพแวดล้อมทางการเมืองสมัยใหม่ และนักวางแผนกลยุทธ์และนักสื่อสารทางการเมือง สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของนักการเมืองต่อสาธารณชน

Abstract

This academic article synthesizes literature related to the factors influencing the image of politicians by integrating research from political science, psychology, and mass communication. The article emphasizes evaluating the impact of personal characteristics, media presentation, political performance, public interaction, and cultural context on the image of politicians. The analysis reveals that a politician's

image is more significant than policy outcomes, with media presentation and alignment with cultural norms heavily influencing the image. The rise of digital media platforms has transformed traditional image management, necessitating that politicians adapt their strategies to maintain their image. Therefore, understanding these complex and interconnected factors is crucial for effectively managing politicians' public image in the modern political environment. Strategic planners and political communicators can practically apply this understanding to create a positive image of politicians among the public.

Keywords: Cultural Influences; Digital Media; Image Management; Political Performance; Public Perception

Introduction

The image of a politician, intricately woven from public perceptions and media portrayals, significantly influences their electoral viability and governance effectiveness. In contemporary political discourse, the construction and management of a politician's image transcends simple physical appearance, encompassing a complex array of attributes including integrity, competence, and emotional appeal. This review article embarks on a systematic exploration of the factors that mold these perceptions, rooted in an interdisciplinary approach that spans political science, psychology, and media studies.

Recent scholarly work underscores the pivotal role of personal characteristics in shaping political figures' public images. Studies by Lenz and Lawson (2011) and subsequent researchers have shown that voters' perceptions of politicians' personal traits can profoundly influence electoral outcomes, often overriding the substantive content of their policy positions. Moreover, the advent of digital media has transformed the landscape of political communication, enabling politicians to craft and disseminate their images more directly and with greater reach. The capacity of social media platforms to shape political narratives is now a well-documented phenomenon, with recent studies highlighting their role in both bolstering and tarnishing public images (Kreiss & McGregor, 2018).

Additionally, political performance and public interactions are increasingly scrutinized through the lens of media, further complicating the image management strategies of politicians. Todorov et al. (2015) provide evidence that even non-verbal cues in televised appearances can affect public perception significantly, impacting both the immediate reception and longer-term image of political actors. The

interplay of these dynamics is further influenced by cultural and societal contexts, where national identity and prevailing social norms dictate the attributes most admired in leaders.

The rationale for delving into the factors influencing politician image is twofold: firstly, to enhance the strategic toolkit available to political operatives for image management, and secondly, to contribute to the academic discourse on the efficacy of various communication strategies in different cultural milieus. This article will systematically review and synthesize the current literature on the subject, drawing on empirical studies and theoretical models from the last decade. The aim is to delineate the nuanced ways in which various factors contribute to the construction of a politician's image and to discern the implications of these dynamics for democratic engagement and political strategy.

Factors Influencing Politician Image

The public image of politicians is an amalgam of multifarious factors that influence perceptions and, ultimately, political success. This comprehensive exploration details the core elements shaping politician image, each pivotal in its own right. These factors are grouped into five primary categories: personal characteristics, media representation, political performance, public interaction, and cultural and societal influences.

Personal Characteristics

Charisma and Physical Appearance

Charisma, a profound trait in the arsenal of any politician, encapsulates the magnetism and charm that can significantly sway public opinion and voter behavior. This facet of a politician's image is not only pivotal during campaigns but also plays a continuous role throughout their political tenure. The impact of physical appearance on political success is substantial, as visually appealing traits often translate into positive first impressions that can decisively influence voter perceptions and outcomes. The phenomenon of the "halo effect," where physical attractiveness is associated with positive attributes such as intelligence, trustworthiness, and competence, is well-documented in political psychology. Todorov et al. (2015) found that judgments based on facial appearances could predict election outcomes, suggesting that subtle facial cues might evoke deep-seated biases and preferences in voters. This correlation between appearance and perceived personal qualities underscores the superficial yet powerful impact of aesthetics on political engagement. Politicians often leverage their charisma through public appearances, speeches, and media interactions, which in turn enhances their appeal to broader demographics. Charismatic leaders are also

perceived as more persuasive, which is a crucial attribute in governance and policy advocacy. The challenge, however, lies in balancing charisma with substance, as reliance on personal allure without delivering results can lead to skepticism and disenchantment among the electorate.

Personal Integrity and Ethics

Integrity and ethics are the bedrock of a politician's public image. Trustworthiness and moral uprightness are traits that constituents prioritize highly, often above policy alignment. Politicians who are perceived as ethical are typically rewarded with higher trust levels and greater leeway in decision-making from their constituents. Conversely, ethical lapses or corruption scandals can be devastating, often irreversibly tarnishing a politician's image and undermining their credibility and effectiveness. Birch (2010) highlights how public perceptions of integrity directly impact electoral success and political longevity. Politicians embroiled in scandals are likely to see a significant erosion of support, suggesting a direct link between ethical conduct and public approval. In democratic societies, the emphasis on integrity is particularly pronounced, with voters expecting transparency and honesty from their elected officials. This expectation places a significant burden on politicians to maintain a clean and ethical profile, not only in their public duties but also in their private dealings. The digital age has amplified this requirement, as information—and misinformation—about personal and professional conduct is more accessible than ever.

Educational and Professional Background

The educational and professional background of a politician forms a critical part of their public persona, influencing perceptions of their competence and suitability for office. Voters tend to support candidates whose credentials align with the demands of political office, viewing formal education and relevant professional experience as indicators of preparedness and capability. Rasmussen and Nørgaard (2018) discuss how educational achievements can enhance a politician's reputation, providing a foundation of credibility and respect that benefits policymaking and governance. The impact of a politician's background is often reflected in their approach to governance and policy. For instance, politicians with a legal background may be more adept at legislative processes, while those with business experience might prioritize economic policies. This alignment between background and policy emphasis not only informs public expectations but also guides voter support during elections. Furthermore, a diverse educational and professional background can be particularly appealing, as it suggests a well-rounded character capable of understanding and managing various aspects of government and society. Moreover, the visibility of a politician's educational and professional achievements through media and campaign communications reinforces their image as competent and knowledgeable leaders. In an era where the electorate is

increasingly seeking transparency and qualification in their representatives, showcasing a robust educational and professional portfolio has become an integral part of image management and electoral strategy.

Together, these personal characteristics form a triad that profoundly influences a politician's public image. Charisma and appearance can attract attention and engender initial support, integrity and ethics build trust and maintain long-term loyalty, and a strong educational and professional background assures the electorate of the politician's competence and capability to lead. Each element plays a critical role in shaping how politicians are perceived by the public, impacting their effectiveness in office and their overall political career trajectory. Critically, while personal characteristics such as charisma and physical appearance can significantly boost a politician's appeal, they can also lead to a superficial assessment of leadership capabilities. The overemphasis on appearance and charm may overshadow the importance of substantive policy discussions and long-term governance strategies. In the digital age, where media and social media platforms amplify these superficial traits, there is a risk that voters may prioritize style over substance, leading to disillusionment when charismatic leaders fail to deliver on their promises. Therefore, it is imperative for voters to critically evaluate the balance between a politician's personal appeal and their actual performance and integrity to ensure that their support is well-founded and sustainable.

Media Representation

Role of Press Coverage and Media Bias

The role of the media in shaping political images cannot be overstated. Press coverage serves as a critical interface between politicians and the public, mediating the information that voters receive and thereby shaping perceptions significantly. The extent and angle of media coverage can either enhance or tarnish a politician's image. Kreiss and McGregor (2018) note that media bias, whether real or perceived, significantly impacts how politicians are viewed by the public. The authors argue that even subtle biases in how stories are framed can lead to significant shifts in public opinion, potentially making or breaking political careers. Media outlets often hold immense power in their ability to select which issues or attributes of a politician to highlight, leading to what McCombs and Shaw termed "agenda-setting." By choosing which stories to tell and how to tell them, the press can shape the political agenda, influencing what the public thinks about and how they perceive various political figures (McCombs & Shaw, 1972). Furthermore, the rise of niche broadcasting and digital platforms has led to a fragmented media landscape where voters can choose outlets that reinforce their existing views, potentially exacerbating perceptions of media bias.

Impact of Social Media

Social media has transformed the landscape of political communication by allowing politicians to bypass traditional media filters and engage directly with the electorate. Bessi and Ferrara (2016) explore how social media platforms amplify both positive and negative perceptions at a speed and scale previously unimaginable. Their research indicates that social media can serve as a double-edged sword: while it provides a platform for authenticity and direct interaction, it also exposes politicians to rapid and often harsh public scrutiny (Bessi & Ferrara, 2016). The immediacy and reach of platforms like Twitter, Facebook, and Instagram have created new dynamics in image management, where public reactions and controversies can unfold in real-time. This environment requires politicians to be exceptionally cautious and strategic about their online personas. The dynamics of viral content can also lead to rapid shifts in public perception, with single posts or images capable of making a significant impact. This new reality necessitates a more agile and proactive approach to public relations and image management in the digital age.

Effects of Media Training and Public Relations

In the era of continuous media scrutiny, professional media training and strategic public relations have become essential for politicians. Huang (2006) discusses how media training helps politicians to effectively communicate their messages, maintain composure, and handle crises, thus positively shaping public perception. These practices equip politicians with the skills to navigate complex media landscapes, ensuring that their public interactions enhance their image rather than detract from it (Huang, 2006). Media training typically includes coaching on how to speak in sound bites, manage non-verbal communication, and respond to hostile questions effectively. Such preparation is crucial not only for routine interactions with the press but also for managing crisis situations that can otherwise lead to damaging coverage. Furthermore, strategic public relations involve crafting narratives that resonate with target audiences, managing communication during crises, and building long-term relationships with the media to facilitate favorable coverage. The synergy between media training and public relations strategies can significantly enhance a politician's ability to project a desired image. By controlling the narrative and framing their stories effectively, politicians can influence public perception to align with their political objectives. This strategic approach to media interaction has become a cornerstone of modern political operations, reflecting the complex interplay between media representation and political success.

In conclusion, the media's role in shaping politician image is multifaceted and profound. From traditional press coverage and its potential biases to the revolutionary impacts of social media, politicians must navigate a complex media environment. Coupled with the essential roles of media training and strategic public relations, these factors collectively dictate the public persona and ultimately the success of

political figures. As the media landscape continues to evolve, so too must the strategies employed by politicians to manage their public image, highlighting the dynamic and ongoing relationship between media representation and political life. Critically, while social media offers unprecedented opportunities for direct engagement and authenticity, it also poses significant risks. The unfiltered nature of social media can lead to the rapid spread of misinformation and increased exposure to negative scrutiny. Politicians must therefore exercise caution and strategic thinking in their use of these platforms to safeguard their image. The potential for viral content to either bolster or damage a politician's reputation underscores the need for a balanced and well-managed approach to social media engagement. Ultimately, the impact of social media on a politician's image is double-edged, necessitating a nuanced understanding and careful navigation to leverage its benefits while mitigating its risks.

Political Performance

Policy Successes and Failures

The effectiveness with which politicians fulfill their electoral promises plays a critical role in shaping their public image. The ability to implement successful policies is seen as a direct indicator of competence and effectiveness, enhancing the politician's reputation and public trust. Conversely, failures in policy execution or unfulfilled promises can severely undermine public confidence and diminish a politician's credibility. Jenkins-Smith et al. (2018) explore this dynamic, noting that policy outcomes significantly influence public attitudes toward political figures. Their research underscores that successful policy implementation can lead to higher approval ratings, while policy failures often result in political disenchantment and reduced electoral support. Successful policy initiatives also provide tangible evidence of a politician's commitment and capability, allowing them to demonstrate their impact on constituents' lives. This performance is often measured in terms of improved social services, economic growth, or enhanced national security, which are critical areas of concern for most voters. The evaluation of these achievements is not just about the outcomes themselves but also how well they align with the expectations set during campaigns, which are continuously scrutinized by the media and the public.

Crisis Management Skills

The capacity to manage crises effectively is another pivotal aspect of political performance that shapes a politician's image. Effective crisis management not only averts potential disasters but also reinforces the leader's image as resilient and capable. Boin et al. (2019) emphasize the importance of crisis management skills, suggesting that the public's perception of a politician's effectiveness during crises can

significantly influence their overall image. They argue that adept handling of crises enhances a leader's reputation by projecting an image of control, competence, and reliability, which are highly valued during turbulent times. Crisis management requires quick decision-making, clear communication, and an ability to maintain public confidence. The consequences of poor crisis management are often severe, leading to a loss of public trust and sometimes irreversible damage to a politician's career. Effective leaders are those who can navigate these high-pressure situations, make informed decisions that mitigate the impact of the crisis, and communicate these decisions transparently to the public.

Leadership Style and Decision Making

The leadership style and decision-making processes of politicians significantly influence their public image. Aldoory and Toth (2004) discuss various leadership styles, ranging from authoritative to participatory, and their implications for public perception. Authoritative leaders, who are often decisive and command-driven, can project strength and confidence, which may be particularly appealing during times of crisis or instability. In contrast, a more democratic or consultative leadership style can foster perceptions of fairness, inclusiveness, and responsiveness, appealing to constituents who value collaboration and transparency. The choice of leadership style can affect not only how decisions are made but also how they are perceived by the public. Decisive leadership may be effective in swift policy implementation, but without sufficient consultation, it can lead to perceptions of autocracy. Conversely, while consultative leadership may enhance democratic engagement, it might also lead to indecisiveness in policy matters. Leaders must balance these styles to navigate complex political landscapes effectively, aligning their approach with the demands of the situation and the expectations of their constituents.

In conclusion, the political performance of leaders, encompassing their policy achievements, crisis management abilities, and leadership styles, critically shapes their public image. Successful policy implementation and effective crisis management enhance perceptions of competence and reliability, while leadership style influences perceptions of inclusiveness and decision-making efficacy. These factors collectively define a politician's image and are integral to their success and longevity in office. As the political arena continues to evolve, understanding the impact of these performance metrics becomes crucial for both political actors and the constituents they serve.

Public Interaction

Community Engagement and Visibility

Community engagement and visibility are critical components in the construction and maintenance of a politician's public image. Regular interaction with the community through public events, town halls, and local visits provides politicians with essential opportunities to connect with constituents on a personal level. These interactions allow politicians to demonstrate their commitment to the concerns and needs of their community, thus enhancing their relatability and approachability. Engaging with the community not only builds trust but also helps to humanize politicians. When constituents see their representatives actively participating in community events and visibly contributing to the community's welfare, it reinforces the notion that the politician is genuinely interested in serving the public rather than pursuing personal or party agendas. Research by Stanyer (2013) emphasizes the importance of visibility in community engagement, noting that politicians who are seen as part of the community tend to enjoy higher levels of trust and support (Stanyer, 2013). Furthermore, visible engagement can also serve as a platform for politicians to showcase their achievements and future plans directly to the voters, bypassing media distortions and reaching out to the electorate in an unmediated format. This direct engagement becomes a crucial strategy in an era where public trust in media is wavering and people prefer firsthand information.

Responsiveness to Public Concerns

Responsiveness to public concerns is another vital aspect of public interaction that significantly affects a politician's image. When politicians demonstrate that they are responsive to the needs and concerns of their constituents, they are perceived as more empathetic and effective. This responsiveness can manifest in various forms, such as addressing grievances, responding to communications, or making policy changes in reaction to public feedback. A study by Grimmer, Messing, and Westwood (2017) highlights the impact of responsiveness on public approval ratings. They found that constituents are more likely to support politicians who they perceive as responsive to their communications, showing that direct responses to emails, social media interactions, and public inquiries can enhance a politician's image significantly (Grimmer, Messing, & Westwood, 2017). Active responsiveness not only boosts the perceived empathy of a politician but also reinforces their reputation as effective problem-solvers. It shows the public that their representative is not only aware of the issues but is also actively working to resolve them. This proactive approach to dealing with public concerns is crucial in maintaining a positive and trustworthy image.

Communication Skills

Effective communication skills are the linchpin of successful politician image management. The ability to clearly articulate policies, respond to criticism, and communicate empathetically with constituents plays a critical role in shaping public perception. Communication is not merely about transmitting information; it is also about engaging with the audience, listening to their concerns, and responding in a manner that resonates with them. Almonkari and Isotalus (2012) discuss the importance of narrative competence in political communication, arguing that politicians who can tell compelling stories that align with the values and experiences of their constituents tend to be more successful in securing public support. Effective communication involves a blend of clarity, empathy, and responsiveness, which are essential for public interactions and media engagements. Moreover, the ability to communicate effectively under pressure, particularly during crises or controversial issues, can significantly impact a politician's public image. Handling tough questions from the media and the public with poise and assurance can help maintain and even enhance a politician's image as a capable and trustworthy leader.

In conclusion, public interaction plays a crucial role in shaping the image of politicians. Community engagement, responsiveness to public concerns, and effective communication are all essential elements that contribute to a positive public perception. These factors not only build trust and credibility but also enhance the politician's relatability and effectiveness. As the political landscape continues to evolve, the importance of genuine and effective public interaction remains paramount for any politician aiming to build and maintain a positive public image.

Cultural and Societal Influences

Influence of Cultural Values and Norms

Cultural values and norms profoundly shape the public's expectations and perceptions of political leaders. These societal parameters define what is deemed acceptable or admirable behavior, impacting how politicians are perceived when they align or misalign with these values. Schwartz and Bardi (2017) explore the relationship between cultural values and the image of political figures, noting that alignment with these values significantly enhances a politician's image within their cultural context. Politicians who embody cultural ideals in their personal and professional conduct tend to garner greater public trust and support (Schwartz & Bardi, 2017). This congruence can influence various aspects of a politician's career, from election campaigns to policy preferences and public interactions. For example, in societies where individualism is highly valued, politicians who promote personal freedom and responsibility may be more

popular than those who advocate for collectivist approaches. Conversely, in cultures where community and family are paramount, politicians that emphasize social welfare programs and community development initiatives are likely to receive more support. Moreover, the extent to which politicians adhere to and promote these cultural norms can also affect their longevity in political office. Violations of cultural expectations can lead to scandals or public backlash, significantly damaging a politician's image and career. Therefore, understanding and navigating cultural values is crucial for effective political image management.

The Role of National and Ethnic Identity

National and ethnic identities are critical components that shape the public image of politicians, especially in culturally diverse societies. Kim (2019) discusses the impact of national and ethnic identity on political leadership, pointing out that politicians who effectively represent and resonate with the identities of their constituents tend to build stronger and more loyal support bases. This representation involves not only advocating for the interests of these groups but also embodying aspects of their identity in public life (Kim, 2019). In multi-ethnic societies, the challenge for politicians often lies in balancing the diverse identities and interests of their constituents while fostering a sense of national unity. Politicians who can navigate this complex dynamic are seen as unifiers and peacemakers, qualities that enhance their public image and electoral prospects. Conversely, failure to adequately represent or respect ethnic identities can lead to tensions and diminished support among key voter segments. Furthermore, the role of ethnic identity in politics is not static and can evolve with changing demographics and societal attitudes. Politicians need to stay attuned to these changes to effectively manage their public image and maintain their relevance in the political landscape.

Impact of Global Events

Global events such as international conflicts, economic crises, or pandemics significantly influence the image of politicians, often serving as a litmus test for their leadership qualities. Thompson (2020) examines how politicians' responses to global events can either enhance or damage their public image. Effective management of these events can bolster a politician's reputation as a capable and reliable leader, while poor handling can lead to significant public and political fallout (Thompson, 2020). The global stage offers a unique set of challenges and opportunities for political leaders. Responses to international crises, participation in global summits, and interactions with foreign leaders are closely watched and can have far-reaching implications for a politician's image both at home and abroad. These events test a politician's diplomatic skills, crisis management abilities, and overall leadership competence. Moreover, the way politicians handle international relations and global crises can also impact their country's standing on

the world stage, further influencing their domestic image and political fate. As such, adeptness in international affairs is not only a matter of foreign policy but also a critical element of domestic political image management.

While cultural values, national identity, and responses to global events are vital components of a politician's public image, over-reliance on these factors can lead to critical issues. Politicians who overly align with prevailing cultural norms may perpetuate biases and fail to advocate for necessary social changes, stifling progress and reinforcing systemic inequalities. In the context of national and ethnic identities, they may exploit these elements to foster divisiveness rather than unity, appealing to narrow segments of the population instead of promoting inclusive policies that benefit the broader society. Similarly, handling global events, while a key measure of competence, can be manipulated for political gain, prioritizing short-term popularity over long-term solutions, and aligning with nationalistic sentiments can lead to isolationist policies that undermine international cooperation. Therefore, politicians and their constituents must critically evaluate how these elements are used in political discourse and action. Voters should be wary of politicians who leverage cultural values and global events solely for political advantage without addressing underlying issues or promoting genuine progress. Politicians must strive to balance cultural alignment with inclusivity and immediate responsiveness to global events with thoughtful, long-term policymaking. Only through such a balanced approach can politicians effectively maintain a positive public image and achieve sustainable success in the complex world of politics.

Discussion

The image of a politician is crafted through the complex interplay of various factors ranging from personal characteristics to broader cultural and societal influences. The synthesis of findings from diverse studies illustrates how these elements converge to mold public perceptions and ultimately, political fortunes. Personal traits such as charisma, integrity, and professional background significantly influence a politician's image directly by affecting voter perceptions of trustworthiness and competence. For instance, Todorov et al. (2015) discuss how subtle facial cues can significantly influence electoral outcomes, revealing the deep-seated psychological impact of physical appearance on voter preferences. Meanwhile, Jenkins-Smith et al. (2018) highlight the role of policy successes and failures in shaping public trust and confidence in political leadership, underscoring the practical impacts of political performance. Media representation acts as a critical mediator in this process. Kreiss and McGregor (2018) elucidate how media framing can skew public perception, potentially amplifying or mitigating the impacts of personal and performance-related factors.

Furthermore, the influence of cultural values and societal norms, as discussed by Borg et al. (2017), adds another layer of complexity, revealing how these underlying societal elements can dictate the parameters within which political images are evaluated. The integration of these findings suggests a dynamic model where politician image is continuously shaped and reshaped through interactions between personal attributes, media representation, and cultural contexts, each influencing and being influenced by the others in a continuous feedback loop.

The factors influencing politician image vary significantly across different regions, political systems, and historical periods. In democratic societies, media freedom and the emphasis on personal integrity and policy transparency play a pivotal role in shaping political images. Contrastingly, in more authoritarian regimes, state-controlled media and the projection of strength and decisiveness might be more influential. Historical periods also reflect differing values that affect politician image. For instance, during wartime, leadership traits such as decisiveness and strength may be more valued, as seen in the widespread support for leaders like Winston Churchill during WWII. In contrast, peacetime may favor politicians who focus on economic policies and social welfare, as demonstrated by the popularity of leaders like Franklin D. Roosevelt during the New Deal era.

The findings from this synthesis both align with and challenge existing theories in political science and communication. For instance, the agenda-setting theory proposed by McCombs and Shaw (1972) is supported by the significant role media plays in shaping political images (McCombs & Shaw, 1972). However, the complex interplay of media with cultural values and personal traits suggests a more nuanced understanding than traditional models of media influence. Similarly, the role of cultural values in shaping political image aligns with Geert Hofstede's cultural dimensions theory, which posits that societal values influence all forms of social interactions and institutions, including politics (Hofstede, 1980). However, the dynamic nature of these influences, especially in a globalized world where cultural boundaries are increasingly blurred, presents a challenge to the static nature of such theoretical frameworks.

The analysis of how various factors influence politician image reveals a complex landscape where personal characteristics, media dynamics, and cultural values interact in multifaceted ways. This interaction not only shapes individual political careers but also impacts broader political processes and outcomes. Understanding these dynamics is crucial for both political actors seeking to enhance their public image and scholars aiming to develop more accurate models of political behavior and public perception. The insights gained also underscore the importance of adapting political strategies to changing media

landscapes and shifting cultural norms, ensuring that political communication remains effective and resonant with the electorate.

Recommendations

Recommendations for Politicians

1. **Balance Charisma with Substance:** Politicians should complement their charisma and physical appearance with substantive policy discussions and tangible results. Demonstrating competence and delivering on promises helps maintain long-term credibility and support.

2. **Promote Integrity and Ethics:** Upholding high standards of integrity and ethics is crucial. Prioritize transparency and honesty in all dealings, both public and private, to build trust and loyalty among constituents and reduce the risk of scandals.

3. **Strategic Media Management:** Engage in media training to effectively communicate messages, manage non-verbal cues, and handle crises. Develop strong relationships with the media and craft compelling narratives that resonate with target audiences to ensure favorable coverage and mitigate negative impacts.

Recommendations for Academicians

1. **Interdisciplinary Research:** Encourage interdisciplinary research that combines political science, psychology, communication, and cultural studies to understand the multifaceted nature of political image formation, providing a more comprehensive understanding of the factors at play.

2. **Focus on Media Influence:** Conduct studies on the role of media in shaping political images, particularly in the digital age. Examine how different media platforms influence public perceptions and the effectiveness of various media strategies used by politicians.

3. **Cultural and Societal Influences:** Investigate how cultural values and societal norms impact political image and voter behavior. Understanding these influences can provide insights into how politicians can effectively engage with diverse demographic groups.

Conclusion

The synthesis of research highlights that the image of a politician is constructed through a complex interaction of personal attributes, media influence, cultural norms, and political performance. This comprehensive analysis reveals that certain elements are more potent than others in specific contexts but

generally, a multi-faceted approach is essential for the effective management of a political image. Personal characteristics such as charisma, physical appearance, and integrity are foundational to forming initial impressions among the electorate. Research, including that by Todorov et al. (2015), underscores that even subconscious perceptions based on facial cues can significantly impact voting decisions, suggesting that the physical presentation of politicians can be as influential as their political policies (Todorov et al., 2015). Furthermore, Jenkins-Smith et al. (2018) illustrate how perceived personal integrity and a politician's ability to deliver on promises profoundly affect their credibility and public trust, directly correlating with their political survival (Jenkins-Smith et al., 2018). Media representation also plays a critical role in shaping a politician's image. The media acts as a gatekeeper of information and can significantly influence public perception through the framing of news. Kreiss and McGregor (2018) have detailed how media bias, whether perceived or real, can alter public perceptions, potentially enhancing or tarnishing a politician's image based on the nature of the media coverage (Kreiss & McGregor, 2018). The advent of social media has introduced a new dynamic to this landscape, providing politicians with platforms to directly engage with the electorate but also exposing them to immediate public scrutiny and the rapid spread of misinformation. Cultural values and societal norms fundamentally dictate the acceptable parameters within which politicians operate. Schwartz and Bardi (2017) discuss how alignment with cultural values can greatly enhance a politician's image, as constituents tend to favor leaders who embody their ideals and societal norms (Schwartz & Bardi, 2017). This cultural alignment influences everything from campaign strategies to policy priorities and public engagements, underscoring the necessity for politicians to be culturally competent and sensitive to the values of their constituents. Political performance, particularly in terms of policy success and crisis management, is instrumental in shaping a politician's image. Effective governance and the adept handling of crises reinforce a leader's image as competent and reliable. Boin et al. (2019) highlight that successful crisis management can significantly bolster a politician's reputation, enhancing their perceived leadership capabilities during challenging times (Boin et al., 2019). The practical implications of these findings suggest that politicians and their advisors must adopt a holistic approach to image management. This involves not only maintaining a favorable public persona through personal behavior and media interactions but also through tangible political achievements and cultural alignment. Politicians must engage proactively with media to shape narratives, participate in cultural events to reinforce their societal bonds, and demonstrate political acumen through effective policy and crisis management. Future research should explore the evolving impact of digital media platforms on political image management, examine the role of cultural shifts in shaping political norms, and conduct longitudinal studies to understand how political

images evolve over a politician's career. Additionally, investigating the interplay between political image and international diplomacy could offer new insights into the global implications of a politician's public persona. Overall, the construction of a political image is a dynamic process influenced by an array of factors that interact in complex ways. Politicians need to navigate these carefully, balancing personal integrity, media savvy, cultural sensitivity, and political efficacy to maintain and enhance their public image. Further scholarly exploration will continue to uncover the nuances of this intricate process, offering strategic insights for political image management in an increasingly interconnected and media-saturated world.

References

- Aldoory, L., & Toth, E. (2004). Leadership and gender in public relations: Perceived effectiveness of transformational and transactional leadership styles. *Journal of Public Relations Research*, 16(2), 157-183.
- Almonkari, M., & Isotalus, P. (2012). Two perspectives on the communication skills of political leaders. *International Journal of Strategic Communication*, 6(3), 246-267.
- Bessi, A., & Ferrara, E. (2016). Social bots distort the 2016 US Presidential election online discussion. *First Monday*, 11-17.
- Birch, S. (2010). Perceptions of electoral fairness and voter turnout. *Comparative political studies*, 43(12), 1601-1622.
- Boin, A. (2019). The transboundary crisis: Why we are unprepared and the road ahead. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 27(1), 94-99.
- Borg, I., Bardi, A., & Schwartz, S. H. (2017). Does the value circle exist within persons or only across persons? *Journal of Personality*, 85(2), 151-162.
- Grimmer, J., Messing, S., & Westwood, S. J. (2017). Estimating heterogeneous treatment effects and the effects of heterogeneous treatments with ensemble methods. *Political Analysis*, 25(4), 413-434.
- Hofstede, G. (1980). Motivation, leadership, and organization: do American theories apply abroad? *Organizational Dynamics*, 9(1), 42-63.
- Huang, Y. H. (2006). Crisis situations, communication strategies, and media coverage: A multicase study revisiting the communicative response model. *Communication Research*, 33(3), 180-205.
- Jenkins-Smith, H. C., Nohrstedt, D., Weible, C. M., & Ingold, K. (2018). The advocacy coalition framework: An overview of the research program. *Theories of the Policy Process*, 135-171.

- Kreiss, D., & McGregor, S. C. (2018). Technology firms shape political communication: The work of Microsoft, Facebook, Twitter, and Google with campaigns during the 2016 US presidential cycle. *Political Communication*, 35(2), 155-177.
- Lenz, G. S., & Lawson, C. (2011). Looking the part: Television leads less informed citizens to vote based on candidates' appearance. *American Journal of Political Science*, 55(3), 574-589.
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176-187.
- Rasmussen, S. H. R., & Nørgaard, A. S. (2018). When and why does education matter? Motivation and resource effects in political efficacy. *European Journal of Political Research*, 57(1), 24-46.
- Stanyer, J. (2013). *Intimate politics: Publicity, privacy and the personal lives of politicians in media saturated democracies*. John Wiley & Sons.
- Todorov, A., Olivola, C. Y., Dotsch, R., & Mende-Siedlecki, P. (2015). Social attributions from faces: Determinants, consequences, accuracy, and functional significance. *Annual Review of Psychology*, 66, 519-545.

การจัดการองค์การยุคใหม่และการบริหารเงินทุนเวียน
ที่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล

**The Modern Organization Management and Working Capital Management
Affecting the Income Opportunity of Recycling Waste Processing Businesses**

ปิยเมธ โอภาสกิจ (Piyamet Opaskit)

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการองค์การยุคใหม่ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

Doctor of Philosophy, Modern Organizational Management, Faculty of Liberal Arts,

Krirk University

E-mail: arphorn.kur@krirk.ac.th

Received: 20 February 2025

Revised: 18 June 2025

Accepted: 18 June 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นรูปแบบงานวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาระดับการบริหารเงินทุนหมุนเวียนและโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล เพื่อเปรียบเทียบโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เพื่อศึกษาการบริหารเงินทุนหมุนเวียนส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล และเพื่อศึกษาการจัดการองค์การยุคใหม่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล ในกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการลงทะเบียนการแปรรูปขยะรีไซเคิลในประเทศไทยขนาดกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ 354 คน วิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ค่าร้อยละ ค่าเปอร์เซ็นต์ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติ Multiple Regression Analysis ผลการวิจัยพบว่า เพศชาย เพศหญิง มีจำนวนแตกต่างกันมีโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐาน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน แตกต่างกัน มีโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล แตกต่างกันจึงยอมรับสมมติฐาน และประสบการณ์การทำธุรกิจแตกต่างกัน โอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการบริหารเงินทุนหมุนเวียนที่ดีจะมีโอกาสในการสร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิลและการจัดการองค์การยุคใหม่ที่ดีจะมีโอกาสในการสร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล

คำสำคัญ: รายได้, การประกอบธุรกิจ, การแปรรูปขยะรีไซเคิล, การจัดการองค์การยุคใหม่, การจัดการเงินทุนหมุนเวียน

Abstract

Thesis on Modern Organization Management and Working Capital Management Affecting the Income Opportunity of Recycling Waste Processing Business has the research objectives to study the level of working capital management and income opportunities of recycling waste processing businesses, to compare income opportunities of recycling waste processing businesses classified by the personal factors of the respondents, to study the impact of working capital management on income opportunities of recycling waste processing businesses, and to study the impact of modern organization management on income opportunities of recycling waste processing businesses in the sample group of 354 registered entrepreneurs in recycling waste processing in Thailand. Data analysis was performed using statistics, percentages, means, standard deviations, and Multiple Regression Analysis. The results of the research found that males and females had different income opportunities in recycling waste processing businesses, so the hypothesis was accepted. Average monthly income was different, income opportunities in recycling waste processing businesses were different, so the hypothesis was accepted. And business experience was different, income opportunities in recycling waste processing businesses were different, so the hypothesis was rejected. Good working capital management will increase income opportunities from recycling waste processing businesses, and good modern organization management will increase income opportunities from recycling waste processing businesses.

Keywords: Income, Business, Waste Processing Recycling, Working Capital Management, Modern Organizational Management

บทนำ

องค์กรยุคใหม่ เป็นการจัดการองค์กรที่เกิดขึ้นหลังการแพร่ระบาด ไวรัสโควิด-19 ทั่วทั้งโลก องค์กร บุคลากร เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานต้องปรับตัว และปฏิบัติตัวให้เหมาะสมเพื่อรับมือกับโรคระบาดเริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงกิจวัตรต่าง ๆ ให้เข้ากับบริบทของสังคมในยุคใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้เรียกกันว่าการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบปกติใหม่ (New Normal) ปรับใช้กับบุคลากรให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากที่สุด นั่นก็คือเทคนิคการบริหารงาน 6 เทคนิค (ข้าราชการ กงคาสวัสดิ์, 2563) การปรับให้มีการทำงานที่บ้าน (Work From Home or Remote Work) การประชุมผ่านวิดีโอคอลการส่งงานผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์

การตั้งกฎระเบียบด้านความสะอาดให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน การโฟกัสกันที่ผลงานเป็นสำคัญ การสำรวจข้อคิดเห็น หรือไอเดียต่าง ๆ สมำเสมอ เป็นระบบการทำงานที่ยืดหยุ่น มีปรับตัวสู่ยุคดิจิทัล ซึ่งให้เห็นคุณค่ากับผลงานวัฒนธรรม รูปแบบการจ้างงาน และสวัสดิการที่เลือกได้วิธีการทำงานในยุคใหม่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับองค์กรต่าง ๆ ที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ภายใต้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อองค์กรทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ที่ไม่สามารถควบคุมได้ ทั้งนี้องค์กรต้องมีความเข้มแข็งในองค์ประกอบกระบวนการบริหารจัดการ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้มแข็งของทรัพยากรการบริหารจัดการจะทำให้องค์กรสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและไม่หยุดนิ่ง (Suksawang, 2020) การจัดการองค์การยุคใหม่ เป็นการดำเนินการทางการบริหารเงินทุนหมุนเวียนและการสร้างรายได้ที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน ซึ่งการนำการบริหารเงินทุนหมุนเวียนมาจัดการองค์การธุรกิจระยะรีไซเคิลก่อให้เกิดการลดต้นทุนการผลิต การสร้างรายได้เพิ่มให้กับผู้ประกอบการธุรกิจ และชุมชนแล้วชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและคุณภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการจัดการขยะและการรีไซเคิลเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ของเสียเป็นทรัพยากรที่มีเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ และเมื่อการจัดการสามารถส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจถือความคิดริเริ่มที่คุ้มค่า (Leonora Sauls, 2017, pp. 1-2) การบริหารเงินทุนหมุนเวียน เงินทุนหมุนเวียน (Working capital) เงินทุนที่ธุรกิจจัดสรรไปลงทุนในสินทรัพย์หมุนเวียนทั้งหมดหักด้วยหนี้สินหมุนเวียนทั้งหมด หรือเรียกว่าเงินทุนหมุนเวียนสุทธิ (Net working capital) สินทรัพย์หมุนเวียน (Current assets) สินทรัพย์ที่ธุรกิจสามารถเปลี่ยนให้เป็นเงินสดได้ภายในรอบระยะเวลาการดำเนินงานปกติหรือภายในระยะเวลา 1 ปี ได้แก่ เงินสด เงินฝากธนาคาร หลักทรัพย์ในความต้องการของตลาด ลูกหนี้การค้า สินค้าคงเหลือ ตัวเงินรับ หรือที่นักบัญชีเรียกว่าสินทรัพย์สภาพคล่อง หนี้สินหมุนเวียน (Current liability) หนี้สินที่มีระยะเวลาการชำระคืนภายใน 1 ปี ได้แก่ เงินเบิกเกินบัญชีธนาคาร เงินกู้ยืมระยะสั้น เจ้าหนี้การค้า ตัวเงินจ่าย ค่าใช้จ่ายค้างจ่ายและรายได้รับล่วงหน้า การเงินและการบริหารการเงิน แนวทางในการบริหารเงินทุนหมุนเวียนสำหรับองค์กรให้มีสภาพคล่องในการดำเนินงานของกิจการอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ตามนโยบายทางการเงินและการบริหารทางการเงิน ซึ่งการบริหารเงินทุนหมุนเวียนที่มีประสิทธิภาพเปรียบเสมือน สภาพคล่องช่วยให้ธุรกิจดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง ไม่ติดขัด มีเงินทุนหมุนเวียนเพียงพอสำหรับการใช้จ่ายในแต่ละวัน และสามารถชำระหนี้ได้เมื่อถึงกำหนด ผู้บริหารการเงินต้องให้ความสนใจและควบคุมและติดตามการบริหารเงินทุนหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการจัดการหรือการบริหารเงินทุนหมุนเวียนจะมีผลต่อสภาพคล่อง ความเสี่ยงและความสามารถในการทำกำไรของธุรกิจ (ปริยานุช กิจรุ่งโรจน์เจริญ, 2563)

ธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล เป็นวิธีสร้างรายได้จากการรีไซเคิลสิ่งสำคัญจากโอกาสในการสร้างรายได้ที่ขยะสร้างขึ้นด้วยการรีไซเคิลและการแยกขยะสามารถสร้างรายได้ ซึ่งการจัดการขยะเป็นส่วนสำคัญของสังคม ขยะรีไซเคิลช่วยให้มีทางออกคุณค่าของขยะ สร้างงาน และส่งเสริมเศรษฐกิจในท้องถิ่น ชุมชนสร้างรายได้ ประชาชนควรมีรายได้ ซึ่งแนวทางในการสร้างรายได้จากขยะรีไซเคิลได้แก่ คิดให้รอบคอบ

ก่อนที่จะโยนโดยคำนึงว่าขยะชนิดใดสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ การสร้างธุรกิจโดยเปิดกิจการรีไซเคิลเพื่อแปลงขยะเป็นทรัพยากรที่มีค่า การเข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา การฝากขยะไว้ในเครื่องจำหน่ายสินค้าอัตโนมัติแบบย้อนกลับโดยใช้เครื่องเหล่านี้เพื่อรวบรวมขยะรีไซเคิลและรับค่าตอบแทนโดยการขายอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ชำรุดหรือไม่พึงประสงค์แล้วนำอุปกรณ์ที่ไม่ได้ใช้งานแล้วไปขายหรือรีไซเคิลเพื่อสร้างรายได้เพิ่มเติม (Mpact Recycling, 2023) ส่วนใหญ่นั้นเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความต้องการใช้สำหรับการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันของผู้บริโภคภายในประเทศอยู่ในระดับสูง ได้แก่ กระดาษ พลาสติก แก้ว เหล็กหรือโลหะ ส่งผลให้ปริมาณขยะรีไซเคิลมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในการดำเนินงานธุรกิจรีไซเคิลไม่สูงมากนัก เพราะขยะซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักสำคัญในกระบวนการมีมูลค่าหรือราคาซื้อขายอยู่ในระดับต่ำ ประกอบกับในกระบวนการรีไซเคิลตั้งแต่กระบวนการแยกขยะบดหรือย่อยขยะ การแปรรูปขยะ (smeleader.thailand, 2558) ก่อให้เกิดประโยชน์ ช่วยลดภาระในการกำจัดกากของเสียจากกระบวนการทางอุตสาหกรรม ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้อย่างน้อยครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายในการซื้อสารเคมีใหม่ ช่วยประหยัดเงินตราในการนำเข้าเคมีภัณฑ์จากต่างประเทศ ช่วยลดปัญหาในการจัดหาพื้นที่ฝังกลบและลดปริมาณมลพิษที่เกิดจากการเผาไหม้กากของเสีย และช่วยให้การใช้ทรัพยากรโลกเป็นไปอย่างคุ้มค่า (บริษัท รีไซเคิลเอ็นจิเนียริง จำกัด, ม.ป.ป.).

ดังนั้น การจัดการองค์การยุคใหม่เป็นการดำเนินการทางการบริหารเงินทุนหมุนเวียนและการสร้างรายได้ที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน โดยเฉพาะการจัดการธุรกิจขยะรีไซเคิลซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ให้กับผู้ประกอบการ รวมทั้งส่งผลดีต่อชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการดำเนินการจัดการขยะและการรีไซเคิลเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ โดยของเสียกลายเป็นทรัพยากรที่มีค่าเพิ่มมากขึ้น วิธีสร้างรายได้จากการรีไซเคิล เน้นที่การรีไซเคิลและการแยกขยะเพื่อสร้างธุรกิจที่ยั่งยืนและส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น อีกทั้งการรีไซเคิลช่วยลดภาระในการกำจัดกากของเสียและประหยัดค่าใช้จ่าย รวมถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ซึ่งธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิลมีโอกาสสูง เนื่องจากขยะรีไซเคิลเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความต้องการสูงและต้นทุนในการดำเนินการไม่สูงมาก ยังรวมไปถึงการจัดการและการจัดเก็บกากของเสียที่ถูกต้องเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาระบบการจัดการของเสียและการรีไซเคิลให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความต้องการดำเนินการวิจัยเรื่องการประกอบธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิลที่มีรายได้จากผลกำไรเพิ่มด้วยระบบการบริหารเงินทุนหมุนเวียนและสามารถสร้างรายได้มั่นคงต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

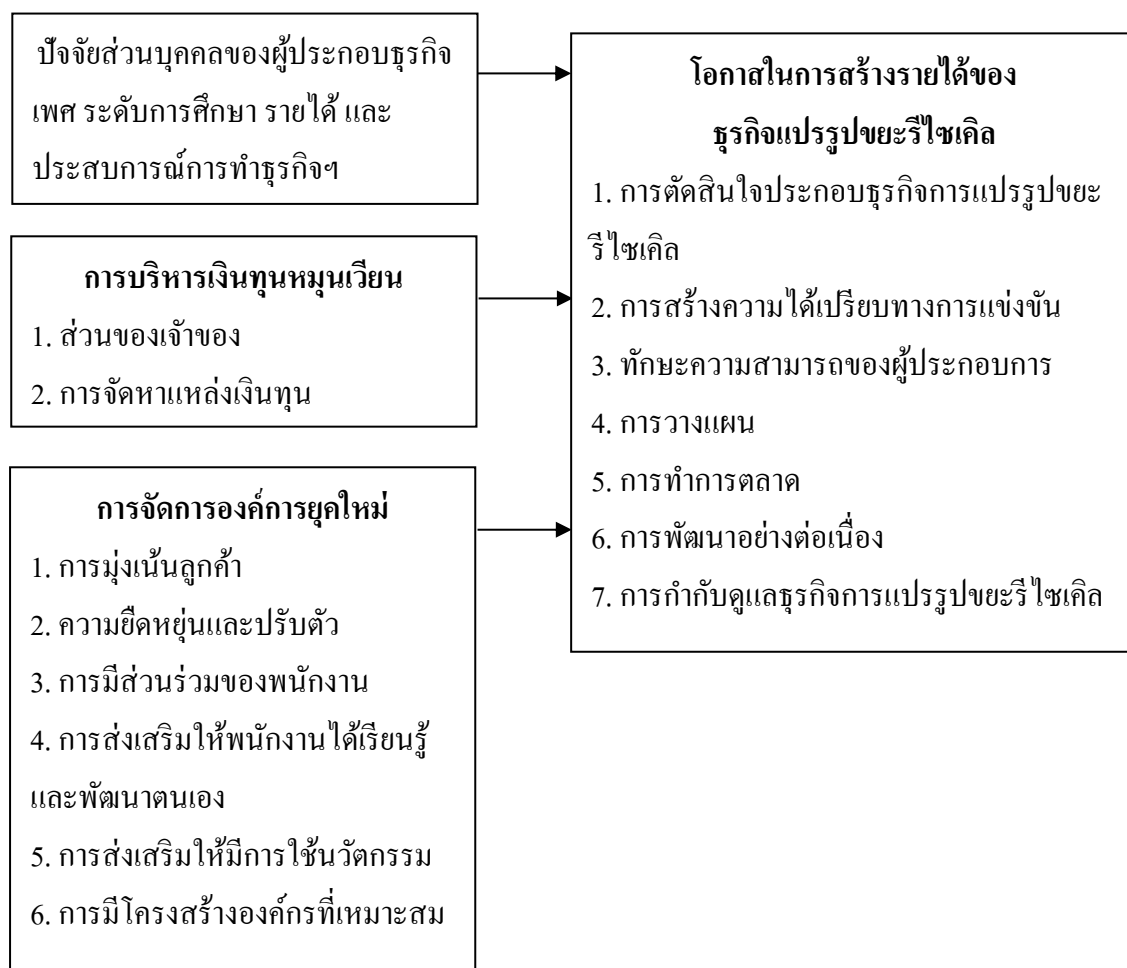
1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารเงินทุนหมุนเวียนและโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล

ปิยเมธ โอภาสกิจ

2. เพื่อเปรียบเทียบโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม
3. เพื่อศึกษาการบริหารเงินทุนหมุนเวียนที่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล
4. เพื่อศึกษาการจัดการองค์การยุคใหม่ที่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล

กรอบแนวคิดการทำวิจัย

กรอบแนวคิดการทำวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามต่างกัน มีโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล แตกต่างกัน
2. การบริหารเงินทุนหมุนเวียนที่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล
3. การจัดการองค์การยุคใหม่ที่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล

ทบทวนวรรณกรรม

แนวความคิดตัดสินใจประกอบธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล การตัดสินใจ (Decision Making) เป็นกระบวนการของการเลือกโดยการระบุนการตัดสินใจประกอบธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล รวบรวมข้อมูลและประเมินผลการตัดสินใจทางเลือก การใช้กระบวนการตัดสินใจประกอบธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิลที่ละขั้นตอนสามารถช่วยให้ทำการตัดสินใจอย่างรอบคอบและรอบคอบมากขึ้นโดยการจัดระเบียบข้อมูลที่เกี่ยวข้องและกำหนดทางเลือกประกอบธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล ประกอบด้วย 1) ระบุนการตัดสินใจ ขั้นตอนแรกในการตัดสินใจที่ถูกต้องคือการตระหนักถึงปัญหาหรือโอกาสและตัดสินใจที่จะแก้ไข ระบุนสาเหตุที่การตัดสินใจนี้สร้างความแตกต่างให้กับลูกค้าหรือเพื่อนพนักงาน 2) รวบรวมข้อมูล เวลารวบรวมข้อมูลเพื่อให้สามารถตัดสินใจได้ตามข้อเท็จจริงและข้อมูล สิ่งนี้จำเป็นต้องมีการตัดสินใจคุณค่าโดยกำหนดว่าข้อมูลใดที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจพร้อมด้วยวิธีจะได้รับ ถามตัวเองว่าต้องรู้อะไรบ้างเพื่อที่จะทำการตัดสินใจที่ถูกต้องแล้วหาคนที่ต้องการมีส่วนร่วม 3) ระบุนทางเลือก เมื่อมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับปัญหาแล้วก็ถึงเวลาระบุนวิธีแก้ปัญหามากมาย เป็นไปได้ว่า จะมีตัวเลือกที่แตกต่างกันเมื่อต้องตัดสินใจ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องมีตัวเลือกมากมาย วิธีนี้จะช่วยให้ทราบว่าแนวทางการดำเนินการใดเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการบรรลุวัตถุประสงค์ 4) ชั่งน้ำหนักหลักฐาน ในขั้นตอนนี้จะต้องประเมินความเป็นไปได้การยอมรับและความปรารถนาเพื่อทราบว่าทางเลือกใดดีที่สุดที่สามารถชั่งน้ำหนักข้อดีข้อเสียจากนั้นเลือกตัวเลือกที่มีโอกาสประสบความสำเร็จสูงสุด อาจเป็นประโยชน์ในการค้นหาความเห็นที่เชื่อถือได้เพื่อให้ได้มุมมองใหม่เกี่ยวกับปัญหา บางครั้งเราสามารถใช่ QC New 7 Tools ที่เรียกว่า Priority Matrix มาให้คะแนนเพื่อจัดลำดับความสำคัญได้ 5) เลือกระหว่างทางเลือกอื่น เมื่อถึงเวลาที่จะตัดสินใจให้แน่ใจว่าเข้าใจความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับเส้นทางที่เลือก นอกจากนี้ยังสามารถเลือกทางเลือกต่างๆได้ในขณะนี้เมื่อเข้าใจข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ เริ่มปฏิบัติ 6) ต้องสร้างแผนสำหรับการนำไปใช้ สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการระบุทรัพยากรที่จำเป็นและได้รับการสนับสนุนจากพนักงานและผู้มีส่วนได้เสีย การทำให้อื่นเข้ามามีส่วนร่วมกับการตัดสินใจเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำเนินการตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพดังนั้นเตรียมพร้อมที่จะตอบคำถามหรือข้อสงสัยใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้น และ 7) ทบทวนการตัดสินใจ ขั้นตอนที่มีถูกมองข้าม แต่สำคัญในกระบวนการตัดสินใจคือการประเมินการตัดสินใจเพื่อประสิทธิภาพการตัดสินใจประกอบธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล (Rattanasereekiat, n.d.)

แนวคิดปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยส่วนบุคคลประกอบด้วย อายุ เพศ ขนาดครอบครัว สถานภาพครอบครัว รายได้อาชีพ การศึกษา เหล่านี้เป็นเกณฑ์ที่นิยมใช้ในการแบ่งส่วนการตลาด ลักษณะทางประชากรศาสตร์เป็นลักษณะที่สำคัญและสถิติที่วัดได้ของประชากรที่ช่วยกำหนดตลาดเป้าหมาย รวมทั้งง่ายต่อการวัดมากกว่าตัวแปรอื่น ตัวแปรด้านปัจจัยส่วนบุคคลที่สำคัญ ดังนี้ ได้แก่ อายุ (age) เพศ (sex) ลักษณะครอบครัว (marital status) รายได้ การศึกษาและอาชีพ (income, education and occupation) ดังนั้น ลักษณะของประชากรที่มีความแตกต่างกัน จะส่งผลต่อพฤติกรรมในการเลือกซื้อสินค้าผ่านศูนย์จัดจำหน่าย ที่แตกต่างกัน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกศึกษาถึงลักษณะของกลุ่มตัวอย่างโดยเลือกใช้ตามแนวคิดของออคูลย์ จาตุรงค์กุล (2544) ที่ได้กำหนดปัจจัยส่วนบุคคลไว้แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ประกอบไปด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และสถานภาพสมรส (ปฎิกร ทิพย์เลอเลิศ, 2558)

แนวคิดเรื่อง BCG สำหรับ BCG เป็นเศรษฐกิจแนวใหม่ ที่ภาครัฐและเอกชนต่างให้ความสำคัญ เพราะมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การปกป้องสิ่งแวดล้อม (Environment) การลดปัญหาโลกร้อน (Global Warming) ที่กำลังเป็นตัวบั่นทอนทรัพยากรโลก เน้นพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างทั่วถึงบนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) โมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green หรือ เศรษฐกิจชีวภาพ-เศรษฐกิจหมุนเวียน-เศรษฐกิจสีเขียว) มี 3 องค์ประกอบสำคัญด้วยกันคือ B = Bioeconomy เศรษฐกิจชีวภาพ C = Circular economy เศรษฐกิจหมุนเวียน G = Green economy เป็นระบบเศรษฐกิจสีเขียว โดยการพัฒนา BCG จะมุ่งเน้นการพัฒนาจากทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่เดิม เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มโดยเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านกระบวนการผลิต และในการนำไปใช้ ซึ่งจะเน้นเป้าหมายรูปแบบการลงทุนในอุตสาหกรรมใหม่ที่สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจได้อย่างก้าวกระโดด และช่วยต่อยอดอุตสาหกรรมเดิม เพิ่มรายได้ของประชากรได้มากขึ้น ที่เรียกว่า New S-Curve กับอุตสาหกรรม 4 ด้าน ได้แก่ 1) อุตสาหกรรมเกษตรและอาหาร นับเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เมื่อโลกมีการเปลี่ยนแปลงไป เราจะต้องปรับตัว และตัวแปรที่จะพาไทยไปได้คือเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น ด้านการเกษตร อาจนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยให้เกิดความแม่นยำมากขึ้นเพื่อเพิ่มผลผลิตจากการเพาะปลูก สำหรับด้านอาหาร อาจมองไปถึงการพัฒนาอาหารเสริมสุขภาพเฉพาะบุคคล เป็นต้น 2) อุตสาหกรรมพลังงานและเคมีชีวภาพ หนึ่งในสี่ที่หลายภาคส่วนพยายามทำ คือ การใช้เทคโนโลยีแปรรูปวัสดุเหลือทิ้งเป็นพลังงานชีวภาพ หรือนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์ 3) อุตสาหกรรมการแพทย์และสุขภาพ เช่น การพัฒนาสมุนไพรที่มีอยู่ในประเทศให้มีคุณภาพมากขึ้นและปลอดภัย หรือต่อยอดการแพทย์ปัจจุบัน เช่น การนำเทคโนโลยีเข้ามาตรวจพันธุกรรมเพื่อให้เกิดความแม่นยำมากขึ้น 4) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มุ่งเน้นให้เกิดการเติบโตของภาคท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีการสร้างมูลค่าเพิ่ม และคำนึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมมากขึ้น โดยมีเป้าหมายคือลดความเหลื่อมล้ำและมีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวชุมชน หรือส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง สำหรับประโยชน์ของ BCG ข้อมูลจากกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศสรุปไว้ว่า BCG Economy Model จะช่วยก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในหลายมิติ

และหลายด้าน โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1) ด้านเศรษฐกิจ ที่ได้รับผลกระทบอย่างมากจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ถ้านำแนวคิดเรื่อง BCG มาใช้ จะช่วยลดภาวะการว่างงาน และทำให้เกิดความก้าวหน้าด้านเกษตรอาหาร 2) ด้านความมั่นคงทางด้านอาหาร ประเทศไทยมีความมั่นคงทางอาหารในระดับที่ดีในแง่ของการผลิต ไทยผลิตอาหารได้เป็นอันดับต้น ๆ ของโลก แต่ผลิตอาหารประเภทส่วนเกิน คือ กลุ่มอาหารจำพวกคาร์โบไฮเดรต เช่น แป้ง น้ำตาล ในจำนวนมาก ขณะที่อาหารประเภทโปรตีน กลับผลิตได้ไม่เพียงพอ จึงต้องพยายามปรับให้การผลิตอาหารประเภทส่วนเกินมาเป็นอาหารประเภทโปรตีน เพื่อสร้างโอกาสให้กับประเทศ ด้วยการนำแนวทาง BCG เข้าไปช่วย และทำให้กลุ่มคนทุกระดับ ได้รับสารอาหาร และสามารถเข้าถึงอาหารได้ เกิดความมั่นคงด้านอาหาร 3) ด้านพลังงาน ปัจจุบันประเทศไทยพึ่งพาแก๊สธรรมชาติมาก ใช้ในการผลิตไฟฟ้า 60% และมีแนวโน้มว่าจะต้องนำเข้าจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นมากในอนาคต BCG จะเข้ามาช่วยให้ไทยเพิ่มสัดส่วนการใช้พลังงานทดแทน 4) ด้านสุขภาพ ในแต่ละปีประเทศไทยนำเข้าผลิตภัณฑ์ทางด้านสุขภาพจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มยา และเวชภัณฑ์ ในปัจจุบันทางด้านการวิจัยและนวัตกรรมกำลังศึกษาเรื่องการผลิตยา เช่น ยารักษาโรคสะกดเงิน ยาเพิ่มเม็ดเลือดแดง ยารักษาโรคมะเร็ง เพื่อลดการนำเข้ายาในอนาคต 5) ด้านความยั่งยืน เรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ คาดหวังว่าเมื่อทำ BCG ได้แล้ว จะสามารถลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติลงไป อีกทั้งยังสามารถลดมลพิษ เช่น PM 2.5 ขยะ น้ำเสีย การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ดูแลสัตว์สูญพันธุ์ 6) ด้านการท่องเที่ยว ในรูปแบบเดิมอาจทำให้ธรรมชาติเสื่อมโทรม แต่เมื่อมีการวางแผนการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการดูแลธรรมชาติ จะทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ซึ่งแผนยุทธศาสตร์โมเดลเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. 2564-2569 ยกเป็น วาระแห่งชาติ สำหรับการดำเนินวิถีชีวิตใหม่หลังการระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 (Post COVID-19 Strategy) โดย BCG ปรับใช้อย่างไร รัฐบาลได้กำหนดนโยบายการขับเคลื่อน BCG (Bio-Circular-Green Economy) เป็นวาระแห่งชาติ ซึ่งประเทศไทยเราจะเป็นหนึ่งในแกนนำของโลก เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจสู่ BCG เพื่อความยั่งยืน และการแก้ปัญหาสถานะโลกร้อนโดยประโยชน์จะช่วยในการส่งเสริม และสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่เกษตรกร จนภาคธุรกิจภายในประเทศ พร้อมกับดึงดูดภาคเอกชนจากต่างประเทศมาร่วมกันพัฒนาในอนาคต โดยขับเคลื่อนประเทศด้วย 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างความยั่งยืนของฐานทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฒนธรรมด้วยการจัดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งด้วยทุนทรัพยากร อัตลักษณ์ ความคิดสร้างสรรค์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้เศรษฐกิจ BCG ให้สามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ 4 เสริมสร้างความสามารถในการตอบสนองต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก การพัฒนาประเทศไทยไปสู่ Thailand 4.0 ต้องก้าวข้ามปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ อาทิ ปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรม ขยะล้นเมือง โลกร้อน รวมถึงรายได้เกษตรกรที่ไม่เพิ่มขึ้น ซึ่งกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มุ่งขับเคลื่อน BCG โมเดล รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจใหม่ ที่เร่งให้เศรษฐกิจเติบโตแบบก้าวกระโดดอย่างทั่วถึง บนฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งตัวโมเดลนี้จะเข้ามาพัฒนา

เศรษฐกิจฐานราก ส่งเสริมให้เศรษฐกิจเติบโตแบบก้าวกระโดด และมีการตั้งเป้าว่าภายใน 5 ปี จะช่วยเพิ่ม GDP ของไทย เป็น 4.3 ล้านล้านบาท ที่สำคัญจะต้องสร้างสิ่งแวดล้อมของไทยให้สมบูรณ์ สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals–SDGs) ของสหประชาชาติอันเป็นการนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่งยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ทาง INNO ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนนโยบาย BCG Economy Model อาทิ ด้านพลังงาน อินโนส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทนอย่างโซลาร์เซลล์ เพื่อช่วยลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ รวมทั้งลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในระยะยาว ด้านความยั่งยืนคำนึงถึงความสำคัญของ น้ำ อากาศ แสง สภาพแวดล้อม และจิตใจ โดยมีเป้าหมายเพื่อสุขภาวะที่ดี (Well-being) ในด้านสุขภาพกาย สุขภาพใจ รวมไปถึงสุขภาวะทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่อย่างมีความสุขและยั่งยืน เพื่อให้ธุรกิจเติบโตอย่างทั่วถึงบนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืนสอดคล้องกับเป้าหมาย (Sustainable Development Goals–SDGs)

แนวคิดการบริหารเงินทุนหมุนเวียนในส่วนของการจัดหาแหล่งเงินทุน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารเงินทุนหมุนเวียนที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเงินทุนหมุนเวียนของกิจการเปรียบเสมือน “น้ำมันหล่อลื่นของเครื่องจักร” ที่จะช่วยให้ธุรกิจดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง ไม่ติดขัด มีเงินทุนหมุนเวียนเพียงพอสำหรับการใช้จ่ายในแต่ละวัน และสามารถชำระหนี้ได้เมื่อถึงกำหนด ผู้บริหารการเงินต้องให้ความสนใจและควบคุมและติดตามการบริหารเงินทุนหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการจัดการหรือการบริหารเงินทุนหมุนเวียน จะมีผลต่อสภาพคล่อง ความเสี่ยงและความสามารถในการทำกำไรของธุรกิจ ได้แก่ เงินทุนหมุนเวียน (Working capital) สินทรัพย์หมุนเวียน (Current assets) และหนี้สินหมุนเวียน (Current liability) การที่สินทรัพย์หมุนเวียนและหนี้สินหมุนเวียนเป็นสินทรัพย์ที่มีความคล่องตัวสูงมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทำให้ผู้บริหารจำเป็นต้องใส่ใจและดูแลอย่างใกล้ชิดหากเพิกเฉยหรือละเลยอาจส่งผลกระทบต่อสภาพคล่องของกิจการ และกำไรจนอาจทำให้ธุรกิจล่มสลายได้การบริหารเงินทุนหมุนเวียน (Working Capital Management) จึงเป็นการบริหารสินทรัพย์หมุนเวียนและหนี้สินหมุนเวียนให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมโดยทั่วไปกิจการจะมีสินทรัพย์หมุนเวียนและหนี้สินหมุนเวียนไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของสินทรัพย์ทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบว่า การขยายตัวและการเจริญเติบโตของธุรกิจทำให้ความต้องการในจำนวนเงินลงทุนในสินทรัพย์หมุนเวียนเพิ่มมากขึ้น จะเห็นได้ว่า การบริหารเงินทุนหมุนเวียน ก็คือการบริหารสินทรัพย์หมุนเวียนและหนี้สินหมุนเวียนให้เกิดความสมดุลกันระหว่างสภาพคล่อง ความสามารถในการทำกำไร และความเสี่ยงซึ่งจากการบริหารสามารถจำแนกการบริหารเงินทุนหมุนเวียน ได้แก่ เงินทุนหมุนเวียนเป็นศูนย์ (Zero position) เงินทุนหมุนเวียนเป็นบวก (Positive position) เงินทุนหมุนเวียนเป็นลบ (Negative position) ดังนั้นผู้บริหารการเงิน จึงควรพิจารณาว่าควรมีการบริหารเงินทุนหมุนเวียนอย่างไร มีเงินทุนหมุนเวียนเท่าใดจึงจะเหมาะสม เพื่อความสมดุลกันระหว่างความสามารถในการทำกำไรสภาพคล่องและความเสี่ยงของธุรกิจ (ปริญญช กิจรุ่งโรจน์เจริญ, 2563)

แนวคิดการจัดการองค์การยุคใหม่ องค์การสมัยใหม่ (Modern organization) เป็นการจัดการเกิดขึ้นในองค์การ และในมุมมองด้านการจัดการองค์การ หมายถึง การที่มีคนมาทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งองค์การมีลักษณะร่วมกันอยู่ 3 ประการ 1) ทุกองค์การต้องมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของตนเอง 2) ทุกองค์การต้องมีคนร่วมกันทำงาน 3) องค์การต้องมีการจัดโครงสร้างงานแบ่งงานหน้าที่รับผิดชอบของคนในองค์การ ซึ่งองค์การปัจจุบันต้องเผชิญกับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา องค์การต้องมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ แนวคิดเกี่ยวกับองค์การในแบบเดิมกับองค์การสมัยใหม่มีความแตกต่างกัน เช่น การจัดการแบบคงเดิมกับแบบพลวัตร รูปแบบไม่ยืดหยุ่นกับแบบยืดหยุ่น การเน้นงานกับเน้นทักษะ การมีสถานที่ทำงานและเวลาทำงานที่เฉพาะคงที่กับการทำงานได้ทุกที่ทุกเวลา องค์การปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จะมีความคงที่บ้างเป็นช่วงสั้น ๆ จึงมีการจัดการแบบพลวัตรสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา มีการยืดหยุ่น ดังนั้นองค์การสมัยใหม่จะไม่ยึดติดกับแนวทางปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องให้มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์แตกต่างไป แนวคิดการมุ่งเน้นลูกค้าและความยืดหยุ่นและปรับตัวโดยการมุ่งเน้นลูกค้าเป็นการให้ความสำคัญกับลูกค้า การมุ่งเน้นสื่อสารเข้าใจลูกค้าเป็นศูนย์กลาง การปฏิบัติอย่างที่คุณลูกค้าอยากเป็นในบริบทลูกค้า การตอบสนองความต้องการลูกค้าอันดับหนึ่ง การรับฟังและปฏิบัติต่อลูกค้าด้วยความเคารพ โดยเป็นการให้ความสำคัญและใส่ใจต่อลูกค้าเป็นอันดับแรกโดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจความต้องการและความคาดหวังของลูกค้าเพื่อให้สามารถตอบสนองได้อย่างดีที่สุด ดังนั้นความเข้าใจลูกค้า การสื่อสารที่ชัดเจน การตอบสนองอย่างรวดเร็ว การเคารพและให้ความสำคัญ และการบริการที่เป็นเลิศ สำหรับ โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจความต้องการและความคาดหวังของลูกค้า เพื่อให้สามารถตอบสนองได้อย่างดีที่สุดโดยให้ความเข้าใจลูกค้า (สุรัช แก้วคุณ, 2561)

แนวคิดโอกาสการสร้างรายได้ โดยผู้ประกอบการต้องเข้าใจถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจ ได้แก่ 1) ประเภทของกิจการ เป็นกิจการเจ้าของคนเดียว เป็นห้างหุ้นส่วน เป็นบริษัทจำกัด 2) แหล่งการเงินของผู้ประกอบการ ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม การร่วมลงทุน (Venture Capital) หรือเป็นองค์กรภาครัฐให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและด้านวิชาการ ผู้ประกอบการ เช่น ศูนย์ให้คำปรึกษาทางการเงินสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม หรือบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย 3) คุณสมบัติของผู้ประกอบการพิจารณาคุณสมบัติ เช่น มีความมุ่งมั่นที่จะประสบความสำเร็จเป็นผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ มีความมั่นใจในตนเอง มีแนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจของตนเองชัดเจน มีแผนงานที่เป็นระบบหรือเรียกว่าแผนธุรกิจ มีความสามารถบริหารการเงิน มีความสามารถทางการตลาดในสภาวะการแข่งขัน มีความสามารถในการแข่งขันได้ในการดำเนินงานจริง มักจะเกิดขึ้นในอนาคต มีแหล่งสนับสนุนที่ดี มีทักษะประสานงาน มีการจัดองค์กรที่เหมาะสม 4) การเริ่มต้นธุรกิจ 5) ต้นทุนการผลิต (Cost of Production) 6) ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix = 4P's) 7) กำไรและการเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิตในระบบการตลาด จะเห็นว่า การเพิ่มประสิทธิภาพของ

เครื่องจักรเครื่องมือที่ใช้ในการผลิต เป็นวิธีเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยอาจจะนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาช่วยจะทำให้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตได้เป็นอย่างมาก เครื่องจักรเครื่องมืออย่างเดียวนั้น ไม่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตได้ พนักงานจะต้องได้รับการฝึกอบรมให้มีทักษะในการใช้เครื่องจักรเครื่องมือเหล่านั้นด้วย และผู้บริหารหรือเจ้าของกิจการต้องสามารถบริหารให้กระบวนการผลิตดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ (สัณฐาน ชยชนนท์, วิจิตรา ศรีสอน, ทิฆัมพร พันลึกเดช, จิรัฐ ชวนชม, 2564) ดังนั้นจึงทำให้ผู้ประกอบการรายใหม่ให้ความสนใจลงทุนประกอบการธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิลเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ดังนี้

พัชรพล ศรีเพชร (2566) ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารเงินทุนหมุนเวียนที่ดีช่วยเพิ่มสภาพคล่องทางการเงินและความยั่งยืนของธุรกิจ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการให้สำเร็จนั้น ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาความสมดุลของเงินทุนหมุนเวียนให้อยู่ในสถานะที่เหมาะสม โดยสามารถดูหรือคาดคะเนได้จาก การพยากรณ์การตลาด การจัดทำงบการเงินโดยคาดคะเนและการวิเคราะห์อัตราส่วนทางการเงินที่เหมาะสม ความสำเร็จของงาน การบริหารจัดการเงินทุน ทั้งการกู้ยืมระยะสั้นและระยะยาว หรือการระดมเงินทุน จากส่วนของผู้อื้อหุ้น ให้เพียงพอเหมาะสมกับช่วงระยะเวลา เพื่อรักษาสภาพคล่องของธุรกิจ ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่มีอยู่นั้นจะเป็นตัวกำหนดความอยู่รอดของธุรกิจ ความจำเป็นในการบริหารระดับหนี้สินและส่วนของผู้อื้อหุ้น ให้เหมาะสมกับการจัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อรองรับการดำเนินงานของกิจการ เพื่อให้เกิดต้นทุนการกู้ยืม อยู่ในระดับที่เหมาะสมอันเป็นประโยชน์ต่อธุรกิจ

นิติชล เจริญศิริ. (2564, บทคัดย่อ). ทำวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการประกอบธุรกิจซื้อขายขยะรีไซเคิลของผู้ประกอบการในจังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อจำนวนซื้อขายขยะรีไซเคิลของผู้ประกอบการในจังหวัดสมุทรสาครคือ ขนาดของพื้นที่ ที่ใช้ในการรวบรวมคัดแยกและจัดเก็บขยะรีไซเคิล ความหลากหลายของขยะรีไซเคิลที่รับซื้อ ประเภทของผู้ประกอบการ และแหล่งเงินทุน ข้อเสนอแนะ หน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริมธุรกิจ SME ควรส่งเสริมผู้ประกอบการธุรกิจซื้อขายขยะรีไซเคิลให้มีการซื้อขายเพิ่มมากขึ้นและผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดให้มากขึ้น

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ มีรูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative study) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากร ได้แก่ ผู้ประกอบการลงทะเบียนธุรกิจรีไซเคิลในประเทศไทย ปี 2561 (ประชาชาติธุรกิจ, 2561) ผู้วิจัยดำเนินการสุ่มตัวอย่าง การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) แล้วคัดเลือกแบบกำหนดโควตา (Quota Selection) เป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มตามคุณลักษณะกลุ่มผู้แยกวัสดุรีไซเคิล ผู้คัดแยกขยะแม่บ้าน พนักงาน อบต. กลุ่มพ่อค้าคนกลางรับซื้อวัสดุรีไซเคิล และกลุ่มผู้ประกอบการ

ผู้แทนผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม รวม 354 คน ดำเนินการวิจัย เริ่มต้น สิงหาคม 2566 ถึง พฤษภาคม 2567

เครื่องมือการวิจัย แบบสอบถาม ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ประกอบการธุรกิจ ส่วนที่ 2 การบริหารเงินทุนหมุนเวียน ส่วนที่ 3 การจัดการองค์การยุคใหม่ และส่วนที่ 4 โอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล ผู้วิจัยกำหนดระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง รูปแบบมาตราประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ (Likert, 1961) ระดับ 1 เห็นด้วยน้อยที่สุด ถึง 5 เห็นด้วยมากที่สุด แล้วผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ค่าเฉลี่ยของแบบสอบถามความพึงพอใจ และกำหนดเกณฑ์ S.D. (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2567) มากกว่า > 1.75 เท่ากับ มีความแตกต่างกันมาก, $1.25 - 1.75$ เท่ากับ มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก, น้อยกว่า ความหมาย มีความแตกต่างน้อยหรือใกล้เคียงกัน

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบด้วย ค่า IOC เท่ากับ 0.712 ผลการทดสอบนำร่อง (Try out) จำนวน 30 คน พบว่า ค่าอำนาจจำแนก เท่ากับ 0.464 ผลค่าอำนาจจำแนกดีมาก ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.816

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วย โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จรูป โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน ด้วยสถิติสัม สสถิติ Pearson's correlation, T-test, One sample t -test และ Multiple Regression Analysis

ผลการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เพศชาย ร้อยละ 73.58 อายุ 41 - 60 ปี ร้อยละ 61.29 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 20,001 - 30,000 บาท ร้อยละ 53.38 ประสบการณ์การทำธุรกิจ 3 - 6 ปี ร้อยละ 48.30 มีระดับ การบริหารเงินทุนหมุนเวียน ระดับมากที่สุด ($\bar{x}$) = 4.59, S.D. = 2.29

ภาพรวมการจัดการองค์การยุคใหม่ ระดับมากที่สุด ($\bar{x}$) = 4.72, S.D. = 3.41 (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแปลผลภาพรวมการจัดการองค์การยุคใหม่และอันดับของการจัดการองค์การยุคใหม่

ลำดับ	หัวข้อ	ระดับความคิดเห็น			
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
1	การมุ่งเน้นลูกค้า	4.67	3.01	มากที่สุด	5
2	ความยืดหยุ่นและปรับตัว	4.66	2.34	มากที่สุด	6
3	การมีส่วนร่วมของพนักงาน	4.73	3.14	มากที่สุด	4

ลำดับ	หัวข้อ	ระดับความคิดเห็น			
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
4	การส่งเสริมให้พนักงานได้เรียนรู้และพัฒนาตนเอง	4.74	3.12	มากที่สุด	3
5	การส่งเสริมให้มีการใช้นวัตกรรม	4.75	4.12	มากที่สุด	2
6	การมีโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสม	4.78	3.12	มากที่สุด	1
รวม		4.72	3.41	มากที่สุด	

ภาพรวมโอกาสในการสร้างรายได้ธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล ระดับมากที่สุด ($\bar{X}$) = 4.70, S.D. = 4.51 (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแปลผล และอันดับของภาพรวมโอกาสในการสร้างรายได้ธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล

ลำดับ	หัวข้อ	ระดับความคิดเห็น			
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
1	การตัดสินใจประกอบธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล	4.69	3.44	มากที่สุด	3
2	การสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล	4.64	2.06	มากที่สุด	7
3	ทักษะความสามารถของผู้ประกอบการธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล	4.66	3.12	มากที่สุด	5
4	การวางแผนธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล	4.76	4.15	มากที่สุด	2
5	การทำการตลาดแปรรูปขยะรีไซเคิล	4.68	2.41	มากที่สุด	4
6	การพัฒนาต่อเนื่องของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล	4.66	3.02	มากที่สุด	6
7	การกำกับดูแลธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล	4.76	4.16	มากที่สุด	1
รวม		4.70	3.51	มากที่สุด	

การวิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบรายคู่แบบ LSD (Least -Significant Different) ปัจจัยส่วนบุคคล รายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกันมีโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิลแตกต่างกันจึงยอมรับสมมุติฐาน (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงผลการเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคล รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประสิทธิภาพการทำธุรกิจแตกต่างกัน มีโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล แตกต่างกัน

ปัจจัยส่วนบุคคล	SS	df	MS	F	Sig.
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน					
ระหว่างกลุ่ม	7.773	5	2.724	22.410	0.000*
ภายในกลุ่ม	64.014	349	0.147		
รวม	71.787	354			
ประสิทธิภาพการทำธุรกิจ					
ระหว่างกลุ่ม	1.915	5	0.216	1.187	0.032*
ภายในกลุ่ม	61.872	349	0.186		
รวม	63.787	354			

การวิเคราะห์เปรียบเทียบรายรูปแบบ LSD (Least -Significant Different) ปัจจัยของตัวแปรการบริหารเงินทุนหมุนเวียนแตกต่างกันมีโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล แตกต่างกันจึงยอมรับสมมติฐาน (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 แสดงผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของตัวแปรการบริหารเงินทุนหมุนเวียน ส่วนของเจ้าของที่แตกต่างกัน การจัดหาแหล่งเงินทุนที่แตกต่างกันที่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิลแตกต่างกัน

การบริหารเงินทุนหมุนเวียน	SS	df	MS	F	Sig.
ส่วนของเจ้าของ					
ระหว่างกลุ่ม	12.551	5	2.611	18.312	0.012*
ภายในกลุ่ม	68.314	349	0.147		
รวม	80.865	354			
การจัดหาแหล่งเงินทุน					
ระหว่างกลุ่ม	11.223	5	1.617		

การบริหารเงินทุนหมุนเวียน	SS	df	MS	F	Sig.
				11.612	0.000*
ภายในกลุ่ม	72.367	349	1.667		
รวม	83.590	354			

* p - value < 0.05

ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณของการบริหารเงินทุนหมุนเวียน ส่วนของเจ้าของและการจัดหาแหล่งเงินทุนส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล พบว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปรพยากรณ์ทั้ง 2 ด้านกับโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คือ $R = 0.847$ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล ร้อยละ 92.00 (Adjust $R^2 = 0.920$) โดยมีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการทำนาย เท่ากับ 0.31811 (SEest = 0.31811) สรุปผลได้ว่า ธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิลที่มีการบริหารเงินทุนหมุนเวียนที่ดีจะมีโอกาสในการสร้างรายได้เพิ่มขึ้น สมการในรูปคะแนนดิบ $Y' = 1.168 + 0.243X_2 + 0.274X_1$ และ สมการในรูปคะแนนมาตรฐาน $Zy' = 0.523X_2 + 0.492X_1$ (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณของการบริหารเงินทุนหมุนเวียน ส่วนของเจ้าของและการจัดหาแหล่งเงินทุนส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล

ตัวแปรพยากรณ์	โอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล (Y)						
	B	SE _b	β	t	Sig.	Tolerance	VIF
ค่าคงที่	1.168	0.213	7.944	0.000*	ค่าคงที่		
ส่วนของเจ้าของ (X ₁)	0.274	0.024	0.523	3.274	0.001*	0.515	6.781
การจัดหาแหล่งเงินทุน (X ₂)	0.243	0.073	0.492	3.313	0.000*	0.653	4.417
R = 0.847	R ² _d = 0.959		F = 78.131*		Sig. = 0.000		
R ² = 0.920	SE _{est} = 0.318						

* p - value < 0.05

ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปรพยากรณ์ทั้ง 6 ด้านกับโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คือ $R = 0.708$ ปัจจัยที่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล สามารถร่วมกันอธิบาย

ความแปรปรวนของโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล ร้อยละ 84.10 (Adjust R² = 0.841) โดยมีค่าความคลาดเคลื่อน มาตรฐานในการทำนาย เท่ากับ 0.2241 (SEest = 0.2241) สรุปผลได้ว่า ธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิลที่มีการจัดการองค์การยุคใหม่ที่ดีจะมีโอกาสในการสร้างรายได้เพิ่มขึ้น สมการรูปคะแนนดิบ $Y' = 1.224 + 0.584X_2 + 0.575X_4 + 0.558X_1 + 0.512X_6 + 0.511X_3 + 0.476X_5$ สมการรูปคะแนนมาตรฐาน $Zy' = 0.584X_2 + 0.575X_4 + 0.558X_1 + 0.512X_6 + 0.511X_3 + .476X_5$ (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 แสดงผลการวิเคราะห์การจัดการองค์การยุคใหม่ ประกอบด้วย ปัจจัยการมุ่งเน้นลูกค้า ความยืดหยุ่นและปรับตัว การมีส่วนร่วมของพนักงาน การส่งเสริมให้พนักงานได้เรียนรู้และพัฒนาตนเอง การส่งเสริมให้มีการใช้นวัตกรรม การมีโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมที่ส่งผลต่อโอกาสในการสร้างรายได้ของธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิล

ตัวแปรพยากรณ์	การจัดการองค์การยุคใหม่ (Y)						
	B	SE _B	β	t	Sig.	Tolerance	VIF
ค่าคงที่	1.224	0.213	1.106	0.000*	ค่าคงที่		
การมุ่งเน้นลูกค้า (X ₁)	0.312	0.024	0.558	3.274	0.001*	0.515	6.781
ความยืดหยุ่นและปรับตัว (X ₂)	0.342	0.073	0.584	3.313	0.000*	0.653	4.417
การมีส่วนร่วมของพนักงาน (X ₃)	0.262	0.013	0.511	4.012	0.002*	0.313	3.197
การส่งเสริมให้พนักงานได้เรียนรู้และพัฒนาตนเอง (X ₄)	0.331	0.027	0.575	3.641	0.001*	0.641	5.121
การส่งเสริมให้มีการใช้นวัตกรรม (X ₅)	0.227	0.166	0.476	2.147	0.000*	0.424	4.231
การมีโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสม (X ₆)	0.262	0.302	0.512	3.461	0.000*	0.712	3.124
R = 0.708 R ² _d = 0.748 F = 82.221* Sig. = 0.002							
R ² = 0.841 SEest = 0.2241							

* p - value < 0.05

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

การบริหารเงินทุนหมุนเวียน ภาพรวมระดับมากที่สุด = 4.59, S.D. = 2.29

สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิติชล เจริญศิริ (2564) วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการประกอบธุรกิจซื้อขายขยะรีไซเคิลของผู้ประกอบการในจังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษา พบว่า ผู้ประกอบการซื้อขายขยะรีไซเคิลในจังหวัดสมุทรสาคร ให้ความสำคัญกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด โดยภาพรวมในระดับสูงมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 7.08 (S.D. = 1.47) โดยร้านมีการตรวจสอบคุณภาพขยะรีไซเคิลก่อนขายให้ลูกค้า มีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่น เท่ากับ 8.12 (S.D. = 1.77) และการลดแลกแจกแถม มีค่าเฉลี่ยน้อยกว่า ด้านอื่น เท่ากับ 4.29 (S.D. = 3.37) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อจำนวนซื้อขายขยะรีไซเคิลของผู้ประกอบการในจังหวัดสมุทรสาคร คือ ขนาดของพื้นที่ที่ใช้ในการรวบรวมคัดแยกและจัดเก็บขยะรีไซเคิล ความหลากหลายของขยะรีไซเคิลที่รับซื้อ ประเภทของผู้ประกอบการ และแหล่งเงินทุน จะเห็นว่า ผลการวิจัยของผู้วิจัยมีระดับมากที่สุด ซึ่งมากกว่าผลงานวิจัยของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เนื่องจาก ตัวแปรจากการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยมีความครอบคลุมและครบถ้วนมากกว่า ยังมีการสร้างคำถามในแบบสอบถามที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่มีความตรงมากกว่า

และสอดคล้องกับ สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2566) ทำวิจัยเรื่อง โครงการศึกษาเพื่อจัดทำนโยบายสาธารณะปฏิรูประบบการจัดการขยะและส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน (ระยะที่ 2) เล่มที่ 1 บทสรุปจากการศึกษาเปรียบเทียบและแนวทางการนำมาใช้กับประเทศไทย เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular economy) เป็นแนวคิดที่หลายประเทศนำไปปรับใช้กับระบบเศรษฐกิจของตน เพื่อให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่า สามารถบริหารจัดการของเสียได้อย่างครบวงจรไม่ว่าจะเป็นการลดการเกิดของเสีย การนำทรัพยากรหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ รวมถึงการจัดการของเสียที่ลดภาระทางสิ่งแวดล้อม ในกรณีนี้ คณะผู้วิจัย จึงได้ดำเนินการศึกษา เปรียบเทียบกฎหมายของต่างประเทศ เยอรมัน ญี่ปุ่น และจีน พบว่า ประเทศเยอรมนี เป็นประเทศที่ประสบปัญหาเรื่องการจัดการของเสีย จึงได้ตรากฎหมายการจัดการของเสีย ที่มุ่งเน้นในเรื่องการจัดเก็บและการคัดแยกขยะ และการนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ ในปี ค.ศ. 1972 แต่ต่อมารัฐบาลเล็งเห็นว่า การแก้ไขปัญหาขยะที่ดีที่สุด ควรเริ่มจากการแก้ไขที่ต้นทาง กล่าวคือ เน้นการป้องกันการเกิดและลดขยะ รวมถึงการรีไซเคิลขยะเพื่อให้พลังงานกลับคืนสภาพ (energy recovery) จึงได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติว่าด้วยการหลีกเลี่ยง การรีไซเคิลและการกำจัดขยะ (Waste Avoidance, Recycling and Disposal Act) ในปี ค.ศ. 1986 บนฐานแนวคิดการกำจัดขยะที่ยั่งยืน รวมถึงหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย ทั้งนี้ในช่วงแรกเป็นการจัดการกับของเสียด้านบรรจุภัณฑ์ตามความสมัครแต่ไม่สำเร็จผล รัฐจึงเปลี่ยนมาใช้วิธีในการตรากฎีกาว่าด้วยบรรจุภัณฑ์ (VerpackV) ด้วยความร่วมมือจากภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งนับเป็นประเทศแรกที่ออกกฎหมายเพิ่มอัตราการรีไซเคิลขยะบรรจุภัณฑ์ โดยกำหนดให้ผู้ผลิตเป็นผู้รับผิดชอบ และต่อมาในภายหลังได้มีการตรากฎหมายวัฏจักรสสารแบบปิดและการจัดการของเสีย (Closed Substance Cycle and Waste Management Act) เพื่อส่งเสริมการจัดการของเสียอย่างครบวงจร และ

ลดการใช้ที่ดินในการฝังกลบ ถือเป็นกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียนฉบับที่ 2 ของโลกที่ทำให้เยอรมนีประสบความสำเร็จในการจัดการของเสียและทำให้เศรษฐกิจเติบโตขึ้น จนท้ายที่สุด กฎหมายเหล่านี้ ถูกพัฒนา กลายเป็น กฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy Act) โดยมีการกำหนดขั้นตอนการจัดการของเสียไว้อย่างชัดเจนและเป็นลำดับมากขึ้น จนท้ายที่สุดกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียนของประเทศเยอรมนีสามารถบรรลุเป้าหมายได้ในปี ค.ศ. 2020 สอดคล้องกับกฎระเบียบของสหภาพยุโรป ทั้งนี้ประเทศเยอรมนีมีวิสัยทัศน์และเป้าหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรและเพิ่มผลิตภาพของวัตถุดิบ ภายในปี ค.ศ. 2030 พร้อมออกกฎหมายเพื่อยกระดับกฎระเบียบและข้อบังคับเพื่อใช้ควบคุมอุตสาหกรรมหลายแขนง อาทิ ยานยนต์ไฟฟ้า อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์แบตเตอรี่ กากตะกอน ของเสีย และน้ำมัน จนกล่าวได้ว่า ประเทศเยอรมนีถือเป็นประเทศต้นแบบในการพัฒนาเศรษฐกิจหมุนเวียน

สำหรับที่มาของกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียนของประเทศจีนนั้น ได้รับนำแนวคิดของประเทศเยอรมนีและประเทศญี่ปุ่นมาใช้ในการควบคุมมลพิษและลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการจัดการขยะและมลพิษทางอากาศ ซึ่งต่อมาได้รับการสนับสนุนโดยประธานาธิบดี เจียง เจ๋อหมิน ได้มีการออกประกาศเป็นนโยบายระดับชาติในปี ค.ศ. 2002 จนตราเป็นกฎหมาย Cleaner Production Law ที่เข้ามาควบคุม กำกับตั้งแต่กระบวนการผลิต ของอุตสาหกรรม เพื่อลดการก่อมลพิษและส่งเสริมให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และต่อมาในปี ค.ศ. 2005 มีการปรับแก้ไขกฎหมาย Law on Pollution Prevention and Control of Solid Waste จนกระทั่ง ในปี ค.ศ. 2008 กฎหมายส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy Promotion Law) ได้ถูกตราขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งถือเป็นกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียนฉบับที่ 3 ของโลก ที่มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้วัสดุและพลังงานในการผลิต การใช้ และการอุปโภค บริโภคทรัพยากร อย่างไรก็ดี กฎหมายดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก เนื่องจากขาดความร่วมมือจากภาคประชาชน ภาครัฐจึงได้พยายามผลักดันให้นโยบายดังกล่าวให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น จึงมีการประกาศใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจหมุนเวียนและแผนปฏิบัติการ (Circular Economy Development Strategy and the Recent Action Plan) เป็นแผนระดับชาติที่มุ่งเน้นเรื่องเศรษฐกิจหมุนเวียน โดยเฉพาะทำให้เกิดการทำงานแบบบูรณาการสอดคล้องกันระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์กรรัฐวิสาหกิจที่ได้รับนโยบายมาจัดทำแผนยุทธศาสตร์ ปรับปรุงกฎระเบียบ พัฒนานโยบาย เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจหมุนเวียนให้ผสานกันในทุกระดับ ได้แก่ ระดับกิจการ ระดับเขตอุตสาหกรรม และระดับจังหวัดหรือเมือง โดยกฎหมายเข้าไปควบคุมทุกกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเน้นหลักการ “ลด” และออกมาตรการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างครอบคลุม ตั้งแต่กระบวนการออกแบบ การผลิต การผลิตซ้ำ ตลอดจนการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อการใช้ซ้ำ รีไซเคิล แลกเปลี่ยนของเสียระหว่างภาคอุตสาหกรรมและครัวเรือน โดยอาศัยการจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการวิจัย ซึ่งมูลนิธิ Ellen MacArthur Foundation ประเมินว่า หากประเทศจีนสามารถจัดตั้งเศรษฐกิจหมุนเวียนได้สำเร็จ จะทำให้เศรษฐกิจของจีนเติบโตมากขึ้น พร้อมทั้ง ยังช่วยให้คุณภาพอากาศของประเทศจีนดีขึ้น ส่วนของความเป็นมาของกฎหมายเศรษฐกิจ

หมุนเวียนของประเทศญี่ปุ่นนั้น อาจเริ่มจากกฎหมายส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (The Promotion of Effective Utilization of Resources Law, Act No.48 of 1991) เริ่มต้นด้วยหลักการ 3R กล่าวคือการลด (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) และรีไซเคิล (Recycle) ซึ่งหลักการดังกล่าวในถูกนำไปบัญญัติในพระราชบัญญัติเพื่อการสร้างสังคมแห่งทรัพยากรหมุนเวียน (2000) เพื่อเป็นกรอบในการส่งเสริมการสร้างสังคมเศรษฐกิจหมุนเวียน นอกจากนี้ ยังได้ตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรีไซเคิลเพื่อใช้กับประเภทของอุตสาหกรรมแต่ละราย อาทิ Food Recycling Act (Act No.,116 of 2000), Home appliance Recycling Act (Act No. 97 of 2001), Construction Materials Recycling Act (Act No. 104 of 2002) และ Automobile Recycling Act (Act No. 87 of 2002) Small Electrical and Electronic Equipment Recycling Act (Enacted in August 2012) การจัดทำ Guideline โดยภาครัฐและการประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการคัดแยกและจัดเก็บขยะ ทั้งนี้นอกจากในระดับการใช้การบังคับผ่านบทบัญญัติของกฎหมายแล้วในระดับการจัดทำแผนและนโยบายประเทศญี่ปุ่นได้ดำเนินนโยบาย Circular Economy Vision 2020 จากเดิมที่มุ่งเน้นนโยบาย 3R และลดปริมาณการปล่อยของเสียเป็นหลัก ก็เริ่มตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมในตลาดโลกและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่มากขึ้น เช่น มุ่งเน้นการลดปริมาณการใช้วัตถุดิบใหม่ ตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบ และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก โดยปรับโมเดลธุรกิจให้คำนึงถึงหลักการของเศรษฐกิจหมุนเวียนมากขึ้นและเน้นการใช้ IT เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2566)

โอกาสในการสร้างรายได้ธุรกิจการแปรรูปขยะรีไซเคิล ภาพรวมระดับมากที่สุด

สอดคล้องกับงานวิจัย สุภาวดี เทียนธาดา, สุชาติ ลีตระกูล, ณรงค์ศักดิ์ ศรีสม และปวีณา ลีตระกูล, (2564, บทคัดย่อ). ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการสร้างรายได้ให้ตนเองของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดพะเยาโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนผลการวิจัยพบว่า การมีทรัพยากรในท้องถิ่น การได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐและเอกชน การคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ การจัดจำหน่ายและการส่งเสริมการตลาด เพราะว่า โอกาสในการสร้างรายได้ธุรกิจเกิดขึ้นจากการส่งเสริมภาครัฐให้เอกชนประกอบการมีผลกำไรและสภาพคล่องรายได้อย่างต่อเนื่อง

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทธนิศา พิชิตปรีชา (2563, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การหารายได้เสริมจากงานประจำของประชากรในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่หารายได้เสริมจากงานประจำในกรุงเทพมหานครที่มีปัจจัยด้านประชากร ด้านเพศ ด้านอายุ ด้านสถานภาพการสมรส ด้านระดับการศึกษา และด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกันทำให้การหารายได้เสริมจากงานประจำของประชากรในกรุงเทพมหานครต่างกัน ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกด้านสังคม ด้านกฎหมาย ด้านการเมือง ความต้องการของมนุษย์ ด้านความต้องการทางร่างกาย ด้านความต้องการความรักความเป็นเจ้าของ และด้านความต้องการความสมบูรณ์แบบในชีวิตมีผลต่อการหารายได้เสริมจากงานประจำของประชากรใน

กรุงเทพมหานคร เพราะว่า ภาครัฐโดยกรุงเทพมหานครมีแนวทางการส่งเสริมรายได้ เพิ่มรายได้ กำหนดพื้นที่ให้สถานประกอบการเล็ก กลาง ใหญ่ดำเนินธุรกิจโอกาสสร้างรายได้ อย่างสม่ำเสมอ

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัมมะทินนา ศรีสุพรรณ (2564) วิจัยเรื่อง คุณลักษณะของรูปแบบรายได้ที่ส่งผลต่ออัตราการเติบโตของกำไรของธุรกิจผู้ผลิตซอฟต์แวร์ สาขาวิชาการจัดการประยุกต์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ผลการวิจัยพบว่า ระดับการดำเนินงานในลักษณะรายได้จากค่าลิขสิทธิ์ รายได้จาก โฆษณา รายได้จากการให้เช่าใช้ อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ และรายได้จากอัตราการใช้อู่อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ สำหรับผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ พบว่า ค่าอิทธิพลของตัวแปรต้นทั้งหมดที่ประกอบด้วย รายได้จากโฆษณา รายได้จากอัตราการใช้ รายได้จากการให้เช่าใช้ และรายได้จากค่าลิขสิทธิ์ ร่วมกันพยากรณ์ อัตราการเติบโตของกำไรได้ร้อยละ 58.21 โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่ออัตราการเติบโตของกำไรมากที่สุดคือ รายได้จากค่าลิขสิทธิ์ รายได้จากการให้เช่าใช้ รายได้จากอัตราการใช้ และรายได้จากโฆษณาตามลำดับ เพราะว่า โอกาสสร้างรายได้มาจากกิจกรรมโฆษณา อัตราการใช้ การให้เช่าใช้ และจากค่าลิขสิทธิ์ จากการดำเนินธุรกิจในความนิยมของการสร้างรายได้ของสถานประกอบการ

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการพัฒนาการประกอบธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิลจากผลการวิจัยให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อาจจะต้องเพิ่มเทคโนโลยีดิจิทัล (AI) ผสมผสาน เพื่อเพิ่มผลการผลิตที่มีผลิตภัณฑ์คุณภาพและมีประสิทธิภาพระหว่างภาคเอกชน และภาครัฐ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น กลุ่มประเทศอาเซียน เป็นต้น ควรการวิจัยเปรียบเทียบในประเทศกับกลุ่มประเทศอาเซียน เช่น ประเทศไทย กับประเทศอินโดนีเซีย ประเทศไทยกับประเทศฟิลิปปินส์ เป็นต้น และนำผลการวิจัยเผยแพร่เวทีแสดงผลงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิลสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาธุรกิจแปรรูปขยะรีไซเคิลรวมถึงการส่งเสริมหน่วยงานรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องให้มีบทบาทในการสนับสนุนอุตสาหกรรมนี้มากขึ้น ประกอบด้วย 1) การสนับสนุนจากภาครัฐ การจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมเศรษฐกิจหมุนเวียนเพื่อจัดการและแปรรูปวัสดุรีไซเคิลครบวงจร เช่น ศูนย์ MRF ซึ่งเป็นต้นแบบแห่งแรกของประเทศไทย ศูนย์นี้ช่วยให้เกิดการคัดแยกและยกระดับคุณภาพวัสดุรีไซเคิลเหลือใช้ในชุมชน พร้อมดำเนินการในรูปแบบธุรกิจชุมชน 2) การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม โดยการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการแปรรูปขยะ เช่น การเปลี่ยนขยะพลาสติกเป็นเส้นใยเพื่อผลิตสินค้าเพิ่มมูลค่าตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน เช่น กลุ่มบริษัท ดาว ประเทศไทย และเทศบาลตำบลบ้านฉาง ที่สนับสนุนงบประมาณและพื้นที่ในการก่อสร้างศูนย์แปรรูปวัสดุรีไซเคิล 4) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินธุรกิจในรูปแบบ

Community Enterprise เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน และ 5) การลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การนำวัสดุรีไซเคิลกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตใหม่ เช่น การลดขยะพลาสติกในทะเลและนำมาใช้ประโยชน์

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ธัมมะทินนา ศรีสุพรรณ (2564, บทคัดย่อ). คุณลักษณะของรูปแบบรายได้ที่ส่งผลต่ออัตราการเติบโตของกำไรของธุรกิจผู้ผลิตซอฟต์แวร์. สาขาวิชาการจัดการประยุกต์, คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ธำรงค์ดี คงาสวัสดิ์. (2563). *6 New Management Techniques During The New Normal*. Bangkok: HR Center, Co., Ltd.

นิติชล เจริญศิริ. (2564, บทคัดย่อ). ทำวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการประกอบธุรกิจซื้อขายขยะรีไซเคิลของผู้ประกอบการในจังหวัดสมุทรสาคร. วันที่ค้นข้อมูล 27 เมษายน 2566, เข้าถึงได้จาก <https://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/sun18/6214070101.pdf>

บริษัท รีไซเคิลเอ็นจิเนียริง จำกัด. (ม.ป.ป.). *การรีไซเคิล*. วันที่ค้นข้อมูล 27 เมษายน 2566, เข้าถึงได้จาก https://www.recycleengineering.com/knowledge_base-recycling/

ประชาชาติธุรกิจ. (2561). ธุรกิจรีไซเคิลรายได้ธุรกิจแสนล้าน. วันที่ค้นข้อมูล 6 มิถุนายน 2568, เข้าถึงได้จาก <https://today.line.me/th/v2/agreement?from=%2Fth%2Fv2%2Farticle%2Fj162yD>

ปริยานุช กิจรุ่งโรจน์เจริญ. (2563). บทความทางวิชาการ เรื่อง การบริหารเงินทุนหมุนเวียน. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. วันที่ค้นข้อมูล 25 กรกฎาคม 2564, เข้าถึงได้จาก <http://identity.bsru.ac.th/archives/969>

ปฎิกร ทิพย์เลอเลิศ. (2558). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภคจากร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. การศึกษาตามหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปิติ เอี่ยมจำรูญลาภ (2023). สิ่งแวดล้อมไทย บทความ: วัตถุประสงค์และภารกิจของกฎหมายส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน. วันที่ค้นข้อมูล 6 มิถุนายน 2568, เข้าถึงได้จาก <https://thaienvi.com/article/view/354>

พชนิกา พิชิตปรีชา (2563, บทคัดย่อ). ทำการวิจัยเรื่อง การหารายได้เสริมจากงานประจำของประชากรในกรุงเทพมหานคร. สาขาการบัญชีคณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พัชรพล ศรีเพชร. (2566). การบริหารเงินทุนหมุนเวียนที่ดีช่วยเพิ่มสภาพคล่องทางการเงินและความยั่งยืนของธุรกิจ. หลักสูตรบัญชีมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบัญชี, คณะบัญชี, มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2566). *โครงการศึกษาเพื่อจัดทำนโยบายสาธารณะ ปฏิรูประบบการจัดการขยะและส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน (ระยะที่ 2) เล่มที่ 1*. รายงาน การศึกษานโยบายสาธารณะโครงการศึกษาเพื่อจัดทำนโยบายสาธารณะปฏิรูประบบการจัดการขยะ และส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน (ระยะที่ 2) เล่มที่ 1. pdf. 322 หน้า.

สัณฐาน ชยนาถ, วิจิตรา ศรีสอน, ทิฆัมพร พันลึกเดช และจิรัฐ ชวนชม. (2564). รูปแบบการจัดการความรู้ ด้านการหารายได้และส่งเสริมอาชีพอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมผู้สูงอายุ เขตพื้นที่ชุมชนบางรีน จังหวัดระนอง. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 7 (8), 253-264.

สุภาวดี เทียนธาดา, สุชาติ ลีตระกูล, ณรงค์ศักดิ์ ศรีสม และปวีณา ลีตระกูล. (2564, บทคัดย่อ). การพัฒนา แนวทางการส่งเสริมการสร้างรายได้ให้ตนเองของผู้สูงอายุในพื้นที่ชายแดน จังหวัดพะเยา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม นครศรีธรรมราช*, 13(2), 211-221.

สุรัช แก้วคุณ. (2561). การบริหารองค์การสมัยใหม่กับผู้บริหารสมัยใหม่. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ*, 5 (ฉบับพิเศษ), 197-208.

อดุลย์ จาตุรงค์กุล. (2544). *กลยุทธ์การตลาด*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

HR บริษัท อินโนเวชั่น เทคโนโลยี จำกัด. (2022). *BCG คืออะไร? และสำคัญอย่างไร?*. วันที่ค้นข้อมูล 6 มิถุนายน 2568, เข้าถึงได้จาก <https://inno.co.th/bcgE0%B8%84%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%AD%E0%B8%B0%E0%B9%84%E0%B8%A3/>

Leonora, S. (2017). *Turning waste into income generating opportunities*. Retrieved 21 September, 2022, from <https://www.linkedin.com/pulse/turning-waste-income-generating-opportunities-lynn-maggott>. pdf. 2 pages.

Likert, R. (1961). *New Pattern of Management*. New York: McGraw – Hill.

Mpact Recycling. (2023). *How to make money from recycling*. Retrieved 20 August, 2023, from <https://www.mpactrecycling.co.za/media-library/press-releases/2022/231-how-to-make-money-from-recycling>. pdf. 4 pages

Rattanaserekiat, S. (n.d.). *การตัดสินใจ (Decision Making)*. วันที่ค้นข้อมูล 6 พฤษภาคม 2568, เข้าถึงได้จาก <https://pmcexpert.com/%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%95%E0%B8%B1%E0%B8%94%E0%B8%AA%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B9%83%E0%B8%88-decision-making/>

smeleader.thailand. (2558). *โอกาสทางธุรกิจของ SMEs ในธุรกิจรีไซเคิล*. วันที่ค้นข้อมูล 20 สิงหาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.smeleader.com/>. pdf

Suksawang, S. (2020). *New Normal Skills: 5 Essential Skills Every Worker Should Have*. Innovation and Organization Development Center.

**ปัจจัยสำคัญแนวทางการปรับปรุงแผนการตลาดเพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภค
ภายใต้ ความหลากหลาย ความพึงพอใจ และสร้างแรงดึงดูดของผู้บริโภคสมาร์ทโฟน
ในยุคดิจิทัล**

**Strategies for Improving Marketing Plans to Meet Consumer Diversity,
Satisfaction and Attraction in the Smartphone Market, Digital Era**

ปณิญา นาคนาม (Panissaya Naknam)

นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Student, Master of Business Administration, Faculty of Management Science, Silpakorn University

E-mail: naknam_p@silpakorn.edu

Received: 6 June 2025

Revised: 10 June 2025

Accepted: 18 June 2025

บทคัดย่อ

สถานการณ์ปัจจุบันสภาพการแข่งขันทางการตลาดเริ่มมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างทวีคูณ หลังจากการพัฒนาที่หลากหลายด้าน โดยการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนา เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการดำเนินชีวิตประจำวันในยุคดิจิทัล ที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองต่อพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภคที่มีความหลากหลาย ซึ่งลักษณะของพฤติกรรมของผู้บริโภคในปัจจุบัน โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารผ่านอุปกรณ์สมาร์ทโฟน ได้มีการอ้างอิงข้อมูลจากการรวบรวมสถิติการใช้งานสมาร์ทโฟนในช่วงปี 2025 จากข้อมูลพบว่า มีจำนวน ผู้ใช้สมาร์ทโฟนทั่วโลกประมาณ 7.21 พันล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 90 ของประชากรโลก (Kumar, 2025) สถิติดังกล่าวนี้นี้สะท้อนให้เห็น โดยชัดเจนว่าสมาร์ทโฟนเป็นส่วนสำคัญและความจำเป็นของวิถีชีวิต สมัยใหม่ เปลี่ยนแปลงวิธีการสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูลและการโต้ตอบกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบันได้อย่าง สะดวกมากขึ้น เนื่องด้วยความต้องการของผู้บริโภคที่มีเพิ่มมากขึ้น ส่งผลทำให้ระบบตลาดของสมาร์ทโฟน มีอัตราการแข่งขันที่สูงมากยิ่งขึ้นเช่นเดียวกัน

ซึ่งแนวทางการพัฒนาและปรับแผนการตลาดเพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภคภายใต้ ความหลากหลาย ความพึงพอใจ และสร้างแรงดึงดูดของผู้บริโภคสมาร์ทโฟนในยุคดิจิทัลที่เหมาะสมมากที่สุด นั้น คือ การใช้ระบบเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมไปถึงกลยุทธ์ทางการตลาด หรือ Marketing

Strategy เพื่อออกแบบกลยุทธ์ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างแม่นยำและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยแนวทางที่มุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ากับกลยุทธ์การตลาด (Marketing Strategy) เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการสร้างการรับรู้แบรนด์ การส่งเสริมการตลาด ภาพลักษณ์องค์กร และกระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค อันเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันทางการตลาด ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาสินค้าสมาร์ตโฟนต่าง ๆ ให้ตรงต่อความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น และเพิ่มส่วนแบ่งทางการตลาดให้กับตลาดสมาร์ตโฟนเพิ่มขึ้น

บทความนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับ ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่จำหน่ายสมาร์ตโฟนแบรนด์ Apple ที่สามารถนำข้อมูลที่ได้จากบทความวิชาการนี้ไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์ต่าง ๆ ให้สอดคล้องต่อความต้องการของผู้บริโภคและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในด้านการสร้างข้อได้เปรียบเชิงกลยุทธ์ทางการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นแนวทางในการวางแผนกลยุทธ์ของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรม สมาร์ตโฟนได้ เพื่อยกระดับศักยภาพในการแข่งขันและเพิ่มส่วนแบ่งทางการตลาดได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กลยุทธ์การตลาด, การสร้างการรับรู้แบรนด์, การตัดสินใจซื้อ, เทคโนโลยีและนวัตกรรม

Abstract

In the present era, the intensity of market competition has significantly increased due to advancements across multiple sectors, driven by innovations and technologies aimed at fostering progress in all aspects of life. Particularly, the digital age has brought about transformations in daily living, necessitating adjustments to meet the increasingly diverse behaviors and needs of consumers. One prominent shift is in communication behavior, with smartphones becoming an essential medium. According to statistical data collected in 2025, the number of global smartphone users reached approximately 7.21 billion, accounting for about 90% of the world population. This figure clearly reflects the indispensable role of smartphones in modern lifestyles, fundamentally altering communication methods, information access, and interaction with the surrounding environment.

In response to rising consumer demand, the smartphone market has become increasingly competitive. Therefore, developing and adapting marketing strategies to effectively address consumer diversity, satisfaction, and engagement is crucial. This study examines the integration of technology and innovation with marketing strategies to accurately and efficiently meet consumer needs. The focus lies on

enhancing brand awareness, marketing promotion, corporate image, and the consumer decision-making process key components that influence market competitiveness.

This article is particularly relevant for consumers, business operators, and Apple smartphone retailers, providing data and insights that can be applied in strategic planning to align with consumer behavior. The findings serve as a practical guideline for improving competitiveness, building strategic advantages, and sustainably increasing market share within the smartphone industry.

Keywords: Marketing Strategy, Brand Awareness, Purchase Decision, Technology and Innovation

บทนำ

ปัจจุบันสถานการณ์ความก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยี ถูกพัฒนาให้ก้าวเข้าสู่วงจรดิจิทัล ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงแง่มุมของกระบวนการในหลากหลายด้านให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นจนเกิดเทรนด์เทคโนโลยีมากมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างคล่องตัวมากยิ่งขึ้น ซึ่งหนึ่งในเทรนด์ที่น่าสนใจและเป็นเทรนด์ด้านเทคโนโลยีที่กำลังน่าจับตามอง ได้แก่ เทรนด์เทคโนโลยีด้านการสื่อสารผ่านการใช้สมาร์ทโฟนหรือโทรศัพท์มือถือในการสื่อสารที่สามารถดำเนินไปได้อย่างมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ส่งผลทำให้สมาร์ทโฟนได้กลายเป็นอีกหนึ่งตัวเลือกที่ผู้คนเลือกเข้ามาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารที่มีการนำมาใช้ในการพูดคุยติดต่อ แต่ยังสามารถเป็นอุปกรณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตของพวกเราให้มีความสะดวกและง่ายด้ายภายใต้การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ที่พัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่ง (Ghosh, 2022; Statista, 2024a)

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประชาชนไทยในปี พ.ศ. 2567 โดยอ้างอิงข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งได้ทำการสำรวจจากประชากรทั้งสิ้น 65.9 ล้านคน จากข้อมูลพบว่า มีผู้ใช้โทรศัพท์มือถือจำนวน 62.9 ล้านคน และมีจำนวนเครื่องโทรศัพท์มือถือรวมทั้งสิ้น 58.1 ล้านเครื่อง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการใช้งานโทรศัพท์มือถือ โดยเฉพาะสมาร์ทโฟนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประชาชนเกือบร้อยละ 90 มีการครอบครองและใช้งานโทรศัพท์มือถือ ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มที่พบในช่วงปี 2566 - 2567 ว่าจำนวนผู้ใช้โทรศัพท์มือถือมีการเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 87.7 ในปี 2566 นอกจากนี้ รายงานจาก Statista ยังระบุว่า ในปี 2567 มีจำนวนผู้ใช้สมาร์ทโฟนทั่วโลกประมาณ 1.8 พันล้านคน และคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2571 คาดว่าจะมีจำนวนผู้ใช้สมาร์ทโฟนทั่วโลกสูงถึง 6.1 พันล้านคน (Statista, 2025) แนวโน้มดังกล่าวส่งผลให้ตลาดสมาร์ทโฟน มีการแข่งขันที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น ผู้ผลิตและแบรนด์ชั้นนำต่างมุ่งมั่นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพของ

สินค้า และสร้างความพึงพอใจสูงสุดให้แก่ผู้บริโภค ในบริบทของการแข่งขันที่เข้มข้นนี้ “กลยุทธ์ทางการตลาด” จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่องค์กรธุรกิจต้องนำมาใช้ในการกำหนดทิศทาง การเข้าถึง กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง กลยุทธ์ที่วางแผนมาอย่างมีระบบ โดยอิงจากข้อมูล พฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป จะช่วยให้การสื่อสารการตลาดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถ กระตุ้นความสนใจของผู้บริโภค และเพิ่มโอกาสในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าได้มากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป การเติบโตของการใช้งานสมาร์ทโฟนและการขยายตัวของเทคโนโลยีสารสนเทศ ไม่เพียงส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคเท่านั้น แต่ยังผลักดันให้ธุรกิจต่าง ๆ ต้องปรับตัวด้วยกลยุทธ์ ที่เหมาะสม เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันและรักษาความยั่งยืนในตลาดที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

โดยกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมในยุคสมัยปัจจุบันจะต้องเป็นกลยุทธ์ที่มีการยกระดับและ มีการประยุกต์ใช้ระบบเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด ซึ่งในปัจจุบันกลยุทธ์ทางการตลาด Marketing Strategy มักจะมุ่งเน้นไปในการใช้ระบบเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมไปถึงกลยุทธ์ทางการตลาด Marketing Strategy โดยเจาะจงในด้านการสร้างการรับรู้แบรนด์ ที่สอดคล้องกับงานวิจัยเดิมใน หัวข้อเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนแบรนด์ Apple ในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานครฯ และปริมณฑล (ปณิญา นาคนาม, 2567) จากข้อมูลพบว่าปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค ได้แก่ การส่งเสริมการตลาด ภาพลักษณ์องค์กร และการรับรู้แบรนด์ ซึ่งเป็น ข้อมูลสำคัญในการพัฒนาแผนการตลาดที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นบทความนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวทางการ ปรับปรุงแผนการตลาดให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคที่มีความหลากหลายในยุคดิจิทัล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์แนวทางด้านกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมต่อยุคดิจิทัล
2. เพื่อสังเคราะห์แนวทางการยกระดับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค
3. เพื่อเป็นแนวทางการปรับปรุงแผนการตลาดให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคที่มีความหลากหลายในยุคดิจิทัล

กรอบความเชื่อมโยงทางวิชาการ

สำหรับกรอบความเชื่อมโยงทางวิชาการ บทความวิชาการฉบับนี้ได้อ้างอิงถึงงานวิจัยในหัวข้อ เรื่อง “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนแบรนด์ Apple ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครฯ และปริมณฑล” (ปณิญา นาคนาม, 2567) ที่มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด ปัจจัยด้านการรับรู้แบรนด์สินค้า ปัจจัยด้านภาพลักษณ์องค์กรและการตัดสินใจซื้อ

สินค้าของผู้บริโภคโดยผลการวิจัยพบว่า ผู้บริโภคมีการใช้โทรศัพท์แทบทุกคนในกลุ่มตัวอย่าง โดยส่วนมากจะเลือกพิจารณาซื้อสมาร์ทโฟนจากกลยุทธ์ทางการตลาดในแง่มุมมองของส่วนลดและการผ่อนชำระ อีกทั้งความน่าเชื่อถือของแบรนด์ที่สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค ซึ่งบริษัท Apple เป็นบริษัทที่มีกลยุทธ์ทางการตลาดในแง่มุมมองของการลดราคาและการผ่อนชำระเงินผ่านบัตรเครดิต ด้วยเหตุนี้ส่งผลทำให้บริษัท Apple เป็นที่จดจำและเป็นบริษัทที่มีความน่าเชื่อถือ ปัจจัยด้านนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลทำให้เกิดการเสริมสร้างการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค หรือสามารถสรุปได้โดยสังเขปว่ากลยุทธ์ทางการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมตัดสินใจซื้อสมาร์ทโฟนของผู้บริโภค ซึ่งผู้บริโภคมองพิจารณาหลากหลายด้านทั้งในด้านของประสิทธิภาพของฟังก์ชันการใช้งานของสมาร์ทโฟน หรือ คุณภาพและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้งาน บนพื้นฐานดังกล่าวนี้บทความนี้ได้ทำการศึกษาเพื่อสังเคราะห์ วิเคราะห์และขยายผลไปสู่การเสนอแนะทางการปรับปรุงแผนการตลาดเพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภคภายใต้ความหลากหลาย ความพึงพอใจ และสร้างแรงดึงดูดของผู้บริโภคสมาร์ทโฟนในยุคดิจิทัล ผ่านการใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทั้ง 4 แนวคิด ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการตลาด, 2) แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์องค์กร, 3) แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้แบรนด์และ 4) แนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภค บทความนี้จะใช้แนวคิดจากทฤษฎีในการศึกษาพฤติกรรมและตลาดของสมาร์ทโฟนเบื้องต้นในยุคปัจจุบันและทฤษฎีกลยุทธ์ทางการตลาด Marketing Strategy มักจะมุ่งเน้นไปในการใช้ระบบเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมไปถึงกลยุทธ์ทางการตลาด Marketing Strategy โดยจะมุ่งเน้นในการสร้างการรับรู้แบรนด์ ได้แก่ ทฤษฎี Brand Awareness กลยุทธ์สร้างการรับรู้ ให้ลูกค้าจดจำภาพลักษณ์แบรนด์, ทฤษฎีการรับรู้แบรนด์, ทฤษฎีการตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภคที่มีข้อมูลด้านการวิจัยในการสนับสนุนข้อมูลทางด้านสถิติจากการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเต็มมาต่อยอดและขยายผลทางวิชาการ เพื่อให้การเสนอแนะทางการปรับปรุงแผนการตลาดเพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภคภายใต้ความหลากหลาย ความพึงพอใจ และสร้างแรงดึงดูดของผู้บริโภคสมาร์ทโฟนในยุคดิจิทัล โดยการเสนอกลยุทธ์การตลาดที่ตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ระบุในวัตถุประสงค์ ได้แก่ ทำการเสนอแนะทางการปรับปรุงแผนการตลาดให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคที่มีความหลากหลายในยุคดิจิทัล ด้วยการวิเคราะห์แนวทางด้านกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมต่อยุคดิจิทัล และสังเคราะห์แนวทางการยกระดับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค

การทบทวนวรรณกรรม

สำหรับการทบทวนวรรณกรรม บทความนี้ได้อ้างอิงทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อเป็นการศึกษาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการออกแบบกลยุทธ์การตลาดเพื่อเสนอแนะทางการปรับปรุงแผนการตลาดให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคที่มีความหลากหลายในยุคดิจิทัล โดยแบ่งทฤษฎีการศึกษาออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ข้อมูลการศึกษาพฤติกรรมและตลาดของสมาร์ทโฟนเบื้องต้นในยุคปัจจุบัน

โทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ทโฟนได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ เพื่อให้ทันต่อยุคแห่งการสื่อสารแบบไร้สาย จนถึงปัจจุบันสมาร์ทโฟนได้เป็นเครื่องมือในการติดต่อที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ไม่เพียงแต่ประสิทธิภาพและคุณสมบัติในด้านการติดต่อสื่อสารแต่ยังเป็นเครื่องมือที่แทรกซึมไปกับการดำเนินชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับทุก ๆ กิจกรรมจนทำให้สมาร์ทโฟนได้เป็นส่วนหนึ่งในปัจจัยที่ 5 ของมนุษย์ไปอย่างโดยง่าย เนื่องด้วยประสิทธิภาพของสมาร์ทโฟนที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการติดต่อสื่อสาร ฟังก์ชันการใช้งานต่าง ๆ เช่น การถ่ายรูป การส่งข้อความหรือการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้คนสามารถใช้สมาร์ทโฟนเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกดำเนินชีวิตนี้ได้อย่างง่ายดาย

สมาร์ทโฟนเป็นเครื่องมือระบบเทคโนโลยีที่มีความสามารถหลากหลาย ไม่เพียงแต่การติดต่อสื่อสาร ซึ่งสิ่งที่ทำให้สมาร์ทโฟนได้เปรียบเสมือนเป็นปัจจัยที่ 5 ของมนุษย์ ดังเนื่องมาจากคุณสมบัติต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการใช้งานหลากหลายรูปแบบ ได้แก่

1) เป็นเครื่องมือติดต่อสื่อสารที่สามารถกระทำได้โดยง่าย ประโยชน์ที่สำคัญที่สุดของการใช้สมาร์ทโฟน คือ ความต้องการในการติดต่อสื่อสารที่สามารถกระทำได้โดยง่ายไม่ว่าจะในรูปแบบของการส่งข้อความหรือการโทร ซึ่งสมาร์ทโฟนมีฟังก์ชันที่เอื้อต่อการติดต่อสื่อสารผ่านการใช้ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่สามารถทำให้การติดต่อสื่อสารทำได้โดยง่าย

2) แอปพลิเคชันภายในสมาร์ทโฟนที่หลากหลาย ปัจจุบันแอปพลิเคชันเกิดขึ้นต่าง ๆ มากมาย ซึ่งแต่ละแอปพลิเคชันมักมีคุณสมบัติหรือฟังก์ชันการใช้งานที่สร้างความสะดวกสบายให้แก่ผู้ใช้งานได้อย่างหลากหลาย

3) เป็นเครื่องมือที่เต็มไปด้วยฟังก์ชันการสร้างความรู้และความบันเทิง สมาร์ทโฟนเป็นแหล่งรวบรวมเส้นทางการค้นหาความรู้ต่าง ๆ ได้โดยง่าย ซึ่งสามารถค้นหาความรู้โดยใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าถึงเว็บเบราว์เซอร์หรือบนแอปพลิเคชันได้อย่างมากมาย ตลอดจนความบันเทิงต่าง ๆ อาทิเช่น วิดีโอ สื่อโฆษณา ภาพยนตร์ ที่สามารถเข้าถึงสื่อดังกล่าวนี้ได้โดยง่ายเพียงใช้สมาร์ทโฟนเครื่องเดียวในการรับชมจากข้อมูลคุณสมบัติเหล่านี้ ส่งผลให้ความต้องการในการใช้งานสมาร์ทโฟนของผู้บริโภคทั่วโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อ้างอิงข้อมูลจาก Digital Stat ปี 2022 ที่ระบุว่า มีผู้ใช้สมาร์ทโฟนทั่วโลกประมาณ 5.31 พันล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 67.1 ของประชากรโลกทั้งหมด สะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวของสมาร์ทโฟนอย่างมีนัยสำคัญและเมื่อเจาะลึกมายังประเทศไทย พบว่าประชากรไทยมีอัตราการครอบครองสมาร์ทโฟนสูงถึง 136.5% ซึ่งอยู่ในลำดับที่ 18 ของโลก (การตลาดวันละตอน, 2565) และจากข้อมูลล่าสุดของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี 2567 ระบุว่า มีประชาชนไทยที่ใช้งานสมาร์ทโฟนประมาณ 60 ล้านคน โดยส่วนใหญ่เลือกใช้งานสมาร์ทโฟนมากกว่าโทรศัพท์แบบปกติ (Feature Phone) สะท้อนถึงแนวโน้มการใช้งานที่ขยายตัวขึ้นทุกปี (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) แนวโน้มความต้องการที่เพิ่มขึ้นของผู้บริโภคดังกล่าวนี้ ส่งผลโดยตรงต่อการแข่งขันในอุตสาหกรรมสมาร์ทโฟนที่มีความเข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ผู้ผลิต

สมาร์ทโฟนจากหลายแบรนด์ต่างเร่งพัฒนานวัตกรรมและฟังก์ชันใหม่ ๆ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้งานให้ได้มากที่สุด จากข้อมูลของ Canalys ที่เปิดเผยข้อมูลสถิติของส่วนแบ่งการตลาดยอดขายสมาร์ทโฟนในช่วงปี 2567 ที่ผ่านมานี้พบว่ามียอดขายเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก มากถึง 12% เทียบประมาณ 300 ล้านเครื่อง ซึ่งในช่วงปี 2566 ที่มียอดขายเพียง 10% เทียบประมาณ 288 ล้านเครื่อง (canalys, 2024)

โดยสรุป พฤติกรรมของผู้บริโภคมีความต้องการที่จะซื้อและใช้งานสมาร์ทโฟนเป็นอย่างมาก เนื่องจากความต้องการที่ผู้คนสมบัติหรือคุณสมบัติประโยชน์ของสมาร์ทโฟนเข้ามาเอื้ออำนวยต่อการดำเนินชีวิตประจำวันให้มีความสะดวกมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ส่งผลทำให้ตลาดของสมาร์ทโฟนในยุคปัจจุบันจึงมีอัตราการแข่งขันที่เพิ่มขึ้นมีบริษัทหลากหลายแบรนด์ที่ทำการออกแบบและพัฒนารูปแบบของสมาร์ทโฟนให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้งาน

ทฤษฎีกลยุทธ์ทางการตลาด Marketing Strategy ในด้านการสร้างการรับรู้แบรนด์ โดยประยุกต์ใช้กลยุทธ์การตลาดแบบ 8P Marketing

กลยุทธ์การตลาดเป็นแผนงานที่ครอบคลุมระบบการดำเนินงานภายในองค์กรหรือบริษัทที่มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการขายสินค้า โดยกลยุทธ์นี้จะทำการเจาะจงแนวทางการดำเนินงานของธุรกิจที่เริ่มต้นตั้งแต่การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย จนถึงการสร้างความสัมพันธ์ที่ระยะยาวให้แก่บริษัทกับผู้บริโภค (Kotler & Keller, 2016) กลยุทธ์การตลาดจะเป็นแนวทางที่ธุรกิจหรือแบรนด์จะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยตรง ซึ่งจะตอบโจทย์ของวัตถุประสงค์ของธุรกิจหรือแบรนด์ในการขายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของตนเอง ด้วยเหตุนี้กลยุทธ์ทางการตลาดจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังนั้นบริษัทหรือแบรนด์จึงต้องมีการเลือกวิธีการการออกแบบกลยุทธ์ทางการตลาดอย่างมีชั้นเชิงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการตลาดหรือเป้าหมายของแบรนด์ที่ตั้งไว้ เนื่องจากกลยุทธ์ทางการตลาดจะช่วยในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาแผนการตลาดที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพให้แก่ธุรกิจหรือแบรนด์ จากที่กล่าวมานี้กลยุทธ์การตลาดหรือการทำ Marketing Strategy จึงเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมากที่จะผลักดันให้ธุรกิจหรือแบรนด์ก้าวสู่ความสำเร็จ แต่อย่างไรก็ตามกลยุทธ์ทางการตลาดมีความหลากหลายในการใช้แนวทาง ไม่ว่าจะเป็น กลยุทธ์ 4P Marketing Mix ซึ่งเป็นพื้นฐานของการวางแผนการตลาด (McCarthy, 1960) กลยุทธ์การตลาดแบบ STP Marketing หรือ กลยุทธ์การตลาดแบบ 8P Marketing ซึ่งบทความนี้จะเจาะจงการศึกษาโดยใช้กลยุทธ์การตลาดแบบ 8P Marketing ซึ่งเป็นโมเดลกลยุทธ์ที่เสริมมาจาก 4P แบบดั้งเดิมหรือ promotion mix ซึ่งมีความเหมาะสมกับสภาพตลาดที่ซับซ้อนและมีการแข่งขันสูงในยุคดิจิทัล (Booms & Bitner, 1981; Rafiq & Ahmed, 1995)

กลยุทธ์การตลาดแบบ 8P Marketing หรือกลยุทธ์การตลาดที่เป็นเครื่องมือโดยเจาะจงในด้านการสื่อสารกับผู้บริโภคในยุคสมัยปัจจุบันที่มีระบบเทคโนโลยีและระบบดิจิทัลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งกลยุทธ์นี้จะเป็แผนการตลาดที่มีประสิทธิภาพในการเตรียมพร้อมสำหรับความซับซ้อนทางการตลาดและ

การรับมือของพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของผู้บริโภค ซึ่งกลยุทธ์การตลาดแบบ 8P Marketing นั้นประกอบไปด้วย 8 ส่วน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) Product (สินค้า) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคถือเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน สำหรับสมาร์ทโฟน ผู้ผลิตต้องให้ความสำคัญกับการออกแบบ ฟังก์ชันการใช้งาน เทคโนโลยีใหม่ ๆ ตลอดจนคุณภาพของวัสดุ เพื่อให้สามารถตอบโจทย์การใช้งานในชีวิตประจำวันของผู้บริโภคได้อย่างครอบคลุมและเหนือกว่าคู่แข่ง

2) Price (ราคา) การกำหนดราคาสินค้าต้องมีความสมดุลระหว่างต้นทุน คุณภาพ และความสามารถในการจับจ่ายของกลุ่มเป้าหมาย สมาร์ทโฟนถือเป็นสินค้าที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญในด้านราคาค่อนข้างมาก แปรนัยจึงต้องวางตำแหน่งราคาที่เหมาะสมกับตลาด ไม่ว่าจะเป็นระดับพรีเมียม ระดับกลาง หรือราคาประหยัด เพื่อเข้าถึงผู้บริโภคในทุกกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) Place (สถานที่จัดจำหน่าย) ช่องทางการจัดจำหน่ายมีผลต่อการเข้าถึงผลิตภัณฑ์ของผู้บริโภค สมาร์ทโฟนส่วนใหญ่มักถูกจัดจำหน่ายผ่านศูนย์บริการ ตัวแทนจำหน่าย ร้านค้าออนไลน์ และแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซระดับโลก ซึ่งจะต้องมีความครอบคลุมและสะดวกต่อการเข้าถึงของผู้บริโภค พร้อมทั้งต้องสามารถให้บริการหลังการขายได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

4) Promotion (โปรโมชั่น) การส่งเสริมการขายเป็นกลยุทธ์สำคัญในการจูงใจผู้บริโภคและเพิ่มยอดขาย ไม่ว่าจะเป็นการจัดโปรโมชั่น ลด แลก แจก แถม การให้บริการหลังการขาย หรือการโฆษณาผ่านสื่อออนไลน์และออฟไลน์ ซึ่งทั้งหมดนี้ควรถูกวางแผนภายใต้กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือของแบรนด์

5) People (บุคลากร) โดยเฉพาะพนักงานขายและพนักงานบริการหลังการขาย มีบทบาทสำคัญในการสร้างประสบการณ์ที่ดีให้แก่ผู้บริโภค หากสามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำที่เหมาะสม รวมถึงมีทัศนคติที่ดีในการให้บริการ จะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือและกระตุ้นการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคได้อย่างมีนัยสำคัญ

6) Physical Evidence (สิ่งที่จับต้องได้ทางกายภาพ) การสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคผ่านการออกแบบร้านค้า เว็บไซต์ หรือสื่อโฆษณาให้มีความน่าเชื่อถือ สอดคล้องกับภาพลักษณ์ และนำเสนอข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่ถูกต้องและน่าสนใจ เช่น การจัดแสดงสมาร์ทโฟนในศูนย์บริการ หรือการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่มีความโดดเด่น ก็ล้วนมีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคเช่นกัน

7) Process (กระบวนการ) กระบวนการในการส่งมอบสินค้าและการให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และเป็นระบบ เช่น ระบบการสั่งซื้อออนไลน์ที่ใช้งานง่าย การจัดส่งที่รวดเร็ว หรือศูนย์บริการที่สามารถให้บริการซ่อมแซมได้อย่างทันใจ สิ่งเหล่านี้จะช่วยเพิ่มระดับความพึงพอใจของผู้บริโภค และส่งเสริมให้เกิดความภักดีต่อแบรนด์

8) Performance (ประสิทธิภาพและการวัดผล) การวัดผลทางการตลาดเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปรับปรุงกลยุทธ์ให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น องค์กรควรใช้ระบบการจัดการลูกค้าสัมพันธ์ หรือ CRM ซึ่งเป็นระบบที่ช่วยบริหารความสัมพันธ์กับลูกค้าและวัดผลตอบแทนจากการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการใช้ข้อมูลลูกค้าและการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนากลยุทธ์ที่เหมาะสม (Payne & Frow, 2005)

โดยสรุป กลยุทธ์การตลาดแบบ 8P Marketing เป็นรูปแบบกลยุทธ์ที่ตอบโจทย์รูปแบบการทำธุรกิจที่เกิดขึ้นในยุคสมัยปัจจุบันที่มีระบบเทคโนโลยีและระบบดิจิทัลเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องดำเนินแผนกลยุทธ์ทางการตลาดด้านการตลาดสมัยใหม่ (Modern Marketing Management) เพื่อพัฒนาและยกระดับประสิทธิภาพของสินค้าและบริหารให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ทฤษฎี Brand Awareness กลยุทธ์สร้างการรับรู้ ให้ลูกค้าจดจำภาพลักษณ์แบรนด์

Brand Awareness หมายถึง ระดับที่ผู้บริโภคสามารถจดจำหรือระลึกถึงแบรนด์ใดแบรนด์หนึ่งได้ ทั้งในเชิงของการจำได้เมื่อเห็น (Brand Recognition) และการระลึกได้โดยไม่ต้องเห็น (Brand Recall) (Aaker, 1991) การรับรู้แบรนด์จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้าง Brand Equity หรือคุณค่าต่อแบรนด์ในสายตาของผู้บริโภค เมื่อผู้บริโภคสามารถจดจำแบรนด์ได้ในระดับที่สูงขึ้น เช่น การระลึกถึงแบรนด์ได้เป็นอันดับแรกในใจ (Top-of-Mind Awareness) จะส่งผลต่อการเลือกแบรนด์นั้นเป็นตัวเลือกหลักในการตัดสินใจซื้อ อีกทั้งยังมีแนวโน้มสูงที่จะบอกต่อหรือแนะนำแบรนด์นั้นแก่ผู้อื่น ซึ่งถือเป็นการตลาดแบบปากต่อปาก (Word-of-Mouth Marketing) ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งระดับของ Brand Awareness มีทั้งสิ้น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับที่หนึ่ง Unaware of Brand ระดับที่ผู้บริโภคไม่ทราบถึงตัวตนของแบรนด์ ไม่รู้จักแบรนด์ ไม่ทราบถึงวัตถุประสงค์ของแบรนด์ทั้งสิ้น ระดับที่สอง Brand Recognition ระดับที่ผู้บริโภครับรู้ถึงแบรนด์ ทราบว่าแบรนด์ต้องการขายสินค้าอะไรแต่ยังไม่ทราบข้อมูลว่าสินค้าที่ขายมีประโยชน์หรือมีระบบการทำงานอย่างไรบ้าง ระดับที่สาม Brand Recall ระดับที่ผู้บริโภคนึกถึงแบรนด์เป็นอันดับแรก เมื่อเห็นสินค้า ผู้บริโภคจะนึกถึงชื่อแบรนด์เป็นแบรนด์แรก และ ระดับที่สี่ Top-Of-Mind ระดับที่ผู้บริโภคเลือกซื้อสินค้าของแบรนด์เป็นอันดับแรก ดังนั้นในระดับนี้ผู้บริโภคจะทราบถึงข้อมูลของสินค้าเป็นอย่างดี (Aaker, 1991)

กลยุทธ์การสร้างการรับรู้แบรนด์ (Brand Awareness Strategy) เพื่อให้แบรนด์เป็นที่รู้จักและจดจำในวงกว้าง องค์กรต้องพัฒนากลยุทธ์ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้บริโภค โดยมีกลยุทธ์ ดังนี้

1. การใช้สื่อประชาสัมพันธ์และโฆษณาอย่างมีประสิทธิภาพ การนำเสนอแบรนด์ผ่านสื่อออนไลน์และออฟไลน์ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ป้ายโฆษณา และสื่อดิจิทัล ช่วยให้แบรนด์เข้าถึงผู้บริโภคได้หลากหลายกลุ่ม และช่วยย้ำเตือนความจำเกี่ยวกับแบรนด์อยู่เสมอ (Belch & Belch, 2015)

2. การตลาดผ่านคอนเทนต์ (Content Marketing) การสร้างเนื้อหาที่มีคุณค่า เช่น บทความ วิดีโอ หรืออินโฟกราฟิก ช่วยให้แบรนด์สื่อสารกับผู้บริโภคในเชิงสร้างความสัมพันธ์ และสามารถนำไปสู่การจดจำแบรนด์โดยไม่รู้ตัว (Pulizzi, 2014)

3. การใช้ผู้มีอิทธิพล (Influencer Marketing) การร่วมมือกับผู้มีอิทธิพลทางสื่อออนไลน์ เช่น YouTuber, Blogger influencer ที่มีฐานผู้ติดตามจำนวนมาก เป็นช่องทางที่สามารถขยายการรับรู้แบรนด์ได้อย่างรวดเร็วและสร้างความเชื่อมั่นได้ในเวลาเดียวกัน

4. การจัดกิจกรรมการตลาด (Experiential Marketing) การสร้างประสบการณ์ตรงระหว่างแบรนด์และผู้บริโภค เช่น การทดลองใช้สินค้า การจัดอีเวนต์ หรือการสาธิตผลิตภัณฑ์ จะช่วยสร้างความผูกพันทางอารมณ์และทำให้ผู้บริโภคจดจำแบรนด์ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

5. การออกแบบอัตลักษณ์แบรนด์ (Brand Identity) องค์ประกอบต่าง ๆ เช่น โลโก้ สีประจำแบรนด์ รูปแบบบรรจุภัณฑ์ หรือสโลแกน ควรมีความชัดเจนและเป็นเอกลักษณ์ เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถจดจำแบรนด์ได้แม้เพียงเห็นผ่านตา

Brand Awareness สามารถกำหนดเป็นกลยุทธ์การกระตุ้นเพื่อสร้างการรับรู้ที่เปรียบเทียบเป็นประตูแห่งการทำความเข้าใจระหว่างผู้บริโภคและแบรนด์สินค้าให้สามารถรับรู้ถึงตัวตนระหว่างกันได้ เรียกได้ว่าเป็นวิธีที่ทำให้ผู้บริโภครับรู้และจดจำแบรนด์ได้ ซึ่งถ้าหากผู้บริโภคมีการรับรู้ถึงตัวตนของแบรนด์ได้มากเท่าไร ผู้บริโภคจะยิ่งคุ้นเคยและตัดสินใจซื้อสินค้าของแบรนด์ได้ง่ายมากยิ่งขึ้น หรือสามารถกล่าวได้ว่าหากแบรนด์สามารถสร้างการรับรู้และครองใจผู้บริโภคได้ก็จะสร้างผลดีให้แก่แบรนด์ที่จะได้รับยอดขายที่ดีและเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการสร้าง Brand Awareness สามารถกระทำได้โดยวิธีโดยสังเขปดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทำการวางแผน กำหนดเป้าหมายและช่องทางในการสร้าง Brand Awareness

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างความเป็นส่วนบุคคล กำหนดการสื่อสารแบบรายบุคคล โดยใช้วิธีการเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคโดยตรงแบบรายบุคคลอาจทำได้โดยใช้ Email marketing โดยการเมลล์หาพร้อมด้วยชื่อที่ระบุชัดเจนลงไปเพื่อทำการสื่อสารแบบส่วนบุคคล เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 สร้างคอนเทนต์ที่เหมาะสม คอนเทนต์เป็นสิ่งสำคัญอย่างมากสำหรับการสร้างการรับรู้แบรนด์ ซึ่งอาจจะต้องใช้งบประมาณหรือค่าใช้จ่ายในการผลิตสื่อคอนเทนต์ต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดช่องทางการขายให้เหมาะสม ช่องทางการจัดหน่ายที่เอื้ออำนวยต่อระบบการซื้อขายมากที่สุดคือการจัดจำหน่ายในระบบออนไลน์และรองรับกับสมาร์ตโฟน

ขั้นตอนที่ 5 การสร้างความภักดีต่อแบรนด์สามารถดำเนินการผ่านโปรแกรมสมาชิก (Loyalty Program) ซึ่งมอบสิทธิประโยชน์พิเศษให้กับลูกค้า เช่น ส่วนลด ของแถม หรือข้อมูลเฉพาะ เพื่อกระตุ้นให้ผู้บริโภคกลับมาใช้งานซ้ำและรู้สึกผูกพันกับแบรนด์ในระยะยาว (Kotler & Keller, 2016; Oliver, 1999)

โดยสรุปกลยุทธ์การสร้างการรับรู้ เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญอย่างมากต่อการสร้างเสริมให้ผู้บริโภคเกิดการจดจำภาพลักษณ์ของแบรนด์ ไม่ว่าจะเป็นด้วยโลโก้, ผลิตภัณฑ์ หรือ บริการต่าง ๆ ซึ่งการจดจำจะนำไปสู่การตัดสินใจซื้อ

การวิเคราะห์กรณีศึกษาแบรนด์ Apple เกี่ยวกับการใช้กลยุทธ์การรับรู้แบรนด์กับกลุ่มเป้าหมาย

Apple เป็นแบรนด์เทคโนโลยีระดับโลกที่สามารถสร้างการรับรู้แบรนด์ (Brand Awareness) ที่มั่นคงอย่างต่อเนื่อง โดยสร้างจุดยืนด้านภาพลักษณ์ที่มุ่งเน้นความล้ำสมัย ออกแบบที่เรียบง่าย และใส่ใจประสบการณ์ของผู้ใช้ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ของ Apple ไม่ได้เป็นเพียงอุปกรณ์เทคโนโลยี โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายวัยทำงาน ที่ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีที่สามารถใช้งานได้จริงและมีภาพลักษณ์ที่สะท้อนรสนิยมของผู้บริโภคอย่างชัดเจน (Sethaphongphakdi, 2024) หนึ่งในกลยุทธ์สำคัญของ Apple คือการสร้างประสบการณ์ทางอารมณ์ (emotional experience) ที่แนบแน่นกับตัวตนของผู้บริโภค ผ่านกระบวนการ Emotional Branding ซึ่งแสดงออกอย่างชัดเจนในรูปแบบการสื่อสาร การออกแบบผลิตภัณฑ์ และการสร้าง Brand Community ที่ทำให้ผู้บริโภครู้สึกมีส่วนร่วมกับแบรนด์ (Brakus, Schmitt & Zarantonello, 2009) Apple ยังใช้กลยุทธ์การตลาดแบบมีส่วนร่วม (participatory marketing) เช่น แคมเปญ “Shot on iPhone” ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้ใช้เป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารแบรนด์ นำเสนอประสบการณ์จริงของผู้บริโภคโดยตรง และเพิ่มความรู้สึกเป็นเจ้าของในระดับจิตใจ (Experiential Marketing on Brand Advocacy, 2014) นอกจากนี้ Apple ยังพัฒนานวัตกรรมโดยอิงจากข้อมูลพฤติกรรมผู้บริโภคอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นฟังก์ชันด้านความปลอดภัย (เช่น Face ID) หรือบริการเชิงระบบนิเวศ (ecosystem) อย่าง iCloud ที่สร้างประสบการณ์แบบไร้รอยต่อ ส่งผลให้ผู้ใช้เกิดความรักในแบรนด์ (brand love) และผูกพันในระยะยาว (MDPI Sustainability, 2023)

การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายของแบรนด์ Apple ในประเทศไทย

Apple ถือเป็นแบรนด์ที่สามารถสร้างความนิยมและยึดครองส่วนแบ่งทางการตลาดในประเทศไทยได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพของเทคโนโลยี ความล้ำสมัยของนวัตกรรม และภาพลักษณ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของตนเองได้อย่างชัดเจน การจำแนกกลุ่มเป้าหมายของ Apple ในบริบทของตลาดประเทศไทย จำแนกผ่านปัจจัยด้านช่วงวัย ระดับรายได้ และลักษณะพฤติกรรมผู้บริโภค ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดให้มีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคแต่ละกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ แบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คนรุ่นใหม่อายุ 18 - 35 ปี กลุ่มนี้เป็นกลุ่มหลักของ Apple ในประเทศไทย โดยเฉพาะนิสิต นักศึกษา และคนทำงานช่วงต้น (First Jobber) ที่ใช้เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการเรียน การทำงาน และการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Kantar Thailand, 2023)

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้มีรายได้ปานกลางถึงสูงในเขตเมือง มักเป็นผู้บริโภคที่มีรายได้ประจำ ที่มองหาผลิตภัณฑ์ที่มีความน่าเชื่อถือ และมีบริการหลังการขายที่มีประสิทธิภาพ มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน เนื่องจากผู้บริโภคจำนวนมากมองว่าเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าในระยะยาว โดยเฉพาะในกลุ่มที่ใช้ iPhone และ MacBook สำหรับการทำงาน การเรียน หรือการผลิตคอนเทนต์ต่าง ๆ (NielsenIQ, 2022)

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ประกอบการและผู้มีอาชีพเกี่ยวกับด้านเทคโนโลยี ซึ่งเป็นกลุ่มผู้บริโภคระดับสูงที่มีความคาดหวังถึงประสิทธิภาพ ความเสถียร และความปลอดภัยในการใช้งานที่สามารถตอบโจทย์ได้อย่างตรงจุด โดยเฉพาะฟีเจอร์ด้านความปลอดภัย (เช่น Face ID และ iCloud) รวมถึงบริการระดับพรีเมียม เช่น AppleCare และ Apple Business Solutions ที่เน้นการสนับสนุนลูกค้าองค์กร (Statista, 2024b)

พฤติกรรมผู้บริโภคในภาพรวม

Apple สามารถเข้าถึงผู้บริโภคภายในประเทศไทยผ่านการสร้างความภักดีต่อแบรนด์ (Brand Loyalty) ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างกลยุทธ์ด้านอารมณ์ และกลยุทธ์เชิงประโยชน์ใช้สอยอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้บริโภคจำนวนมากมีแนวโน้มที่จะขยายการใช้งานไปยังผลิตภัณฑ์อื่นภายในแบรนด์เพิ่มขึ้น เช่น เริ่มต้นจากการใช้ iPhone ไปสู่การใช้งาน iPad หรือ MacBook เพิ่มเติมโดยมีรากฐานมาจากประสบการณ์การใช้งานที่ต่อเนื่องและราบรื่น เป็นต้น (Euromonitor International, 2023) นอกจากนี้ยังประยุกต์ใช้กลยุทธ์ทางการตลาดผ่านผู้ทรงอิทธิพล และผู้มีอิทธิพลทางสังคมออนไลน์ หรือ Influencers ควบคู่ไปกับกิจกรรมประชาสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของกลุ่มผู้บริโภค เช่น การเปิดตัวผลิตภัณฑ์ในช่วงเวลาสำคัญ การดำเนินกิจกรรมทางการตลาดผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล และการจัดกิจกรรมภายในร้าน Apple Store สาขาไอคอนสยาม เป็นต้น ซึ่งมีส่วนช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของแบรนด์ให้สามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้อย่างเป็นมิตร พร้อมกับการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของแบรนด์ทั้งด้านความหรูหราและคุณภาพระดับพรีเมียมเอาไว้ได้อย่างเหมาะสม (Techsauce, 2023)

กล่าวโดยสรุป กลยุทธ์การสร้างการรับรู้แบรนด์ของ Apple คือการผสมผสานระหว่างคุณค่าทางเหตุผลและอารมณ์ของผู้บริโภค จนสามารถก่อให้เกิดความภักดีต่อแบรนด์ในระดับลึกซึ้ง ไม่ใช่เพียงแค่การจดจำแบรนด์ในระดับผิวเผินส่งผลให้ Apple สามารถรักษาดำแหน่งผู้นำในตลาดสมาร์ทโฟนทั้งในระดับโลกและในประเทศไทย นอกจากนี้ Apple ยังได้นำกลยุทธ์การตลาดที่เน้นการใช้ผู้ทรงอิทธิพล (KOL/Influencer) และกิจกรรมประชาสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภคในประเทศไทย เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์และขยายฐานลูกค้าอย่างมีประสิทธิภาพ Apple ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการจำหน่ายสินค้าเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นและประสบการณ์ที่ดีระหว่างแบรนด์กับผู้บริโภคในระยะยาว ซึ่งส่งผลให้แบรนด์สามารถรักษาดำแหน่งผู้นำในตลาดเทคโนโลยีที่มีการแข่งขันสูงอย่างต่อเนื่องทุกปี

ทฤษฎีการตัดสินใจซื้อสินค้า

การตัดสินใจซื้อเป็นแนวทางการพิจารณาหรือการประเมินทางเลือกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการซื้อสินค้าเพื่อให้เกิดข้อสรุปในการเลือกซื้อและตัดสินใจซื้อ ซึ่งในแต่ละบุคคลจะทำการพิจารณาปัจจัยในการตัดสินใจซื้อที่แตกต่างกันไป เช่น สถานที่จำหน่าย เงื่อนไขการชำระเงิน บริการขนส่งสินค้า และการบริการหลังการขายจากผู้ขาย โดยขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับการเจรจาต่อรองระหว่างผู้ซื้อ ผู้ขาย ซึ่งผู้บริโภคอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงและลังเลใจในการตัดสินใจ ณ จุดที่ทำการซื้อได้หากได้รับข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้ขาย หรือ

ผู้ขายเสนอเงื่อนไขพิเศษ เช่น การลดราคาหรือการแถมสินค้า เพื่อจูงใจให้ผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจและหันมาให้ความสนใจในสินค้าและบริการนั้นมากขึ้นได้ (อรุโณทัย แก้วอุบล, 2564)

ซึ่งจากการศึกษาโมเดลการตัดสินใจของผู้บริโภคหรือ Howard Sheth Model เครื่องมือสำหรับนักการตลาดที่ต้องการเข้าใจกระบวนการตัดสินใจของผู้บริโภคที่ส่งผลทำให้แบรนด์เกิดความเข้าใจถึงปัจจัยต่าง ๆ ของผู้บริโภคทั้งภายในและภายนอกที่สร้างอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริโภค ซึ่งโมเดลดังกล่าวนี้จะเป็นผลดีต่อการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดของแบรนด์ให้ตรงต่อความต้องการและพฤติกรรมของผู้บริโภคได้อย่างตรงจุดมากที่สุด โดยโมเดลการตัดสินใจของผู้บริโภคหรือ Howard Sheth Model ถูกคิดค้นโดย John Howard และ Jagdish Sheth ซึ่งได้กำหนดโมเดลที่ประกอบไปด้วยกระบวนการที่ทำให้ผู้บริโภคเกิดการตัดสินใจซื้อทั้งสิ้น 4 กระบวนการ ได้แก่

1) ตัวแปรนำเข้า Input Variables ข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏให้ผู้บริโภคเกิดการรับรู้จากการได้ฟังหรือได้เห็น ซึ่งสามารถได้รับการกระตุ้นจากลักษณะทางกายภาพของสินค้า ไม่ว่าจะเป็นในด้านของราคา คุณภาพต่าง ๆ หรือภาพและการแสดงออกของสินค้าที่นักการตลาดสร้างขึ้นผ่านกลยุทธ์การตลาด เพื่อสร้างการรับรู้ให้แก่ผู้บริโภค ตลอดจนอิทธิพลในด้านของสังคมที่ทำให้ผู้บริโภคได้ทราบถึงตัวตนของสินค้า

2) ตัวแปรสมมติฐาน Hypothetical Constructs เมื่อผู้บริโภคได้ทราบถึงตัวตนของแบรนด์แล้วนั้น ผู้บริโภคจะพินิจคิดว่า “จะซื้อสินค้านี้ดีไหม” ซึ่งกระบวนการนี้จะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผู้บริโภคได้รับรู้และทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจ

3) ตัวแปรผลลัพธ์ Output Variables หากผู้บริโภคทำการตัดสินใจได้แล้วและพบว่าต้องการที่จะซื้อสินค้าแบรนด์ ผู้บริโภคจะทำการเข้าใจข้อมูลและนำไปสู่การตัดสินใจซื้อ

4) ตัวแปรภายนอก Exogenous Variable เปรียบเสมือนเป็นผ้าเบรกในการตัดสินใจ ซึ่งผู้บริโภคจะมีเหตุผลส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันไปทำให้การตัดสินใจของผู้บริโภคเกิดความลังเลใจมากยิ่งขึ้น เช่น มีสินค้าทดแทนได้ เป็นต้น (การตลาดวันละตอน, 2568)

โดยสรุป กระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคมีหลายขั้นตอนที่จะต้องให้ความสำคัญตั้งแต่กระบวนการก่อนการตัดสินใจซื้อไปจนถึงกระบวนการหลังการขาย เพราะหากผู้บริโภคเกิดความประทับใจและได้รับประสบการณ์ที่ดีในสินค้าหรือบริการก็จะนำไปสู่การบอกต่อ และการซื้อซ้ำจนเกิดเป็นผู้บริโภคที่มีความภักดีต่อสินค้าและบริการ ทำให้เกิดการความสนใจและการซื้อที่ยั่งยืนของผู้บริโภคที่จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจ

ข้อสรุปทางวิชาการ

จากการศึกษาและขยายผลจากงานวิจัยของ ปณิญา นาคนาม (2567) ร่วมกับการทบทวนแนวคิดทางทฤษฎี จากข้อมูลพบว่า ปัจจุบันการแข่งขันของตลาดสมาร์ทโฟนมีอัตราการแข่งขันที่สูงและมีความรุนแรงเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้วยการพัฒนาและนำเสนอรูปแบบของเทคโนโลยีของสมาร์ทโฟนใน

รูปแบบต่าง ๆ ที่ใช้เป็นกลยุทธ์ในการเรียกความสนใจของผู้บริโภคในการเลือกซื้อสมาร์ทโฟน ทั้งในด้านของราคา คุณภาพ ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมทางการตลาด รวมไปถึงรูปลักษณ์ต่าง ๆ ของแบรนด์ที่นำไปสู่การพิจารณาในการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค ซึ่งเป็นปัจจัยต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยสรุปออกเป็น 3 มิติปัจจัย ได้แก่ การส่งเสริมการตลาด ภาพลักษณ์องค์กรและการรับรู้แบรนด์จากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความต้องการของผู้บริโภคนี้ส่งผลทำให้แบรนด์ต่าง ๆ มีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดแนวทางกลยุทธ์ทางการตลาดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคและสามารถดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดโดยใช้ทฤษฎีกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัลที่ส่งเสริมการตลาดที่มีประสิทธิภาพที่เพียงพอโดยเสนอการใช้กลยุทธ์การตลาดแบบ 8P Marketing และกลยุทธ์สร้างการรับรู้ทฤษฎี Brand Awareness ที่สอดคล้องกับกระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค ซึ่งกลไกเหล่านี้ทำงานร่วมกันแบบเป็นระบบเพื่อสร้างความชัดเจนและส่งเสริมความน่าเชื่อถือให้กับแบรนด์ได้เป็นอย่างดี โดยมีทั้ง 3 นี้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบและมีผลสะท้อนกลับต่อกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องมีการบูรณาการองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างรอบด้านเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย

ดังนั้นกลยุทธ์ทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัลควรเน้นการบูรณาการระหว่างปัจจัยทั้ง 3 โดยประยุกต์ใช้กลยุทธ์การตลาดแบบ 8P Marketing และกลยุทธ์สร้างการรับรู้ทฤษฎี Brand Awareness ที่สอดคล้องกับกระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค เพื่อออกแบบกลยุทธ์ทางการตลาดที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่มีความหลากหลายในยุคดิจิทัลที่สามารถนำไปสู่การตอบสนองกลไกการส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซึ่งสามารถสรุปได้ตามตารางที่ 1 และรูปภาพที่ 1 กับ 2

ตารางที่ 1 แนวทางการใช้กลยุทธ์ตามหลักทฤษฎีทางการตลาด

รูปแบบทฤษฎี	ข้อเสนอแนะ
กลยุทธ์การตลาดแบบ 8P Marketing	1) Product (สินค้า) การพัฒนาและออกแบบสมาร์ทโฟนให้มีฟังก์ชันการทำงานที่หลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการในชีวิตประจำวันของผู้บริโภค โดยอาจผสมผสานเทคโนโลยี AI เพื่อเพิ่มฟีเจอร์ที่เหมาะสมกับไลฟ์สไตล์ของกลุ่มเป้าหมาย ทำให้สินค้าก้าวล้ำและมีความโดดเด่นในตลาด 2) Price (ราคา) การกำหนดราคาควรสอดคล้องกับคุณภาพของสินค้า และมีแนวทางในการตั้งราคา 4 รูปแบบ คือ - ตั้งราคาต่ำเพื่อดึงดูดลูกค้าและเพิ่มการรับรู้

รูปแบบทฤษฎี	ข้อเสนอแนะ
	- ตั้งราคาสูงเพื่อเพิ่มกำไร โดยต้องมั่นใจว่าลูกค้าเชื่อมั่นในคุณภาพ - ตั้งราคาให้สอดคล้องกับคู่แข่งตามตลาดสมาร์ทโฟน - ใช้หลักการทางจิตวิทยา เช่น การตั้งราคาที่ลงท้ายด้วยเลข 9 (Charm Pricing) เพื่อกระตุ้นความสนใจ 3) Place (สถานที่จัดจำหน่าย) ควรมีช่องทางการขายที่หลากหลายทั้งในรูปแบบออฟไลน์ เช่น ศูนย์บริการ และออนไลน์ ผ่านเว็บไซต์ขายสินค้าต่าง ๆ โดยต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพการขนส่งและการจัดเก็บสินค้าเพื่อสร้างความมั่นใจแก่ผู้บริโภค รวมถึงควรตรวจสอบและควบคุมประสิทธิภาพของช่องทางเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอ 4) Promotion (โปรโมชั่น) การจัดโปรโมชั่นเพื่อกระตุ้นการซื้อ เช่น การลดราคาช่วงเปิดตัวรุ่นใหม่ หรือในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น 6.6 และ 11.11 รวมถึงการให้ส่วนลดพิเศษแก่สมาชิกเพื่อรักษฐานลูกค้าเก่าและดึงดูดลูกค้าใหม่ นอกจากนี้ควรโฆษณาสินค้าอย่างตรงไปตรงมา ไม่เกินจริง เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ โดยใช้สื่อโฆษณาหลากหลายช่องทางทั้งออนไลน์และออฟไลน์ 5) People (คน) พนักงานที่ให้บริการทั้งในช่องทางออฟไลน์และออนไลน์ต้องได้รับการอบรมและประเมินประสิทธิภาพการบริการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ดีให้กับผู้บริโภค เช่น การรับประกันสินค้าและบริการซ่อมแซมที่มีคุณภาพ 6) Physical Evidence (กายภาพ) การสร้างความเชื่อมั่นแก่ลูกค้าด้วยการแสดงหลักฐานที่จับต้องได้ของสินค้าที่สอดคล้องกับแบรนด์ เช่น นวัตกรรมที่ปรากฏบนสมาร์ทโฟน หรือคุณภาพวัสดุที่ชัดเจน 7) Process (กระบวนการ) พัฒนาระบบการบริการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริโภค เช่น การรับประกันสินค้า การซ่อมแซม การให้คำแนะนำ และการจัดทำแพลตฟอร์มออนไลน์ที่

รูปแบบทฤษฎี	ข้อเสนอแนะ
	สะดวกและรวดเร็ว ทั้งในขั้นตอนการเลือกซื้อและการจัดส่งสินค้า 8) Performance (การวัดและวิเคราะห์ประสิทธิภาพ) ทำการศึกษาวิเคราะห์แนวโน้มตลาดและประเมินผลกิจกรรมทางการตลาดอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการสำรวจความต้องการและพฤติกรรมของผู้บริโภค เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถภาพให้ตอบโจทย์ตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ
กลยุทธ์สร้างการรับรู้ Brand Awareness	1. กรณีที่ผู้บริโภคไม่ทราบถึงตัวตนของแบรนด์ วางตำแหน่งแบรนด์ให้ชัดเจน ควรเน้นสร้างคุณค่าจากประสบการณ์และความโดดเด่นของแบรนด์ที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายอย่างตรงจุด โดยสามารถทำได้ดังนี้ - ทำการออกบูธเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มผู้บริโภคได้โดยตรง - ทำการสร้าง Social Media ในแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งการสร้าง Social Media ในแพลตฟอร์มออนไลน์นั้นมีประโยชน์ต่อการเข้าถึงลูกค้าได้เนื่องจากสามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเจาะจงด้วยวิธีการยิงแอดโฆษณา 2. กรณีที่ผู้บริโภคไม่ทราบว่าสินค้านั้นมีคุณสมบัติอย่างไร - ออกแบบโลโก้และอัตลักษณ์แบรนด์ที่สื่อถึงตัวตนและคุณค่าของแบรนด์อย่างชัดเจน - นำเสนอประสิทธิภาพและจุดเด่นของสินค้าเพื่อสร้างความแตกต่างในตลาด - ใช้การยิงแอดโฆษณาและโปรโมทสินค้าอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ข้อมูลและสร้างการรับรู้ในกลุ่มผู้บริโภค 3. กรณีที่ต้องการให้ผู้บริโภคนึกถึงแบรนด์เป็นอันดับแรก - ให้ความสำคัญกับการบริการลูกค้าอย่างมีอาชีพและสร้างประสบการณ์ที่ดีในทุกขั้นตอน - พัฒนาสินค้าและบริการให้ตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคอย่างโดดเด่นและใช้งานได้จริง

รูปแบบทฤษฎี	ข้อเสนอแนะ
	4. กรณีที่ต้องการให้ผู้บริโภคเลือกซื้อสินค้า โดยไม่เกิดข้อเปรียบเทียบ - มอบประสบการณ์ที่ดีตั้งแต่กระบวนการขาย ทั้งตัวสินค้า การใช้งาน การแนะนำ และการบริการหลังการขาย - สร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแบรนด์ที่ชัดเจนและครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นโลโก้ โทนสี สัญลักษณ์ หรือสโลแกน ที่สะท้อนตัวตนของแบรนด์อย่างเด่นชัด

ดังนั้น แนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปและนำเสนอในรูปแบบแผนภาพเพื่อความชัดเจนและง่ายต่อการเข้าใจ ดังตารางที่ 2

องค์ประกอบ 8P Marketing	แนวทางการประยุกต์ใช้	เชื่อมโยง Brand Awareness
1. Product	พัฒนาฟังก์ชันที่ตอบโจทย์ AI, นวัตกรรมล้ำสมัย	สร้างจุดเด่นของแบรนด์และเพิ่มการจดจำผ่านประสบการณ์การใช้งาน
2. Price	ตั้งราคาแบบใช้จิตวิทยา/ราคาแข่งขัน	กระตุ้นการจดจำแบรนด์และความเชื่อมั่นในคุณค่า
3. Place	ช่องทางจัดจำหน่ายครบวงจรทั้งออฟไลน์และออนไลน์	เพิ่มจุดสัมผัสของแบรนด์กับผู้บริโภคในหลากหลายบริบทเพิ่มเพิ่มการเข้าถึงอย่างลึกซึ้ง
4. Promotion	จัดโปรโมชั่นตามเทศกาลต่าง ๆ และเพิ่มการยิงแอดผ่านทางออนไลน์	เสริมการรับรู้และการเข้าถึงแบรนด์อย่างมีประสิทธิภาพ
5. People	พัฒนาทักษะพนักงานและให้บริการผู้บริโภคอย่างมืออาชีพ	ถ่ายทอดภาพลักษณ์และประสบการณ์แบรนด์อย่างตรงไปตรงมา
6. Physical Evidence	แสดงอัตลักษณ์แบรนด์ผ่านผลิตภัณฑ์และร้านค้าอย่างชัดเจน	ทำให้แบรนด์สามารถจับต้องได้และเป็นที่จดจำง่ายขึ้น
7. Process	กระบวนการรับประกันบริการหลังการขาย	สร้างความเชื่อมั่นและประสบการณ์เชิงบวกต่อแบรนด์

องค์ประกอบ 8P Marketing	แนวทางการประยุกต์ใช้	เชื่อมโยง Brand Awareness
8. Performance	การวิเคราะห์ตลาดและพฤติกรรมลูกค้า	ปรับกลยุทธ์การสร้างการรับรู้ให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาและกรอบแนวคิดทางทฤษฎีดังกล่าวมาข้างต้นนี้ จากข้อมูลพบว่า แนวทางการปรับปรุงแผนการตลาดเพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภคภายใต้ความหลากหลาย ความพึงพอใจ และสร้างแรงดึงดูดของผู้บริโภคสมาร์ตโฟนในยุคดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องอาศัยความเข้าใจที่ลึกซึ้งในความหลากหลายของพฤติกรรมผู้บริโภคและแนวทางการใช้กลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมต่อการส่งเสริมประสิทธิภาพ ดังนั้นกลยุทธ์ทางการตลาดที่บทความฉบับนี้ได้ทำการเสนอเป็นแนวทางโดยเบื้องต้นหากนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติควรมีการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคและรูปแบบของมูลค่าทางการตลาดโดยบ่อยครั้งเพื่อให้กลยุทธ์การตลาดที่เฉพาะเจาะจง ตรงกลุ่มมากยิ่งขึ้นและตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างเจาะจงมากขึ้น นอกจากนี้ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ผลการตัดสินใจซื้อสมาร์ตโฟนมากขึ้น อาทิเช่น ปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่ควรศึกษาระดับรายได้ของประชากรหรือปัจจัยด้านสังคมที่ศึกษาถึงค่านิยมการใช้งานของสมาร์ตโฟนในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งข้อเสนอแนะเหล่านี้มีเป้าหมายหลักเพื่อรองรับความหลากหลายของผู้บริโภคกระตุ้นความพึงพอใจ และสร้างแรงดึงดูดที่ยั่งยืนตามวัตถุประสงค์หลักของบทความวิชาการนี้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

1. ผู้บริโภคสมาร์ตโฟนในปัจจุบันมีพฤติกรรมที่หลากหลายและแตกต่างกันตามปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ช่วงอายุ ระดับรายได้ ระดับการศึกษา และค่านิยมส่วนบุคคล ดังนั้น การออกแบบผลิตภัณฑ์และการจัดทำแผนการตลาดในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภค เพื่อให้สามารถจำแนกกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแม่นยำมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการเฉพาะกลุ่มได้อย่างเหมาะสม

2. ความพึงพอใจของผู้บริโภคไม่ได้อยู่ที่ผลิตภัณฑ์เพียงอย่างเดียว แต่รวมไปถึงประสบการณ์ที่ผู้บริโภคได้รับด้วย เช่น การบริการหลังการขาย ตลอดจนความสามารถในการตอบสนองต่อปัญหาหรือข้อร้องเรียนของผู้บริโภคอย่างทันท่วงที ปัจจัยเหล่านี้จึงมีความสำคัญต่อการสร้างความพึงพอใจในระยะยาวและส่งผลต่อการเกิดความจงรักภักดีต่อแบรนด์

3. การกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและความต้องการเฉพาะของผู้บริโภค เป็นแนวทางที่สำคัญต่อกลยุทธ์ทางการตลาด เช่น การนำเสนอเนื้อหาผ่านช่องทางออนไลน์ที่สอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มผู้บริโภควัยรุ่น หรือการเน้นย้ำคุณสมบัติในด้านความปลอดภัยและ

ประสิทธิภาพการทำงานเพื่อรองรับกลุ่มผู้ใช้งานในระดับองค์กร ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิผลของกลยุทธ์การตลาดในการเข้าถึงและสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนกับผู้บริโภคแต่ละกลุ่มได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- การตลาดวันละตอน. (2565). *สรุป 11 Data & Insight การใช้มือถือของคนไทย 2022*. วันที่ค้นข้อมูล 22 กุมภาพันธ์ 2567, เข้าถึงได้จาก <https://everydaymarketing.co/trend-insight/data-mobile-insight-from-digital-stat-2022-we-are-social/>
- การตลาดวันละตอน. (2568). *Howard Sheth Model 4 เสาหลักในการตัดสินใจของผู้บริโภค*. วันที่ค้นข้อมูล 22 กุมภาพันธ์ 2567, เข้าถึงได้จาก <https://everydaymarketing.co/knowledge/>
- ปณิญา นาคนาม. (2567). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจซื้อ Smartphone แปรนด์ Apple ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล. *วารสารนวัตกรรมการจัดการและบริหารธุรกิจ (JIMBA)*, 1(2), 1–15.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). *การสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ.2567 (ไตรมาส 1)*. วันที่ค้นข้อมูล 22 กุมภาพันธ์ 2567, เข้าถึงได้จาก <https://url.in.th/mCLvN>
- อรุณทัย แก้วอุบล. (2564). *การตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานครจากการประชาสัมพันธ์ผ่านผู้ทรงอิทธิพลในโลกออนไลน์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภาษาอังกฤษ

- Aaker, D. A. (1991). *Managing brand equity: Capitalizing on the value of a brand name*. Free Press.
- Brakus, J. J., Schmitt, B. H., & Zarantonello, L. (2009). Brand experience: What is it? How is it measured? Does it affect loyalty? *Journal of Marketing*, 73(3), 52-68.
- Belch, G. E., & Belch, M. A. (2015). *Advertising and promotion: An integrated marketing communications perspective* (10th ed.). McGraw-Hill Education.
- Booms, B. H., & Bitner, M. J. (1981). Marketing strategies and organization structures for service firms. *Marketing of Services*, 25(3), 47-52.
- Canalys. (2024). *The global smartphone market rebounds for the third consecutive quarter with a 12% growth*. Retrieved February 22, 2024, from <https://canalys.com/newsroom/global-smartphone-market-q2-2024>
- Euromonitor International. (2023). *Apple Inc in consumer electronics (Thailand)*. Retrieved February 22, 2024, from <https://www.euromonitor.com>

- Ghosh, A. (2022). *Digital communication trends in the mobile era*. Springer.
- Kantar Thailand. (2023). Thailand Brand Footprint Report 2023. Retrieved February 22, 2024, from <https://www.kantar.com/th>
- Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing management* (15th ed.). Pearson Education.
- Kumar, N. (2025). *Smartphone usage statistics 2025 (worldwide data)*. Retrieved February 22, 2024, from <https://www.demandsage.com/smartphone-usage-statistics/>
- McCarthy, E. J. (1960). *Basic marketing: A managerial approach*. Richard D. Irwin.
- NielsenIQ. (2022). *Understanding Thai consumer electronics buyers: Market segmentation insights*. Retrieved 22 February, 2024, from <https://www.nielseniq.com>
- Oliver, R. L. (1999). Whence consumer loyalty? *Journal of Marketing*, 63(Special Issue), 33-44.
- Payne, A., & Frow, P. (2005). A strategic framework for customer relationship management. *Journal of Marketing*, 69(4), 167-176.
- Pulizzi, J. (2014). *Epic content marketing: How to tell a different story, break through the clutter, and win more customers by marketing less*. McGraw-Hill Education.
- Rafiq, M., & Ahmed, P. K. (1995). Using the 7Ps as a generic marketing mix: An exploratory survey of UK and European marketing academics. *Marketing Intelligence & Planning*, 13(9), 4-15.
- Sethaphongphakdi, K. (2024). Emotional branding strategies of global technology brands: A case study of Apple. *Journal of Business and Innovation*, 12(1), 33-47.
- Statista. (2024a). *Global smartphone penetration 2016-2024*. Retrieved February 22, 2024, from <https://www.statista.com/>
- Statista. (2024b). *Market share held by smartphone vendors in Thailand from 2017 to 2024*. Retrieved February 22, 2024, from <https://www.statista.com>
- Statista. (2025). *Number of smartphone users worldwide from 2014 to 2029*. Retrieved February 22, 2024, from <https://www.statista.com/forecasts/1143723/smartphone-users-in-the-world>
- Techsauce. (2023). เปิดตัว Apple Store สาขาไอคอนสยาม: กลยุทธ์ที่เชื่อมแบรนด์เข้ากับผู้บริโภคไทย. Retrieved February 22, 2024, from <https://techsauce.co>
- MDPI Sustainability. (2023). Building brand equity: The impact of brand experience, brand love, and brand engagement-A case study of customers' perception of the Apple brand in China. *Sustainability*, 15(1), 746.

บทบาทของข้อมูลทางบัญชีในการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุนโครงสร้าง พื้นฐานด้านการท่องเที่ยว

The Role of Accounting Information in Assessing the Cost-Effectiveness of Tourism Infrastructure Investment

พรทิพย์ จตุพรมงคลชัย (Pornthip Jatupornmongkolchai)¹ กนกอร เนตรชู (Kanokaon Netchu)²

ปวีณา สปีลเลอร์ (Pawina Spiller)³ ชีระ กุลสวัสดิ์ (Teera Kulsawat)⁴

ธัญพิชชา สามารถ (Thanpitcha Sarmart)⁵ ภัสนันท์ พ่วงเดือน (Passanan Phuangthuean)⁶

¹นักวิชาการอิสระด้านบัญชีและการเงิน

Independent Accounting and Finance Specialist

²อาจารย์, ประจำคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ (พื้นที่ศาลายา)

‘Lecturer, Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Rattanakosin
(Salaya)

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ประจำคณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคลอีสาน วิทยาเขตขอนแก่น

Asst. Prof. Dr., Faculty of Business Administration and Information Technology,
Rajamangala University of Technology Isan Khon Kaen

^{4,6}ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ประจำคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Asst. Prof. Dr., Faculty of Political Science and Law, Burapha University

⁵ดร., ประจำคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Dr., Faculty of Political Science and Law, Burapha University

E-mail: japornthip@gmail.com

Received: May 30 2025

Revised: 3 August 2025

Accepted: 4 July 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของข้อมูลทางบัญชีในการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว โดยใช้กรณีศึกษาโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว

แห่งหนึ่งในภาคอีสานตอนบน เป็นตัวอย่างเชิงประจักษ์ ซึ่งมีข้อมูลทางการเงินและการลงทุนที่ครบถ้วน ผลการวิจัยพบว่าข้อมูลทางบัญชี เช่น งบกำไรขาดทุน งบกระแสเงินสดและงบดุล มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจลงทุน โดยเฉพาะเมื่อนำมาใช้ร่วมกับเครื่องมือการวิเคราะห์ทางการเงิน เช่น อัตราผลตอบแทนภายใน (IRR) มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) จุดคุ้มทุน (BEP) ระยะเวลาคืนทุน (Payback Period) และอัตราส่วนทางการเงินอื่น ๆ ซึ่งช่วยให้เข้าใจถึงความเที่ยงตรงทางการเงินของโครงการ ทั้งในสถานการณ์ปกติและสถานการณ์ความไว (Sensitivity Analysis) โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร Feasibility Study โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในภาคอีสานตอนบน

นอกจากนี้งานวิจัยยังเสนอกรอบแนวคิดในการใช้ข้อมูลทางการเงินและบัญชีในการประเมินผลตอบแทนและผลกระทบทางเศรษฐกิจของโครงการอย่างยั่งยืน โดยเน้นการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่มีข้อมูลเป็นฐาน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรและลดความเสี่ยงทางการเงินรวมถึงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนในประเทศไทย

คำสำคัญ: ข้อมูลทางบัญชี, การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน, การท่องเที่ยว, การศึกษาความเป็นไปได้, การวิเคราะห์ทางการเงิน

Abstract

This research article aims to examine the role of accounting information in assessing the cost-effectiveness of tourism infrastructure investment. A case study of a tourism development project in the Upper Northeastern region of Thailand was selected as an applied example, based on comprehensive financial and investment data. The findings reveal that accounting data, including income statements, cash flow statements, and balance sheets, play a crucial role in supporting investment decision-making, especially when used in conjunction with financial analysis tools such as Internal Rate of Return (IRR), Net Present Value (NPV), Break-even Point (BEP), Payback Period and other financial ratios. These tools help stakeholders understand the financial viability of the project under both normal and sensitivity scenarios, by utilizing secondary data from the Feasibility Study document of a tourism development project in a certain area of Upper Northeastern Thailand.

Furthermore, this study proposes a conceptual framework for using financial and accounting data to evaluate economic returns and impacts sustainably. Emphasizing data-driven strategic planning, the framework can be applied to other tourism infrastructure projects to improve resource management efficiency, reduce

financial risks, and promote genuine community participation-key components of sustainable local development in Thailand.

Keywords: Accounting Information, Infrastructure Investment, Tourism, Feasibility Study, Financial Analysis

บทนำ

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือ “ภาคอีสาน” มีศักยภาพในการกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นและกระจายรายได้ให้เกิดขึ้นภายในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ (Boonyasana & Chinnakum, 2021) แม้ว่าในภาพรวมจะพบว่าการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของประเทศนั้น ได้มีหน่วยงานต่าง ๆ ผลักดันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศและกลุ่มจังหวัดนั้นมีการเติบโตขึ้น (สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์, 2557) ซึ่งความสำเร็จของโครงการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเหล่านี้ จำเป็นต้องอาศัยการลงทุนเชิงกลยุทธ์ใน โครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม ซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนจากข้อมูลทางบัญชีและการเงินที่ถูกต้องแม่นยำ เพื่อประเมินความคุ้มค่าและความเสี่ยงของการลงทุน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (Horngren et al., 2021)

ปัจจุบัน การท่องเที่ยวได้แสดงให้เห็นบทบาทสำคัญในการลดความยากจนและส่งเสริมการเติบโตของภาพรวมเศรษฐกิจ (Phonwattana et al., 2021) แต่ในขณะเดียวกันก็อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Boonyasana & Chinnakum, 2021) การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อรักษาสมดุลระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม และอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือความชัดเจนและความต่อเนื่องของนโยบาย ความมุ่งมั่นของรัฐบาลในการผลักดันเป็นสิ่งจำเป็น (ฉัตรณกรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์, 2562) นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงชุมชน (Community-Based Tourism - CBT) ได้รับการยอมรับว่าเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้ให้แก่ประชากรท้องถิ่น โดยเฉพาะในกิจกรรมการผลิตของที่ระลึก ซึ่งสามารถสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและแรงงานในชุมชน (เบญญา ทองพันธ์ และประกอบ ใจมั่น, 2567) ทั้งนี้การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอาจไม่สม่ำเสมอ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (Wattanakuljarus & Coxhead, 2006) ดังนั้นการวางแผนการลงทุนที่ใช้ข้อมูลเป็นฐาน (Data-Driven Planning) และมีความโปร่งใสจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

ในบริบทของภาคอีสานนั้น ความท้าทายหลายประการ เช่น ข้อจำกัดทางวัฒนธรรม สภาพปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพต่ำ และการขาดการประสานงานในห่วงโซ่มูลค่าการท่องเที่ยว ยังคงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเต็มประสิทธิภาพ การวางแผนเชิงกลยุทธ์และความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนจึงมีความสำคัญอย่างมากในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการท่องเที่ยว (พระครูสุตวรธรรมกิจ, 2564) ในขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งส่งเสริมกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจ การอนุรักษ์วัฒนธรรม และสวัสดิภาพของชุมชน มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน (Phonwattana et al., 2021) ดังนั้นการลงทุนควรมุ่งเน้นไปที่แนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืน เพื่อเพิ่มผลประโยชน์ในระยะยาวสูงสุด โดยการศึกษางานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ โดยนำข้อมูล 5 ปีมาใช้ในการวิเคราะห์ เนื่องจากมีความระมัดระวังในการใช้ข้อมูลระยะยาวในการอธิบาย เช่น สถานการณ์ COVID 19 ซึ่งอาจทำให้การศึกษาข้อมูลที่ได้อาจมีความลำเอียง

ข้อมูลทางบัญชี เช่น งบกำไรขาดทุน งบกระแสเงินสดและงบดุล ควบคู่กับ อัตราส่วนทางการเงิน เช่น IRR, NPV, BEP และ ROI มีบทบาทสำคัญในการประเมินความคุ้มค่าของโครงการลงทุนทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เนื่องจากข้อมูลเหล่านี้จะสามารถบ่งบอกได้ถึงความสามารถในการทำกำไรของสถานประกอบการ (Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F., 2020); อาภาภรณ์ พันธุ์เขียว และพรณทิพย์ อย่างกลั่น, 2565) ข้อมูลเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนผลประกอบการในอดีต แต่ยังช่วยในการคาดการณ์อนาคต ระบุโอกาสและความเสี่ยง ตลอดจนสนับสนุนการตัดสินใจลงทุนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน การนำข้อมูลทางบัญชีมาใช้ในการวิเคราะห์โครงการจะช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าใจถึงศักยภาพและข้อจำกัดของโครงการอย่างรอบด้าน (Hornigren et al., 2021)

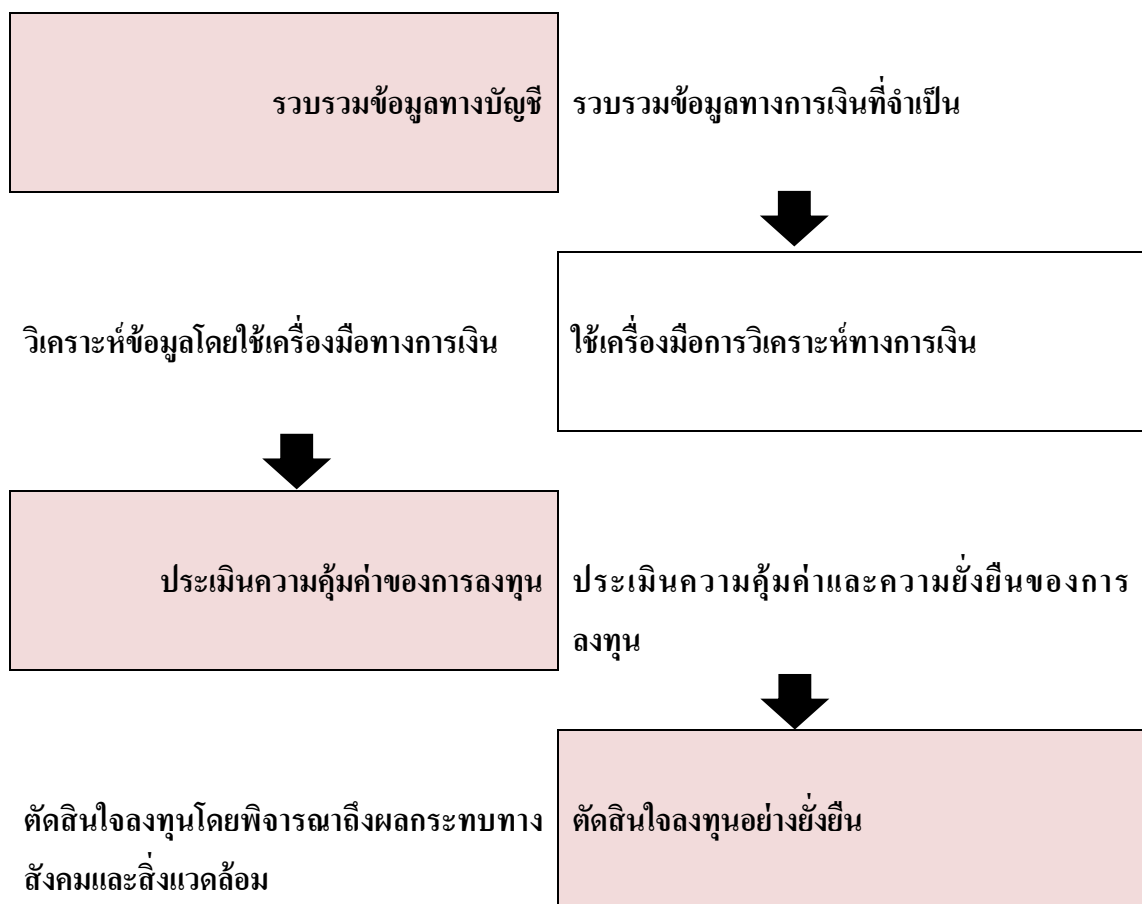
บทความวิจัยนี้มีมุ่งเน้นการศึกษายาทบทวนของข้อมูลทางบัญชีในการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว โดยใช้กรณีศึกษาโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในภาคอีสานตอนบน เป็นตัวอย่างเชิงประยุกต์ ซึ่งมีข้อมูลทางการเงินและการลงทุนที่ครบถ้วน จากการศึกษาพบว่า ข้อมูลทางบัญชีมีความสำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจลงทุน ซึ่งรายได้ของกิจการมูลค่าตามบัญชี และอัตราส่วนของหนี้สินรวมต่อสินทรัพย์ของสถานประกอบการนั้นมีผลกับคุณภาพของข้อมูลทางบัญชี (ชนิดา จันทนฤมาน, 2562) โดยเฉพาะเมื่อใช้ร่วมกับเครื่องมือการวิเคราะห์ทางการเงิน เช่น อัตราผลตอบแทนภายใน (IRR), มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV), จุดคุ้มทุน (BEP) และอัตราส่วนทางการเงินอื่น ๆ ซึ่งช่วยให้เข้าใจถึงความมีชีวิตทางการเงินของโครงการ ทั้งในสถานการณ์ปกติและสถานการณ์ความไว (Sensitivity Analysis) (Dayananda et al., 2002)

นอกจากนี้งานวิจัยนี้ยังมุ่งเสนอกรอบแนวคิดและหลักการ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้ โดยเน้นการใช้ข้อมูลทางการเงินและบัญชีในการสนับสนุนการตัดสินใจลงทุนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทั้งนี้การวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่มีข้อมูลเป็นฐานจะช่วยลดความเสี่ยงในการลงทุน เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนในประเทศไทย (Chatkaewnapanon & Lee, 2022; Suriya, 2012)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของข้อมูลทางบัญชีในการสนับสนุนการตัดสินใจลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว
2. เพื่อวิเคราะห์ความคุ้มค่าของการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวโดยใช้ข้อมูลจากโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในภาคอีสานตอนบน
3. เพื่อเสนอกรอบแนวคิดในการใช้ข้อมูลทางบัญชีร่วมกับเครื่องมือการวิเคราะห์ทางการเงินในการประเมินผลตอบแทนและผลกระทบทางเศรษฐกิจของโครงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

โดยใช้ข้อมูลทางบัญชีเพื่อประเมินความคุ้มค่าการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรม

1. บทบาทของข้อมูลทางบัญชีกับบทบาทในการตัดสินใจลงทุน

ข้อมูลทางบัญชี เช่น งบกำไรขาดทุน งบกระแสเงินสด และงบดุล ถือเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการตัดสินใจทางธุรกิจ (Brigham & Ehrhardt, 2020) โดยเฉพาะในบริบทของการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน ข้อมูลเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนผลประกอบการในอดีต แต่ยังสามารถใช้ในการคาดการณ์แนวโน้มอนาคต รวมทั้งระบุโอกาสและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการลงทุน โดย Brigham & Houston (2019) กล่าวว่า การวิเคราะห์ข้อมูลทางบัญชีเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวางแผนทางการเงินที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งช่วยให้นักลงทุนและผู้บริหารสามารถประเมินศักยภาพทางการเงินของโครงการอย่างรอบด้าน อีกทั้ง Götze et al. (2015) ยืนยันว่า การนำข้อมูลทางบัญชีมาใช้ร่วมกับเทคนิคการวิเคราะห์ทางการเงินจะเพิ่มความแม่นยำในการตัดสินใจลงทุนระยะยาว

2. การใช้เครื่องมือทางการเงินในการประเมินความคุ้มค่าของโครงการลงทุน

ในการประเมินความคุ้มค่าของโครงการลงทุน นักวิจัยและผู้บริหารมักใช้เครื่องมือทางการเงิน เช่น IRR, NPV, BEP, Payback Period และ ROI เพื่อวิเคราะห์ผลตอบแทนทางการเงินและความเป็นไปได้ในการลงทุนของโครงการ (Dayananda et al., 2002) โดย IRR เป็นตัวชี้วัดที่ใช้วัดความสามารถในการสร้างผลตอบแทนจากโครงการเมื่อคำนึงถึงมูลค่าเงินในอนาคต ในขณะที่ NPV ช่วยให้เห็นมูลค่าปัจจุบันของผลตอบแทนสุทธิจากการลงทุน นอกจากนี้ BEP หรือจุดคุ้มทุน ยังช่วยให้เข้าใจระดับรายได้ขั้นต่ำที่โครงการจำเป็นต้องบรรลุเพื่อหลีกเลี่ยงการขาดทุน ในขณะที่ ROI แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรทางการเงินโดยรวม (Götze et al., 2015) เครื่องมือเหล่านี้จึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ โดยเฉพาะในโครงการขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Horngren et al., 2021)

3. การวิเคราะห์ความไว (Sensitivity Analysis) กับการลดความเสี่ยงในการลงทุน

การวิเคราะห์ความไว (Sensitivity Analysis) เป็นแนวทางสำคัญในการประเมินผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรสำคัญ เช่น รายได้เฉลี่ยต่อปี ต้นทุนคงที่ และอัตราดอกเบี้ย ซึ่งมีผลต่อผลตอบแทนของโครงการ (Dayananda et al., 2002) การประยุกต์ใช้การวิเคราะห์ประเภทนี้ช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าใจถึงสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน และเตรียมแผนรองรับความเสี่ยงได้อย่างเหมาะสม (Hall et al., 2020) สำหรับในกรณีของโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงของจำนวนนักท่องเที่ยว ราคาค่าบริการ หรือสภาพเศรษฐกิจ อาจส่งผลกระทบต่อผลตอบแทนทางการเงิน เช่น จำนวนนักท่องเที่ยว อัตราแลกเปลี่ยน ราคาน้ำมัน ตลอดจนสถานการณ์จากภัยธรรมชาติ เป็นต้น (Gössling et al., 2020; Becken & Carmignani, 2020) การใช้ Sensitivity Analysis จึงเป็นเครื่องมือเสริมความมั่นใจและความโปร่งใสในการนำเสนอผลการลงทุน

4. การลงทุนเชิงโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวและการใช้ข้อมูลทางบัญชีในการประเมินผล

การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวมักมีลักษณะเป็น โครงการระยะยาวที่มีระยะเวลาดำเนินงานหลายสิบปี ดังนั้นการวางแผนทางการเงินที่มีข้อมูลเป็นฐานจึงเป็นสิ่งจำเป็น (Phonwattana et al., 2021) โดยเฉพาะในบริบทของภาคอีสาน ซึ่งมีข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากรหลายประการ การใช้ข้อมูลทางบัญชีอย่างละเอียดช่วยลดความเสี่ยงและเพิ่มศักยภาพในการบรรลุผลตอบแทนที่ยั่งยืน ทั้งนี้ Boonyasana & Chinnakum (2021) ได้เสนอกรณีศึกษาเกี่ยวกับการลงทุนในพื้นที่ท่องเที่ยวในภาคอีสาน โดยพบว่าโครงการที่ใช้ข้อมูลการเงินและบัญชีในการวิเคราะห์อย่างละเอียด มีแนวโน้มประสบความสำเร็จมากกว่าโครงการที่พึ่งพาการตัดสินใจแบบประมาณการหรือประสบการณ์เพียงอย่างเดียว (Asian Development Bank, 2019; OECD, 2020)

5. การท่องเที่ยวเชิงชุมชน (Community-Based Tourism - CBT) กับการใช้ข้อมูลบัญชีในการวางแผนการลงทุน

การท่องเที่ยวเชิงชุมชน (CBT) ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประชากรท้องถิ่น โดยเฉพาะในกิจกรรมการผลิตของที่ระลึก ซึ่งสามารถสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและแรงงานในชุมชน (An economic analysis of community-based tourism in Thailand, 2022) โดยรูปแบบทางการเงินของการท่องเที่ยวชุมชนมีโครงสร้างทางการเงินที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบเชิงพาณิชย์ ในด้านโครงสร้างเจ้าของมักเป็นแบบกลุ่ม สหกรณ์ หรือชุมชน (Giampiccoli & Saayman, 2018) และการจัดสรรผลกำไร จะกระจายไปยังสมาชิกชุมชน ดังนั้นบัญชีสำหรับการจัดสรรผลประโยชน์จะเป็นการแสดงการกระจายรายได้ไปยังสมาชิกชุมชน กองทุนพัฒนาชุมชน และกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Sebele, 2019) อย่างไรก็ตาม Wattanakuljarus & Coxhead (2006) ชี้ให้เห็นว่า การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอาจไม่สม่ำเสมอ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการวางแผนการลงทุนที่ใช้ข้อมูลเป็นฐานจึงเป็นสิ่งสำคัญในการลดช่องว่างของรายได้และเพิ่มความโปร่งใสในการลงทุน

6. การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและการใช้ข้อมูลบัญชีสนับสนุนการตัดสินใจระยะยาว

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไม่เพียงแต่เน้นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ แต่ยังคำนึงถึงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ (Chatkaewnapanon & Lee, 2022; Elkington, 2018) ดังนั้น การใช้ข้อมูลทางบัญชีที่ครอบคลุมทั้งมูลค่าทางการเงินและผลกระทบทางสังคมจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการประเมินความคุ้มค่าของโครงการระยะยาว (Schaltegger & Burritt, 2017) โดย Suriya (2012) ได้วิเคราะห์ว่าการท่องเที่ยวไม่ใช่ “ยาครอบจักรวาล” สำหรับการขจัดความยากจน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ขาดการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม ดังนั้น การใช้ข้อมูลทางบัญชีในการวางแผนและติดตามผลจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้โครงการท่องเที่ยวสามารถสร้างประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

จากการทบทวนวรรณกรรมนี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยเน้นย้ำถึงบทบาทสำคัญของข้อมูลทางบัญชี โดยในการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุนของโครงการ ซึ่งสนับสนุนวัตถุประสงค์

ข้อแรกในการศึกษาบทบาทของข้อมูลทางบัญชีต่อการตัดสินใจลงทุน นอกจากนี้ยังตอบวัตถุประสงค์ข้อที่สอง ด้วยการยกตัวอย่างกรณีศึกษาในภาคอีสานตอนบนของไทย ที่แสดงให้เห็นการนำเครื่องมือทางการเงิน มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าของโครงการ รวมถึงวัตถุประสงค์ข้อที่สาม โดยเสนอกรอบแนวคิดที่บูรณาการข้อมูลทางบัญชีกับการวิเคราะห์ทางการเงิน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของการวิจัยในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่นำไปใช้ได้จริงสำหรับโครงการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

วิธีการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงประยุกต์ (Applied Research) โดยใช้แนวทาง การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ซึ่งรวมทั้ง การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) จากข้อมูลทางการเงินและการบัญชี และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) จากการสัมภาษณ์ และการสำรวจความเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้เข้าใจบทบาทของข้อมูลทางบัญชีในการสนับสนุนการตัดสินใจลงทุนอย่างรอบด้าน โดยมีวิธีการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความคุ้มค่าของการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว โดยใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ทางการเงินเพื่อประเมินความคุ้มค่าของโครงการ ได้แก่ IRR (Internal Rate of Return) เพื่อคำนวณอัตราผลตอบแทนภายในของโครงการ NPV (Net Present Value) เพื่อคำนวณมูลค่าปัจจุบันสุทธิของกระแสเงินสด BEP (Break-even Point) เพื่อคำนวณจุดคุ้มทุนของโครงการ และพิจารณาถึงระยะเวลาคืนทุนของเงินที่นำไปลงทุน รวมถึง Sensitivity Analysis เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรสำคัญ เช่น รายได้ลดลงร้อยละ 10, ร้อยละ 30 และ ร้อยละ 50 ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงบประมาณและ Feasibility Study ของโครงการ ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจถึงความคุ้มค่าของโครงการ (Dayananda et al., 2002)

ขั้นตอนที่ 3 เสนอกรอบแนวคิดในการใช้ข้อมูลทางบัญชีร่วมกับเครื่องมือการวิเคราะห์ทางการเงิน ด้วยการนำผลการวิเคราะห์จากขั้นตอนที่ 1 และ 2 มาสรุป เพื่อการใช้ข้อมูลทางบัญชีในการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว โดยใช้ Content Analysis ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม และใช้ Thematic Analysis เพื่อแยกประเด็นสำคัญ เช่น ความยั่งยืน, การมีส่วนร่วมของชุมชน, ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สำหรับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (Validity and Reliability) ใช้เทคนิค Triangulation เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง เช่น งบประมาณและ Feasibility Study ของโครงการ, วิธีการบันทึกทางบัญชี, ความถูกต้องของสมการทางบัญชี เช่น $Assets = Liabilities + Equity$ พร้อมทั้งตรวจสอบความแม่นยำของสูตรการคำนวณ เช่น IRR, NPV โดยใช้ Excel ด้วยวิธีการ Cross-check ข้อมูลจากรายงานเดิมมาเปรียบเทียบกับกรคำนวณใหม่เพื่อให้แน่ใจ

ว่าไม่มีข้อผิดพลาด โดยวิธีการนี้เป็นการเน้นการตรวจสอบการใช้ข้อมูลทางบัญชีร่วมกับการวิเคราะห์ทางการเงิน ช่วยให้เข้าใจผลตอบแทนและความเสี่ยงของโครงการได้อย่างรอบด้าน

ผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านงบกำไรขาดทุน งบกระแสเงินสด งบดุล การวิเคราะห์อัตราส่วนทางการเงิน และการวิเคราะห์ความไว ตามตารางแสดงผลที่ 1 - 5 ดังนี้

ตารางที่ 1 งบกำไรขาดทุน (Income Statement Analysis - ปีที่ 1 - 5)

ลำดับ	รายการ	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4	ปีที่ 5
A1	รายได้ (Revenue)	196,942,672	211,325,806	220,835,467	229,668,886	237,707,297
B1	ต้นทุนขาย (COGS)	92,746,181	98,573,582	102,342,058	105,937,780	109,325,789
C1	กำไรขั้นต้น (Gross Profit)	104,196,491	112,752,224	118,493,409	123,731,106	128,381,508
D1	GPM (%)	53%	53%	54%	54%	54%
E1	ค่าใช้จ่ายดำเนินงาน (Operating Expense)	18,755,414	19,906,064	20,666,837	21,373,511	22,016,584
F1	กำไรจากการดำเนินงาน (EBIT)	85,441,077	92,846,160	97,826,572	102,357,595	106,364,924
G1	OPM (%)	43%	44%	44%	45%	45%
H1	กำไรก่อนภาษี (EBT)	79,074,382	87,894,286	94,289,519	100,235,363	105,657,513
I1	ภาษีเงินได้ (20%)	15,814,877	17,578,857	18,857,904	20,047,073	21,131,503
J1	กำไรสุทธิ (Net Income)	63,259,505	70,315,429	75,431,615	80,188,290	84,526,010
K1	NPM (%)	32%	33%	34%	35%	36%

หมายเหตุ: A1 คือ รายได้จากการดำเนินงานจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ค่าเข้าชม, อาหารและเครื่องดื่ม, ที่พัก, กิจกรรมเสริม, B1 คือ ต้นทุนขายเป็นต้นทุนแปรผันตามระดับรายได้ เช่น วัสดุสิ้นเปลือง, พนักงานบริการ, C1 คำนวณจาก (Gross Profit = Revenue – COGS), D1 คือ กำไรขั้นต้นต่อรายได้ $GPM = (Gross Profit / Revenue) \times 100\%$, E1 คือ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานรวมถึงค่าแรงงานทางอ้อม, ค่าสาธารณูปโภค, ค่าเสื่อมราคา, F1 คือ กำไรจากการดำเนินงาน ($EBIT = Gross Profit - Operating Expenses$) ทั้งนี้ได้รวมดอกเบี้ยจ่ายแล้ว, G1 คือ อัตราผลตอบแทนจากการดำเนินงาน ($OPM = (EBIT / Revenue) \times 100\%$), H1-I1 ไม่มีดอกเบี้ย ดังนั้น $EBT = EBIT$, J1 คือ กำไรสุทธิหลังหักภาษี 20% และ K1 คือ กำไรสุทธิต่อรายได้ ($NPM = (Net Income / Revenue) \times 100\%$)

ทรัพย์สิน จตุพรมงคลชัย และคนอื่น ๆ

ตารางที่ 2 งบกระแสเงินสด (Cash Flow Statement - ปีที่ 1 - 5)

รายการ	ปีที่ 0	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4	ปีที่ 5
กระแสเงินสดจากกิจกรรมการดำเนินงาน (CFO)	-	77,096,032	85,124,473	88,833,684	92,185,083	95,119,172
กระแสเงินสดจากกิจกรรมการลงทุน (CFI)	-	-	-	-	-	-
การเปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมจัดหาเงิน (CFF)	206,568,820	-29,003,833	-	-	-24,759,369	-23,344,548
การกู้ยืมระยะยาว (Debt)	113,185,688	-	27,589,011	26,174,190	-	-
การชำระคืนเงินกู้และดอกเบี้ย	-	-29,003,833	-	-	-24,759,369	-23,344,548
ส่วนของเจ้าของ (Equity)	93,383,132	-	27,589,011	26,174,190	-	-
กระแสเงินสดสุทธิ	-	48,092,200	57,535,462	62,659,494	67,425,714	71,774,624
กระแสเงินสดสะสม (Cumulative Cash Flow)	-	-	-	-	-	-
	206,568,820	129,472,788	44,348,315	44,485,369	136,670,453	231,789,625

หมายเหตุ: ปีที่ 0 เป็นปีเริ่มต้นโครงการ มีการลงทุนครั้งแรก (Initial Investment) และกระแสเงินสดสะสมแสดงถึงความสามารถในการคืนทุนของโครงการ ซึ่งเกิดจากเงินลงทุนเริ่มแรกหักกระแสเงินสดจากการดำเนินงานสะสม

ตารางที่ 3 งบดุล (Balance Sheet Summary - ปีที่ 0 - 5)

รายการ	ปีที่ 0	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4	ปีที่ 5
สินทรัพย์รวม (Total Assets)	206,568,820	247,446,419	295,131,031	347,932,043	405,489,952	467,385,809
หนี้สินรวม (Total Liabilities)	113,185,688	90,803,782	68,172,965	45,542,362	22,911,981	281,827
หนี้สินระยะสั้น (เจ้าหนี้การค้า)	-	255,231	261,552	268,087	274,843	281,827
หนี้สินระยะยาว	113,185,688	90,548,551	67,911,413	45,274,275	22,637,138	-
ส่วนของเจ้าของ (Equity)	93,383,132	156,642,638	226,958,067	302,389,681	382,577,972	467,103,982
ทุนจดทะเบียน	93,383,132	93,383,132	93,383,132	93,383,132	93,383,132	93,383,132
กำไรสะสม	-	63,259,506	133,574,935	209,006,550	289,194,840	373,720,851

รายการ	ปีที่ 0	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4	ปีที่ 5
D/E Ratio	1.21	0.58	0.30	0.15	0.06	0.001

หมายเหตุ: ทุกปีรายการลงตัว แสดงถึงความถูกต้องของข้อมูลทางการเงิน ($Assets = Liabilities + Equity$) ทั้งนี้ได้มีการแยก
 เจ้าหนี้การค้าออกมา เนื่องจากการตั้งสมมติฐาน โครงการได้มีการกู้ยืมเงินมาลงทุนจากสถาบันการเงินในการ
 พัฒนาโครงการ

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์อัตราส่วนทางการเงิน (Financial Ratios Analysis)

อัตราส่วน	ค่าที่คำนวณได้	เกณฑ์มาตรฐาน	ความหมาย
IRR (5 ปี)	30.35%	> 10%	โครงการให้ผลตอบแทนสูงกว่าเกณฑ์
NPV (Discount Rate = 15%)*	83.25 ล้านบาท	> 0	โครงการให้ผลตอบแทนเชิงบวก
BEP	52.87 ล้านบาท	< รายได้เฉลี่ยต่อปี	โครงการคุ้มทุน ณ สิ้นปีที่ 5
ROA (เฉลี่ย 5 ปี)	21%	> 5%	ประสิทธิภาพการใช้สินทรัพย์
ROE (เฉลี่ย 5 ปี)	30%	> 5%	ผลตอบแทนต่อผู้ถือหุ้น
D/E Ratio (ณ ปีที่ 5)	0.001	< 1	ไม่มีหนี้สิน ลดความเสี่ยง
ระยะเวลาคืนทุน (Payback Period)	2 ปี 6 เดือน	< 5 ปี	คืนทุนเร็ว

หมายเหตุ: กำหนดสมมติฐานอัตราคิดลด 15% เนื่องจากการพัฒนาโครงการใหม่ เจ้าของโครงการไม่มีประสบการณ์ใน
 การบริหารโครงการมาก่อน จึงทำให้คืนทุนของเงินทุนสูงขึ้น

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ความไว (Sensitivity Analysis)

สถานการณ์	IRR (%)	NPV (ล้านบาท)	ROA* (%)	ROE* (%)	ระยะเวลาคืนทุน
กรณีปกติ	30.35%	83.25	21	30	2 ปี 6 เดือน
รายได้ลดลง 10%	24.04%	47.79	22	29	2 ปี 10 เดือน
รายได้ลดลง 30%	10.33%	-23.11	17	24	3 ปี 10 เดือน
รายได้ลดลง 50%	-5.95%	-94.01	11	15	6 ปี

หมายเหตุ: ROA และ ROE เฉลี่ย 5 ปี, เนื่องจากโครงการนี้มีระยะคืนทุนเร็วที่ 2 ปี 6 เดือน การวิเคราะห์ความ
 ไวจึงพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงรายได้

จากการวิเคราะห์ตารางที่ 1 - 5 พบว่าการศึกษาบทบาทของข้อมูลทางบัญชีในการสนับสนุน
 การตัดสินใจลงทุน เช่น งบกำไรขาดทุน, งบกระแสเงินสด, งบดุล, อัตราส่วนทางการเงิน และความไวใน

การสนับสนุนการวางแผนและตัดสินใจลงทุน โดยใช้ข้อมูลจากเอกสาร Feasibility Study โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในภาคอีสานตอนบน ผลการศึกษา พบว่า ข้อมูลทางบัญชีมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจลงทุน โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวในภาคอีสานตอนบน ซึ่งข้อมูลเช่น งบกำไรขาดทุน, งบกระแสเงินสด, งบดุลและอัตราส่วนทางการเงินช่วยให้คาดการณ์รายได้และกำไรได้อย่างแม่นยำ ควบคุมต้นทุนและวางแผนงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเมินความเสี่ยงและผลตอบแทนได้รอบด้านและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทางการเงินผ่านสมการทางบัญชี ดังตารางที่ 6 ทั้งนี้การวิเคราะห์ความไวของโครงการภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ เมื่อรายได้ลดลงร้อยละ 10% โครงการยังคงให้ผลตอบแทน IRR ที่ 24.04% และ NPV 47.79 ล้านบาท แม้ระยะเวลาคืนทุนจะเพิ่มขึ้นเป็น 2 ปี 10 เดือน อย่างไรก็ตาม หากรายได้ลดลง 30% และ 50% จะส่งผลให้ IRR ลดลงเหลือ 10.33% และ -5.95% ตามลำดับ ทำให้ NPV ติดลบ ซึ่งสะท้อนถึงความไวของโครงการต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่รายได้ลดลงเกิน 30% โครงการย่อมไม่คุ้มทุนในการลงทุน การวิเคราะห์นี้ช่วยให้เห็นถึงความสำคัญของการวางแผนจัดการความเสี่ยง โดยเฉพาะการสร้างรายได้จากหลายช่องทาง และการควบคุมต้นทุนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเงินของโครงการ แม้จะเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจผันผวน หรือสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน ที่เกิดขึ้นในช่วง COVID 19

ตารางที่ 6 บทบาทของข้อมูลทางบัญชีในการตัดสินใจลงทุน

ประเด็นการตัดสินใจ	ข้อมูลทางบัญชีที่ใช้	บทบาท
การคาดการณ์รายได้	งบกำไรขาดทุน	ใช้รายได้ต่อปี ประเมินแนวโน้มรายได้
การควบคุมต้นทุน	งบกำไรขาดทุน	แยกต้นทุนคงที่และต้นทุนแปรผัน
การวางแผนงบประมาณ	งบกระแสเงินสด	ใช้กระแสเงินสดเพื่อกำหนดแผนการใช้จ่าย
การประเมินสภาพคล่อง	งบกระแสเงินสด งบดุล	ตรวจสอบความสามารถชำระหนี้
การประเมินความเสี่ยงทางการเงิน	งบดุล, D/E Ratio	โครงการไม่มีหนี้สิน ลดความเสี่ยง
การประเมินผลตอบแทน	ROA, ROE	ช่วยให้เข้าใจผลตอบแทนต่อผู้ถือหุ้น
การตัดสินใจลงทุน	IRR, NPV, BEP, Payback Period	ประเมินความคุ้มค่าของโครงการ
การวางแผนระยะยาว	สมการทางบัญชี	ตรวจสอบความถูกต้องของงบการเงิน

จากตารางที่ 6 แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของข้อมูลทางบัญชีในการสนับสนุนการตัดสินใจลงทุน อย่างชัดเจน ได้แก่ ด้านการวางแผนระยะยาวเป็นการใช้ข้อมูลทางบัญชีในการคาดการณ์รายได้และ

กำไร เพื่อวางแผนการลงทุนอย่างยั่งยืน ด้านการตรวจสอบความถูกต้องของงบการเงิน โดยใช้สมการทางบัญชี ($Assets = Liabilities + Equity$) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทางบัญชี และด้านการวิเคราะห์ความคุ้มค่าของการลงทุนโครงการ โดยใช้ข้อมูลจากงบที่มีการบันทึกทางบัญชี ได้แก่ งบกำไรขาดทุน งบกระแสเงินสดและงบดุล มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงิน เพื่อประเมินความคุ้มค่าและสภาพคล่องของโครงการ

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการศึกษาบทบาทของข้อมูลทางบัญชีในการสนับสนุนการตัดสินใจลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว ข้อมูลจากงบกำไรขาดทุน, งบกระแสเงินสดและงบดุล มีบทบาทสำคัญในการวางแผนและการประเมินโครงการ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พิเศษฐ์ สิทธิโชคสกุลชัย และคณะ (2567) ได้ศึกษาความเกี่ยวข้องของข้อมูลทางบัญชีในการกำหนดมูลค่าหลักทรัพย์ พบว่า กำไรต่อหุ้นและกระแสเงินสดสุทธิ จากกิจกรรมดำเนินงานต่อหุ้น มีความเกี่ยวข้องเชิงบวกต่อราคาหุ้น วิเคราะห์ตามช่วงเวลา โดยที่กำไรต่อหุ้นมีความเกี่ยวข้องในการกำหนดมูลค่าหลักทรัพย์สูงกว่ากระแสเงินสดสุทธิจากกิจกรรมดำเนินงานต่อหุ้น โดยเฉพาะในกรณีศึกษาโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในภาคอีสานตอนบน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการใช้ข้อมูลทางบัญชีไม่เพียงช่วยให้เข้าใจผลประกอบการในอดีต แต่ยังสามารถนำไปสู่การคาดการณ์รายได้และกำไรในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับการวิเคราะห์ความคุ้มค่าของการลงทุน โดยใช้ข้อมูลจากโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในภาคอีสานตอนบน พบว่าโครงการนี้ ณ ปีที่ 5 มี IRR เท่ากับ 30.35%, NPV เท่ากับ 83.25 ล้านบาท และระยะเวลาคืนทุนเท่ากับ 2 ปี 6 เดือน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความคุ้มค่าและความสามารถในการสร้างผลตอบแทนที่สูงของโครงการ เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานทางการเงิน ทั้งนี้ การนำข้อมูลทางบัญชีมาใช้ร่วมกับเครื่องมือการวิเคราะห์ทางการเงิน เช่น IRR, NPV, BEP, Payback Period และ Sensitivity Analysis เป็นแนวทางที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริง สอดคล้องกับผลการศึกษากัญธัญญ์ ธาดาและจิรนนท์ ค่ายชัยภูมิ (2567) พบว่า ข้อมูลทางการเงินบัญชีด้านต้นทุน จุดคุ้มทุน ต้นทุน - ผลประโยชน์มูลค่าปัจจุบันสุทธิ ผลตอบแทนภายในนั้นช่วยบ่งบอกถึงความคุ้มค่าของการลงทุนได้ และช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าใจถึงระดับความเสี่ยงและผลตอบแทนของโครงการอย่างรอบด้าน (Dayananda et al., 2002) ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดที่นำเสนอไว้ว่า “ข้อมูลทางบัญชีใช้ในการวิเคราะห์ทางการเงินที่นำไปสู่การประเมินความคุ้มค่าและส่งผลต่อการตัดสินใจลงทุนอย่างยั่งยืน”

นอกจากนี้การเสนอกรอบแนวคิดใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้ ซึ่งประกอบด้วยการใช้ข้อมูลทางบัญชีร่วมกับเครื่องมือทางการเงินในการประเมินผลตอบแทนและผลกระทบทางเศรษฐกิจของโครงการอย่างยั่งยืน ทั้งนี้กรอบแนวคิดที่ได้จากงานวิจัยนี้สามารถขยายผลไปสู่การพัฒนานโยบายสาธารณะและแนวทางปฏิบัติที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามที่ Chatkaewnapanon & Lee (2022) และ Suriya (2012) ได้เสนอไว้ในงานวิจัยเดิมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงชุมชน (Community-Based Tourism - CBT) และการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน ดังนั้น การนำข้อมูลทางบัญชีมาใช้ในการวางแผนและการตัดสินใจจึงไม่เพียงแต่สนับสนุนผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ แต่ยังช่วยลดผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดจาก Götze et al. (2015) ที่ระบุว่าการใช้ข้อมูลทางบัญชีร่วมกับเทคนิคการวิเคราะห์ทางการเงินจะเพิ่มความแม่นยำในการตัดสินใจลงทุนระยะยาว โดยเฉพาะในโครงการที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐานที่มีอายุการใช้งานยาวนานและต้องอาศัยการวางแผนที่รอบคอบ ซึ่งบทความนี้ได้แสดงให้เห็นว่าข้อมูลจากงบกำไรขาดทุน งบกระแสเงินสดและงบดุล สามารถนำมาใช้ร่วมกับเครื่องมือการวิเคราะห์ เช่น IRR, NPV, BEP, Payback Period และ D/E Ratio เพื่อประเมินความคุ้มค่าของโครงการได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ในส่วนของการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล งานวิจัยนี้ใช้เทคนิค Triangulation โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร Feasibility Study สมการทางบัญชี ($\text{Assets} = \text{Liabilities} + \text{Equity}$) และการคำนวณ IRR, NPV ด้วย Excel เพื่อให้แน่ใจว่าไม่มีข้อผิดพลาด นอกจากนี้การใช้ Content Analysis และ Thematic Analysis จากข้อมูลคุณภาพ ช่วยให้เข้าใจประเด็นเชิงนโยบาย เช่น ความยั่งยืน การกระจายรายได้และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนในประเทศไทย

ทั้งนี้จากการศึกษาวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย (Research Recommendations) ข้อมูลทางบัญชี เช่น งบกำไรขาดทุน งบกระแสเงินสดและงบดุล มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจลงทุนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวในภาคอีสานตอนบน ซึ่งมักมีข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรและสภาพภูมิศาสตร์ ดังนั้นการใช้เครื่องมือทางการเงิน เช่น IRR, NPV, BEP และ Payback Period ร่วมกับข้อมูลทางบัญชี สามารถเพิ่มความแม่นยำในการประเมินความคุ้มค่าของโครงการ โดยเฉพาะสมการทางบัญชี $\text{Assets} = \text{Liabilities} + \text{Equity}$ เป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบความถูกต้องของงบการเงิน และการวิเคราะห์ความไว (Sensitivity Analysis) ช่วยให้เข้าใจผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงรายได้และต้นทุนต่อผลตอบแทนของโครงการ ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการควรให้ความสำคัญกับการรวบรวมข้อมูลทางบัญชีอย่างครบถ้วน การวิเคราะห์เชิงปริมาณควบคู่กับเชิงคุณภาพ และการใช้ข้อมูลทางการเงินและบัญชีในการวางแผนระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (Practical Implications) โดยหน่วยงานภาครัฐควรกำหนดแนวทางการใช้ข้อมูลทางบัญชีในการพิจารณาโครงการพัฒนาท้องถิ่น และควรส่งเสริมให้มีการใช้ข้อมูลทางบัญชีในการวางแผนการลงทุน โครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและภาคเอกชนและผู้ประกอบการ ควรใช้ข้อมูลทางบัญชีในการทำงานประมาณและคาดการณ์ผลตอบแทนก่อนลงทุน และควรใช้เครื่องมือทางการเงิน เช่น IRR, NPV, BEP และ Payback Period ในการประเมิน

ความคุ้มค่าของโครงการและควรพิจารณาความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมร่วมกับข้อมูลทางบัญชี ในขณะที่ชุมชนท้องถิ่นก็ควรได้รับการฝึกอบรมการอ่านงบการเงินเบื้องต้น เพื่อให้เข้าใจผลตอบแทนและผลกระทบทางเศรษฐกิจ และควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการลงทุน ไม่เพียงแต่ในฐานะผู้รับผลแต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต (Future Research Directions) ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบระหว่างโครงการท่องเที่ยวในภาคอีสานกับภาคอื่น ๆ เพื่อศึกษาความแตกต่างของข้อมูลทางบัญชีที่นำมาใช้ และเพื่อหาสาเหตุที่บางโครงการประสบความสำเร็จมากกว่าอีกโครงการหนึ่ง ที่สำคัญควรวิจัยเพื่อวิเคราะห์กลไกและแนวทางการนำข้อมูลทางบัญชีมาใช้ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงนโยบายสาธารณะ เพื่อศึกษาการกระจายรายได้และการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้ควรส่งเสริมให้มีการทดลองการนำกรอบแนวคิดจากการวิจัยนี้ไปใช้ในการพัฒนาโครงการจริงในหลายพื้นที่เพื่อยืนยันแนวทางการประยุกต์ใช้ในวงกว้างและเปรียบเทียบกับพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จด้วย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

ได้เกิดการเสนอแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนในบริบทของประเทศไทย โดยสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการใช้ข้อมูลทางการเงินและบัญชีในการประเมินผลตอบแทนและผลกระทบทางเศรษฐกิจของโครงการอย่างยั่งยืน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวอื่น ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรและลดความเสี่ยงทางการเงิน รวมถึงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กัญธนัช กัญธัญญ์ธาดา และจิรนนท์ ค่ายชัยภูมิ. (2567). การวิเคราะห์ความคุ้มค่าของการใช้ทรัพยากร

สารสนเทศ ตามแนวคิดทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์. *PULINET Journal*, 11(1), 207-222.

ชนิดา จันทนถนอม. (2562). คุณภาพของข้อมูลทางบัญชีด้านความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจและต้นทุนของ

เงินทุน: บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เอ็ม เอ ไอ และดัชนี SET 100. คุญฉินิพนธ์

สาขาวิชาการบัญชี, วิทยาลัยบริหารธุรกิจนวัตกรรมและการบัญชี, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์. (2562). ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนในเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่

ชายแดนของไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7(1), 179-192.

เบญญา ทองพันธ์ และ ประกอบ ใจมั่น. (2567). การจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อ

ผู้สูงอายุ. *วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษา*, 2(1), 30-45.

พระครูสุตวรธรรมกิจ. (2564). ความร่วมมือของภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารภูมินิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน*, 2(2), 1-13.

พิเชษฐ์ สิทธิโชคสกุลชัย และคณะ. (2567). ความเกี่ยวข้องของข้อมูลทางบัญชีในการกำหนดมูลค่าหลักทรัพย์ในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 หลักฐานจากตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. *วารสารเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(1), 34-49.

สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์. (2557). ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่การเป็นศูนย์กลางอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 10(1), 1-11.

อาภาภรณ์ พันธุ์เขียว และพรณทิพย์ อย่างกลิ่น. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างอัตราส่วนกระแสเงินสดจากกิจกรรมดำเนินงานต่อความสามารถในการทำกำไรและความสามารถในการชำระหนี้ของกลุ่มอุตสาหกรรมเทคโนโลยีที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. *Journal of Modern Learning Development*, 7(8), 227-240.

ภาษาอังกฤษ

Asian Development Bank. (2019). *Tourism infrastructure development in Asia and the Pacific*. ADB Publications.

Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2020). *Principles of Corporate Finance* (13th ed). McGraw-Hill Education.

Brigham, E. F., & Ehrhardt, M. C. (2020). *Financial management: Theory and practice* (16th ed). Cengage Learning.

Boonyasana, A., & Chinnakum, W. (2021). Tourism and Poverty Reduction: The Case of Northeast Thailand. In *Poverty reduction for inclusive sustainable growth in developing Asia* (pp. 57-76). Springer.

Brigham, E. F., & Houston, D. (2019). *Intermediate financial management* (13th ed). South-Western Cengage Learning.

Brigham, E. F., & Ehrhardt, M. C. (2020). *Financial Management: Theory and Practice*. Cengage Learning.

Chatkaewnapanon, T., & Lee, P. (2022). Planning Sustainable Community-Based Tourism in the Context of Thailand: Community, Development, and the Foresight Tools. *Sustainability*, 14(12), 7413.

Dayananda, D., Irons, R., Harrison, S., Herath, J., & Rowland, J. (2002). *Capital Budgeting: Financial Appraisal of Investment Projects*. Cambridge University Press.

- Elkington, J. (2018). *25 years ago I coined the phrase "triple bottom line." Here's why it's time to rethink it.* *Harvard Business Review*. Retrieved June 1, 2024, from <https://hbr.org/2018/06/25-years-ago-i-coined-the-phrase-triple-bottom-line-heres-why-its-time-to-rethink-it>
- Giampiccoli, A., & Saayman, M. (2018). Community-based tourism development model and community participation. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 7(4), 1-27.
- Götze, U., Northcott, D., Schuster, P. (2015). *Investment Appraisal: Methods and Models* (2nd ed.). Berlin: Springer.
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20.
- Hall, C. M., Prayag, G., & Amore, A. (2020). *Tourism and resilience: Individual, organisational and destination perspectives*. Channel View Publications.
- Horngren, C. T., Datar, S. M., & Rajan, M. V. (2021). *Cost accounting: A managerial emphasis* (16th ed). Pearson.
- Organization for Economic Cooperation and Development. (2020). *OECD Tourism Trends and Policies 2020*. OECD Publishing.
- Phonwattana, S., et al. (2021). Sustainable Tourism as a Tool for Local Development in Thailand. *International Journal of Crime, Law and Social Issues*. 7(2). 1-13.
- Schaltegger, S., & Burritt, R. (2017). *Contemporary environmental accounting: Issues, concepts and practice*. Routledge.
- Sebele, L. S. (2019). Community-based tourism ventures, benefits and challenges: Khama Rhino Sanctuary Trust, Central District, Botswana. *Tourism Management*, 33(1), 136-146.
- Susanne Becken, S., & Carmignani, F. (2020). Are the current expectations for growing air travel demand realistic? *Annals of Tourism Research*, 80, Retrieved June 1, 2024, from <https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.102840>
- Suriya, K. (2012). *"Logistics concept for tourism"*. Retrieved November 2, 2024, from http://www.tourismlogistics.com/index.php?option=com_content&view=article&id=776:10-years-research-komsan-suriya&catid=99:research-professional&Itemid=101
- Wattanukuljarus, A., & Coxhead, I. (2006). *Tourism Boom and Piped Water Subsidy Removal: A Case Study of Tourism Industries and Water Resources in Thailand*. n.p.

การเปรียบเทียบนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายมาแล้วจับ:

มุมมองอาชญาวิทยาระหว่างไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น*

Comparative Criminological Perspectives on Drunk Driving Policies and Law

Enforcement: Thailand, England, and Japan

ณัฐวุฒิ ปัญจชัย (Natthawut Panchachai)¹

สุนันทิพย์ จิตสว่าง (Sumonthip Chitsawang)²

¹นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม
ภาควิชาสังคมและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Doctoral Student in the Doctor of Philosophy Program in Criminology and Criminal Justice,
Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.

E-mail: 6481003624@student.chula.ac.th

²รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำสาขาวิชาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมและ
มานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Associate Professor Ph.D., Faculty Member in the Program in Criminology and Criminal Justice,
Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

Corresponding author, Email: Sumonthip.c@chula.ac.th

Received: 27 May 2025

Revised: 19 June 2025

Accepted: 14 October 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาการเปรียบเทียบนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายมาแล้วจับใน 3 ประเทศ ได้แก่ ไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น โดยใช้กรอบแนวคิดด้านอาชญาวิทยา ได้แก่ ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม ทฤษฎียับยั้ง ทฤษฎีพื้นที่ฟู และแนวคิดความยุติธรรมเชิงกระบวนการ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเชิงคุณภาพจากข้อมูลเอกสารทฤษฎีในกรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ผลการศึกษาพบว่า ญี่ปุ่นเน้นการควบคุมทางสังคมและ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายจราจร: กรณีศึกษามาแล้วจับในพื้นที่กรุงเทพมหานคร” ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การลงโทษที่ครอบคลุมทุกฝ่าย อังกฤษใช้ระบบลงโทษแบบมีเงื่อนไขและฟื้นฟูควบคู่กับการป้องกันอาชญากรรม ขณะที่ไทยยังขาดความสม่ำเสมอในการบังคับใช้และมาตรการฟื้นฟูเชิงพฤติกรรม นอกจากนี้ยังพบว่าระบบกฎหมายแบบ Civil Law ในไทยและญี่ปุ่นมีผลต่อการกำหนดบทลงโทษที่ตายตัว ในขณะที่ Common Law ของอังกฤษเปิดให้ใช้ดุลพินิจมากกว่า บทความเสนอให้ประเทศไทยออกแบบโปรแกรมบำบัดพฤติกรรมมาแล้วับบูรณาการเทคโนโลยีกับระบบแต้มใบขับขี่ และสร้างกลไกชุมชนร่วมป้องกันความผิดซ้ำ เพื่อลดอัตราการกระทำผิดและยกระดับความปลอดภัยบนท้องถนน

คำสำคัญ: เมาแล้วขับ, การบังคับใช้กฎหมาย, อาชญาวិทยาเปรียบเทียบ

Abstract

This article compares drunk driving policies and legal enforcement in three countries: Thailand, England, and Japan. It employs a criminological framework including Social Norms Theory, Deterrence Theory, Rehabilitation, and Procedural Justice. The research uses qualitative comparative analysis based on secondary documentary sources from the past ten years. The findings indicate that Japan emphasizes social control and holds all related parties legally accountable. England applies conditional sentencing, balancing deterrence with rehabilitation. Thailand, however, still lacks consistent enforcement and behavioral rehabilitation measures. The study also reveals that Civil Law systems in Thailand and Japan tend to impose fixed penalties, while the Common Law system in England allows for more judicial discretion. Policy recommendations include implementing behavioral treatment programs for offenders, integrating surveillance technology with a demerit point system, and fostering community-based mechanisms to prevent recidivism—aiming to reduce drunk driving and enhance road safety.

Keywords: Drunk Driving, Law Enforcement, Comparative Criminology

บทนำ

การขับขี่ยานพาหนะภายใต้อิทธิพลของแอลกอฮอล์ถือเป็นปัญหาอาชญากรรมที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและความปลอดภัยของประชาชนทั่วโลก องค์การอนามัยโลก (WHO, 2023) รายงานว่าในแต่ละปีมีผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุบนท้องถนนประมาณ 1.3 ล้านคน โดยสัดส่วนผู้เสียชีวิตจากกรณีเมาแล้วขับอยู่ที่ราว 20–30% ในหลายประเทศ (WHO, 2018; 2023)

ประเทศไทยเผชิญกับอัตราการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุจราจรสูงถึง 25.4 ต่อแสนประชากร (WHO, 2023) โดยเฉลี่ยมีผู้เสียชีวิตวันละ 50 คน และกว่า 14% เกี่ยวข้องกับการดื่มแอลกอฮอล์ (WHO, 2018) แม้จะ

มีกฎหมายกำหนดระดับแอลกอฮอล์ในเลือดที่ 0.05% สำหรับผู้ขับขีั้ทั่วไป และมาตรการรณรงค์ “ดื่มไม่ขับ” แต่การบังคับใช้ยังไม่ต่อเนื่อง (Assanangkornchai et al., 2024) ขณะเดียวกัน พฤติกรรมการดื่มในสังคมไทย ยังผูกโยงกับกิจกรรมสังสรรค์ (Moolasart & Chirawatkul, 2012) และการบังคับใช้บางแนวทาง เช่น การให้ทำงานในห้องดับจิต (The Guardian, 2016) ยังเป็นเพียงมาตรการเฉพาะกิจ

อังกฤษมีกฎหมายกำหนด BAC ที่ 0.08% และอัตราการเสียชีวิตจากเมาแล้วขับราว 18% ของทั้งหมด (Department for Transport, 2024) แม้โดยรวมจะอยู่ในระดับต่ำ แต่ยังคงมีผู้ฝ่าฝืนซ้ำ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ขับขีั้ที่ไม่เกรงกลัวต่อโทษ (RAC, 2024) แนวทางการลงโทษของอังกฤษมีทั้งโทษรุนแรงและระบบโทษมีเงื่อนไข ผสานกับการรณรงค์สาธารณะที่ยาวนาน เช่น โครงการ THINK! (Department for Transport, 2010; Tay, 2010)

ญี่ปุ่นมีกฎหมายเข้มงวดมาก โดยกำหนด BAC ที่ 0.03% และมีโทษครอบคลุมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้โดยสารหรือผู้ขายแอลกอฮอล์ให้ผู้ขับขีั้ (Kyodo News, 2007) ความร่วมมือของสังคม และวัฒนธรรมที่ไม่ยอมรับการเมาแล้วขับช่วยลดจำนวนผู้เสียชีวิตจากกรณีนี้ลงเหลือเพียง 3.9% (International Transport Forum, 2023) และลดลงมากหลังการแก้กฎหมายในปี 2002 และ 2007 (Nagata et al., 2008)

เมื่อเปรียบเทียบทั้งสามประเทศ พบว่าความแตกต่างด้านวัฒนธรรม บรรทัดฐานทางสังคม และกลไกในกระบวนการยุติธรรม มีผลอย่างมากต่อประสิทธิภาพของมาตรการเมาแล้วขับ งานวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบในมิติทางอาญาวิทยา เพื่อเสนอแนวทางที่สอดคล้องกับบริบทไทยในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

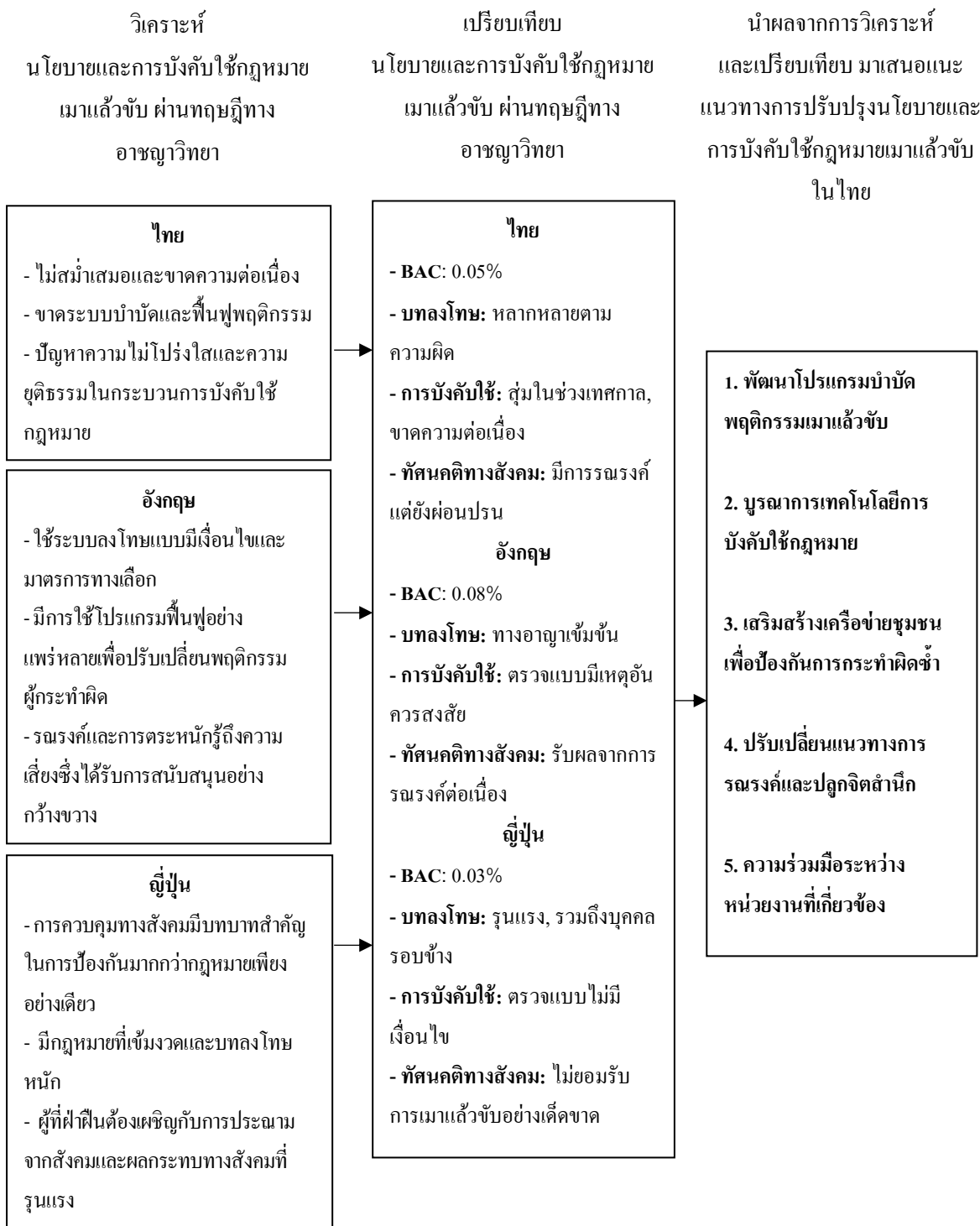
1. เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบความแตกต่างของนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายเมาแล้วขับระหว่างประเทศไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น ที่มีผลกระทบต่ออัตราการกระทำผิดซ้ำและความปลอดภัยทางถนน
2. เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทยเพื่อลดอัตราการเมาแล้วขับและเพิ่มความปลอดภัยบนถนน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยง 3 มิติ ได้แก่ 1) Social Norms Theory ว่าด้วยอิทธิพลของค่านิยมสังคม (Ross, 1984) 2) ความแตกต่างของระบบกฎหมาย Common Law และ Civil Law และ 3) ความสมดุลระหว่างการยับยั้งและการฟื้นฟู (Webster et al., 2020) เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบนโยบายและการบังคับใช้ในแต่ละประเทศ

สมมติฐานหลักของงานนี้คือ ประเทศที่มีบรรทัดฐานทางสังคมเข้มแข็ง ระบบกฎหมายครอบคลุม และมีการผสมผสานมาตรการเชิงยับยั้งกับการฟื้นฟูอย่างเหมาะสม จะสามารถลดการกระทำผิดซ้ำและ

ยกระดับความปลอดภัยทางถนนได้อย่างยั่งยืน ตลอดจนพัฒนานโยบายของไทยให้ทันต่อบริบทสังคมและความท้าทายด้านอุบัติเหตุในปัจจุบัน

ทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาปรากฏการณ์การเมาแล้วขับซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อความปลอดภัยบนท้องถนน ความเข้าใจถึงบริบททางสังคมและกฎหมายที่หลากหลายจึงมีความสำคัญยิ่ง ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms Theory) และทฤษฎียับยั้ง (Deterrence Theory) ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ว่ากลไกทางสังคมและกฎหมายมีผลอย่างไรในการควบคุมและป้องกันพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด การศึกษานี้มุ่งเปรียบเทียบประเทศที่มีระบบกฎหมายและบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อหาข้อเท็จจริงที่มีผลต่อการลดอัตราการเมาแล้วขับและเพิ่มความปลอดภัยบนถนน นอกจากนี้ การวิเคราะห์นี้ยังช่วยให้เราสามารถสรุปแนวทางในการพัฒนานโยบายที่จะนำไปสู่การควบคุมและป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงอันตรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ.

1. ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคมกับพฤติกรรมเมาแล้วขับ

Social Norms Theory อธิบายว่าพฤติกรรมของบุคคลมักถูกกำหนดโดยสิ่งที่สังคมยอมรับหรือไม่ยอมรับ แรงกดดันจากสังคมที่เกิดจาก Injunctive Norms (ความเชื่อว่าบางสิ่งไม่ควรกระทำ) และ Descriptive Norms (สิ่งที่คนส่วนใหญ่กระทำจริง) สามารถชี้แนะให้บุคคลหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยง เช่น เมาแล้วขับ (Ross, 1984) ในประเทศญี่ปุ่น การเมาแล้วขับถูกสังคมรังเกียจอย่างรุนแรง ผู้ฝ่าฝืนเสี่ยงต่อการสูญเสียชื่อเสียงและหน้าที่การงาน ซึ่งทำให้ประชาชนหลีกเลี่ยงการขับขีหลังดื่มแม้ในระดับเบา (Nagata et al., 2006) อังกฤษเองมีการรณรงค์เรื่องเมาไม่ขับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ทำให้บรรทัดฐานของสังคมเปลี่ยนไปในทางที่ไม่ยอมรับพฤติกรรมดังกล่าวอย่างชัดเจน (Webster et al., 2020)

ในบริบทไทย แม้จะมีการรณรงค์และสร้างความตระหนักมากขึ้น แต่บรรทัดฐานทางสังคมที่ยับยั้งการเมาแล้วขับยังไม่เข้มแข็ง เช่น การไม่ดักเตือนเพื่อนที่เมาแล้วจะขับ หรือค่านิยมแบบ “คอแข็ง” ที่ยังพบในหลายพื้นที่ (จิตรมหิมา และคณะ, 2566) งานวิจัยในไทยพบว่า การรับรู้กฎหมายเข้มงวดและการรับรู้ว่าการรอบข้างไม่สนับสนุนการเมาแล้วขับ เป็นปัจจัยที่ช่วยลดความเสี่ยงในการตัดสินใจขับรถหลังดื่มได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Social Norms Theory ที่มองว่าทัศนคติและพฤติกรรมของผู้อื่นมีผลกระทบต่อการตัดสินใจของบุคคล

2. การตอบสนองของกระบวนการยุติธรรม

ในเชิงอาชญาวิทยา การตอบสนองของระบบยุติธรรมต่อปัญหาเมาแล้วขับสะท้อนถึงท่าทีของรัฐต่อพฤติกรรมอันตรายนี้ โครงสร้างของกระบวนการยุติธรรม เช่น ตำรวจ ศาล และหน่วยงานคุมประพฤติ มีบทบาทในการกำหนดทั้งระดับความเข้มงวดในการบังคับใช้กฎหมาย และแนวทางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำผิด

ประเทศไทยมีระบบที่เปิดให้ศาลใช้ดุลยพินิจกำหนดมาตรการฟื้นฟู เช่น รอลงอาญาและการเข้าอบรม แม้จะสะท้อนถึงแนวคิดในการแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษแบบเด็ดขาด แต่ปัญหาคือความไม่สม่ำเสมอของการบังคับใช้และความหนาแน่นของคดี (Clark et al., 2017; ไวกจน์ กุลราชย์, 2555)

อังกฤษเน้นการลงโทษควบคู่กับการสร้างทางเลือก เช่น โปรแกรม “Drink-Driver Rehabilitation” ที่ให้ส่วนลดระยะเวลาห้ามขับหากผู้กระทำความผิดเข้ารับการอบรมอย่างจริงจัง (Webster et al., 2020) ญี่ปุ่นใช้ระบบกฎหมายที่เข้มงวดและลงโทษผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ด้วย เช่น ผู้โดยสารที่ไม่ห้ามผู้ขับขี่ที่เมาซึ่งสะท้อนถึงแนวทางการควบคุมทางสังคมในวงกว้าง (Nagata et al., 2008)

3. ทฤษฎียับยั้ง กับ การฟื้นฟูและการควบคุมทางสังคม

Deterrence Theory เน้นว่าความรุนแรง ความแน่นอน และความรวดเร็วของบทลงโทษจะทำให้บุคคลไม่กล้ากระทำความผิด (Nagin, 2013) เช่น การเพิ่มจำนวนด่านตรวจแอลกอฮอล์หรือใช้เครื่องเป่าวัดแอลกอฮอล์ในที่เกิดเหตุ จะช่วยเพิ่ม “โอกาสในการถูกจับ” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ขับขี่หลีกเลี่ยงการเมาแล้วขับ (Ross, 1984)

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎียับยั้งมีข้อจำกัดในผู้ที่มีภาวะติดสุราเรื้อรังหรือไม่สามารถประเมินความเสี่ยงได้ชัดเจนขณะอยู่ในภาวะมึนเมา ซึ่งทำให้แนวทางฟื้นฟู (Rehabilitation Theory) และการควบคุมทางสังคม (Social Control Theory) มีความสำคัญควบคู่กันไป การให้ผู้กระทำความผิดเข้ารับการอบรม บำบัด หรือสร้างความเชื่อมโยงกับครอบครัวและสังคมจะช่วยลดโอกาสการกระทำความผิดซ้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Hirschi, 1969; Jou & Hsu, 2025)

โปรแกรมฟื้นฟูในอังกฤษและไทยมีแนวทางที่คล้ายกัน เช่น การอบรม ความรู้เรื่องผลกระทบของเมาแล้วขับ การพบเหยื่อ และกิจกรรมบริการสังคม ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “การควบคุมทางสังคมเชิงบวก” ที่ช่วยสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมในระยะยาว (Webster et al., 2020; ต่อจิต จิตรมหีมา และคณะ, 2566)

4. บริบทกฎหมาย Common Law กับ Civil Law

ระบบ Common Law เช่น อังกฤษ มักให้อำนาจศาลในการตีความและใช้ดุลยพินิจ ในขณะที่ระบบ Civil Law อย่างไทยและญี่ปุ่นกำหนดรายละเอียดของความผิดและบทลงโทษไว้อย่างชัดเจนในกฎหมาย

ในอังกฤษ แม้จะมีกฎหมายกำหนดระดับแอลกอฮอล์ แต่ศาลสามารถกำหนดโทษได้ตามความเหมาะสม เช่น เพิกถอนใบขับขี่จนขึ้นในกรณีทำผิดซ้ำ ส่วนในญี่ปุ่น การลงโทษผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้โดยสารหรือเจ้าของรถ ถือเป็นกลไกควบคุมทางสังคมในเชิงกฎหมายที่โดดเด่น (ต่อจิต จิตรมหีมา และคณะ, 2566)

ประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติลักษณะนี้ แม้จะมีข้อเสนอให้ปรับแก้ เช่น การเอาผิดกับเจ้าของสถานบันเทิงที่ปล่อยลูกค้าเมาแล้วขับ ซึ่งสะท้อนความต่างของปรัชญากฎหมายที่มีผลต่อแนวโน้มนโยบายในการป้องกันปัญหาเมาแล้วขับ

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้การวิจัยเชิงเอกสารควบคู่กับการวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงคุณภาพ (Qualitative Comparative Analysis – QCA) เพื่อศึกษานโยบายและการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการเมาแล้วขับในสามประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น อย่างเท่าเทียมกัน โดยแต่ละประเทศถูกพิจารณาเป็นหนึ่งกรณีศึกษา (case) ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงอาชญาวิทยา ผู้วิจัยมุ่งเน้นให้การวิเคราะห์ครอบคลุมทั้งสามประเทศอย่างสมดุล โดยไม่มีประเทศใดได้รับการเน้นย้ำเป็นพิเศษ ทั้งนี้ การใช้วิธี QCA ช่วยให้สามารถเปรียบเทียบกรณีต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และระบุปัจจัยหรือรูปแบบเชิงคุณภาพที่เหมือนและแตกต่างกันระหว่างแต่ละประเทศได้อย่างมีหลักฐานสนับสนุน (Ragin, 2014)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้อาศัยข้อมูลทุติยภูมิทั้งหมด โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลา 10 ปีล่าสุด (พ.ศ. 2557-2567) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. กฎหมายและข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับการเมาแล้วขับในแต่ละประเทศ (เช่น พระราชบัญญัติจราจรทางบกของไทยที่แก้ไขเพิ่มเติม, *Road Traffic Act 1988* และกฎหมายแก้ไขของอังกฤษ และกฎหมายจราจรทางบกของญี่ปุ่น) ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลหลักในการเปรียบเทียบโครงสร้างกฎหมายของทั้งสามประเทศ

2. นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ภาครัฐ ด้านความปลอดภัยทางถนนและการลดอุบัติเหตุจากการเมาแล้วขับ (เช่น *Road Safety Statement 2019: A Lifetime of Road Safety* ของสหราชอาณาจักร (Department for Transport, 2019) และรายงานสถานภาพหรือแผนแม่บทความปลอดภัยทางถนนของญี่ปุ่น (Cabinet Office (Japan), 2021)) เพื่อเปรียบเทียบแนวทางเชิงนโยบายของภาครัฐในแต่ละประเทศ

3. รายงานและข้อมูลสถิติระดับชาติและระหว่างประเทศ จากองค์กรที่เชื่อถือได้ (เช่น รายงานสถานการณ์ความปลอดภัยทางถนนขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2018) ที่มีข้อมูลมาตรการเมาแล้วขับในทั้งสามประเทศ) เพื่อใช้เป็นเกณฑ์อ้างอิงและตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลระหว่างประเทศ

4. งานวิจัยและบทความวิชาการ ที่เผยแพร่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเกี่ยวกับการเมาแล้วขับนโยบาย หรือการบังคับใช้กฎหมายในไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น (เช่น งานวิจัยเชิงเปรียบเทียบระบบคะแนนความประพฤติในการจับที่รวมประเด็นเมาแล้วขับของไทยเทียบกับมาตรฐานสากล (ปริญญญา บุญผดุง, 2564)) เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดและผลการศึกษาจากมุมมองทางวิชาการมาประกอบการวิเคราะห์

5. บทความข่าวและรายงานจากสื่อมวลชน ที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับสถานการณ์การบังคับใช้กฎหมายเมาแล้วขับในทั้งสามประเทศในช่วงเวลาที่กำหนด โดยคัดเลือกจากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ (เช่น สถิติการจับกุมผู้เมาแล้วขับช่วงเทศกาลที่รายงานโดยสื่อหลักของแต่ละประเทศ) เพื่อเสริมข้อมูลบริบทสถานการณ์และการปฏิบัติจริง

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลเริ่มจากการค้นหาและคัดเลือกเอกสารตามเกณฑ์ข้างต้น โดยพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มาและความเกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัย จากนั้นจัดระบบเอกสารเหล่านั้นตามประเทศและประเภทของเอกสารเพื่อเตรียมสำหรับการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการวิเคราะห์แก่นสาระของข้อมูลเป็นหัวข้อหรือธีม (Thematic Analysis) ผสมผสานกับกรอบการเปรียบเทียบนโยบายระหว่างประเทศอย่างเป็นระบบ แต่ละเอกสารที่รวบรวมได้ถูกอ่านอย่างละเอียดและทำการ **โค้ด (Coding)** เพื่อระบุประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายมาแล้วบ้าง จากนั้นจึงจัดกลุ่มโค้ดเหล่านี้ออกเป็นหัวข้อหรือ “ธีม” หลัก ๆ ตามประเด็นวิจัย เช่น **ระดับปริมาณแอลกอฮอล์ในเลือดที่กฎหมายกำหนดบทลงโทษและมาตรการลงโทษ วิธีการบังคับใช้กฎหมาย** (เช่น การตั้งจุดตรวจหรือการสุ่มตรวจลมหายใจ) และ **มาตรการป้องกันเชิงรุก เป็นต้น** (Nowell et al., 2017) การจำแนกธีมดังกล่าวได้รับการทบทวนความถูกต้องและความครอบคลุมโดยการตรวจสอบข้ามแหล่งข้อมูล (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ (Nowell et al., 2017)

หลังจากสรุปธีมที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารของแต่ละประเทศแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์จากประเทศไทย อังกฤษ และญี่ปุ่นมา **เปรียบเทียบเชิงพรรณนาและเชิงวิเคราะห์** โดยใช้แนวทางแบบ QCA เพื่อค้นหารูปแบบความเหมือนและความแตกต่างของมาตรการนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายมาแล้วบ้างในทั้งสามบริบทประเทศอย่างเป็นระบบ (Ragin, 2014) การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบนี้ทำให้สามารถระบุได้ว่ามาตรการใดบ้างที่มีลักษณะร่วมกันในทุกประเทศ และมาตรการใดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละประเทศ รวมถึงช่วยให้เห็นปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายมาแล้วบ้างในบริบทที่แตกต่างกัน ทั้งกระบวนการวิเคราะห์และการนำเสนอผลได้อ้างอิงข้อมูลจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ตามหลักการวิจัยเชิงเอกสารและจริยธรรมการวิจัย เพื่อให้ผลการศึกษาเชื่อถือได้และสอดคล้องกับมาตรฐานวิชาการ

จริยธรรมการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เลขที่โครงการวิจัย 680098 เรื่อง “แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายจราจร: กรณีศึกษามาแล้วบ้างในพื้นที่กรุงเทพมหานคร” พิจารณาจริยธรรมการวิจัยโดยยึดหลัก ของ Declaration of Helsinki, the Belmont report, CIOMS guidelines และ The international conference on harmonization Good clinical practice (ICH-GCP) ตามใบรับรองโครงการวิจัยที่ COA No. 126/68 วันที่รับรอง 31 มีนาคม 2568 วันหมดอายุวันที่ 30 มีนาคม 2569

ผลการศึกษา

กรอบกฎหมายและบทลงโทษ การเปรียบเทียบกรอบกฎหมายมาแล้วั้บระหว่างไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น พบว่าญี่ปุ่นมีระดับความเข้มงวดสูงสุด โดยกำหนดระดับแอลกอฮอล์ในเลือด (BAC) เพียง 0.03% พร้อมบทลงโทษที่รุนแรง และบทบัญญัติเอาผิดบุคคลรอบข้างผู้ขับขี้ด้วย เช่น ผู้โดยสารหรือเจ้าของรถ (Jitmahuema et al., 2023) อังกฤษแม้มี BAC สูงถึง 0.08% แต่มีบทลงโทษทางอาญาเข้มข้นและได้รับการสนับสนุนจากสังคมและกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ (Metropolitan Police, n.d.) ส่วนไทย กำหนด BAC ที่ 0.05% และมีโทษอาญาที่หลากหลายตามระดับความผิด แต่ยังขาดบทบัญญัติลงโทษผู้เกี่ยวข้องอื่นและเผชิญปัญหาในการบังคับใช้ (Nation Thailand, 2024)

การบังคับใช้กฎหมาย ญี่ปุ่นมีการตั้งด่านตรวจแอลกอฮอล์เป็นกิจวัตร และให้อำนาจตำรวจตรวจแบบไม่มีเงื่อนไข จึงสามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อเนื่อง (ITF, 2023) อังกฤษใช้การตรวจแบบมีเหตุอันควรสงสัยเป็นหลัก โดยเน้นการตรวจรถและลงโทษหลังเกิดเหตุ แต่มีระบบติดตามที่เข้มแข็ง (PACTS, 2020) ไทยมีการตรวจแบบ RBT (Random Breath-Testing) หรือมาตรการตั้งจุดตรวจลมหายใจวัดระดับแอลกอฮอล์แบบสุ่มในช่วงเทศกาลและมีการดำเนินคดีจำนวนมากในช่วง “7 วันอันตราย” แต่ยังขาดความต่อเนื่องและครอบคลุมทั้งปี (Laohong, 2021; WHO, 2018)

บรรทัดฐานทางสังคมและทัศนคติ ญี่ปุ่นมีบรรทัดฐานทางสังคมที่ไม่ยอมรับการมาแล้วั้บอย่างเด็ดขาด การมาแล้วั้บไม่เพียงถูกลงโทษตามกฎหมาย แต่ยังถูกประณามในระดับสังคมและองค์กร (Cabinet Office, 2020) อังกฤษมีทัศนคติเชิงลบต่อการมาแล้วั้บอย่างแพร่หลาย โดยได้รับผลจากการรณรงค์ต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 1980 (Webster et al., 2020) ขณะที่ไทย แม้มีการรณรงค์ “เมาไม่ขับ” และตระหนักถึงปัญหามากขึ้น แต่ยังมีค่านิยมผ่อนปรนและทัศนคติที่ประเมินความเสี่ยงต่ำ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาล (Bangkokbiznews, 2019)

ตารางเปรียบเทียบการจัดการปัญหามาแล้วฉบับระหว่าง ไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น

มิติการเปรียบเทียบ	ประเทศไทย	อังกฤษ	ญี่ปุ่น
กรอบกฎหมาย (BAC และโทษ)	- BAC สูงสุด 0.05% (ทั่วไป), 0.02% (เยาวชน/ชั่วคราว) - โทษ: จำคุก ≤ 1 ปี, ปรับ $\leq 20,000$ บาท, พักใบขับขี่ - ผิดซ้ำ: จำคุก ≤ 2 ปี, ปรับ $\leq 100,000$ บาท - หากมีผู้บาดเจ็บ/ตาย: จำคุก ≤ 10 ปี - ไม่มีโทษผู้เกี่ยวข้องอื่น	- BAC สูงสุด 0.08% (ทุกคน) - โทษ: จำคุก ≤ 6 เดือน, ปรับไม่จำกัด, เพิกถอนใบขับขี่ ≥ 12 เดือน - ผิดซ้ำใน 10 ปี: เพิกถอน ≥ 3 ปี - หากมีผู้เสียชีวิต: จำคุกตลอดชีวิต - ไม่มีโทษผู้เกี่ยวข้องอื่น	- BAC สูงสุด 0.03% (เข้มงวด) - โทษเบา: จำคุก ≤ 3 ปี หรือ ปรับ $\leq 500,000$ เยน - โทษหนัก: จำคุก ≤ 5 ปี หรือปรับ $\leq 1,000,000$ เยน - มีโทษผู้เกี่ยวข้อง: ผู้โดยสาร, เจ้าของรถ, ผู้ให้เครื่องดื่ม - ปฏิเสธตรวจ: จำคุก ≤ 3 เดือน หรือปรับ $\leq 500,000$ เยน
การบังคับใช้กฎหมาย	- มี RBT โดยเฉพาะช่วงเทศกาล - ตรวจเข้มช่วงปีใหม่/สงกรานต์ (“7 วันอันตราย”) - ทรัพยากรจำกัด ทำให้ความต่อเนื่องยังไม่ทั่วถึง - คะแนน WHO: 6/10 - มีโครงการเสริม เช่น ค่ายเคลื่อนที่, ชุมชนร่วมแจ้งเบาะแส	- ตรวจเมื่อมีเหตุสงสัยเท่านั้น - ตรวจเข้มช่วงเทศกาล เช่น คริสต์มาส - จำนวนการตรวจลดลงจากอดีต - ลงโทษเร็วและจริงจังเมื่อพบผิด - คะแนน WHO: $\sim 7/10$	- ตรวจสอบเป็นกิจวัตรทั่วประเทศ - ดำรวจมีอำนาจตรวจโดยไม่ต้องมีเหตุสงสัย - ตรวจเข้มและต่อเนื่อง ทั้งในเมืองและนอกเมือง - มีมาตรการเสริม เช่น ตรวจแอลกอฮอล์พนักงานขับรถ - คะแนน WHO: 9/10

มิตการเปรียบเทียบ	ประเทศไทย	อังกฤษ	ญี่ปุ่น
ทัศนคติและ	- สังคมเริ่มไม	- สังคมไมยอมรับมาแล	- ไมยอมรับการมาแล
วัฒนธรรมสังคม	ยอมรับมากขึ้น	ขับอยางแพรหลาย	โดยสิ้นเชิง
	โดยเฉพาะคนรุน	- กวา 90% เห็นวาเป็นเรื่ง	- หากตองขับ จะดค้มโดย
	ใหม่	นาอับอาย	เค็ดขาด
	- ยังมีคานิยม “ขับ	- แนวคิด “ผูขับไมค้ม” เป็น	- ใ้บริการคนขับสารองเป็น
	ไหว” และมาแล	เรื่งปกติ	เรื่งปกติ
	ขับในเทศกาล	- รณรงค “THINK!” ชว	- ผูฝฝนมักถูกลงโทษทั้ง
	- สื่อและโซเชียลมี	สร้างคานิยมตอด้านอยาง	กฎหมายและองคักร
	บทบาทประณาม	ยังยืน	- เป็นสังคมที่มี “ศูนย์ความ
	พฤติกรรมนี้		อดทน” ตอพฤติกรรมนี้
	- บรรทัดฐานยังไม		จริงจัง
	แข็งแรงเทาตะวันตก/		
	ญี่ปุ่น		

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการเปรียบเทียบนโยบายและการบังคับใ้กฎหมายกรณีมาแลขับระหว่างประเทศไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น พบวามีความแตกต่างในแนวทางการควบคุมและลงโทษที่สะท้อนบริบททางสังคมและอาชญาวิทยาของแต่ละเทศอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms Theory) และทฤษฎีขับขี้ (Deterrence Theory) มีบทบาทสำคัญในการอธิบายพฤติกรรมและการตอบสนองของสังคมตอปัญหามาแลขับในแต่ละเทศ

ในประเทศญี่ปุ่นการควบคุมทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการป้องปรามการมาแลขับมากกว่าตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีกฎหมายที่เข้มงวดและบทลงโทษหนักสำหรับผูักระทำผิดมาแลขับ แต่แรงกดดันทางสังคมและคานิยมร่วมของชุมชนถือเป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมที่ทรงพลัง ผูัขับขี้ที่ฝฝนมักเผชิญกับการประณามจากสังคมและผลกระทบทางสังคมอื่น ๆ เช่น ความเสื่อมเสียเกียรติภูมิในที่ทำงานหรือในครอบครัว ดังนั้นสังคมญี่ปุ่นจึงอาศัยความร่วมมือของชุมชนและบรรทัดฐานทางสังคมในการป้องกันปัญหามาแลขับควบคู่ไปกับการบังคับใ้กฎหมาย แนวทางนี้สะท้อนถึงทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคมที่ระบุว่า injunctive norms และ descriptive norms มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในสังคม

สำหรับประเทศอังกฤษ พบวามีการใ้ระบบลงโทษแบบมีเงื่อนไขและมาตรการทางเลือกในการจัดการกับผูักระทำผิดมาแลขับอยางแพรหลาย ศาลอังกฤษมักกำหนดโทษรอลงอาญาหรือโทษที่มีเงื่อนไข

(Conditional Sentences) ต่อผู้กระทำผิด โดยมีข้อกำหนดให้เข้าร่วมโปรแกรมฟื้นฟูหรือบำบัดเพื่อประโยชน์ต่อสังคมตามความเหมาะสม แนวทางนี้สะท้อนหลักการที่เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการให้โอกาสผู้กระทำผิดในการแก้ไขตนเอง แทนการลงโทษจำคุกทันทีในทุกรณี นอกจากนี้สังคมไทยยังมีความตระหนักและแรงกดดันทางสังคมสูงต่อพฤติกรรมมาแล้วซ้ำ การรณรงค์ด้านสาธารณสุขและการบังคับใช้กฎหมายอย่างสม่ำเสมอทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ตระหนักถึงความเสี่ยงและความไม่ยอมรับของสังคมต่อการฝ่าฝืนกฎหมายมาแล้วซ้ำ แนวทางนี้สอดคล้องกับหลักการที่เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการให้โอกาสผู้กระทำผิดในการแก้ไขตนเอง แทนการลงโทษจำคุกทันทีในทุกรณี ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎียับยั้งและการควบคุมทางสังคม (Social Control Theory) ที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูผู้กระทำผิดและสร้างความเชื่อมโยงกับครอบครัวและสังคมเพื่อลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำ

ในกรณีของประเทศไทย การบังคับใช้กฎหมายมาแล้วซ้ำยังประสบปัญหาความไม่สม่ำเสมอและขาดความต่อเนื่อง แม้ว่ากฎหมายจะมีบทลงโทษสำหรับผู้กระทำผิดฐานมาแล้วซ้ำ แต่ในทางปฏิบัติการดำเนินคดีและการลงโทษอาจแตกต่างกันไป โดยบ่อยครั้งความเข้มงวดในการบังคับใช้กฎหมายจะเพิ่มขึ้นเฉพาะในช่วงเทศกาลหรือการรณรงค์พิเศษ (เช่น ช่วงเทศกาลปีใหม่หรือสงกรานต์) การขาดความสม่ำเสมอในการบังคับใช้ทำให้ผู้ขับขี่บางส่วนไม่เกิดความเกรงกลัวต่อกฎหมายอย่างเพียงพอและยังมีผู้กระทำผิดซ้ำอีกทั้งประเทศไทยยังไม่มีระบบหรือโปรแกรมบำบัดแก้ไขพฤติกรรมสำหรับผู้กระทำผิดมาแล้วซ้ำอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่ประเทศอื่น ๆ อาจมีการบังคับให้ผู้กระทำผิดเข้าร่วมอบรมหรือบำบัดเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และการขับขี่ แต่ประเทศไทยมักมุ่งเน้นที่การลงโทษปรับหรือจำคุก โดยไม่ได้เสริมด้วยมาตรการฟื้นฟูพฤติกรรม ซึ่งอาจทำให้พลาดโอกาสในการป้องกันการกระทำผิดซ้ำและการลดอุบัติเหตุบนท้องถนนในระยะยาว การปรับปรุงแนวทางในการบังคับใช้และการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการมาแล้วซ้ำควบคู่กับการพัฒนาบรรทัดฐานทางสังคมที่แข็งแกร่งเพื่อการควบคุมพฤติกรรมมาแล้วซ้ำจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในบริบทไทย ตามที่ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคมได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการค่านิยมและทัศนคติในสังคมที่มีต่อการตัดสินใจของบุคคล

นอกจากนี้ หลักการ ความยุติธรรมเชิงกระบวนการ (Procedural Justice) ยังไม่หยั่งรากลึกถึงระดับชุมชนในบริบทไทย ประชาชนในระดับท้องถิ่นอาจรู้สึกว่าการบังคับใช้กฎหมายมาแล้วซ้ำไม่โปร่งใสหรือไม่ทั่วถึง ซึ่งทำให้ความเชื่อมั่นในระบบยุติธรรมลดลง การที่ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังหรือสนับสนุนการบังคับใช้กฎหมายอย่างเต็มที่ ส่งผลให้การป้องปรามการมาแล้วซ้ำในระดับชุมชนยังไม่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อกระบวนการยุติธรรมไม่ถูกมองว่าเป็นธรรมและน่าเชื่อถือในสายตาของประชาชน ความร่วมมือจากชุมชนในการป้องกันและรายงานพฤติกรรมมาแล้วซ้ำก็จะมีน้อยลง อันอาจนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำและอุบัติเหตุบนท้องถนนที่สูงขึ้นในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยพบว่าประเทศที่ประสบความสำเร็จในการลดปัญหาเมาแล้วขับมีการบูรณาการกฎหมาย มาตรการฟื้นฟู และแรงสนับสนุนจากสังคมอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนานโยบายของไทยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ควรพิจารณาดังนี้

1. พัฒนาโปรแกรมบำบัดพฤติกรรมเมาแล้วขับ

ประเทศไทยควรออกแบบและนำโปรแกรมบำบัดหรือฟื้นฟูพฤติกรรมสำหรับผู้กระทำผิดฐานเมาแล้วขับมาใช้ ในการดำเนินการนี้ควรศึกษาตัวอย่างจากประเทศญี่ปุ่นที่กำหนดให้ผู้กระทำผิดเข้ารับการอบรมหรือการปรึกษาเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมการดื่มสุรา มาตรการนี้จะช่วยแก้ไขสาเหตุเชิงพฤติกรรมของการกระทำผิดและลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำในระยะยาว

2. บูรณาการเทคโนโลยีการบังคับใช้กฎหมาย

นำระบบกล้องตรวจจับอัตโนมัติและ ระบบคะแนนความประพฤติในการขับขี่ (Point System) มาใช้อย่างจริงจัง คล้ายกับรูปแบบที่ใช้ในประเทศอังกฤษ กล้องตรวจจับความเร็วและการฝ่าฝืนสัญญาณไฟจราจร รวมถึงด่านตรวจแอลกอฮอล์แบบสุ่มที่มีประสิทธิภาพ จะเพิ่มความถี่ในการตรวจจับการฝ่าฝืน ขณะเดียวกันระบบแต้มใบขับขี่จะช่วยติดตามประวัติการกระทำผิดของผู้ขับขี่แต่ละราย และเมื่อคะแนนความประพฤติลดลงถึงจุดที่กำหนด ก็จะมีมาตรการพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาตขับขี่ ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้ผู้ขับขี่หลีกเลี่ยงการกระทำผิดซ้ำ

3. เสริมสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำ

ควรจัดตั้งหรือส่งเสริมเครือข่ายภาคประชาสังคมและชุมชนในระดับท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการป้องกันการเมาแล้วขับ อาทิ การสร้างกลุ่มอาสาสมัครหรือความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชน วัด โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อร่วมกันรณรงค์เฝ้าระวังและรายงานพฤติกรรมเสี่ยงในพื้นที่ของตน การมีชุมชนเข้มแข็งที่ไม่ยอมรับพฤติกรรมเมาแล้วขับและพร้อมรายงานเจ้าหน้าที่เมื่อพบเห็น จะช่วยลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำและสร้างบรรทัดฐานทางสังคมที่เข้มแข็งขึ้น

4. ปรับเปลี่ยนแนวทางการรณรงค์และปลูกจิตสำนึก

เปลี่ยนแนวทางการรณรงค์จากการใช้ความกลัวต่อโทษทางกฎหมาย มาเป็นการสร้างจิตสำนึกและค่านิยมที่ว่า “ไม่ควรขับขี่เมื่อมีเมาเพราะเป็นที่ไม่ยอมรับของชุมชน” หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำสื่อรณรงค์และโครงการที่เน้นให้ผู้ขับขี่ตระหนักว่าการเมาแล้วขับไม่เพียงแต่เสี่ยงต่อโทษตามกฎหมาย แต่ยังส่งผลต่อความไว้วางใจและการยอมรับจากคนรอบข้าง การสร้างบรรยากาศที่ผู้ขับขี่ไม่อยากทำผิดซ้ำ เนื่องจากแรงกดดันทางสังคมและความรับผิดชอบต่อชุมชน จะเป็นแรงจูงใจภายในที่มีประสิทธิภาพในการป้องปรามพฤติกรรมเมาแล้วขับ

5. ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การขับเคลื่อนนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหามาแล้วจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน หน่วยงานหลักของไทยที่ควรบูรณาการการทำงานร่วมกัน ได้แก่ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงยุติธรรม ศาล กระทรวงสาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (เช่น อบต. และเทศบาล) และกรมการขนส่งทางบก การประสานงานระหว่างหน่วยงานเหล่านี้จะช่วยให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและมาตรการต่าง ๆ เช่น โปรแกรมบำบัดหรือระบบแต้มใบขับขี่สามารถดำเนินไปอย่างสอดคล้องกัน การทำงานแบบบูรณาการยังช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและทรัพยากรระหว่างหน่วยงาน ทำให้สามารถติดตามผลและประเมินความสำเร็จของนโยบายได้อย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างบรรทัดฐานทางสังคมกับประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายมาแล้วขับ

งานวิจัยนี้ชี้ว่า “บรรทัดฐานทางสังคม” มีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพของมาตรการมาแล้วขับ โดยเฉพาะในญี่ปุ่นซึ่งสังคมไม่ยอมรับการขับขี่ขณะมีเมามาอย่างเด็ดขาด ส่งผลให้การควบคุมพฤติกรรมเกิดขึ้นทั้งในระดับกฎหมาย ครอบครัว หน่วยงาน และชุมชน การประเมินทางสังคมที่ต่อเนื่องช่วยลดการกระทำผิดซ้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียว ข้อค้นพบนี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการสร้างค่านิยมร่วมที่ต่อต้านการมาแล้วขับในไทย เพื่อให้กลไกทางสังคมเสริมพลังให้กฎหมายมีผลอย่างยั่งยืน

2. ช่องว่างระหว่างกฎหมายกับการนำไปใช้ในบริบทประเทศไทย

องค์ความรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือความไม่สอดคล้องระหว่างบทบัญญัติกฎหมายกับการปฏิบัติจริงในประเทศไทย แม้กฎหมายจะกำหนดระดับแอลกอฮอล์ในเลือดและบทลงโทษไว้อย่างชัดเจน แต่การบังคับใช้กลับไม่มีความสม่ำเสมอ และขาดกลไกสนับสนุนเชิงพฤติกรรม เช่น โปรแกรมบำบัดหรืออบรมเชิงฟื้นฟู จึงทำให้การลงโทษมีลักษณะ “เชิงพิชิต” ที่ไม่สามารถเข้าถึงรากเหง้าของพฤติกรรมผิดกฎหมายได้อย่างยั่งยืน ซึ่งต่างจากประเทศอังกฤษและญี่ปุ่นที่มีการบูรณาการทั้งกฎหมาย การบังคับใช้ และมาตรการเชิงพฤติกรรมเพื่อควบคุมปัญหามาแล้วขับอย่างเป็นระบบ

3. ความสำคัญของการบูรณาการมาตรการยับยั้งและฟื้นฟู

จากการศึกษานโยบายของทั้งสามประเทศ พบว่าแนวทางที่สามารถลดการกระทำผิดซ้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือการผสมผสานระหว่างมาตรการยับยั้งที่เข้มงวด (เช่น การตั้งด่านสุ่มตรวจที่มีความถี่สูง) กับโปรแกรมฟื้นฟูเชิงพฤติกรรม เช่น การอบรม การบำบัด หรือการพบเหยื่อของอุบัติเหตุจากการมาแล้วขับ การบูรณาการทั้งสองแนวทางนี้พบได้อย่างเด่นชัดในประเทศอังกฤษ ซึ่งนอกจากจะมีระบบลงโทษรุนแรง ยังมีโปรแกรม “Drink-Driver Rehabilitation” ที่ให้โอกาสผู้กระทำผิดได้ปรับเปลี่ยนตนเองในระบบยุติธรรม

เชิงพื้นที่ องค์กรความรู้นี้จะสะท้อนว่าการยับยั้งเพียงลำพังไม่เพียงพอ หากปราศจากกลไกในการสร้างพฤติกรรมเชิงบวกและสร้างจิตสำนึกในระดับบุคคลและสังคม

4. บทบาทของโครงสร้างกฎหมายต่อการกำหนดมาตรการเมาแล้วขับ

การเปรียบเทียบระหว่างระบบกฎหมายแบบ Common Law และ Civil Law เผยให้เห็นว่า โครงสร้างทางกฎหมายมีผลต่อความยืดหยุ่นของมาตรการลงโทษและการบังคับใช้ โดยอังกฤษในฐานะประเทศที่ใช้ Common Law สามารถปรับเปลี่ยนมาตรการลงโทษให้เหมาะสมกับแต่ละกรณีอย่างยืดหยุ่น ขณะที่ไทยและญี่ปุ่นซึ่งใช้ Civil Law มีแนวโน้มจะกำหนดบทลงโทษแบบตายตัวมากกว่า ส่งผลต่อความสามารถในการกำหนดมาตรการทางเลือกที่เหมาะสมกับลักษณะผู้กระทำผิด ซึ่งอาจจำกัดศักยภาพของระบบในการใช้มาตรการฟื้นฟูและป้องกันซ้ำในเชิงพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

5. ความจำเป็นของกลไกชุมชนและความยุติธรรมเชิงกระบวนการ

งานวิจัยนี้เสนอว่าการเสริมสร้างกลไกชุมชนในการป้องกันพฤติกรรมเมาแล้วขับยังเป็นจุดอ่อนในบริบทไทย เมื่อเทียบกับญี่ปุ่นที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและรายงานผู้กระทำผิดอย่างจริงจัง การมีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งและค่านิยมร่วมที่ไม่ยอมรับการเมาแล้วขับ จะช่วยเสริมประสิทธิภาพของกฎหมายให้เกิดผลยั่งยืนมากขึ้น นอกจากนี้ การสร้างความเชื่อมั่นในความยุติธรรมเชิงกระบวนการ (procedural justice) ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกระตุ้นให้ประชาชนร่วมมือกับรัฐมากขึ้น และลดทัศนคติที่มองว่าระบบยุติธรรมไม่เป็นธรรมหรือไม่เข้าถึงได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ต้องจิต จิตรมหีมา, พิทยา จิตรมหีมา และ นพดล อันชัน. (2566). ปัญหาความรับผิดชอบเมาแล้วขับแห่งพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 เปรียบเทียบกับกฎหมายประเทศญี่ปุ่น. *วารสารกระบวนการยุติธรรมและนิติศาสตร์*, 9(5), 101-114.

ปริญญญา บุญผดุง. (2564). การเปรียบเทียบหลักเกณฑ์ระบบคะแนนความประพฤติในการขับขี่ของประเทศไทยกับระบบมาตรฐานสากล. *วารสารอาชีวศึกษาและสังคมศาสตร์*, 3(1), 1-16.

ไวพจน์ กุลราชย์. (2555). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการบังคับใช้กฎหมายกรณีเมาแล้วขับในประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา เกาหลีใต้ เวียดนาม สิงคโปร์และไทย. *ศูนย์วิชาการเพื่อความปลอดภัยทางถนน (สสส.)*.

ภาษาอังกฤษ

Assanangkornchai, S., Ponguttha, S., Saingam, D., Lertnakorn, A., Areesantichai, C., & Topunyaprawit, N. (2024). Cost-utility analysis of an alcohol policy in Thailand: A case study of a random breath testing intervention. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 19(1), 1-14.

- Bangkokbiznews (กฎหมาย 4.0). (2019, 15 February). กฎหมายดื่มไม่ขับในญี่ปุ่น. กรุงเทพฯธุรกิจ.
- British Medical Association. (2022). *Evidence to support the asks in our alcohol, drugs and driving consensus statement*.
- Cabinet Office (Japan). (2021). *White Paper on Traffic Safety in Japan 2021*. Tokyo: Cabinet Office.
- Cabinet Office of Japan. (2023). *White Paper on Traffic Safety in Japan 2023*. Tokyo: Government of Japan.
- Department for Transport. (2010). *Think! annual report 2010: Delivering road safety*. London: UK Department for Transport.
- Department for Transport. (2019). *UK Road Safety Statement 2019: A Lifetime of Road Safety*. London: Department for Transport.
- Department for Transport. (2023). *Reported road casualties Great Britain, annual report: 2022*. London: UK Department for Transport.
- Department for Transport. (2024). *Reported road casualties in Great Britain 2022: Final estimates involving illegal alcohol levels*. London: UK Department for Transport.
- Department for Transport (UK). (2014, November 7). 92% of people feel ashamed to drink and drive as 50th anniversary THINK! campaign is launched [Press release].
- Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley, CA: University of California Press.
- International Transport Forum. (2023). *Road Safety Annual Report 2023: Japan*. Paris: OECD Publishing.
- Jitmahuema, T., Jitmahuema, P., & Anchan, N. (2023). Drunk Driving Liability Issues of The Road Traffic Act, B.E. 2522 Comparison With Japanese Law. *วารสารการบริหารศาสตร์และนวัตกรรม*, 9(5), 102–115.
- Jou, R.-C., & Hsu, H.-W. (2025). Determinants for drunk driving recidivism—An application of the integrated prototype willingness model. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 22(5), 3331.
- Kyodo News. (2007, September 7). Tougher penalties for drunk driving, people who provide alcohol or vehicles to intoxicated drivers in Japan.
- Laohong, K. (2021, January 7). Drink-driving makes up 95% of New Year probation cases. *Bangkok Post*.
- Metropolitan Police. (n.d.). *Alcohol and drug driving – penalties and testing*.
- Moolasart, P., & Chirawatkul, S. (2012). Changing drinking culture: A community-based approach to reduce alcohol use in Thailand. *Journal of Health Education*, 35(2), 45–53.
- Nagata, T., Hemenway, D., & Perry, M. J. (2006). The effectiveness of a new law to reduce alcohol-impaired driving in Japan. *Japan Medical Association Journal*, 49(11), 365–369.

- Nagata, T., Setoguchi, S., Hemenway, D., & Perry, M. J. (2008). Effectiveness of a law to reduce alcohol-impaired driving in Japan. *Injury Prevention*, 14(1), 19–23.
- Nation Thailand. (2024, September 21). New regulations to combat drunk driving.
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2018). *Getting to Zero Alcohol-Impaired Driving Fatalities: A Comprehensive Approach to a Persistent Problem*. Washington, DC: The National Academies Press.
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1–13.
- RAC (Royal Automobile Club). (2024, July 25). The battle against drink-driving is far from over as fatalities hit 13-year high [Press release].
- Ragin, C. C. (2014). *The comparative method: Moving beyond qualitative and quantitative strategies*. Oakland, CA: University of California Press.
- Ross, H. L. (1984). Social control through deterrence: Drinking-and-driving laws. *Annual Review of Sociology*, 10(1), 21–35.
- Tay, R. (2010). Drink driving enforcement and publicity campaigns: Are the policy recommendations sensitive to model specification? *Accident Analysis & Prevention*, 42(6), 1708–1713.
- Thai PBS. (2023, April 18). 363 people killed, 2,090 injured on roads in eight days of Songkran 2023.
- The Guardian. (2016, April 11). Drink-drivers in Thailand to be sent to work in morgues.
- Webster, E., Mohan, A., Fitzgerald, N., Uny, I., & Begley, A. (2020). *Drink Driving: Taking Stock, Moving Forward*. Parliamentary Advisory Council for Transport Safety (PACTS).
- World Health Organization. (2018). *Global Status Report on Road Safety 2018*. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization. (2023). *Global status report on road safety 2023*. Geneva: World Health Organization.

การใช้ประโยชน์จากปัญญาประดิษฐ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของรัฐบาล
อิเล็กทรอนิกส์: การวิเคราะห์ที่เน้นนโยบายโดยมุ่งเน้นที่ประสิทธิภาพ
การใช้จ่ายภาครัฐ

**Leveraging Artificial Intelligence to Enhance E-Government Productivity:
A Policy-Centric Analysis with a Focus on Public Spending Efficiency**

ณัฐกริช เปาอินทร์ (Nuttakrit Powintara)¹

ณัฐวิศ สาคกริก (Danuvas Sagarik)²

^{1,2}รองศาสตราจารย์ ดร., คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Associate Professor, Dr., Graduate School of Public Administration (GSPA), National Institute of
Development Administration

E-mail: danuvas.nida@gmail.com

Received: 2 June 2025

Revised: 15 July 2025

Accepted: 14 October 2025

บทคัดย่อ

การศึกษานี้จะศึกษาผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการปรับปรุงผลิตภาพภายใต้โครงการรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ของประเทศไทย โดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้จ่ายภาครัฐ งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีศึกษาเชิงคุณภาพและมุ่งเน้นนโยบาย เพื่อศึกษากลยุทธ์ด้านปัญญาประดิษฐ์และรัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย เพื่อคาดการณ์ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นและระบุความท้าทายที่สำคัญในการดำเนินงาน โดยวางแนวทางของประเทศไทยในบริบทระหว่างประเทศ เปรียบเทียบกับสิงคโปร์และเอสโตเนีย ซึ่งเป็นสองประเทศที่บูรณาการปัญญาประดิษฐ์เข้ากับการบริหารราชการแผ่นดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นไปที่ปัจจัยต่าง ๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี ชีตความสามารถขององค์กร และปัจจัยที่เอื้อต่อกฎระเบียบและสภาพแวดล้อม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าปัญญาประดิษฐ์สามารถเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพการดำเนินงาน ความรับผิดชอบ และความโปร่งใสในการใช้จ่ายภาครัฐของประเทศไทยได้ อย่างไรก็ตาม การตระหนักถึงประโยชน์เหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยการแก้ไขปัญหาคritical ซึ่งรวมถึงโครงสร้างพื้นฐานทางเทคนิค การขาดแคลนทักษะแรงงาน และกรอบการกำกับดูแลข้อมูลที่ครอบคลุม

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์, ประสิทธิภาพการทำงานของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์, การใช้จ่ายภาครัฐ

Abstract

This study delves into the potential of Artificial Intelligence (AI) to improve productivity within Thailand's e-government initiatives, emphasizing the optimization of public spending. Through a qualitative, policy-oriented case study methodology, this research examines Thailand's AI and digital government strategies to anticipate productivity gains and identify critical implementation challenges. Situating Thailand's approach within an international context, comparisons are drawn with Singapore and Estonia, two countries that have effectively integrated AI into public administration focusing on factors such as technological infrastructure, organizational capacity, and regulatory and environmental enablers. Findings suggest that AI could be transformative for enhancing operational efficiency, accountability, and transparency in public spending within Thailand's public sector. However, realizing these benefits will require addressing notable challenges, including technical infrastructure, workforce skill shortages, and comprehensive data governance frameworks.

Keywords: Artificial Intelligence, E-Government Productivity, Public Spending Efficiency

1. Introduction

E-government has become an essential mechanism for modernizing public administration, offering the potential to enhance service delivery, improve operational efficiency, and increase government transparency. Digital tools are now central to effective public sector management, enabling more dynamic interactions between governments and citizens (Chen, 2020). Among these innovations, Artificial Intelligence (AI) has emerged as one of the most influential technologies in public administration, enabling governments to automate processes, enhance decision-making capacities, and leverage data for resource allocation (Bovens & Zouridis, 2021). AI's capabilities position it as a critical factor in advancing e-government productivity, particularly in domains like budgeting, auditing, and citizen services.

For Thailand, AI offers substantial potential for transforming its public sector, particularly through improving public spending efficiency, resource allocation, and fiscal transparency. Recognizing the importance of AI, Thailand has articulated its goals within the Digital Government Development Plan and National Artificial Intelligence Strategy, both of which position AI as a catalyst for increased productivity

within public administration (Thailand Digital Government Development Agency, 2023). Despite these aspirations, AI's application within Thailand's public sector remains in its early stages, hindered by structural challenges such as a lack of technical infrastructure, limited AI expertise, and regulatory hurdles concerning data privacy.

This study aims to assess the potential productivity gains AI could bring to Thailand's e-government, particularly in optimizing public spending. By employing a policy-based case study approach enriched with the Technology-Organization-Environment (TOE) framework, this research evaluates Thailand's readiness for AI adoption, projects potential productivity outcomes, and identifies the obstacles that may impede AI implementation. Comparative insights are drawn from Singapore and Estonia, countries recognized for successfully integrating AI within their public sectors. By positioning Thailand's AI ambitions within a broader international framework, this study aims to provide a roadmap for maximizing AI-driven productivity improvements in Thailand's e-government.

2. Literature Review

2.1 The Role of AI in Enhancing E-Government Productivity

AI integration in e-government has become a global trend, given AI's potential to significantly improve operational efficiency, resource management, and decision-making in public administration. Research shows that AI applications have the capacity to reduce administrative costs, automate routine tasks, and increase the speed of government service delivery, leading to overall improvements in productivity (Xu & Zheng, 2022). For example, AI-powered chatbots and automated data processing systems have been implemented in various countries to handle citizen inquiries, manage documentation, and process large datasets—functions that would otherwise consume considerable time and labor resources (Susskind, 2020).

AI also enhances e-government productivity by facilitating real-time data processing and predictive analytics, enabling public administrators to make evidence-based decisions. Predictive analytics, in particular, has proven valuable in forecasting budget needs, assessing risk, and preventing fraud, contributing to more accurate and efficient public spending (OECD, 2021). With these capabilities, AI has the potential to be a cornerstone of efficient e-government systems, providing governments with the tools to meet evolving public expectations for responsive, accessible, and data-driven services.

2.2 AI's Impact on Financial Efficiency and Public Spending Optimization

AI's role in financial management, particularly in optimizing public spending, has garnered substantial interest. AI applications in budgeting, fraud detection, and expenditure tracking allow governments to allocate resources more strategically and reduce financial inefficiencies. Advanced machine learning models can analyze large financial datasets to detect anomalies, assess spending patterns, and forecast future budget needs with high accuracy (Schaefer, 2021). Singapore and Estonia, two countries at the forefront of AI adoption in the public sector, provide instructive examples of how AI can enhance financial efficiency. In these countries, AI has led to cost savings and increased fiscal transparency by enabling real-time expenditure monitoring and proactive fraud detection (UNDP, 2022).

AI's predictive capabilities support budgeting processes by leveraging historical data to create budget forecasts that reduce overspending risks and improve the strategic distribution of funds (Gawer, 2020). Predictive budgeting allows governments to optimize resource allocation based on data-driven insights, ensuring that limited public funds are allocated to high-impact initiatives. This approach not only improves the efficiency of government spending but also enhances accountability by providing clear, measurable benchmarks for financial performance.

2.3 Theoretical Framework: Technology-Organization-Environment (TOE) Framework

The Technology-Organization-Environment (TOE) framework provides a robust structure for understanding the factors that facilitate or hinder the adoption of new technologies, especially in complex environments like the public sector. Originally proposed by Tornatzky and Fleischer (1990), the TOE framework suggests that the adoption of technology is influenced by three key dimensions: Technological (the technological infrastructure and the features of the technology itself), Organizational (the internal structure, resources, and processes within the organization), and Environmental (external factors including regulatory, socio-political, and competitive forces). Applying the TOE framework to Thailand's AI adoption allows for a holistic evaluation of the country's readiness for AI implementation, identifying specific areas that need support or restructuring to fully realize AI's productivity benefits in e-government.

Within the technological dimension, Thailand's readiness for AI deployment in e-government hinges on the existing digital infrastructure, data availability, and the compatibility of AI solutions with current systems. A strong technological foundation is essential to support the computational demands of AI algorithms and enable interoperability across government departments. Furthermore, data quality and availability play a critical role in AI's effectiveness, as AI systems rely heavily on large datasets for training and predictive analytics. Without a cohesive data infrastructure and well-established protocols for data

management, AI applications in Thailand's public sector may face limitations in both accuracy and scalability, reducing their potential to enhance productivity (Gawer, 2020).

The organizational dimension of the TOE framework emphasizes internal factors that impact AI adoption, such as workforce skill levels, leadership support, and organizational culture. For AI integration to be successful in Thailand's e-government, public sector employees must possess the skills necessary to operate and manage AI-driven tools. This requires a comprehensive approach to workforce development, including AI-specific training programs and the recruitment of professionals with expertise in data science and machine learning. Moreover, leadership support and a culture that embraces technological innovation are crucial for fostering an environment where AI initiatives can flourish. Government leaders in Thailand need to advocate for AI adoption and promote a culture of continuous learning and adaptation to build organizational resilience and readiness for AI-driven transformation (Chen, 2020).

Lastly, the environmental dimension considers the broader regulatory, social, and competitive factors that shape technology adoption in the public sector. In Thailand, regulatory frameworks and data governance policies will significantly influence AI deployment, especially in areas like data privacy, cybersecurity, and ethical AI use. Effective governance is essential to balance the benefits of AI with the need to protect citizen data and prevent potential misuse of AI technologies. Additionally, societal acceptance and trust in AI play a pivotal role in its success in public administration. Public concerns regarding data privacy, transparency, and accountability must be addressed through clear, accessible communication and engagement efforts. Furthermore, Thailand's position within the ASEAN region offers opportunities for collaboration and knowledge sharing with neighboring countries, which could foster regional alignment on best practices for AI in government. By addressing these environmental factors, Thailand can strengthen its readiness for AI in e-government, creating a supportive ecosystem that aligns with both local and international standards (Tornatzky & Fleischer, 1990; UNDP, 2022).

2.4 Overview of Thailand's AI and Digital Government Policies

Thailand's national AI and digital government policies emphasize AI's potential to improve public sector productivity, focusing on areas such as fiscal management, service delivery, and transparency. The Digital Government Development Plan and National AI Strategy outline clear objectives, including automating government processes, strengthening fiscal oversight, and fostering a data-driven culture in public administration (Thailand Digital Government Development Agency, 2023). However, the policies also face significant challenges, including the need for substantial infrastructure investment, workforce

training, and data privacy regulations. Addressing these issues is essential for realizing the productivity gains that AI promises in the public sector.

Thailand's AI and digital government policies underscore a national commitment to transforming public sector efficiency and improving governance through advanced technologies. The Digital Government Development Plan and National AI Strategy, developed by the Digital Government Development Agency (DGA), articulate specific goals for automating processes, enhancing decision-making capabilities, and fostering transparency in fiscal management. A notable aspect of these policies is their focus on creating a data-centric infrastructure that enables seamless interoperability across government departments, ensuring that AI systems are supported by robust, accessible data sources. Moreover, the policies prioritize citizen-centric services by aiming to enhance public engagement and responsiveness, aligning government operations with the needs and expectations of Thailand's increasingly digital-savvy population. However, the realization of these objectives depends heavily on overcoming key challenges, such as establishing comprehensive data governance frameworks and expanding digital infrastructure to rural areas. Addressing these issues is essential to ensure that AI not only improves operational efficiency but also bolsters public trust and inclusivity in Thailand's e-government transformation (Thailand Digital Government Development Agency, 2023).

3. Methodology

3.1 Case Study

This study employs a qualitative, policy-based case study methodology to examine AI's productivity potential within Thailand's e-government, focusing specifically on public spending optimization. The methodology combines policy document analysis, a comparative assessment with Singapore and Estonia, and the TOE framework to evaluate Thailand's AI readiness and project anticipated outcomes.

3.1.1 Research Design

This study is structured around policy document analysis and comparative policy analysis, with the TOE framework guiding an in-depth assessment of Thailand's AI preparedness.

Policy Document Analysis: A systematic thematic analysis of Thailand's Digital Government Development Plan, National AI Strategy, and related documents identifies the strategic goals, intended outcomes, and implementation challenges associated with AI adoption in public administration (Bowen,

2009). Policy document analysis provides a foundation for understanding the Thai government's vision for e-government and the pathways it envisages for achieving productivity gains.

Comparative Policy Analysis: By comparing Thailand's AI initiatives with those in Singapore and Estonia, this study identifies best practices and draws lessons from countries that have successfully integrated AI within public administration. Singapore and Estonia offer valuable insights into the strategies and regulatory frameworks needed for effective AI deployment, enabling this study to contextualize Thailand's e-government ambitions within a broader international perspective.

TOE Framework Application: The TOE framework structures the analysis, focusing on Thailand's technological, organizational, and environmental readiness for AI adoption. This includes evaluating technical infrastructure, assessing workforce capacity, and examining the influence of external regulatory and socio-political factors.

3.1.2 Data Collection

Data were collected from primary and secondary sources:

Primary Sources: Core documents include Thailand's AI and digital government strategies, including publications from the Digital Government Development Agency (DGA).

Secondary Sources: International reports and academic literature on AI applications in public administration, especially in Singapore and Estonia, serve as a comparative foundation.

3.1.3 Data Analysis Techniques

Thematic Content Analysis (TCA) was employed, integrating deductive and inductive coding to identify both predefined themes (e.g., efficiency, transparency, accountability) and emergent themes, such as privacy challenges and skills gaps.

3.1.4 Methodological Rationale

The policy-based and comparative methodology provides a structured, forward-looking assessment of Thailand's AI strategy. Integrating the TOE framework and cross-national comparisons enhances the study's relevance, offering Thailand an informed approach to maximizing AI-driven productivity improvements in e-government.

3.2 In-depth Interview

This study also adopted a qualitative research approach to explore the integration of artificial intelligence (AI) in the Thai public sector through the perspectives of key informants. The qualitative method was chosen to capture in-depth insights, contextual nuances, and diverse interpretations that could inform policy and implementation strategies.

3.2.1 Key Informant Selection

Three key informants were purposefully selected based on their prominent roles and firsthand experiences in AI-related initiatives within the Thai public sector. The selection criteria emphasized diversity in institutional background and strategic perspective. The informants included:

1. A senior official from a national security agency;
2. A government executive with prior experience in the private sector; and
3. A senior bureaucrat with oversight in digital governance.

These individuals were chosen for their ability to provide expert-level, reflective insights into the opportunities, challenges, and policy implications of AI adoption in public administration.

3.2.2 Data Collection

Data were collected through semi-structured interviews, allowing for both guided discussion and emergent themes. Each interview was conducted individually and followed an interview guide that covered three core areas:

- Perceived benefits of AI in the public sector;
- Conditions and strategies for effective implementation; and
- Challenges encountered and proposed solutions.

Interviews were conducted in a confidential setting and lasted approximately 45–60 minutes each. Notes and audio recordings were used for accuracy, with participant consent.

3.2.3 Data Analysis

Thematic analysis was employed to identify, categorize, and synthesize patterns across the interview data. The analysis emphasized interpretive depth, ensuring that each informant's perspective was accurately represented while also allowing for analytical synthesis across cases.

3.2.4 Research Rigor

To ensure credibility and trustworthiness, triangulation was employed by cross-validating insights among the three informants and aligning findings with existing policy documents and academic literature where applicable. Member checking was conducted by sharing preliminary summaries with the participants for validation.

4. Results

4.1 Case Study Results

The results presented in Table 4.1 illustrate the anticipated productivity gains Thailand might realize through the integration of AI into its e-government operations, particularly in comparison with the experiences of Singapore and Estonia. These results are categorized into three key areas of focus: operational efficiency, fiscal transparency, and resource optimization via predictive budgeting. The findings suggest that Thailand stands to benefit significantly from AI-driven solutions, mirroring positive outcomes achieved in both Singapore and Estonia. However, the extent to which these productivity gains can be actualized will depend on Thailand's capacity to address several foundational challenges, including infrastructure and data governance.

Table 1: Projected AI-Driven Productivity Gains in Thailand's E-Government Compared to Singapore and Estonia

Theme	AI Applications	Projected Outcomes for Thailand	Comparative Insights (Singapore and Estonia)
Operational Efficiency Gains	- Document automation	- Reduction in manual workload by 30-50%	- Singapore's chatbots reduce response times by up to 40%
	- AI chatbots	- Faster response to citizen inquiries	- Estonia automated document processing, reducing costs by 35%
	- Real-time budget monitoring	- Enhanced budget oversight	- Estonia's AI fraud detection saves millions annually
Fiscal Transparency and Accountability	- Fraud detection systems	- Reduction in fiscal anomalies	- Singapore's real-time monitoring improves citizen trust
	- Predictive analytics for budgeting	- Improved budget allocation accuracy	- Singapore's predictive tools have improved budget precision by 20%
Resource Optimization through Predictive Budgeting		- Cost savings by	- Estonia uses AI for resource

Theme	AI Applications	Projected Outcomes for Thailand	Comparative Insights (Singapore and Estonia)
	- Historical trend analysis	reducing budget overflows	reallocation with a focus on high-impact areas

In terms of operational efficiency, AI applications such as document automation and AI chatbots could substantially reduce Thailand’s reliance on manual processes, thereby decreasing administrative workload and accelerating response times to citizen inquiries. Singapore’s use of AI chatbots, which has led to response times reducing by up to 40%, exemplifies the potential impact for Thailand. Similarly, Estonia has achieved cost savings of around 35% through automated document processing, providing a useful benchmark. These comparative insights underscore AI’s capacity to enable Thailand to streamline its e-government services, allowing public sector employees to redirect their focus towards higher-value tasks that cannot be easily automated.

Regarding fiscal transparency and accountability, the integration of AI-based real-time monitoring and fraud detection systems can offer Thailand enhanced oversight of public spending. As seen in Estonia, which has implemented AI-powered fraud detection systems that yield substantial cost savings, AI can be a critical tool in ensuring fiscal responsibility and fostering citizen trust. Additionally, Singapore’s real-time budget monitoring initiatives have not only increased transparency but also bolstered public confidence in government spending practices. Should Thailand adopt similar practices, it is likely to observe improvements in public trust through more visible, accountable, and efficient financial governance, enhancing both domestic and international perceptions of Thailand’s commitment to fiscal integrity.

Finally, resource optimization through predictive budgeting provides a promising avenue for Thailand to improve budget allocation accuracy and minimize resource wastage. AI-driven predictive analytics has allowed Singapore to improve budget precision by approximately 20%, enabling resources to be allocated more effectively towards high-impact projects. Estonia’s adoption of AI for resource reallocation, prioritizing key public sectors, further demonstrates how predictive budgeting can ensure that resources are directed where they are most needed. For Thailand, leveraging predictive analytics in budget planning could significantly improve the efficiency and strategic alignment of public spending, ultimately leading to optimized utilization of government resources. By emulating these examples, Thailand can set a

foundation for a more data-driven approach to budgeting, contributing to a long-term, sustainable increase in public sector productivity.

4.2 Key Informant Insights on AI Integration in the Thai Public Sector

This section presents a synthesized summary of insights from three key informants involved in AI-related public sector development in Thailand: a senior official in national security, a government executive with a private sector background, and a senior bureaucrat. Their perspectives offer diverse yet converging views on the potential, application, and challenges of adopting artificial intelligence in the Thai public sector.

Key Informant	Perceived Benefits of AI	Implementation Strategies	Challenges and Solutions
1. National Security Official	Filters large volumes of data for strategic use; enhances human decision-making; saves analysis time.	Comprehensive readiness: skilled personnel, software/hardware, cybersecurity, high-level processing systems.	Over-reliance on AI; budget limitations; dependence on foreign tech; early-stage local development.
2. Executive with Private Sector Background	Reduces labor-intensive tasks; optimizes resource allocation; improves organizational efficiency.	Build AI literacy, ensure data quality, establish sustainable infrastructure, align national strategy.	Lack of AI knowledge; poor data quality; weak inter-agency cooperation; energy/funding limitations.
3. Senior Government Official	Improves efficiency, speed, and accuracy in government operations; clearer and more precise outputs.	Focus on national infrastructure; support local tech and platforms tailored for public sector.	Limited understanding among leaders; budget constraints; recommend training and policy support.

4.3 Detailed Summary of Key Informant Interviews

4.3.1 Key Informant 1: Senior Official from a National Security Agency

1. Perceived Benefits of AI

The informant emphasized that AI plays a critical role in filtering vast volumes of information, narrowing it down to only the most essential data required for strategic decision-making. AI is seen as a tool that enhances human judgment by providing precisely extracted information. Specific benefits cited include:

- Time savings in data analysis
- Improved ability to differentiate relevant data from various sources
- Enhanced decision-making effectiveness

Importantly, the informant stressed that AI should be treated as a “supporting tool” rather than a decision-maker, serving as a strategic enabler in national security missions.

2. Conditions for Effective AI Integration

Successful AI implementation requires comprehensive preparedness beyond technological readiness. This includes:

- Developing personnel with foundational knowledge of AI
- Acquiring high-performance software and hardware
- Building robust cybersecurity systems
- Enhancing operational systems capable of high-level processing

The informant concluded that only an integrated, multi-dimensional approach would allow AI to become an effective component within the bureaucratic system.

3. Challenges and Proposed Solutions

The informant identified several obstacles:

- Some personnel overly trust AI outputs, neglecting critical human judgment
- Budget limitations and a perception that AI is not an urgent priority
- Lack of a national AI system, leading to dependence on foreign technologies
- Domestic AI development is still in its early stages

Suggested remedies include encouraging national technological development and fostering understanding among decision-makers about the long-term returns on AI investment.

4.3.2 Key Informant 2: Government Executive with a Private Sector Background

1. Perceived Benefits of AI

This informant noted that public understanding of AI remains limited, often equating AI with simple chatbot systems. In reality, AI can significantly reduce labor-intensive tasks, freeing human cognitive resources for creative problem-solving. AI was also seen as instrumental in optimizing resource allocation and elevating the quality of organizational outputs.

2. Strategic Implementation Approach

The informant recommended a parallel and integrated approach across sectors. Key elements include:

- Building AI literacy among public employees
- Ensuring availability of high-quality, usable data
- Establishing sustainable infrastructure, such as data centers with adequate energy resources
- Aligning all ministries and agencies under a unified national AI strategy

3. Challenges and Recommendations

Noted barriers include:

- Widespread lack of basic AI knowledge
- Insufficient availability and quality of usable national data
- Limited inter-agency cooperation
- Energy and funding constraints that hinder long-term AI sustainability

The informant advocated for reframing AI as an opportunity and warned that Thailand may fall behind other nations if it delays investment in AI technologies.

4.3.3 Key Informant 3: Senior Government Official

1. Perceived Benefits of AI

This informant highlighted AI's value in improving public sector workforce efficiency, especially in terms of speed, accuracy, and data reliability. AI reduces time spent on routine tasks while delivering clearer and more precise outcomes.

2. Recommended Pathways for AI Implementation

AI adoption in the public sector should begin with strengthening national digital infrastructure. The informant emphasized:

- Prioritizing domestic technological development over foreign dependency
- Supporting Thai private sector involvement in building platforms tailored to public sector

needs

3. Key Challenges and Proposed Actions

Challenges include:

- Many senior executives lack a deep understanding of AI, although interest is growing
- Budget constraints, especially in early-stage implementation

Recommended strategies include developing comprehensive AI training programs for government personnel and establishing clear policy frameworks that promote technological advancement at the national level.

5. Discussion

The results of this study underscore the significant potential of AI to enhance Thailand's e-government productivity, especially in terms of operational efficiency, fiscal transparency, and resource optimization. These findings suggest that, if effectively implemented, AI can play a transformative role in modernizing Thailand's public administration. However, the achievement of these productivity gains is contingent on Thailand's ability to address the technological, organizational, and environmental factors highlighted in the TOE framework.

In terms of operational efficiency, the integration of AI applications such as document automation and chatbots could lead to substantial reductions in manual workload, allowing government employees to focus on tasks that require human insight and strategic oversight. Singapore and Estonia's successes with similar technologies suggest that Thailand could achieve significant gains in service speed and administrative cost reductions. Nonetheless, for Thailand to realize comparable benefits, it will need to invest in a reliable and interoperable digital infrastructure capable of supporting these advanced AI applications. Without adequate technical foundations, including high-quality data systems and secure IT networks, the potential efficiencies offered by AI may remain largely unrealized.

Fiscal transparency and accountability are equally crucial for Thailand as it seeks to improve the public's trust in government spending. AI-powered tools such as real-time budget monitoring and fraud detection could enable a more accountable and transparent approach to fiscal management. In both Singapore and Estonia, the adoption of such technologies has strengthened public confidence by allowing for closer oversight of government expenditure. By implementing similar systems, Thailand can improve budget monitoring and create more accessible pathways for citizens to track government spending. However, enhancing transparency will also require comprehensive data governance policies to ensure that sensitive financial data is protected, as well as public engagement initiatives to communicate the benefits of

these transparency tools to citizens. Balancing the potential gains in transparency with robust privacy protections will be essential in maintaining public trust as Thailand advances its digital government initiatives.

Finally, resource optimization through predictive budgeting emerges as a particularly promising area for Thailand to increase the accuracy and impact of its public spending. AI-driven predictive analytics can provide Thailand with valuable insights based on historical expenditure data, allowing for more strategic allocation of resources and avoiding budgetary redundancies. The successes observed in Singapore and Estonia underscore how data-driven budgeting can help direct funds towards high-impact projects, maximizing the value derived from public investments. However, for Thailand to implement predictive budgeting effectively, it will need to ensure that its workforce possesses the necessary skills to interpret AI-generated insights and make data-informed budget decisions. Developing a culture of data literacy within the public sector, combined with targeted training programs, will be instrumental in helping Thailand to fully leverage the benefits of AI in budget optimization.

Despite the promising outcomes AI could deliver, several implementation challenges remain. A robust technical infrastructure is required to support the computational demands of AI systems, and considerable investment will be necessary to upgrade data systems across government departments. In addition, workforce development is essential, as public sector employees must be equipped with the skills to operate, manage, and interpret AI tools. Furthermore, implementing effective data governance practices to safeguard citizen data and address public concerns over privacy will be essential for fostering trust in AI-driven government services. Addressing these challenges will be critical to realizing the productivity gains AI offers and ensuring that Thailand's e-government transformation is both effective and sustainable.

5.1 Expanded Discussion and Analysis: AI Policy in Thailand

5.1.1 Strategic Reflections on Thailand's AI Policy Architecture

While Thailand's National AI Strategy and Digital Government Development Plan articulate a forward-looking vision, the policy framework remains fragmented across ministries and lacks the operational coherence observed in countries like Singapore and Estonia. The absence of a central coordinating agency with budgetary and regulatory authority over cross-sector AI implementation creates bottlenecks in execution. Moreover, AI policy is often perceived through a technological lens without embedding it into broader socio-economic and governance reforms.

Thailand should establish a National AI Commission under the Office of the Prime Minister or Ministry of Digital Economy and Society to serve as the single-point coordination body. This commission

must be equipped with regulatory oversight, investment planning authority, and cross-agency collaboration mandates, with a focus on public service delivery.

5.1.2 Digital Divide and Infrastructure Inequality

Despite the push for AI-enabled government, digital infrastructure inequality persists between urban and rural provinces. The reliance on cloud computing, high-performance computing, and high-speed networks excludes many regional agencies from leveraging AI tools effectively.

The government must roll out a “Digital Equity Fund” to finance infrastructure upgrades for underserved provinces. This includes AI-compatible cloud data centers, last-mile broadband connectivity, and open-access government data platforms localized for provincial needs.

5.1.3 AI Capacity Building: Beyond Technical Literacy

The key informant interviews consistently point to deficient AI knowledge among government officials, especially at senior levels. However, the current approach to training remains too narrow—focusing on basic AI concepts without addressing the strategic, ethical, fiscal, and organizational implications of AI in governance.

This framework should partner with Thai universities and international institutions to deliver blended learning models (in-person + online).

5.1.4 Governance, Ethics, and Public Trust in AI

While AI can enhance transparency, paradoxically, it can also introduce “algorithmic opacity”—where public decisions become harder to audit due to the complexity of AI models. This erodes citizen trust, especially in cases involving predictive policing, benefits eligibility, or automated regulatory decisions.

5.1.5 Inter-Agency Integration and Data Interoperability

Thailand’s siloed data systems present one of the biggest bottlenecks to AI deployment. The lack of interoperability among ministries means that predictive tools cannot draw from integrated data across health, education, social welfare, and finance sectors.

6. Conclusion and Recommendations

This study demonstrates the considerable potential of AI to enhance productivity within Thailand’s e-government initiatives, particularly in improving operational efficiency, fostering fiscal transparency, and optimizing resource allocation. By drawing on the experiences of Singapore and Estonia, two countries that have successfully integrated AI into public administration, this study illustrates how

Thailand could benefit from similar applications in areas such as document automation, budget monitoring, and predictive budgeting. However, realizing these benefits will require a strategic approach that addresses the technological, organizational, and environmental factors identified in the TOE framework.

To achieve these AI-driven productivity gains, several critical steps are recommended. First, Thailand should prioritize investment in its digital infrastructure. The effectiveness of AI applications, especially in data-intensive processes, depends on a secure, reliable, and interoperable infrastructure that supports large-scale data sharing across government agencies. Developing this foundation will enable Thailand to implement more sophisticated AI tools and realize the potential efficiencies and cost savings associated with automation.

Second, Thailand's government workforce must be equipped with the necessary skills to manage and interpret AI systems. This requires targeted training initiatives focused on data literacy and AI competency, allowing employees to make data-informed decisions and fully utilize AI's capabilities. Additionally, fostering a culture of innovation and continuous learning within the public sector will be essential to adapt to ongoing technological advancements.

In tandem with technical and organizational improvements, robust data governance frameworks are essential. Implementing policies to safeguard data privacy and security will not only protect citizen information but also build public trust in AI-driven government services. Clear communication and transparency about how AI is used in public administration can further alleviate citizen concerns, promoting a positive public perception of AI's role in government.

Finally, Thailand should seek collaboration with international partners, particularly those with established AI frameworks in e-government, such as Singapore and Estonia. These partnerships can facilitate knowledge sharing, enable Thailand to adopt proven best practices, and provide guidance in adapting AI tools to meet local needs. By building on both domestic strengths and international expertise, Thailand can effectively harness AI's transformative potential, ensuring that its e-government initiatives drive meaningful improvements in productivity, accountability, and public trust.

7. New Knowledge from Research

This study makes a significant contribution to the evolving field of public administration by offering a comprehensive, policy-oriented analysis of how artificial intelligence (AI) can be leveraged to enhance e-government productivity in Thailand, with a specific emphasis on optimizing public spending. By utilizing a qualitative case study methodology framework, the research bridges theoretical constructs

with applied policy insights. It contributes to the literature by not only identifying the operational, fiscal, and organizational opportunities of AI adoption in the public sector, but also contextualizing these findings within Thailand's current digital government strategy. Furthermore, the study enriches cross-national comparative research by drawing practical lessons from Singapore and Estonia—two nations recognized for successful AI integration—offering Thailand a realistic and strategic roadmap for implementation.

The research generates new knowledge by presenting a nuanced understanding of how AI technologies, if properly implemented, can enhance public sector productivity in Thailand across three critical domains: operational efficiency, fiscal transparency, and resource optimization. While existing literature discusses AI's generic benefits in public administration, this study uniquely frames AI as a fiscal tool—highlighting its potential to automate processes, improve budget accuracy through predictive analytics, and strengthen public trust via real-time expenditure monitoring. The comparative dimension further validates these findings by showing measurable gains in Singapore and Estonia, such as a 20–40% improvement in budget precision and response times. This comparative lens allows the study to transform abstract policy goals into tangible benchmarks for Thailand.

References

- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Bovens, M., & Zouridis, S. (2021). E-Government and the future of public administration. *Government Information Quarterly*, 38(1), 101-114.
- Chen, D. (2020). AI and public sector productivity: A global perspective. *International Journal of Public Administration*, 43(5), 465-478.
- Gawer, A. (2020). The role of predictive analytics in public budgeting. *Public Administration Review*, 80(6), 1023-1037.
- OECD. (2021). *AI in the Public Sector: Improving Efficiency and Accountability*. OECD Publishing.
- Schaefer, K. (2021). Artificial intelligence and fraud detection in public finance. *Journal of Financial Transparency*, 12(2), 55-72.
- Susskind, D. A. (2020). *A World Without Work: Technology, Automation and How We Should Respond*. London: Allen Lane.
- Thailand Digital Government Development Agency. (2023). *National AI Strategy and Digital Government Development Plan*. DGA Publications.

- Tornatzky, L. G., & Fleischer, M. (1990). *The Processes of Technological Innovation*. Lexington Books.
- UNDP. (2022). *Case Studies on AI in Public Administration: Singapore and Estonia*. UNDP Policy Papers.
- Xu, Y., & Zheng, S. (2022). Optimizing government spending through AI applications. *Journal of Public Administration Research*, 19(3), 89-103.

ปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมกิจการ
ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ประเภทการเผาถ่าน และการสะสมถ่าน

**Legal Problems and Obstacles in Controlling Health-Hazardous Activities:
Charcoal Burning and Storage**

มिरันตี สมหารวงค์ (Mirantee Somharnwong)

นิสิตนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี

Student, The Degree of Master of Laws, School of Law, Sripatum University at Chonburi

E-mail: mintmiranmm@gmail.com

Received: 10 June 2025

Revised: 2 August 2025

Accepted: 14 October 2025

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายในการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ โดยเฉพาะกิจกรรมการเผาถ่านและการสะสมถ่าน ผ่านการวิเคราะห์บทบัญญัติของพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 รวมทั้งกฎกระทรวงและประกาศกระทรวงสาธารณสุขที่เกี่ยวข้อง เพื่อประเมินความเหมาะสมของแนวทางการบังคับใช้กฎหมายในระดับท้องถิ่น พร้อมเสนอแนวทางการปรับปรุงให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม หลักความเสมอภาค และหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายในปัจจุบันยังขาดการจำแนกประเภทของกิจกรรมการเผาถ่านและการสะสมถ่านตามวัตถุประสงค์ของกิจการอย่างชัดเจน ส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายไม่สามารถแยกแยะระหว่างกิจกรรมเพื่อยังชีพกับกิจกรรมเชิงอุตสาหกรรมหรือเชิงพาณิชย์ได้อย่างเหมาะสม นำไปสู่ปัญหาการใช้ดุลพินิจที่ไม่เท่าเทียมและขัดต่อหลักความเสมอภาค นอกจากนี้ การกำหนดโทษในรูปแบบการเปรียบเทียบปรับตามมาตรา 85 ยังมีได้คำนึงถึงเจตนาและบริบทของผู้กระทำความผิด ส่งผลให้ประชาชนในระดับครัวเรือนต้องรับโทษในระดับเดียวกับผู้ประกอบการเชิงพาณิชย์ ทั้งที่ผลกระทบมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

อีกทั้ง โครงสร้างของคณะกรรมการเปรียบเทียบปรับตามกฎหมายดังกล่าวจำกัดอยู่เฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น โดยไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเป็นข้อจำกัดต่อการพิจารณาอย่างรอบด้านและลึกซึ้งในเชิงวิชาการ

จากการศึกษานี้ ข้อเสนอแนะคือ ควรกำหนดนิยามและจำแนกประเภทของกิจกรรมการเผาถ่าน และการสะสมถ่านให้ชัดเจนในทางกฎหมาย โดยเฉพาะกิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อยังชีพไม่ใช่เพื่อการค้า พร้อมทั้งเสนอให้ปรับปรุงมาตรา 73 และมาตรา 85 แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ให้สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคและบริบทของสังคมท้องถิ่น นอกจากนี้ ควรเพิ่มเติมโครงสร้างคณะกรรมการเปรียบเทียบปรับให้มีผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์ หรือสาธารณสุข เข้าร่วมด้วย เพื่อให้กระบวนการบังคับใช้กฎหมายมีความเป็นธรรม โปร่งใส และมีประสิทธิภาพในการคุ้มครองสุขภาพของประชาชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กิจกรรมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ, การเผาถ่าน, การสะสมถ่าน, ความเสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมาย, คณะกรรมการเปรียบเทียบปรับ

Abstract

This thesis aims to examine legal problems and obstacles concerning the regulation of health-hazardous activities, specifically charcoal burning and charcoal storage. The study focuses on analyzing the provisions under the Public Health Act B.E. 2535 (1992) and its Amendment (No. 3) B.E. 2560 (2017), as well as relevant ministerial regulations and notifications issued by the Ministry of Public Health. The objective is to assess the appropriateness of current enforcement mechanisms at the local level and to propose improvements aligned with the rule of law, the principle of equality, and good governance.

The findings reveal that the current legal framework lacks a clear classification of charcoal burning and charcoal storage activities based on their purposes. Consequently, law enforcement authorities are unable to effectively distinguish between subsistence-level activities and those conducted for industrial or commercial purposes. This results in unequal exercise of discretion and conflicts with the principle of equality. Moreover, the imposition of penalties under Section 85 in the form of administrative fines does not consider the offender's intent or contextual factors. As a result, small-scale household operators bear the same penalties as commercial operators, despite significant differences in their environmental impacts.

Additionally, the composition of the fine determination committee is limited to state officials, excluding subject-matter experts or qualified individuals from relevant fields. This lack of inclusion presents limitations in terms of comprehensive academic and technical assessment.

Based on these findings, the study recommends that the law clearly define and classify charcoal-related activities, particularly distinguishing subsistence activities from commercial ones. Furthermore, it proposes that Section 73 and Section 85 of the Public Health Act B.E. 2535 (1992) be amended to better reflect the principle of equality and local socio-economic contexts. The structure of the fine determination committee should be expanded to include experts in environmental science, economics, or public health, to ensure fair, transparent, and effective enforcement that sustainably protects public health.

Keywords: Health-hazardous activities, Charcoal burning, Charcoal storage, Legal equality, Fine determination committee

บทนำ

ประเทศไทยมีการใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิงมาตั้งแต่โบราณ โดยเฉพาะในครัวเรือนและภาคธุรกิจร้านอาหาร แม้ในปัจจุบันจะมีเชื้อเพลิงทางเลือกเพิ่มขึ้น แต่ถ่านไม้ยังคงได้รับความนิยมสูง โดยบางพื้นที่มีการผลิตและจำหน่ายถ่านเป็นอาชีพเสริม (พัชรินทร์ ฤชวรารักษ์, 2557) กระบวนการเผาถ่าน หรือคาร์บอนไนเซชัน (Carbonization) คือการเผาไม้ในสภาพอับอากาศเพื่อเปลี่ยนท่อนไม้ให้กลายเป็นถ่าน การเผาไม้สมบูรณ์อาจก่อให้เกิดสารก่อมะเร็ง เช่น เบนโซไพรีน ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้บริโภค (กฤษณะ จันทสิทธิ์, 2562) นอกจากนี้ การเผาถ่านยังก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ ทั้งฝุ่นละอองและก๊าซพิษ เช่น คาร์บอนมอนอกไซด์ ไนโตรเจนไดออกไซด์ และซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ซึ่งส่งผลให้เกิดกลิ่นเหม็น คื่นชมา และปัญหาสุขภาพ เช่น โรคทางเดินหายใจและโรคผิวหนัง (วิรุฒ อิมสำราญ, 2559)

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 กำหนดให้การเผาถ่านและการสะสมถ่านเป็น “กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ” ซึ่งต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าพนักงานท้องถิ่น และต้องได้รับอนุญาตก่อนดำเนินการ หากฝ่าฝืนจะต้องรับโทษตามกฎหมาย นอกจากนี้ คณะกรรมการเปรียบเทียบปรับตามกฎหมายดังกล่าวยังประกอบด้วยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ

ผู้ศึกษาพบประเด็นปัญหาทางกฎหมายที่สำคัญ ดังนี้

1. ขาดการจำแนกประเภทการเผาถ่านและการสะสมถ่าน ระหว่างการใช้เพื่อยังชีพกับการใช้เชิงอุตสาหกรรมหรือเชิงพาณิชย์
 2. ความไม่เหมาะสมในการกำหนดโทษเปรียบเทียบปรับต่อผู้กระทำความผิดในบริบทที่แตกต่างกัน
 3. โครงสร้างคณะกรรมการเปรียบเทียบปรับที่ยังขาดความหลากหลายด้านความเชี่ยวชาญ
- จากประเด็นดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงมุ่งศึกษาความเหมาะสมและแนวทางปรับปรุงกฎหมายไทยโดยการเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ เพื่อเสนอแนวทางการควบคุมกิจการเผาถ่านและสะสมถ่านที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม ความเสมอภาค และบริบททางสังคมของประเทศไทย

ทั้งนี้ การศึกษายังมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับผลกระทบด้านสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมเหล่านี้ และเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะที่นำไปสู่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และยั่งยืน ตลอดจนสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นและการรักษาคุณภาพ ชีวิตของประชาชนโดยรวม

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ประเภทการเผาถ่านและการสะสมถ่าน
2. เพื่อศึกษาหลักคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุข
3. เพื่อศึกษากฎหมายทั้งในต่างประเทศและกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ประเภทการเผาถ่านและการสะสมถ่าน
4. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ประเภทการเผาถ่านและการสะสมถ่าน เพื่อนำไปสู่การสรุปผลและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงกฎหมายและแนวปฏิบัติ
5. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ประเภทการเผาถ่านและการสะสมถ่าน เพื่อหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม

บททวนวรรณกรรม

กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ (Health-hazardous activities)

กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพเป็นแนวคิดสำคัญภายใต้กฎหมายสาธารณสุขของไทย โดยเฉพาะพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ซึ่งให้นิยามกิจการบางประเภทที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น จากกลิ่น เสียง ควัน หรือของเสียที่เกิดจากการดำเนินกิจการนั้น ๆ กิจการเผาถ่านและสะสมถ่านจึงจัดอยู่ในกลุ่มกิจการดังกล่าว เนื่องจากมักสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของผู้คนในชุมชน เช่น การปล่อยเขม่าควัน กลิ่นเหม็น และฝุ่นละอองที่อาจก่อให้เกิดโรกระบบทางเดินหายใจและภูมิแพ้ในระยะยาว นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการสาธารณสุขฯ ยังให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานท้องถิ่นในการตรวจสอบ ออกคำสั่ง หรือออกใบอนุญาตประกอบกิจการ โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายกระทรวงและประกาศกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งหมายความว่ากิจการประเภทนี้สามารถถูกควบคุมหรือปิดกิจการได้ หากไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดดังกล่าว เพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการมีสุขภาพอนามัยที่ดีและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย (กฤษฎิ์ จันทสิทธิ์, 2562; ประกาศกระทรวงสาธารณสุข, 2558)

การเผาถ่าน (Charcoal burning)

การเผาถ่านเป็นกิจกรรมที่มีทั้งประโยชน์และโทษในเวลาเดียวกัน โดยในแง่หนึ่งคือการแปรรูปวัสดุเหลือใช้จากธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ในอีกด้านหนึ่ง กระบวนการเผาถ่านที่ไม่ได้รับการ

ควบคุมอย่างเหมาะสมมักปล่อยสารพิษออกสู่บรรยากาศ เช่น คาร์บอนมอนอกไซด์ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ และสารกลุ่มไฮโดรคาร์บอนอะโรมาติกหลายวง (PAHs) ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็ง และก่ออันตรายต่อสุขภาพทั้งผู้ผลิตและประชาชนโดยรอบ ในหลายประเทศ กิจกรรมการเผาถ่านอยู่ภายใต้การกำกับดูแลที่เข้มงวด โดยเฉพาะในเขตชุมชนหรือพื้นที่ควบคุมมลพิษ ในขณะที่ประเทศไทย แม้จะมีการกำหนดให้กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่อันตรายต่อสุขภาพ แต่แนวทางการบังคับใช้ยังแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่และดุลพินิจของเจ้าพนักงานท้องถิ่น ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดปัญหาการเลือกปฏิบัติ หรือขาดความชัดเจนในการควบคุม (พัชรินทร์ ฤชวรารักษ์, 2557)

การสะสมถ่าน (Charcoal storage)

แม้ว่าการสะสมถ่านจะไม่ก่อให้เกิดมลพิษโดยตรงเท่ากับการเผาถ่าน แต่การเก็บถ่านในปริมาณมากโดยไม่มีระบบจัดการที่เหมาะสมอาจก่อให้เกิดปัญหาด้านความปลอดภัย เช่น ความเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัย นอกจากนี้ การสะสมถ่านยังสามารถก่อให้เกิดฝุ่นละออง และส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพ รวมทั้งก่อให้เกิดเหม็นที่ลดทอนคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง การขนส่งถ่านที่ขาดมาตรการป้องกันฝุ่นและเขม่าควันยิ่งเพิ่มความรุนแรงของปัญหาเหล่านี้ ดังนั้น การสะสมถ่านจึงถูกจัดให้อยู่ในขอบเขตการควบคุมตามกฎหมายสาธารณสุขเช่นเดียวกับการเผาถ่าน (วีรุฒิ อิมสำราญ, 2559)

หลักนิติธรรมและความเสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม

หลักนิติธรรม (Rule of Law) กำหนดให้กฎหมายต้องชัดเจน เป็นธรรม และบังคับใช้อย่างเท่าเทียมทุกฝ่าย โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ พร้อมทั้งหลักความเสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมาย (Equality Before the Law) กำหนดให้รัฐปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเท่าเทียมและพิจารณาตามบริบทแต่ละกรณีในกฎหมายสิ่งแวดล้อม การลงโทษควรคำนึงถึงความแตกต่างของผลกระทบและบริบท เพื่อหลีกเลี่ยงความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ อย่างไรก็ดีตาม ในบางพื้นที่ของไทย พบว่าผู้ประกอบการเพื่อยังชีพถูกลงโทษเท่ากับผู้ประกอบการเชิงพาณิชย์ ทั้งที่มีความแตกต่างด้านทุนและผลกระทบ ซึ่งขัดกับหลักการบริหารราชการแผ่นดินที่ดี ส่งผลให้ลดความเชื่อมั่นในระบบยุติธรรม ดังนั้น การบังคับใช้กฎหมายควรยึดหลักนิติธรรมและความเสมอภาค เพื่อให้เป็นธรรมและยั่งยืนในสังคม (สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, 2560)

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อตอบโต้ (Retribution)

ทฤษฎีนี้ถือเป็นรากฐานสำคัญของบทลงโทษทางอาญา โดยเน้นว่าโทษต้องเป็นการตอบแทนความผิดที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมและสมเหตุสมผล กล่าวคือ ผู้กระทำความผิดควรได้รับโทษในระดับที่สอดคล้องกับความร้ายแรงของการกระทำผิด เพื่อสะท้อนความยุติธรรมและความสมดุลในสังคม การลงโทษตามหลัก Retribution ยังเป็นการตอกย้ำมาตรฐานทางศีลธรรมและกฎหมาย เพื่อแสดงให้เห็นว่าสังคมไม่ยอมรับพฤติกรรมที่ละเมิดต่อกฎหมายและสิทธิของผู้อื่น การปฏิบัติตามหลักนี้จึงช่วยสร้างความเชื่อมั่นในระบบกฎหมายและความรู้สึกว่าการผิดควรได้รับผลตามสมควร

ทฤษฎีการป้องปราม (Deterrence)

ทฤษฎีการป้องปรามมุ่งเน้นบทลงโทษในฐานะเครื่องมือเพื่อป้องกันการกระทำผิดในอนาคต โดยการสร้างแรงจูงใจให้ผู้กระทำและบุคคลทั่วไปไม่กล้าหรือไม่ต้องการทำผิดกฎหมาย ทั้งในระดับบุคคล (specific deterrence) ที่มุ่งเป้าหมายผู้กระทำผิดโดยตรง และในระดับสังคม (general deterrence) ที่เป็นการป้องปรามสังคมโดยรวม ด้วยการแสดงให้เห็นว่าการกระทำผิดจะได้รับโทษ การลงโทษจึงมีบทบาทสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะในกรณีกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชุมชน

ทฤษฎีความสมส่วนของโทษ (Proportionality)

หลักการนี้เป็นกรอบสำคัญที่เน้นความเหมาะสมและสมดุลของบทลงโทษกับความร้ายแรงของความผิดและบริบทเฉพาะของผู้กระทำความผิด กล่าวคือ โทษต้องไม่หนักเกินความจำเป็นจนเกินไป หรือเบาเกินกว่าความผิดที่กระทำ การนำหลัก Proportionality มาใช้ช่วยให้การบังคับใช้กฎหมายมีความยืดหยุ่น และตอบสนองต่อสถานการณ์เฉพาะ โดยพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ เช่น เจตนา ผลกระทบ สภาพแวดล้อม และระดับความเสียหาย ซึ่งส่งผลให้บทลงโทษมีความเป็นธรรมและเหมาะสมต่อแต่ละกรณีมากขึ้น

คณะกรรมการเปรียบเทียบปรับ (Fine determination committee)

ตามมาตรา 85 แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการเปรียบเทียบปรับเพื่อพิจารณาและกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้กระทำความผิดในบางฐานความผิดที่สามารถเปรียบเทียบปรับได้ อย่างไรก็ตาม โครงสร้างของคณะกรรมการในปัจจุบันจำกัดอยู่ในกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด อัยการ และตำรวจ โดยขาดการมีส่วนร่วมจากผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน การไม่มีผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อม สาธารณสุข หรือเศรษฐศาสตร์ในคณะกรรมการดังกล่าว อาจส่งผลให้การพิจารณาเปรียบเทียบปรับขาดความลึกซึ้งทางวิชาการและไม่สะท้อนความเป็นจริงของผลกระทบในแต่ละกรณี การปรับปรุงโครงสร้างคณะกรรมการให้มีความหลากหลายและครอบคลุมสาขาความรู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และสอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่

สมมติฐานของการศึกษา

การควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพประเภทการเผาถ่านและการสะสมถ่านตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการควบคุมกิจการดังกล่าว โดยเฉพาะในกรณีการประกอบกิจการเพื่อการค้าพาณิชย์และการใช้ในครัวเรือน ซึ่งไม่ได้มีการจำแนกผู้กระทำผิดอย่างชัดเจน ทั้งนี้เนื่องจากผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนในแต่ละกรณีมีความแตกต่างกัน ทำให้การบังคับใช้กฎหมายยังไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับลักษณะของผู้กระทำความผิด ดังนั้น หากมีการปรับปรุงพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง จะส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพและความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้วิธีการศึกษาแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ บทความทางวิชาการ ตำราเรียน คำอธิบายกฎหมาย ความคิดเห็นของนักวิชาการ รวมทั้งเอกสารเผยแพร่จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน นอกจากนี้ยังได้ค้นคว้าข้อมูลจากกฎหมาย กฎ ระเบียบ และแนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผ่านการสืบค้นข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์และสรุปผล รวมถึงเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหที่เหมาะสมในการควบคุมกิจกรรมการเผาถ่านและสะสมถ่านต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาข้างต้น สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ปัญหาการไม่จำแนกประเภทการเผาถ่านและการสะสมถ่านเพื่อใช้ในครัวเรือนกับการใช้ในเชิงอุตสาหกรรมหรือเชิงพาณิชย์การเผาถ่านและการสะสมถ่านตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ถูกจัดให้เป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2558 และต้องอยู่ภายใต้การควบคุมตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมสถานประกอบกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ พ.ศ. 2560 แต่กฎหมายทั้งสองยังขาดการจำแนกประเภทของกิจกรรมตามลักษณะ ขนาด และวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน เช่น ระหว่างการใช้เพื่อยังชีพในครัวเรือน กับการดำเนินการเชิงพาณิชย์หรืออุตสาหกรรม การไม่จำแนกประเภทนี้ทำให้เจ้าพนักงานท้องถิ่น ไม่มีแนวทางกลางในการใช้ดุลพินิจ และส่งผลให้ประชาชนระดับครัวเรือนได้รับการละเมิดและข้อกำหนดเท่ากับผู้ประกอบการรายใหญ่ ทั้งที่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในการบังคับใช้กฎหมาย

นอกจากนี้ พบว่าข้อบัญญัติท้องถิ่นบางแห่ง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลมสัคคี จังหวัดศรีสะเกษ และองค์การบริหารส่วนตำบลโนนป่าซาง จังหวัดเลย ได้มีการจำแนกประเภทกิจกรรมอย่างชัดเจน โดยควบคุมเฉพาะการสะสมถ่านหรือการเผาถ่านเพื่อจำหน่ายเชิงพาณิชย์เท่านั้น ในขณะที่กิจกรรมเพื่อยังชีพในระดับครัวเรือนไม่ต้องขออนุญาตหรือไม่ถูกควบคุม ซึ่งถือเป็นแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) และบริบทวิถีชีวิตท้องถิ่น

2. ปัญหาการเปรียบเทียบปรับผู้กระทำความผิดระหว่างผู้ประกอบการเชิงพาณิชย์และผู้ใช้ในครัวเรือนพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 กำหนดให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นและควบคุมกิจการที่อาจก่อให้เกิดเหตุรำคาญหรืออันตรายต่อสุขภาพ โดยเจ้าพนักงานท้องถิ่นและเจ้าพนักงานสาธารณสุขเป็นกลไกหลักในการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงการใช้ดุลพินิจในการเปรียบเทียบปรับตามมาตรา 85 วรรคสาม

อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบปรับกลับถูกนำมาใช้กับผู้กระทำผิดทุกประเภทโดยไม่คำนึงถึงเจตนา บริบท หรือผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้เกิดความไม่เป็นธรรม เช่น ผู้ประกอบกิจการเชิงพาณิชย์ซึ่งมีศักยภาพทางเศรษฐกิจสูง สามารถชำระค่าปรับได้โดยไม่กระทบผลกำไร และอาจเลือกฝ่าฝืนซ้ำโดยมีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ผู้ใช้ในครัวเรือนซึ่งมักเป็นผู้มีรายได้น้อยเพื่อยังชีพ ถูกปรับในอัตราเดียวกัน ซึ่งอาจส่งผลกระทบรุนแรงกว่า แม้เป็นความผิดที่มีลักษณะน้อยกว่า

ดังนั้น การใช้บทลงโทษและเปรียบเทียบปรับในอัตราเดียวกันโดยไม่พิจารณาเจตนาและบริบทของผู้กระทำผิด อาจขัดต่อหลักความเสมอภาคและความเป็นธรรม ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการบังคับใช้กฎหมาย และเปิดช่องให้ผู้ประกอบกิจการเลือกฝ่าฝืนโดยไม่เกรงกลัวโทษทางอาญา ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญในการควบคุมปัญหามลพิษและเหตุรำคาญอย่างแท้จริง

เมื่อพิจารณามาตรา 73 วรรคแรกของพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ระบุว่าผู้ที่ฝ่าฝืนข้อบัญญัติท้องถิ่นเกี่ยวกับสภาพหรือสุขลักษณะของสถานที่ต้องได้รับโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งไม่เข้าข่ายการเปรียบเทียบปรับตามมาตรา 85 วรรคสามที่จำกัดโทษไว้ต่ำกว่า ดังนั้น ผู้ประกอบกิจการเชิงพาณิชย์และผู้ใช้ในครัวเรือนจึงต้องได้รับโทษในอัตราเดียวกัน

3. ปัญหาการกำหนดรูปแบบคณะกรรมการเปรียบเทียบปรับตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 พบว่าโครงสร้างและกระบวนการดำเนินงานยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและหลักสากลด้านสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชน โดยคณะกรรมการประกอบด้วยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด อัยการ และตำรวจ เท่านั้น ไม่มีการมีส่วนร่วมของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจากภาควิชาการหรือภาคประชาชน ส่งผลให้การพิจารณาขาดความลึกซึ้งและครอบคลุม โดยเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การกำหนดองค์ประกอบกรรมการในกรุงเทพฯ ใช้ “ผู้แทน” หน่วยงานขณะที่จังหวัดอื่นใช้ “หัวหน้าหน่วยงาน” โดยตำแหน่ง เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยโดยตรงซึ่งต่างจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น รวมทั้งการไม่มีหน่วยงานราชการส่วนภูมิภาคประจำอยู่ทุกหน่วยงาน ในขณะที่พื้นที่อื่นหน่วยงานราชการส่วนกลางได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปประจำในพื้นที่ที่เรียกว่าราชการส่วนภูมิภาค ซึ่งสะท้อนถึงความไม่เป็นเอกภาพในการบริหารงานและการใช้อำนาจในเรื่องของขอบเขตอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยหัวหน้าหน่วยงานมักเป็นผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจและบริหารจัดการหน่วยงานโดยรวม ขณะที่ผู้แทนหน่วยงานอาจได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เฉพาะอย่างแทนหัวหน้าหน่วยงาน หรือเป็นตัวแทนในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งอาจจะไม่มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ ดังนั้น การปรับปรุงโครงสร้างและกระบวนการของคณะกรรมการเปรียบเทียบปรับไม่เพียงแต่เป็นการยกระดับประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย แต่ยังเป็นการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของ

ประชาชนตามรัฐธรรมนูญ และช่วยให้การบริหารจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความเป็นธรรม โปร่งใส และยั่งยืนยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. การจำแนกประเภทกิจกรรมการเผาถ่านและการสะสมถ่าน ควรมีการบัญญัติกฎหมายให้จำแนกประเภทกิจกรรมการเผาถ่านและการสะสมถ่านอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการแยกแยะระหว่างกิจกรรมระดับครัวเรือนเพื่อยังชีพ กับกิจกรรมในเชิงอุตสาหกรรมหรือพาณิชย์ ซึ่งมีขนาดและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แม้ว่ากฎหมายที่มีอยู่ เช่น กฎกระทรวง พ.ศ. 2560 และประกาศ พ.ศ. 2558 จะระบุว่ากิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ แต่ยังขาดการจำแนกประเภทผู้ประกอบการตามลักษณะ ขนาด และวัตถุประสงค์ จึงทำให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นขาดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน และอาจนำไปสู่การใช้ดุลพินิจที่ไม่เหมาะสม หรือการบังคับใช้กฎหมายอย่างไม่เสมอภาค

เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีความเป็นธรรมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละพื้นที่ ควรจัดทำ “ข้อบัญญัติท้องถิ่นกลาง” หรือ Model Law ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ทั่วประเทศ โดยอ้างอิงจากตัวอย่างขององค์การบริหารส่วนตำบลโนนป่าซาง อำเภอผาขาว จังหวัดเลย ซึ่งได้กำหนดการจำแนกกิจกรรมไว้อย่างละเอียดและครอบคลุม โดยแยกแยะระหว่างการเผาถ่านเพื่อยังชีพและเพื่อการพาณิชย์อย่างชัดเจน เป็นแนวทางที่เข้าใจและเคารพต่อวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะต่อประกาศกระทรวงสาธารณสุข กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ พ.ศ. 2558 เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีความชัดเจนและสอดคล้องกับหลักนิติธรรมและหลักความเสมอภาคในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม จึงขอเสนอให้พิจารณาแก้ไข คำจำกัดความในข้อ 3 ของข้อ 8 (8) ซึ่งบัญญัติว่า

“ข้อ 3 ให้กิจการประเภทดังต่อไปนี้เป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

8. ประเภทกิจการที่เกี่ยวกับไม้หรือกระดาษ

(8) การเผาถ่าน หรือการสะสมถ่านเพื่อใช้ในเชิงอุตสาหกรรมหรือเชิงพาณิชย์”

โดยเสนอให้เพิ่มเติมรายละเอียดของคำว่า “การสะสมถ่าน” ให้ครอบคลุมถึง ขนาด ปริมาณ ลักษณะการจัดเก็บ และพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อป้องกันการตีความคลาดเคลื่อน และส่งเสริมให้มีการควบคุมกิจการดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

2. ปัญหาการเปรียบเทียบปรับผู้เผาถ่านเพื่อดำรงชีพกับผู้ประกอบการเชิงพาณิชย์
แม้พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 จะให้อำนาจท้องถิ่นในการออกข้อบัญญัติและควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ โดยเจ้าพนักงานท้องถิ่นสามารถใช้ดุลพินิจในการออกคำสั่งหรือเปรียบเทียบปรับตามมาตรา 85 วรรคสาม แต่ในทางปฏิบัติ กลับไม่มีการแยกแยะระหว่างผู้กระทำผิดเพื่อยังชีพกับผู้ประกอบการเชิงพาณิชย์ ส่งผลให้เกิดความไม่เสมอภาคในการลงโทษประกอบกับมาตรา 73 วรรคแรก ซึ่งบัญญัติโทษจำคุกไม่เกินหกเดือนหรือปรับไม่เกินห้าหมื่น

บาท ไม่อยู่ในหลักเกณฑ์การเปรียบเทียบปรับตามมาตรา 85 วรรคสาม (ซึ่งจำกัดไว้เฉพาะกรณีโทษจำคุกไม่เกินสามเดือนหรือปรับไม่เกินสองหมื่นห้าพันบาท) ทำให้ไม่สามารถใช้การเปรียบเทียบปรับกับผู้ฝ่าฝืนข้อบัญญัติที่เกี่ยวกับสัญลักษณ์ของสถานที่ได้ แม้จะเป็นเพียงการเผาด่านเพื่อยังชีพก็ตาม

ดังนั้นขอเสนอแนะให้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 73 โดยเพิ่มวรรคสาม บัญญัติว่า

“ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดพิสูจน์ได้ว่า การกระทำความผิดกล่าวมิได้กระทำในลักษณะที่เป็นการทำให้ผู้กระทำความผิดรับโทษปรับสถานเดียว”

3. ปัญหาการกำหนดรูปแบบของคณะกรรมการเปรียบเทียบปรับตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 85 เห็นว่าแม้มาตรา 85 แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 จะกำหนดองค์ประกอบของคณะกรรมการเปรียบเทียบปรับไว้แล้ว แต่ยังจำกัดอยู่เฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่น ๆ โดยไม่มีการเปิดโอกาสให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางจากภาควิชาการหรือภาคประชาชนเข้าร่วมพิจารณา ผู้ศึกษาเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 85 วรรคหนึ่ง (1) และ (2) รวมถึงประกาศกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2561 ให้กำหนดให้คณะกรรมการเปรียบเทียบปรับต้องมีผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ หรือกฎหมายสิ่งแวดล้อมร่วมเป็นองค์ประกอบ เพื่อให้การพิจารณาเปรียบเทียบปรับมีความรอบด้าน มีข้อมูลเชิงวิชาการรองรับ และสามารถแยกแยะกรณีการกระทำผิดตามบริบทได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การเผาด่านหรือสะสมถ่าน คณะกรรมการควรมีความเข้าใจในประเด็นเชิงวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ และบริบทชุมชน ซึ่งจะช่วยยกระดับความเป็นธรรม ความโปร่งใส และประสิทธิภาพของกระบวนการเปรียบเทียบปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ดังนั้นขอเสนอแนะให้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 85 โดยเพิ่ม (3) บัญญัติว่า

(3) “ให้คณะกรรมการเปรียบเทียบปรับประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐตามที่บัญญัติไว้ และผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้ชำนาญการเฉพาะทางจำนวนไม่เกินสี่คน ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ในสาขาที่เกี่ยวข้อง โดยผู้ทรงคุณวุฒิให้ได้รับการแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจตามกฎหมาย และต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. มีสัญชาติไทย

2. สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จากสถาบันการศึกษาที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนรับรอง ในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง ดังนี้

ก) วิทยาศาสตร์ สาขาสีงแวดล้อม นิเวศวิทยา อนามัยสีงแวดล้อม หรือสุขภาพ

ข) วิศวกรรมศาสตร์ สาขาสีงแวดล้อม หรือสุขภาพ

ค) เศรษฐศาสตร์ สาขาสีงแวดล้อม

ง) สังคมศาสตร์ สาขาสีงแวดล้อม

3. “ไม่มีลักษณะต้องห้ามตามกฎหมายว่าด้วยคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งทางราชการ หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง”

การเพิ่ม (3) ข้างต้นนี้ ได้นำมาตรา 17/1 แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดการได้มาของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้ชำนาญการเฉพาะทาง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาประเด็นปัญหาการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ประเภทการเผาถ่านและสะสมถ่าน ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับหลักกฎหมายการควบคุมการเผาในที่โล่งของต่างประเทศ ซึ่งมีการจำแนกประเภทและมาตรการควบคุมอย่างชัดเจน นำมาเปรียบเทียบกับกรจำแนกกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพในบริบทการใช้งานของไทย ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่ควรนำมาใช้ในการร่างกฎหมายใหม่ เพื่อความยุติธรรม ลดภาระทางกฎหมายของประชาชนระดับฐานราก และเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย นอกจากนี้ ยังชี้ให้เห็นว่าการเปรียบเทียบปรับในอัตราเดียวกันโดยไม่คำนึงถึงเจตนา บริบททางเศรษฐกิจ และสังคม เป็นการละเมิดหลักนิติธรรมและความเสมอภาค (equality before the law) ตามรัฐธรรมนูญ จึงเสนอให้เพิ่มวรรคสามในมาตรา 73 ของพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 เพื่อสนับสนุนแนวทางการบังคับใช้กฎหมายแบบมีบริบท (Context-based Enforcement) ซึ่งตอบสนองต่อความเป็นจริงทางสังคมได้ดีกว่าแนวทางเดิม การเสนอให้มีผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาสิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์ หรือวิศวกรรมสุขภาพ ร่วมเป็นกรรมการเปรียบเทียบปรับ ถือเป็นกรอบระดับแนวคิด “การบริหารจัดการเชิงบูรณาการ” (Interdisciplinary Governance) เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงปกครอง สะท้อนความก้าวหน้าในการปฏิรูปกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมของภาควิชาการและประชาชน

การกร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นกลางโดยอิงจากต้นแบบที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น เป็นการส่งเสริมหลักธรรมาภิบาลในระดับท้องถิ่น ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านกฎหมาย ซึ่งสามารถศึกษาได้จากตารางเปรียบเทียบบทบัญญัติและข้อเสนอแนะในพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการแก้ไขกฎหมายเดิมและกฎหมายใหม่ ภายใต้พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 จำแนกประเภท การเผาถ่านและการสะสมถ่าน ในประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ พ.ศ. 2558 ประกาศ ณ วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2558 กำหนดในข้อ 3 ให้กิจการประเภทดังต่อไปนี้เป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ข้อ 8. ประเภทกิจการที่เกี่ยวกับไม้หรือกระดาษ (8) การเผาถ่าน หรือการสะสมถ่าน

บทบัญญัติเดิม	บทบัญญัติใหม่
ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ พ.ศ. 2558 ข้อ 3 ในข้อ 8 (8) บัญญัติว่า ข้อ 3 ให้กิจการประเภทดังต่อไปนี้เป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ข้อ 1... ข้อ 2... ข้อ 8 ประเภทกิจการที่เกี่ยวกับไม้หรือกระดาษ (8) การเผาถ่าน หรือการสะสมถ่าน	ข้อ 3 ให้กิจการประเภทดังต่อไปนี้เป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ข้อ 1... (คงเดิม) ข้อ 2... (คงเดิม) ข้อ 8 ประเภทกิจการที่เกี่ยวกับไม้หรือกระดาษ (8) การเผาถ่าน หรือการสะสมถ่านเพื่อใช้ในเชิงอุตสาหกรรมหรือเชิงพาณิชย์

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบการแก้ไขกฎหมายเดิมและกฎหมายใหม่ พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 มาตรา 73

บทบัญญัติเดิม	บทบัญญัติใหม่
ไม่มีการจำแนกประเภทการเผาถ่านหรือการสะสมถ่าน พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 มาตรา 73 บัญญัติว่า วรรคแรกผู้ใดฝ่าฝืนข้อบัญญัติท้องถิ่นซึ่งออกตามความในมาตรา 20 (5) มาตรา 32 (2) มาตรา 35 (1) หรือ (4) หรือมาตรา 40 (2) หรือ (3) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ	พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 มาตรา 73 บัญญัติว่า วรรคแรก(คงเดิม)
วรรคสองผู้ใดฝ่าฝืนข้อบัญญัติท้องถิ่นซึ่งออกตามความในมาตรา 29 มาตรา 35 (2) หรือ (3) หรือมาตรา 40 (1) (4) (5) (6) หรือ (7) ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นห้าพันบาท	วรรคสอง(คงเดิม)

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบการแก้ไขกฎหมายเดิมและกฎหมายใหม่ พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 มาตรา 73 (ต่อ)

บทบัญญัติเดิม	บทบัญญัติใหม่
ไม่มีวรรคสาม	วรรคสาม (เพิ่มเติม) ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดพิสูจน์ได้ว่า การกระทำความผิดกล่าวมิได้กระทำในลักษณะที่เป็นการค้า ให้ผู้กระทำผิดรับโทษปรับสถานเดียว

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการแก้ไขกฎหมายเดิมและกฎหมายใหม่ พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 มาตรา 85

บทบัญญัติเดิม	บทบัญญัติใหม่
พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 มาตรา 85 บัญญัติว่า ให้มีคณะกรรมการเปรียบเทียบ (1) ในเขตกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ผู้แทนกรุงเทพมหานคร ผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และผู้แทนสำนักงานอัยการสูงสุด เป็นกรรมการ และให้ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครแต่งตั้งข้าราชการสังกัดกรุงเทพมหานครเป็นเลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการอีกไม่เกินสองคน (2) ในเขตจังหวัดอื่น ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด อัยการจังหวัด และผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัด เป็นกรรมการ และให้นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดเป็นเลขานุการ และให้นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดแต่งตั้งข้าราชการในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นผู้ช่วยเลขานุการอีกไม่เกินสองคน	วรรคแรก (1) และ (2) คงเดิม

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการแก้ไขกฎหมายเดิมและกฎหมายใหม่ พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 มาตรา 85 (ต่อ)

บทบัญญัติเดิม	บทบัญญัติใหม่
(3) ไม่มี	ข้าราชการพลเรือนรับรอง ในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง ดังนี้ ก) วิทยาศาสตร์ สาขาสีงแวดลอม นิเวศวิทยา อนามัยสีงแวดลอม หรือสุขภาพ ข) วิศวกรรมศาสตร์ สาขาสีงแวดลอม หรือสุขภาพ ค) เศรษฐศาสตร์ สาขาสีงแวดลอม ง) สังคมศาสตร์ สาขาสีงแวดลอม 3. ไม่มีลักษณะต้องห้ามตามกฎหมายว่าด้วยคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งทางราชการ หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กฤษณะ จันทสิทธิ์. (2562). *อันตรายจากการเผาถ่าน: มติสุขภาพและสีงแวดลอม*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสีงแวดลอมและสุขภาพ.

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ พ.ศ. 2558. (2558, 17 กรกฎาคม).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 132 ตอนพิเศษ 165 ง. 16-23.

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560. (2560, 22 มีนาคม).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 65 ก. 48-58.

พัชรินทร์ ฤชวรารักษ์. (2557). *เศรษฐกิจครัวเรือนกับการผลิตถ่านในชุมชนชนบทไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วีรุฒิ อัมสำราญ. (2559). *มลพิษทางอากาศกับผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน*. วารสารวิชาการสาธารณสุข, 25(3), 55-71.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2560). *หลักความเสมอภาคทางกฎหมายในระบบกฎหมายไทย*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

องค์การบริหารส่วนตำบลโนนป่าซาง. (2562). *ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลโนนป่าซาง ว่าด้วยการควบคุมกิจการสะสมถ่านและการเผาถ่าน พ.ศ. 2562*. จังหวัดเลย.

องค์การบริหารส่วนตำบลมศักดิ์. (2563). *ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลมศักดิ์ เรื่อง*

การควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ. จังหวัดศรีสะเกษ.

ภาษาอังกฤษ

- Chantasit, K. (2019). *Hazards of charcoal burning: Health and environmental dimensions*. Bangkok: Environmental and Health Research Institute.
- Imsamran, W. (2016). *Air pollution and public health impacts in Thailand*. *Journal of Public Health Research*, 25(3), 45-60.
- Public Health Act, B.E. 2535 (1992) and its amendments (No. 3), B.E. 2560 (2017). Thailand.
- Ruchuwararaks, P. (2014). *Household economy and charcoal production in rural Thai communities*. Bangkok: Kasetsart University.
- Tambon Administrative Organization of Lom Sak. (2020). *Local ordinance on control of hazardous health activities*. Sisaket Province, Thailand.
- Tambon Administrative Organization of Non Pa Sang. (2019). *Local ordinance on charcoal accumulation and production control*, B.E. 2562. Loei Province, Thailand.

การไม่ได้รับการพิจารณาในวาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ
พ.ศ. : การวิเคราะห์เชิงแนวคิดพหุกระแสและพันธมิตรสนับสนุนนโยบาย
**The Exclusion of the Draft National Pension Act B.E. from the Agenda
Setting : An Analysis Based on the Multiple Streams Framework and
Advocacy Coalition Framework**

ปิยากร หวังมหาพร (Piyakorn Whangmahaporn)

รองศาสตราจารย์ ดร., วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

Associate Professor, Dr., Graduate College of Management, Sripatum University

E-mail: piyakorn.wh@spu.ac.th

Received: 12 March 2025

Revised: 8 August 2025

Accepted: 14 October 2025

บทคัดย่อ

การไม่ได้รับการพิจารณาในวาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ. : การวิเคราะห์เชิงแนวคิดพหุกระแสและพันธมิตรสนับสนุนนโยบาย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิจัยเอกสาร ระหว่างปี พ.ศ. 2551 - 2567 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ผ่านแนวคิดพหุกระแส ได้แก่ กระแสนโยบาย กระแสปัญหา และ กระแสการเมือง นูรณาการกับแนวคิดพันธมิตรสนับสนุนนโยบายที่มุ่งเน้นบทบาทของพันธมิตรสนับสนุนนโยบายซึ่งมีความเชื่อร่วมกัน การวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความจากเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า ร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ. ไม่สามารถเข้าสู่วาระการพิจารณาของรัฐบาลได้เนื่องจากกระแสการเมือง เนื่องจากรัฐบาลไม่มีนโยบายเกี่ยวกับรัฐสวัสดิการรวมทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีตัดสินใจรับหรือไม่รับร่างกฎหมายเกี่ยวกับการเงิน ด้วยเหตุนี้ร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ. จึงไม่ได้รับการรับรองจากนายกรัฐมนตรีและตกไป แม้ว่าผู้ประกอบการนโยบาย เช่น ภาคประชาชน พรรคการเมือง นักวิชาการ คณะกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งมีความเชื่อร่วมกันเกี่ยวกับสวัสดิการพื้นฐานแก่ผู้สูงอายุหลังเกษียณได้ใช้ความพยายามในการผลักดันร่างกฎหมายฉบับดังกล่าว แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ

คำสำคัญ: ร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ, แนวคิดพหุกระแส, แนวคิดพันธมิตรสนับสนุนนโยบาย

ABSTRACT

The Exclusion of the Draft National Pension Act B.E. from the Agenda Setting: An Analysis based on the Multiple Streams Framework and Advocacy Coalition Framework is a qualitative research study based on document analysis conducted from 2008 to 2024. This research analyzes the situation through the Multiple Streams Framework, which includes policy streams, problem streams, and political streams, integrated with the Advocacy Coalition Framework that focuses on the role of advocacy coalition partners who share common beliefs. The research interprets data from documents.

The research findings indicate that the Draft National Pension Act B.E. could not enter the government's consideration agenda due to political currents. The government did not have a policy on welfare state matters, and the Constitution of the Kingdom of Thailand grants the Prime Minister the power to decide whether to accept or reject financial legislation. As a result, the Draft National Pension Act B.E. was not approved by the Prime Minister and was dropped from the agenda. Although policy advocates, such as civil society, political parties, academics, and the Social Welfare Committee of the House of Representatives, who shared a common belief in basic welfare for retirees, made efforts to push the bill forward, they were still unsuccessful.

Keywords: Draft National Pension Act, Multiple Streams Framework, Advocacy Coalition Framework

บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2564) ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยมีประชากรที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไปถึง 12.9 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 19.2 ของประชากรทั้งหมด และคาดว่าในปี พ.ศ. 2573 ตัวเลขนี้จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 28 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ระบบบำนาญในปัจจุบันยังไม่ครอบคลุมและไม่เพียงพอ ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องเผชิญกับปัญหาความยากลำบากทางการเงินและการขาดแคลนการสนับสนุนด้านสวัสดิการ

ร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ ถูกเสนอขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างระบบบำนาญที่ครอบคลุมและยั่งยืน เช่นเดียวกับในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีระบบบำนาญที่ให้การสนับสนุนผู้สูงอายุอย่างเพียงพอ การสร้างระบบนี้ไม่เพียงช่วยเพิ่มความมั่นคงทางการเงินให้กับผู้สูงอายุ แต่ยังลดภาระของครอบครัวและชุมชน พร้อมสร้างความยั่งยืนทางการคลังของประเทศในระยะยาว ทั้งนี้

ประเทศไทยจำเป็นต้องเพิ่มการลงทุนในระบบบำนาญเป็นร้อยละ 2 ของ GDP เพื่อรับรองคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับผู้สูงอายุ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563)

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครอบครัวไทย เช่น การแต่งงานช้าลง มีบุตรน้อยลง หรือไม่มีบุตรเลย รวมถึงจำนวนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพังที่เพิ่มขึ้น ทำให้ความช่วยเหลือจากครอบครัวในอนาคตอาจลดลงอย่างมีนัยสำคัญ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565) เมื่อรวมกับข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทยยังคงอยู่ในระดับสูงถึง 0.45 ยิ่งเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการสร้างระบบบำนาญที่เท่าเทียมและยั่งยืน

แม้ว่าร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติจะมีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่กลับไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของรัฐบาลได้ เนื่องจากปัจจัยหลากหลาย เช่น การขาดการสนับสนุนทางการเมือง ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่าง ๆ และการขาดความตระหนักในความสำคัญของร่างกฎหมายนี้ สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้สูงอายุที่กำลังรอคอยการเปลี่ยนแปลง

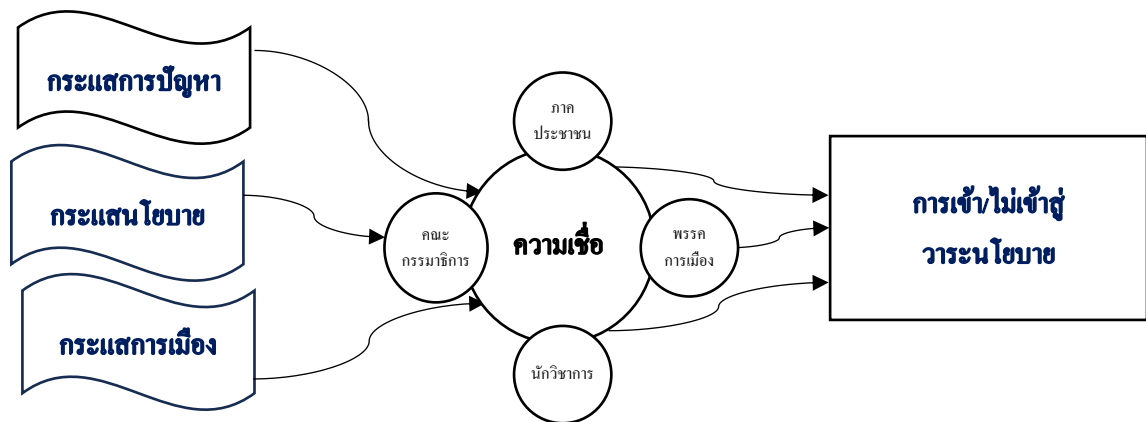
จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า แนวคิดตัวแบบพหุกระแส (Multiple Streams Framework) ถูกนำมาใช้อธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าสู่วาระนโยบายในหลากหลายประเด็น เช่น ภัยพิบัติ การจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคม และความเสมอภาคทางเพศ โดยตัวแบบนี้ชี้ให้เห็นว่าการเปิด “หน้าต่างนโยบาย” เกิดขึ้นเมื่อกระแสปัญหา กระแสนโยบาย และกระแสการเมืองมาบรรจบกัน นอกจากนี้ แนวคิดกรอบพันธมิตรสนับสนุนนโยบาย (Advocacy Coalition Framework) ยังมุ่งเน้นการวิเคราะห์บทบาทของความเชื่อและความร่วมมือของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์สาเหตุที่ร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการพิจารณาได้ โดยผสมผสานการวิเคราะห์ในมิติแนวกว้างผ่านตัวแบบพหุกระแส และมิติแนวลึกผ่านกรอบพันธมิตรสนับสนุนนโยบาย เพื่อให้ได้มุมมองที่ครอบคลุมเกี่ยวกับบทบาทของผู้ประกอบการนโยบายในการผลักดันกฎหมายฉบับนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. วิเคราะห์กระบวนการกำหนดและผลักดันวาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ. โดยใช้กรอบแนวคิดพหุกระแส
2. เพื่อศึกษาบทบาทของกลุ่มพันธมิตรและการขับเคลื่อนเชิงกลยุทธ์ โดยใช้กรอบแนวคิดเครือข่ายสนับสนุนนโยบาย

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการเข้าสู่วาระนโยบายและพันธมิตรสนับสนุนนโยบาย

แนวคิดเกี่ยวกับการเข้าสู่วาระนโยบายของ John Kingdon ภายใต้ทฤษฎี Multiple Streams Framework (MSF) หรือ "ตัวแบบพหุกระแส" เป็นหนึ่งในทฤษฎีที่น่าสนใจและมีความสำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ ทฤษฎีนี้เสนอว่าเหตุการณ์หรือปัญหาที่จะเข้าสู่กระบวนการนโยบายต้องผ่านการเชื่อมโยงระหว่างสามกระแสหลักที่มีความสำคัญต่อการเกิดวาระนโยบาย โดยแต่ละกระแสประกอบด้วยองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ปัญหาหรือประเด็นหนึ่ง ๆ กลายเป็นนโยบายของรัฐบาล (Kingdon, 1984)

กระแสแรกที่ Kingdon กล่าวถึงคือ กระแสปัญหา (Problem Stream) ซึ่งหมายถึงปัญหาหรือประเด็นที่ได้รับการยอมรับจากผู้มีอำนาจตัดสินใจและสาธารณชน อาจเกิดจากวิกฤติหรือเหตุการณ์ที่ทำให้ประชาชนและสื่อมวลชนให้ความสนใจ และเมื่อปัญหาดังกล่าวได้รับการพูดถึงและยอมรับจากสังคม ก็สามารถก้าวเข้าสู่วาระนโยบายได้ โดยกระแสปัญหานี้จะมาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น ข้อมูลสถิติ ข่าวสาร หรือการร้องเรียนจากประชาชน

กระแสที่สองคือ กระแสนโยบาย (Policy Stream) ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดและนโยบายที่พัฒนาโดยนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ แนวคิดเหล่านี้ต้องได้รับการพิจารณาและยอมรับจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องว่ามีความเป็นไปได้ในการดำเนินการ กระแสนโยบายจึงเกิดจากการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่ถูกพัฒนาและทดสอบอย่างรอบคอบเพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

สุดท้ายคือ กระแสการเมือง (Politics Stream) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การเปลี่ยนแปลงในรัฐบาล หรือการเคลื่อนไหวของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง

การเปลี่ยนแปลงในกระแสการเมืองจะสร้างโอกาสในการผลักดันนโยบายที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้มีอำนาจและประชาชน

เมื่อทั้งสามกระแสนี้มาบรรจบกันในช่วงเวลาที่เหมาะสม จะเกิดสิ่งที่เรียกว่า “หน้าต่างนโยบาย” (Policy Window) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการผลักดันปัญหาหรือประเด็นใด ๆ เข้าสู่กระบวนการนโยบาย โดยหน้าต่างนี้ไม่สามารถทำนายได้อย่างแม่นยำ เนื่องจากขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ผู้ที่ต้องการนำปัญหาเข้าสู่วาระนโยบายจะต้องเตรียมความพร้อมและสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิดเพื่อใช้ประโยชน์จากโอกาสที่เกิดขึ้นในเวลาสั้น

ในส่วนของการศึกษากระบวนการนโยบายที่ซับซ้อนแนวคิดเครือข่ายสนับสนุนนโยบายหรือ Advocacy Coalition Framework (ACF) ของ Sabatier and Jenkins-Smith (1993) เป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องและสามารถใช้ร่วมกับ Multiple Streams Framework ได้ โดย ACF เน้นการวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มพันธมิตร (Advocacy Coalitions) ที่มีความเชื่อและค่านิยมที่คล้ายคลึงกันในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงนโยบาย ซึ่งกลุ่มเหล่านี้อาจประกอบด้วยนักวิชาการ นักการเมือง ข้าราชการ หรือองค์กรภาคประชาสังคม ที่ร่วมมือกันเพื่อส่งเสริมแนวคิดและผลักดันนโยบายตามวิสัยทัศน์ของตนเอง

ภายใน ACF ของ Sabatier and Jenkins-Smith (1993) มีแนวคิดหลักที่สำคัญคือ ความเชื่อที่มีต่อประเด็นหรือปัญหาทางสังคมซึ่งกลุ่มพันธมิตรต่าง ๆ แบ่งปันและร่วมกันผลักดัน โดยความเชื่อเหล่านี้จะถูกแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ Core Beliefs (ความเชื่อหลัก) ที่เป็นรากฐานที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่าย Secondary Beliefs (ความเชื่อรอง) ที่ยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ และ Policy Beliefs (ความเชื่อเกี่ยวกับนโยบาย) ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกใช้กลยุทธ์หรือเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา

การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายในกรอบของ ACF เกิดขึ้นเมื่อกฎพันธมิตรที่มีความเชื่อหลักเดียวกันสามารถรวมตัวกันและผลักดันการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบาย มีการพัฒนาเครือข่ายทางการเมืองเพื่อสนับสนุนประเด็นที่เชื่อมั่นว่าจำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อ “หน้าต่างนโยบาย” (Policy Window) เปิดออก ACF มุ่งเน้นที่การวิเคราะห์ในระยะยาวของกระบวนการนโยบาย และเสนอว่ากลุ่มพันธมิตรต่าง ๆ จะมีการดำเนินงานในระยะยาวเพื่อส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการกำหนดนโยบาย โดยที่การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มักจะเกิดขึ้นในระยะยาวเมื่อกฎพันธมิตรสามารถบรรลุผลสำเร็จในการส่งเสริมค่านิยมและวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Sabatier and Jenkins-Smith, 1993)

2. Kingdon's Multiple Streams Framework (MSF) และการรวมเข้ากับ Advocacy Coalition Framework (ACF)

การใช้ MSF มาช่วยในการวิเคราะห์จะช่วยเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับการขับเคลื่อนนโยบายโดยการรวมสามกระแสหลักที่สำคัญ ได้แก่ Problem Stream (กระแสปัญหา) Policy Stream (กระแสนโยบาย) และ Politics Stream (กระแสการเมือง) โดยที่แต่ละกระแสจะมีการทำงานแยกจากกัน แต่สามารถมาบรรจบกันในช่วงเวลาที่ “หน้าต่างนโยบาย” เปิดออก ซึ่งเป็นช่วงที่ทุกอย่างพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ MSF ยังให้ความสำคัญกับกระแสปัญหา (Problem Stream) กระแสนโยบาย (Policy Stream) เชื่อมโยงกับการกระแสการเมือง (Politics Stream) ซึ่งในช่วงเวลานั้นจะเป็นช่วงที่กลุ่มพันธมิตรสามารถผลักดันความเชื่อที่มีเข้าสู่นโยบายที่เป็นรูปธรรมได้ (Kingdon, 1984; Sabatier and Jenkins-Smith, 1993)

ในมุมมองของ ACF กลุ่มพันธมิตรที่มีความเชื่อร่วมกันจะสามารถใช้ความเชื่อเกี่ยวกับนโยบายในการเสนอทางเลือกนโยบายที่ตอบโจทย์และแก้ปัญหาที่มีความสำคัญต่อสังคมโดยเฉพาะ เมื่อกระแสปัญหาที่กลุ่มพันธมิตรให้ความสนใจนั้นมาเชื่อมโยงกับกระแสการเมืองและกระแสนโยบายในช่วงเวลาเดียวกัน ก็จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งใน ACF และ MSF ความเชื่อและความเห็นร่วมกันในกลุ่มพันธมิตรเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ความเชื่อร่วมกันทำให้เกิดการเชื่อมโยงและการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มพันธมิตรที่มีความสนใจเดียวกัน โดยจะใช้เครือข่ายที่มีทั้งภายในและภายนอกในการสร้างความร่วมมือที่สามารถสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ เมื่อความเชื่อร่วมของกลุ่มพันธมิตรใน ACF ถูกเชื่อมโยงกับการเปิด “หน้าต่างนโยบาย” ใน MSF การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะสามารถทำให้กลุ่มพันธมิตรมีอำนาจมากขึ้นในการผลักดันประเด็นเข้าสู่การพิจารณาของผู้มีอำนาจ โดยไม่จำเป็นต้องรอการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจของภาครัฐเพียงอย่างเดียว แต่สามารถสร้างเครือข่ายของผู้สนับสนุนและฝ่ายต่าง ๆ ที่พร้อมจะร่วมมือในเวลาที่เหมาะสม

การบูรณาการระหว่าง ACF และ MSF ไม่เพียงแต่ช่วยให้เข้าใจถึงปัจจัยที่มีผลต่อการขับเคลื่อนนโยบายในระยะสั้น แต่ยังช่วยให้เห็นถึงกระบวนการที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวได้ การที่กลุ่มพันธมิตรมีความเชื่อร่วมที่เชื่อมโยงกับการเปิดหน้าต่างนโยบาย และการสร้างเครือข่ายทางการเมืองที่แข็งแกร่งทำให้สามารถผลักดันการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้ ซึ่งไม่เพียงแต่ตอบโจทย์ปัญหาปัจจุบัน แต่ยังสร้างรากฐานใหม่ที่สามารถส่งผลกระทบต่อพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายในอนาคตได้ ดังนั้นการบูรณาการ ACF และ MSF ไม่เพียงแต่ช่วยให้เราเข้าใจถึงการขับเคลื่อนนโยบายที่ตอบสนองต่อความเชื่อและความต้องการของกลุ่มพันธมิตรเท่านั้น แต่ยังทำให้เห็นถึงบทบาทของ การเมืองและเครือข่าย ในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมอย่างยั่งยืน

เมื่อรวมแนวคิดของ MSF และ ACF เพื่อศึกษาการเข้าสู่วาระนโยบายเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติบ้านบุญแห่งชาติ ปรากฏกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพที่ 1

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการไม่สามารถเข้าสู่วาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติบ้านบุญแห่งชาติ โดยใช้กรอบแนวคิด Multiple Streams Framework (MSF) ของ John W. Kingdon ร่วมกับ Advocacy Coalition Framework (ACF) ซึ่งพัฒนาโดย Paul Sabatier และ Hank Jenkins-

Smith การวิจัยมีขอบเขตในด้านเนื้อหา โดยมุ่งศึกษากระบวนการและปัจจัยที่ส่งผลต่อการไม่สามารถเข้าสู่ วาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 - 2567 โดยเน้นการวิเคราะห์ข้อมูล จากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา เอกสารและข้อมูลที่น่ามาวิจัยประกอบด้วย บทความทางวิชาการ จากฐานข้อมูลในประเทศและต่างประเทศ เช่น Google Scholar, ThaiJo กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง เช่น ราชกิจจานุเบกษา และเอกสารประกอบการประชุม เอกสารทางราชการจากคณะกรรมการ การสวัสดิการสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี และสภาผู้แทนราษฎร งานวิจัย และรายงานจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ข้อมูลจากองค์กรภาคประชาสังคม เช่น มูลนิธิ สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย และเครือข่ายรัฐสวัสดิการเพื่อความเท่าเทียมและเป็นธรรม ข้อมูลจาก สื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์และบทวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้อง

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่รวบรวมได้จะถูกวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้กรอบแนวคิด MSF และ ACF ในการระบุประเด็นสำคัญ ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการเชิงนโยบาย

ผลการวิจัย

กระแสปัญหา

กระแสปัญหาคือการรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งอาจเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อ ความเป็นอยู่ของประชาชน หรือความไม่สมดุลในระบบสังคม ปัญหานี้จะได้รับการรับรู้และตีความจาก กลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ นักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม และประชาชนทั่วไป ผลการวิจัยในประเด็นกระแสปัญหา มีดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา โครงสร้างประชากรของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมี นัยสำคัญ หนึ่งในปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ จำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลจากความก้าวหน้า ทางการแพทย์และการดูแลสุขภาพที่ดีขึ้น ทำให้ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น ในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยมี ประชากรตามหลักฐานการทะเบียนราษฎรของกระทรวงมหาดไทย 66 ล้านคน เป็นประชากรที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 13 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 19 ของประชากรทั้งหมด (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565)

ตรงข้ามกับอัตราการเกิดของประชากรในประเทศไทยกลับมีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจน ปัจจัย สำคัญที่ทำให้อัตราการเกิดลดลงคือการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนไทยที่มุ่งเน้นไปทางการศึกษาและ การทำงานมากขึ้น การมีครอบครัวเล็กและการวางแผนครอบครัวก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้อัตราการเกิด ลดลง ตัวเลขจากการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2562 โดยสำนักงานสถิติ แห่งชาติร่วมมือกับองค์การยูนิเซฟ (UNICEF) ประเทศไทย (สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์

แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2565) พบว่าอัตราการภาวะเจริญพันธุ์ลดลงเหลือ 1.44 ในขณะที่สถิติสาธารณสุข ปี พ.ศ. 2562 พบอัตราการภาวะเจริญพันธุ์อยู่ที่ระดับ 1.29 การลดลงของภาวะเจริญพันธุ์อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จากข้อมูลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ถึงปี พ.ศ. 2561 พบว่า โครงสร้างของครัวเรือนที่ “ไร้บุตรหลาน” มีสัดส่วนที่สูงขึ้น โดยปี พ.ศ. 2561 นั้นมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 37.4 ของครัวเรือนทั้งหมด (เพิ่มจากร้อยละ 26.1 ในปี พ.ศ. 2549) ซึ่งคิดเป็นอัตราการเติบโต (growth rate) ที่สูงถึงร้อยละ 43.3

การที่มีผู้สูงอายุมากขึ้นและอัตราการเกิดน้อยลง หมายความว่า จะมีแรงงานน้อยลงและการดูแลผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลให้การพัฒนาประเทศในอนาคตต้องเผชิญกับปัญหาในการจัดการทรัพยากรมนุษย์และการดูแลสังคมผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

2. ความยากจนและความไม่มั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุ

ความยากจนและความไม่มั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุถือเป็นปัญหาที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อสังคมในหลายประเทศ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา เมื่อผู้สูงอายุเข้าสู่ช่วงวัยเกษียณ มักประสบกับปัญหาการขาดแคลนรายได้ที่เพียงพอในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ สัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไปและยังคงทำงานเพื่อหารายได้เริ่มมีแนวโน้มลดลง โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคนอกระบบ และมีรายได้ค่อนข้างต่ำ ในประเทศไทย พบว่าเพียงร้อยละ 54 ของผู้สูงอายุที่มีเงินออม (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565, หน้า ๗) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในเรื่องของการสร้างหลักประกันทางการเงินสำหรับการดำเนินชีวิตหลังเกษียณ สาเหตุหลักที่ก่อให้เกิดปัญหานี้คือการขาดแหล่งรายได้ที่มั่นคง เช่น บำนาญหรือการออมเงินสำหรับวัยเกษียณ ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องเผชิญกับปัญหานี้สิน และในสภาพสังคมที่คนรุ่นใหม่มีแนวโน้มอยู่เป็นโสดและมีบุตรน้อยลง โอกาสที่ผู้สูงอายุจะได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัวก็ลดน้อยลงตามไปด้วย

3. การเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ

ประเทศไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรอย่างรวดเร็ว โดยหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ คือการเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีมาตรฐานและเหมาะสมกับความต้องการของพวกเขา รัฐบาลไทยได้ดำเนินการโครงการต่าง ๆ เพื่อให้บริการสุขภาพที่ตอบโจทย์สำหรับผู้สูงอายุ เช่น การจัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชนและการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการดูแลสุขภาพ เช่น การใช้เทคโนโลยีโทรเวช (Telemedicine) ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถรับการรักษาจากแพทย์โดยไม่ต้องเดินทางไปยังสถานพยาบาล ข้อมูลจากกระทรวงสาธารณสุข (2563) แสดงให้เห็นว่าการใช้บริการโทรเวชเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 35 ในปี พ.ศ. 2563

อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของการดูแลสุขภาพและการเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพ ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2564) พบว่า ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุไทยเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 45 ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยสาเหตุหลัก

มาจากการเพิ่มขึ้นของค่ารักษาพยาบาล ค่าเวชภัณฑ์ และค่าบริการสุขภาพอื่น ๆ การเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่ยังส่งผลให้ค่าใช้จ่ายของครอบครัวสูงขึ้นด้วย รายงานจากกระทรวงสาธารณสุข (2563) ระบุว่า ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุอยู่ที่ประมาณ 12,000 บาทต่อปี ซึ่งเป็นภาระทางการเงินที่หนักหน่วงสำหรับหลายครัวเรือนในประเทศไทย

นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพยังเกี่ยวข้องกับการที่ผู้สูงอายุต้องการการดูแลพิเศษ เช่น การดูแลระยะยาว การฟื้นฟูสมรรถภาพ และการดูแลสุขภาพจิต การศึกษาจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (สังคมผู้สูงอายุ, 2020) พบว่า ค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเกือบ 5 เท่า จาก 6 หมื่นล้านบาทในปี พ.ศ. 2560 เป็น 3.4 แสนล้านบาทในปี พ.ศ. 2590

4. ความตระหนักรู้และการรับรู้ของสังคม

ในปัจจุบัน ปัญหาผู้สูงอายุได้รับความสนใจและได้รับการตระหนักรู้จากสังคม เนื่องจากหลายประเทศทั่วโลกกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรนี้ส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ การตระหนักรู้ถึงปัญหาของผู้สูงอายุจะช่วยให้สามารถเตรียมความพร้อมและวางแผนการดูแลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่เพียงแต่ครอบคลุมถึงการดูแลสุขภาพและการให้บริการทางการแพทย์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ

การปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้สะดวกและปลอดภัย การสร้างชุมชนที่เป็นมิตรและพร้อมสนับสนุนผู้สูงอายุ รวมถึงการส่งเสริมกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองข้ามได้ นอกจากนี้ การสนับสนุนทางการเงินและการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมก็เป็นปัจจัยสำคัญในการรองรับการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

5. ระบบบำนาญที่ยังไม่ครอบคลุม

ปัจจุบัน ระบบสวัสดิการหลังการเกษียณอายุของประเทศไทยยังมีข้อจำกัดและความไม่ครอบคลุมในหลายด้าน โดยมีสวัสดิการ เช่น บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ กองทุนประกันสังคม มาตรา 33 และมาตรา 39 กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ และกองทุนการออมแห่งชาติ ซึ่งเป็นระบบที่มอบความช่วยเหลือในบางกลุ่มประชากร แต่แรงงานนอกระบบจำนวนถึง 20.4 ล้านคน กลับไม่ได้รับการดูแลอย่างเต็มที่ โดยมีเพียงการออมภาคสมัครใจที่รัฐจัดให้ผ่านกองทุนประกันสังคมมาตรา 40 ซึ่งมีเพียง 3.5 ล้านคน และกองทุนการออมแห่งชาติ 2.4 ล้านคน ส่วนที่เหลือ 14.5 ล้านคนได้รับเพียงเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเท่านั้น (ทำความเข้าใจให้ปรากฏ, 2564)

กลุ่มที่ไม่ได้รับการคุ้มครองนี้ส่วนใหญ่ทำงานในภาคนอกระบบ ซึ่งมีเพียงส่วนน้อยที่สามารถเข้าร่วมในระบบการออมเพื่อรองรับชีวิตหลังเกษียณ ส่งผลให้ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จะต้องพึ่งพาแค่เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุอย่างเดียว หากไม่มีการออมเงินเพิ่มเติม ซึ่งอาจส่งผลให้ตกอยู่ในภาวะลำบากและขาดการดูแลที่

เหมาะสมหากไม่มีระบบบำนาญแห่งชาติที่จะครอบคลุมทุกกลุ่ม นับเป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของผู้สูงอายุที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองจากระบบสวัสดิการที่มีอยู่ในปัจจุบัน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565)

กระแสนโยบาย

แนวคิดและทางเลือกนโยบาย (Policy Ideas and Alternatives) เป็นส่วนหนึ่งของกระแสนโยบาย (Policy Stream) ในกรอบแนวคิดพหุกระแส (Multiple Streams Framework) ของ John Kingdon ซึ่งเน้นการพิจารณาและพัฒนาทางเลือกต่าง ๆ สำหรับการแก้ไขปัญหาที่ระบุในกระแสปัญหา (Problem Stream) แนวคิดนโยบายเกิดจาก 1) บทบาทนักวิชาการ 2) กลุ่มพันธมิตรนโยบาย และ 3) ข้อเสนอแนะและการร่างกฎหมาย (Cairney & Jones, 2016; Kingdon, 1984) ผลการวิจัยพบกระแสนโยบาย ดังนี้

1. บทบาทนักวิชาการ

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความจำเป็นในการมีบำนาญแห่งชาติ เพื่อช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในอนาคตได้รับการเสนอแนะผ่านการวิจัยและการวิเคราะห์โดยนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญจากหลายหน่วยงาน โดยมีแนวทางและทางเลือกทางนโยบายที่พัฒนาขึ้นจากการศึกษาเหล่านี้ หนึ่งในนั้นคือการเสนอแหล่งที่มาของเงินทุนในการจ่ายบำนาญ ซึ่งปรากฏในรายงานวิจัยของหลายหน่วยงานที่สำคัญ รายงานเหล่านี้เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 และมีสาระสำคัญที่คล้ายคลึงกัน เช่น

1) รายงานจากคณะกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร ชุดที่ 25 ภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เรื่อง “แนวทางการเสนอกฎหมายบำนาญพื้นฐานแห่งชาติ” และในปี พ.ศ. 2567 คณะกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร ชุดที่ 26 ภายใต้การนำของนายเศรษฐา ทวีสิน เสนอบทสรุปผลการพิจารณาการพัฒนาระบบบำนาญพื้นฐานประชาชน โดยทั้งสองฉบับได้เสนอให้แก้ไขพระราชบัญญัติผู้สูงอายุเพื่อให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิได้รับบำนาญพื้นฐานจำนวน 3,000 บาทต่อเดือน และให้มีการตั้งกองทุนจากแหล่งเงินที่มาจากงบประมาณภาครัฐ ภาษีสรรพสามิต เงินบริจาค และรายได้จากสลากกินแบ่งรัฐบาล

2) รายงานวิจัยจากนักวิชาการ เช่น การออกแบบระบบบำนาญแห่งชาติและการจัดการนโยบาย โดย วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์ (2552) และการศึกษาในประเด็นบำนาญพื้นฐานสำหรับการออกแบบระบบบำนาญแห่งชาติ โดย วรเวชม์ สุวรรณระดา จากวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2552, 2558) นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ช่องว่างทางการคลัง แหล่งรายได้ และความเป็นไปได้ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองในการจัดตั้งระบบบำนาญแห่งชาติ โดยคำนึงถึงผลกระทบจากสถานการณ์ COVID-19 ที่มีต่อผู้สูงอายุ จากการศึกษาของ ทิพย์กร จิรจิตกุลชัย และคณะ (2566) จากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รายงานเหล่านี้ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับระบบบำนาญในต่างประเทศและการออกแบบระบบบำนาญในประเทศไทย รวมถึงแหล่งที่มาของเงินทุนและกลไกการทำงานของระบบ

2. กลุ่มพันธมิตรนโยบาย

2.1 การรวมพลังของกลุ่มพันธมิตรนโยบาย

กลุ่มพันธมิตรนโยบายเป็นกลุ่มหรือบุคคลที่มีบทบาทในการสร้างหรือสนับสนุนนโยบายต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นบุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจหรือผู้ที่มีอิทธิพลในการสร้างความคิดเชิงนโยบายส่วนใหญ่มีความเชื่อทางการเมืองหรือสังคมที่มาแรงและพยายามส่งเสริมนโยบายที่สอดคล้องกับความเชื่อนั้น ๆ ได้มีการสนับสนุนและเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้มีการจัดตั้งระบบบำนาญที่ครอบคลุมและยั่งยืน โดยมีองค์กรหลัก ๆ ที่ผลักดันร่างพระราชบัญญัติร่วมกัน ดังนี้

ตารางที่ 1 กลุ่มพันธมิตรนโยบายและความเชื่อพื้นฐาน

ชื่อผู้แทน/กลุ่ม	แนวคิด/ความเชื่อพื้นฐาน
เครือข่ายรัฐสวัสดิการเพื่อความเท่าเทียมและเป็นธรรม	สวัสดิการถ้วนหน้า แนวคิดรัฐสวัสดิการ
ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรม	นโยบายสวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กเล็กถ้วนหน้า
เครือข่ายสลัมสี่ภาค	ปัญหาคนจนในประเทศนี้ คือการที่ประเทศนี้ไม่มีรัฐสวัสดิการถ้วนหน้า ไม่มีรัฐธรรมนูญที่ให้โอกาสและสิทธิอย่างเสมอภาค
ประธานเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ ประเทศไทย	แนวทางการทำงานเรื่องการเข้าถึงการรักษา เพื่อให้ผู้ติดเชื้อฯ ทุกคนทุกกลุ่มได้รับการดูแลรักษาที่รอบด้านอย่างมีมาตรฐาน ทัวถึง และเท่าเทียม
ผู้จัดการศูนย์การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการพุทธรณชาติ	การเสริมพลังคนพิการและการขับเคลื่อนสังคม เรื่องความพิการไม่ได้เป็นการสงเคราะห์ แต่เป็นเรื่องสิทธิมนุษยชน
ผู้อำนวยการมูลนิธิเครือข่ายเพื่อนกะเทยเพื่อสิทธิมนุษยชน	พัฒนาคุณภาพชีวิตที่รอบด้านของสาวประเภทสองและคนข้ามเพศในประเทศไทย ภายใต้หลักการสิทธิมนุษยชนผ่านการขับเคลื่อนและผลักดันในเชิงนโยบาย
มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย	ศึกษาวิจัยและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้งไทยและต่างประเทศ และส่งเสริมการพัฒนารูปแบบการดำเนินการด้านผู้สูงอายุสำหรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทย ตลอดจนเผยแพร่ความรู้และวิทยาการเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้แก่สังคมโดยรวม
มูลนิธิมิตรภาพบำบัด	ผลักดันโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ที่ช่วยให้คนไทยเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง

ชื่อผู้แทน/กลุ่ม	แนวคิด/ความเชื่อพื้นฐาน
มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ	การทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การสร้างการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย การยื่นหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง กลไกในการส่งเสริมการวิจัย
สภาองค์กรของผู้บริโภค (สภาผู้บริโภค)	เกิดจากการรวมตัวขององค์กรผู้บริโภค ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 46 และตามพระราชบัญญัติการจัดตั้งสภาองค์กรของผู้บริโภค พ.ศ. 2562 มีสถานะองค์กรเป็นนิติบุคคล เป็นตัวแทนผู้บริโภคที่มีความเป็นอิสระ และมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในทุกด้าน
นักวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	สนใจทำงานวิจัยหลากหลาย เป้าหมายมุ่งเน้นไปที่การกำจัดความทุกข์ยากทางเศรษฐกิจของมนุษย์ และแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ
คณะกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร	คณะกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร มีหน้าที่และอำนาจกระทำการพิจารณา สอบหาข้อเท็จจริง หรือศึกษาเรื่องใด ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมไม่น้อยกว่าสิทธิขั้นพื้นฐาน การให้บริการด้านสวัสดิการสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะผู้ยากไร้ในเมืองและชนบท และผู้ด้อยโอกาสในสังคม
พรรคไทยสร้างไทย	ไทยสร้างไทย เผย นโยบาย “บ้านอายุประชาชน” จ่าย 3,000 ต่อเดือน ผู้สูงวัยมุ่งทำให้สำเร็จ หวังลดภาระลูกหลาน สร้างกำลังซื้อมหาศาล ลดเหลื่อมล้ำ พร้อม หนุน การออมผ่านหน่วยบำนาญ

2.1 การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมและพันธมิตร

การเคลื่อนไหวหลัก ๆ ของภาคประชาสังคมในประเด็นบำนาญแห่งชาติ ได้รับการขับเคลื่อนผ่านการประชุมและสัมมนาต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไข ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสองช่วงสำคัญ ได้แก่ 1) ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2566 และ 2) ช่วงปี พ.ศ. 2566 - ปัจจุบัน ดังนี้

1) ก่อนปี พ.ศ. 2566 โดยในปี พ.ศ. 2557 ได้มีการจัดเสวนาเกี่ยวกับบำนาญแห่งชาติ โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อสร้างความตระหนักด้านการออมให้แก่ประชาชนก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ และขยายกิจกรรมไปยังเวทีระดับพื้นที่ในต่างจังหวัด โดยการสัมมนาของเครือข่ายศูนย์ประสานงานหลักประกันสุขภาพประชาชน เครือข่ายผู้บริโภค เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี เครือข่ายคนพิการ เครือข่ายผู้สูงอายุ และสภาองค์กรชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ และส่งเสริมการผลักดันให้มีบำนาญ

แห่งชาติ ต่อมาในปี พ.ศ. 2564 มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ จัดเวทีเสวนาอีกครั้ง โดยมีภาคราชการ นักวิชาการ และภาคประชาสังคมเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ ยังมีการจัดเสวนาในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2565 โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา ร่วมกับมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติและสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับระบบบำนาญแห่งชาติ โดยมีตัวแทนจากภาคราชการ พรรคการเมือง ภาคประชาสังคม และนักวิชาการเข้าร่วมในการเสวนา

การประชุมสัมมนาในช่วงแรกมุ่งเน้นการสร้างความรู้เกี่ยวกับบำนาญให้แก่ภาคประชาสังคม เพื่อเตรียมความพร้อมในการขับเคลื่อนกฎหมาย พร้อมทั้งขยายความรู้ไปยังประชาชนและพรรคการเมือง ก่อนการเลือกตั้งในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2566 เพื่อผลักดันให้บำนาญแห่งชาติเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายพรรคการเมือง การสัมมนาในระยะแรกจึงเน้นที่การบูรณาการกองทุนการออมประเภทต่าง ๆ ของไทยให้เป็นระบบเดียวกัน ก่อนที่จะมุ่งเน้นที่ความจำเป็นในการมีระบบบำนาญแห่งชาติเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

2) ปี พ.ศ. 2566 - ปัจจุบัน การประชุมสัมมนาในช่วงนี้แบ่งออกเป็นสองช่วงย่อย คือ ก่อนรัฐบาล พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ยุบสภาผู้แทนราษฎร และหลังการยุบสภาผู้แทนราษฎร ภายใต้การนำของรัฐบาล นายเศรษฐา ทวีสิน

2.1) ก่อนการยุบสภาผู้แทนราษฎร รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีการจัดประชุมสัมมนาเรื่องบำนาญแห่งชาติในเดือนมกราคม พ.ศ. 2566 และพฤษภาคม พ.ศ. 2566 โดยสภาองค์กรผู้บริโภคร่วมกับภาคีเครือข่ายและนักวิชาการ ซึ่งได้มีตัวแทนจากพรรคการเมืองต่าง ๆ เช่น พรรคเพื่อไทย ประชาธิปัตย์ ก้าวไกล ไทยสร้างไทย และภูมิใจไทย เข้าร่วม เพื่อผลักดันให้พรรคการเมืองบรรจุเรื่องบำนาญแห่งชาติในนโยบายของพรรค

2.2) หลังการยุบสภาผู้แทนราษฎร และภายใต้รัฐบาล นายเศรษฐา ทวีสิน ในช่วงหลังจากการยุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2566 และการเลือกตั้งในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2567 ได้มีการจัดประชุมสัมมนา 3 ครั้ง โดยครั้งแรกในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2566 ที่สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติร่วมกับคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อผลักดันให้บำนาญแห่งชาติเป็นนโยบายของพรรคการเมือง ซึ่งมีตัวแทนจากภาคราชการ พรรคการเมือง และนักวิชาการเข้าร่วม อีกทั้งมีการจัดเสวนาเกี่ยวกับที่มาของเงินสำหรับการจ่ายบำนาญแห่งชาติในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2566 โดยคณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ และในเดือนมกราคม พ.ศ. 2567 โดยสภาผู้บริโภคร่วมกับมูลนิธิเข้าถึงเอดส์ โดยมีเครือข่ายองค์กรผู้บริโภคจากทั้ง 4 ภูมิภาคและเครือข่ายประชาชนเพื่อรัฐสวัสดิการเข้าร่วมกิจกรรม

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2566 จนถึงปัจจุบัน การจัดสัมมนาโดยภาคประชาสังคมเป็นผู้ริเริ่มและมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของบ้านบุญแห่งชาติ กลไกการบริหารจัดการ และแหล่งที่มาของเงิน รวมถึงการผลักดันให้พรรคการเมืองบรรจุเรื่องนี้เป็นนโยบายหลักในแผนการเลือกตั้ง

3. ข้อเสนอแนะและการร่างกฎหมาย

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 ถึงปัจจุบัน ภาคประชาสังคมได้มีความพยายามในการผลักดันร่างพระราชบัญญัติบ้านบุญแห่งชาติ โดยมีการร่างกฎหมายจำนวน 3 ฉบับ ได้แก่ ในปี พ.ศ. 2552, 2562 และ 2566 โดยในปี พ.ศ. 2562 ยังมีการเสนอร่างกฎหมายจากพรรคการเมืองอีก 5 ฉบับ ได้แก่ พรรคเสรีรวมไทย พรรคประชาชาติ พรรคก้าวไกล พรรคไทยรักธรรม และพรรคประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ร่างกฎหมายในปี พ.ศ. 2552 และปี พ.ศ. 2562 ไม่ได้ได้รับการรับรองจากนายกรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ตามข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และพ.ศ. 2560 ซึ่งระบุว่ากฎหมายที่เกี่ยวกับการเงินต้องได้รับการรับรองจากนายกรัฐมนตรีก่อนที่จะเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร

อย่างไรก็ตาม ร่างพระราชบัญญัติบ้านบุญแห่งชาติฉบับปี พ.ศ. 2566 ขณะนี้อยู่ระหว่างการพิจารณาของนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลของนายเศรษฐา ทวีสิน เมื่อพิจารณาเนื้อหาในร่างกฎหมายทั้งสามฉบับ พบว่ามีสาระสำคัญที่ไม่แตกต่างกัน โดยกำหนดให้มีระบบบ้านบุญแห่งชาติสำหรับบุคคลสัญชาติไทย ที่มีอายุครบ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป รวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการบ้านบุญแห่งชาติ คณะกรรมการบริหารกองทุนบ้านบุญแห่งชาติ และสำนักงานบ้านบุญแห่งชาติ

กระแสการเมือง

กระแสการเมือง (Political Stream) เป็นหนึ่งในสามกระแสหลักในกรอบแนวคิดพหุกระแส (Multiple Streams Framework) ของ John Kingdon ซึ่งเน้นถึงการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย กระแสการเมืองเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในพรรคการเมือง การเลือกตั้ง หรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ โดยการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สามารถเปิดโอกาสหรือสร้างอุปสรรคสำหรับการรับรองและดำเนินการตามแนวคิดนโยบายที่เสนอในกระแสอื่น ๆ โดยเฉพาะกระแสปัญหาและกระแสนโยบาย การเปลี่ยนแปลงในกระแสการเมืองมักเกิดขึ้นจากปัจจัยทางการเมือง เช่น ค่านิยมของผู้บริหาร แนวโน้มของพรรคการเมือง หรือกระแสสาธารณะที่สนับสนุนหรือคัดค้านนโยบายใดนโยบายหนึ่ง (Kingdon, 1984) ผลการวิจัยกระแสการเมือง ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

พัฒนาการในการเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันร่างพระราชบัญญัติผู้สูงอายุและบ้านบุญพื้นฐานแห่งชาติ (ฉบับที่) พ.ศ. เกิดขึ้นภายใต้รัฐบาล 3 ชุด ได้แก่ ช่วงแรกในรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (17 ธันวาคม พ.ศ. 2551 - 5 สิงหาคม พ.ศ. 2554) ช่วงที่สองในรัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา

(24 สิงหาคม พ.ศ. 2557 - 9 มิถุนายน พ.ศ. 2562 และ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2562 - 22 สิงหาคม พ.ศ. 2566) และช่วงที่สามในรัฐบาลนายเศรษฐา ทวีสิน (22 สิงหาคม พ.ศ. 2566 - ปัจจุบัน)

ความเคลื่อนไหวในช่วงแรก เกิดขึ้นในสภาพการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย แม้รัฐบาลไม่มีนโยบายเรื่องบำนาญแห่งชาติ แต่มีนโยบายส่งเสริมการออม ผ่านการตราพระราชบัญญัติการออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554 เพื่อส่งเสริมการออมเพื่อการดำรงชีพในยามชราแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างทั่วถึง ทั้งนี้การร่างพระราชบัญญัติจากภาคประชาชนเพื่อยกระดับเบี้ยยังชีพให้เป็นบำนาญถ้วนหน้าไม่สามารถได้รับการเห็นชอบจากนายกรัฐมนตรี จึงไม่ได้นำเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร

ในช่วงที่สอง รัฐบาล พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี ระหว่างการบริหารประเทศเป็นช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมที่ดำรงอยู่ชัดเจนยิ่งขึ้น แรงกระตุ้นจากสถานการณ์ดังกล่าวประกอบกับกระแสรัฐสวัสดิการจากการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ ทำให้ภาคประชาชนยื่นร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ. พร้อมกับการยื่นร่างกฎหมายจากพรรคการเมือง 4 ฉบับ แต่ร่างกฎหมายเหล่านั้นไม่ผ่านการรับรองจากนายกรัฐมนตรี เนื่องจากรัฐบาลไม่มีนโยบายเกี่ยวกับบำนาญแห่งชาติ ถึงแม้รัฐบาลจะมีการปรับเพิ่มเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเป็นการชั่วคราว แต่ก็ยังคงมุ่งเน้นการสงเคราะห์และไม่ได้แก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายอย่างแท้จริง

ในช่วงที่สาม ภาคประชาชนได้ยื่นร่าง พระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติอีกครั้ง ภายใต้ชื่อ “ร่างพระราชบัญญัติผู้สูงอายุและบำนาญพื้นฐานแห่งชาติ (ฉบับที่) พ.ศ.” ซึ่งอยู่ระหว่างการพิจารณาของนายเศรษฐา ทวีสิน

2. บทบาทของพรรคการเมือง

พรรคการเมืองมีบทบาทสำคัญในการผลักดันร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติในช่วงที่สองของสมัยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2565 พรรคการเมืองหลายพรรคได้เสนอร่าง พระราชบัญญัติบำนาญประชาชน โดยเคลื่อนไหวและรณรงค์อย่างจริงจัง หนึ่งในพรรคที่มีบทบาทเด่นคือ พรรคไทยสร้างไทย ซึ่งได้จัดกิจกรรมคาราวานเครือข่ายบำนาญประชาชนที่อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยประชาชนได้ร่วมสมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายและสนับสนุนเงินจำนวน 3,000 บาทต่อเดือน เพื่อร่วมกันผลักดันการบังคับใช้ร่างพระราชบัญญัติบำนาญประชาชน

แนวคิดเกี่ยวกับบำนาญแห่งชาติถูกนำมาใช้ในการหาเสียงของพรรคการเมืองหลายพรรคในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2566 รวมทั้งพรรคไทยสร้างไทยที่เสนอการให้บำนาญประชาชน 3,000 บาทต่อเดือน พรรคก้าวไกลเสนอเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเป็น 3,000 บาท พรรคเสรีรวมไทยเสนอให้มีบำนาญประชาชน 3,000 บาท และพรรคพลังประชารัฐเสนอเพิ่มเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุภายใต้นโยบายสวัสดิการประชารัฐ โดยมีแนวทางการเพิ่มเบี้ยยังชีพแบบขั้นบันได ตั้งแต่อายุ 60 ปี เพิ่มขึ้นเป็น 3,000 บาทต่อเดือน อายุ 70 ปี เพิ่มขึ้นเป็น 4,000 บาทต่อเดือน และอายุ 80 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็น 5,000 บาทต่อเดือน นอกจากนี้ พรรคเสมอภาคยังเสนอแนวทางให้มีสวัสดิการประชาชนจำนวน 3,000 บาทต่อเดือนอีกด้วย

3. บทบาทคณะกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร

บทบาทของคณะกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร ในช่วงรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เกิดขึ้นในคณะกรรมการชุดที่ 25 ซึ่งมีนางรังสิมา รอดรัศมี เป็นประธาน คณะกรรมการ ได้เสนอรายงาน "แนวทางการเสนอกฎหมายบำนาญพื้นฐานแห่งชาติ" (2564) ในปี พ.ศ. 2565 แต่รายงานดังกล่าวไม่สามารถเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรได้ เนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรมี สมาชิกไม่ครบองค์ประชุม ส่งผลให้รายงานดังกล่าวไม่ได้ถูกเสนอต่อคณะรัฐมนตรีตามขั้นตอน อนึ่ง คณะกรรมการวิสามัญที่ทำการศึกษามีนายนิมิตร เทียนอุดม ตัวแทนภาคประชาสังคมเข้ามาเป็น อนุกรรมการในคณะกรรมการชุดดังกล่าว

ต่อมาในช่วงรัฐบาลนายเศรษฐา ทวีสิน คณะกรรมการชุดที่ 26 ได้ศึกษาต่อจากชุดที่ 25 โดยเสนอรายงานผลการพิจารณาเรื่อง "การพัฒนาระบบบำนาญพื้นฐานประชาชน" ซึ่งมีนายณัฐชา บุญไชย อินสวัสดิ์ เป็นประธานคณะกรรมการ และในคณะกรรมการชุดนี้ก็ได้มีการแต่งตั้งอนุกรรมการหลาย ท่าน อาทิ นายนิมิตร เทียนอุดม ตัวแทนจากภาคประชาชน และทีปกร จิริจิตกุลชัย เลขานุการ คณะกรรมการ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดย ทีปกร จิริจิตกุลชัย (2566) ได้นำผลการ ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ช่องว่างทางการคลัง แหล่งรายได้ และความเป็นไปได้ทาง เศรษฐศาสตร์การเมืองของการจัดตั้งระบบบำนาญแห่งชาติ ซึ่งได้คำนึงถึงผลกระทบจากการระบาดของ COVID-19 ต่อผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งของรายงานการศึกษาของคณะกรรมการ

สุดท้ายในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567 ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้มีมติเห็นชอบรายงานผล การศึกษาดังกล่าว ถือเป็นอีกก้าวสำคัญในการผลักดันการจัดตั้งระบบบำนาญแห่งชาติในประเทศไทย

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การไม่ได้รับการพิจารณาในวาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ. การวิเคราะห์เชิงแนวคิดพหุกระแสและเครือข่ายสนับสนุนนโยบาย สรุปผลการวิจัย ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปองค์ประกอบของแนวคิดพหุกระแสและเครือข่ายสนับสนุนนโยบายการไม่ได้เข้าสู่วาระ นโยบายของร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ.

	องค์ประกอบ	รายละเอียด
แนวคิดพหุ	1. กระแสการเมือง (Politics Stream)	รัฐบาลไม่มีนโยบายบำนาญแห่งชาติ รัฐธรรมนูญกำหนดให้ ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการเงินต้องได้รับการรับรองจาก นายกรัฐมนตรี

	องค์ประกอบ	รายละเอียด
แนวคิดเครือข่ายสนับสนุนนโยบาย	2. กระแสปัญหา (Problem Stream)	ประชากรสูงอายุเพิ่ม อัตราการเกิดลด และปัญหาความไม่มั่นคงทางการเงินของผู้เกษียณอายุ ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพสูง การตระหนักของสังคม
	3. กระแสนโยบาย (Policy Stream)	มีการประชุมสัมมนาและพัฒนานโยบายเกี่ยวกับระบบบำนาญแห่งชาติอย่างต่อเนื่อง โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม นักวิชาการ พรรคการเมืองและคณะกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร
	4. ความเชื่อพื้นฐาน (Deep Core Beliefs)	ความเชื่อที่เห็นว่าบำนาญแห่งชาติจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเสมอภาคในสังคม และทำให้ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ พรรคการเมือง เช่น พรรคไทยสร้างไทย เสนอนโยบายเพิ่มเงินบำนาญ 3,000 บาทต่อเดือน เพื่อสนับสนุนผู้สูงอายุนักวิชาการ เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สนับสนุนนโยบายสวัสดิการ ภาคประชาสังคม เช่น เครือข่ายรัฐสวัสดิการเพื่อความเท่าเทียมและเป็นธรรม และเครือข่าย หน่วยงานภาครัฐ เช่น คณะกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร เสนอแนวทางการเพิ่มเบี้ยบำนาญตามอายุ
	5. ความเชื่อเกี่ยวกับนโยบาย (Policy Core Beliefs)	ความเชื่อว่าเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุต้องมีการแก้ไขโดยนโยบายที่เหมาะสมซึ่งก็คือการจัดให้มีบำนาญพื้นฐานให้กับประชาชน
	6. ความเชื่อรอง (Secondary Beliefs)	ความเชื่อในรายละเอียดของนโยบายบำนาญ เช่น การบริหารและกลไกในการจัดการ
	7. การรับมือกับการเปลี่ยนแปลง (Policy Change and Stability)	การนำรายงานของกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร ชุดที่ 25 สมัยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เรื่องแนวทางการเสนอกฎหมายบำนาญพื้นฐานแห่งชาติมาปรับปรุงเป็นร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติเพื่อต่อรัฐบาลในปี พ.ศ. 2562 และการใช้ความเชื่อของตนสร้างความเข้าใจและการสนับสนุนจากสาธารณชนและพรรคการเมือง

2. อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

2.1 กระแสการเมืองเป็นตัวผลักดันการเข้าสู่วาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติ พ.ศ. เนื่องจากรัฐบาลในขณะนั้นไม่มีนโยบายบำนาญแห่งชาติอย่างชัดเจน โดยอิงความเชื่อหลักที่ว่า “รัฐสงเคราะห์” ยังคงเป็นแนวทางที่เหมาะสม ไม่ใช่ “รัฐสวัสดิการ” ซึ่งถูกมองว่าเป็นภาระงบประมาณที่รัฐบาลไม่สามารถแบกรับได้ ความเชื่อนี้สะท้อนจากท่าทีของรัฐบาลไทยในหลายช่วงเวลา เช่น รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ที่มีแนวทางว่า “คนต้องออม” รัฐจะช่วยเหลือเฉพาะบางส่วนผ่านกองทุนการออมแห่งชาติ ในรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่เน้นการสงเคราะห์ผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบาง ผ่านการจัดสวัสดิการแบบจำกัด นโยบายในลักษณะนี้อาจสะท้อนถึงความขัดแย้งทางค่านิยมระหว่างรูปแบบการปกครองแบบสวัสดิการของรัฐและแนวทางดั้งเดิม ซึ่งเป็นผลมาจากการผสมผสานระหว่างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยและราชการ การไม่รับร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติอาจสะท้อนลักษณะของประเทศที่ยังอยู่ในขั้นตอนการพัฒนา โดยตามแนวคิดของ Riggs (1964) เรื่อง “ความขัดแย้งของวัฒนธรรมและค่านิยม” ซึ่งแสดงถึงความปะทะกันระหว่างแนวคิดดั้งเดิมกับแนวคิดสมัยใหม่ที่ยังไม่สามารถปรับเข้าหากันได้ ในกรณีนี้การไม่รับร่างกฎหมายนี้อาจเป็นผลมาจากการต่อต้านที่มาจากกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะที่ได้รับผลกระทบจากการปรับโครงสร้างงบประมาณ หรือการขาดความยืดหยุ่นในการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ อย่างไรก็ตาม การไม่สามารถเข้าสู่วาระนโยบายได้เป็นบทเรียนสำคัญสำหรับผู้ประกอบการนโยบายในการสร้างความเข้าใจและการสนับสนุนจากสาธารณชน รวมถึงการผลักดันให้พรรคการเมืองต่าง ๆ บรรจุนโยบายบำนาญแห่งชาติเป็นหนึ่งในแนวทางที่สำคัญ เพื่อทำให้เกิดการรับรู้ในประโยชน์ของระบบบำนาญพื้นฐานและผลักดันให้ประชาชนเลือกพรรคการเมืองที่มีแนวทางดังกล่าว

2.2 ปัญหาที่มาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และ 2560 ที่กำหนดว่า การเสนอกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเงินจะต้องได้รับการรับรองจากนายกรัฐมนตรีก่อน ทำให้การตัดสินใจเรื่องการเสนอกฎหมายเป็นเรื่องที่อยู่ในมือของบุคคลเดียว เมื่อผู้นำรัฐบาลไม่เห็นด้วยกับร่างกฎหมายก็จะไม่มีการรับรอง ทำให้กฎหมายถูกปิดตกไป ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงรัฐธรรมนูญในประเด็นนี้ โดยมอบอำนาจในการตัดสินใจให้แก่สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชน เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและความเป็นธรรมในการพิจารณากฎหมายที่มีผลกระทบสำคัญต่อชีวิตของประชาชน

2.3 การทำงานร่วมกันระหว่างพันธมิตรที่มีความเชื่อมโยงกันมีบทบาทสำคัญในการสร้างพลังผลักดันนโยบาย การร่วมมือระหว่างนักการเมืองในคณะกรรมการการสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎรที่สนับสนุนแนวทางบำนาญ นักวิชาการที่เชี่ยวชาญในนโยบายสวัสดิการ และภาคประชาสังคมที่มีความมุ่งหวังในการลดความเหลื่อมล้ำและเสมอภาค เป็นการสร้างเครือข่ายนโยบายที่แข็งแกร่ง ซึ่งมีศักยภาพในการผลักดันนโยบายสาธารณะให้ได้รับการพิจารณาจากรัฐบาล ในการนี้ควรมีการเสริมสร้างกลไกการ

เชื่อมโยงทางนโยบายที่ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบาย
ทั้งจากนักการเมือง นักวิชาการ และภาคประชาสังคม

2.4 แนวคิดพหุกระแสและเครือข่ายสนับสนุนนโยบายสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการ
วิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงนโยบาย ผ่านการทำงานร่วมกันของผู้ประกอบการนโยบายที่มีความเชื่อ
และมุมมองตรงกันในการผลักดันร่างพระราชบัญญัติบ้านาญแห่งชาติให้เข้าสู่วาระนโยบาย ถึงแม้ร่าง
กฎหมายดังกล่าวยังไม่สามารถเข้าสู่วาระนโยบายได้ แต่การทำงานร่วมกันในรูปแบบนี้ก็สามารถสร้างแรง
กระเพื่อมที่สำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจของผู้มีอำนาจ

2.5 การรับมือกับความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งสำคัญ โดยการนำรายงานของคณะกรรมการการ
สวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร จากชุดที่ 25 มาปรับปรุงเป็นร่างพระราชบัญญัติบ้านาญแห่งชาติในปี
พ.ศ. 2562 และการใช้องค์ความรู้และความเชื่อของผู้ประกอบการนโยบายในการสร้างความเข้าใจให้กับ
สาธารณชนและพรรคการเมืองเป็นการแสดงถึงการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การพัฒนา
และปรับปรุงร่างพระราชบัญญัติบ้านาญแห่งชาติให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคมที่มีการ
เปลี่ยนแปลง เป็นการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

2.6 การเสนอร่างพระราชบัญญัติบ้านาญแห่งชาติโดยภาคประชาชนถือเป็นการมีส่วนร่วมที่
สำคัญในการกำหนดนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการ
เสนอกฎหมายทำให้เกิดการสร้างควมรับผิดชอบทางการเมืองและการตัดสินใจที่เปิดกว้างและโปร่งใส
มากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในประเด็นที่สำคัญผ่านการมีส่วน
ร่วมในการสร้างนโยบายต่าง ๆ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการ
เข้าสู่วาระนโยบายบ้านาญแห่งชาติเพื่อให้ได้มุมมองต่อประเด็นต่าง ๆ เพิ่มเติมขึ้น

3.2 การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาถึงสมัย นายเศรษฐา ทวีสิน เป็นนายกรัฐมนตรี
ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาการผลักดันนโยบายต่อจากรัฐบาลชุดนี้

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

1. การบูรณาการกรอบแนวคิด MSF และ ACF ในการวิเคราะห์นโยบาย การวิจัยแสดงให้เห็นถึง
ความเชื่อมโยงระหว่าง กระแสปัญหา กระแสนโยบาย และ กระแสการเมือง ตามกรอบ MSF กับบทบาท
ของกลุ่มพันธมิตรเชิงนโยบายในกรอบ ACF ในการอธิบายปัจจัยที่ทำให้ร่างพระราชบัญญัติบ้านาญ
แห่งชาติไม่สามารถเข้าสู่วาระนโยบายได้

2. บทบาทของกลุ่มพันธมิตรเชิงนโยบายและความเชื่อร่วม องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับวิธีที่ความเชื่อ
และค่านิยมของกลุ่มพันธมิตรเชิงนโยบายส่งผลต่อกระบวนการผลักดันร่างพระราชบัญญัติ และความเชื่อที่

ไม่สอดคล้องระหว่างกลุ่มต่าง ๆ อาจก่อให้เกิดความล้มเหลวในการสร้างนันทมติและอาจขัดขวางกระบวนการนโยบายได้

3. การวิจัยได้ระบุปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น ความไม่ต่อเนื่องในนโยบายของรัฐบาล การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และระบบราชการที่ซับซ้อน เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าสู่วาระนโยบายของร่างพระราชบัญญัติ

4. ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าความไม่สอดคล้องระหว่างกลุ่มการเมืองและรัฐบาล การไม่มีนโยบายรัฐสวัสดิการเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ร่างพระราชบัญญัติบำนาญแห่งชาติไม่สามารถเข้าสู่วาระนโยบายได้

5. การมีกลยุทธ์ในการสร้างนันทมติระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ การสร้างพันธมิตรสนับสนุน และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอาจทำให้การผลักดันนโยบายไม่ประสบความสำเร็จด้วยข้อจำกัดที่เกิดจากปัจจัยการเมืองเป็นสำคัญ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2565). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2565. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ คอร์เปอเรชั่นส์.

กระทรวงสาธารณสุข. (2563). รายงานการใช้บริการโทรเวชในประเทศไทย. วันที่ค้นข้อมูล 11 กรกฎาคม

2567, เข้าถึงได้จาก <https://tmc.or.th/index.php/News/News-and-Activities/Telemedicine>

กระทรวงสาธารณสุข. (2563). รายงานค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของครัวเรือนในประเทศไทย. วันที่ค้นข้อมูล 19

กรกฎาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://ihppthaigov.net/sa22/publication/download/>

fl_1700627367561.pdf

คณะกรรมการสวัสดิการสังคม. (2564). แนวทางการเสนอกฎหมายบำนาญพื้นฐานแห่งชาติ. วันที่ค้น

ข้อมูล 16 กรกฎาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer2300/web/viewer.php>

ทีปกร จิริฐิตกุลชัย. (2566). จรินทร์ 'ยัน ไม่ปรับเกณฑ์จ่าย 'เบี้ยผู้สูงอายุ'- 'นักวิชาการ' มองรัฐไม่กล้าเก็บภาษี

คนรวย. วันที่ค้นข้อมูล 12 กรกฎาคม 2566, เข้าถึงได้จาก [https://www.isranews.org/article/](https://www.isranews.org/article/isranews-scoop/121050-gov- government-pension-VS-old-age-allowance-10-year-report.html)

isranews-scoop/121050-gov- government-pension-VS-old-age-allowance-10-year-report.html

ทำความเข้าใจปราคาฎ. (2564). เปิดตัวเลขเงินออมหลังเกษียณ 2.8-4 ล้านถึงจะอยู่รอด - ระบบบำนาญไทย

อันดับ 52 จาก 70 ประเทศ. วันที่ค้นข้อมูล 16 กรกฎาคม 2567, เข้าถึงได้จาก

<https://www.tcijthai.com/news/2021/3/scoop/11465>

วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์. (2552). การออกแบบระบบบำนาญแห่งชาติ นโยบายและการจัดการ. วันที่ค้นข้อมูล

16 กรกฎาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2013/04/d2010018.pdf>

วรเวศม์ สุวรรณระดา. (2552). *บำนาญพื้นฐานเพื่อการออกแบบระบบบำนาญแห่งชาติ (ระยะที่ 1)*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรเวศม์ สุวรรณระดา. (2558). *โครงการวิจัย ประเด็นบำนาญพื้นฐานเพื่อการออกแบบระบบบำนาญแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2565). *อนาคตประชากรไทย: ในวันที่การตายมากกว่าการเกิด*. วันที่ค้นข้อมูล 9 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.chula.ac.th/highlight/79067/>

สังคมผู้สูงอายุ. (2020). *ค่าใช้จ่ายในการดูแลระยะยาวของผู้สูงอายุ*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://elderlysociety.com/aging-financial/>

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). *รายงานความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ในประเทศไทย*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2565, เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_w3c/ewt_dl_link.php?filename=social&nid=10855

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). *รายงานสถิติประชากรประเทศไทย*. วันที่ค้นข้อมูล 11 กรกฎาคม 2567, เข้าถึงได้จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/survey_detail/iM

ภาษาอังกฤษ

Cairney, P., & Jones, M. D. (2016). Kingdon's Multiple Streams Approach: What Is the Empirical Impact of This Universal Theory?. *Policy Studies Journal*, 44(1), 37-58.

Kingdon, J. W. (1984). *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. Boston: Little, Brown.

Riggs, F. W. (1964). *Administration in Developing Countries: The Theory of Prismatic Society*. Boston, Massachusetts: Houghton Mifflin.

Sabatier, P. A., & Jenkins-Smith, H. C. (1993). *Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach*. Boulder, Colorado: Westview Press.

การวิเคราะห์นโยบายการส่งเสริมเครดิตคาร์บอนเพื่อพัฒนา ความยั่งยืนชุมชนประเทศไทย

An Analysis of Carbon Credit Promotion Policy for Community Sustainability Development in Thailand

อดิศร วังมูล (Adisorn Wangmoon)¹

อนูรัตน์ อนันตนาธร (Anurat Anantanatorn)²

¹นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์และความมั่นคง คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

Doctor of Philosophy Program in Strategy and Security, Faculty of Political Science and Law,
Burapha University

²รองศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา

Associate Professor, Dr., Lecturer, Faculty of Political Science and Law Burapha University

E-mail: Adisorn.wangmoon@hotmail.com

Received: 15 September 2025

Revised: 19 September 2025

Accepted: 25 September 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อวิเคราะห์นโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมการจัดการเครดิตคาร์บอนเพื่อความยั่งยืนของชุมชน (2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ และ (3) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของนโยบายดังกล่าว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่มแบบออนไลน์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้กำหนดนโยบายระดับชาติ ผู้ปฏิบัติในระดับพื้นที่ ผู้นำองค์กรชุมชน ภาคประชาสังคม ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเครดิตคาร์บอน สมาชิกชุมชน และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา พบว่า นโยบายการส่งเสริมเครดิตคาร์บอนเพื่อเศรษฐกิจชุมชนมีเป้าหมายเพื่อช่วยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยยึดหลักเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมและใช้กลไกตลาดควบคู่กับการมีส่วนร่วมของประชาชน จุดเน้นสำคัญของนโยบาย ได้แก่ (1) การส่งเสริมให้ชุมชนสร้างเครดิตคาร์บอนผ่านกิจกรรม เช่น การปลูกป่า เพื่อนำไปจำหน่ายในตลาดคาร์บอนเพื่อสร้าง

รายได้ (2) การเปิดโอกาสให้ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาคประชาสังคมเข้าร่วมในกิจกรรมลดคาร์บอน (3) การเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในการบริหารจัดการและรับประโยชน์จากโครงการ (4) การใช้กลไกตลาดคาร์บอนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ (5) การเชื่อมโยงนโยบายกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายยังเผชิญกับข้อจำกัดสำคัญ ได้แก่ ความซับซ้อนของกระบวนการและเนื้อหาทางเทคนิคที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูง ความไม่ชัดเจนของกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ ความเข้าใจที่จำกัดของเจ้าหน้าที่และชุมชนในกระบวนการดำเนินงาน และระบบผลตอบแทนที่ยังไม่สามารถจูงใจให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ: การวิเคราะห์นโยบาย, เครดิตคาร์บอนเพื่อเศรษฐกิจชุมชน, การนำนโยบายไปปฏิบัติ

Abstract

This research article aims to: (1) analyze the government's policy on carbon credit management to enhance community sustainability; (2) examine the implementation process of the policy; and (3) identify key challenges and limitations. The study employs a qualitative research methodology, utilizing documentary analysis, in-depth interviews, and online focus group discussions. The key informants include central-level policymakers, local implementers, community leaders participating in the program, civil society organizations engaged in environmental conservation, community members, carbon credit management experts, and private sector actors involved in carbon credit trading.

The findings indicate that the policy for promoting community-based carbon credit was designed to incentivize stakeholder participation in greenhouse gas reduction efforts. Grounded in the principles of environmental economics, the policy leverages both market-based mechanisms and participatory approaches. Its core objectives include: (1) encouraging communities to generate carbon credits through activities such as reforestation, enabling them to trade these credits for additional income; (2) creating financial and social incentives for private sector actors, civil society, and the general public to engage in carbon reduction initiatives; (3) empowering communities to take ownership in managing, implementing, and benefiting from carbon reduction projects; (4) utilizing the carbon market to foster long-term natural resource conservation and behavioral change in production and consumption patterns; and (5) aligning local policies with the Sustainable Development Goals (SDGs).

Nevertheless, the policy implementation faces several constraints. These include its technical complexity, which often necessitates the engagement of high-cost experts; unclear legal and regulatory frameworks; limited capacity and understanding among local officials and community members regarding operational procedures; and inadequate direct benefits for individual participants. These challenges have resulted in limited community engagement and low participation from local conservation groups.

Keywords: Policy Analysis, Community Carbon credit, Policy Implementation

บทนำ

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) เป็นประเด็นเร่งด่วนระดับโลกที่มีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับรูปแบบการผลิตและการบริโภคของมนุษย์ในยุคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse Gases) ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน (Global Warming) ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสภาพอากาศที่รุนแรงมากขึ้น เช่น ปรากฏการณ์เอลนีโญ (El Niño) ลานีญา (La Niña) อุทกภัย วาตภัย และภัยแล้งที่ทวีความถี่และความรุนแรงขึ้น จากสถานการณ์ที่กล่าวมาประชาคมโลกได้ร่วมมือกันภายใต้ “ความตกลงปารีส” (Paris Agreement) เพื่อกำหนดเป้าหมายการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกไม่ให้เพิ่มขึ้นเกิน 2 องศาเซลเซียส และมุ่งสู่เป้าหมาย 1.5 องศาเซลเซียส เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายดังกล่าว ประเทศไทยดำเนินนโยบายการส่งเสริม “ตลาดคาร์บอนเครดิต” (Carbon Credit Market) โดยใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมเข้ามากำหนดกลไกราคาและแรงจูงใจให้แก่ผู้ที่สามารถลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้

องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) ได้จัดตั้งโครงการ “Thailand Voluntary Emission Reduction Program (T-VER)” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เพื่อส่งเสริมให้หน่วยงาน องค์กร และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลดก๊าซเรือนกระจกอย่างสมัครใจ โดยการดำเนินกิจกรรมที่ส่งผลให้เกิดการลดหรือดูดซับก๊าซเรือนกระจก เช่น การปลูกป่า การทำเกษตรอินทรีย์ การจัดการขยะ พลังงานหมุนเวียน และกิจกรรมอนุรักษ์อื่น ๆ ซึ่งสามารถรับรองเป็นคาร์บอนเครดิต และนำไปจำหน่ายให้กับหน่วยงานหรือธุรกิจที่ต้องการชดเชยการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของตนเอง

โครงการสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนและนำไปสู่การพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้ อย่างไรก็ตาม นโยบายยังไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนมากพอและชุมชนที่เข้าร่วมยังมีน้อย

จากบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษา นโยบายการส่งเสริมคาร์บอนเครดิตเพื่อเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบาย การขับเคลื่อนเชิงนโยบายสู่ระดับปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ตลอดจนผลลัพธ์และข้อจำกัดของการดำเนินการ

ทั้งนี้เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนานโยบายด้านสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์นโยบายการส่งเสริมคาร์บอนเครดิตเพื่อเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของการขับเคลื่อนนโยบายคาร์บอนเครดิตเพื่อเศรษฐกิจชุมชน
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงและพัฒนานโยบายคาร์บอนเครดิตให้สามารถขับเคลื่อนได้อย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน

ขอบเขตของการวิจัย

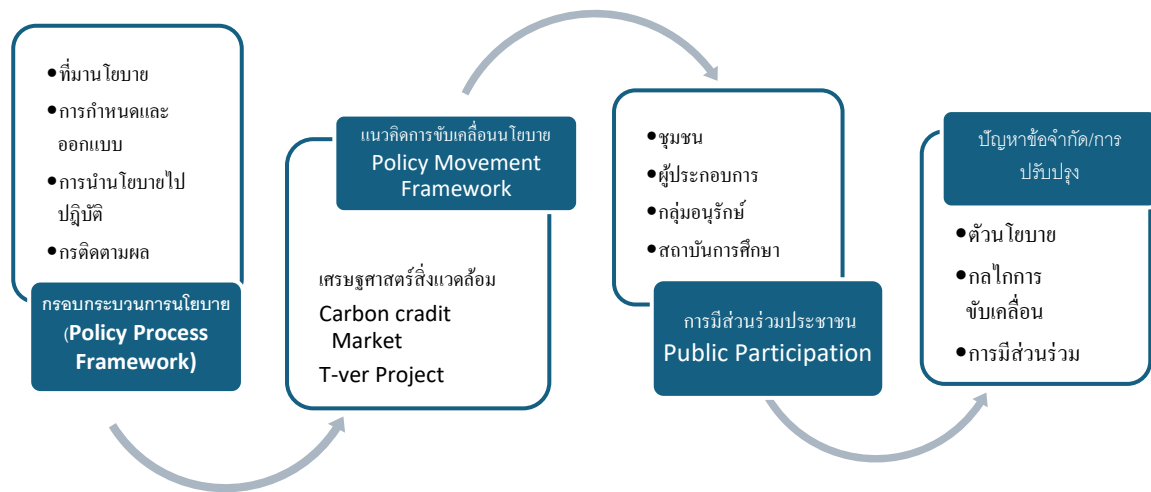
1. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การวิจัยมุ่งเน้นศึกษานโยบายคาร์บอนเครดิตเพื่อเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย โดยครอบคลุม (1) ที่มาของนโยบายและแนวคิดเชิงนโยบาย, (2) กลไกและกระบวนการขับเคลื่อนนโยบาย และ (3) ผลกระทบ ปัญหา และข้อจำกัดของนโยบายในการสร้างเศรษฐกิจชุมชนจากคาร์บอนเครดิต

2. **ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย** ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) ตัวแทนภาคเอกชนผู้ซื้อคาร์บอนเครดิต ผู้นำชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ และองค์กรชุมชนผู้ผลิตคาร์บอนเครดิต นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมและนโยบายพลังงาน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการกำกับนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน

3. **ขอบเขตด้านระยะเวลา** การศึกษานี้ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เริ่มมีการดำเนินนโยบายคาร์บอนเครดิตในประเทศไทย (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557) จนถึงปัจจุบัน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจะดำเนินการระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2566 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2568

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดของการวิจัยฉบับนี้ อิงจากแนวคิดและทฤษฎีด้าน กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process) โดยเฉพาะแนวทางที่เน้นการวิเคราะห์เชิงระบบ ได้แก่

1. **กรอบกระบวนการนโยบาย (Policy Process Framework)** อธิบายขั้นตอนของนโยบายตั้งแต่การกำหนดปัญหา การจัดวางนโยบาย การกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผล ซึ่งเหมาะสมกับการวิเคราะห์การกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายคาร์บอนเครดิตในระดับประเทศและท้องถิ่น

2. **แนวคิดเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม (Environmental Economics)** ใช้อธิบายบทบาทของกลไกตลาดคาร์บอนเครดิตที่ช่วยให้เกิดการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกโดยสมัครใจ ผ่านแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ และการประเมินมูลค่าของการลดมลพิษในรูปของเครดิต

3. **แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)** เน้นการศึกษารoles บทบาทของภาคประชาชน ชุมชน และภาคเอกชนในกระบวนการผลิตและจำหน่ายคาร์บอนเครดิต การรับรู้และการเข้าถึงกลไกนโยบาย และการมีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการ

กรอบแนวคิดการวิจัยสังเคราะห์ขึ้นโดยใช้แนวทางข้างต้นร่วมกัน เพื่อวิเคราะห์ประเด็นหลักได้แก่ (1) การกำหนดนโยบายคาร์บอนเครดิตของรัฐ, (2) กลไกการขับเคลื่อนเชิงนโยบายสู่ระดับพื้นที่, (3) ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และ (4) ผลกระทบ ปัญหา และข้อเสนอเชิงนโยบาย

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษานี้เนื่องจากวรรณกรรมหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่

1. **แนวคิดและทฤษฎีด้านนโยบายสาธารณะ** งานของ Easton (1965), Dunn (2018), และ Sabatier (2007) ให้กรอบวิเคราะห์กระบวนการนโยบายทั้งในเชิงวัฏจักรและเชิงเครือข่าย โดยเน้นความสัมพันธ์

ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ขณะที่แนวคิด "Multiple Streams Framework" ของ Kingdon (1995) อธิบายการจัดวาระนโยบายโดยใช้โอกาสเชิงนโยบาย (Policy Window)

2. แนวคิดเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม Pearce (1998) และ Tietenberg (2006) ซึ่งให้เห็นบทบาทของกลไกตลาดในการลดมลพิษ โดยเน้นการวางระบบคาร์บอนเครดิต (Cap and Trade/ Carbon Offset) เพื่อส่งเสริมให้ผู้ปล่อยมลพิษลดปริมาณการปล่อยโดยไม่กระทบต่อระบบเศรษฐกิจ

3. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ใช้ให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบทบาทของภาคประชาชน ชุมชน และภาคเอกชนในกระบวนการผลิตและจำหน่ายคาร์บอนเครดิต การรับรู้และการเข้าถึงกลไกนโยบาย และการมีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการ

4. งานวิจัยเกี่ยวกับคาร์บอนเครดิตและ T-VER ในประเทศไทย งานขององค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (อบก.) เช่น รายงาน Thailand Voluntary Emission Reduction Program T-VER ปี 2565 และรายงานการประเมินผลโครงการปลูกป่าเพื่อเครดิตคาร์บอน (2564) รวมถึงงานวิจัยของชาญชัย (2565) และวิไลวรรณ (2564) ที่ศึกษาเรื่องความรู้ ความเข้าใจ และข้อจำกัดในการเข้าถึงระบบคาร์บอนเครดิตของชุมชน

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การเก็บข้อมูลจากเอกสารทางราชการ ผลงานวิชาการ และสัมภาษณ์เชิงลึก และสัมภาษณ์กลุ่ม จากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลัก ประกอบไปด้วย ผู้กำหนดนโยบาย เช่น ผู้บริหาร องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (อบก.) ผู้ดำเนินการระดับพื้นที่ ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก ภาคประชาสังคม ได้แก่ ผู้แทนมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ได้แก่ ผู้ประกอบการที่ซื้อเครดิตคาร์บอน ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้แทนชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายสิ่งแวดล้อม

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล ใช้วิธี การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีแบบคำถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) ประกอบกับ การวิเคราะห์เอกสาร ได้แก่ รายงานของ อบก., แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานผลโครงการ T-VER, ข้อตกลงปารีส และบทความทางวิชาการ

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธี การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงอุปนัย (Inductive Content Analysis) โดยจำแนกข้อมูลตามประเด็นในกรอบแนวคิด ได้แก่ กระบวนการกำหนดนโยบาย กลไกการขับเคลื่อน การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอเชิงนโยบาย

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้วิธีการ ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า Triangulation) ได้แก่ การเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่ม การวิเคราะห์เอกสารประกอบ และการสังเคราะห์จากงานวิจัยเดิม เพื่อยืนยันความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล

ผลการศึกษา

การวิเคราะห์นโยบายรัฐบาลในการส่งเสริมการจัดการคาร์บอนเครดิตเพื่อเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้มีการสรุปเนื้อหาการศึกษา ดังนี้

ข้อค้นพบที่ 1 การวิเคราะห์นโยบายการส่งเสริมเครดิตคาร์บอนเพื่อเศรษฐกิจชุมชน พบว่า

นโยบายเครดิตคาร์บอนของประเทศไทย มีที่มาจากปัจจัยเงื่อนไขที่เป็นกระแสสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ กระแสปัญหา ได้แก่ ผลกระทบและความกังวลของโลกที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก หรือภาวะโลกร้อน กระแสนโยบายข้อเรียกร้องของสังคมในประเทศที่ต้องการให้รัฐบาลมีนโยบายในการลดภาวะโลกร้อน และกระแสการเมืองที่มาจากข้อตกลงของนานาชาติด้านการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะพิธีสารเกียวโต Kyoto Protocol และ ข้อตกลงปารีส Paris Agreement

การกำหนดและการออกแบบนโยบาย ใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมเพื่อจูงใจให้ผู้สร้างก๊าซเรือนกระจกเข้าร่วมโครงการ และใช้มาตรฐานของสากลและของประเทศไทยเป็นตัวกำกับ โครงการเครดิตคาร์บอนเพื่อเศรษฐกิจชุมชน เป็นโครงการต่อยอด T-VER ที่ต้องการจะขยายโครงการการลดก๊าซเรือนกระจกมาสู่ภาคประชาชน เช่น ป่าชุมชน วิสาหกิจชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือกลุ่มอนุรักษ์ ที่เป็นผู้สร้างเครดิตจากกิจกรรม โดยมีจุดมุ่งหมาย

1. ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนผ่านกิจกรรมที่ลดการปล่อยคาร์บอน สนับสนุนให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมที่ช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ที่สามารถสร้างเครดิตคาร์บอนเช่น การปลูกป่า การเกษตรอินทรีย์ และจำหน่ายในตลาดคาร์บอน เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน

2. สร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ใช้ระบบเครดิตคาร์บอนเป็นเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อให้เกิดผลตอบแทนจากการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การลดการเผาเศษวัสดุการเกษตร หรือการใช้เทคโนโลยีลดมลพิษ กระตุ้นให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมในกิจกรรมลดคาร์บอน

3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม ให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา บริหารจัดการ และรับประโยชน์จากโครงการลดคาร์บอน ยกย่องขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และองค์กรชุมชนในการพัฒนาโครงการและบริหารจัดการเครดิตคาร์บอน

4. เสริมสร้างความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ใช้กลไกตลาดคาร์บอนเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระยะยาวปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตและการบริโภคในชุมชนให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

5. เชื่อมโยงนโยบายท้องถิ่นกับกรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) สนับสนุน การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเป้าหมายด้านสภาพภูมิอากาศ (SDG 13) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (SDG 15) และการขจัดความยากจน (SDG 1)

การขับเคลื่อนนโยบายเครดิตคาร์บอนของประเทศไทย รัฐบาลได้จัดตั้งองค์การบริหารก๊าซเรือนกระจก อบก. (องค์กรมหาชน) เป็นองค์กรที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับก๊าซเรือนกระจกต้องลดปริมาณก๊าซเรือนกระจก และได้จัดทำโครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจตามมาตรฐานของประเทศไทย (Thailand Voluntary Emission Reduction Program) เรียกย่อว่า T-VER ซึ่งเป็นกลไกที่มีเป้าหมายในการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในประเทศ และใช้กลไกการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมกับขับเคลื่อนโครงการทั้งในบทบาทของผู้กำกับมาตรฐานและการสร้างตลาดเครดิตคาร์บอน ได้แก่ ภาครัฐ อบก. บทบาทของผู้ผลิตและผู้ขายเครดิตคาร์บอน ได้แก่ ภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มอนุรักษ์ บทบาทของกลุ่มผู้ใช้หรือผู้ซื้อเครดิตคาร์บอน ได้แก่ รัฐวิสาหกิจ ผู้ประกอบการ และบทบาทของพี่เลี้ยง ได้แก่ ภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษา เป็นต้น

นโยบายการส่งเสริมเครดิตคาร์บอนเพื่อเศรษฐกิจชุมชนภายใต้โครงการ T-VER เป็นนโยบายที่ดี มีจุดมุ่งหมายที่ดี แต่การออกแบบนโยบายและเงื่อนไขในการปฏิบัติ มีกระบวนการที่ซับซ้อน และมีความเป็นเทคนิควิชาการที่สูง เข้าใจยาก และยากต่อการที่ประชาชนหรือชุมชนจะปฏิบัติต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญที่มีค่าใช้จ่ายสูงในการประเมินค่าเครดิตคาร์บอน เป็นข้อจำกัดของการเข้าร่วมของชุมชน ทำให้มีชุมชนเข้าร่วมค่อนข้างน้อย

ผลการดำเนินโครงการเครดิตคาร์บอนสำหรับชุมชน ประสบผลสำเร็จในหลายโครงการ เช่น ชุมชนบ้านสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนคาร์บอนต่ำ บ้านม่วงค่อมจังหวัดอุดรธานี โครงการธนาคารต้นไม้บ้านเขาพลู จังหวัดชุมพร โครงการป่าชุมชน บ้านห้วยสะพานจังหวัดกาญจนบุรี และชุมชนป่าชุมชนบ้านไค้งตาบง จังหวัดเพชรบุรี ที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมเครดิตคาร์บอนเพื่อชุมชน สามารถสร้างรายได้จากการขายเครดิตคาร์บอน สามารถรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม สร้างความสามัคคี สร้างเสริมสุขภาพด้วยเกษตรอินทรีย์ แต่มีหลายโครงการที่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไม่มีทุน และไม่มีพี่เลี้ยง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จได้แก่ ภาวะผู้นำของผู้นำกลุ่มหรือชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิก การมีแผนปฏิบัติที่ และการมีพี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

ข้อค้นพบที่ 2 การวิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัด ของนโยบาย

1. ปัญหาและข้อจำกัดในระดับนโยบาย ระดับนโยบายเป็นการออกแบบและวางกรอบเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนนโยบายคาร์บอนเครดิตเพื่อสังคม ได้แก่ 1.1 ปัญหาการขาดความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ การบังคับใช้นโยบายคาร์บอนเครดิตในประเทศไทยต้องการความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน 1.2 การจัดสรรงบประมาณและไม่ตรงกับความต้องการ 1.3 ความไม่ชัดเจนในกฎหมายและการบังคับใช้ รวมถึงความซ้ำซ้อนของกฎหมายหลายฉบับและหลายหน่วยงาน

2. ปัญหาและข้อจำกัดในระดับการปฏิบัติ นโยบายเครดิตคาร์บอนเพื่อเศรษฐกิจชุมชนเป็นนโยบายที่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจสูงเพราะนโยบายเชิงเศรษฐศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมที่มีเทคนิคและ

วิชาการต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ที่มีความเข้าใจ เช่น เศรษฐศาสตร์ การประเมินสิ่งแวดล้อม และการประมาณการ ซึ่งปัญหาและข้อจำกัด ในระดับการปฏิบัติ ได้แก่ ความยากในการขั้นตอนและกระบวนการติดตามและประเมินผล ข้อจำกัดทางเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐานระบบเทคโนโลยี โปรแกรมต่าง ๆ ขาดเจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญและชำนาญเชิงเทคนิค

3. ปัญหาและข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาโครงการคาร์บอนเครดิตเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากชุมชนเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการดำเนินโครงการ แต่การเข้าร่วมของชุมชน มักประสบกับข้อจำกัดหลายประการดังนี้ 3.1 ความไม่เข้าใจในแนวคิดและกระบวนการของคาร์บอนเครดิต 3.2 การขาดเงินทุน 3.3 การขาดแรงจูงใจและผลประโยชน์ที่เห็นได้ชัด

การอภิปรายผล

การกำหนดนโยบายการขับเคลื่อนนโยบายเครดิตคาร์บอนของประเทศไทยภายใต้กลไก T-VER เป็นความพยายามที่ชัดเจนของรัฐในการนำ กลไกตลาด (Market-based Mechanism) มาใช้ในฐานะเครื่องมือเชิงนโยบายเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยไม่ใช้วิธีการควบคุมแบบบังคับ (Command and Control) ที่มักพบในนโยบายสิ่งแวดล้อมในอดีตการนำกลไก T-VER เข้ามาใช้ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน ที่เน้น การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีศักยภาพในการผลิตพลังงานหมุนเวียน และผู้ประกอบการอุตสาหกรรมที่ต้องการสร้างภาพลักษณ์ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (CSR/ESG)

ดังนั้นกลไกคาร์บอนเครดิตในรูปแบบ T-VER นั้นจัดอยู่ในหมวดหมู่ของ Incentive-based Instruments ที่ใช้ แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมให้หันมาใส่ใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากเครื่องมือแบบเดิมที่เน้นการควบคุมโดยกฎหมายหรือบทลงโทษ

การขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

นโยบาย “คาร์บอนเครดิตเพื่อเศรษฐกิจในชุมชน เป็นแนวทางการพัฒนาที่มีเป้าหมายในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกควบคู่ไปกับการสร้างความยั่งยืนทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่นที่มักเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำและขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมการวิเคราะห์ผลของนโยบาย จึงต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งในแง่ของประสิทธิภาพ ผลกระทบ และความยั่งยืนระยะยาว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลนโยบายการบริหารก๊าซเรือนกระจกของประเทศไทย การขับเคลื่อนนโยบายเครดิตคาร์บอนของประเทศไทย ภายใต้โครงการ T-VER (Thailand Voluntary Emission Reduction Program) ดำเนินการผ่านการออกแบบกลไกที่มีลักษณะเฉพาะ ทั้งในเชิงโครงสร้างองค์กร เครื่องมือ และกระบวนการ ซึ่งสามารถอภิปรายได้ใน 4 กลไกหลักดังนี้:

1. กลไกเชิงสถาบัน (Institutional Mechanism) ประเทศไทยได้จัดตั้ง องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) หรือ อบก. ทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการกำหนดแนวนโยบายมาตรฐาน และระบบการดำเนินงานสำหรับโครงการลดก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะในรูปแบบคาร์บอนเครดิต อบก. มีบทบาทในการ

1.1 พัฒนาและประกาศ ระเบียบวิธี (Methodology) สำหรับการลดก๊าซเรือนกระจก

1.2 รับรอง (Accreditation) โครงการที่เข้าร่วม

1.3 ตรวจสอบและรับรองผลการลดก๊าซ

1.4 ออกใบรับรองคาร์บอนเครดิต (Carbon Credit Certificate)

กลไกนี้สะท้อนถึงการสร้าง “ระบบราชการ” หรือ Top – Down แต่มีความเป็นอิสระมากกว่า มีลักษณะเป็นระบบราชการกึ่งอิสระ หรือ Service Delivery Unit (SDU) ที่สามารถทำงานเชิงเทคนิคได้อย่างคล่องตัว และพ้นจากข้อจำกัดของระบบราชการแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับแนวคิดระบบราชการแบบใหม่ที่สำนักงาน กพร. ได้นำมาใช้ เช่น สำนักงานพัฒนาระบบรัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) สอดคล้องกับงานวิจัย Michaelowa & Buen (2012) วิเคราะห์กลไกตลาดใน โครงการ CDM (Clean Development Mechanism) ของ UNFCCC ในประเทศกำลังพัฒนา พบว่า ความสำเร็จของโครงการขึ้นอยู่กับโครงสร้างสถาบันที่มีความชัดเจน ระบบการรับรองที่โปร่งใส และการเข้าถึงข้อมูลของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับข้อเสนอแนะของงานวิจัยนี้ในกรณีของ T-VER “Strong institutions and capacity building are key to effective carbon market mechanisms in developing countries.” (Michaelowa & Buen, 2012)

2. กลไกเครื่องมือเชิงนโยบาย (Policy Instruments Mechanism) กลไกที่ใช้ในการขับเคลื่อนนโยบายนี้มีลักษณะเด่นคือ การใช้กลไกตลาด Market-based Mechanism) โดยเฉพาะ

2.1 Incentive-based Instrument: ให้ผลตอบแทนในรูปของคาร์บอนเครดิตแก่ผู้ที่สามารถลดก๊าซเรือนกระจกได้

2.2 Voluntary Approach: การเข้าร่วมโครงการเป็นไปโดยสมัครใจ ส่งเสริมแรงจูงใจทางบวกมากกว่าการบังคับโดยกฎหมาย

2.3 Measurement, Reporting, Verification (MRV): ใช้มาตรฐานทางเทคนิคเพื่อความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของผลการดำเนินงาน

เครื่องมือเหล่านี้สร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนและภาคประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเมธ สุวรรณวลัยกร (2563) ศึกษาแนวทางการออกแบบกลไกคาร์บอนเครดิตในประเทศไทย พบว่า การดำเนินโครงการ T-VER ภายใต้ อบก. มีลักษณะเป็นกลไกแบบสมัครใจที่มีความยืดหยุ่นสูง เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย และสามารถสร้างแรงจูงใจให้ภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมได้ โดยเฉพาะกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมและชุมชนพลังงานทดแทน “กลไกสมัครใจอย่าง T-VER ช่วยให้เกิดการเรียนรู้เชิงนโยบายแบบค่อยเป็นค่อยไป และลดแรงต้านจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ในระยะเริ่มต้น” (สุเมธ สุวรรณวลัยกร, 2563) และงานวิจัยของ Newell, Pattberg and Schroeder (2012) ศึกษาการกำกับดูแลด้านสภาพภูมิอากาศในระดับโลก โดยเน้นการกระจายอำนาจให้ภาคเอกชนและองค์กรนอกภาครัฐเข้ามามีบทบาท พบว่า ระบบสมัครใจ (voluntary carbon markets) สามารถทำงานได้มีประสิทธิภาพในบริบทที่รัฐบาลทำหน้าที่เป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” มากกว่า “ผู้ควบคุมโดยตรง”

อย่างไรก็ตามกลไกทางนโยบาย ข้างต้น ก็ประสบปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ ได้แก่ ความซับซ้อนในกระบวนการขึ้นทะเบียนและรับรองโครงการ มีต้นทุนในการดำเนินการสูง ขาดองค์ความรู้ในระดับท้องถิ่น ข้อยกจำกัดด้านบุคลากรและหน่วยงานตรวจสอบภายนอกที่ผ่านการรับรอง

3. กลไกเครือข่ายและความร่วมมือ (Collaborative Mechanism) การขับเคลื่อน T-VER ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลากหลายภาคส่วน ได้แก่ หน่วยงานรัฐ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและกระทรวงพลังงาน อปท. ภาคเอกชน: โรงงานอุตสาหกรรม พลังงานทดแทน องค์กรที่ต้องการลดคาร์บอน ฟุตพริ้นท์ ภาควิชาการ/NGO: สนับสนุนการวิจัย พัฒนาองค์ความรู้ และให้คำปรึกษาทางเทคนิค บริษัทตรวจสอบบุคคลที่สาม (Third-party Verifier): ทำหน้าที่ตรวจสอบและรับรองผลอย่างอิสระ กลไกความร่วมมือนี้ช่วยกระจายบทบาทความรับผิดชอบ และสร้างระบบธรรมาภิบาลในการดำเนินโครงการ

4. กลไกการเรียนรู้และขยายผล (Scaling & Learning Mechanism) โครงการ T-VER ยังอยู่ในระยะพัฒนา จึงมีการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในองค์กรและระดับพื้นที่ เช่น: จัดอบรมและสร้างศักยภาพให้กับภาคประชาชนและชุมชน การจัดทำคู่มือ มาตรฐาน และแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นระบบ การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ระบบขึ้นทะเบียนออนไลน์ ฐานข้อมูลคาร์บอนเครดิต กลไกนี้ช่วยให้เกิดการขยายผลจากโครงการต้นแบบ ไปสู่พื้นที่อื่น และยกระดับความเข้าใจของสังคมโดยรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของ อาริรัตน์ บุญเจริญ และคณะ (2565) วิเคราะห์ผลลัพธ์ของการดำเนินงานโครงการ T-VER ในชุมชน พบว่าการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นยังมีข้อจำกัด เนื่องจากขาดความเข้าใจในหลักเกณฑ์เชิงเทคนิค และความพร้อมของบุคลากร ส่งผลให้การเข้าร่วมโครงการยังอยู่ในวงจำกัด งานวิจัยนี้เสนอให้มีการปรับปรุงกลไกสนับสนุนระดับพื้นที่ เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถเป็น “ผู้เล่นหลัก” แทนการพึ่งพาภาคเอกชนเพียงฝ่ายเดียว

อย่างไรก็ตามกลไกทั้ง 4 ประการนี้สามารถอธิบายเชื่อมโยงด้วย แนวคิด Policy Design และ Policy Tools Approach ที่ชี้ให้เห็นว่าการออกแบบนโยบายที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยองค์ประกอบหลากหลาย ทั้งองค์กรกลาง เครื่องมือที่เหมาะสม กระบวนการมีส่วนร่วม และระบบการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ การใช้ กลไกแบบผสม (Hybrid Mechanism) ที่ผสมผสานระหว่างตลาด องค์กรรัฐ และภาคประชาชน ยังแสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลไทยในการออกแบบนโยบายที่ยืดหยุ่น ทันสมัย และสอดคล้องกับมาตรฐานสากล

อภิปราย ปัญหาและข้อจำกัดนโยบาย

แม้ว่านโยบายเครดิตคาร์บอนของประเทศไทยภายใต้กลไก T-VER (Thailand Voluntary Emission Reduction Program) จะเป็นกลไกที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในการลดการปล่อย

ก๊าซเรือนกระจก และได้รับการออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศกำลังพัฒนา หากแต่ในทางปฏิบัติกลับประสบกับอุปสรรคและข้อจำกัดหลายประการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินนโยบาย และขีดความสามารถในการขยายผลในระยะยาว โดยสามารถสังเคราะห์ประเด็นปัญหาหลักได้ดังต่อไปนี้

1. ความซับซ้อนทางเทคนิคและข้อจำกัดเชิงวิชาชีพ การดำเนินโครงการ T-VER จำเป็นต้องปฏิบัติตามแนวทางและระเบียบวิธีทางวิชาการที่มีความซับซ้อนสูง โดยเฉพาะการประเมินและคำนวณปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ลดลง การจัดทำรายงานตามกระบวนการวัด รายงาน และตรวจสอบ (Measurement, Reporting and Verification: MRV) ตลอดจนการขึ้นทะเบียนและการรับรองเครดิตคาร์บอน ซึ่งต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะทางจากหน่วยงานหรือบริษัทภายนอก ส่งผลให้กลุ่มที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร เช่น ชุมชนท้องถิ่น เกษตรกรรายย่อย หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่สามารถเข้าร่วมโครงการได้อย่างทั่วถึง

2. การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นที่ยังจำกัด แม้กลไก T-VER จะเป็นระบบภาคสมัครใจที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายกลุ่มเข้ามามีบทบาท แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นยังมีลักษณะจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทหรือชุมชนขนาดเล็ก ที่ยังขาดความเข้าใจในกลไกตลาดคาร์บอน ขาดบุคลากรที่มีทักษะด้านเทคนิค ตลอดจนไม่มีงบประมาณในการริเริ่มโครงการด้วยตนเอง ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงประโยชน์จากนโยบายนี้

3. โครงสร้างตลาดคาร์บอนที่ยังไม่สมบูรณ์ การดำเนินกลไกคาร์บอนเครดิตในประเทศไทยยังคงเผชิญกับปัญหาในด้านโครงสร้างตลาดที่ไม่ชัดเจน ขาดกลไกการกำหนดราคาที่เป็นธรรมและโปร่งใส ตลอดจนขาดระบบกลางที่เอื้อให้ผู้ซื้อและผู้ขายคาร์บอนเครดิตสามารถเข้าถึงและดำเนินการได้อย่างสะดวกและปลอดภัย ส่งผลให้ตลาดคาร์บอนยังไม่สามารถสร้างแรงจูงใจเชิงเศรษฐกิจในวงกว้าง และไม่เอื้อต่อผู้ประกอบการรายเล็ก

4. การบูรณาการกับนโยบายอื่นยังไม่เป็นระบบ นโยบาย T-VER ยังไม่มีการเชื่อมโยงเชิงกลยุทธ์กับนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน อื่น ๆ อย่างเป็นรูปธรรม เช่น นโยบายการจัดการของเสีย พลังงานทดแทน หรือการเกษตรยั่งยืน ส่งผลให้การดำเนินงานในระดับพื้นที่ยังขาดความต่อเนื่อง และไม่สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการยกระดับผลลัพธ์เชิงระบบ

5. การติดตามและประเมินผลที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ กลไกในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลของนโยบาย T-VER ยังไม่เป็นระบบและขาดความต่อเนื่อง โดยเฉพาะการรายงานข้อมูลในระดับพื้นที่ การประเมินความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจและผลกระทบต่อสังคมยังไม่มีเครื่องมือที่ชัดเจน นอกจากนี้ ยังขาดกลไกอิสระในการตรวจสอบความโปร่งใสและรับฟังข้อร้องเรียนจากประชาชน ซึ่งอาจกระทบต่อความน่าเชื่อถือของระบบในระยะยาว

บทสรุป แม้นโยบายเครดิตคาร์บอนของประเทศไทยภายใต้กลไก T-VER จะเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างยั่งยืน หากแต่ยังเผชิญกับอุปสรรคในหลากหลายมิติ

ทั้งในเชิงเทคนิค โครงสร้างการมีส่วนร่วม และกลไกตลาด ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงและเสริมสร้างให้มีความพร้อมทั้งด้านทรัพยากร มาตรการสนับสนุน และการบูรณาการกับนโยบายอื่น ๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อให้กลไกนี้สามารถขยายผลได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. การพัฒนาชุดเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับพื้นที่ ควรมีการจัดทำคู่มือปฏิบัติ (Guidelines) และชุดเครื่องมือที่เหมาะสมกับลักษณะของผู้ดำเนินโครงการในแต่ละกลุ่ม เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชน เกษตรกรรายย่อย หรือผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม โดยเนื้อหาควรครอบคลุมขั้นตอนการดำเนินโครงการ T-VER ตั้งแต่การวางแผน การคำนวณปริมาณการลดก๊าซเรือนกระจก การจัดทำรายงาน ไปจนถึงกระบวนการรับรองเครดิตคาร์บอน

2. การจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาด้านคาร์บอนระดับภูมิภาค ภาครัฐควรสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์บริการความรู้และให้คำปรึกษาด้านเทคนิคในระดับจังหวัดหรือภาค เพื่อให้บริการด้านวิชาการ การอบรมเชิงปฏิบัติการ และให้คำแนะนำในการจัดทำโครงการคาร์บอนเครดิต โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทหรือชุมชนที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคลและความรู้ความเข้าใจ

3. การพัฒนาแพลตฟอร์มกลางสำหรับการซื้อขายคาร์บอนเครดิต การจัดทำระบบแพลตฟอร์มออนไลน์ที่มีความโปร่งใส ปลอดภัย และเข้าถึงได้ง่าย จะเอื้อต่อการจับคู่ระหว่างผู้ผลิตและผู้ซื้อคาร์บอนเครดิต โดยควรเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลขององค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (อบก.) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ทุกภาคส่วนและลดต้นทุนในการเข้าสู่ตลาด

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การออกแบบนโยบายที่สนับสนุนความเสมอภาคในการเข้าถึงกลไก T-VER ภาครัฐควรมีมาตรการสนับสนุนเฉพาะกลุ่ม เช่น กองทุนส่งเสริมการเข้าร่วมโครงการของชุมชนหรือองค์กรที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ พร้อมทั้งออกแบบสิทธิประโยชน์หรือแรงจูงใจทางภาษีสำหรับผู้ลงทุนในโครงการคาร์บอนเครดิตโดยเฉพาะ

2. การบูรณาการกลไกคาร์บอนเครดิตเข้ากับแผนยุทธศาสตร์ของประเทศและท้องถิ่น ควรเชื่อมโยงการดำเนินโครงการ T-VER เข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด หรือแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการบริหารจัดการและส่งผลสัมฤทธิ์ในเชิงพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

3. การกำหนดมาตรฐานกลางและการกำกับดูแลตลาดคาร์บอนภายในประเทศ ภาครัฐควรออกระเบียบหรือกฎหมายรองที่กำหนดมาตรฐานกลางด้านการประเมินผล การรับรอง และการซื้อขายคาร์บอนเครดิต เพื่อป้องกันการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ และรักษาความน่าเชื่อถือของตลาดในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษานี้นำไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ใหม่หลายประการ ทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ อันสามารถนำไปสู่การพัฒนา นโยบายและการประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. การบูรณาการนโยบายสิ่งแวดล้อมกับเศรษฐกิจฐานราก ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการดำเนินนโยบายคาร์บอนเครดิตมิได้เป็นเพียงมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม แต่ยังมีศักยภาพในการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากผ่านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนสามารถมีบทบาทในฐานะผู้ผลิตคาร์บอนเครดิตจากกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การปลูกป่า การเกษตรอินทรีย์ การจัดการขยะ หรือการอนุรักษ์พื้นที่สีเขียว ซึ่งสามารถเปลี่ยนต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นรายได้ของชุมชน

2. การสร้างระบบนิเวศของการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน นโยบายคาร์บอนเครดิตนำไปสู่การพัฒนา ระบบนิเวศของการมีส่วนร่วม (participatory ecosystem) ที่ครอบคลุมทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาล ในการเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างนโยบายระดับประเทศกับชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดการเรียนรู้และกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมากยิ่งขึ้น

3. การเปลี่ยนบทบาทของชุมชนจากผู้รับผู้ผลิตบริการสิ่งแวดล้อม หนึ่งในองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญคือ การเปลี่ยนสถานะของชุมชนจากผู้ได้รับผลกระทบจากภาวะโลกร้อน ไปสู่การเป็น “ผู้ผลิตบริการสิ่งแวดล้อม” (environmental services provider) กล่าวคือ ชุมชนไม่ได้เป็นเพียงผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอีกต่อไป แต่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการดูแลและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในฐานะกลไกสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

4. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการยกระดับขีดความสามารถของชุมชน กระบวนการดำเนินนโยบายคาร์บอนเครดิตก่อให้เกิดรูปแบบใหม่ของการเรียนรู้ในระดับชุมชน ทั้งในด้านองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีสะอาด ระบบบัญชีคาร์บอน ตลอดจนการจัดการเชิงธุรกิจ สิ่งเหล่านี้ช่วยยกระดับขีดความสามารถของชุมชนให้สามารถมีส่วนร่วมในกลไกตลาดคาร์บอนได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว

5. การจัดตั้งกลไกกำกับและรับรองที่มีมาตรฐานระดับสากล การดำเนินนโยบายส่งผลให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างการกำกับดูแล เช่น องค์กรบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์กรมหาชน) หรือ TGO ซึ่งทำหน้าที่ในการรับรองกระบวนการผลิตและซื้อขายคาร์บอนเครดิตในระบบ T-VER (Thailand Voluntary Emission Reduction Program) องค์ความรู้นี้ช่วยให้เห็นถึงความสำคัญของมาตรฐานและความน่าเชื่อถือที่จำเป็นสำหรับการขยายผลสู่ตลาดโลก

6. ความจำเป็นในการพัฒนาเครื่องมือสนับสนุนระดับชุมชน การวิเคราะห์นโยบายพบว่า ยังมีช่องว่างทางความรู้และการเข้าถึงของประชาชน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทหรือชุมชนที่ยังไม่เข้าใจระบบ T-VER ทำให้เกิดข้อเสนอใหม่เกี่ยวกับความจำเป็นของเครื่องมือกลาง เช่น คู่มือการดำเนินโครงการ

แพลตฟอร์มกลางสำหรับการจับคู่ซื้อขายคาร์บอนเครดิต หรือโมเดลสนับสนุนทางการเงินสำหรับผู้เข้าร่วมระดับครัวเรือน

7. การพัฒนากรอบการประเมินผลที่เชื่อมโยงด้านเศรษฐกิจและสังคม องค์ความรู้ใหม่ประการหนึ่งคือ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงกรอบคิดในการประเมินผลของนโยบายคาร์บอนเครดิต จากเดิมที่เน้นเพียงการลดปริมาณก๊าซเรือนกระจก ไปสู่การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และพฤติกรรมของประชาชนในระยะยาว เช่น การลดรายจ่ายครัวเรือน การเพิ่มรายได้ การพัฒนาศักยภาพของชุมชน และการเกิดผู้ประกอบการด้านสิ่งแวดล้อมรายใหม่

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ชาญชัย. (2565). ความรู้และข้อจำกัดในการเข้าถึงระบบคาร์บอนเครดิตของชุมชน. *วารสารพัฒนาชุมชน*, 15(3), 123-140.

วิไลวรรณ. (2564). การเข้าร่วมโครงการเครดิตคาร์บอนในชุมชนท้องถิ่น. *วารสารสิ่งแวดล้อม*, 11(4), 75-90.

สุเมธ สุวรรณวลัยกร. (2563). แนวทางการออกแบบกลไกคาร์บอนเครดิตในประเทศไทย. *วารสารสิ่งแวดล้อม*, 12(2), 45-60.

อารีรัตน์ บุญเจริญ, ณัฐชา ภูมิใจ และ สุพัทธา รุ่งโรจน์. (2565). การวิเคราะห์ผลลัพธ์ของการดำเนินงานโครงการ T-VER ในชุมชน. *วารสารสิ่งแวดล้อมและสังคม*, 18(1), 89-110.

ภาษาอังกฤษ

Easton, D. (1965). *A systems analysis of political life*. Wiley.

Dunn, W. N. (2018). *Public policy analysis: An introduction* (6th ed.). Routledge.

Sabatier, P. A. (2007). *Theories of the policy process* (2nd ed.). Westview Press.

Kingdon, J. W. (1995). *Agendas, alternatives, and public policies* (2nd ed.). HarperCollins.

Pearce, D. (1998). *Economics and environmental policy*. Edward Elgar Publishing.

Tietenberg, T. (2006). *Environmental and natural resource economics* (7th ed.). Pearson.

Michaelowa, A., & Buen, J. (2012). Market mechanisms and institutional frameworks for carbon mitigation: Lessons from CDM projects in developing countries. *Climate Policy*, 12(3), 334-348.

Newell, P., Pattberg, P., & Schroeder, H. (2012). Governance clusters in global climate change. *Global Environmental Politics*, 12(2), 14-34.

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง
จังหวัดกาญจนบุรี

**Strengthening Participation in Sustainable Development of
Water Resource Potential of Local Government Organizations
and Communities in the Mae Klong Watershed Area of
Kanchanaburi Province**

อารยา สุขหอม (Araya Sookhom)¹

จรัสพล ชนะสิทธิ์ (Jaraspol Chanasit)²

อาภาภรณ์ สุขหอม (Arpaporn Sookhom)³

¹นักวิจัย มูลนิธิการพัฒนาเมืองและชนบทไทย

Researcher, Thailand Urban and Rural Development Foundation

²นักวิจัย มูลนิธิการพัฒนาเมืองและชนบทไทย

Researcher, Thailand Urban and Rural Development Foundation

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สำนักวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

Assistant Professor, School of Political Science and Public Administration, Walailak University

E-mail: arayasook24@gmail.com¹, Jaraspol_26@hotmail.com², aiam2524@gmail.com³

Received: 17 January 2025

Revised: 29 July 2025

Accepted: 25 September 2025

บทคัดย่อ

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อดำเนินมาตรการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี และ (2) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี

โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ประชากรวิจัยประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้บริหารและบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 10 แห่ง และ (2) กลุ่มประชาชน และเยาวชนในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 10 แห่ง โดยใช้กระบวนการกลุ่มในการดำเนินมาตรการกระตุ้นจิตสำนึก และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการจำแนกประเภทข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า (1) มาตรการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 มาตรการการสร้างแกนนำการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ ขั้นตอนที่ 2 มาตรการสร้างความเข้าใจกับประชาชนในชุมชน ขั้นตอนที่ 3 มาตรการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้เกิดการยอมรับ ขั้นตอนที่ 4 มาตรการกระตุ้นให้เกิดการขับเคลื่อนและขยายผล ขั้นตอนที่ 5 มาตรการการตอกย้ำให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน และขั้นตอนที่ 6 มาตรการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน (2) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งน้ำ ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการเลือกโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ และขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ

คำสำคัญ: การกระตุ้นจิตสำนึก, การฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ, การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม, การพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ, การสร้างเครือข่าย

Abstract

Strengthening participation in sustainable water resource potential development of local administrative organizations and communities in the Mae Klong watershed area, Kanchanaburi Province aims to (1) implement measures to stimulate awareness of participation in the restoration and conservation of water resources of the community for local administrative organizations in the Mae Klong watershed area, Kanchanaburi Province, (2) to strengthen community participation in sustainable water resource potential development of local administrative organizations in the Mae Klong watershed area, Kanchanaburi Province. By using the Participatory Action Research (PAR) methods, the research population consisted of (1) executives and personnel of 10 local administrative organizations and (2) people and youth in the areas of all 10 local administrative organizations. The group process was used to implement measures to stimulate awareness and strengthen community participation, including data collection and analysis using

classification and data comparison methods.

The results of the study found that (1) Measures to stimulate awareness of participation in the restoration and conservation of water resources of the community for local administrative organizations in the Mae Klong watershed area, Kanchanaburi Province consists of 6 steps: Step 1: Measures to create leaders in water resource restoration and conservation; Step 2: Measures to create understanding among people in the community; Step 3: Measures to stimulate and motivate acceptance; Step 4: Measures to encourage driving and expanding results; Step 5: Measures to reinforce continuity in operations; Step 6: Measures to develop water resource potential for maximum benefit of the community. (2) Strengthening community participation in sustainable water resource potential development for local administrative organizations in the Mae Klong watershed area, Kanchanaburi Province, consists of 4 steps as follows: Step 1: Participation in water resource potential analysis; Step 2: Participation in selecting projects/ activities to develop water resource potential; Step 3: Participation in implementing projects/ activities to develop water resource potential; Step 4 : Participation in receiving benefits from water resource potential development.

Keywords: Awareness raising, Water resource restoration and conservation, Participation building, Water resource potential development, Networking

บทนำ

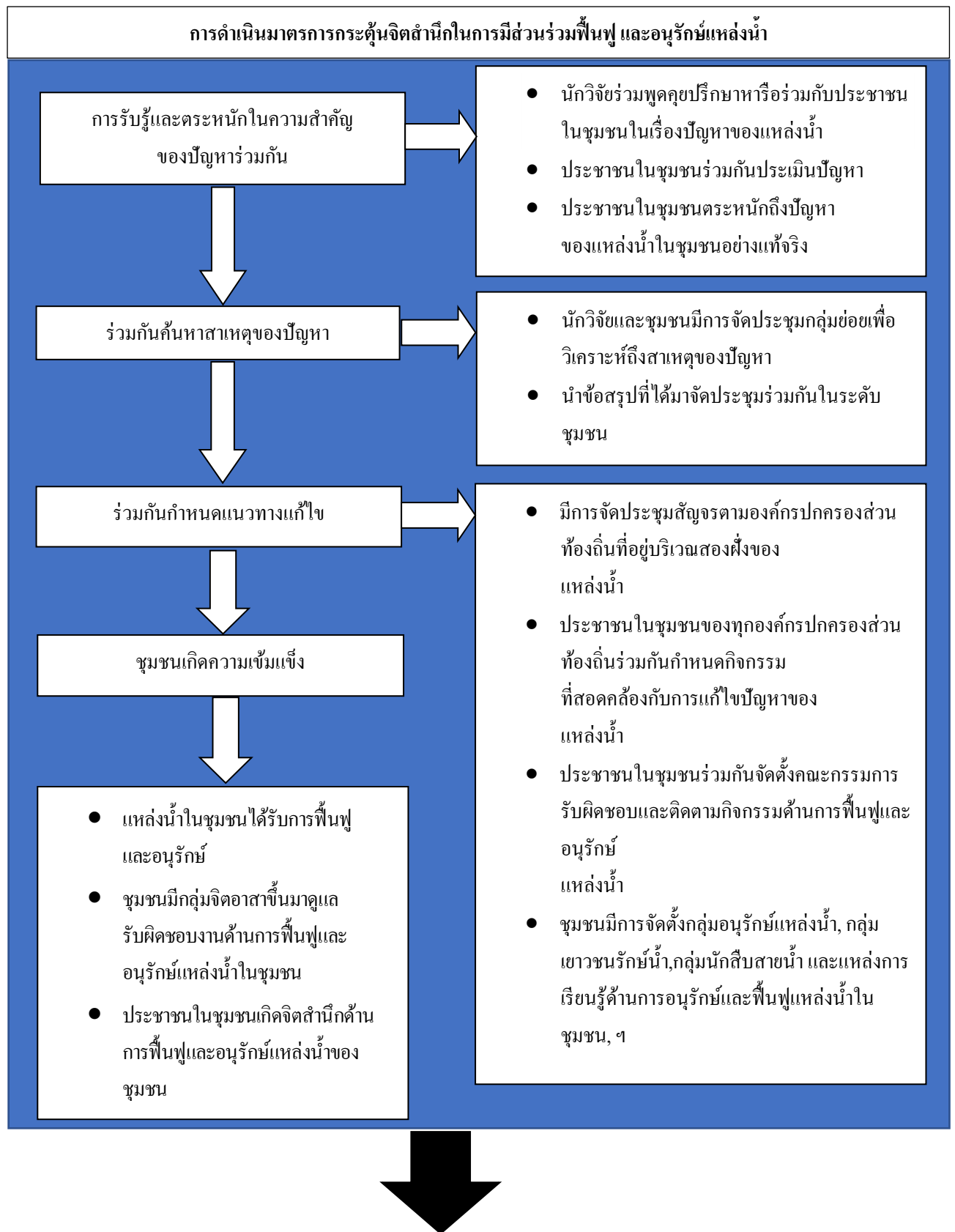
ปัญหาคุณภาพของแหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทยและต่อเนื่องมาถึงพื้นที่ฝั่งตะวันตกของกรุงเทพมหานคร ที่ผ่านมาจากอดีตถึงปัจจุบันมีปัญหาค่อนข้างรุนแรง ทั้งในพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำปลายน้ำ โดยจากการศึกษาของการประสานร่วมนกับมูลนิธิการพัฒนาเมืองและชนบทไทย (2562) ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาของแหล่งน้ำในบริเวณดังกล่าว ซึ่งพบว่า แหล่งน้ำในบริเวณดังกล่าว มีสภาพปัญหาที่ใกล้เคียงกัน แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องระดับความรุนแรงของปัญหาและผลกระทบ โดยพื้นที่ที่มีระดับความรุนแรงของปัญหามากที่สุดคือ พื้นที่ปลายน้ำ (จังหวัดนนทบุรี) รองลงมาคือ พื้นที่ต้นน้ำ (จังหวัดกาญจนบุรี) ส่วนพื้นที่ที่มีระดับความรุนแรงของปัญหาน้อยที่สุด คือ พื้นที่กลางน้ำ (จังหวัด นครปฐม) ซึ่งสาเหตุร่วมของปัญหาคุณภาพน้ำในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำประกอบไปด้วย (1) การเจือปนของสารเคมี จากพื้นที่การเกษตรบริเวณต้นน้ำ (2) การปล่อยน้ำเสียและทิ้งขยะมูลฝอยจากร้านอาหารและชุมชนลงสู่แหล่งน้ำ (3) การปกคลุมของวัชพืชโดยเฉพาะผักตบชวาบริเวณแหล่งน้ำ (4) การจัดเก็บขยะมูลฝอยที่ขาดประสิทธิภาพ ทำให้ขยะมูลฝอยบางส่วนที่ถูกทิ้งไว้ใกล้กับแหล่งน้ำ ได้ถูกลมพัดและถูกน้ำฝนชะลงสู่แหล่งน้ำ (5) การให้อาหารปลาของกระชังปลาบริเวณต้นน้ำ ส่วนสาเหตุร่วมของปัญหาคุณภาพน้ำในบริเวณพื้นที่กลางน้ำ มีประกอบด้วย (1) การปล่อยน้ำเสียและทิ้งขยะมูลฝอยจากชุมชนลงสู่แหล่งน้ำ (2)

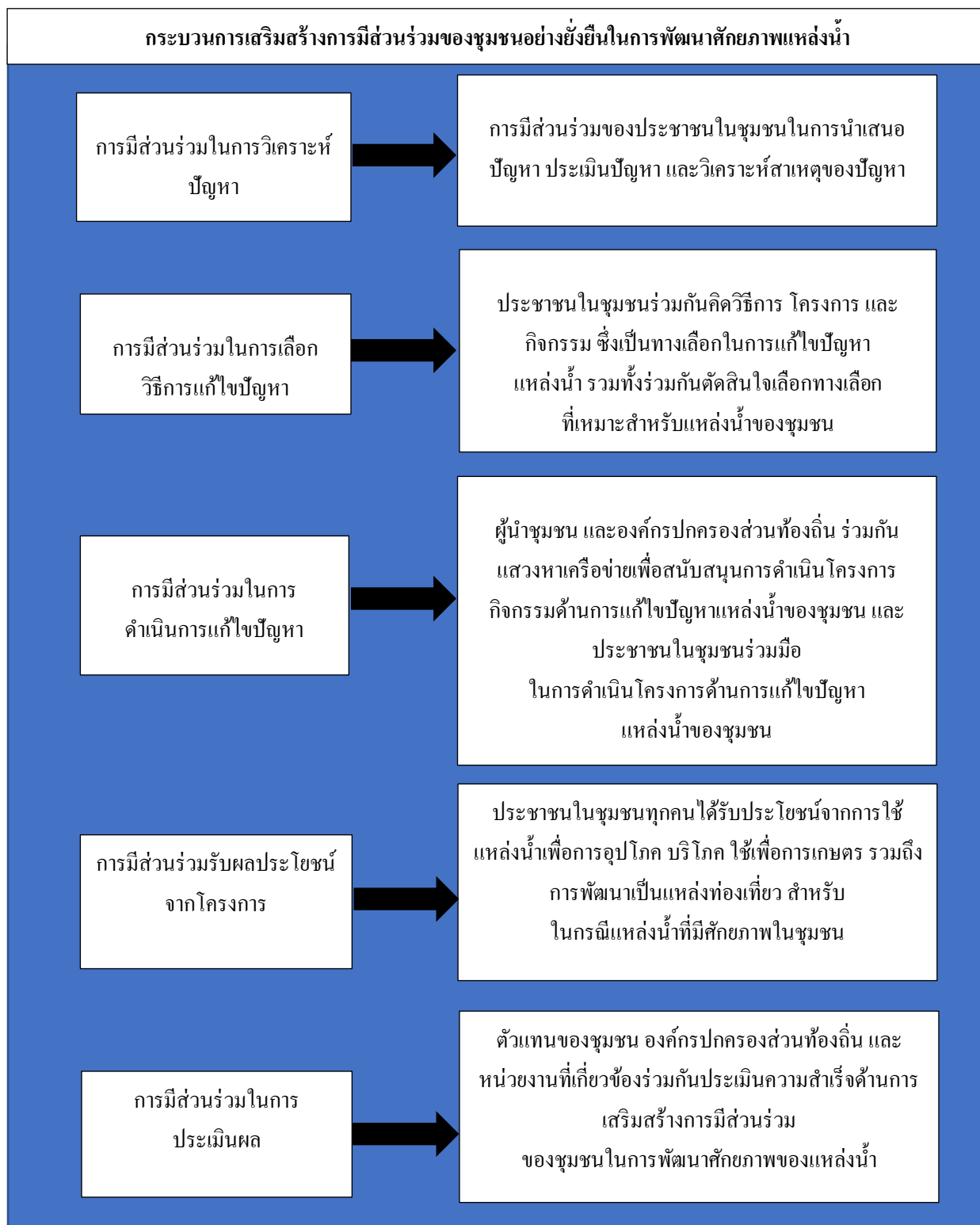
การเจือปนของ สารเคมีจากพื้นที่การเกษตร (3) การปกคลุมของวัชพืชโดยเฉพาะผักตบชวาบริเวณแหล่งน้ำ และสาเหตุร่วมของปัญหาคุณภาพน้ำในบริเวณพื้นที่ปลายน้ำ มีสาเหตุร่วมของปัญหาคุณภาพน้ำ ประกอบด้วย (1) การปล่อยน้ำเสียและสิ่งปฏิกูลลงสู่แหล่งน้ำ (2) การทิ้งขยะมูลฝอยจากชุมชนลงสู่แหล่งน้ำ (3) การเจือปนของสารเคมีจากพื้นที่การเกษตร (4) การปกคลุมของวัชพืชโดยเฉพาะผักตบชวาบริเวณ แหล่งน้ำ

ทั้งนี้ การแก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นอาจไม่ประสบความสำเร็จหรือขาด ความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหา หากประชาชนและชุมชนในพื้นที่ขาดจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟู อนุรักษ์และพัฒนาคุณภาพของแหล่งน้ำ เพื่อประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค ใช้เพื่อการเกษตร รวมถึงการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับในกรณีแหล่งน้ำที่มีศักยภาพ ซึ่งในการดำเนินการมาตรการกระตุ้น จิตสำนึกในการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ รวมไปถึงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ พัฒนา ศักยภาพของแหล่งน้ำนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือจากทุก ภาคส่วน ในบริเวณพื้นที่โดยรอบแหล่งน้ำตั้งแต่ในพื้นที่ที่เป็นต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่บริเวณต้นน้ำที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ ด้วยเหตุผล ดังกล่าวนี้นี้ จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องถ่ายทอดการดำเนินการมาตรการกระตุ้นจิตสำนึกในการมีส่วนร่วม ฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน ถ่ายทอดกระบวนการการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ พัฒนาคุณภาพแหล่งน้ำให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี และ สร้างเครือข่ายการพัฒนาคุณภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำ แม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อดำเนินมาตรการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนให้แก่องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการทำวิจัย

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาครั้งนี้ได้มีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของแนวคิดการมีส่วนร่วม และแนวคิดด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดการทำวิจัย และเพื่อนำมาใช้ในการสร้างเครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งสาระสำคัญของวรรณกรรมในแต่ละเรื่อง มีดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1.1 ความหมายการมีส่วนร่วม

Berkley (1975, อ้างถึงใน วิชรวัชร งามละม่อม, ออนไลน์, 2559) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ผู้นำเปิดโอกาสให้ผู้ตามทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในการทำงานเท่าที่จะสามารถกระทำได้

William (1976) การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง

Cohen and Uphoff (1981) การมีส่วนร่วม หมายถึง สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่ (1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร (2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ (3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และ (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

จากวรรณกรรมที่ได้ทบทวนมาสามารถสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมได้ว่า “การมีส่วนร่วม” หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันในการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนา หรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหของชุมชน และพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป

1.2 รูปแบบการมีส่วนร่วม

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1981) ได้รวบรวมรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง ซึ่งเป็นไปโดยการอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันขึ้นเอง เพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มของตนเอง โดยเน้นการกระทำที่มีได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งมีรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย

2) การมีส่วนร่วมแบบชักนำ ซึ่งเป็นการเข้าร่วมโดยต้องการความเห็นชอบหรือสนับสนุนโดยรัฐบาล เป็นรูปแบบโดยทั่วไปของประเทศที่กำลังพัฒนา

3) การมีส่วนร่วมแบบบังคับ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินนโยบายของรัฐบาล ภายใต้การจัดการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือโดยการบังคับโดยตรง รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ผู้กระทำได้รับผลทันที แต่จะไม่ได้รับผลระยะยาว และจะมีผลเสียคือไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2553) ได้กล่าวถึง รูปแบบของการมีส่วนร่วมโดยสามารถจำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

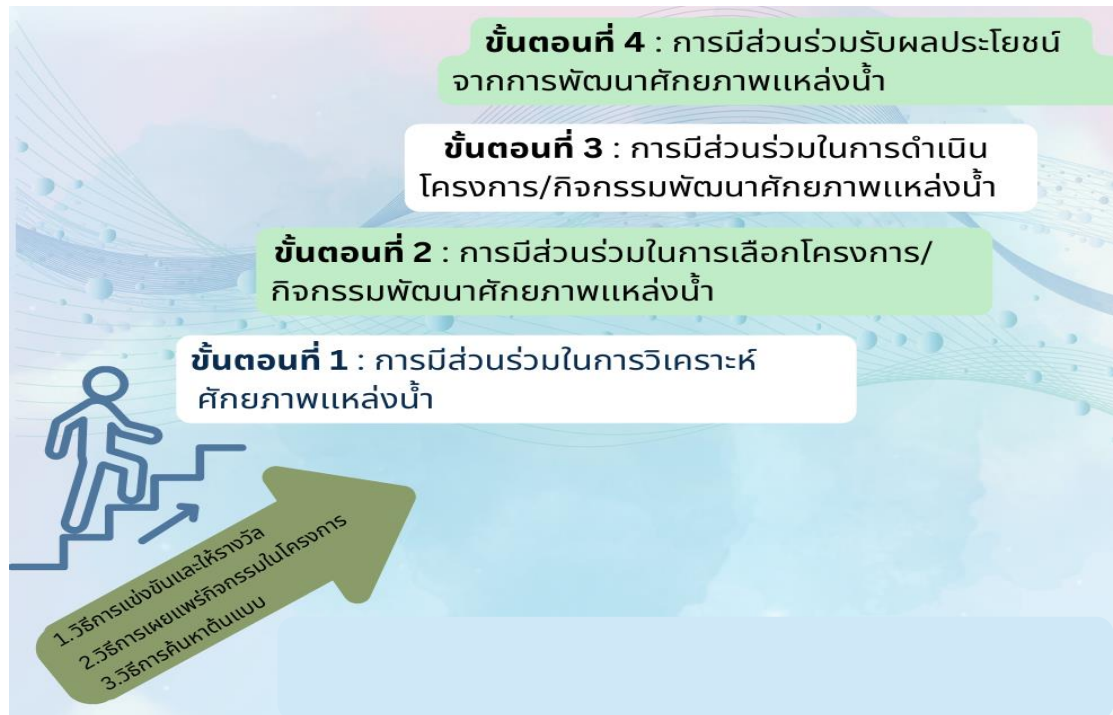
1) การมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมในการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมโดยตรง เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการ มักจะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในรูปของกรรมการที่ปรึกษาที่ให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ เพราะกิจกรรมบางอย่างอาจมีอุปสรรค ไม่สามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงจำเป็นต้องให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อให้ผลการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไปหรือเกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมโดยตรงจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ว่า เป็นการร่วมอย่างเป็นทางการ และมักทำเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คำสั่ง แต่งตั้ง หนังสือเชิญประชุม เป็นต้น

2) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม การมีส่วนร่วมโดยอ้อมเป็นเรื่องของการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้ร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการบริหารแต่เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายเท่านั้น เช่น การบริจาคเงิน ทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เข้าช่วยสมทบไม่ได้เข้าร่วมประชุมแต่ยินดีร่วมมือ เป็นต้น

จากวรรณกรรมที่ได้ทบทวนมาสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ เนื่องจากการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย และยังเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่แท้จริง เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้น โครงการ ซึ่งเมื่อนำมาใช้ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

กิจฐเขต ไกรวาส, อาภาภรณ์ สุขหอม, จรัสพล ชนะสิทธิ์, อารญา สุขหอม และธาริกานต์ ธัญชยะกุล (2565) ได้เสนอแนวคิด “บันได 4 ขั้น ของกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและกลไกการขับเคลื่อน” ไว้ในรายงานกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี ดังนี้

ภาพที่ 2 บันได 4 ขั้น ของกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและกลไกการขับเคลื่อน

แนวคิดบันได 4 ขั้น ของกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและกลไกการขับเคลื่อน เป็นการตอบสนองความต้องการด้านคุณค่าและคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชน ตามความต้องการขั้นที่ 3: ความต้องการความรัก ความเป็นเจ้าของและการยอมรับจากสังคม (Love and Belonging Needs) และขั้นที่ 4: ความต้องการความมั่นใจในตนเอง และการได้รับความเคารพนับถือ (Esteem Need) ในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Need) ด้วยวิธีการ ดังนี้

- 1) วิธีการแข่งขันและให้รางวัล
- 2) วิธีการเผยแพร่กิจกรรมในโครงการ
- 3) วิธีการค้นหาต้นแบบ

วิธีการทั้ง 3 วิธีนี้ จะถูกผสมผสานเข้ากับกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพแหล่งน้ำ ใน 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งน้ำ
- 2) การมีส่วนร่วมในการเลือกโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาคุณภาพแหล่งน้ำ
- 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาคุณภาพแหล่งน้ำ
- 4) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนาคุณภาพแหล่งน้ำ

Cohen and Uphoff (1980) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า มีขั้นตอนดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา (Analysis)
- 2) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา (Decision Making)
- 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหา (Implementation)
- 4) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ (Benefits)
- 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

2. แนวคิดด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.1 ความหมายของการจัดการสิ่งแวดล้อม

กิจฐเขต ไกรวาส (2542, หน้า 92) ได้บททวนและสังเคราะห์ความหมาย “การจัดการสิ่งแวดล้อม” ไว้ว่า เป็นการดำเนินการแก้ไขผลอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์และ/ หรือธรรมชาติ เพื่อจัด/ ระวัง/ บรรเทา/ ลดผลกระทบที่เกิดขึ้น อาทิ การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมเพื่อควบคุมคุณภาพของอากาศและน้ำ, การออกพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 เพื่อรักษาชีวิตของสัตว์และพันธุ์พืช ควบคุมการกัดกร่อนหรือการชะล้างของดิน และลดความเสียหายจากภัยธรรมชาติ การวางผังเมืองเพื่อกำหนดประเภทของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ลดความคับคั่งและความหนาแน่นของเมือง ควบคุมการขยายของตัวเมืองให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม เป็นต้น

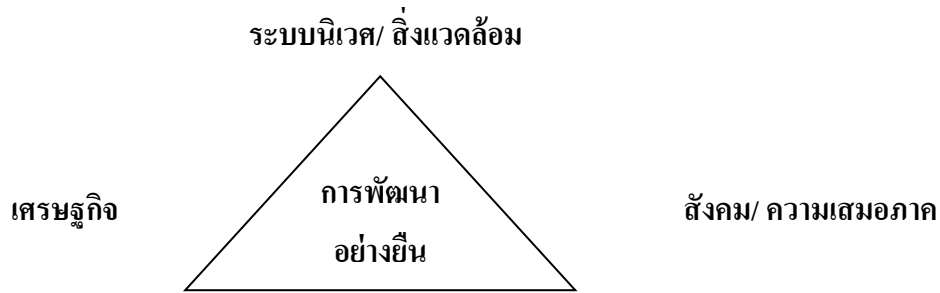
2.2 องค์ประกอบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อม

การพัฒนา มักนำไปสู่การทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ การเคลื่อนไหวเพื่อตอบสนองต่อผลของการพัฒนาทำให้เกิดสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมและส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ นี้ เรียกว่า “การเคลื่อนไหวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (International Institute for Environment and Development [IIED], 1989) การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวทางของ IIED (1996) จึงได้แก่ การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ไปขัดขวางความสามารถคนในรุ่นต่อ ๆ ไปในการที่จะได้รับสิ่งที่สนองความจำเป็น ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานประกอบด้วย 2 ประการ ดังนี้

1) การพัฒนาต้องสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ได้

2) การพัฒนาไม่ได้มีขีดจำกัดที่ตายตัวแต่ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีที่เราใช้ในองค์การทางสังคม

ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องพิจารณาองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน ดังนี้ (1) ด้านเศรษฐกิจ (2) ด้านสังคมและความเสมอภาค และ (3) ด้านระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 3 แนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

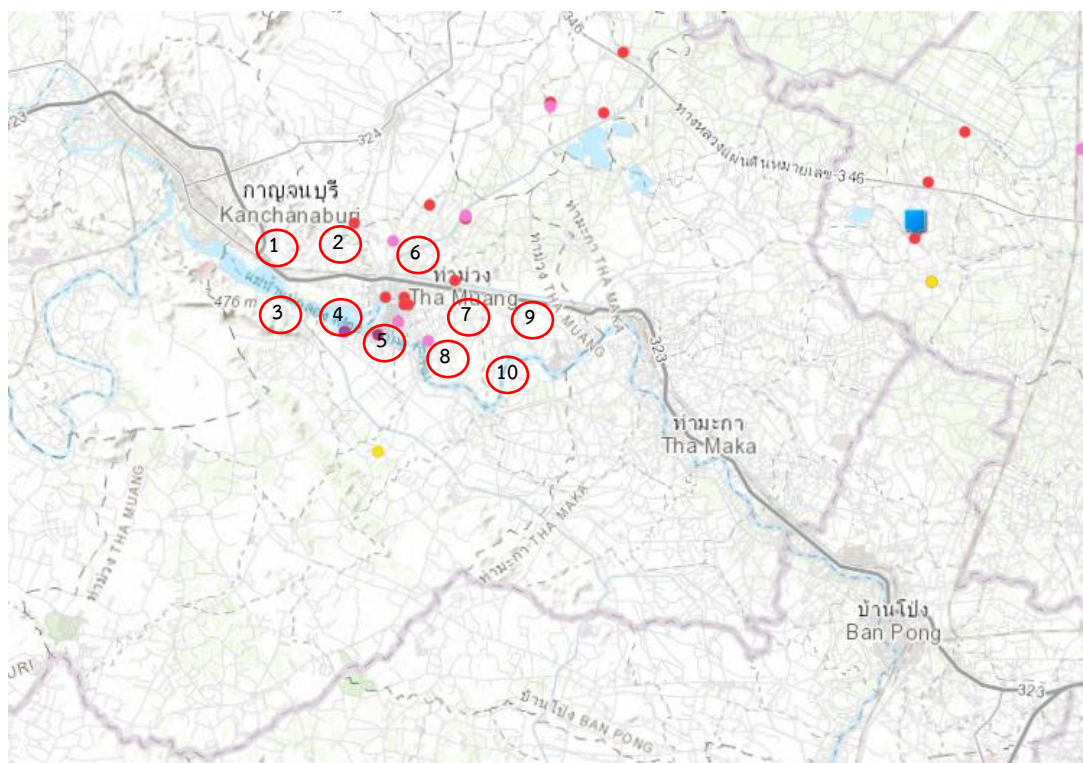
วิธีการวิจัย

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. พื้นที่ศึกษา ครอบคลุมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่บริเวณต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 10 แห่ง ประกอบด้วย (1) เทศบาลตำบลแก่งเสือ่น อำเภอเมืองกาญจนบุรี (2) เทศบาลตำบลท่ามะขาม อำเภอเมืองกาญจนบุรี (3) เทศบาลตำบลลาดหญ้า อำเภอเมืองกาญจนบุรี (4) เทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี (5) เทศบาลเมืองกาญจนบุรี อำเภอเมืองกาญจนบุรี (6) เทศบาลตำบลท่าล้อ อำเภอท่าม่วง (7) เทศบาลตำบลวังขนาย อำเภอท่าม่วง (8) เทศบาลตำบลม่วงชุม อำเภอท่าม่วง (9) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าม่วง อำเภอท่าม่วง และ (10) เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน

2. วิธีการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา ใช้เกณฑ์การคัดเลือก จากการเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีพื้นที่ดูแลรับผิดชอบครอบคลุมบริเวณต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีพื้นที่ใน 3 อำเภอของจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย (1) อำเภอเมืองกาญจนบุรี (2) อำเภอท่าม่วง และ (3) อำเภอพนมทวน

3. กลุ่มที่เข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้บริหาร และบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่ศึกษา 10 แห่ง ๆ ละ 3 คน รวม 30 คน (2) กลุ่มประชาชน และเยาวชนในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 10 แห่ง ๆ ละ 25 คน รวม 250 คน

โครงการ การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี

สัญลักษณ์	1	1) เทศบาลตำบลแก่งเสี้ยน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
	2	2) เทศบาลตำบลท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
	3	3) เทศบาลตำบลลาดหญ้า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
	4	4) เทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
	5	5) เทศบาลเมืองกาญจนบุรี อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
	6	6) เทศบาลตำบลท่าล้อ อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพที่ 4 ที่ตั้งของพื้นที่ดำเนินกิจกรรม

4) องค์ความรู้ที่ถ่ายทอด ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จำนวน 10 แห่ง ประกอบด้วย

4.1) องค์ความรู้เรื่อง มาตรการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟู และอนุรักษ์แหล่งน้ำ

4.2) องค์ความรู้เรื่อง กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน ในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ

5) การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้เครื่องมือแนวคำถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้บริหาร และบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มประชาชน และเยาวชนในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้

6) การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological analysis) และการเปรียบเทียบข้อมูล (Comparative analysis) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมได้จากกระบวนการกลุ่ม

ผลการศึกษา

1. ผลการดำเนินการมาตรการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี

1.1 ผลการกระตุ้นจิตสำนึก

การกระตุ้นจิตสำนึกให้ประชาชนในชุมชนได้เห็นคุณค่าและคุณประโยชน์ของแหล่งน้ำในชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนในการฟื้นฟู และอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน” และยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ และกระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน โดยขั้นตอนการกระตุ้นจิตสำนึก ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 มาตรการการสร้างแกนนำการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ

(1) แสวงหาผู้นำของแต่ละกลุ่มในชุมชน โดยพิจารณาจากคุณสมบัติ การเป็นผู้มีภาวะผู้นำสูง มีความเสียสละ อุทิศตน เพื่อเป็นแกนนำในการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน

(2) ผู้นำของทุกกลุ่มจะต้องประชุมปรึกษาหารือ เพื่อกำหนดเป้าหมาย และแผนงานด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชนร่วมกัน

(3) ผู้นำของทุกกลุ่มจะต้องร่วมกันกำหนดโครงการ/ กิจกรรม การกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชนในเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้ร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 2 มาตรการการสร้าง ความเข้าใจกับประชาชนในชุมชน

(1) ลงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ในห้วงเวลาที่เหมาะสม สมสำหรับประชาชนในแต่ละกลุ่ม แต่ละพื้นที่

(2) จัดกิจกรรมและใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนในชุมชนทุกกลุ่ม อาทิ สื่อแผ่นพับ เสียงตามสาย เฟสบุ๊ก ไลน์กลุ่มของชุมชน และการจัดกิจกรรมในพื้นที่ชุมชน เป็นต้น

(3) ใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อพูดคุย ปรัชญาหรือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยควรเริ่มต้นจากกลุ่มที่แกนนำแต่ละคนเป็นสมาชิกอยู่ และค่อยขยายผลไปยังกลุ่มอื่น หรือสมาชิกรายอื่น ๆ ในชุมชน

(4) สร้างความเข้าใจในเรื่อง ประโยชน์ที่ชุมชน และสมาชิกทุกคนจะได้รับ หากร่วมแรงร่วมใจกันฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน

(5) เปิดช่องทางการสื่อสารทั้งแบบออนไลน์และแบบออฟไลน์ เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มสามารถติดต่อสื่อสารกันได้สะดวก และแกนนำยังสามารถใช้ช่องทางการสื่อสารนี้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่สมาชิกในกลุ่มได้ด้วย

ขั้นตอนที่ 3 มาตรการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้เกิดการยอมรับ

(1) กระตุ้นและส่งเสริมให้สมาชิกของกลุ่ม ครอบครัวของสมาชิก และสมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ

(2) กระตุ้นให้สมาชิกของกลุ่ม ครอบครัวของสมาชิก และสมาชิกของชุมชน รู้สึกรู้ว่าตนเองมีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ

(3) จัดกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน อาทิ การรณรงค์คัดแยกขยะและการไม่ทิ้งขยะลงสู่แหล่งน้ำ การลงแขกขุดลอกคูคลอง และวัชพืช การร่วมกันผลิตและใช้อีเอ็มบอลทำความสะอาดแหล่งน้ำของชุมชน เป็นต้น และให้แต่ละกลุ่มช่วยกันขยายผลการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในพื้นที่อื่น ๆ ของชุมชน

(4) การเน้นย้ำเป็นประจําทุกสัปดาห์ผ่านช่องทางสื่อสารออนไลน์ของกลุ่ม และในเวทีการประชุมประจําเดือนของกลุ่ม

(5) แกนนำของทุกกลุ่มร่วมกันตรวจเยี่ยม ให้กำลังใจ และให้คำแนะนำการดำเนินกิจกรรม
ฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

(6) จัดหารางวัลจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/ บริษัท ห้างร้าน/ ประชาชนที่ให้การสนับสนุน/ อื่น ๆ เพื่อมอบเป็นรางวัลให้แก่กลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำในพื้นที่ที่กลุ่มรับผิดชอบได้โดดเด่นและต่อเนื่อง เพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิกของทุกกลุ่ม

ขั้นตอนที่ 4 มาตรการกระตุ้นให้เกิดการขับเคลื่อนและขยายผล

(1) แกนนำกลุ่มทุกคนต้องเป็นแบบอย่างการขับเคลื่อนกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ
ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่มอย่างจริงจัง

(2) ที่ประชุมทุกกลุ่มควรจัดสรรกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน เพื่อให้สมาชิกในทศวรรษเรือนได้ร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรม

(3) ที่ประชุมทุกกลุ่มควรมอบหมายให้ตัวแทนกลุ่มไปชักชวนเพื่อนบ้าน/ ครีวเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงและไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มใด ๆ เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ

(4) จัดกิจกรรมรณรงค์เพื่อขับเคลื่อนโครงการ/ กิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำในระดับครัวเรือน และมอบรางวัลให้แก่ครัวเรือนที่มีการขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างจริงจังจนเห็นผลเป็นรูปธรรม

ขั้นตอนที่ 5 มาตรการการตอกย้ำให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน

(1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำอย่างต่อเนื่อง

(2) แกนนำกลุ่มจะต้องกำกับ ดูแลการดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

(3) ควรจัดกิจกรรมรณรงค์การขับเคลื่อนกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำอย่างต่อเนื่อง และขยายผลให้ครอบคลุมทั่วทั้งพื้นที่ของชุมชนและชุมชนข้างเคียง

ขั้นตอนที่ 6 มาตรการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน

(1) แกนนำกลุ่มต่าง ๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องร่วมกันวางแผนพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำของชุมชน อาทิ การใช้ประโยชน์ด้านการเกษตร การใช้ประโยชน์ในการบริโภค การใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น

(2) แกนนำกลุ่มต่าง ๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องร่วมกับประชาชนในการขับเคลื่อนโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำของชุมชน

(3) แกนนำกลุ่มต่าง ๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องร่วมกันจัดสรรประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ ให้แก่ประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึงและยุติธรรม

(4) แกนนำกลุ่มทุกกลุ่มต้องร่วมกันค้นหาต้นแบบการขับเคลื่อนกิจกรรมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ ที่สามารถสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและชุมชนเพื่อนำมาถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในชุมชนและชุมชนอื่น ๆ

2. ผลการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ อย่างยั่งยืนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี

กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ เพื่อให้ประชาชนจำนวนมากให้ความร่วมมือกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างต่อเนื่องในระดับสูง ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นความยั่งยืนนั้น จะต้องเน้นไปที่ความแปลกใหม่ น่าสนใจ และได้ประโยชน์ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวมของกระบวนการ ซึ่งจากผลงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณแหล่งน้ำดิบของการประปานครหลวง (การประปานครหลวง, 2562) คณะวิจัยได้นำเอาวิธีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณแหล่งน้ำดิบของการประปา

นครหลวง มาใช้ ซึ่งเป็นวิธีการที่แปลกใหม่ น่าสนใจ และสามารถตอบสนองความต้องการด้านคุณค่าและคุณค่าประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชน ตามความต้องการขั้นที่ 3: ความต้องการความรัก ความเป็นเจ้าของ และการยอมรับจากสังคม (Love and Belonging Needs) และขั้นที่ 4: ความต้องการความมั่นใจในตนเอง และการได้รับความเคารพนับถือ (Esteem Need) ในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Need) โดยวิธีการที่ถูกนำมาใช้ผสมผสานกับกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ มีดังนี้

1) **วิธีการแข่งขันและให้รางวัล** การแข่งขันระหว่างชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ จะช่วยกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ และยังส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินโครงการ

2) **วิธีการเผยแพร่กิจกรรมในโครงการ** การเผยแพร่กิจกรรมที่ได้ดำเนินการทั้งในชุมชนพื้นที่ต้นน้ำ ชุมชนพื้นที่กลางน้ำ และชุมชนพื้นที่ปลายน้ำ จะช่วยกระตุ้นและเพิ่มจำนวนประชาชนที่เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมของโครงการ เนื่องจากการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่กิจกรรมของโครงการในสื่อซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป จะทำให้ประชาชนที่เข้าร่วมในโครงการและกิจกรรมที่สื่อได้เผยแพร่ออกไป รู้สึกได้ว่าตนเองนั้นเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากสังคม

3) **วิธีการค้นหาต้นแบบ** การค้นหาต้นแบบการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำจากชุมชนทั้งหมดที่เข้าร่วมโครงการ จะทำให้ทั้งตัวแทนของชุมชนและประชาชนในชุมชนต้นแบบรู้สึกภาคภูมิใจ ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชนในเรื่อง การยอมรับจากสังคม และทำให้เกิดความมั่นใจในการเข้าร่วมดำเนินโครงการ

อภิปรายผล

1. ผลการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนในการฟื้นฟู และอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน และเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ และกระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนนั้น ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 มาตรการสร้างแกนนำการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ ขั้นตอนที่ 2 มาตรการการสร้างความรู้ความเข้าใจกับประชาชนในชุมชน ขั้นตอนที่ 3 มาตรการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้เกิดการยอมรับ ขั้นตอนที่ 4 มาตรการกระตุ้นให้เกิดการขับเคลื่อนและขยายผล ขั้นตอนที่ 5 มาตรการการต่อยอดให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน และขั้นตอนที่ 6 มาตรการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน ผลการดำเนินการดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของการประปานครหลวง (2562) เรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณแหล่งน้ำดิบของการประปานครหลวง ในส่วนแนวทางการกระตุ้นจิตสำนึกใน

การมีส่วนร่วมอนุรักษ์และจัดการสภาพแวดล้อมของชุมชนบริเวณแหล่งน้ำดิบและคลองส่งน้ำในด้านฝั่งตะวันตกของการประปานครหลวง ซึ่งมีข้อค้นพบว่า กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และจัดการสภาพแวดล้อมของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน โดยชุมชนสามารถพึ่งตนเองในด้านการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งน้ำสาธารณะ ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำสาธารณะให้สามารถใช้ประโยชน์ทั้งเพื่อการอุปโภค บริโภค เพื่อการเกษตร การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในกรณีแหล่งน้ำของชุมชนที่มีศักยภาพนั้น จะต้องเริ่มต้นจากกระบวนการกระตุ้นจิตสำนึก ที่ประกอบด้วย (1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาและผลกระทบจากปัญหาสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำร่วมกัน (2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหาสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำ (3) ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาและผลกระทบจากปัญหาสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำ และ (4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็งในแง่ของความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการฟื้นฟู อนุรักษ์และจัดการสภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งน้ำสาธารณะ ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำสาธารณะให้สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มศักยภาพ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากพื้นที่ดำเนินกิจกรรม/พื้นที่ศึกษา และกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม/ กลุ่มที่ได้ดำเนินการศึกษาของทั้งสองโครงการมีความคล้ายคลึงกัน ดังนั้น จึงทำให้ผลการดำเนินกิจกรรมและผลการศึกษา มีความสอดคล้องกัน

2. ผลการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี ที่มีข้อค้นพบว่า วิธีการแข่งขันและให้รางวัล วิธีการเผยแพร่กิจกรรมในโครงการ และวิธีการค้นหาต้นแบบ ทั้ง 3 วิธีนี้ จะถูกผสมผสานเข้ากับกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ ใน 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย (1) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งน้ำ (2) การมีส่วนร่วมในการเลือกโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ (3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ และ (4) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ โดยประเด็นการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ มีความสำคัญอย่างมากต่อการดึงดูดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และยังมีความสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการ/ กิจกรรม สอดคล้องกับผลงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณแหล่งน้ำดิบของการประปานครหลวง (การประปานครหลวง, 2562) ซึ่งมีข้อค้นพบว่า วิธีเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณแหล่งน้ำดิบของการประปานครหลวง เป็นวิธีการที่แปลกใหม่ น่าสนใจ และสามารถตอบสนองความต้องการด้านคุณค่าและคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชน ตามความต้องการขั้นที่ 3: ความต้องการความรัก ความเป็นเจ้าของและการยอมรับจากสังคม (Love and Belonging Needs) และขั้นที่ 4 : ความต้องการความมั่นใจในตนเอง และการได้รับความเคารพนับถือ (Esteem Need) ในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Need) และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen and Uphoff (1981) ในเรื่อง ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ประกอบด้วย (1) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา (Analysis) (2) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา (Decision Making) (3) การมี

ส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหา (Implementation) (4) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ (Benefits) และ (5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากสิ่งที่ได้ดำเนินการกิจกรรมในครั้งนี้ และสิ่งที่ได้ทำการศึกษาของการประสานครหลวงเป็นเรื่องเดียวกันคือ ทรัพยากรน้ำ ดังนั้น จึงทำให้ผลการดำเนินกิจกรรมและผลการศึกษา มีความสอดคล้องกัน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินการมาตรการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย

1.1 ควรจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง การกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน ก่อนการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ และการสร้างเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ เนื่องจากจะทำให้ประสิทธิผลการถ่ายทอด/ ความเข้าใจของผู้เข้ารับการถ่ายทอดมีมากขึ้น

1.2 ควรคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นผู้นำของทุกกลุ่มในชุมชน ซึ่งเป็นผู้นำทั้งแบบเป็นทางการและในทางปฏิบัติ ไม่ได้เป็นผู้นำเฉพาะในทางปฏิบัติ

1.3 ควรมีการขับเคลื่อนโครงการ/ กิจกรรมการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

4) ควรนำเอาปัจจัยความสำเร็จและปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคของชุมชนนำร่องไปใช้ในการขับเคลื่อนการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำในชุมชนอื่น ๆ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย

2.1 กิจกรรมเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ ควรเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการต่อเนื่องจากกิจกรรมการกระตุ้นจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชน เนื่องจากกิจกรรมเสริมสร้างการมีส่วนร่วมจะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อเมื่อประชาชนในชุมชนเกิดความตระหนักหรือเกิดจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำของชุมชนแล้ว

2.2 ควรคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นผู้นำของทุกกลุ่มในชุมชน ซึ่งเป็นผู้นำทั้งแบบเป็นทางการและในทางปฏิบัติ ไม่ได้เป็นผู้นำเฉพาะในทางปฏิบัติ

2.3 ควรมีการขับเคลื่อนโครงการ/ กิจกรรมการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน อย่างต่อเนื่อง

2.4 ควรนำเอาปัจจัยความสำเร็จและปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคของชุมชนนำร่องไปใช้ในการขับเคลื่อนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนในชุมชนอื่น ๆ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

1. มาตรการกระตุ้นจิตสำนึกการมีส่วนร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ ที่มีประสิทธิผล ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 มาตรการการสร้างแกนนำการฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งน้ำ

ขั้นตอนที่ 2 มาตรการการสร้างความเข้าใจกับประชาชนในชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 มาตรการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้เกิดการยอมรับ

ขั้นตอนที่ 4 มาตรการกระตุ้นให้เกิดการขับเคลื่อนและขยายผล

ขั้นตอนที่ 5 มาตรการการตอกย้ำให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 6 มาตรการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน

2. รูปแบบที่มีประสิทธิผลในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืน ประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งน้ำ

2) การมีส่วนร่วมในการเลือกโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ

3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ

4) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

การประปานครหลวง. (2562). รายงานฉบับสมบูรณ์การพัฒนาศักยภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณแหล่งน้ำดิบของการประปานครหลวง. กรุงเทพฯ: การประปานครหลวง.

กิจจุฑา ไกรวาส. (2561). รายงานฉบับสมบูรณ์การศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออก. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

กิจจุฑา ไกรวาส. (2567). การวิเคราะห์โครงการสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: ชัคเชส.

กิจจุฑา ไกรวาส, อาภากรณ์ สุขหอม, จรัสพล ชนะสิทธิ์, อารญา สุขหอม และธาริกานต์ ธนัญชยะกุล. (2565). รายงานกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพแหล่งน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2553). การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และราชการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย.

อารญา สุขหอม จรัสพล ชนะลิทธิ และ อภาภรณ์ สุขหอม

วิษวัชร งามละม่อม. (2559). *Media Learning of Public Administration: ทฤษฎีการมีส่วนร่วม*. วันที่ค้น
ข้อมูล 3 มิถุนายน 2562, เข้าถึงได้จาก <https://learningofpublic.blogspot.com/>

ภาษาอังกฤษ

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measure for Project
Design Implementation and Evaluation: Rural Development Committee Center for international
Studies*. New York: Cornell University Press.

IIED. (1996). *Towards a Sustainable Paper Cycle*. London: IIED.

United Nations. (1981). *Yearbook of International trade Statistics*. United Nations: UN Press.

William, E. (1976). *Participation Management Concepts Theory and Implementation*. Atlanta, GA: Georgia
State University.

ปัญหาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางการแพทย์ก่อนฟ้องคดี ศึกษาเฉพาะกรณีโรงพยาบาล
ของมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ

**The Problems of The Mediation in Medical Disputes Before Lawsuit:
A Case Study of Hospitals of Public Higher Education Institutions**

กิตติชัย หิรัญสาย (Kitittat Hiransai)

นิติกร กองนิติการ ฝ่ายกฎหมาย การทางพิเศษแห่งประเทศไทย

Legal Officer, Legal Affairs Division, Legal Department, Expressway Authority of Thailand

Received: 11 December 2024

Revised: 10 September 2025

Accepted: 8 October 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัญหากรณีพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ไม่บังคับใช้กรณีโรงพยาบาลของสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ ซึ่งไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ตามที่ปรากฏในถ้อยคำของหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จะเห็นได้ว่ากฎหมายดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่เป็นกฎหมายกลางสำหรับการดำเนินการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยมีหน่วยงานของรัฐและศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนเป็นกลไกเชิงพื้นที่ที่ได้รับการกระจายอำนาจและภารกิจในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายดังกล่าว แต่ทว่า กรณีข้อพิพาททางการแพทย์ที่เกิดขึ้นในโรงพยาบาลของสถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยภายใต้กำกับดูแลของรัฐ กลับมิได้ถูกนิยามให้เป็น “หน่วยงานของรัฐ” ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จึงทำให้สถาบันอุดมศึกษาไม่สามารถกำหนดหลักเกณฑ์การระงับข้อพิพาทให้สามารถมีผลทางกฎหมายดังเช่นหน่วยงานรัฐอื่นได้

คำสำคัญ: ข้อพิพาททางการแพทย์, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, การระงับข้อพิพาททางเลือก

Abstract

This article aims to examine the problem of the implications of this inconsistency and its impact on the dispute resolution process in hospitals of Public higher education institutions. By analyzing the

current legal framework and its limitations, this study seeks to provide insights into the need for a more comprehensive approach to dispute resolution in these institutions. The findings of this study will contribute to a deeper understanding of the challenges and opportunities in implementing the Mediation of Disputes Act B.E. 2562 in the context of higher education institutions.

Keywords: Medical disputes, Mediation, Alternative dispute resolution

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “แพทย์” ก็ย่อมสื่อความหมายได้คือ ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ได้รับการคาดหวังจากสังคมค่อนข้างสูง เพราะว่าเป็นอาชีพที่มีมาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานวิชาชีพสูง และมีลักษณะเป็นวิชาชีพเพราะเป็นอาชีพที่มีกฎหมายจัดตั้งองค์กรควบคุมกล่าวคือ พระราชบัญญัติวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. 2525 โดยกฎหมายดังกล่าวได้มีบทบัญญัติจัดตั้งให้มีองค์กรทำหน้าที่เป็นสภาวิชาชีพมาควบคุมดูแลมาตรฐานการประกอบวิชาชีพของแพทย์โดยเฉพาะ โดยมีชื่อเรียกว่า แพทยสภา ด้วยองค์กรประกอบดังกล่าว จึงทำให้ แพทย์ เป็นวิชาชีพที่เป็นที่พึ่งของผู้ป่วย แต่บางครั้งอาจถูกผู้ป่วยและญาติฟ้องร้อง เนื่องจากพบปัญหาผลลัพธ์ไม่เป็นไปตามที่ต้องการ หรือพบความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการรับบริการการแพทย์ ซึ่งจะเห็นได้จากสถิติของกระทรวงสาธารณสุขในช่วง 20 ปี (พ.ศ. 2539 – 2560) พบว่าการฟ้องร้องทางการแพทย์รวม 499 คดี คิดเป็นมูลค่าทุนทรัพย์รวมประมาณ 3,192 ล้านบาท โดยจำแนกตามประเภทคดีได้ดังนี้ คดีแพ่ง 287 คดี คดีผู้บริโภค 168 คดี คดีปกครอง 3 คดี (ศูนย์สันติวิธีสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, 2564) จากสถิติดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นแนวโน้มการฟ้องร้องทางการแพทย์ในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น เมื่อเกิดความเสียหายก็จะกลายเป็นข้อพิพาททางการแพทย์ในเบื้องต้น และหากข้อพิพาททางการแพทย์ไม่สามารถระงับหรือทำให้ยุติลงได้ก่อนนำข้อพิพาทขึ้นสู่ศาลได้ จากข้อพิพาททางการแพทย์ก็จะกลายเป็นคดีทางการแพทย์ โดยการปฏิบัติหน้าที่ของแพทย์จึงมีความเกี่ยวข้องกับ “ข้อพิพาททางแพทย์” และ “คดีทางการแพทย์”

คำว่า “ข้อพิพาททางการแพทย์” หมายความว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคลากรทางการแพทย์กับผู้ป่วยหรือผู้เกี่ยวข้องที่ไม่พึงพอใจหรืออาจได้รับความเสียหายจากการใช้บริการทางการแพทย์ โดยข้อพิพาทดังกล่าวมักถูกนำเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมายทั้งในรูปแบบการระงับข้อพิพาท หรือการฟ้องร้องเป็นคดีทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา รวมถึงการใช้สิทธิร้องเรียนไปยังแพทยสภาซึ่งเป็นการดำเนินการทางจรรยาบรรณวิชาชีพ (ธวัช จารุศิริกุล, 2563, หน้า 1)

สำหรับคำว่า “คดีทางการแพทย์” หมายความว่า คดีที่มีมูลเหตุมาจากการบริการด้านการแพทย์ และสาธารณสุขซึ่งให้แก่บุคคลเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การตรวจวินิจฉัยโรค

การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสมรรถภาพและให้รวมถึงการบริการการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ตามกฎหมายของผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์*

แต่เดิมความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์กับผู้ป่วยเป็นไปอย่างราบรื่น ผู้ป่วยให้ความเคารพนับถือแพทย์เป็นอย่างมากไม่เคยมีข้อสงสัยในการทำงานของแพทย์และยอมรับผลการรักษาเสมอแม้ว่าจะไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ แต่ในปัจจุบันนี้ ด้วยสภาพทางการพัฒนาทางสังคม ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในโลกมีการพัฒนาทางเทคโนโลยี ความก้าวหน้าของการสื่อสาร ส่งผลถึงเศรษฐกิจและสังคม การที่ประชาชนตระหนักถึงสิทธิของบุคคลมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรณรงค์เรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิผู้บริโภคผ่านสื่อสังคมและแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ ผ่านการใช้สิทธิฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาลดังกล่าวนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 11332/2555 สรุปได้ว่า จำเลยเป็นผู้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการสถานพยาบาลบุตรของโจทก์ได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุรถจักรยานยนต์ที่นั่งซ้อนท้ายชนแผงเหล็กกั้นทางโค้งทางเข้าหมู่บ้านเมืองเอก และผู้ขับขี่ถึงแก่ความตายในที่เกิดเหตุ บุตรของโจทก์มีอาการเจ็บปวด มีภาวะการบอบช้ำของสมองและโลหิตออกในสมองจะต้องได้รับการรักษาอย่างทันท่วงที แม้ไม่ปรากฏบาดแผลร้ายแรงที่มองเห็นจากภายนอก แต่พยาบาลเวรซึ่งเป็นลูกจ้างของจำเลยกลับให้ผู้ช่วยพยาบาลตรวจค้นหาหลักฐานในตัวบุตรของโจทก์ว่ามีบัตรประกันสังคม บัตรประกันสุขภาพ 30 บาท หรือบัตรประกันชีวิตหรือไม่ เมื่อไม่พบหลักฐานใดจึงสอบถามเจ้าหน้าที่อาสาสมัครมูลนิธิที่เป็นผู้นำส่งว่าใครจะรับผิดชอบค่าใช้จ่าย เมื่อไม่มีคำตอบ จึงปฏิเสธที่จะรับบุตรของโจทก์ไว้รักษาโดยแนะนำให้ไปรักษาโรงพยาบาลของรัฐ การที่พยาบาลเวรลูกจ้างของจำเลยปฏิเสธไม่รับรองบุตรของโจทก์เข้ารับการรักษาดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นผลโดยตรงที่ทำให้บุตรของโจทก์ถึงแก่ความตาย จำเลยซึ่งเป็นนายจ้างเป็นผู้ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการสถานพยาบาลมีหน้าที่ต้องควบคุมและดูแลให้มีการช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้ป่วยซึ่งอยู่ในสภาพอันตรายและจำเป็นต้องได้รับการรักษาฉุกเฉินเพื่อให้ผู้ป่วยพ้นจากอันตรายตามมาตรฐานวิชาชีพตามพระราชบัญญัติสถานพยาบาล พ.ศ. 2541 มาตรา 36 แต่กลับไม่ควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของลูกจ้างดังกล่าวจึงเป็นการละเมิดต่อโจทก์

คำพิพากษาฎีกาที่ 6092/2552 สรุปได้ว่า การตรวจและวินิจฉัยโรคของแพทย์โดยเฉพาะการตรวจร่างกายของผู้ป่วยถือเป็นขั้นตอนสำคัญในการวินิจฉัยโรคว่าผู้ป่วยเป็นโรคอะไร พยาธิสภาพอยู่ที่ไหนและอยู่ในระยะใดเพื่อจะนำไปสู่การรักษาได้ถูกต้อง ในขั้นตอนนี้แพทย์จำต้องใช้ความระมัดระวังตามวิสัยและพฤติการณ์มิให้เกิดความผิดพลาดขึ้นได้ เพราะอาจนำมาซึ่งอันตรายที่จะเกิดแก่ร่างกายหรือชีวิตของผู้ป่วยในขั้นตอนการรักษาที่ต่อเนื่องกัน เมื่อทางพิจารณาได้ความว่า จำเลยที่ 3 มิได้ตรวจดูอาการของโจทก์ตั้งแต่แรกเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลพนมสารคามด้วยตนเอง แต่วินิจฉัยโรคตั้งแต่แรกเข้ารับการรักษอาการของโจทก์ตามที่ได้รับรายงานทางโทรศัพท์จากพยาบาลแทน โดยไม่ได้ตรวจสอบประวัติการรักษาของโจทก์

* โปรดดูบันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพทย พ.ศ. จากเว็บไซต์ https://legal.moph.go.th/index.php?option=com_remository&Itemid=813&func=pdfviewer&id=1066

ด้วยตนเอง แม้จำเลยที่ 3 จะสอบถามอาการและประวัติการรักษาของโจทก์จากพยาบาลก่อนที่พยาบาลจะ
นัดยาให้แก่โจทก์เพื่อทำการรักษาที่ตาม ก็หาใช้วิธีของบุคคลผู้มีวิชาชีพเป็นแพทย์จะพึงกระทำไม่ ทั้งห้อง
แพทย์แเวรกับห้องฉุกเฉินที่โจทก์อยู่ห่างกันเพียง 20 เมตร ตามพุดติการณีกี้ไม่ปรากฏว่ามีเหตุสุดวิสัยทำให้
จำเลยที่ 3 ไม่สามารถมาตรวจวินิจฉัยอาการของโจทก์ได้ด้วยตนเองแต่อย่างใด ถือได้ว่าจำเลยที่ 3 ประมาท
เลินเล่อ เมื่อพยาบาลได้นัดยารักษาให้แก่โจทก์ตามที่จำเลยที่ 3 สั่งการ หลังจากนั้นโจทก์มีอาการแพ้ยา
อย่างรุนแรงโดยไม่ปรากฏว่าโจทก์มีอาการเช่นนั้นมาก่อน อาการแพ้ยาของโจทก์ดังกล่าวจึงเป็นผล
โดยตรงจากการกระทำของจำเลยที่ 3 ทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายอันเป็นการกระทำละเมิดต่อโจทก์

จากกรณีศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การบริการทางแพทย์ที่เกิดปัญหาจนกลายเป็นข้อพิพาททาง
การแพทย์ที่ฟ้องคดีขึ้นสู่ศาลแล้ว ย่อมทำให้โอกาสในการใช้วิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกโดยการ
ไกล่เกลี่ยนั้นเป็นไปได้ยากขึ้น (ยังยืน วัฒนภรณ์, 2560) แต่อย่างไรก็ดี การระงับข้อพิพาททางการแพทย์
โดยวิธีการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง (pre-litigation mediation) ย่อมเป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่สามารถช่วยลด
ปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาล ลดปัญหาความขัดแย้ง เกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม ลดผลกระทบด้าน
งบประมาณแผ่นดินที่ถูกนำไปใช้เป็นการใช้จ่ายในคดี และเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แม้ว่า
ในระยะหลังได้มีการตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เพื่อรองรับกลไกการระงับ
ข้อพิพาททางเลือกโดยวิธีการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องและสามารถนำบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทไปยื่นต่อศาล
เพื่อให้คำบังคับได้ก็ตาม แต่อย่างไรก็ดีผู้เขียนยังพบว่ากฎหมายดังกล่าวก็ไม่ได้บัญญัติให้ครอบคลุมถึง
หน่วยงานของรัฐบางประเภทที่จะให้มีการฝึกอบรมหลักสูตรการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและส่งเสริมให้มีการ
จัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนภายในพื้นที่

ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งศึกษาปัญหาพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ที่ไม่มีผลใช้
บังคับกับโรงพยาบาลของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาซึ่งมีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐรูปแบบหนึ่ง
ที่ไม่สามารถนำพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ในฐานะกลไกหนึ่งทางกฎหมายเกี่ยวกับ
มาปรับใช้กับการดำเนินการจัดการยุติข้อพิพาทที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการระงับข้อพิพาททางการแพทย์
โดยเรียบเรียงจากการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) ในประเด็นข้อมูลทางกฎหมาย

แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาททางเลือก

เมื่อกล่าวถึงการระงับข้อพิพาททางเลือก อาจต้องอธิบายถึงทฤษฎีที่สนับสนุนแนวคิดเกี่ยวกับการ
ระงับข้อพิพาททางเลือกและนิยามความหมาย ดังที่มินักวิชาการได้อธิบายดังนี้

สรวิศ ลิ้มปริงยี (2555, p. 28) ได้ให้คำอธิบายว่า การระงับข้อพิพาททางเลือกนี้เป็นการระงับ
ข้อพิพาทที่ไม่ได้บังคับว่าคู่พิพาทจะต้องเลือกใช้วิธีการทางเลือกในการระงับข้อพิพาทของตนเอง แต่เป็นวิธี
ที่คู่พิพาทมีอิสระในการเลือกตัดสินใจที่จะวิธีการทางเลือกนี้หรือไม่ก็ได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัย
หลักความสมัครใจหรือความยินยอมของคู่พิพาทที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

Arfin (1995, p. 900) ได้ให้คำอธิบายว่า การระงับข้อพิพาททางเลือกมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารโดยตรงระหว่างคู่กรณีหลักในข้อพิพาทและช่วยให้คู่กรณีสามารถรักษาภาพหรือปรับปรุงความสัมพันธ์ทางธุรกิจที่มีอยู่เดิม หรือแม้กระทั่งสร้างความสัมพันธ์ใหม่ได้ดีขึ้น ความสัมพันธ์เหล่านี้อาจช่วยส่งเสริมผลประโยชน์ทางธุรกิจของแต่ละฝ่ายต่อไป

Wallgren-Lindholm (2006, pp. 3-19) ได้อธิบายว่า การระงับข้อพิพาททางเลือกเป็นกระบวนการเจรจาที่มีขึ้นระหว่างคู่กรณีในข้อพิพาทโดยได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลที่สามที่มีความเป็นกลางและมีอุดมการณ์ของกระบวนการเพื่อการทำให้อีกสองฝ่ายบรรลุผลโดยความสมัครใจของคู่พิพาท

จึงสรุปได้ว่า การระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute resolution) หมายถึง การดำเนินการจัดการยุติข้อพิพาทโดยใช้วิธีการอื่นนอกจากการใช้สิทธิทางศาล โดยวิธีการดังกล่าวอาศัยอยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจของคู่พิพาททุกฝ่ายและคู่พิพาทมีบทบาทหลักในการดำเนินกระบวนการระงับข้อพิพาทได้ด้วยตนเอง คู่พิพาทจะเข้าร่วมกระบวนการหรือไม่ก็ได้ และเมื่อเข้าร่วมไปแล้วจะเปลี่ยนใจไม่เข้าร่วมก็ได้ เพราะเป็นกระบวนการที่อาศัยความสมัครใจคู่พิพาท ทั้งนี้ วิธีการการระงับข้อพิพาททางเลือก ได้แก่ การเจรจาต่อรอง (Negotiation) การไกล่เกลี่ย (Mediation) การประนีประนอม (Conciliation) อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) เป็นต้น

นอกจากนี้ ประโยชน์ของวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก กล่าวคือ เป็นวิธีการยุติข้อพิพาทที่มุ่งเน้นการแสวงหาจุดร่วมในการร่วมมือในการหาข้อยุติของข้อพิพาท เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวอาศัยความสมัครใจของคู่พิพาททุกฝ่ายเป็นหลัก และวิธีการดังกล่าวสามารถสร้างความพึงพอใจให้แก่ทุกฝ่ายได้ เพราะเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทที่ไม่ตัดสินว่าฝ่ายใดแพ้หรือฝ่ายใดชนะ อีกทั้ง ลักษณะเด่นของการระงับข้อพิพาททางเลือกคือการสร้างบทบาทของคนกลางผู้เข้ามามีส่วนช่วยในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้บรรลุความประสงค์ของทุกฝ่ายจนยุติข้อพิพาทนั้นได้ ซึ่งคนกลางเหล่านี้จะมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามรูปแบบวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก อาทิเช่น กรณีการระงับข้อพิพาททางเลือกโดยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท บุคคลที่สามผู้ที่คู่พิพาทให้ความยินยอมให้มาทำหน้าที่เป็นคนกลางช่วยไกล่เกลี่ย เรียกว่า ผู้ไกล่เกลี่ย (พัศกร จรรยากุล, 2560)

ผู้เขียนสรุปได้ว่า การระงับข้อพิพาททางเลือก เป็นกระบวนการเจรจาที่มีขึ้นระหว่างคู่กรณีในข้อพิพาทโดยได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลที่สามที่มีความเป็นกลางและมีอุดมการณ์ของกระบวนการเพื่อการทำให้อีกสองฝ่ายบรรลุผลโดยความสมัครใจของคู่พิพาท หรือเป็นกระบวนการยุติข้อพิพาทโดยคู่พิพาทยินยอมให้มีคนกลางเข้ามามีบทบาทในการเข้ามาชี้ขาดข้อพิพาท โดยไม่ได้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

เมื่อกล่าวถึงคำว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ก็ย่อมต้องทำความเข้าใจถึงความหมาย หรือ หลักการที่ปรากฏของถ้อยคำดังกล่าว โดยพิจารณาถึงนิยามและความหมาย ซึ่งได้มีนักวิชาการได้ให้คำอธิบายทางวิชาการต่าง ๆ หลากหลายความเห็น ดังนี้

วิระ ตั้งเกษมบุญโญ และนันท ขจรานันท์ (2566) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการจัดการความขัดแย้งที่อาศัยบุคคลที่มิตามความเป็นกลางซึ่งได้รับความยินยอมจากคู่กรณี และมีทักษะในการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์เป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยจนทำให้เกิดข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่ายในการหาทางออกจากความขัดแย้ง

ชลัต ประเทืองรัตน (2565, หน้า 60) ได้ให้ความหมายว่า เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่เรียบง่าย ก่อนข้างยึดหยุ่น สามารถดำเนินการได้ตั้งแต่ความขัดแย้งเพิ่งเริ่ม ก่อตัวขึ้น ทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างทันท่วงที และสามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยที่ใดก็ได้ที่คู่พิพาทสะดวก ไม่ว่าจะเป็นใน ห้องไกล่เกลี่ย ห้องประชุม โรงอาหาร หรือแม้กระทั่งสนามหญ้าหน้าสถานศึกษาในเวลาที่ผู้คนไม่พลุกพล่านมากนักก็ได้ โดยมีข้อยกเว้นเพียงประการเดียวเท่านั้นคือ การไกล่เกลี่ยต้องทำเป็นความลับ

Shavell (1995, pp. 1-28) ได้ให้ความหมายว่า เป็นวิธีการที่เป็นทางเลือกในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบอื่น ที่มีแนวโน้มที่จะลดปริมาณคดีและสามารถยุติข้อพิพาทได้ทันที เนื่องจากเป็นทางเลือกทดแทนการพิจารณาคดีและมีค่าใช้จ่ายถูกกว่าการพิจารณาคดี คู่กรณีอาจเลือกทางเลือกในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบอื่นแทนที่จะขึ้นศาล ในทำนองเดียวกัน คู่กรณีอาจเลือกทางเลือกในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบอื่นแทนที่จะยอมความ เนื่องจากทางเลือกในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบอื่นถือเป็นการต่อสู้ทางกฎหมายที่มีค่าใช้จ่ายไม่แพง

Folberg and Taylor (1984, p. 7) ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการที่คู่พิพาทเข้ามีส่วนร่วมโดยร่วมมือกับบุคคลที่เป็นกลางให้ความช่วยเหลือเพื่อแยกประเด็นข้อโต้แย้งออกไปอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาวิธีแก้ไข พิจารณาทางเลือกอื่น และบรรลุข้อตกลงโดยฉันทามติที่จะรองรับความต้องการของพวกเขา

จากความเห็นทางวิชาการดังกล่าวผู้เขียนสรุปได้ว่า นิยามความหมายของคำว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จึงหมายความว่า เป็นวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกโดยไม่ได้มุ่งประสงค์ให้เป็นการตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทให้สิ้นกระแสความ แต่กลับใช้วิธีการแสวงหาความร่วมมือของคู่พิพาททุกฝ่ายบนพื้นฐานความสมัครใจทั้งนี้มิได้จำกัดรูปแบบว่าจะต้องมีคนกลางเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือไม่ อาจจะเป็นคู่พิพาทสามารถดำเนินกระบวนการดังกล่าวได้ด้วยตนเอง และการไกล่เกลี่ยสามารถช่วยให้คู่กรณีในข้อพิพาทร่วมกันสร้างทางออกในแบบที่พวกเขาตกลงกันเอง (CJ Menkel-Meadow, 2015)

นอกจากนี้ ในระบบกฎหมายประเทศไทย ได้มีการนำหลักการระงับข้อพิพาททางเลือกมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพิจารณาคดีของศาล อาทិประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 และ

มาตรา 20 ทวิ และกระบวนการดำเนินการไต่ถามก่อนฟ้องศาล อาทิ การไต่ถามข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาโดยนายอำเภอตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการเปรียบเทียบความแย้งในอำนาจหน้าที่ของนายอำเภอ พ.ศ. 2528 เป็นต้น

การไต่ถามข้อพิพาทภายใต้พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562

ด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ ในส่วนของมาตรา 68 นั้นได้บัญญัติถึงความสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้มีความสอดคล้องกันกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมอย่างชัดเจน กล่าวคือ ภาครัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ ให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการ ยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร จากหลักรัฐธรรมนูญที่ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติดังกล่าวได้ถูกพัฒนาตลอดเรื่อยจนมีการตราพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยมีวัตถุประสงค์ คือ โดยที่ปัจจุบันข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เห็นควรให้นำกระบวนการไต่ถามข้อพิพาททางแพ่งซึ่งมีทุนทรัพย์ไม่มากนักและ ข้อพิพาททางอาญาบางประเภทมากำหนดเป็นกฎหมายกลางเพื่อให้หน่วยงานของรัฐ พนักงานสอบสวน หรือ ศูนย์ไต่ถามข้อพิพาทภาคประชาชนใช้ในการยุติหรือระงับข้อพิพาทดังกล่าว โดยคำนึงถึงความยินยอมของ คู่กรณีเป็นสำคัญ ทำให้ปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลลดน้อยลง ลดปัญหาความขัดแย้ง เกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคมลดงบประมาณแผ่นดิน และเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ (พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562, 2562)

แต่เดิม ก่อนที่จะมีการตราพระราชบัญญัตินี้ การไต่ถามข้อพิพาทภายนอกศาล หรือ การไต่ถามข้อพิพาทก่อนฟ้องคดี คู่พิพาทมักจะเลือกใช้วิธีการบรรลุข้อตกลงผ่านสัญญาประนีประนอมยอมยอมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากเกิดปัญหาไม่ปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความ ก็ต้องนำสัญญาดังกล่าวไปฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาลอีกครั้งหนึ่ง จะไม่มีการพิจารณาถึงมูลหนี้เดิม เว้นแต่มีการหยิบยกข้ออ้างของแต่ละฝ่ายที่จะต่อสู้ถึงความไม่สมบูรณ์ของสัญญาดังกล่าวให้ศาลพิจารณาต่อไป (ธานี วรภัทร์ และวิเศษฐ์ สันประสิทธิ์กุล, 2566) แล้วแต่กรณีซึ่งจะทำให้เกิดความล่าช้าในการบังคับข้อตกลง และมีได้มีลักษณะเป็นข้อตกลงระงับข้อพิพาทที่สามารถบังคับกันได้ทันที อีกทั้ง การไต่ถามข้อพิพาทบางกรณีที่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ อาทิ การประนีประนอมคดีครอบครัวภายหลังฟ้องคดีตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553* ซึ่งโดยลักษณะของการระงับข้อพิพาทในประเภทคดีที่กฎหมายดังกล่าวกำหนดให้เป็นคดีครอบครัว มีรูปแบบเดียวกันกับการไต่ถามข้อพิพาท แต่เพียงว่า การประนีประนอม มีลักษณะเป็นทางการมากกว่า

* โปรดดูพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 148

การไต่ถามซื้อขายพิพาทโดยทั่วไป หรือ การไต่ถามซื้อขายพิพาทในคดีผู้บริโภครวมตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งกำหนดให้ในวันนัดพิจารณา เมื่อคู่ความในคดีผู้บริโภคมาพร้อมกันแล้วให้เจ้าพนักงานคดีหรือบุคคลที่ศาลกำหนดหรือที่คู่ความตกลงกันทำการไต่ถามซื้อขายให้คู่ความตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความกันมาก่อน*

นอกจากนี้ กฎหมายดังกล่าวมีหลักการสำคัญ กล่าวคือ กำหนดรูปแบบการไต่ถามซื้อขายพิพาททางแพ่ง การไต่ถามซื้อขายพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน การไต่ถามซื้อขายพิพาททางอาญาที่ศูนย์ไต่ถามซื้อขายพิพาทภาคประชาชนสามารถดำเนินการได้ การกำหนดคุณสมบัติและวิธีการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไต่ถามซื้อขายพิพาทตามพระราชบัญญัติ กำหนดกระบวนการไต่ถามตั้งแต่การยื่นคำร้อง การแต่งตั้งผู้ไต่ถาม การคัดค้านผู้ไต่ถาม และกำหนดมาตรการการบังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทผ่านกลไกการออกคำบังคับโดยศาลโดยไม่ต้องฟ้องร้องเป็นคดี เสมือนว่าเป็นการไต่ถามซื้อขายพิพาทในศาล อันเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่คู่พิพาทและมีส่วนช่วยลดปริมาณคดีได้มากขึ้น จะเห็นได้ว่า กฎหมายฉบับนี้จึงเป็นกฎหมายสำคัญทางกฎหมายที่สร้างความชัดเจนที่วาทะของคู่ไต่ถามคือการส่งเสริมกระบวนการแก้ไขปัญหาคือเป็นระบบและมีกระบวนการ

ภายหลังการประกาศใช้บังคับพระราชบัญญัติการไต่ถามซื้อขายพิพาท พ.ศ. 2562 พบว่าในทางปฏิบัติ หน่วยงานของรัฐตามนิยามของมาตรา 3 ได้มีการตรากฎหมายลำดับรองเพื่ออนุสนธิตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว อันส่งผลเป็นการส่งเสริมการระงับข้อพิพาทในฐานะกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างดังนี้

กรณีกระทรวงกลาโหม เป็นกรณีศึกษาของหน่วยงานซึ่งดำเนินการไต่ถามซื้อขายตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการไต่ถามซื้อขายพิพาท พ.ศ. 2562 ได้มีการตราระเบียบกลาโหม เพื่อรองรับปฏิบัติตามหลักการของพระราชบัญญัติการไต่ถามซื้อขายพิพาท พ.ศ. 2562 ดังนี้ 1. ระเบียบกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการเลือกและแต่งตั้งผู้ไต่ถามซื้อขายพิพาทคดีอาญาในชั้นการสอบสวน พ.ศ. 2564 และ 2. ระเบียบกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้ไต่ถามซื้อขาย พ.ศ. 2564 ให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่เห็นได้จากคำปรารภส่วนต้นของระเบียบกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้ไต่ถามซื้อขาย พ.ศ. 2564 ที่ระบุว่า โดยที่เป็นการสมควรกำหนดระเบียบให้คู่กรณีตกลงแต่งตั้งผู้ไต่ถามซื้อขายคนหนึ่งหรือหลายคนจากบัญชีผู้ไต่ถามซื้อขายที่หน่วยงานซึ่งดำเนินการไต่ถามซื้อขายพิพาทจัดทำไว้ หากคู่กรณีไม่สามารถตกลงแต่งตั้งผู้ไต่ถามซื้อขายได้ คู่กรณีอาจขอให้หน่วยงานซึ่งดำเนินการไต่ถามซื้อขายพิพาทแต่งตั้งผู้ไต่ถามซื้อขายจากบัญชีดังกล่าว จึงเห็นได้ว่า กรณีกระทรวงกลาโหม เป็นกรณีการดำเนินการตามกฎหมายดังกล่าวในฐานะหน่วยงานซึ่งดำเนินการไต่ถามซื้อขายพิพาทเป็นรูปธรรมผ่านการตรากฎหมายลำดับรองวางหลักเกณฑ์ วิธีการไต่ถามซื้อขายในทางปฏิบัติ เป็นการยอมรับฐานะหน่วยงานรัฐดังกล่าวว่ามีฐานะเป็นหน่วยงานซึ่งดำเนินการไต่ถามซื้อขาย

* โปรดดูพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 25

ข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการไต่เถียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 และเป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทางกฎหมายของพระราชบัญญัติการไต่เถียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562

ปัญหาการไต่เถียงข้อพิพาททางการแพทย์ก่อนฟ้องคดี โรงพยาบาลของของมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาทางกฎหมายนับตั้งแต่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการไต่เถียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 สามารถจำแนกแยกอธิบายดังประการดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง ปัญหาเกี่ยวกับถ้อยคำในบทบัญญัติภายในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการไต่เถียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ในส่วนคำนิยามคำว่า “หน่วยงานของรัฐ” สำหรับปัญหาในประการนี้ ผู้เขียนเห็นว่า เมื่อพิจารณาถ้อยคำบทบัญญัติในกฎหมายดังกล่าวบัญญัติให้ความหมายว่า “ราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานอัยการสูงสุด หรือหน่วยงานอื่นของรัฐตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดในกฎกระทรวง” จากบทบัญญัตินี้พบว่า มีประเด็นให้พิจารณาว่า การกำหนดให้หน่วยงานของรัฐจะเฉพาะราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานอัยการสูงสุดซึ่งหน่วยงานของรัฐที่มีลักษณะเป็นส่วนราชการเป็นหลักว่าเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีภารกิจหน้าที่ดำเนินการ ไต่เถียงข้อพิพาทนั้น และหากพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของบทนิยามควบคู่กัน จะพบว่า วัตถุประสงค์ของบทนิยาม คือ เพื่อกำหนดความหมายของถ้อยคำที่ใช้ในร่างกฎหมายให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน เนื่องจากบางถ้อยคำมีความหมายกว้างหรือแคบ เพื่ออธิบายความหมายของคำนั้น ๆ (ธรรมนิติย์ สุมนต์กุล, 2558, หน้า 64) ดังนั้น ในส่วนของบทนิยามที่ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ย่อมมีหน้าที่กำหนดขอบเขตของความหมาย ทั้งในแง่ขยายความ หรือในแง่ทำให้ความหมายแคบลง (ธรรมนิติย์ สุมนต์กุล, 2558, หน้า 65)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนได้พบว่า บทนิยามคำว่า “หน่วยงานของรัฐ” ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการไต่เถียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เป็นการกำหนดนิยามความหมายที่มีความรัดกุมและมีความหมายอย่างแคบ โดยกลับให้มีการนิยามในส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมว่า “หน่วยงานอื่นของรัฐตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดในกฎกระทรวง” มาเป็นส่วนต่อขยายเพื่อจำแนกประเภทของหน่วยงานรัฐ แต่ก็ไม่ได้ขยายความว่าหน่วยงานอื่นของรัฐที่นิยามคือหน่วยงานของรัฐในรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น องค์การมหาชน รัฐวิสาหกิจ มหาวิทยาลัยภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ เป็น ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ต่างล้วนเป็นหน่วยงานของรัฐตามที่มีพระราชบัญญัติจัดตั้งหน่วยงาน และมีหน้าที่ให้บริการสาธารณะแก่เช่นเดียวกัน การกำหนดบทนิยามคำว่า “หน่วยงานของรัฐ” ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการไต่เถียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ในลักษณะดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่า เป็นการนิยามที่อาศัยกฎหมายลำดับรองมาขยายความเพิ่มเติม กล่าวคือ กฎกระทรวงที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในฐานะผู้รักษาการตามกฎหมาย ผู้มีอำนาจในส่วนนี้กำหนดเพิ่มผ่านกฎกระทรวง ทว่า บทนิยามในถ้อยคำดังกล่าวมานำมาซึ่งเกิดปัญหาในทาง

ปฏิบัติอันเนื่องจากความไม่ชัดเจนในถ้อยคำ เนื่องจากว่าหน่วยงานของรัฐในหลายประเภทมักจะมีการดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาทกันอยู่แล้วก่อนที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 แต่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติดังกล่าว ก็ย่อมส่งผลให้บรรดาหน่วยงานของรัฐที่มีลักษณะตรงกับนิยามคำว่า “หน่วยงานของรัฐ” ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ก็จะมีฐานะเป็น “หน่วยงานซึ่งดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาท” อีกนัยหนึ่ง ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่สามารถนำหลักเกณฑ์และวิธีการการใกล้เคียงข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาปรับใช้ และสามารถมีส่วนช่วยเหลือลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมกระแสกรองในฐานะหน่วยงานซึ่งดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาท ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าว ปัญหาในประการนี้จึงเป็นปัญหาการกำหนดถ้อยคำในกฎหมายที่ได้มีความสัมพันธ์ของบริบทอำนาจหน้าที่และวิธีการดำเนินการของหน่วยงานรัฐบางประเภท จึงทำให้พบว่า หน่วยงานรัฐประเภทส่วนราชการ เช่น กระทรวง ทบวง กรม มีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐ ซึ่งมีฐานะเป็นหน่วยงานซึ่งดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาท ตามนัยมาตรา 3 พระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ทว่า มหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐที่มีสถานพยาบาลในสังกัด กลับมิได้ถูกนิยามให้เป็นหน่วยงานของรัฐเช่นเดียวกันกับส่วนราชการข้างต้น

ประการที่สอง ปัญหานี้ผู้เขียนได้มีข้อสังเกตว่าหน่วยงานของรัฐประเภทหนึ่งที่มีก็จะมีมีความเกี่ยวข้องกับการเกิดข้อพิพาทอันเกิดจากการบริการสาธารณะได้เสมอหน่วยงานหนึ่ง คือ โรงพยาบาลซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐ หรือโรงพยาบาลซึ่งเป็นส่วนราชการภายในกระทรวง ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาแยกถึงประเภทของโรงพยาบาลกลุ่มดังกล่าว ประกอบด้วย 1) โรงพยาบาลซึ่งเป็นส่วนราชการภายในกระทรวง 2) โรงพยาบาลซึ่งเป็นองค์การมหาชนที่มีกฎหมายจัดตั้งขึ้นเฉพาะ อาทิ โรงพยาบาลบ้านแพ้ว (องค์การมหาชน)* 3) โรงพยาบาลซึ่งดำเนินการโดยสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ อาทิ โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยบูรพา เป็นโรงพยาบาลซึ่งดำเนินการโดยคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา หรือโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติซึ่งดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือโรงพยาบาลวชิรพยาบาลซึ่งดำเนินการโดยคณะแพทยศาสตร์วชิรพยาบาล มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช เป็นต้น ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนจะขอกล่าวถึงปัญหาการใกล้เคียงข้อพิพาทในกรณีโรงพยาบาลซึ่งดำเนินการโดยสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ ที่พบว่าความไม่ชัดเจนของพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ไม่ได้มีความครอบคลุมถึงหน่วยงานประเภทนี้ โดยเมื่อพิจารณาไปอีกว่าโรงพยาบาลของสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ นอกเหนือจากวัตถุประสงค์หลักในการผลิตบัณฑิตทางการแพทย์แล้วนั้น ยังมีวัตถุประสงค์อีกด้านหนึ่งคือ เพื่อเป็นการสนับสนุนกิจกรรมของรัฐอันเป็นการบริการสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริการสาธารณสุขทางสุขภาพ (Services Public of Health) โดยดำเนินในลักษณะของสถานพยาบาล ซึ่งเป็นกิจกรรมที่รัฐจัดให้มีขึ้นเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ รณรงค์ให้มีการรักษาสุขภาพ หรือรณรงค์เพื่อต่อต้านโรคภัยไข้เจ็บบาง

* โปรดดูพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งโรงพยาบาลบ้านแพ้ว (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2542 มาตรา 5

ประเภท รวมทั้ง การจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันพิเศษขึ้นมาเพื่อรักษาโรคบางประเภท (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2547, หน้า 38-42) อย่างไรก็ดี การให้บริการสาธารณะทางสุขภาพก็ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่อาจประสบกับข้อพิพาทในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อพิพาททางการแพทย์ หรือ ข้อพิพาทอันเกี่ยวเนื่องกับการบริการทางแพทย์ อาทิ ข้อพิพาทกรณีการค้างชำระค่ารักษาพยาบาล หรือ ข้อพิพาทกรณีการทำร้ายร่างกายภายในบริเวณโรงพยาบาล เป็นต้น ซึ่งบรรดาข้อพิพาทเหล่านี้โดยส่วนใหญ่ในส่วนของความเสียหายทางแพ่งเดิมมักจะใช้วิธีการเจรจาให้คู่กรณีทุกฝ่ายบรรลุข้อตกลงผ่านสัญญาประนีประนอมยอมความข้อพิพาททางการแพทย์ ซึ่งในส่วนการดำเนินการกระบวนการเจรจาที่อาศัยทรัพยากรบุคคลของโรงพยาบาลในการร่วมดำเนินการเจรจา แต่อย่างไรก็ดีพบว่า หากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐสามารถนำกระบวนการตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาปรับใช้กับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางการแพทย์ได้นั้น จะมีส่วนสำคัญทำให้เกิดความเชื่อมั่นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการทางแพทย์ที่มีกฎหมายกลางว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาเป็นหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการ อีกทั้งเป็นหลักประกันสิทธิของบุคคลผู้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เป็นกระบวนการทางกฎหมายจึงมีหลักเกณฑ์เชิงบังคับที่แน่นอนและมีผลทางกฎหมายทำให้ข้อตกลงระดับข้อพิพาทสามารถบังคับต่อศาลได้ทันที โดยมีต้องฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาลดังเช่นทางปฏิบัติเดิมที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้รับบริการ หรือ ผู้ให้บริการ ก็สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม กระแสรองได้ภายใต้หลักความเสมอภาค ซึ่งปัจจุบัน เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 พบว่า มาตรา 3 ซึ่งเป็นมาตราที่กำหนดบทนิยามไม่ได้กำหนดให้ครอบคลุมถึง “มหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐซึ่งจัดตั้งตามกฎหมายเฉพาะ” มีฐานะเป็น “หน่วยงานของรัฐ” ตามนัยพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ย่อมทำให้การดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายในมหาวิทยาลัยภายใต้กำกับดูแลของรัฐที่มีหน่วยงานให้บริการทางแพทย์ คือ โรงพยาบาล มีหลักเกณฑ์ที่ดีกว่าหน่วยงานรัฐอื่นโดยปริยาย ในขณะที่สถานพยาบาลที่เป็นส่วนราชการภายใต้สังกัดกระทรวงสาธารณสุขกลับมีหลักเกณฑ์และโครงสร้างรองรับที่ชัดเจนและเป็นระบบกว่ามาก ด้วยเหตุว่า กระทรวงสาธารณสุขมีฐานะเป็น “หน่วยงานของรัฐ” ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จึงส่งผลทำให้กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุขอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ออกประกาศและระเบียบที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกลไกการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในระบบสาธารณสุขให้เป็นรูปธรรม ส่งผลให้โรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ ผ่านการตราระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2567, ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การขึ้นทะเบียนผู้ไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2567, ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รายละเอียดของคำร้อง และระยะเวลาในการพิจารณาคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2567 และประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กำหนดหน่วยงานดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2567 เป็นต้น

ดังนั้น ปัญหาดังกล่าวเป็นการกำหนดนิยามที่ไม่ตรงกับหลักความเสมอภาคและไม่มีความชัดเจนในทางปฏิบัติ อันเป็นปัญหาเกี่ยวกับการร่างกฎหมายในส่วนของบทนิยาม ซึ่งหากพิจารณากฎหมายอื่น ๆ จะกำหนดถ้อยคำที่ระบุ โรงพยาบาลของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาของรัฐว่า มหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐที่มีสถานพยาบาลในสังกัด ดังเช่นกรณี ประกาศคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลเรื่อง ผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลและผู้ประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคลที่เป็นหน่วยงานของรัฐ ซึ่งต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ซึ่งการออกกฎหมายลำดับรองโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 มาขยายความหมายหน่วยงานของรัฐเป็นประเภทต่าง ๆ และกำหนดความชัดเจนผ่านการระบุถ้อยคำไว้ว่า “สถานพยาบาล” อันสื่อได้ชัดว่าเป็นโรงพยาบาลนั้น

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ตามที่วิเคราะห์ถึงปัญหาการใกล้เคียงข้อพิพาททางการแพทย์ก่อนฟ้องคดี โรงพยาบาลของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ พบว่า ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไม่มีมาตรการทางกฎหมายอันเป็นกลไกการระงับข้อพิพาทที่สามารถบังคับใช้ได้ เสมือนว่าได้ระงับข้อพิพาทในศาลและมีคำพิพากษาคตามสัญญาประนีประนอมในชั้นศาล เนื่องจากพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 3 ได้จำกัดนิยามของคำว่า “หน่วยงานของรัฐ” โดยมีขอบเขตเฉพาะราชการส่วนกลาง, ราชการส่วนภูมิภาค, สำนักงานศาลยุติธรรม และสำนักงานอัยการสูงสุด และกำหนดให้หน่วยงานอื่นของรัฐต้องเป็นไปตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดในกฎกระทรวง ด้วยเหตุนี้ มหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐที่มีสถานพยาบาลในสังกัด แม้ว่าองค์กรเหล่านี้ถูกจัดตั้งโดยกฎหมายเฉพาะและมีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐ แต่ไม่ได้มีฐานะเป็นหน่วยงานที่สามารถดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาทได้โดยตรงตามพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่จะได้รับการกำหนดเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวง อย่างไรก็ตาม มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ก็ไม่ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า มหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐได้รับการกำหนดนิยามให้อยู่ในขอบเขตคำว่า “หน่วยงานของรัฐ” ตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 หรือไม่ ซึ่งปัญหาเรื่องนี้ ผู้เขียนเห็นว่า เป็นปัญหาเชิงนิติบัญญัติที่เกี่ยวกับกรณียกร่างกฎหมายรองที่ลำดับความสัมพันธ์ถึงฐานะทางกฎหมายและวัตถุประสงค์ของหน่วยงานรัฐประเภทต่าง ๆ ที่ล้วนแต่ให้บริการสาธารณะเหมือนกัน

ข้อเสนอแนะ

ผู้เขียนได้มีความเห็นว่า แนวทางแก้ไขปัญหาทางกฎหมายให้การระงับข้อพิพาททางการแพทย์สามารถมีผลทางกฎหมายเทียบการระงับข้อพิพาทในหน่วยงานรัฐซึ่งดำเนินการใกล้เคียงและสามารถจัดตั้งศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทภาคประชาชนตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ดังนี้

ประการที่หนึ่ง. เสนอแนะให้รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ กล่าวคือ รัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม ให้อาศัยอำนาจตามนัยมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ออกกฎกระทรวง ว่าด้วย การกำหนดให้หน่วยงานอื่นของ

รัฐซึ่งดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. โดยกำหนดหลักเกณฑ์ให้มหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษา ภาครัฐทุกแห่งตามที่มีพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษานั้น เป็นหน่วยงานอื่นของรัฐ ซึ่งดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาทที่สามารถนำบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาใช้ในฐานะกลไกหนึ่งอันเป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่สามารถทำให้บันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาท ทางการแพทย์ที่เป็นความเสียหายทางแพ่ง หรือข้อพิพาททางการแพทย์ที่เป็นความเสียหายทางอาญาอันที่มี กฎหมายอื่นกำหนดให้เป็นความผิดที่ยอมความได้ ซึ่งปัจจุบัน ยังไม่ปรากฏว่ามีการตรากฎกระทรวงกำหนด หน่วยงานของรัฐตามการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 แต่อย่างใด

ประการที่หนึ่ง ขอเสนอแนะให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติ การใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 อาศัยอำนาจตามมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติฯ ออกกฎกระทรวงว่าด้วย การกำหนดให้หน่วยงานอื่นของรัฐซึ่งดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. ... โดยกำหนดให้ สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติเป็นหน่วยงานของรัฐที่สามารถดำเนินการใกล้เคียง ข้อพิพาทได้ ทั้งนี้ เนื่องจากการกำหนดนิยาม 'หน่วยงานของรัฐ' ในมาตรา 3 ของพระราชบัญญัติฯ ยังไม่ ครอบคลุมถึงสถาบันอุดมศึกษาและสถานพยาบาลในสังกัด ทำให้เกิดช่องว่างทางกฎหมาย และทำให้ หน่วยงานเหล่านี้ไม่สามารถใช้กลไกทางกฎหมายตาม พ.ร.บ. นี้เพื่อยุติข้อพิพาททางการแพทย์ทางแพ่ง หรือ ข้อพิพาททางการแพทย์ทางอาญาที่ยอมความได้

ประการที่สอง ในระหว่างที่ไม่มีกฎกระทรวงดังกล่าว ผู้เขียนเสนอแนะให้แก้ไขปัญหาดังกล่าว ให้รัฐมนตรีกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ และนวัตกรรมอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหาร ราชการกระทรวงอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 และพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ออกแนวปฏิบัติว่าด้วย การระงับข้อพิพาทที่เกิดจากการบริการทางการแพทย์ของสถาบันอุดมศึกษา โดยกำหนดเนื้อหาสาระสำคัญ ถึงแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการปรับใช้กระบวนการระงับข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียง พ.ศ. 2562 โดยอ้างอิงถึงบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการใกล้เคียง พ.ศ. 2562 มาตรา 4 กำหนดให้ “พระราชบัญญัตินี้ ไม่กระทบต่อการใกล้เคียงข้อพิพาทของหน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจของตน” โดยมี เจตนารมณ์เพื่อให้เกิดแนวทางดำเนินงานเกี่ยวกับการใกล้เคียงข้อพิพาทอันเกี่ยวเนื่องกับการดำเนินการของ มหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐ และให้ครอบคลุมรวมถึง การใกล้เคียงข้อพิพาททางการแพทย์ที่ เกิดจากการให้บริการทางแพทย์ซึ่งดำเนินการโดยโรงพยาบาลของมหาวิทยาลัย หรือคณะที่เปิดสอน หลักสูตรทางการแพทย์ และกำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาทเพื่อส่งเสริมให้ เกิดการพัฒนาหลักเกณฑ์กลางอันเป็นหลักเกณฑ์เชิงบังคับ (Mandatory Rule) ให้มหาวิทยาลัยหรือ สถาบันอุดมศึกษาภายใต้กำกับดูแลของกระทรวงฯ ต้องจัดให้มีมาตรการ โดยให้ยึดถือหลักการตามแนว ปฏิบัติเป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติในช่วงระยะเวลาที่ไม่มีการตรากฎกระทรวงให้สถานะแก่มหาวิทยาลัย หรือสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐดังกล่าวมีฐานะเป็นหน่วยงานที่สามารถดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาทได้ โดยตรงตามพระราชบัญญัติใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562

ประการที่สาม มหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐที่มีสถานพยาบาลในสังกัด อาศัยอำนาจตามกฎหมายจัดตั้งมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐนั้น ออกกฎหมายลำดับรอง ผ่านตราข้อบังคับหรือระเบียบอันมีฐานะเป็น “กฎ” หรือ “กฎหมายลำดับรอง” ในเรื่องของการใกล้เคียงข้อพิพาททางแพथของมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐให้มีความชัดเจน และเป็นกระบวนการที่เป็นรูปธรรม โดยการใช้อำนาจของมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐที่มีสถานพยาบาลในสังกัดในลักษณะที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเข้ารับบริการทางแพथของสถานพยาบาลของมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐ ผู้เขียนเห็นว่ายังอยู่ในวิสัยของวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐที่มีสถานพยาบาลในสังกัดตามที่ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติของกฎหมายจัดตั้งมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐที่มีสถานพยาบาลในสังกัด เช่น ซึ่งการตรากฎหมายลำดับรองของมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาภาครัฐที่มีสถานพยาบาลในสังกัดข้างต้น ย่อมเป็นการใช้อำนาจมาขยายความเพิ่มเติมขอบเขตกิจการของมหาวิทยาลัยที่จะต้องปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐซึ่งหมายถึง การปรับใช้หลักเกณฑ์วิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกด้วยวิธีการใกล้เคียงตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียง พ.ศ. 2562 ให้เกิดประสิทธิในการดำเนินกระบวนการระงับข้อพิพาทในหน่วยงานของรัฐประเภทมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐซึ่งจัดตั้งตามกฎหมายเฉพาะ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ชลิต ประเทืองรัตนนา. (2565). *การใกล้เคียงโดยคนกลางเส้นทางการจัดการความขัดแย้งโดยสร้างความเข้าใจร่วมกัน*. สถาบันพระปกเกล้า.
- ธรรมนิติย์ สุ่มันตกุล. (2558). *การร่างกฎหมายเบื้องต้น: แบบของกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ธวัช จารุศิริกุล. (2563). *ข้อพิพาทคดีทางการแพทย์*. กรุงเทพฯ: บันทิตอักษร.
- ธานี วรภัทร์ และวิเศษฐ์ สีนประสิทธิ์กุล. (2566). การบังคับตามสัญญาประนีประนอมยอมความ อันเกิดจากกระบวนการระงับข้อพิพาทในประเทศไทย. *วารสารสังคมพัฒนศาสตร์*, 6(1), 17-30.
- นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2547). *หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับการบริการสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพथ พ.ศ. (2561). วันที่ค้นข้อมูล 3 ธันวาคม 2567, เข้าถึงได้จาก [https://legal.moph.go.th/index.php?option=com_remository &Itemid=813&func=pdfviewer&id=1066](https://legal.moph.go.th/index.php?option=com_remository&Itemid=813&func=pdfviewer&id=1066)
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การขึ้นทะเบียนผู้ใกล้เคียง พ.ศ. 2567. (2567, 27 ธันวาคม).
- ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 141 ตอนพิเศษ 359 ง. หน้า 15-19.

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การยื่นคำร้องขอไต่ถามข้อพิพาท รายละเอียดของคำร้อง และ
ระยะเวลาในการพิจารณาคำร้องขอไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2567. (2567, 27 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 141 ตอนพิเศษ 359 ง. หน้า 20-22.

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กำหนดหน่วยงานดำเนินการไต่ถามข้อพิพาท ตามพระราชบัญญัติการ
ไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2567. (2567, 27 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 141 ตอน
พิเศษ 359 ง. หน้า 23.

พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งโรงพยาบาลบ้านแพ้ว (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2543. (2543, 2 กันยายน).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 117 ตอนที่ 84 ก. หน้า 12.

พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562. (2562, 22 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 136 ตอนที่
67 ก. หน้า 1-22.

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551. (2551, 17 กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 125 ตอน
ที่ 38 ก. หน้า 32.

พระราชบัญญัติวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. 2525. (2525, 28 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 99 ตอน 111 ฉบับ
พิเศษ. หน้า 1.

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553. (2553, 16
พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 127 ตอนที่ 72 ก. หน้า 12.

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534. (2534, 4 กันยายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 108
ตอนที่ 156 ฉบับพิเศษ. หน้า 1.

พัศกร จรรยากุล. (2560). การระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีผู้บริโภคโดยวิธีการไต่ถามข้อพิพาทในระบบ
ออนไลน์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยังยืน วัฒนาภรณ์. (2562). การไต่ถามข้อพิพาทเชิงบังคับก่อนฟ้องคดี ในคดีละเมิดทางแพทย์ในบริบทประเทศ
ไทย. วันที่ค้นข้อมูล 2 ธันวาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/9297>

ระเบียบกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้ไต่ถาม พ.ศ. 2564. (2564, 23 กรกฎาคม).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 138 ตอนพิเศษ 168 ง. หน้า 8-9.

ระเบียบกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการเลือกและแต่งตั้งผู้ไต่ถามข้อพิพาท
คดีอาญาในชั้นการสอบสวน พ.ศ. 2564. (2564, 23 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 138 ตอน
พิเศษ 168 ง. หน้า 6-7.

ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้ไต่ถาม พ.ศ. 2567. (2567, 27 ธันวาคม).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 141 ตอนพิเศษ 359 ง. หน้า 6-7.

ลิมปรั้งมี, ศ. (2555). ความขัดแย้งและวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก. ใน *การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท: ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท*. กรุงเทพฯ: สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม.

วีระ ตั้งเกษมบุญโญ และนันท์ กิจรนนท์. (2566). *ไกล่เกลี่ยพิสดาร พร้อมกรณีศึกษาและ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ศูนย์สันติวิธีสาธารณะสุข กระทรวงสาธารณสุข. (2562). *การบริหารจัดการความขัดแย้งในหน่วยบริการ*. วันที่ค้นข้อมูล 2 ธันวาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://www.hfocus.org/content/2019/01/16725>

ภาษาอังกฤษ

Arfin, M. R. (1995). The Benefits of Alternative Dispute Resolution in Intellectual Property Disputes. *UC Law SF Communications and Entertainment Journal*, 17(4), 900.

Folberg, J., & Taylor, A. (1984). *Mediation: a comprehensive guide to resolving conflicts without litigation*. San Francisco: Jossey-Bass.

Menkel-Meadow, C. J. (2015) *Mediation, Arbitration, and Alternative Dispute Resolution; Menkel-Meadow, Mediation: Theory, Policy and Practice*. Elsevier Ltd .

Shavell, S. (1995). Alternative Dispute Resolution: An Economic Analysis. *The journal of legal Studies*, 24(1), วันที่ค้นข้อมูล 3 ธันวาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <http://www.jstor.org/stable/724588>

Wallgren-Lindholm, C. (2006). *ADR in Business: Practice and Issues across Countries and Cultures*. Kluwer Law International.

พฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดียของเยาวชนไทยที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลี

กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับประชาธิปไตย

Social Media Usage Behaviour of Thai Youths Who Are K-Pop Fans and the Political Participation in Democracy

พณณ์ อภะเจริญ (Phan-orn Powcharoen)

ดร., อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Dr., Lecturer of Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law,

Burapha University

E-mail: phanorn.po@go.buu.ac.th

Received: 7 May 2025

Revised: 30 September 2025

Accepted: 8 October 2025

บทคัดย่อ

การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2563 เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนไทยที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลี และเห็นถึงอิทธิพลของโซเชียลมีเดีย (social media) ที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งการร่วมกันทำกิจกรรมทางการเมืองถือเป็นพฤติกรรมที่ผิดแบบแผนปฏิบัติของกลุ่มแฟนคลับที่มักจะทำกิจกรรมเพื่อสนับสนุนชื่อเสียงและความสำเร็จของศิลปินตนเองจากการศึกษาทำให้พบว่า โซเชียลมีเดียส่งอิทธิพลค่อนข้างมากทั้งต่อความสนใจในเรื่องการเมืองและพฤติกรรมการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งนี้ จากการที่เยาวชนไทยมีการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและมีความสามารถในการใช้งานโซเชียลมีเดียได้อย่างคล่องแคล่ว โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลีมักจะเข้าใช้งานโซเชียลมีเดียเพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้สึกที่ต่างมีให้กับศิลปินที่ชื่นชอบด้วยกันเป็นประจำอยู่แล้ว จึงทำให้เกิดความสนใจในเรื่องการเมืองในช่วงเวลาที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ไม่ยาก นอกจากนี้ ยังได้มีการใช้ประโยชน์จากโซเชียลมีเดียเพื่อแสดงออกทางการเมืองซึ่งปรากฏออกมาทั้งในรูปของปัจเจกและในรูปของกลุ่มแฟนคลับ แต่อย่างไรก็ดี แม้การแสดงออกทางการเมืองของเยาวชนไทยที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลีนี้จะไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการเมืองและสังคมในระยะยาวได้ แต่สิ่งนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบประชาธิปไตย

คำสำคัญ: แฟนคลับศิลปินเกาหลี, เยาวชนไทย, การมีส่วนร่วมทางการเมือง

Abstract

The political movement in 2020 saw the political participation of Thai youths who are K-Pop fans and the influence of social media which was used as a tool for political expression. Participating in political activities represents a deviation from the usual behaviour of fandoms who typically engage in activities that support reputation and success of their artists. The study found that social media significantly impacts an interest in politics and political participation behaviour. Thai youths usually have an access to the internet and are proficient in using social media. K-Pop fans, in particular, often use social media to communicate, share information and feeling with each other about the artists they admire. Therefore, this existing engagement on social media platforms makes it relatively easy for them to develop an interest in political issues during the time of political movement. In addition, social media is used as a means of political expression both individually and collectively in the form of fan groups. Political expression of Thai youths who are K-Pop fans may not lead to long-term structural changes in politics and society, but it reflects civic political participation, which contributes to the strengthening of democracy.

Keywords: K-Pop Fans, Thai Youths, Political Participation

บทนำ

ปรากฏการณ์ความนิยมในวัฒนธรรมเกาหลีนั้นเกิดขึ้นในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย โดยอาจกล่าวได้ว่าความนิยมในวัฒนธรรมเกาหลีนั้นเริ่มต้นจากการเสฟสื่อบันเทิงเกาหลี เช่น ซีรีส์ ภาพยนตร์ หรือเพลง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สร้างให้เกิดความชื่นชอบในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับเกาหลีต่อไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเสื้อผ้า เครื่องสำอาง การท่องเที่ยว เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดี ในกรณีของประเทศไทยนั้น สังคมไทยค่อนข้างจะมองกลุ่มคนที่ชื่นชอบวัฒนธรรมเกาหลีในเชิงลบ เพราะมักจะใช้คำว่า ดั่งเกาหลี ในการเรียกขานกลุ่มคนเหล่านี้ จึงทำให้กลุ่มคนที่ชื่นชอบในวัฒนธรรมเกาหลีนี้หันมารวมตัวกันเพื่อสร้างพื้นที่ในการพูดคุย และแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้สึกที่มีต่อศิลปินระหว่างกัน หรือที่เรียกว่า แฟนคอม โดยเป็นคำที่มาจากคำว่า แฟนคลับ (Fanclub) กับอาณาจักร (Kingdom) (กมลวรรณ มาดาอัง, 2564) ซึ่งการรวมตัวกันของแฟนคลับที่ชื่นชอบในศิลปินเกาหลีจนเป็นแฟนคอมนี้มีลักษณะพิเศษที่สามารถสรุปได้คือ มีศิลปินหรือกลุ่มศิลปินที่ตัวเองชื่นชอบเป็นศูนย์กลางที่รวมกลุ่มสมาชิกเข้าไว้ด้วยกัน และเมื่อรวมตัวกันแล้ว สมาชิกมักจะตั้งชื่อกลุ่มที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ด้วยการมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม โดยจะเป็นชื่อที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปิน และส่วนใหญ่ชื่อของกลุ่มแฟนคอมมักจะได้รับการอนุมัติให้ใช้จาก

ต้นสังกัดของศิลปิน นอกจากนี้ กลุ่มแฟนคอมซึ่งเป็นแฟนคลับของศิลปินเกาหลีก็จะมีลักษณะพิเศษคือ มักจะทำกิจกรรมร่วมกันและจะเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนความสำเร็จของศิลปินในวงการ เช่น การออกแบบ และจัดการเว็บไซต์เกี่ยวกับตัวศิลปิน การผลิตสินค้าเกี่ยวกับตัวศิลปินออกมาจำหน่าย และการคิดคำหรือท่อนเพลงหรือ แฟนชานท์ (Fan Chants) เพื่อนำไปร้องประกอบเพลงในเวลาที่ศิลปินขึ้นแสดง รวมถึงการทำกิจกรรมการกุศลเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์อันดีให้กับศิลปินอีกด้วย (Elfvig-Hwang, 2019; The Korea Herald, 2013)

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของกลุ่มแฟนคอมศิลปินเกาหลีที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2563 ถือเป็นพัฒนาการที่แปลกใหม่ที่เกิดขึ้นกับการทำกิจกรรมของกลุ่มแฟนคอม เพราะโดยทั่วไปแล้ว กลุ่มแฟนคอมมักจะหลีกเลี่ยงการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการเมือง เนื่องจากไม่ต้องการให้ศิลปินของตนเองต้องถูกสังคมโดยรวมวิพากษ์วิจารณ์ว่าเลือกข้างทางการเมือง และไม่ต้องการให้บรรยากาศของการพูดคุยภายในกลุ่มระหว่างสมาชิกแฟนคอมด้วยกันเองถูกประเด็นเรื่องการเมืองเข้ามาทำให้เสียไป ทั้งนี้พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2563 นั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงพลังของกลุ่มแฟนคอมในการพยายามสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับสังคม โดยพฤติกรรม การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้เห็นได้ทั้งในรูปแบบออฟไลน์คือ การเข้าร่วมกับผู้ชุมนุมในสถานที่ชุมนุม และในรูปแบบออนไลน์ผ่านการใช้สื่อโซเชียลมีเดีย ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ว่าจะในรูปแบบออฟไลน์ หรือออนไลน์ก็สะท้อนพฤติกรรมที่คงความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มแฟนคอมเอาไว้ และเป็นการกระทำที่กลุ่มแฟนคอมเลือกกระทำตามความสมัครใจด้วยตนเอง โดยไม่ได้รับคำแนะนำหรือได้รับอิทธิพลจากศิลปินหรือต้นสังกัดของศิลปินแต่อย่างใด

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มแฟนคอมศิลปินเกาหลีในปี พ.ศ. 2563 ทั้งในรูปแบบ ออฟไลน์และออนไลน์ได้สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มแฟนคอมเหล่านี้มีความสามารถค่อนข้างมากในการที่จะขับเคลื่อนและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคม และหากพิจารณาจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบออนไลน์ก็จะพบถึงความสามารถในการใช้โซเชียลมีเดียของบรรดากลุ่มแฟนคอม ทั้งในเรื่องของการกระจายข่าวสาร การระดมกำลังพลเพื่อเข้าชุมนุม การระดมเงินทุนเพื่อสนับสนุนการชุมนุม เป็นต้น ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มแฟนคอมนั้นนอกจากจะฉีกรูปแบบของการชุมนุมจากแบบดั้งเดิมที่จะต้องเป็นรูปแบบของการชุมนุมตามสถานที่ตั้งเท่านั้น มาเป็นการส่งเสริมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมผ่านการใช้โซเชียลมีเดียตามที่ตนเองถนัด ซึ่งหนึ่งในผลลัพธ์ของการใช้โซเชียลมีเดียในการแสดงการมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้ได้นำไปสู่การเกิดของแฟลชม็อบที่เกิดขึ้นและสลายตัวอย่างรวดเร็ว และนอกจากนี้ การที่แฟนคอมเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองยังเปลี่ยนภาพลักษณ์ของการเป็นแฟนคลับศิลปินในสายตาของคนทั่วไปในสังคมจากที่มองว่ากลุ่มแฟนคอมเหล่านี้เป็นกลุ่มคนที่เปิ่นเพียงดั่งเกาหลี คลั่งไคล้แค่ในตัวศิลปิน ไม่สนใจอย่างอื่น กลายเป็นกลุ่มคนที่ให้ความสนใจกับการเมืองและมองตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการนำเอาเพลงป๊อปเกาหลี (K-Pop) และวัฒนธรรม K-Pop อื่นๆ มาสร้างสีสันให้กับการชุมนุม

ยังช่วยลดความเครียดให้กับการชุมนุม ทำให้การชุมนุมเป็นเรื่องที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและเข้าร่วมได้ อีกด้วย และอ้างอิงจากเนื้อหาข่าวของสำนักพิมพ์ Bangkok Post ที่รายงานว่า กลุ่มผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนและก็เป็นสมาชิกของกลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลีเช่นกัน (Wangkiat, 2020) งานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการศึกษากลุ่มเยาวชนไทยที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลี ที่มีอายุระหว่าง 18 - 25 ปี ในประเด็นเรื่องการใช้โซเชียลมีเดียกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดียกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้จะช่วยสร้างความเข้าใจถึงพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ ทั้งในแง่ของการเป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลี และในแง่ของการเป็นเยาวชนไทยที่แสดงออกถึงความสนใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้โซเชียลมีเดียของเยาวชนไทยที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลีกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดียของเยาวชนไทยที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลีกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ทบทวนวรรณกรรม

การมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนถือเป็นหนึ่งในกระบวนการที่ช่วยสร้างเข้มแข็งในกับระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ อ้างอิงจากจุลสารเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่จัดทำในปี พ.ศ. 2561 โดยสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ได้จำแนกการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกมาเป็น 4 แนวคิด อันประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) หมายถึง การที่ประชาชนทุกคนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ และกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมด้วยตนเอง แต่เนื่องจากสังคมมีการขยายตัวและมีโครงสร้างที่ซับซ้อนมากขึ้น จึงไม่เอื้อให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้ได้ หรือถ้ามีก็จะออกมาในรูปของ อาทิเช่น การลงประชามติ หรือการเสนอร่างกฎหมายโดยประชาชน เป็นต้น
2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยอ้อม (Representative Democracy) หมายถึง การที่ประชาชนทำการเลือกผู้แทนของตนให้เข้าไปทำหน้าที่แทนตนเองในรัฐสภา ผ่านระบบการเลือกตั้ง

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมและมีอำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองมากขึ้นผ่านสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ อาทิเช่น ภาคประชาสังคม องค์กรอิสระ องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น และสื่อมวลชน เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยแบบถกแถลง (Deliberative Democracy) หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำหรือเสนอข้อเรียกร้องที่ตนเองต้องการแก้ตัวแทนของตน เพื่อให้ตัวแทนหรือรัฐบาลนำไปปฏิบัติต่อไป (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2561, หน้า 13-16)

Huntington and Nelson (1976) ได้เขียนว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางการเมืองของบุคคลธรรมดาที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือทำงานเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง โดยกิจกรรมที่บุคคลธรรมดาแสดงออกนี้เป็นไปเพื่อหวังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือผู้นำประเทศ แต่กระนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้ส่วนใหญ่มักไม่ส่งผลหรือสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือผู้นำประเทศ เพราะการเปลี่ยนแปลงจะสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองของผู้มีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งการแสดงออกทางการเมืองของบุคคลธรรมดาที่มีอำนาจทางการเมืองไม่มากจึงไม่อาจส่งอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือผู้นำประเทศได้เสมอไป

คะเนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม (2544, หน้า 145) เขียนว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนได้เข้าไปให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษา ร่วมวางแผน และทำการควบคุมเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งในระดับชุมชนและในระดับชาติ

บวรศักดิ์ อุวรรณโน และถวิลวดี บุรีกุล (2548, หน้า 15) เขียนถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยว่า อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของคนกลุ่มน้อยกลุ่มใดเพียงกลุ่มหนึ่ง ประชาชนทุกคนควรได้รับการจัดสรรอำนาจเพื่อให้ทุกคนได้รับโอกาสในการมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม

ไชยยา รังษยา (2557, หน้า 31) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง การรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมทั้งในรูปแบบทางการเมืองและไม่เป็นทางการเมืองของประชาชนที่หวังให้เกิดผลกระทบต่อการตัดสินใจหรือการกำหนดนโยบายของรัฐบาลทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยผลลัพธ์ที่ได้อาจจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จก็ได้ แต่ก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ทำตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย

จันทนา สุทธิจิร (2544, หน้า 410) เขียนว่า การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมต่อการกำหนดนโยบายของภาครัฐ การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถปรากฏได้ในหลายรูปแบบที่นอกเหนือไปจากการเข้ามาเป็นผู้แทนประชาชนในรัฐบาล เช่น การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เป็นต้น

และการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องเป็นไปตามที่ระบบการเมืองและกฎหมายได้กำหนดเอาไว้ และจะต้องเกิดจากความสมัครใจของประชาชน

โดยสรุป การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยนี้หมายถึง การที่ประชาชนทั่วไปเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการทำกิจกรรม โดยกิจกรรมนี้เป็นไปเพื่อหวังผลให้รัฐบาลตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง แต่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนก็ไม่สามารถที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงหรือส่งอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลได้เสมอไป

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของแฟนคลับศิลปินเกาหลี

จากการที่โลกในยุคปัจจุบันนั้นเป็นโลกในยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมหันมาใช้เทคโนโลยีและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการสื่อสารทำให้ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์มีการปรับเปลี่ยนมาอยู่ในรูปแบบออนไลน์ด้วยกัน เช่นกัน ผ่านการใช้โซเชียลมีเดียในรูปแบบต่าง ๆ อาทิเช่น เฟซบุ๊ก (Facebook), เอ็กซ์ (X) หรือชื่อเดิมคือ ทวิตเตอร์ (Twitter) เป็นต้น ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ด้วยการสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดียต่าง ๆ นี้นำไปสู่การสร้างชุมชนออนไลน์ที่มีลักษณะเสมือนจริง (virtual community) ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าใช้งานเข้ามาพบปะทำความรู้จักระหว่างกัน, แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างกัน, และทำกิจกรรมร่วมกันได้โดยไม่จำเป็นต้องเปิดเผยตัวตนหรือข้อมูลส่วนตัวที่แท้จริงเสมอไป (Duche, 2007), (กษภา จิตศรีณกุล, 2553) จึงเท่ากับว่า การที่มนุษย์ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารระหว่างกัน ทำให้ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ไม่ได้จำกัดอยู่ที่การต้องพบปะกันในชีวิตจริงเท่านั้น และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารถือเป็นเรื่องพื้นฐานที่มนุษย์ใช้อยู่เป็นประจำทุกวันในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว จึงไม่ใช่เรื่องยากที่มนุษย์จะนำเอาเทคโนโลยีสื่อสารเข้ามาใช้ประโยชน์เพื่อวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

Bennett (2008) เขียนว่า ในโลกยุคดิจิทัลนี้ เทคโนโลยีได้ช่วยสร้างให้เกิดเครือข่ายทางการเมือง (political networks) และด้วยเทคโนโลยี เครือข่ายทางการเมืองได้ขยายใหญ่และมีความยั่งยืนมากขึ้น ซึ่งเครือข่ายการเมืองเหล่านี้จะช่วยเอื้อให้ผู้ชุมนุมทางการเมืองสามารถพูดคุย ติดต่อกับสื่อสารระหว่างกัน รวมถึงผลิตข้อมูลข่าวสารและรายงานข่าวด้วยตนเองที่สะท้อนหลักการและวัตถุประสงค์ของการชุมนุมที่เกิดขึ้นโดยไม่ถูกบิดเบือน และนอกจากนี้ สื่อดิจิทัล (digital media) สามารถช่วยเชื่อมองค์กรทางการเมืองประเภทต่างๆ เช่น พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และการเคลื่อนไหวทางสังคมเข้าด้วยกันอีกด้วย

Bennett and Segerberg (2014, pp. 19-55) เขียนว่า การใช้โซเชียลมีเดียในโลกยุคดิจิทัลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากรูปแบบเดิมคือ เป็นการเคลื่อนไหวที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันภายใต้การนำขององค์กร (collective action) เช่น พรรคการเมือง สหภาพแรงงาน หรือกลุ่มผลประโยชน์ มาเป็นการเคลื่อนไหวแบบเชื่อมโยง (connective action) ที่เป็นการรวมตัวกันของคนที่มีอุดมการณ์เดียวกัน โดยไม่จำเป็นต้องมีองค์กรนำ แต่มีโซเชียลมีเดียเป็นตัวเชื่อมโยงผู้ชุมนุมเข้าด้วยกัน และผู้ชุมนุมก็ใช้โซเชียลมีเดียในการขับเคลื่อนการชุมนุมด้วยการแชร์เนื้อหาและข้อมูลระหว่างกัน

วรารัตน์ ทักษิณวราร (2554) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ พบว่า ในช่วงที่ประเทศไทยเผชิญกับความขัดแย้งและวิกฤตทางการเมืองนั้น อินเทอร์เน็ตคือเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในการต่อสู้ทางการเมือง โดยแพลตฟอร์ม (platform) ที่ใช้จะมีเฟซบุ๊ก (Facebook), ทวิตเตอร์ (Twitter), ยูทูบ (Youtube) เป็นต้น ซึ่งแพลตฟอร์มเหล่านี้คือการเปิดพื้นที่สาธารณะเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น เปิดโอกาสทางการสื่อสาร สร้างพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็น พุดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลทางการเมือง

เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลีที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2563 ก็จะพบถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้โซเชียลมีเดียกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยนิรศกร พินทุวัฒนะ และแอนนา จุมพลเสถียร (2565) ได้ศึกษาเรื่อง กลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลีและพฤติกรรมการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า กลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลีมีพฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดียอยู่เป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้กลุ่มแฟนคลับเปิดรับข่าวสารด้านการเมืองในช่วงที่มีการทำกิจกรรมทางการเมืองเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2563 ตามไปด้วย โดยแพลตฟอร์มทวิตเตอร์ (Twitter) คือแพลตฟอร์มที่ใช้ในการรับข่าวสารมากที่สุด และการรับข่าวสารทางการเมืองมากทำให้กลุ่มแฟนคลับมีทัศนคติทางการเมืองที่สูงตามไปด้วย ซึ่งส่งผลต่อการแสดงออกทางการเมืองผ่านการแชร์ต่อข่าวสารทางการเมืองผ่านบัญชีโซเชียลมีเดียของตนเอง นอกจากนี้ กลุ่มแฟนคลับบางกลุ่มยังได้ใช้บัญชีหลักของกลุ่มแฟนคลับ (Fan base account) ในการแชร์ต่อข่าวสารทางการเมืองอีกด้วย

ปพิชญา สุโข (2564) เขียนว่า กลุ่มแฟนคลับศิลปินใช้โซเชียลมีเดียในการแสดงออกทางการเมืองมากกว่าเข้าร่วมในสถานการณ์จริง โดยจะใช้โซเชียลมีเดียในการแบ่งปันและกระจายข้อมูลเพื่อสร้างความตระหนักรู้ทางการเมืองให้กับสังคม และสื่อสารเรื่องการเมืองกับสังคม ด้วยความที่ชุมชนเกาหลีเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ กลุ่มแฟนคลับจะสื่อสารด้วยการใช้หลายภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาเกาหลี และในบางครั้งยังมีการสร้างสรรค์รูปภาพเพื่อประกอบสาส์นที่เป็นข้อความ มีการใช้สีประจำวงหรือสีประจำตัวของศิลปิน ซึ่งเป็นการนำเอาคำว่าแฟนคลับและศิลปินมาผสมกันเพื่อให้บุคคลภายนอกทราบว่าเป็นการสื่อสารของกลุ่มแฟนคลับของศิลปินท่านนั้น

โดยสรุป ในปัจจุบันเทคโนโลยีการสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสารของมนุษย์ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในชีวิตจริงที่ต้องพบปะกัน แต่ได้ขยายตัวสู่โลกออนไลน์ในรูปแบบของชุมชนที่มีลักษณะเสมือนจริง ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถแสดงความคิดเห็นและทำกิจกรรมร่วมกันได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปิดเผยตัวตน ด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงได้มีการปรับเปลี่ยนมาอยู่ในรูปแบบออนไลน์เช่นกัน โดยเฉพาะผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เอื้อต่อการรวมตัวของบุคคลที่มีอุดมการณ์ร่วมกัน ดังเช่น การเคลื่อนไหวของกลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลีในปี พ.ศ.2563 ที่ได้ใช้โซเชียลมีเดียในการติดตามข่าวสารทางการเมืองและแสดงออกทางการเมืองอย่างชัดเจน

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาพฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดียของแฟนคลับศิลปินเกาหลีกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยจะเน้นศึกษากลุ่มแฟนคลับที่เป็นเยาวชนที่อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 18 - 25 ปี โดยเป็นวิจัยเชิงคุณภาพ มีรูปแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ 2 วิธีการคือ การศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์

ในการศึกษาเอกสาร เอกสารที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้มี 2 ประเภทคือ เอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ดังนี้

1) เอกสารขั้นต้น (primary data) เป็นเอกสารที่ไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เช่น แนวคิดเรื่องกระแสวัฒนธรรมเกาหลี การก่อตั้งแฟนคอม เครือข่ายสังคมออนไลน์ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นต้น

2) เอกสารชั้นรอง (secondary data) จะประกอบด้วย

2.1) สื่อวิชาการ เช่น บทความวิชาการเกี่ยวกับกระแสวัฒนธรรมเกาหลีในประเทศไทย บทความที่เกี่ยวข้องกับแฟนคลับศิลปินเกาหลี บทความเกี่ยวกับแฟนคลับศิลปินเกาหลีและการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น

2.2) สื่อสาธารณะ เช่น ข่าวหนังสือพิมพ์ นิตยสาร เป็นต้น

2.3) สื่อสังคมออนไลน์ เช่น แพลตฟอร์มเอ็กซ์ (X), เฟซบุ๊ก (Facebook), อินสตาแกรม (Instagram) เป็นต้น

ใช้ส่วนของการสัมภาษณ์ ได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured or Guided Interview) โดยอาศัยแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) แบบรายบุคคล ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจาก 1) เป็นเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 18 - 25 ปี, 2) มีความสนใจและรับชมสื่อบันเทิงเกาหลี และ 3) เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลี โดยผู้วิจัยได้ทำการติดต่อเพื่อขอสัมภาษณ์เยาวชนที่มีคุณสมบัติดังที่ได้กล่าวมาจำนวน 20 ท่าน มีผู้ปฏิเสธการให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น 7 ท่าน และมีผู้ยินยอมให้สัมภาษณ์เป็นจำนวนทั้งสิ้น 13 ท่าน โดยคำถามสัมภาษณ์จะเกี่ยวกับการเข้ามาเป็นสมาชิกแฟนคลับศิลปินเกาหลี, การมีส่วนร่วมในการแสดงออกทางการเมือง, ความคิดเห็นที่มีต่อการแสดงออกทางการเมืองของกลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลี, การใช้โซเชียลมีเดียกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น

ผลการศึกษา

จากการสัมภาษณ์เยาวชนที่มีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นพบว่า เยาวชนส่วนใหญ่เริ่มให้ความสนใจในสื่อบันเทิงเกาหลีตั้งแต่อายุยังน้อยคือ ราว ๆ 10 ขวบ ในช่วงที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาตอนปลายหรือชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นผ่านสื่อออนไลน์ เช่น ยูทูบ (Youtube) จากการแนะนำของเพื่อน หรือโดยบังเอิญใน

ระหว่างการใช้โซเชียลมีเดีย ซึ่งความสนใจที่เริ่มขึ้นจากจุดเล็ก ๆ นี้ทำให้รู้สึกอยากจะทำผลงานชิ้นอื่น ๆ ของศิลปินต่อไป และเพื่อให้ได้รับข้อมูลข่าวสารของศิลปินได้อย่างรวดเร็วและทันทั่วถึง ก็จะเลือกใช้งานแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย ซึ่งส่วนใหญ่จะเลือกใช้งานแพลตฟอร์มทวิตเตอร์ (Twitter) มากที่สุด แม้แพลตฟอร์มจะมีการเปลี่ยนชื่อจากเดิมคือ ทวิตเตอร์ (Twitter) มาเป็นเอ็กซ์ (X) แต่ก็ไม่มีผลต่อการใช้งาน เพราะยังคงเป็นแพลตฟอร์มที่สามารถให้ข้อมูลผ่านรูปแบบที่หลากหลายคือ ทั้งในรูปแบบของข้อความ รูปภาพ และวิดีโอ และข้อมูลที่ได้รับผ่านแพลตฟอร์มนี้มีความรวดเร็วและทันต่อเวลา จึงทำให้แพลตฟอร์มนี้ ยังคงเป็นที่นิยมอยู่ (A, นามสมมติ, สัมภาษณ์), (D, นามสมมติ, สัมภาษณ์)

ในส่วนของการใช้งานแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียเพื่อรับข่าวสารเกี่ยวกับศิลปินนั้น เยาวชนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยชิ้นนี้ ส่วนใหญ่กล่าวว่านิยมใช้แพลตฟอร์มเอ็กซ์ (X) มากที่สุด เพราะเป็นแพลตฟอร์มที่ใช้งานง่าย มีความรวดเร็วในการสื่อสาร และสามารถคุยโต้ตอบเรื่องเกี่ยวกับศิลปินกับผู้ใช้บัญชีอื่นได้ โดยจะเลือกติดตามบัญชีที่เกี่ยวข้องกับศิลปินอยู่สองบัญชีคือ 1) บัญชีหลักของกลุ่มแฟนคลับ หรือที่เรียกว่า ‘แอคบ้าน’* และ 2) บัญชีทางการ (official account) ของแต่ละศิลปิน ที่บริหารจัดการโดยศิลปินเองหรือจากค่ายต้นสังกัดของศิลปิน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเลือกติดตามบัญชีทั้ง 2 บัญชี เพราะแม้ข่าวสารเกี่ยวกับตัวศิลปินจะมีต้นทางจากแอคเคาท์ทางการ แต่แอคบ้านก็มีความรวดเร็วในการนำข้อมูลนี้มาแปลเป็นภาษาไทย จึงทำให้สามารถก้าวข้ามกำแพงภาษาไปได้ แต่ทั้งนี้ การจะเข้าไปเป็นสมาชิกของกลุ่มแฟนคลับของศิลปินหรือที่เรียกว่า แฟนด้อม (Fandom) นั้นไม่ได้มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว หากแต่ขึ้นอยู่กับความชื่นชอบและสนใจ ซึ่งพื้นที่ของการเป็นแฟนคลับนี้เปิดกว้างให้บุคคลที่สนใจในตัวศิลปินเข้ามาใช้พื้นที่นี้ร่วมกัน มารวมตัวกันเพื่อติดตามข่าวสารและร่วมกันให้การสนับสนุนตัวศิลปินให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้นในวงการบันเทิง ซึ่งหนึ่งในนั้นคือการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อช่วยกันกระจายข่าวสารเกี่ยวกับตัวศิลปินออกไปในวงกว้างให้ได้มากที่สุด

ในปี พ.ศ. 2563 ได้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลีทั้งในรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ โดยในรูปแบบของออฟไลน์คือการเข้าร่วมชุมนุมโดยอาจเป็นผู้เข้าร่วมชุมนุมธรรมดา หรือบางท่านเลือกจะขึ้นปราศรัยในระหว่างการชุมนุม และในส่วนของออนไลน์คือการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อช่วยกระจายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองและการชุมนุม ซึ่งทั้งสองรูปแบบเป็นการกระทำโดยสมัครใจ ไม่ได้มีการบังคับหรือได้รับคำแนะนำใด ๆ จากศิลปินหรือต้นสังกัดของศิลปิน ซึ่งในส่วนนี้ออฟไลน์จะเห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองในนามของแฟนคลับศิลปินเกาหลีได้อย่างชัดเจนจากการที่แอคบ้านของหลายศิลปินได้พากันโพสต์ข้อความเกี่ยวกับการเมืองและการชุมนุม ซึ่งผิดจากหลัก

* คำว่า ‘แอคบ้าน’ เป็นคำศัพท์แสลงที่กลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลีในประเทศไทยใช้เพื่อเรียกบัญชีที่เขียนบอกข่าวสารและข้อมูลของศิลปินเกาหลีที่ตนเองชื่นชอบบนแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย โดยบัญชีนี้จะถูกบริหารจัดการโดยแอดมิน ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือ แฟนคลับที่ติดตามศิลปินมาตั้งแต่เป็นเด็กฝึกหัดหรือเพิ่งเริ่มเข้าวงการที่เรียกว่า ‘เดบิว’ (debut) (F, นามสมมติ, สัมภาษณ์)

ปฏิบัติทั่วไปที่แอคบ้านจะโพสต์ข้อความและข่าวสารเกี่ยวกับตัวศิลปินเท่านั้น และหลีกเลี่ยงข้อความที่จะทำให้ศิลปินของตนเองต้องถูกวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงลบจากคนในสังคม (G, นามสมมติ, สัมภาษณ์) และนอกเหนือจากการส่งต่อข่าวสารและข้อมูลแล้ว แอคบ้านยังได้โพสต์ข้อความขอรับบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อช่วยเหลือผู้ชุมนุม ทั้งนี้ การที่แอคบ้านต่างพากันโพสต์ข้อความพร้อมกันไปในทางเดียวกันสามารถดึงความสนใจของคนในสังคมได้มากและสร้างผลกระทบต่อสังคมได้มาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การระดมเงินบริจาคของแอคบ้านแฟนคอมหลาย ๆ บัญชีในเวลาไล่เลี่ยกันเพื่อช่วยเหลือผู้ชุมนุมในจำนวนหลักล้านภายในระยะเวลาไม่นาน หรือการที่แอคบ้านร่วมกันรณรงค์ไม่ซื้อป้ายโฆษณาจากบนสถานีรถไฟฟ้าบีทีเอส (BTS) และรถไฟฟ้าหมอหนอน (MRT) และหันมาสนับสนุนรายย่อยเช่น การซื้อโฆษณาตามรถตุ๊กตุ๊ก หรือรถเข็นผลไม้ขายทาง เป็นต้น

การที่แฟนคลับศิลปินเกาหลีหันมาให้ความสนใจในข่าวสารอื่นที่นอกเหนือไปจากข่าวสารเกี่ยวกับตัวศิลปินนั้นมาจาก 2 ปัจจัยคือ 1) การเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และ 2) ลักษณะของแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียที่เข้าใช้งาน จากการศึกษาพบว่าเยาวชนทุกคนมีความสามารถในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และมีการใช้งานโซเชียลมีเดียอย่างสม่ำเสมอและหลากหลายแพลตฟอร์มเป็นประจำทุกวัน แต่ส่วนใหญ่ใช้แพลตฟอร์มเอ็กซ์ (X) เป็นหลักเพื่อให้เข้าถึงข้อมูลของศิลปิน การที่แอคบ้านต่างพร้อมใจกันโพสต์ข้อความเกี่ยวกับการเมืองและการชุมนุม ได้กระตุ้นความสนใจให้กับผู้ติดตามได้อย่างมาก ซึ่งบางท่านไม่ได้มีความสนใจเกี่ยวกับการเมืองมาก่อน แต่เมื่อเห็นข้อมูลจากแอคบ้านก็ช่วยเปิดโลกทัศน์เกี่ยวกับการเมือง กระตุ้นความสนใจใคร่รู้จนพยายามหาข้อมูลด้วยตนเอง ซึ่งแพลตฟอร์มเอ็กซ์ (X) ก็ได้อำนวยความสะดวกให้กับผู้ใช้งานในการเข้าถึงข้อมูลที่ตนเองต้องการได้อย่างรวดเร็วและทันเหตุการณ์ผ่านการใช้แฮชแท็ก (hashtag) ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่พิเศษของแพลตฟอร์มนี้ และการที่แอคบ้านหันมาโพสต์ข้อความเกี่ยวกับการเมืองและการชุมนุมนั้น I (นามสมมติ) หนึ่งในเยาวชนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยชิ้นนี้กล่าวว่า เป็นสิ่งที่พึงกระทำเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะการเมืองเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อทุกคน เป็นการแสดงออกถึงการตระหนักรู้ในระดับปัจเจกถึงประเด็นสำคัญที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม ส่วนปัจจัยสำคัญที่ช่วยดึงความสนใจของแฟนคลับจนทำให้ส่วนใหญ่ตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในรูปของออฟไลน์และออนไลน์มาจากความรู้สึกสงสารผู้ชุมนุม จากการที่ผู้ชุมนุมส่วนใหญ่มีอายุยังน้อย อยู่ในวัยเดียวกัน มีอายุไล่เลี่ยกัน จึงต้องการที่จะให้การช่วยเหลือผู้ชุมนุมในทางที่ตนเองจะสามารถกระทำได้ ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคเงินและสิ่งของ หรือการช่วยกันส่งต่อข้อความผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียเพื่อกระจายข่าวสารและเป็นการสร้างการตระหนักรู้ให้กับสังคมในวงกว้าง (G, นามสมมติ, สัมภาษณ์), (H, นามสมมติ, สัมภาษณ์)

การเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี พ.ศ. 2563 สะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบของการเคลื่อนไหวทางการเมืองไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของออฟไลน์คือ ผู้ชุมนุมมารวมตัวกันในสถานที่ตั้งแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่สามารถใช้ประโยชน์จากโซเชียลมีเดียเพื่อสื่อสารต่อสังคมในประเด็นที่ต้องการได้เช่นเดียวกัน

และอาจสร้างผลกระทบในวงกว้างและในระยะยาวได้ ยกตัวอย่างเช่น การฉ้อโกงไม่ซื้อป้ายโฆษณาจากบนสถานีรถไฟฟ้า BTS และ MRT และหันมาสนับสนุนรายย่อยของบรรดาแอคบ้านหลายบัญชีในช่วงเวลานั้น ก็เป็นกระทำที่แอคบ้านศิลปินเกาหลีส่วนใหญ่ได้ถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องสืบจนถึงปัจจุบัน และการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองนี้มีส่วนช่วยเปลี่ยนรูปแบบการชุมนุมเป็นแฟลชม็อบที่เกิดขึ้นและสลายอย่างรวดเร็ว ไม่ใช่การชุมนุมที่ยืดเยื้อ แต่ก็เป็นการเล่นไหวที่สามารถสะท้อนให้สังคมทราบถึงสิ่งที่ผู้ชุมนุมเรียกร้องได้ไม่ต่างกัน แต่กระนั้น การเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี พ.ศ. 2563 ก็ไม่อาจสร้างการเปลี่ยนแปลงใด ๆ อย่างมากมายและในระยะยาวให้กับสังคมได้ เพราะการเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งมีข้อเรียกร้องที่แตกต่างกันไปจนทำให้ทิศทางของการชุมนุมมีความไม่ชัดเจน จึงทำให้หลาย ๆ ท่านรวมถึงแอคบ้านเลือกที่จะยุติกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง (J นามสมมติ, สัมภาษณ์)

เยาวชนเริ่มใช้งานอินเทอร์เน็ตด้วยวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย อาทิเช่น ติดต่อสื่อสารกับครอบครัว เพื่ออ่านข้อมูลและหาความรู้ เพื่อโพสต์แชร์เรื่องราวรูปภาพและเรื่องราวส่วนตัว แต่ส่วนใหญ่จะเริ่มเข้าใช้งานเพื่อความบันเทิง และการที่การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตไม่ใช่เรื่องที่มีความยุ่งยากซับซ้อน และทุกคนมีการใช้งานโซเชียลมีเดียมากกว่าหนึ่งแพลตฟอร์ม จึงเอื้อต่อการรับข้อมูลข่าวสารด้านอื่นที่นอกเหนือจากเรื่องบันเทิงเพียงอย่างเดียว ความรู้สึกชื่นชอบในตัวศิลปินดึงดูดให้คนที่รู้สึกเช่นเดียวกันรวมตัวกันจนกลายเป็นแฟนด้อมของศิลปิน โดยสมาชิกของแฟนด้อมปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยมีศิลปินที่ตนเองชื่นชอบเป็นศูนย์กลาง การแลกเปลี่ยนข้อมูลและข่าวสารของศิลปินได้สร้างความสัมพันธ์เชิงบวกและความผูกพันให้กับสมาชิก จึงทำให้อีกกิจกรรมใดก็ตามที่ริเริ่มโดยแฟนด้อมสามารถดึงความสนใจ และเรียกความร่วมมือจากสมาชิกได้ไม่ยาก และแม้ว่าธรรมชาติของแฟนด้อมนั้นจะต่างฝ่ายต่างทำกิจกรรมของตนเอง แต่ในช่วงของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี พ.ศ. 2563 ที่แฟนด้อมหลายแฟนด้อมต่างร่วมใจกันทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองด้วยกันนั้น เพราะสมาชิกต่างก็มองว่าตนเองก็เป็นคนรุ่นใหม่ การแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองถือเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของคนรุ่นใหม่ แต่อย่างไรก็ดี H (นามสมมติ) หนึ่งในเยาวชนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยชิ้นนี้กล่าวว่าไม่ว่าจะอยู่ในแฟนด้อมใด การมีแสดงออกทางการเมืองถือเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล บัญชีแอคบ้านที่มีการโพสต์ข้อความที่เกี่ยวข้องกับการเมืองหรือโพสต์ข้อความขอรับบริจาคเงินหรือสิ่งของ สมาชิกที่ติดตามบัญชีสามารถเลือกที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ และหากสมาชิกไม่เห็นด้วยต่อการกระทำของแอคบ้านก็สามารถเลือกที่จะไม่ติดตามบัญชีได้เช่นกัน เพราะการเป็นสมาชิกของแฟนคลับหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความสมัครใจของสมาชิก และไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดียในการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งสมควรจัดให้เป็นประเภทหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้ การหัน

มาใช้โซเชียลมีเดียเพื่อการแสดงการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นถือว่าเป็นไปตามพัฒนาการของเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่โลกได้ปรับตัวเองมาเป็นโลกยุคโลกาภิวัตน์ และการเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี พ.ศ. 2563 ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีการนำโซเชียลมีเดียเข้ามาใช้เป็นหนึ่งในเครื่องมือที่แสดงออกทางการเมืองของประชาชน จึงทำให้เห็นผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีอายุก่อนข้างน้อย มีความหลากหลายของพฤติกรรมในการแสดงออก และเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคนในรูปแบบของแพลตฟอร์ม บนพื้นฐานของหัวข้อการเรียกร้องที่ตนเองสนใจ ตามอย่าง Bennett and Segerberg (2014, pp. 19-55) ได้เขียนไว้ถึงอิทธิพลของโซเชียลมีเดียที่ทำหน้าที่เชื่อมผู้ชุมนุมที่มีอุดมการณ์เดียวกันเข้าด้วยกัน เป็นการเคลื่อนไหวแบบเชื่อมโยงโดยไม่จำเป็นต้องมีองค์กรนำแต่อย่างใด ซึ่งถือเป็นพัฒนาการของการแสดงออกทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของเทคโนโลยีการสื่อสาร ดังที่ปรากฏในงานวราวุธ แสงอร่าม (2552) ที่เขียนว่า อินเทอร์เน็ตคือสิ่งที่ทำให้ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แต่ไม่ใช่เครื่องมือที่สำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแต่เป็นเพียงแค่เครื่องมือที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการเคลื่อนไหวทางการเมืองเท่านั้น

พฤติกรรมของผู้เข้าร่วมชุมนุมที่เห็นได้ชัดเจนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี พ.ศ. 2563 ทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์คือ การนำเอาวัฒนธรรม K-Pop หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม K-Pop เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเคลื่อนไหว ยกตัวอย่างเช่น การนำเอาชื่อของแฟนด้อมมาทำการเปิดรับบริจาคเงินและสิ่งของ, การนำเอาเพลงป๊อปเกาหลี (K-Pop) ไปเปิดเพื่อสร้างสีสันระหว่างการชุมนุม, การถือป้ายประท้วงที่มีการออกแบบที่ค่อนข้างทันสมัยและมีสีสันที่สดใสคล้ายคลึงกับโปสเตอร์ที่ทำให้กับศิลปิน ซึ่งประเด็นเรื่องการชื่นชอบในวัฒนธรรม K-Pop นี้ถือเป็นสิ่งร่วมที่ผู้ชุมนุม โดยเฉพาะเหล่าเยาวชนมีร่วมกันจึงทำให้ความรู้สึกร่วมระหว่างกันสามารถเกิดขึ้นได้ไม่ยาก นอกจากนี้ ประเด็นเรื่องทัศนคติที่เปลี่ยนไปของเยาวชนเกี่ยวกับการเมืองก็มีส่วนสำคัญที่สร้างความกระตือรือร้นทางการเมืองให้กับเยาวชนด้วยเช่นกัน ซึ่งเยาวชนในปัจจุบันนี้นั้นมองว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การแสดงออกทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้เป็นสิ่งที่เยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ควรกระทำ ซึ่งแตกต่างไปจากงานของกฤติกา ยั่งยืน (2549) ที่ระบุว่า เยาวชนที่เป็นนิสิตและนักศึกษา แม้ว่าจะมีจิตสำนึกทางประชาธิปไตยที่สูง มีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองทั้งจากสื่อบุคคลและสื่อมวลชนในระดับปานกลาง แต่มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตและนักศึกษาจะอยู่ในระดับที่ต่ำ

เมื่อทุกคนสามารถเข้าถึงและเข้าใช้งานอินเทอร์เน็ตได้จึงเป็นการง่ายที่จะเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารที่หลากหลาย แม้จะไม่ตรงกับวัตถุประสงค์แรกในการใช้งานอินเทอร์เน็ตของผู้ใช้งานซึ่งส่วนใหญ่มักจะเริ่มใช้งานเพื่อความบันเทิงก็ตาม ดังนั้น จึงทำให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนในช่วงของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี พ.ศ. 2563 ค่อนข้างสูง จากปัจจัยเรื่องการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและการเข้าใช้งานโซเชียลมีเดียที่เยาวชนทุกคนมี ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ช่วยดึงความสนใจของผู้ใช้งานให้หันมาสนใจประเด็นเรื่องการเมืองและสังคมที่กำลังเป็นประเด็นร้อนของสังคมได้ไม่ยาก และนอกจากนี้ การที่

อินเทอร์เน็ตคือสิ่งที่ทุกคนเข้าถึงได้ และทุกคนมีการใช้งานโซเชียลมีเดียที่หลากหลายแพลตฟอร์มจึงเพิ่มโอกาสในการแสดงออกทางการเมือง และเปิดโอกาสให้การแสดงออกทางการเมืองไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปแบบของออฟไลน์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น นอกจากนี้ การที่บัญชีโซเชียลมีเดียไม่จำเป็นต้องเปิดเผยตัวตนที่แท้จริงในการใช้งานเสมอไป จึงทำให้ผู้ใช้งานมีความกล้าที่จะเขียนข้อความที่แสดงออกถึงความคิดเห็นของตนได้ง่ายมากขึ้น ดังนั้นกลุ่มแฟนคลับจึงนิยมใช้โซเชียลมีเดียเพื่อแสดงออกทางการเมือง และนิยมที่จะแสดงออกทางการเมืองด้วยช่องทางนี้มากกว่าออฟไลน์ สอดคล้องกับงานวิจัยของปพิชญา สุโข (2564) ที่ระบุว่า โซเชียลมีเดียคือเครื่องมือที่กลุ่มแฟนคลับศิลปินนิยมใช้เพื่อการกระจายข้อมูล และสร้างความตระหนักรู้ทางการเมืองให้กับสังคม ดังนั้น กลุ่มแฟนคลับจึงมักจะแสดงออกทางการเมืองในรูปแบบออนไลน์มากกว่าเข้าร่วมในรูปแบบออฟไลน์

กล่าวโดยสรุป โซเชียลมีเดียได้กลายมาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแสดงออกทางการเมืองของกลุ่มแฟนคลับทั้งในรูปแบบของปัจเจกชนและในรูปของแฟนคอม และแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียก็มีส่วนที่ช่วยกระตุ้นความสนใจใคร่รู้ในทางการเมืองให้กับผู้ใช้งานด้วยเช่นกัน แพลตฟอร์มเอ็กซ์ (X) คือแพลตฟอร์มที่แฟนคลับนิยมใช้มากที่สุดเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์เรื่องบันเทิงของตนเอง แต่การที่แพลตฟอร์มนี้มีแฮชแท็กซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของแพลตฟอร์ม ช่วยให้ผู้ใช้งานทราบได้ในทันทีถึงประเด็นที่กำลังเกิดขึ้นหรือที่กำลังพูดถึงอยู่ในสังคมในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม จะพบว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มแฟนคลับนี้เกิดขึ้นและจบลงในระยะเวลานั้น และไม่อาจสร้างการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างในระยะยาวได้ แต่กระนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มแฟนคลับนี้สะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนมีทัศนคติว่าตนเองคือส่วนหนึ่งของสังคม และการแสดงออกทางการเมืองคือการแสดงความรักชอบที่ตนเองควรมีต่อสังคม และแม้ว่ากลุ่มแฟนคลับจะไม่ได้พฤติกรรมแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองอีก แต่ในระดับปัจเจกชนนั้นพบว่า ส่วนใหญ่ยังมีความสนใจในเรื่องของการเมืองอยู่ และแม้จะใช้โซเชียลมีเดียเพื่อความบันเทิงแต่ก็ใช้เพื่อเปิดรับข่าวสารด้านอื่นด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้นแล้ว จึงเท่ากับว่ากลุ่มแฟนคอมมีโอกาสที่จะทำกิจกรรมทางการเมืองอีก ตราบเท่าที่กิจกรรมนั้นไม่สร้างผลกระทบเชิงลบให้กับศิลปินที่กลุ่มตนเองให้การสนับสนุนอยู่

ข้อเสนอแนะการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของเยาวชนตั้งแต่อายุน้อย ส่วนใหญ่จะใช้งานโซเชียลมีเดียเพื่อความบันเทิง ใช้โซเชียลมีเดียมากกว่า 1 แพลตฟอร์มบนวัตถุประสงค์ที่หลากหลายกันไป การขึ้นขอบในศิลปินเป็นปัจจัยที่ดึงให้เยาวชนรวมตัวกันผ่านโซเชียลมีเดียเพื่อหาข้อมูลข่าวสารพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเกี่ยวกับศิลปิน ซึ่งการรวมตัวของแฟนคลับศิลปินนี้เป็นการรวมตัวกันบนพื้นฐานของความรักความผูกพันที่มีต่อศิลปิน จึงทำให้การทำกิจกรรมในนามของแฟน

คอมมีความเข้มแข็งและรวดเร็ว ซึ่งกลุ่มแฟนคอมก็อาจจะมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเมืองในอนาคตอีก ก็เป็นไปได้ จึงอยากเสนอข้อเสนอแนะดังนี้

1. การเปิดพื้นที่สาธารณะให้เยาวชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม เช่น เสนอแนะ แสดงความคิดเห็นทางการเมือง หรือประเด็นต่าง ๆ ทั้งในทางการเมืองและสังคมที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน ทั้งในรูปแบบของออนไลน์และออฟไลน์ที่มากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อแนวคิดของเยาวชนในปัจจุบันที่มองว่าตนเองคือส่วนหนึ่งของสังคม เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม

2. ภาครัฐและสถาบันการศึกษาควรช่วยส่งเสริมการสร้างความรู้เรื่องการใช้งานอินเทอร์เน็ตให้กับเด็กและเยาวชน เพื่อสร้างความปลอดภัยให้กับเด็กและเยาวชนในการเสพข้อมูลและเนื้อหาผ่านการใช้งานอินเทอร์เน็ต

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

1. โซเชียลมีเดียมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกทางการเมืองของเยาวชน ซึ่งส่วนใหญ่รู้สึกสบายใจที่จะใช้โซเชียลมีเดียในการแสดงออกทางการเมืองจากปัจจัยเรื่องความสะดวก และความเป็นส่วนตัว เพราะการใช้งานโซเชียลมีเดียไม่จำเป็นต้องเปิดเผยตัวตนที่แท้จริงเสมอไป จึงทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองปรากฏออกมาในรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ และการเกิดขึ้นของแฟลชม็อบก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากการใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือในการกระจายข้อมูลและข่าวสาร

2. แฟนคลับศิลปินเกาหลีมีพฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดียเป็นหลัก ซึ่งแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียมีส่วนสำคัญที่ทำให้เยาวชนที่เป็นแฟนคลับหันเหความสนใจจากเรื่องบันเทิงมาเป็นการเมืองได้

3. การทำกิจกรรมในนามของกลุ่มแฟนคอมสามารถเรียกความสนใจของสมาชิกได้ไม่ยาก จึงทำให้กิจกรรมที่เกี่ยวกับการเมืองสามารถเกิดได้อย่างรวดเร็วและภายในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งสามารถดึงความสนใจของสังคมได้เป็นวงกว้าง แต่ยังไม่สามารถสร้างผลกระทบหรือสร้างการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมและการเมืองในระยะยาวได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กมลวรรณ มาดาอัง. (2564). จากเกาหลีสู่การเมืองไทย ชวนรู้จัก “แฟนคลับ” คืออะไร?. กรุงเทพฯ: ธุรกิจ. วันที่ค้นข้อมูล 24 เมษายน 2568, เข้าถึงได้จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/968947>
- กฤติกา ชัยยืน (2549). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาในวิกฤตการณ์ทางการเมืองยุคปลายรัฐบาลทักษิณ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คะเนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม (2544). แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540: ปัญหาอุปสรรคและทางออก (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- จันทนา สุทธิจาริ (2544). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองการปกครองไทยตาม รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ วิ.เจ. พรินติ้ง.
- ไชยา รัชชา. (2557). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลในเขตอำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด. การค้นคว้าอิสระ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นิรัสกร พินทุวัฒน์ และแอนนา จุมพลเสถียร (2565). กลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลีและพฤติกรรมการแสดงออกทางการเมือง. *Media and Communication Inquiry*, 4(2), 25-42.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโน และถวิลวดี บุรีกุล (2548). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (*Participatory Democracy*). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปพิชญา สุโข (2564). การสื่อสารเพื่อแสดงออกทางการเมืองของกลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลีบนเครือข่ายสังคมออนไลน์. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการการสื่อสารองค์กร, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภัชภา จิตศรีณบุญกุล. (2553). พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ของ พนักงานบริษัททรูคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน). การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรารัตน์ ทักษิณวราจาร. (2554). การสื่อสารทางการเมืองบนเครือข่ายสังคมออนไลน์. *วารสารนักบริหาร*, 31(2), 217-222.
- วรารุช แสงอร่าม. (2552). อินเทอร์เน็ตกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2561). *จุดสํารการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบ
ประชาธิปไตย*. Retrieved April 25, 2025, from [https://old.parliament.go.th/ewtadmin
/ewt/parliament_parcy/download/article/article_20180531155204.pdf](https://old.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/download/article/article_20180531155204.pdf)

ภาษาอังกฤษ

Bennett, W. L. (2008). Changing Citizenship in the Digital Age. In W. L. Bennett (ed.). *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. Cambridge, the MIT Press

Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2014). *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge, Cambridge University Press.

Duche, S. (2007). *New Media and Public Relations*. Michigan: International Academic Publishers.

Elfving-Hwang, J. (2019, July 2). K-Pop Fans Are Creative, Dedicated and Social - We Should Take

Huntington, S., & Nelson, M. (1976). *No easy choice: Political Participation in Developing Countries*. Cambridge: Harvard University Press.

The Korea Herald. (2013, 19 February). K-Pop Fans Raise Funds in Stars' Names. Retrieved April 25, 2025, from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130219001115>

Them Seriously. *The Conversation*. Retrieved Retrieved April 25, 2025, from <https://theconversation.com/k-pop-fans-are-creative-dedicated-and-socialwe-should-take-them-seriously-119300>

Wangkiat, P. (2020, 7 December). What K-Pop Can Teach Us about Politics. *The Bangkok Post*. Retrieved April 25, 2025, from <https://www.bangkokpost.com/opinion/opinion/2031059/what-k-pop-can-teach-us-about-politics>

ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อสำนักงานในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี
Satisfaction of Service Recipients from the Technician's Office in Chonburi
Provincial Administrative Organization

มนทิรา พุทรมิลินประทีป (Monthira Puttamilinprateep)¹

จิรายุทธิ์ สีม่วง (Jirayoot Seemung)² ภารดี ปลื้มโกศล (Paradee Plumkosol)³

สรชัย ศรีนิสกันต์สกุล (Saurachai Srinisanskun)⁴ โชติสา ขาวสนิท (Shotisa Cousnit)⁵

¹นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

First Author, Master of Political Science, Faculty of Political Science and Law, Burapha University

³ดร., ภาควิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Dr., Lecturer of Department of Law, Faculty of Political Science and Law, Burapha University

^{2,4}ดร., ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Dr., Lecturer of Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law,

Burapha University

¹ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, ดร., ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Corresponding Author, Dr., Lecturer of Department of Political Science, Faculty of Political Science and

Law, Burapha University

E-mail: Monthira2325@gmail.com¹, Jirayoot@go.buu.ac.th², paradee9@go.buu.ac.th³,

saurachai@gmail.com⁴, shotisa@go.buu.ac.th⁵

Received: 8 May 2025

Revised: 8 October 2025

Accepted: 9 October 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อสำนักงานในองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจ และเพื่อเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เพื่อให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพบริการอย่างยั่งยืน และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ

อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประชากรที่ใช้ศึกษา ได้แก่ ข้าราชการ ประชาชน ลูกจ้างประจำ และพนักงานจ้างขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 297 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายด้านพบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ด้านที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ รองลงมาคือ ขั้นตอนการให้บริการ ความรวดเร็วในการให้บริการ และด้านที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นลำดับสุดท้าย คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงานโดยการทดสอบสมมติฐานพบว่า ผู้รับบริการที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อสำนักงานไม่แตกต่างกันที่ระดับที่ .05 จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

คำสำคัญ: ความพึงพอใจ, ผู้รับบริการ, องค์การบริหารส่วนจังหวัด, ชลบุรี

Abstract

The study on satisfaction of service recipients from the Engineering Office, Chonburi Provincial Administrative Organization, aimed to study the satisfaction level and to compare the satisfaction level of service recipients from the Engineering Office, classified by personal factors, including gender, age, education level, marital status, and average monthly income. The population used in the study was civil servants, citizens, permanent employees, and employees of the Chonburi Provincial Administrative Organization, with a total of 30 samples. The data collection tool was a questionnaire. The results of the study found that the overall satisfaction level of service recipients from the Engineering Office was at a high level. When considering each aspect, it was found that the average score was at a high level in all aspects. When the average scores were ranked from highest to lowest, the aspect with the highest average score was the service staff, followed by the usage aspect, the service process aspect, the speed of service aspect, and the aspect with the lowest average score was the service facilities aspect, respectively. The results of the comparison of the satisfaction levels of Service recipients from the Personnel Division, by testing the hypothesis, found that service recipients with different genders, ages, education levels, marital status and average monthly income had no different satisfaction with the Engineering Department at level 105, therefore, it did not meet the hypothesis.

Keywords: Satisfaction, Service Recipients, Provincial Administrative Organization, Chonburi

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ตามที่ระบุในหมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าจะต้องมีการจัดทำกฎหมายรองรับเกิดขึ้น เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหน้าที่อำนาจดูแลและจัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น ตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น และกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ที่ต้องให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอิสระในการบริหารจัดการจัดทำบริการสาธารณะ การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา การเงินและการคลัง และการกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งต้องทำเพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อการคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น หรือประโยชน์ของประเทศเป็นส่วนรวม การป้องกันการทุจริต และการใช้จ่ายเงินอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแตกต่างกว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 และพุทธศักราช 2550 ที่กำหนดรายละเอียดอย่างชัดเจนว่าจะต้องทำกฎหมายท้องถิ่นใด แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้เน้นให้ทำกฎหมายรองรับตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด ดังนั้นในการจัดทำกฎหมายรองรับดังกล่าว จะต้องได้รับข้อเสนอจากประชาคมท้องถิ่นทั้งหลายรวมทั้งสมาคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบุคลากรของท้องถิ่นในการร่วมกันจัดทำข้อเสนอเบื้องต้นในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งความร่วมมือของหลายฝ่าย เช่น วงการวิชาการท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ และสื่อมวลชนด้านท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อณรงค์ให้มีการขับเคลื่อนกฎหมายท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญนี้ โดยให้เป็นไปตามหลักการและเป้าหมายของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ตามเจตนารมณ์ของการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และความสามารถในการปกครองตนเองในด้านรายได้จำนวน และความหนาแน่นของประชากร และพื้นที่ที่ต้องรับผิดชอบประกอบกันด้วย

การปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ใกล้ชิดกับประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายและมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งยังเป็นบทเรียนรู้เริ่มต้นแก่ประชาชนที่จะเข้าถึงการเมืองการปกครองในระดับชาติต่อไป หรืออีกนัยหนึ่งคือ การปกครองระดับชาติจะก้าวหน้ามีคุณภาพเป็นเช่นไร ย่อมขึ้นอยู่กับฐานคุณภาพของการปกครองส่วนท้องถิ่นที่หนุนส่งขึ้นมา ฐานการปกครองส่วนท้องถิ่นที่มั่นคงย่อมค้ำจุนหนุนเนื่องให้การเมืองระดับชาติมีความเข้มแข็ง ก้าวหน้า และยั่งยืนสามารถนำพาประชาชนและประเทศชาติให้มีความมั่นใจ ผาสุก และมั่นคงได้ในแง่การเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทย นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา

ในปัจจุบัน หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน การให้บริการที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพการบริหารงานขององค์กรและสร้างความเชื่อมั่นต่อประชาชน สำนักชางองค์กรบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่สำคัญในการจัดการด้านโครงสร้างพื้นฐาน การก่อสร้าง

การบำรุงรักษา และการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อชีวิตประจำวันของประชาชนในเขตจังหวัดชลบุรี

อย่างไรก็ตาม การให้บริการในบางครั้งต้องติดตามดูแลสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น สายไฟฟ้า ผิดถนน ที่อาจเสื่อมสภาพตามกาลเวลา ดังมีปรากฏอยู่ในอินสตราแกรม welovechonburi.official หรือในเว็บไซต์ ของสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีเอง ที่แก้ปัญหาความขาดแคลนน้ำประปาและไฟฟ้าในบางพื้นที่ ด้วยการเร่งดำเนินการขยายพื้นที่ที่น้ำและไฟเข้าถึงได้ การศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นและหาแนวทางปรับปรุงการให้บริการให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การวิเคราะห์ความพึงพอใจยังช่วยให้สำนักช่างสามารถระบุจุดแข็งและจุดอ่อนของการดำเนินงาน พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับความคาดหวังของประชาชนมากขึ้น ผลการศึกษานี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนากระบวนการให้บริการ สนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างองค์กรภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่

ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เพื่อให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพบริการอย่างยั่งยืน และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การให้บริการที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจต่อองค์กรภาครัฐ สำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการให้บริการด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การก่อสร้างและบำรุงรักษาเส้นทางคมนาคม การจัดการระบบสาธารณูปโภค และการแก้ไขปัญหาด้านสาธารณูปการในพื้นที่ การประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการให้บริการและปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงานให้สอดคล้องกับความคาดหวังของประชาชน

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการ โดยเน้นการรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้บริการที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสะท้อนภาพรวมของความคิดเห็นจากประชาชน

ผลการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนากระบวนการให้บริการของสำนักช่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ตลอดจนสนับสนุนการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพงานบริการในอนาคต ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างความพึงพอใจและความเชื่อมั่นต่อองค์กรในระยะยาว อีกทั้งยังจะเป็นการศึกษาระดับความพึงพอใจที่สามารถสะท้อนไปถึงการทำงานของสำนักงานช่าง ที่ผู้สนใจต่อยอดทำการศึกษาเพิ่มเติมโดยการวิเคราะห์เพื่อเรียนรู้ถึงข้อดี ข้อเสีย ข้อจำกัด อันจะเป็นตัวอย่างที่นำไปสู่การประโยชน์ต่อสังคมในวงกว้างขึ้น ดังเช่น ในด้านการทำงานของสำนักช่าง ที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์การ

บริหารส่วนจังหวัดชลบุรี โดยที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งนี้ได้รับรางวัลที่มีศักยภาพสูงระดับดี ในปี พ.ศ. 2567 อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของสำนักงานช่างที่ยังปรากฏให้เห็นอยู่ ได้แก่ ข้อมูลที่แสดงให้ประชาชนผ่านทางหน้าอินเทอร์เน็ต ยังมีอยู่อย่างจำกัด หากมีข้อมูลที่มากขึ้น และหากได้เชื่อมโยงลิงค์เข้ากับหน่วยงานอื่นๆ หรือมีการเปิดให้ประชาชนได้มีการแสดงความคิดเห็นและรวบรวมความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อสำนักงานช่าง ก็จะเห็นภาพของการทำงานที่ประสานความร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ และสาธารณชนที่กว้างขวางยิ่งขึ้น อันเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงานช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงานช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

สมมติฐานการวิจัย

1. ผู้รับบริการมีเพศแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อสำนักงานช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีแตกต่างกัน
2. ผู้รับบริการที่มีอายุแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อสำนักงานช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีแตกต่างกัน
3. ผู้รับบริการที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อสำนักงานช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีแตกต่างกัน
4. ผู้รับบริการที่มีสถานภาพการสมรสแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อสำนักงานช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีแตกต่างกัน
5. ผู้รับบริการที่มาทำเรื่องขอรับบริการ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อสำนักงานช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีแตกต่างกัน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่องความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงานช่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาดังนี้:

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการในประเด็นต่อไปนี้:
 1. ด้านความพึงพอใจต่อขั้นตอนการให้บริการ
 2. ด้านความพึงพอใจต่อความรวดเร็วในการให้บริการ
 3. ด้านความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการ

4. ความพึงพอใจต่อเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ

5. ความพึงพอใจต่อการใช้เทคโนโลยีทันสมัยในการให้บริการ

2. ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษาครอบคลุมพื้นที่ในสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี โดยเน้นกลุ่มประชาชน, ข้าราชการ, ลูกจ้างประจำ, พนักงานจ้างองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ที่ได้รับบริการจากสำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ในโครงการต่าง ๆ ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 จำนวน 259 คน

3. ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือประชาชนที่เคยใช้บริการหรือได้รับผลกระทบจากโครงการของ สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี โดยกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม และใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. ขอบเขตด้านเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้ระหว่างเดือนมกราคม 2568 เพื่อให้การวิจัยสามารถตอบ โจทย์วัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ขอบเขตด้านเครื่องมือและวิธีการวิจัยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสอบถามที่มีโครงสร้างอย่างเป็นระบบ

ขอบเขตที่กำหนดไว้จะช่วยให้การดำเนินการวิจัยมีความชัดเจน เป็นระบบ และสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่องความพึงพอใจของผู้รับบริการจากกองการเจ้าหน้าที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริการ
3. การบริหารงานภาครัฐแนวใหม่
4. แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิด เกี่ยวกับความพึงพอใจ

การศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจนิยมศึกษากันในสองมิติ คือ มิติความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงาน (Job satisfaction) และมิติความพึงพอใจในการรับบริการ (Service satisfaction) เพื่อประเมินประสิทธิภาพในการให้บริการ การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาในมิติความพึงพอใจในการรับบริการ

ความพึงพอใจตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Satisfaction มีผู้ให้ความหมายของความพึงพอใจเป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมโดยสังเขป ดังนี้

คอตเลอร์ (Kotler, 2000, p. 45 อ้างถึงใน ดวงพร วายลม, 2558) ให้ความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า ความรู้สึกพึงพอใจหรือผิดหวังอันเกิดจากการเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานกับความคาดหวัง ถ้าการปฏิบัติงานไม่ถึงความคาดหวังของลูกค้าจะไม่พอใจ ถ้าการปฏิบัติงานเท่ากับความหมายของลูกค้าก็พอใจ ถ้าการปฏิบัติงานสูงเกินความคาดหวัง ลูกค้าก็จะพอใจหรือยินดีเป็นอย่างยิ่ง

วรูม (Vroom, 1964, p. 8 อ้างถึงใน ชลิต แอบเพชร, 2558) ให้ความหมายของความพึงพอใจ ไว้ว่า ผลที่ได้จากการที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในสิ่งนั้น ทักษะคิดด้านบวกจะแสดงให้เห็นสภาพความพึงพอใจในสิ่งนั้น และทักษะคิดด้านลบจะแสดงให้เห็นสภาพความไม่พึงพอใจนั่นเอง

กู๊ด (Good, 1973, p. 320 อ้างถึงใน ดวงพร วายลม, 2558) ให้ความหมายของความพึงพอใจ ไว้ว่า คุณภาพหรือระดับของความพึงพอใจซึ่งเป็นผลมาจากความต้องการสนใจต่าง ๆ และทักษะคิดที่บุคคลมีต่อกิจกรรมนั้น ๆ

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกพึงพอใจ ชอบใจ หรือความรู้สึกผิดหวัง อันเกิดจากการได้รับการตอบสนอง หรือไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการต่อผู้ให้บริการ

การวัดระดับความพึงพอใจ

การวัดระดับความพึงพอใจทำได้หลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหมาะสม ความสะดวก หรือจุดมุ่งหมายของการวัด จึงจะส่งผลให้การวัดนั้นมีประสิทธิภาพและน่าเชื่อถือ (กนิดา ชัยปัญญา, 2541 อ้างถึงใน ชลิต แอบเพชร, 2558) ได้แก่การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต กรณีนี้ผู้วิจัยเลือกใช้แบบสอบถามในการวัดระดับความพึงพอใจ ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความพึงพอใจ

ทฤษฎีแรงจูงใจ เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ เป็นทฤษฎีทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ที่เกี่ยวกับลักษณะ และความต้องการของบุคคล สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างเสริมความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์กร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

ความหมายของการจูงใจ (Motivation)

“การจูงใจคือแรงขับเคลื่อนให้ทำงาน” ศาสตราจารย์ ดันจู้ยฮวด กล่าวไว้ในหนังสือตำรา Management of business (Chua Joon Eng, 1994, p. 200 อ้างถึงใน บรรยงค์ ไตจินดา, 2542, หน้า 249)

การจูงใจ เป็นแรงกำลังชุดหนึ่ง ซึ่งทำให้คนปฏิบัติงานไปในทิศทางที่กำหนดไว้ (Gritim, 1993, p. 558 อ้างถึงใน บรรยงค์ ไตจินดา, 2542, หน้า 249)

“การจูงใจคือ พลังขับเคลื่อน (Strength of the drive) ที่ทำให้เกิดการปฏิบัติงาน”

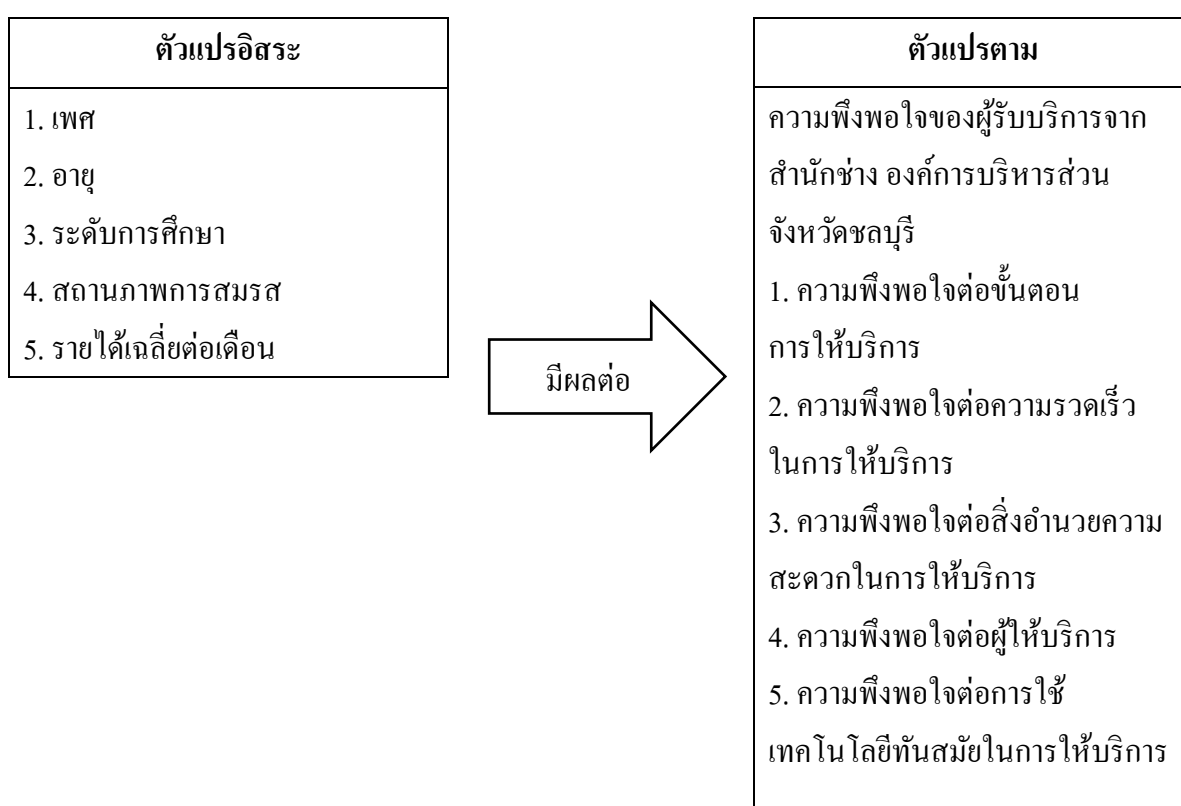
เรื่องของการจูงใจนี้กล่าวได้ว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากการค้นคว้าทดลองที่เรียกว่า Hawthorne studies ที่ศาสตราจารย์เอลตัน เมโย (Elton Mayo) และคณะได้ทำการทดลองที่เมืองฮอธอร์น ซึ่งต่อจากนั้น

มนทิรา พุทธิมลินประทีป จิรายุทธิ์ สีม่วง ภารดี ปลื้มโกศล สรชัย ศรีนิศานต์สกุล และ โชติสา ขาวสนิท

ได้มีผู้คิดนำเสนอทฤษฎีในการจูงใจของพนักงานอีกหลายรูปแบบและหลักการ ดังเช่น แนวคิดของ John D. Millet ใน Management in the public service: the quest for effective performance ซึ่งเสนอไว้ว่า ความพึงพอใจในการให้บริการนั้นประกอบไปด้วย การให้บริการอย่างเสมอภาค การให้บริการอย่างทันเวลา การให้บริการอย่างเพียงพอ การให้บริการอย่างต่อเนื่อง และการให้บริการอย่างก้าวหน้า

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การสำรวจความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ผู้วิจัย ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงได้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดวิจัย ดังนี้

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจ และเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ข้าราชการ ประชาชน ลูกจ้างประจำ พนักงานจ้างตามภารกิจ ที่รับบริการจากสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี จำนวน 297 คน

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นกรณีที่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ด้วยการใช้สูตรของ ยามานะ (Yamane, 1973, p. 726 อ้างถึงใน ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง, 2556, หน้า 394) ดังนี้

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{(1+Ne)^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง ในที่นี้กำหนดเท่ากับ ± 0.05

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส รายได้เฉลี่ยต่อเดือน เป็นแบบคำถามปลายปิด จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบวัดระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อการให้บริการของสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี โดยสร้างมาตรวัดระดับความพึงพอใจ 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ศึกษาการให้บริการทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ ความพึงพอใจต่อขั้นตอนการให้บริการ ความพึงพอใจต่อความรวดเร็วในการให้บริการ ความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการ ความพึงพอใจต่อเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ เป็นแบบคำถามที่เป็นมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 20 ข้อ

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

แบบสอบถามฉบับนี้ ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาเอง มีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องความพึงพอใจ แรงจูงใจ และการบริการ จากนั้นนำมากำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยกำหนดนิยามและเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2. สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีและตรวจสอบเนื้อหาของแบบสอบถามว่าครอบคลุมวัตถุประสงค์หรือไม่จากนั้นนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความเหมาะสมของเครื่องมือแล้วนำมาปรับปรุงตามคำแนะนำ

3. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยหาค่า IOC จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ

4. ขอรับเครื่องมือในการวิจัยจากผู้เชี่ยวชาญคืนแล้วนำมาคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index of congruence) ของคำถามแต่ละข้อถ้ามีค่า $IOC \leq 0.5$ แสดงว่าข้อคำถามนั้นเนื้อหาไม่ตรงตามที่ต้องการวัด ถือว่าใช้ไม่ได้ และสร้างขึ้นใหม่ทดแทนกรณีที่เห็นว่าไม่ครอบคลุม ใช้สูตรดังนี้ (ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง, 2556, หน้า 375)

$$IOC = \frac{ER}{N}$$

เมื่อ IOC แทนดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์

ER แทนผลคูณของค่าน้ำหนักกับจำนวนความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N แทนจำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี การวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี และเพื่อเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชน ข้าราชการ ลูกจ้างประจำ พนักงานจ้างของ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ที่รับบริการจากสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 จำนวนทั้งสิ้น 297 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล เป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การแจกแจงค่าความถี่ การคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบสมมติฐานใช้ค่าสถิติ One-way ANOVA และทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธี LSD

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($X = 3.86$) เมื่อพิจารณาตามรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ ($X = 4.100$) รองลงมา คือด้านการใช้เทคโนโลยีทันสมัยในการให้บริการ ($X = 3.910$) ด้านขั้นตอนการให้บริการ ($X = 3.825$) ด้านความรวดเร็วในการให้บริการ ($X = 3.821$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยลำดับสุดท้ายคือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการ ($X = 3.690$) ตามลำดับ โดยสามารถนำเสนอเป็นตารางดังต่อไปนี้

ด้านความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักช่าง	ระดับความพึงพอใจ
ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ	4.100
ด้านเทคโนโลยีทันสมัยในการให้บริการ	3.910
ด้านขั้นตอนการให้บริการ	3.825
ด้านความรวดเร็วในการให้บริการ	3.821
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการ	3.690

2. ผลการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้รับบริการที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ทุกข้อ

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้รับบริการจากสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ มีค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านการใช้เทคโนโลยีทันสมัยในการให้บริการ ด้านขั้นตอนการให้บริการ ด้านความรวดเร็วในการให้บริการ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยเป็นลำดับสุดท้าย คือด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการ ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชีรวัดน์ สดใส (2561) ศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการจากกองการเจ้าหน้าที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความพึงพอใจของผู้รับบริการจากกองการเจ้าหน้าที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($X = 3.89$) รวมถึงสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ ศิริรักษ์ ภูหิรัญ และกฤษฎา มุฮัมหมัด (2563) ปัจจัยในการให้บริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของประชาชนที่ใช้บริการองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย อำเภอนองแะ จังหวัดสระบุรี ซึ่งผลการศึกษาปัจจัยการให้บริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก สามารถอภิปรายผลรายด้านดังนี้

1.1 ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ มีค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นลำดับแรก โดยมีค่าความพึงพอใจอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาตามรายข้อพบว่า ผู้รับบริการมีความพึงพอใจต่อเจ้าหน้าที่มีบุคลิกภาพดี แต่งกายสุภาพ สะอาด เรียบร้อย ถูกต้องตามระเบียบ มีการให้บริการด้วยรอยยิ้มบริการด้วยความเต็มใจ เจ้าหน้าที่มีความรู้ สามารถชี้แจง อธิบาย และตอบข้อซักถามได้เป็นอย่างดีสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี และให้บริการที่ดีเสมอภาคกันทุกราย ไม่เลือกปฏิบัติ มีความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่เรียกร้อยผลประโยชน์ อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีเป็นหน่วยงานภาครัฐมีการ

กำหนดการแต่งกายตามระเบียบแบบแผนของางราชการ ประกอบกับนโยบายของผู้อำนวยการสำนักช่างในเรื่องการบริการด้วยรอยยิ้ม บริการอย่างเต็มใจด้วยความรู้ความสามารถที่ดี เสมอภาคกันทุกราย

1.2 ด้านขั้นตอนการให้บริการ มีค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นลำดับสอง ซึ่งมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($X = 3.825$) เมื่อพิจารณาตามรายชื่อ พบว่า ผู้รับบริการมีความพึงพอใจต่อการให้บริการตามลำดับก่อน/หลัง เจ้าหน้าที่มีการแจ้งขั้นตอนการปฏิบัติงานให้ผู้รับบริการทราบ มีขั้นตอนการปฏิบัติงาน แสดงเป็นแผนผังติดไว้อย่างชัดเจน และมีการลดขั้นตอนการปฏิบัติงานตามความจำเป็น หรือความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี มีการจัดแผนผังขั้นตอนการปฏิบัติงานติดไว้อย่างชัดเจน เจ้าหน้าที่แจ้งขั้นตอนการปฏิบัติงานให้ผู้รับบริการทราบ ให้บริการตามลำดับการมาติดต่อราชการ รวมถึงมีการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน โดยผ่านการใช้ดุลพินิจจากหัวหน้างาน ทำให้เกิดความสะดวก ไม่ยุ่งยากซับซ้อน จึงทำให้เกิดความพึงพอใจจากผู้รับบริการ

1.3 ด้านความรวดเร็วในการให้บริการ มีค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นลำดับสาม ซึ่งมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($X = 3.821$) เมื่อพิจารณาตามรายชื่อ พบว่า ผู้รับบริการมีความพึงพอใจต่อการให้บริการรวดเร็ว ทันตามกำหนดเวลา โดยไม่ต้องรอคอยเป็นเวลานาน ให้บริการด้วยความถูกต้อง แม่นยำ ไม่เกิดข้อผิดพลาด กรณีงานที่ต้องติดตามผล มีการแจ้งให้ผู้รับบริการทราบความคืบหน้าโดยเร็ว และมีการแจ้งระยะเวลากรณีต้องรอคอยในการบริการ อยู่ในระดับมากทั้งนี้อาจเป็นเพราะสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ให้บริการด้วยความรวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำ มีการแจ้งระยะเวลากรณีงานที่ต้องติดตามผลอย่าง ไม่ขาดตกบกพร่อง หรือเกิดความประมาทเลินเล่อ จนทำให้การติดต่อราชการล่าช้า เกิดความเสียหายซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ดวงพร วายลม (2558) ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการด้านการรับชำระภาษีอากรท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลฝักขะ อำเภอดอนจานนคร จังหวัดสระแก้ว ผลการศึกษา พบว่า ระดับความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการด้านการรับชำระภาษีอากรท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลฝักขะ อำเภอดอนจาน นคร จังหวัดสระแก้ว ด้านการให้บริการรวดเร็วทันเวลา อยู่ในระดับปานกลาง

1.4 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการ มีค่าเฉลี่ยเป็นลำดับสุดท้ายแต่ยังมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($X = 3.69$) เช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาตามรายชื่อพบว่า ผู้รับบริการมีความพึงพอใจต่อ มีจุดแจกเอกสารประชาสัมพันธ์ คู่มือ หรือแผ่นพับ มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการให้บริการ เช่น ปากกา น้ำยาลบคำผิด กาว กรรไกร ที่นั่งคอยระหว่างรอรับบริการ มีจำนวนเพียงพอ มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น มีน้ำดื่มให้บริการ อยู่ในระดับมาก จากผลการวิจัยเห็นได้ว่าสำนักช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี มีสิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องจุดแจกเอกสารประชาสัมพันธ์ คู่มือ หรือแผ่นพับ มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการให้บริการเด่นชัดกว่าสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น จำนวนที่นั่งคอยระหว่างรอรับบริการ ซึ่งอาจยังไม่เพียงพอต่อการให้บริการ และการจัดให้มีน้ำดื่มให้บริการ ซึ่งต้องแก้ไข ปรับปรุงเพิ่มเติม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชลิต แอบเพชร (2558) ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจ

ของบุคคลที่มาขอลงบัญชีทหารกองเกินตามมาตรา 16 ต่อหน่วยสถิติอำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว ผลการศึกษา พบว่า ระดับความพึงพอใจของบุคคลที่มาขอลงบัญชีทหารกองเกินตามมาตรา 16 ต่อหน่วยสถิติอำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ณัฐฉา เลิศศรีสุวัฒนา (2559) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของเทศบาลตำบลเชิงเนิน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ผลการศึกษา พบว่า ระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของเทศบาลตำบลเชิงเนิน อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดระยอง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่ในระดับมาก

2. จากผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้รับบริการที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญที่ .05 ไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ทุกข้อ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการให้บริการของสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี มีการกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน เจ้าหน้าที่แจ้งขั้นตอนการให้บริการตามลำดับก่อน/หลัง มีการลดขั้นตอนการปฏิบัติงานตามความจำเป็น หรือเหมาะสม ให้บริการด้วยความรวดเร็ว มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้บริการอย่างเพียงพอ เจ้าหน้าที่มีบุคลิกภาพดี ให้บริการด้วยความเต็มใจ เสมอภาคกันทุกราย และมีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการให้บริการ จึงทำให้ผู้รับบริการส่วนมากไม่ว่าจะมีเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส รายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกันประการใด ก็มีความพึงพอใจต่อสำนักงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ดวงพร วายลม (2558) ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการด้านการรับชำระภาษีอากรท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลฝักขะ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้าน เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ไม่มีผลทำให้ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการด้านการรับชำระภาษีอากรท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลฝักขะ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากค่าเฉลี่ยสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการอยู่ในอันดับสุดท้ายเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่น ๆ ที่ทำการศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่าสำนักงานควรวางแผนทางเพื่อปรับปรุงเรื่องนี้ เช่น

1. จัดตั้งระบบติดตามสถานะคำร้องออนไลน์
2. พัฒนาระบบจองคิวหรือยื่นคำร้องผ่านแอปพลิเคชัน
3. อบรมบุคลากรด้านการสื่อสารและการให้บริการอย่างต่อเนื่อง
4. ประสานงานกับผู้นำชุมชนเพื่อส่งต่อข้อมูลให้ประชาชนในพื้นที่
5. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมโดยเปิดเผยข้อมูลงบประมาณและแผนงาน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ใหม่เชื่อมโยงกับผลการวิจัยที่พบว่า สิ่งอำนวยความสะดวกควรได้รับการปรับปรุง เพื่อเพิ่มความพึงพอใจในการบริการ ซึ่งอาจสัมพันธ์กับมิติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความคาดหวังต่อระบบดิจิทัลสูงขึ้น ผู้ใช้บริการต้องการระบบแจ้งสถานะงานและร้องเรียนออนไลน์ที่มีประสิทธิภาพ
2. คุณภาพของกระบวนการบริการสำคัญพอ ๆ กับผลลัพธ์ความประทับใจระหว่างขั้นตอนส่งผลต่อความพึงพอใจมากกว่าความเร็วเพียงอย่างเดียว
3. ความแตกต่างด้านกลุ่มเป้าหมายกลุ่มผู้สูงอายุและประชาชนทั่วไปมีความต้องการที่ต่างจากกลุ่มที่เข้าถึงเทคโนโลยีได้ดี
4. ชุมชนที่มีผู้นำท้องถิ่นเข้มแข็ง ช่วยเสริมการบริการของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ
5. การเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะช่วยสร้างความเชื่อมั่นต่อองค์กร

รายการอ้างอิง

- ชลิต แอบเพชร. (2558). ความพึงพอใจของประชาชนที่มาลงบัญชีทหารกองเกินตาม มาตรา 16 ต่อหน่วย สัสดีอำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง ปกครอง, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ณัฐวุฒิ เลิศศรีสุวรรณ. (2559). ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของ เทศบาลตำบลเชิงเนิน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการเมืองการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ดวงพร วายลม. (2558). ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการด้านการรับชำระภาษี อากรท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลฝักะ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการเมืองการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ธีรวัฒน์ สดใส. (2561). ความพึงพอใจของผู้รับบริการจากกองการเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนจังหวัด ชลบุรี. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, สาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยบูรพา
- บรรยงค์ โตจินดา. (2542). องค์การและการจัดการ. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง. (2556). การทำวิจัยทางสังคมศาสตร์: หลักการ วิธีปฏิบัติ สถิติ และคอมพิวเตอร์. ชลบุรี.

ศิริรักษ์ ภูหิรัญ และกฤษฎา มุระหมัด. (2563). *ปัจจัยคุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของ
ประชาชนที่ใช้บริการองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี.*
การประชุมนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาครั้งที่ 15 ปีการศึกษา 2563, บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยรังสิต.

อิทธิพลความพึงพอใจเป็นตัวแปรคั่นกลางที่เชื่อมโยงคุณภาพการบริการ
สู่การตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัดหัวใจและทรวงอกของโรงพยาบาลรัฐและเอกชน
ในกรุงเทพมหานคร

The Influence of Service Quality on Medical Equipment Procurement Decisions
Mediated by Physicians' Satisfaction: A Case Study of Cardiothoracic Surgical
Instruments in Public and Private Hospitals, Bangkok

ธันตธิสัฎฐ์ เกตุอินทร์ (Thanatsith Ket-In)¹

สุมาลี รามานุ (Sumalee Ramanut)²

¹นักศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์
รองศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

² Student, Department of Degree of Doctor of Philosophy Program in Business Administration, SAU

Associate Professor Dr., Department of Philosophy Program in Business Administration, SAU

E-mail: spysales2018@gmail.com¹, sumalee.sau@gmail.com²

Received: 30 September 2025

Revised: 10 November 2025

Accepted: 11 November 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับความพึงพอใจของแพทย์ คุณภาพการบริการ และการตัดสินใจซื้อ (2) ศึกษาความพึงพอใจของแพทย์เป็นตัวแปรคั่นกลางที่เชื่อมโยงคุณภาพ การบริการสู่การตัดสินใจซื้อ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามจากศัลยแพทย์ผ่าตัดหัวใจและทรวงอกของโรงพยาบาลรัฐและเอกชนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 200 คน โดยแนวคิดของ Hair et al., (2006) ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.891 สถิติที่ใช้ประกอบด้วย ด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling) ด้วยโปรแกรม PLS

ผลการวิจัยพบว่าศัลยแพทย์ หัวใจและทรวงอก ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 35 - 40 ปี มีประสบการณ์ในการทำงาน 5 - 10 ปี และส่วนใหญ่ ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลรัฐบาล ด้านระดับ

ความคิดเห็น คุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ และการตัดสินใจซื้อ มีค่ารวมอยู่ในระดับมาก โดยคุณภาพการบริการมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.315 ความพึงพอใจ มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.130 และการตัดสินใจซื้อ มีค่ารวมเท่ากับ 4.170 และคุณภาพการบริการมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.727 ความพึงพอใจมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.771 และการตัดสินใจซื้อ มีค่า ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.768 ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการตัดสินใจซื้อ (DM) คุณภาพการบริการ (SQ) เท่ากับ 0.282 ความพึงพอใจ(SQ) เท่ากับ 0.657 และคุณภาพการบริการ (SQ) ยังมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความพึงพอใจ(CS) เท่ากับ 0.917 และคุณภาพการบริการ (SQ) ยังมีอิทธิพลทางอ้อมต่อการตัดสินใจซื้อ (DM) เท่ากับ 0.603

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และการปฏิบัติการควรยกระดับมาตรฐานคุณภาพการบริการและระบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาทักษะการบริการและการสื่อสารของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมถึงขยายการศึกษาวิจัยในสาขาแพทยศาสตร์อื่น ๆ เพื่อสร้างองค์ความรู้และนโยบายด้านคุณภาพบริการทางการแพทย์ในอนาคต

คำสำคัญ: คุณภาพการบริการ, ความพึงพอใจ, การตัดสินใจซื้อ, เครื่องมือผ่าตัด หัวใจและทรวงอก

Abstract

The objectives of this research were (1) to study the levels of physicians' satisfaction, service quality, and purchasing decisions, and (2) to examine physicians' satisfaction as a mediating variable linking service quality to purchasing decisions. This study employed a quantitative research approach using questionnaires administered to 200 cardiothoracic surgeons working in public and private hospitals in Bangkok. The research framework was based on the concept of Hair et al. (2006), using a simple random sampling method. The index of item-objective congruence (IOC) ranged between 0.67 - 1.00, and the reliability coefficient was 0.891. The statistical tools employed included frequency, percentage, mean, standard deviation, and Structural Equation Modeling (SEM) using the PLS program.

The results revealed that most cardiothoracic surgeons were male, aged between 35 - 40 years, with 5 - 10 years of work experience, and mainly worked in public hospitals. Regarding the level of opinion, service quality, satisfaction, and purchasing decisions were all rated at a high level. The mean scores were 4.315 for service quality, 4.130 for satisfaction, and 4.170 for purchasing decisions, with standard deviations of 0.727, 0.771, and 0.768, respectively. The results indicated that service quality (SQ) had a direct positive effect on purchasing decisions (DM) = 0.282, and satisfaction (CS) had a significant direct effect on purchasing decisions = 0.657). Additionally, service quality (SQ) had a strong direct positive effect on satisfaction (CS) = 0.917, and an indirect effect on purchasing decisions (DM) = 0.603.

Policy and operational recommendations. Standards of service quality and the system for evaluating staff satisfaction should be enhanced to provide data for improving personnel's service and communication skills more effectively. In addition, further research should be expanded to other medical fields to build knowledge and develop future policies related to the quality of medical services.

Keywords: Service Quality, Customer Satisfaction, Purchase Decision, Cardiac and thoracic surgical instruments

บทนำ

ปัจจุบันการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการแพทย์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาพยาบาลที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการผ่าตัด หัวใจและทรวงอก ซึ่งเป็นการรักษาที่มีความซับซ้อนและต้องการความแม่นยำสูง จึงต้องจัดหาเครื่องมือผ่าตัดที่มีคุณภาพและมีความทันสมัย (Cornejo et al., 2022) อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัดเหล่านี้ไม่ได้พิจารณาจากคุณภาพของผลิตภัณฑ์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงความพึงพอใจของแพทย์ผู้ใช้งานด้วย ดังนั้นการให้บริการจึงมีความจำเป็นต้องจัดหาเครื่องมือผ่าตัดที่มีคุณภาพสูง เพื่อให้การรักษามีประสิทธิภาพและมีความปลอดภัยสูงสุด (Jakovljevic et al., 2021) การเลือกซื้อเครื่องมือผ่าตัดหัวใจและทรวงอก ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้ใช้งานที่ต้องพิจารณาการใช้งานของแพทย์ ไม่ว่าจะเป็น ความคงทน การบำรุงรักษา และง่ายต่อการใช้งานที่จะช่วยให้แพทย์สามารถนำไปใช้งานได้สะดวกสบาย ซึ่งจะส่งผลต่อตัดสินใจในการเลือกซื้อเครื่องมือจากผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายต่อไปในอนาคต (Chen et al., 2021) จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาข้อมูลทางการตลาดจากโรงพยาบาลต่าง ๆ โดย อริสรา อัครพิสิฐ (2564) กล่าวว่า อุตสาหกรรมอุปกรณ์ทางการแพทย์ในประเทศไทยกำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความต้องการที่เพิ่มขึ้นจากโรงพยาบาลต่าง ๆ ที่ต้องการเครื่องมือที่มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพในการรักษาผู้ป่วย การแข่งขันในตลาดนี้จึงมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นทั้งจากบริษัทในประเทศและบริษัทต่างชาติที่เข้ามาแย่งชิงส่วนแบ่งทางการตลาด จึงมีความสำคัญที่ผู้ประกอบการจำเป็นต้องทำความเข้าใจทิศทางการแข่งขันและกลยุทธ์ที่นำมาใช้ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) บริษัทผู้ผลิตอุปกรณ์ทางการแพทย์ในประเทศไทย และ (2) บริษัทผู้ผลิตอุปกรณ์ทางการแพทย์จากต่างประเทศ (Vanarun, 2023)

นอกจากนี้ทิศทางการแข่งขันภายในประเทศไทย ที่เป็นผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์เข้ามาใช้ภายในโรงพยาบาลจำเป็นต้องพิจารณาจาก (1) การพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยี บริษัทในประเทศไทยต้องมุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนา (R&D) เพื่อสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการของตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูงและสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก นอกจากนี้

การใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เช่น ระบบการผ่าตัดหุ่นยนต์ และเทคโนโลยีการวินิจฉัยที่แม่นยำ ยังเป็นทิศทางสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (Jakovljevic et al., 2021)

จากสถานการณ์แนวโน้มการแข่งขันของตลาดของอุปกรณ์การแพทย์เพิ่มมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้นักการตลาดต้องใช้ปัจจัยต่าง ๆ เพื่อให้บริษัทตัวแทนจำหน่ายเครื่องมือแพทย์อยู่ได้อย่างมั่นคงและเติบโตอย่างยั่งยืน ดังนั้นบริษัทตัวแทนจำหน่ายเครื่องมือแพทย์ต้องอาศัยวิธีการที่จะทำให้ผู้ซื้อเกิดความเชื่อมั่นและมีการตัดสินใจที่จะเลือกซื้อซ้ำ และเกิดความภักดีต่อตราสินค้า บริษัทตัวแทนจำหน่ายเครื่องมือแพทย์ต้องพัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพและความทันสมัย มีความหลากหลาย เหมาะสมในการใช้งาน สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้การแข่งขันทางการตลาดของบริษัทนำเข้าเครื่องมือแพทย์มีความรุนแรงมากขึ้น ผู้บริโภคคือโรงพยาบาล จำเป็นที่จะต้องพิจารณาหาเหตุผลที่มากขึ้น โดยใช้เหตุผลของความคุ้มค่าและความพึงพอใจของแพทย์มากขึ้น ความพึงพอใจของแพทย์ คุณภาพการบริการ ถือเป็นการเชื่อมโยงคุณค่าและคุณสมบัติพิเศษเพิ่มเข้าไปในการรับรู้ของผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์ (Vanarun, 2023) จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นนอกจากนี้ ผลการศึกษายังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายสาธารณสุข และการบริหารจัดการภาครัฐ โดยเฉพาะในด้านการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการซื้อเครื่องมือแพทย์ของภาครัฐ ให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับความต้องการของหน่วยบริการสุขภาพทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งยังช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถใช้ข้อมูลจากงานวิจัยนี้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนามาตรฐานการจัดซื้อ การเลือกใช้เครื่องมือทางการแพทย์ที่เหมาะสม และการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุนในเครื่องมือแพทย์ได้อย่างเป็นระบบ

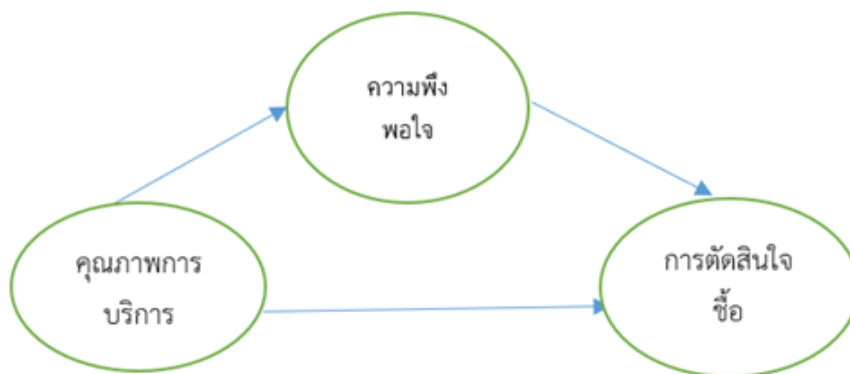
ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องมือทางการแพทย์ของโรงพยาบาลในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังมีส่วนช่วยในการกำหนดนโยบายหรือแนวทางการบริหารจัดการซื้อเครื่องมือแพทย์ของภาครัฐ ปัจจัยเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องมือแพทย์ไทยให้มีความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจ คุณภาพการบริการ และการตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัดหัวใจและทรวงอก ของโรงพยาบาลรัฐและเอกชน ในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจเป็นตัวแปรคั่นกลางที่เชื่อมโยงคุณภาพการบริการสู่การตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัด หัวใจและทรวงอก ของโรงพยาบาลรัฐและเอกชน ในกรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัยได้พัฒนารอบแนวความคิดในการวิจัยจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความพึงพอใจเป็นตัวแปรคั่นกลางที่เชื่อมโยงคุณภาพการบริการสู่การตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัดหัวใจและทรวงอก ของโรงพยาบาลรัฐและเอกชน ในกรุงเทพมหานคร

กรอบแนวคิดนี้ประกอบด้วยตัวแปรสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ คุณภาพ การบริการ (Service Quality) เป็นตัวแปรอิสระความพึงพอใจ (Customer Satisfaction) เป็นตัวแปรคั่นกลางและการตัดสินใจซื้อ (Purchase Decision) เป็นตัวแปรตาม ผู้วิจัยจึงได้ตั้งทฤษฎีและแสดงความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้ใน กรอบแนวความคิดการวิจัยตาม ภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 คุณภาพการบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความพึงพอใจของแพทย์

สมมติฐานที่ 2 คุณภาพการบริการมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัดหัวใจและทรวงอก ของโรงพยาบาลในเขตกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานที่ 3 ความพึงพอใจของแพทย์มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการบอกต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัด หัวใจและทรวงอก ของโรงพยาบาลในเขตกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานที่ 4 ความพึงพอใจของแพทย์เป็นตัวแปรคั่นกลางที่เชื่อมโยงคุณภาพการบริการสู่การตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัด หัวใจและทรวงอก ของโรงพยาบาลในเขตกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “อิทธิพลของคุณภาพการบริการต่อการตัดสินใจจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ โดยมีความพึงพอใจของแพทย์เป็นตัวแปรคั่นกลาง: กรณีเครื่องมือผ่าตัด หัวใจและทรวงอก ในโรงพยาบาลรัฐและเอกชน กรุงเทพมหานคร” เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ และการตัดสินใจซื้อ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม

1.ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือศัลยแพทย์ หัวใจและทรวงอก Cardiovascular Thoracic (CVT) ซึ่งแบ่งได้เป็น โรงพยาบาลรัฐบาล และโรงพยาบาลเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 56 แห่ง

มีศัลยแพทย์ หัวใจและทรวงอก จำนวนรวมทั้งสิ้น 232 คน (แหล่งที่มา: สมาคมศัลยแพทย์ทรวงอกแห่งประเทศไทย 2567) ศัลยแพทย์ หัวใจและทรวงอก Cardiovascular Thoracic (CVT) กลุ่มตัวอย่างคำนวณตามแนวทางของ Hair et al. (2006) ที่ได้แนะนำว่าตัวอย่างควรมีขนาดตั้งแต่ 200 ตัวอย่างขึ้นไป สำหรับกรณีที่โมเดลไม่ซับซ้อนมากในการวิจัย ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) จากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามส่งให้การตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (IOC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้นำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 30 ชุดมีค่าครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) เท่ากับ 0.891

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ประสบการณ์ในการทำงาน และหน่วยงานที่ปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นคำถามแบบตรวจสอบรายการ (Check List) โดยให้เลือกคำตอบเพียงคำตอบเดียวที่เป็นจริงมากที่สุด

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามการประเมินคุณภาพการบริการ ในแต่ละส่วนมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับตามแบบของ Likert (1932)

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามการประเมินความพึงพอใจในแต่ละส่วนมีลักษณะเป็น มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับตามแบบของ Likert (1932)

ส่วนที่ 4 เป็นแบบสอบถามการประเมินการตัดสินใจในแต่ละส่วนมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับตามแบบของ Likert (1932)

ผลการวิจัย

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ศัลยแพทย์ หัวใจและทรวงอก ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 129 คน คิดเป็นร้อยละ 64.50 มีอายุระหว่าง 35 - 40 ปี จำนวน 136 คนคิดเป็นร้อยละ 68.00 มีประสบการณ์ในการทำงานอยู่ระหว่าง 5 - 10 ปี จำนวน 96 คนคิดเป็นร้อยละ 48.00 หน่วยงานที่ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เป็นศัลยแพทย์ หัวใจและทรวงอก ในโรงพยาบาลรัฐบาลจำนวน 116 คนคิดเป็นร้อยละ 58.00

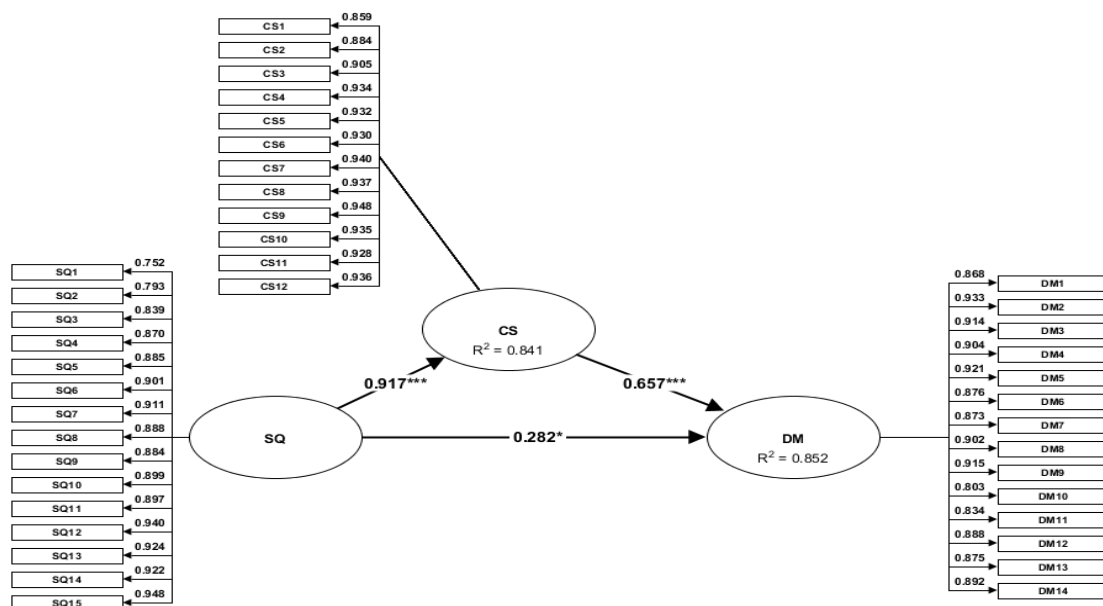
ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ และการตัดสินใจซื้อโดยรวม

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับตัวแปรในภาพรวม	$\bar{X}$	SD	แปลผล
คุณภาพการบริการ	4.315	0.727	มาก
ความพึงพอใจ	4.130	0.771	มาก
การตัดสินใจซื้อ	4.170	0.768	มาก

จากตารางที่ 1 ผลการสำรวจจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นสัลยแพทย์ หัวใจและทรวงอกของโรงพยาบาลรัฐและเอกชนในกรุงเทพมหานคร มีปัจจัยด้านคุณภาพการบริการมีค่าอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.315 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.727 ปัจจัยด้านความพึงพอใจมีค่าอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.130 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.771 และปัจจัยด้าน การตัดสินใจซื้อมีค่าอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.170 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.768

ผลการวิเคราะห์ระดับของตัวแบบสมการโครงสร้าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ตัวแบบสมการโครงสร้างในภาพรวม ซึ่งเป็นผลการวิเคราะห์อิทธิพลความพึงพอใจ คุณภาพการบริการ และการตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัด หัวใจและทรวงอกของโรงพยาบาลรัฐและเอกชนในกรุงเทพมหานครและผลการทดสอบสมมติฐาน โดยผลการวิเคราะห์แสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 เส้นทางความสัมพันธ์ของตัวแบบสมการ โครงสร้าง

จากภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ของตัวแบบสมการโครงสร้างระหว่างตัวแปรผลด้วยการวิเคราะห์ตัวแบบสมการโครงสร้างสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ปัจจัยที่มีผลโดยรวมต่อการตัดสินใจซื้อ (DM) พบว่า คุณภาพการบริการ (SQ) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการตัดสินใจซื้อ (DM) เท่ากับ 0.282* ความพึงพอใจ(CS) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการตัดสินใจซื้อ (DM) เท่ากับ 0.657*** และคุณภาพการบริการ (SQ) ยังมีอิทธิพลทางอ้อมต่อการตัดสินใจซื้อ (DM) เท่ากับ 0.602

2. ปัจจัยที่มีผลโดยรวมต่อคุณภาพการบริการ (SQ) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อ ความพึงพอใจ (CS) เท่ากับ 0.917*** โดยผู้วิจัยได้สรุปผลความสัมพันธ์ของตัวแบบสมการโครงสร้างเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลต่อ การตัดสินใจซื้อ (DM ดังแสดงในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของตัวแปรที่มีต่อการตัดสินใจซื้อ

ตัวแปร (LV)	ค่าความผันแปร (R ²)	อิทธิพล (Effect)	คุณภาพ การบริการ (SQ)	ความพึงพอใจ (CS)
การตัดสินใจซื้อ (DM)	0.852	DE	0.282*	0.657***
		IE	0.602	0.000
		TE	0.884	0.657
ความพึงพอใจ (CS)	0.841	DE	0.917***	0.000
		IE	0.000	0.000
		TE	0.917	0.000

หมายเหตุ: DE = Direct Effect, IE = Indirect Effect, TE = Total Effect, N/A = Not Applicable

ตารางที่ 3 สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานการวิจัย (Hypothesis)	สัมประสิทธิ์เส้นทาง (Coef.)	ค่า t-test	ผลลัพธ์
สมมติฐานที่ 1 คุณภาพการบริการมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความพึงพอใจ	0.917***	56.639	สนับสนุน
สมมติฐานที่ 2 คุณภาพการบริการมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการตัดสินใจซื้อ	0.282*	1.689	สนับสนุน

เบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.768 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Koo et al. (2021) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ผลกระทบของปัจจัยคุณภาพการบริการ ต่อความไว้วางใจ ความพึงพอใจของลูกค้า และความภักดีของลูกค้าของบริษัทโทรคมนาคมรายใหญ่ในเกาหลี พบว่าผลกระทบของปัจจัยด้านคุณภาพการบริการที่มีต่อความไว้วางใจ ความพึงพอใจ และความภักดีของลูกค้าในบริษัทโทรคมนาคมรายใหญ่และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Juwaini et al. (2022) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของความไว้วางใจทางอิเล็กทรอนิกส์ของลูกค้า คุณภาพ การบริการอิเล็กทรอนิกส์ และความพึงพอใจของลูกค้า และความภักดีทางอิเล็กทรอนิกส์ต่อลูกค้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการบริการออนไลน์ ความไว้วางใจทางอิเล็กทรอนิกส์ ความพึงพอใจทางอิเล็กทรอนิกส์ และความภักดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในกลุ่มลูกค้าของร้านค้าออนไลน์ในเขตบันเดิน ประเทศอินโดนีเซีย โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริโภคของร้านค้าออนไลน์จำนวน 432 คน และวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (PLS-SEM) ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพการบริการออนไลน์ส่งผลทางบวกต่อความพึงพอใจทางอิเล็กทรอนิกส์ ความไว้วางใจทางอิเล็กทรอนิกส์ส่งผลบวกต่อความพึงพอใจทางอิเล็กทรอนิกส์ คุณภาพการบริการออนไลน์ส่งผลบวกต่อความภักดีผลการศึกษาี้แสดงให้เห็นว่าในบริบทของการศึกษาี้ คุณภาพการบริการออนไลน์ ความไว้วางใจทางอิเล็กทรอนิกส์ และความพึงพอใจทางอิเล็กทรอนิกส์ มีผลกระทบโดยตรงที่มีต่อความภักดีทางอิเล็กทรอนิกส์ในกลุ่มลูกค้าร้านค้าออนไลน์ในเขตบันเดิน ประเทศอินโดนีเซีย

2. การศึกษาความพึงพอใจของแพทย์เป็นตัวแปรต้นกลางที่เชื่อมโยงคุณภาพการบริการสู่การตัดสินใจซื้อเครื่องมือผ่าตัด หัวใจและทรวงอก ของโรงพยาบาลในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า คุณภาพการบริการ และความพึงพอใจมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการตัดสินใจซื้อ และคุณภาพการบริการและยังมีอิทธิพลทางอ้อมต่อการตัดสินใจซื้อคุณภาพการบริการ (SQ) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการตัดสินใจซื้อ (DM) เท่ากับ 0.282* และความพึงพอใจมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อ การตัดสินใจซื้อ (CS) เท่ากับ 0.657*** ตามลำดับและคุณภาพการบริการ (SQ) ยังมีอิทธิพลทางอ้อมต่อการตัดสินใจซื้อ (DM) เท่ากับ 0.602 ส่วนคุณภาพการบริการ (SQ) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความพึงพอใจ(CS) เท่ากับ 0.917*** สอดคล้องกับงานวิจัยของ Surapati et al. (2020) ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบของคุณภาพการบริการและความไว้วางใจของลูกค้าต่อความพึงพอใจของลูกค้าและความภักดีของลูกค้า มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของคุณภาพการบริการและความไว้วางใจของลูกค้าต่อความพึงพอใจและความภักดีของลูกค้าที่บริษัท PT Surya Rafi Bersaudara ซึ่งเป็นบริษัทต่อเรือและซ่อมแซมเรือในเมืองซามารินดา ประเทศอินโดนีเซีย การวิจัยนี้มีผู้เข้าร่วมจำนวน 75 คน และเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถาม โดยใช้การวิเคราะห์ Partial Least Square (PLS) เพื่อประเมินความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพการบริการมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของลูกค้า ความพึงพอใจของลูกค้า คุณภาพการบริการมีอิทธิพลต่อความภักดีของลูกค้า ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าทั้งคุณภาพการบริการและความไว้วางใจของลูกค้าจะมีความสำคัญต่อการสร้างความพึงพอใจของลูกค้า

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรกำหนดยุทธศาสตร์การจัดซื้อเครื่องมือแพทย์โดยเน้นมาตรฐานคุณภาพการบริการของผู้จำหน่ายและการให้บริการหลังการขาย เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับแพทย์และโรงพยาบาล

1.2 ภาครัฐควรมีการกำหนดนโยบายสนับสนุนผู้ประกอบการที่สามารถพัฒนาเครื่องมือผ่าตัดและบริการหลังการขายให้มีคุณภาพเทียบเท่ามาตรฐานสากล

1.3 ภาครัฐควรส่งเสริมระบบฐานข้อมูลด้านคุณภาพการบริการของผู้จัดจำหน่ายเครื่องมือแพทย์ เพื่อให้โรงพยาบาลมีข้อมูลในการเปรียบเทียบคุณภาพ และการบริการหลังการขาย

2. ข้อเสนอแนะเชิงการปฏิบัติ

2.1 ผู้จัดจำหน่ายเครื่องมือแพทย์ ควรมีการพัฒนารูปแบบบริการให้หลังการขาย เช่น การอบรมใช้งาน การซ่อมบำรุงที่รวดเร็ว และการรับประกันคุณภาพ เพื่อสร้างความพึงพอใจและความไว้วางใจจากแพทย์

2.2 ควรจัดให้มีระบบการให้ข้อเสนอแนะ (Feedback System) จากผู้ใช้งานจริงในโรงพยาบาล เพื่อสะท้อนคุณภาพการบริการและปรับปรุงกระบวนการบริการให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อ เครื่องมือผ่าตัดหัวใจและทรวงอกของโรงพยาบาลรัฐและเอกชนในกรุงเทพมหานครในการวิจัยครั้งต่อไปสามารถนำไปต่อยอดทำการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดอื่น ๆ หรือในประเทศให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.2 ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเพิ่มตัวแปรอื่น ๆ เช่น ความไว้วางใจ ภาพลักษณ์ เพื่อให้ผู้จัดจำหน่ายเข้าใจกลไกในการตัดสินใจซื้อในเชิงลึกมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีคุณภาพบริการ และทฤษฎีความพึงพอใจ ซึ่งกล่าวได้ว่าความพึงพอใจเป็นผลลัพธ์จากการรับรู้คุณภาพบริการ และมีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้ใช้งาน ในบริบทของแพทย์เป็นผู้ใช้งานหลักของเครื่องมือแพทย์ การรับรู้ว่าการบริการของผู้จำหน่ายมีคุณภาพ เช่น การให้ข้อมูลอย่างครบถ้วน ความรวดเร็วในการให้บริการ หลังการขาย และความเชื่อมั่นในมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจ อันจะส่งผลต่อการตัดสินใจจัดซื้อในระดับองค์กร นอกจากนี้ผลการศึกษาเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมองค์กร (Organizational Behavior Theory) ที่ได้อธิบายว่าความรู้สึกลึกและทัศนคติของบุคลากรภายในองค์กรมีผลต่อกระบวนการตัดสินใจ ความพึงพอใจของแพทย์จึงเป็นตัวแทนของแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ซึ่งสะท้อนการยอมรับในคุณภาพบริการและความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ การเข้าใจและตอบสนองความต้องการของแพทย์จึงเป็นปัจจัยที่ช่วยให้

โรงพยาบาลสามารถจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันในระยะยาว

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

อริสรา อัครพิสิฐ. (2564). อุตสาหกรรมการแพทย์ครบวงจรของประเทศไทย: ศักยภาพและโอกาส. *สยาม วิชาการ*, 22(2), 18-36.

ภาษาอังกฤษ

Chen, H., Zhang, Y., & Liu, J. (2021). Service quality, satisfaction, and loyalty in the medical industry. *Healthcare Management Review*, 28(2), 145-160.

Cornejo, V. H., Ofer, N., & Yuste, R. (2022). Voltage compartmentalization in dendritic spines in vivo. *Science*, 375(6576), 82-86.

Hair, E., Halle, T., Terry-Humen, E., Lavelle, B., & Calkins, J. (2006). Children's school readiness in the ECLS-K: Predictions to academic, health, and social outcomes in first grade. *Early Childhood Research Quarterly*, 21(4), 431-454.

Jakovljevic, M., Wu, W., Merrick, J., Cerda, A., Varjadic, M., & Sugahara, T. (2021). Asian innovation in pharmaceutical and medical device industry—beyond tomorrow. *Journal of medical economics*, 24(sup1), 42-50.

Juwaini, A., Chidir, G., Novitasari, D., Iskandar, J., Hutagalung, D., Pramono, T., & Purwanto, A. (2022). The role of customer e-trust, customer e-service quality and customer e-satisfaction on customer e-loyalty. *International journal of data and network science*, 6(2), 477-486.

Koo, H. M., Kim, G. J., Shin, W. S., & Song, H. J. (2021). Analyzing the Impact of Service Quality Factors on Trust, Customer Satisfaction, and Customer Loyalty of Major Telecommunication Companies in Korea. *Journal of Korean Society for Quality Management*, 49(4), 483-503.

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology*. Meyer and Allen (1984).

Surapati, U., Suharno, S., & Abidin, Z. (2020). The effect of service quality and customer trust on customer satisfaction and customer loyalty pt surya rafi bersaudaRA. *International Journal of Economics, Business and Accounting Research (IJEBAAR)*, 4(03).

Vanarun, S. (2023). A Business Model for Developing Medical Tourism Organizations in Thailand. *Sripatum Chonburi Academic Journal*, 20(2), 80-91.

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
**Model of Innovative Leadership Development for Educational Administrators
under The Local Administrative Organizations in the Eastern Economic
Corridor**

น้ำฝน พิทักษ์โรจนกุล (Namfon Pitakrodjanakul)¹

สุเมธ งามกนก (Sumet Ngamkanok)²

สมพงษ์ ปันหุ่น (Sompong Panhoon)³

¹ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Doctor of Philosophy, Program in Educational Administration, Faculty of Education, Burapha University

²รศ.ดร., อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Assoc. Prof. Dr., Lecturer, Department of Educational Administration,

Faculty of Education, Burapha University

³ผศ.ดร., อาจารย์ประจำภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Asst. Prof. Dr., Lecturer, Department of Research and Applied Psychology, Burapha University

E-mail: 65810085@go.buu.ac.th

Received: 8 October 2025

Revised: 13 November 2025

Accepted: 13 November 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก 2) พัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก 3) ประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) แบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการสังเคราะห์เอกสาร

และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์เนื้อหา เพื่อใช้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้ข้อมูลจากระยะที่ 1 มาวิเคราะห์จัดลำดับและน้ำหนักความสำคัญขององค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้เทคนิคกระบวนการลำดับชั้นเชิงวิเคราะห์ (AHP) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการหาค่าดัชนีถ่วงน้ำหนัก และค่าอัตราส่วนความสอดคล้อง และสรุปผลการจัดลำดับ จากนั้นนำข้อมูลมากำหนดแนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา และจัดทำเครื่องมือการวิจัยโดยสร้างเป็นแบบสอบถาม และระยะที่ 3 การประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ ด้วยแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการกำหนดสัดส่วนและการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า 1) องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ การมีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรม การทำงานเป็นทีมและมีส่วนร่วม การมีความคิดสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรม และการสร้างองค์กรแห่งนวัตกรรม 2) ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา แบ่งออกเป็น 6 ส่วน คือ หลักการ วัตถุประสงค์ องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม และเงื่อนไขความสำเร็จ และ 3) ผลการตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษามีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด และมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา, ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The objectives of this study were: (1) to identify the components and indicators of innovative leadership of school administrators under the local administrative organizations in the Eastern Economic Corridor; (2) to develop a model for enhancing such innovative leadership; and (3) to evaluate the developed model. A mixed-methods research design was employed, consisting of three phases.

Phase 1 explored the components and indicators of innovative leadership through documentary synthesis, related research review, and interviews with five purposively selected experts. Data were analyzed by content synthesis to establish the conceptual framework.

Phase 2 focuses on model development. The importance and weight of the components and indicators were analyzed using the Analytic Hierarchy Process (AHP) with seven experts. Quantitative analysis involved consensus index and consistency ratio to ensure validity. The results guided the formulation of the leadership development model and construction of a questionnaire.

Phase 3 evaluated the model in terms of accuracy, appropriateness, feasibility, and usefulness. Data were collected through questionnaires from 400 educational administrators selected by multi-stage random sampling, and analyzed using mean and standard deviation.

Findings revealed four components of innovative leadership: innovative vision, teamwork and participation, creative thinking, and building an innovative organization. The developed model consisted of six elements: principles, objectives, leadership components, development methods, development processes, and conditions for success. Evaluation results indicated that the model achieved the highest levels of accuracy, appropriateness, and usefulness, and a high level of feasibility.

Keywords: A Mode of Development, Innovative Leadership, Educational Administrators

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบันเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและซับซ้อนส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการศึกษา ซึ่งต้องเผชิญความไม่แน่นอนทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี การบริหารสถานศึกษาจึงต้องปรับตัวอย่างยืดหยุ่น และเสริมศักยภาพผู้บริหารให้สามารถตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และสร้างนวัตกรรมเพื่อรองรับความท้าทายของยุคปัญญาประดิษฐ์และบริบทโลกที่ไม่มั่นคงและซับซ้อน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี โดยเฉพาะในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ครอบคลุม 3 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง โดยรัฐบาลมีเป้าหมายผลักดันให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจใหม่ของอาเซียน ผ่านการส่งเสริมอุตสาหกรรมเป้าหมาย การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนากำลังคนคุณภาพสูง โดยเฉพาะทักษะด้าน STEM และดิจิทัล เพื่อเสริมขีดความสามารถในการแข่งขัน ตลอดจนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิตในทุกระดับการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, 2565)

ด้วยเหตุนี้ทำให้สถานศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกจำเป็นต้องพัฒนาและปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับความต้องการของชุมชนและอุตสาหกรรม โดยเฉพาะสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดชุมชนและยืดหยุ่นด้านการจัดการ (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2564) แม้จะมีจุดแข็งด้านการมีส่วนร่วมและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบท แต่ยังมีเผชิญปัญหาการขาด

บุคลากรด้านดิจิทัลและการปรับตัวที่ช้ากว่าภาคอุตสาหกรรม จึงจำเป็นต้องเน้นการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความรู้ด้านเศรษฐกิจดิจิทัลและภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและตอบสนองต่อเป้าหมายของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

ในยุคที่บริบททางการศึกษาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องมีผู้นำที่คิดสร้างสรรค์ มองการณ์ไกล และกล้าเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่สร้างคุณค่าใหม่ให้กับองค์กร ผู้บริหารจึงมีบทบาทสำคัญในการออกแบบนโยบาย ส่งเสริมบุคลากร และจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนานวัตกรรมการศึกษา ส่งผลต่อคุณภาพครู ผู้เรียน และองค์กรโดยรวม งานวิจัยยืนยันว่า ภาวะผู้นำส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณภาพการจัดการเรียนรู้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) โดยเฉพาะในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ที่มุ่งพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม จำเป็นต้องมีผู้บริหารที่ใช้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมในการขับเคลื่อนการเรียนรู้สอดคล้องกับทิศทางของประเทศ จากการศึกษาของ Robert และ Jeff (2010) ยังชี้ว่า ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมสามารถสร้างแรงจูงใจ ส่งเสริมการทดลอง และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อนวัตกรรมต่อเนื่อง ซึ่งจำเป็นต่อการปรับตัวในยุค ปัจจุบัน ในทางตรงกันข้าม หากขาดภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม องค์กรจะไม่สามารถตอบสนองต่อผู้เรียนและพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างยั่งยืน จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมไม่ใช่ทางเลือกแต่เป็น “ความจำเป็น” สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลง เพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่ความยั่งยืนและประสิทธิภาพ

แม้จะมีงานวิจัยจำนวนมากในช่วงที่ผ่านมาเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในระดับแนวคิดเชิงทฤษฎี หรือเน้นบริบทขององค์กรธุรกิจและสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขณะที่ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีโครงสร้างและบริบททางสังคมวัฒนธรรมเฉพาะ ยังขาดแบบแผนหรือกรอบแนวคิดที่ออกแบบมาโดยตรง โดยเฉพาะในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2564) ซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561) ได้ระบุว่า ปัจจัยสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่นคือ “ผู้นำทางการศึกษา” ที่เข้าใจบริบทพื้นที่และสามารถออกแบบนโยบายให้ตอบโจทย์ประชาชนได้อย่างแท้จริง ดังนั้น การวิจัยที่มุ่งพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมให้เหมาะสมกับผู้บริหารในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น การศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องพิจารณาบริบทเฉพาะที่เกี่ยวข้อง โดยในงานวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่สถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ตั้งอยู่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีพลวัตสูงและเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย รวมถึงในการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการปกครองที่เน้นการกระจายอำนาจให้ประชาชน กำหนดแนวทางและคิดค้นนวัตกรรมในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง จากงานวิจัยของ ภาวิณี ลักขมร และกฤษฎวรรณ โฉ่วชรินทร์ (2562) พบว่า นวัตกรรมที่

ประสบความสำเร็จต้องอาศัยความเข้าใจในบริบท ความยืดหยุ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้น ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้บริหารสามารถปรับใช้แนวทางที่เหมาะสมกับสถานการณ์และความต้องการได้จริง งานวิจัยนี้จึงมุ่งสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน บุคลากร และระบบการบริหารจัดการ อีกทั้งยังเป็นฐานองค์ความรู้สำหรับการวิจัยในอนาคต ตลอดจนเป็นข้อมูลเชิงนโยบายเพื่อใช้ในการออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมและวางแผนพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้มีศักยภาพตอบสนองต่อเป้าหมายของพื้นที่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
3. เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

การทบทวนวรรณกรรม

ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม

Weiss and Legrand (2011) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ การแสดงออกของผู้นำที่มีความสามารถในการเข้าถึงปัญหาหรือโอกาสที่สลับซับซ้อน และค้นพบแนวทางในการ ดำเนินการใหม่ ๆ หรือไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน โดยผู้นำหรือผู้บริหารจะต้องมีความฉลาดทางนวัตกรรมเพื่อช่วยให้สามารถตอบสนองและแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริงได้ดีขึ้น และช่วยให้เกิดนวัตกรรมในองค์กรมากขึ้นอีกด้วย

Adjei (2013) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมว่า เป็นการสังเคราะห์รูปแบบภาวะนำต่าง ๆ อย่างหลากหลายในการที่จะมีอิทธิพลต่อผู้ได้บังคับบัญชาในการทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้คิดเพื่อจะผลิตผลงานและการให้บริการอย่างสร้างสรรค์

กุลชลี จงเจริญ (2561) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม เป็นพฤติกรรมของผู้บริหารที่แสดงออกถึงคุณลักษณะของผู้นำที่มีสมรรถนะบุคลิกภาพ บทบาท ความสามารถในการเข้าถึงปัญหา หรือโอกาสที่สลับซับซ้อน สามารถค้นพบแนวทางในการดำเนินการใหม่ ๆ เน้นสัมพันธภาพของกลุ่มบุคลากรที่มีคุณภาพ และมีความไว้วางใจสมาชิกภายในองค์กร รวมทั้งใช้กระบวนการของการสร้างสรรค์บริบท

ทางนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนให้บุคลากรสามารถสร้างนวัตกรรมในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตและการให้บริการอย่างสร้างสรรค์

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม หมายถึง พฤติกรรม หรือคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา ที่แสดงออกถึงการจูงใจ สนับสนุนให้บุคลากร นำความรู้ ทักษะ วิธีการต่าง ๆ หรือคิดค้นแนวทางใหม่ ๆ ในการดำเนินงาน โดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์เพื่อขับเคลื่อนบุคลากรให้เกิดการสร้างนวัตกรรมในสถานศึกษา และการปรับใช้แนวทางการบริหารใหม่ ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

รูปแบบและการพัฒนารูปแบบ

ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและการพัฒนารูปแบบไว้ดังนี้

1. รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างแบบจำลองที่อธิบายและแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ หรือตัวแปรต่าง ๆ ที่ศึกษา เพื่ออธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ ซึ่งช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น และใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหรือดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป โดยองค์ประกอบของรูปแบบประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการดำเนินการ วิธีการพัฒนา กระบวนการพัฒนา และเงื่อนไขแห่งความสำเร็จ

2. องค์ประกอบของรูปแบบตามแนวคิดของ Ivancevich et al. (1989) อธิบายว่า รูปแบบที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เพื่อกำหนดปัญหาและผลลัพธ์ที่มุ่งหวัง (2) ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการที่ใช้เป็นฐานคิด (3) ระบบงานและกลไกที่สนับสนุนการดำเนินงาน (4) วิธีการดำเนินงานที่ชัดเจน (5) แนวทางการประเมินผลเพื่อสะท้อนความสำเร็จและแนวทางปรับปรุง (6) คำอธิบายประกอบรูปแบบเพื่อสร้างความเข้าใจตรงกัน และ (7) เงื่อนไขการนำไปใช้ซึ่งช่วยให้การประยุกต์รูปแบบสอดคล้องกับบริบทจริง

3. การสร้างและพัฒนารูปแบบ หมายถึง การพัฒนารูปแบบเริ่มจากการสร้างหรือพัฒนารูปแบบตามสมมติฐาน โดยอาศัยการศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์สถานการณ์ และกำหนดองค์ประกอบหรือตัวแปรที่สำคัญ รวมทั้งลำดับความสัมพันธ์ระหว่างกัน สิ่งที่สำคัญ คือ การคัดเลือกองค์ประกอบที่เหมาะสม เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทของการวิจัย (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

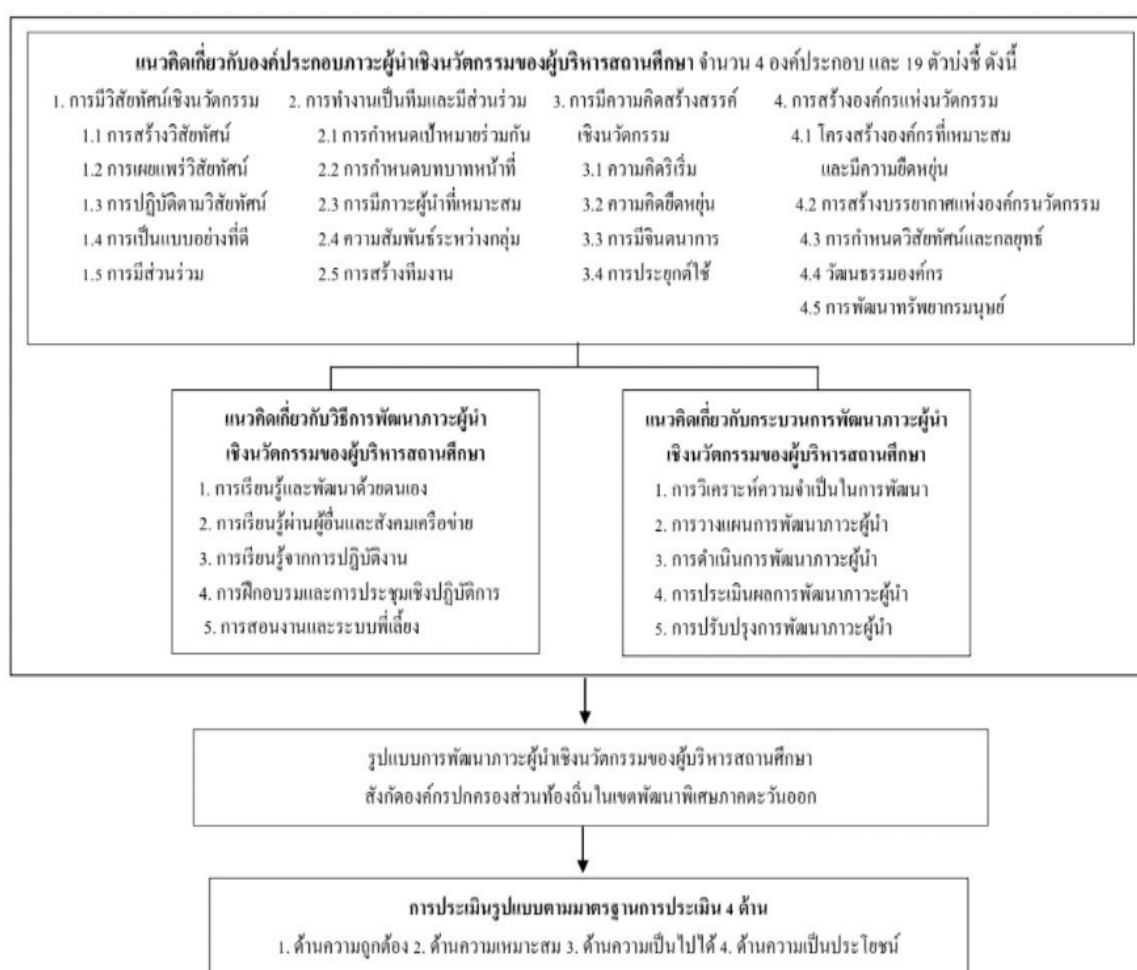
4. การประเมินรูปแบบ หมายถึง การประเมินและการตรวจสอบรูปแบบเป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อยืนยันความถูกต้องและความเหมาะสมของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น โดยเน้นการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณตามความเหมาะสมของงานวิจัย และบริบทของกลุ่มตัวอย่าง การประเมินจึงมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจว่า นำรูปแบบไปใช้จริงได้หรือควรปรับปรุง (อุทุมพร จามรمان, 2545)

5. มาตรฐานการประเมินของ Madaus, Scriven and Stufflebeam (1983) และ McMillan and Schumacher (2001) อธิบายว่า การประเมินควรพิจารณา 4 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านความเป็นประโยชน์ เพื่อให้ผลการประเมินตอบสนองต่อผู้ใช้ ด้านความเป็นไปได้ เพื่อให้การดำเนินงานประหยัดและปฏิบัติได้

จริง ด้านความเหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับจริยธรรมและกฎหมาย และด้านความถูกต้อง เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ ครอบคลุม ไม่ลำเอียง และมีความเป็นปรนัย

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการสังเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม และกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย แสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods

Research) เริ่มต้นด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสำรวจ รวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล หลักฐาน จากแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อหาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ที่ของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา จากนั้นจึงนำผลการวิจัยเชิงคุณภาพที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาเครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณในรูปของแบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณกับกลุ่มตัวอย่าง หลังจากนั้นสรุปผลการวิจัย โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มีการดำเนินงานแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยศึกษาหลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยการสังเคราะห์เนื้อหาเพื่อใช้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มาข่างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แล้วนำไปสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาท้องถิ่น และการบริหารการศึกษาท้องถิ่น ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 5 คน โดยคัดเลือกจากผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาท้องถิ่น จากนั้นดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำผลที่ได้มาใช้ประกอบการสร้างกรอบแนวคิดของการวิจัยต่อไป

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก มีการดำเนินงานแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 3 นำเนื้อหาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ได้จากระยะที่ 1 มาสร้างแบบสอบถามความคิดเห็นในการจัดลำดับความสำคัญและน้ำหนักความสำคัญขององค์ประกอบและตัวบ่งชี้ในแต่ละด้าน ซึ่งแสดงความคิดเห็นออกมาในรูปความสำคัญแบบสัมพัทธ์กัน โดยใช้ขนาดตัวเลขจาก 1 ถึง 9 จากนั้นสอบถามความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน โดยวิธีเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญต้องเป็นผู้บริหารสถานศึกษาและเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาท้องถิ่น และนำผลข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยเทคนิคกระบวนการลำดับชั้นเชิงวิเคราะห์ (Analytic Hierarchy Process: AHP) (Saaty & Vargas, 2012) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าดัชนีฉันทามติ (Consensus Indicator) ต้องมีค่า 75% - 85% ในระดับสูง และค่าอัตราส่วนความสอดคล้อง (Consistency Ratio: CR) ต้องมีค่าไม่เกิน 16% (Goepel, 2013) เมื่อผลการวิเคราะห์ผ่านเกณฑ์ดังกล่าวแสดงว่าการเปรียบเทียบรายคู่ขององค์ประกอบและตัวบ่งชี้มีความสอดคล้องเชิงเหตุผลอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ จากนั้นนำข้อมูลมาจัดเรียงด้านและตัวบ่งชี้ใหม่ตามลำดับความสำคัญเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการข่างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 พัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ดังนี้

ดำเนินการยกร่างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยผู้วิจัยนำข้อมูลจากการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนที่ 3 มากำหนดแนวทางการยกร่างรูปแบบ และแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จากนั้นจัดทำเครื่องมือการวิจัยโดยสร้างเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ และด้านความเป็นประโยชน์ เป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ แบ่งออกเป็น 3 ตอน จำนวน 194 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ระยะที่ 3 การประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก มีการดำเนินงานแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยใช้มาตรฐานการประเมินรูปแบบของ Madaus, Scriven and Stufflebeam (1983) และ McMillan and Schumacker (2001) จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ และด้านความเป็นประโยชน์ ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ในจังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 4,123 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ซึ่งได้มาจากการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane (1973) โดยใช้ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (e) เท่ากับ 0.05 ทำให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำจำนวน 365 คน ทั้งนี้ให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความถูกต้องและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการกำหนดสัดส่วนและการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Proportional Allocation and Sampling) แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การแบ่งชั้นภูมิตามพื้นที่และการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วน (Area Stratification and Proportional Allocation) โดยแบ่งประชากรออกตามพื้นที่จังหวัดเป็น 3 กลุ่ม จากนั้นทำการคำนวณสัดส่วนขนาดกลุ่มตัวอย่างในแต่ละพื้นที่จังหวัด โดยใช้จำนวนประชากรในแต่ละจังหวัดเป็นเกณฑ์ในการกำหนดสัดส่วน เทียบบัญญัติใดอย่างกับจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 400 คน ดังนี้ จังหวัดชลบุรี จำนวน 230 คน จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 34 คน และจังหวัดระยอง จำนวน 135 คน

ขั้นตอนที่ 2 การเลือกหน่วยตัวอย่างเบื้องต้นแบบเจาะจง (Purposive Selection of Primary Sampling Units) ผู้วิจัยได้เลือกสถานศึกษาซึ่งเป็นหน่วยตัวอย่างเบื้องต้น ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาจากสถานศึกษาที่มีประชากรตั้งแต่ 50 คนขึ้นไป ทำให้ได้จำนวนสถานศึกษาที่เข้าเกณฑ์ ดังนี้ จังหวัดชลบุรี จำนวน 19 แห่ง จังหวัดระยอง จำนวน 3 แห่ง และจังหวัดระยอง จำนวน 8 แห่ง รวมทั้งสิ้น 30 แห่ง

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างในแต่ละสถานศึกษาตามสัดส่วน (Proportional Allocation within each Unit) ผู้วิจัยได้คำนวณสัดส่วนขนาดกลุ่มตัวอย่างในแต่ละสถานศึกษา โดยใช้จำนวนประชากรในแต่ละสถานศึกษาเป็นเกณฑ์ในการกำหนดสัดส่วนเทียบบัญญัติโดยตรงกับจำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละจังหวัด

ขั้นตอนที่ 4 การเลือกผู้ให้ข้อมูล (Selection of Respondents) โดยแบ่งเป็น 2 วิธีดังนี้

1) ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในตำแหน่งดังกล่าวของสถานศึกษาที่ได้รับคัดเลือก

2) ใช้การสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูผู้สอนให้ครบตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ของสถานศึกษานั้น ๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ และด้านความเป็นประโยชน์ เป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือโดยนำละเอียดของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมากำหนดเป็นประเด็นคำถามในลักษณะมาตราประมาณค่า 5 ระดับ และข้อเสนอแนะปลายเปิด จากนั้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและปรับปรุงเป็นฉบับสมบูรณ์ แล้วจึงนำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ซึ่งผู้วิจัยเลือกผู้เชี่ยวชาญโดยพิจารณาจากหลักเกณฑ์ ดังนี้ 1) เป็นหรือเคยเป็นอาจารย์ที่สอนในสถาบันอุดมศึกษา สาขาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษา การวิจัยและสถิติ การวัดผลและประเมินผล 2) เป็นหรือเคยเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป และมีคุณวุฒิทางการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาเอก เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและคัดเลือกข้อที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.60 - 1.00 ขึ้นไป ก่อนนำไปทดลองใช้ (Try out) กับผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 30 คน เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ซึ่งได้ค่าเท่ากับ 0.996 อยู่ในระดับสูงมาก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยขอหนังสืออนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา เพื่อขอความอนุเคราะห์จากผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นดำเนินการแจกแบบสอบถามทั้งด้วยตนเองและทางไปรษณีย์ เป็นการทำแบบสอบถามผ่าน Google Form โดยกำหนดระยะเวลาเก็บข้อมูล 1 เดือน เมื่อได้รับแบบสอบถามคืนแล้ว จึงตรวจสอบความสมบูรณ์ และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนของการวิจัย โดยแบบสอบถามได้รับกลับคืนมา จำนวน 400 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยใช้ข้อมูลจากผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงปริมาณจากผู้บริหารสถานศึกษา และนำเสนอรูปแบบฉบับที่สมบูรณ์ต่อไป

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 1 ผลการศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้านและ 19 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ (1) การมีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรม ตัวบ่งชี้ ได้แก่ การสร้างวิสัยทัศน์ การเผยแพร่วิสัยทัศน์ การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ การเป็นแบบอย่างที่ดี และการมีส่วนร่วม (2) การทำงานเป็นทีมและมีส่วนร่วม ตัวบ่งชี้ ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน การกำหนดบทบาทหน้าที่ การมีภาวะผู้นำที่เหมาะสม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม และการสร้างทีมงาน (3) การมีความคิดสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรม ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ความคิดริเริ่ม ความคิดยืดหยุ่น การมีจินตนาการ และการประยุกต์ใช้ (4) การสร้างองค์กรแห่งนวัตกรรม ตัวบ่งชี้ ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมและมีความยืดหยุ่น การสร้างบรรยากาศแห่งองค์กรนวัตกรรม การกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ วัฒนธรรมองค์กร และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 2 ผลพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยใช้เทคนิคกระบวนการลำดับชั้นเชิงวิเคราะห์ (AHP) ผลการจัดลำดับและน้ำหนักความสำคัญขององค์ประกอบ และตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ การมีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรม การสร้างองค์กรแห่งนวัตกรรม การทำงานเป็นทีมและมีส่วนร่วม การมีความคิดสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรม จากนั้นจึงนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม พบว่ามี 6 ส่วน ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

4) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา 5) กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา และ 6) เงื่อนไขความสำเร็จ

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 3 ผลประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยภาพรวมพบว่า มีความถูกต้องอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.53$, $SD = 0.58$) มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.43$, $SD = 0.59$) มีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ($M = 4.47$, $SD = 0.62$) และมีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.54$, $SD = 0.59$) ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ภาพรวม												
รายการประเมิน	ความถูกต้อง			ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้			ความเป็นประโยชน์		
	<i>M</i>	<i>SD</i>	แปลผล	<i>M</i>	<i>SD</i>	แปลผล	<i>M</i>	<i>SD</i>	แปลผล	<i>M</i>	<i>SD</i>	แปลผล
1. หลักการ	4.56	0.56	มากที่สุด	4.52	0.58	มากที่สุด	4.46	0.62	มาก	4.56	0.58	มากที่สุด
2. วัตถุประสงค์	4.54	0.56	มากที่สุด	4.53	0.57	มากที่สุด	4.47	0.61	มาก	4.54	0.57	มากที่สุด
3. องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา	4.53	0.58	มากที่สุด	4.53	0.59	มากที่สุด	4.47	0.62	มาก	4.54	0.59	มากที่สุด
4. วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา	4.54	0.59	มากที่สุด	4.54	0.59	มากที่สุด	4.49	0.62	มาก	4.54	0.60	มากที่สุด
5. กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา	4.51	0.60	มากที่สุด	4.51	0.61	มากที่สุด	4.46	0.64	มาก	4.52	0.61	มากที่สุด
6. เงื่อนไขความสำเร็จ	4.52	0.61	มากที่สุด	4.53	0.60	มากที่สุด	4.47	0.62	มาก	4.53	0.60	มากที่สุด
ภาพรวม	4.53	0.58	มากที่สุด	4.53	0.59	มากที่สุด	4.47	0.62	มาก	4.54	0.59	มากที่สุด

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยว และการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ และ 19 ตัวบ่งชี้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้วิจัยได้ศึกษาจากแนวคิด สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก สามารถอธิบายได้ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การมีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรม ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ ดังนี้ การสร้างวิสัยทัศน์ การเผยแพร่วิสัยทัศน์ การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ การเป็นแบบอย่างที่ดี และการมีส่วนร่วม เนื่องจากวิสัยทัศน์เป็นจุดเริ่มต้นในการกำหนดทิศทาง พัฒนาแนวคิดใหม่ และสร้างความร่วมมือร่วมใจในการขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจนและยั่งยืน อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่น แรงบันดาลใจ และบรรยากาศแห่งนวัตกรรมที่นำไปสู่การพัฒนาสถานศึกษาอย่างมีคุณภาพ ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดของ Nanus (1992) ที่อธิบายว่า ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรมสามารถสร้างและถ่ายทอดวิสัยทัศน์ได้อย่างชัดเจน ใ้บุคลากรในองค์กรเข้าใจและยึดถือร่วมกัน อีกทั้งยังกระตุ้นให้เกิดพันธสัญญาและความร่วมมือ เพื่อให้การขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปญญพัฒน์ สิงห์จารย์ (2564) ที่อธิบายว่า การมีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรมของผู้บริหารไม่เพียงเน้นการสร้าง และเผยแพร่วิสัยทัศน์เท่านั้น แต่ยังต้องสื่อสารให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้บุคลากรในสถานศึกษายอมรับและปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ด้วยความเต็มใจ เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

องค์ประกอบที่ 2 การสร้างองค์กรแห่งนวัตกรรม ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ ดังนี้ โครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมและมีความยืดหยุ่น การสร้างบรรยากาศแห่งองค์กรนวัตกรรม การกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์วัฒนธรรมองค์กร และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากองค์กรทางการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยมีโครงสร้างที่ยืดหยุ่นจะช่วยให้การดำเนินงานคล่องตัว มีบรรยากาศที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ช่วยกระตุ้นให้บุคลากรเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ขณะที่วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ที่ชัดเจน วัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบ จะทำให้สถานศึกษามีศักยภาพสร้างนวัตกรรมและยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องแนวคิดของ Tidd (2001) อธิบายว่า การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน การจัดโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมและการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ล้วนเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างองค์กรแห่งนวัตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ บรรณรักษ์ ท่อนทอง (2566) ที่ชี้ว่า การสร้างองค์กรแห่งนวัตกรรมในสถานศึกษาจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีโครงสร้างที่ยืดหยุ่น เปิดกว้างต่อการเปลี่ยนแปลง สร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกระดับให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการขับเคลื่อนนวัตกรรม อันเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนขององค์กร

องค์ประกอบที่ 3 การทำงานเป็นทีมและมีส่วนร่วม ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ดังนี้ การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน การกำหนดบทบาทหน้าที่ การมีภาวะผู้นำที่เหมาะสม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม และการสร้างทีมงาน เนื่องจากการบริหารในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนภายในองค์กร การมีทีมงานที่มีประสิทธิภาพและการกำหนดเป้าหมายรวมถึงบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน จะช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน อีกทั้งภาวะผู้นำที่เหมาะสมยังมีส่วนในการสร้างแรงจูงใจและบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Harris (2009) ซึ่งศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรทางการศึกษา พบว่า สถานศึกษาที่มีวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีมและสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จะมีผลต่อการพัฒนาองค์การเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตินันท์ นันทะศรี (2563) พบว่า การทำงานเป็นทีมต้องเริ่มจากการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน การสร้างความเชื่อมั่นระหว่างบุคลากร และการถ่ายทอดความรู้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนางานที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

องค์ประกอบที่ 4 การมีความคิดสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรม ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ ดังนี้ ความคิดริเริ่ม ความคิดยืดหยุ่น การมีจินตนาการ และการประยุกต์ใช้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารจึงต้องมีทักษะในการคิดสร้างสรรค์และปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยความคิดริเริ่มช่วยให้นำเสนอนวัตกรรมใหม่ ความคิดยืดหยุ่นช่วยให้ปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ การมีจินตนาการช่วยเปิดมุมมองใหม่ และการประยุกต์ใช้ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Mumford และ Licuanan (2004) ที่ว่า ผู้นำที่ส่งเสริมให้บุคลากรมีความคิดริเริ่ม ความคิดยืดหยุ่น และจินตนาการ จะสามารถกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมได้จริงในบริบทของการปฏิบัติงาน และสอดคล้องกับ งานวิจัยของ พิชญพร พิรพันธุ์ (2565) พบว่า ผู้บริหารต้องมีทักษะคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาแนวคิดใหม่ให้กลายเป็นผลลัพธ์ที่ใช้ได้จริงในสถานศึกษา

2. ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ออกเป็น 6 ส่วน คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา 4) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม 5) กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม และ 6) เงื่อนไขความสำเร็จ โดยมีรายละเอียดของประเด็นในการอภิปรายได้ดังนี้

ในประเด็นของวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วย 1) การเรียนรู้และพัฒนาด้วยตนเอง 2) การเรียนรู้ผ่านผู้อื่นและสังคมเครือข่าย 3) การเรียนรู้จากการ

ปฏิบัติงาน 4) การฝึกอบรมและการประชุมเชิงปฏิบัติการ และ 5) การสอนงานและระบบพี่เลี้ยง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำจากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิธีการสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถของผู้บริหารในการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้ ทักษะ และความสามารถ ตลอดจนการปรับปรุงกระบวนการทำงานของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมของผู้นำไปในทิศทางที่เอื้อต่อการบรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างแท้จริง ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ McCauley et al. (1998) ที่ได้ชี้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่มุ่งเสริมสร้างความสามารถของบุคคลในบทบาทของผู้นำ ทั้งในลักษณะอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีสมมุติฐานสำคัญว่า บุคคลสามารถเรียนรู้ เด็บโต และพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีความยืดหยุ่นและปรับให้เหมาะสมตามบริบท เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนตอบสนองต่อพันธกิจและเป้าหมายของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

ในประเด็นของกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ความจำเป็นในการพัฒนา 2) การวางแผนการพัฒนาภาวะผู้นำ 3) การดำเนินการพัฒนาภาวะผู้นำ 4) การประเมินผลการพัฒนาภาวะผู้นำ และ 5) การปรับปรุงการพัฒนาภาวะผู้นำ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำจากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถของผู้บริหารในการขับเคลื่อนสถานศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan (2001) ที่เห็นว่า ผู้นำทางการศึกษายุคใหม่ต้องสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบและนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม และการพัฒนาผู้นำสถานศึกษาจะเกิดประสิทธิผลได้ต้องมีกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างการวางแผน การปฏิบัติ และการสะท้อนผลอย่างต่อเนื่องนอกจากนี้ Yukl (2010) ยังย้ำว่า ภาวะผู้นำไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นทักษะที่ต้องพัฒนาอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องมีขั้นตอนการวิเคราะห์ การวางแผน การปฏิบัติงานจริง การประเมิน และการปรับปรุงพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ ปุณณพัฒน์ สิงห์จรรย์ (2564) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ และได้เสนอกระบวนการในการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารงานประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผนการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม 2) การดำเนินการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม 3) การตรวจสอบการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม และ 4) การปรับปรุงการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ดังนั้น กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำจึงเป็นกลไกสำคัญ

ที่เอื้อต่อการสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมให้เกิดขึ้นได้จริง และช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถปรับตัวและพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมและระบบการศึกษาในปัจจุบัน

3. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยกลุ่มผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 400 คน พบว่า รูปแบบที่สร้างขึ้นมีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ในระดับมากถึงมากที่สุด อันเป็นผลมาจากการออกแบบรูปแบบที่มีทั้งความยืดหยุ่น และสามารถนำไปประยุกต์ ปรับใช้ได้จริง ทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร โดยเฉพาะในบริบทของสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและนวัตกรรมของประเทศ รูปแบบดังกล่าวพัฒนาขึ้นโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ ผสม (Mixed methods research) ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผ่านการวิเคราะห์ห้อยค์ประกอบและตัวบ่งชี้ด้วยเทคนิค Analytic Hierarchy Process (AHP) เพื่อจัดลำดับความสำคัญเชิงนโยบาย และมีการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารการศึกษา ทำให้รูปแบบมีมิติทางทฤษฎีและการปฏิบัติจริง สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกที่เน้นความคล่องตัว การบริหารจัดการเชิงนวัตกรรม และการปรับตัวต่อการแข่งขันระดับภูมิภาค ผลการประเมินนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภูมิศักดิ์ แสนกันยา และ เสน่ห์ คำสมหมาย (2567) ที่ชี้ว่า รูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมในยุคประเทศไทยต้องสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทโรงเรียนไทย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาจริย์ เนรมิตพานิชย์ (2567) ที่ศึกษาเรื่อง รูปแบบพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน พบว่า ผลการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุดเช่นเดียวกัน โดยย้ำถึงความสำคัญของการสร้างโครงสร้างที่ยืดหยุ่น บรรยาภาคนวัตกรรม และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมศักยภาพของรูปแบบ ดังนั้น ผลการศึกษาของผู้วิจัยจึงสอดคล้องและสนับสนุนข้อค้นพบในงานวิจัยก่อนหน้านี้ว่า การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีความยืดหยุ่น เหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นซึ่งอยู่ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก แสดงให้เห็นว่า รูปแบบที่สร้างขึ้นสามารถใช้ได้จริงและตอบโจทย์การบริหารการศึกษาในพื้นที่ยุทธศาสตร์นี้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบการกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งกำหนดมาตรการสนับสนุนที่ชัดเจน เช่น การบรรจุไว้ในแผนยุทธศาสตร์ การจัดสรรงบประมาณ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่องและยั่งยืน

1.2 กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการกำหนดกลไกการติดตามและประเมินผลเชิงนโยบาย เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีความต่อเนื่อง สามารถสะท้อนผลลัพธ์ที่แท้จริง และใช้เป็นฐานข้อมูลในการปรับปรุงนโยบายให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ผ่านการอบรม ประชุมเชิงปฏิบัติการ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะด้านภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมในการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 สถานศึกษาควรบูรณาการรูปแบบการพัฒนาที่ได้จากงานวิจัยนี้เข้ากับแผนกลยุทธ์ และแผนพัฒนาบุคลากรขององค์กร เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นระบบ ต่อเนื่อง และสอดคล้องกับเป้าหมายของการบริหารจัดการศึกษาในระดับท้องถิ่น

2.3 ควรนำรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาอื่น ๆ ภายในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละแห่ง เพื่อใช้เป็นแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

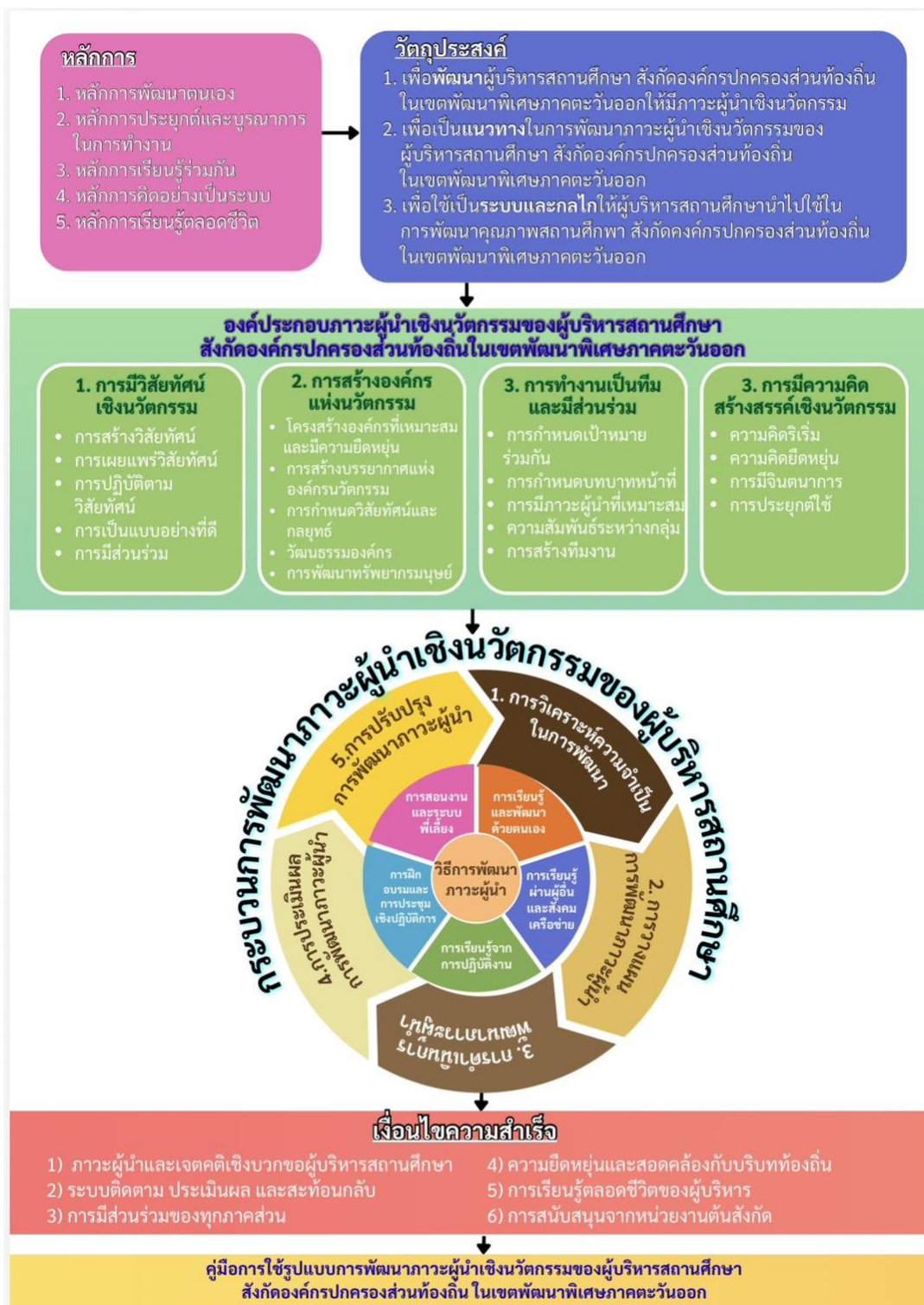
3.1 ควรมีการขยายขอบเขตการวิจัยไปยังสถานศึกษาในสังกัดหรือพื้นที่อื่น ๆ ในบริบทแตกต่างกัน เพื่อทดสอบความเหมาะสม ความยืดหยุ่น และศักยภาพในการประยุกต์ใช้ของรูปแบบในสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย ซึ่งจะช่วยเพิ่มความสมบูรณ์และความครอบคลุมของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

3.2 ควรดำเนินการวิจัยเชิงทดลอง เพื่อนำรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมไปใช้จริงในสถานศึกษา พร้อมทั้งติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถวัดประสิทธิผล ความเป็นไปได้ และความยั่งยืนของการประยุกต์ใช้ในสภาพปฏิบัติการจริงได้อย่างรอบด้าน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ประกอบด้วย 6 ส่วน คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา 4) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา 5) กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา และ 6) เงื่อนไขความสำเร็จ ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ตลอดจนเป็นกรอบแนวทางให้หน่วยงานต้นสังกัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงาน

ทางการศึกษาอื่น ๆ นำไปปรับใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความสามารถในการขับเคลื่อนนวัตกรรมทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2564). *แนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.
- กุลชลธิ จงเจริญ. (2561). *ประมวลสาระชุดวิชานวัตกรรมการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ* หน่วยที่ 12. นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บรรณรักษ์ ท่อนทอง. (2566). การศึกษาองค์ประกอบและความต้องการจำเป็นในการบริหารสู่ความเป็นองค์กรนวัตกรรมการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กำแพงเพชร. *Journal of Modern Learning Development*, 8(10), 109-123.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปาจริย์ เนรมิตพานิชย์ (2567). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 1. *ศึกษา วารสารศึกษาศาสตร์*, 11(2), 110-122.
- บุญญพัฒน์ สิงห์จารย์. (2564). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ. *วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*.
- พิชญาวร พิศพันธุ์. (2565). กรอบแนวคิดศักยภาพความคิดสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรม: ปัจจัยเชิงสาเหตุและผลลัพธ์. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 8(2), 306-318.
- ภาวิณี ลักขมร และกฤษฎวรรณ โล้วชรินทร์. (2562). เงื่อนไขการเกิดนวัตกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 10(2), 109-126.
- ภูมิศักดิ์ แสนกันยา และเสนห์ คำสมหมาย. (2567). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมในยุคประเทศไทย 4.0 ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.*, 12(5), 2013 – 2027.
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2565). *รายงานผลการดำเนินงานประจำปี พ.ศ. 2565*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). *รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2561*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- อุทุมพร จามรมาน. (2545). *9 ขั้นตอนการทำให้ประกันคุณภาพการศึกษาที่ครบวงจร*. กรุงเทพฯ: ฟีนี.

ภาษาอังกฤษ

- Adjei, D. (2013). Innovation leadership management. *International Journal of ICT and Management*, 1(2), 103-106.
- Fullan, M. (2001). *Leading in a culture of change*. San Francisco, CA: Jossey-Bass. Retrieved August 22, 2025, from <https://www.csus.edu/indiv/j/jelinekd/edte%20227/fullanleadinginacultureofchange.pdf>
- Goepel, K. D. (2013). Implementing the analytic hierarchy process as a standard method for multi-criteria decision making in corporate enterprises – A new AHP Excel template with multiple inputs. In *Proceedings of the International Symposium on the Analytic Hierarchy Process (ISAHP 2013)*, Kuala Lumpur, Malaysia.
- Harris, A. (2009). Distributed leadership: What we know. In A. Harris (Ed.), *Distributed leadership: Different perspectives*. Springer.
- Ivancevich, J. M., Donnelly, J. H., & Gibson, J. L. (1989). *Management: Principles and functions* (4th ed.). Homewood, IL: Richard D. Irwin.
- Madaus, G. F., Scriven, M. S., & Stufflebeam, D. L. (1983). *Evaluation models: Viewpoints on educational and human services evaluation*. Kluwer-Nijhoff.
- McCauley, C. D., Moxley, R. S., & Van Velsor, E. (1998). *The Center for Creative Leadership handbook of leadership development*. Jossey-Bass.
- McMillan, J. H., & Schumacher, S. (2001). *Research in education: A conceptual introduction* (5th ed.). Longman.
- Mumford, M. D., & Licuanan, B. (2004). Leading for innovation: Conclusions, issues, and directions. *The Leadership Quarterly*, 15(1), 163-171.
- Nanus, B. (1992). *Visionary leadership: Creating a compelling sense of direction for your organization*. Jossey-Bass.
- Robert, F. B., & Jeff, Z. (2010). *Innovation and leadership in organizations*. Routledge.
- Saaty, T. L., & Vargas, L. G. (2012). *Models, methods, concepts & applications of the analytic hierarchy process* (2nd ed.). Springer.
- Tidd, J. (2001). Innovation management in context: environment, organization and performance. *International Journal of Management Reviews*, 3(3), 169-183.
- Weiss, D. S., & Legrand, C. P. (2011). *Innovative intelligence: The art and practice of leading sustainable innovation in your organization*. John Wiley & Sons Canada.

นำฝน พัทธ์โรจน์กุล สุเมธ งามกนก และ สมพงษ์ ปันหุ่น

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). Harper and Row.

Yukl, G. (2010). *Leadership in organizations* (7th ed.). Pearson/Prentice-Hall.

การตรวจสอบสถานะด้านความยั่งยืนขององค์กรกับการเปลี่ยนผ่านเชิงกระบวนทัศน์
ทางกฎหมาย: ผลกระทบต่อความรับผิดชอบของภาคธุรกิจในห่วงโซ่อุปทานโลก
**Corporate Sustainability Due Diligence and the Legal Paradigm Shift:
Implications for Business Liability in the Global Supply Chain**

ศุภกัญญา แข็งแรง (Supakanya Khangrang)¹

ธรรมศักดิ์ เสนามิตร (Thammasak Senamitr)²

^{1,2}สาขาบริหารธุรกิจบัณฑิต วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Bachelor of Business Administration, International College, Khon Kaen University

E-mail: supakanya.khangrang@gmail.com

Received: 25 September 2025

Revised: 5 December 2025

Accepted: 9 December 2025

บทคัดย่อ

ระเบียบว่าด้วยการตรวจสอบสถานะด้านความยั่งยืนขององค์กร (Corporate Sustainability Due Diligence Directive - CSDDD) ของสหภาพยุโรป มิได้เป็นเพียงการเพิ่มภาระผูกพันทางกฎหมายแก่ภาคธุรกิจ แต่ถือเป็นการปฏิวัติเชิงกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ที่ท้าทายหลักการพื้นฐานของกฎหมายธุรกิจ กฎหมายระหว่างประเทศ และธรรมเนียมปฏิบัติโลกอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ความท้าทายและผลกระทบทางกฎหมายอันซับซ้อนที่เกิดจาก CSDDD ในเชิงลึก โดยจะเริ่มต้นจากการสำรวจรากฐานและวิวัฒนาการทางกฎหมายที่ปูทางโดยคำพิพากษาสำคัญในสหราชอาณาจักรและกฎหมาย Loi de Vigilance ของฝรั่งเศส ซึ่งนำไปสู่การบังคับใช้กฎหมายนอกอาณาเขต (Extraterritoriality) ซึ่งอาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจของตลาดยุโรป หรือที่เรียกว่า "The Brussels Effect" เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลกิจกรรมทางธุรกิจทั่วโลก จากนั้นจะเจาะลึกถึงหลักการสำคัญของระเบียบฯ คือหน้าที่ในการตรวจสอบสถานะ (Due Diligence) ตามมาตรา 5 - 11 พร้อมทั้งวิเคราะห์อุปสรรคเชิงปฏิบัติในการนำหลักการเหล่านี้ไปใช้ในห่วงโซ่อุปทานที่ซับซ้อน นอกจากนี้ บทความจะวิเคราะห์ปัญหาเชิงนิติศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของกรรมการบริษัท (Directors' Duties) จากกระบวนทัศน์ "ทุนนิยมเพื่อผู้ถือหุ้น" (Shareholder Capitalism) ของมิลตัน ฟรีดแมน ไปสู่ "ทุนนิยมเพื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย" (Stakeholder Capitalism) และปัญหาความขัดกันแห่งกฎหมาย (Conflict of Laws) ที่อาจเกิดขึ้นเมื่อข้อกำหนดของ

CSDDD สวนทางกับกฎหมายท้องถิ่นในประเทศที่สาม ประเด็นสำคัญที่สุดคือการวิเคราะห์กลไกความรับผิดทางแพ่ง (Civil Liability) ตามมาตรา 29 ซึ่งเปิดช่องให้ผู้เสียหายจากทั่วทุกมุมโลกสามารถฟ้องร้องบริษัทแม่ในศาลยุโรปได้โดยตรง อันนำมาซึ่งความท้าทายมหาศาลในเรื่องภาระการพิสูจน์ (Burden of Proof) ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causation) และการเลือกใช้กฎหมาย (Choice of Law) ในการดำเนินคดีข้ามพรมแดน สุดท้าย บทความจะสรุปว่า CSDDD ไม่ได้สร้างเพียงกฎเกณฑ์ แต่กำลังก่อร่าง "ระบบนิเวศทางกฎหมาย" (Legal Ecosystem) ด้านความรับผิดชอบและการเยียวยาขึ้นใหม่ ซึ่งจะนำไปสู่การตีความการถกเถียง และการดำเนินคดีทางนิติศาสตร์ที่จะเปลี่ยนโฉมหน้าความรับผิดชอบของบริษัทข้ามชาติไปอย่างสิ้นเชิง

คำสำคัญ: การตรวจสอบสถานะด้านความยั่งยืนขององค์กร, การบังคับใช้กฎหมายนอกอาณาเขต, ห่วงโซ่อุปทานโลก, ความรับผิดทางแพ่ง, ความรับผิดชอบของบริษัท

Abstract

The European Union's Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) is not merely an addition to the legal obligations of the business sector; it represents a paradigm shift that challenges the foundational principles of corporate law, international law, and global governance in an unprecedented manner. This article aims to provide an in-depth analysis of the complex legal challenges and implications arising from the CSDDD.

It begins by exploring the legal foundations and evolution paved by landmark judgments in the United Kingdom and France's *Loi de Vigilance*, which have established the groundwork for the directive's extraterritorial application. This approach leverages the economic power of the European market, the so-called "Brussels Effect" as an instrument to regulate global business activities. Subsequently, the article delves into the core of the directive: the due diligence duty stipulated in Articles 5 - 11, comparing it with existing international frameworks such as the UNGPs and OECD Guidelines, while also examining the practical impediments to its implementation within complex supply chains.

Furthermore, the article analyzes critical jurisprudential issues, including the transformation of directors' duties from Milton Friedman's "Shareholder Capitalism" paradigm to "Stakeholder Capitalism," and the potential for conflict of laws where CSDDD requirements contradict the local laws of third countries. A pivotal aspect of the analysis is the civil liability mechanism under Article 29, which allows victims from around the globe to bring direct legal action against parent companies in European courts. This

gives rise to formidable challenges concerning the burden of proof, causation, and choice of law in transnational litigation.

Finally, the article concludes that the CSDDD is not just creating rules but is forging a new "Legal Ecosystem" of accountability and remedy. This will inevitably lead to new interpretations, legal debates, and litigation that will fundamentally reshape the landscape of multinational corporate accountability.

Keywords: Corporate Sustainability Due Diligence (CSDDD), Extraterritoriality, Global Supply Chain, Civil Liability, Corporate Accountability

บทนำ

จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ จาก CSR สู่วาระผูกพันทางกฎหมายที่ไม่อาจปฏิเสธได้ ภูมิทัศน์ของความรับผิดชอบต่อธุรกิจกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งประวัติศาสตร์ ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 และต้นศตวรรษที่ 21 การจัดการปัญหาสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ทั่วโลก ถูกมองว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (Corporate Social Responsibility - CSR) ซึ่งดำเนินไปบนพื้นฐานของ "ความสมัครใจ" (Voluntary Basis) และมักขับเคลื่อนด้วยแรงกดดันจากตลาดและชื่อเสียงขององค์กร บริษัทขนาดใหญ่อาจจัดทำรายงานความยั่งยืนที่สวยหรู กำหนดประมวลจริยบรรณสำหรับลูกค้า หรือบริจาคเงินเพื่อการกุศลในโครงการต่าง ๆ แต่การกระทำเหล่านี้มักมีเป้าหมายหลักเพื่อการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี (Public Relations) และที่สำคัญคือปราศจากสภาพบังคับทางกฎหมายที่แท้จริง (Lack of Legal Teeth) บริษัทสามารถเลือกที่จะทำหรือไม่ทำก็ได้ และสามารถปฏิเสธความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นในโรงงานของซัพพลายเออร์ที่อยู่ห่างไกลออกไป โดยอาศัยเกราะป้องกันทางกฎหมายที่แข็งแกร่งอย่าง หลักการแยกความเป็นนิติบุคคล (Corporate Veil) และข้อจำกัดด้านเขตอำนาจศาล (Jurisdictional Limitations) (Ruggie, 2011)

อย่างไรก็ตาม กฎระเบียบ CSDDD ของสหภาพยุโรปได้ยุติแนวทางความสมัครใจ และกำหนดให้การดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนกลายเป็นข้อบังคับตามกฎหมาย กฎหมายฉบับนี้ไม่ได้เป็นเพียงการยกระดับมาตรฐาน CSR ให้สูงขึ้น แต่เป็นการสร้าง "กระบวนทัศน์ใหม่" (New Paradigm) ทางกฎหมาย ที่กำหนดให้การเคารพสิทธิมนุษยชนและการปกป้องสิ่งแวดล้อมเป็น "ภาระผูกพันทางกฎหมาย" (Legal Obligation) ที่มีบทลงโทษรุนแรงหากไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับของ CSDDD ที่บังคับให้บริษัทขนาดใหญ่ที่ดำเนินธุรกิจในตลาดยุโรปต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นตลอด "ห่วงโซ่กิจกรรม" (Chain of Activities) ของตนเอง ซึ่งเป็นนิยามที่กว้างไกลกว่าห่วงโซ่อุปทานแบบดั้งเดิม โดยครอบคลุมตั้งแต่ต้นน้ำ (ซัพพลายเออร์วัตถุดิบ) ไปจนถึงปลายน้ำ (การจัดจำหน่าย) ไม่ว่าจะเป็นเกิดขึ้นที่มุมใดของโลกก็ตาม

บทความนี้ทำการวิเคราะห์ในเชิงลึกถึงประเด็นปัญหาและความท้าทายทางกฎหมายอันเนื่องมาจาก CSDDD ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่กระทบรากฐานของกฎหมายบริษัทและกฎหมายระหว่างประเทศ โดยจะเริ่มต้นจากการพิจารณาปัญหาการบังคับใช้กฎหมายนอกอาณาเขต ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ CSDDD มีผลกระทบในระดับโลก จากนั้นจะเจาะลึกไปยังหน้าที่ในการตรวจสอบสถานะ (Due Diligence) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของกฎหมาย และวิเคราะห์ความท้าทายในการนำไปปฏิบัติจริง รวมถึงปัญหาความขัดแย้งกับกฎหมายท้องถิ่น ส่วนที่สำคัญที่สุดของบทความนี้จะนำเสนอการวิเคราะห์กลไกความรับผิดทางแพ่ง (Civil Liability) และความซับซ้อนของการดำเนินคดีข้ามพรมแดน ซึ่งเป็น "คมดาบ" ที่ทำให้ CSDDD มีผลบังคับใช้อย่างแท้จริง

เนื้อหา

1. รากฐานและวิวัฒนาการ: บรรทัดฐานจากอังกฤษและฝรั่งเศส

ในปี 2019 ศาลสูงสุดของสหราชอาณาจักร (UK Supreme Court) ได้วางหลักการสำคัญไว้ในคดี Vedanta (Vedanta Resources Plc v Lungowe)* ว่าบริษัทแม่ (Parent Company) สามารถมีความรับผิดชอบโดยตรง (Duty of Care) ต่อบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของบริษัทย่อย (Subsidiary) ในต่างประเทศได้ หากเข้าเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อต่อไปนี้ ได้แก่ ข้อหนึ่ง การควบคุมการดำเนินงาน (Control) บริษัทแม่ได้เข้าไปควบคุมหรือกำกับดูแลการดำเนินงานของบริษัทย่อยอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านสุขภาพ ความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อม ข้อสอง การออกนโยบายกลุ่ม (Group-wide Policies) บริษัทแม่ได้ประกาศใช้นโยบายด้านความยั่งยืน (Sustainability) หรือ CSR ที่มีผลบังคับใช้กับทุกบริษัทในเครือ และนำเสนอต่อสาธารณะว่าตนเองมีมาตรฐานการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนที่ครอบคลุมถึงบริษัทย่อยด้วย ข้อสาม การให้คำแนะนำหรือบริการ (Advice/Services) บริษัทแม่ได้ให้คำแนะนำหรือบริการด้านเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เกิดความเสียหายแก่บริษัทย่อย ศาลพบว่า Vedanta ได้เผยแพร่รายงานความยั่งยืนที่ระบุว่าตนเองมีหน้าที่ดูแลมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมของบริษัทในเครือทั้งหมด ซึ่งถือเป็นการยอมรับความรับผิดชอบ (Assumption of Responsibility) โดยปริยาย ดังนั้น ศาลอังกฤษจึงมีเขตอำนาจในการพิจารณาคดีนี้ เป็นคดีสำคัญที่เป็นหมุดหมาย (Landmark Cases) ในกฎหมายอังกฤษ ซึ่งได้วางหลักการสำคัญเกี่ยวกับการที่บริษัทแม่ในอังกฤษต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนที่เกิดจากการกระทำของบริษัทย่อยในต่างประเทศ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องและเป็นรากฐานให้กับกฎหมาย CSDDD ของ EU

* Vedanta Resources Plc v Lungowe, 2019 UKSC 20.

คดีที่สอง คือ คดี Shell (Okpabi and others v Royal Dutch Shell Plc)* ซึ่งมีประเด็นทางกฎหมายที่สำคัญ เช่นเดียวกับคดี Vedanta ในคดีนี้ Shell ต่อบุคลากรอังกฤษไม่มีเขตอำนาจ และคดีควรถูกพิจารณาในศาลไนจีเรีย คดีนี้ผ่านการพิจารณาหลายชั้นศาล และในที่สุดก็ขึ้นสู่ศาลสูงสุดแห่งสหราชอาณาจักร ศาลได้พิพากษาและวางหลักการไว้โดยขยายความหลักการจากคดี Vedanta โดยระบุว่า "ระดับของการควบคุมและการแทรกแซงไม่ใช่ปัจจัยเดียว" ในการพิจารณาความรับผิดชอบของบริษัทแม่ ศาลได้เน้นย้ำถึง โครงสร้างการบริหารจัดการของกลุ่มบริษัท ศาลจะพิจารณาว่ากลุ่มบริษัทมีการบริหารจัดการในลักษณะรวมศูนย์หรือไม่ มีการกำหนดมาตรฐาน นโยบาย และแนวปฏิบัติจากบริษัทแม่ส่งไปยังบริษัทย่อยหรือไม่ ศาลยังเปรียบเทียบระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติจริง ว่าในทางปฏิบัติบริษัทแม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมหรือกำกับดูแลการดำเนินงานของบริษัทย่อยมากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ ศาลยังพิจารณาจากการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ การที่บริษัทแม่ประกาศนโยบายด้านความยั่งยืนหรือ CSR ต่อสาธารณะ สามารถเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงการยอมรับความรับผิดชอบได้ คำพิพากษานี้ทำให้ชัดเจนขึ้นว่า แม้บริษัทแม่จะไม่ได้ควบคุมการดำเนินงานประจำวันของบริษัทย่อยโดยตรง แต่หากมีการกำหนดกรอบนโยบายจากส่วนกลางก็อาจเพียงพอที่จะทำให้เกิดความรับผิด (Duty of Care) ได้

กฎหมาย "Loi de Vigilance" ของฝรั่งเศส (ปี 2017)** เป็นต้นแบบของกฎหมาย CSDDD ของ EU โดยบังคับให้บริษัทฝรั่งเศสขนาดใหญ่ต้องจัดทำ "แผนการระมัดระวัง" เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมตลอดทั้งซัพพลายเชน หากไม่ปฏิบัติตามอาจถูกฟ้องร้องได้ ตัวอย่างสำคัญคือคดี TotalEnergies ที่ถูกกลุ่ม NGO ฟ้องร้องว่าแผนฯ บกพร่อง จนทำให้เกิดผลกระทบในโครงการที่ยั่งยืนและแทนชาเนีย แม้ในท้ายที่สุดศาลจะยกฟ้องเนื่องจากคำฟ้องกว้างเกินไป แต่คดีนี้ก็ได้สร้างบรรทัดฐานสำคัญคือ ยืนยันว่าศาลฝรั่งเศสมีอำนาจพิจารณาผลกระทบที่เกิดในต่างประเทศได้ ซึ่งให้เห็นความยากในการฟ้องร้อง ซึ่งผู้ฟ้องต้องระบุข้อบกพร่องของแผนได้อย่างเฉพาะเจาะจง ความท้าทายในการบังคับใช้กฎหมายนี้เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้สหภาพยุโรปต้องพัฒนากฎหมาย CSDDD ขึ้นมาเพื่อสร้างมาตรฐานเดียวกันทั้งภูมิภาค***

นอกจากนี้ ยังมีคดีอื่น ๆ ที่น่าสนใจ คดี Yves Rocher (Sherpa, 2023) ในตุรกี NGO ฟ้องบริษัทเครื่องสำอาง Yves Rocher โดยกล่าวหาว่าซัพพลายเออร์ในตุรกีละเมิดสิทธิแรงงานและเสรีภาพในการรวมตัวของสหภาพแรงงาน ซึ่งแผนการระมัดระวังของ Yves Rocher ไม่ได้ครอบคลุมหรือป้องกันความเสี่ยงนี้อย่างเพียงพอ ต่อมา คดี Suez (Business & Human Rights Resource Centre, 2024) ในชิลี NGO ฟ้องบริษัทจัดการน้ำ Suez เกี่ยวกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากบริษัทย่อยในชิลี นอกจากนี้ ยังมีคดี

* Okpabi v Royal Dutch Shell Plc, 2021 UKSC 3.

** Loi n° 2017-399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre [Law No 2017-399 of 27 March 2017 on the duty of vigilance of parent companies and ordering companies].

*** Friends of the Earth France v. TotalEnergies SE, Tribunal Judiciaire de Paris, February 28, 2023, RG No. 22/53942.

Casino (ซูเปอร์มาร์เก็ต) (Business & Human Rights Resource Centre, 2024) ในบราซิล โดย NGO ฟ้อง Casino กรุ๊ป เกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่าในอเมซอนที่เชื่อมโยงกับห่วงโซ่อุปทานเนื้อวัวและถั่วเหลืองจากบราซิล

2. การวิเคราะห์ผลกระทบและความท้าทายทางกฎหมายของ CSDDD

2.1 ปัญหาเรื่องขอบเขตอำนาจรัฐและการบังคับใช้กฎหมายนอกอาณาเขต (State Authority and Extraterritorial Enforcement of Law)

โดยปกติแล้ว กฎหมายของประเทศหนึ่ง ๆ จะสามารถบังคับใช้ได้เพียงภายในเขตแดนของตนเองเท่านั้น แต่กฎหมาย CSDDD กลับอาศัยอำนาจทางการตลาดของตนเพื่อบังคับใช้กฎหมายกับกิจกรรมทั่วโลกของบริษัทที่ต้องการเข้าถึงตลาดยุโรป ประเด็นนี้ทำให้เกิดคำถามเกี่ยวกับความสมดุลระหว่างการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนกับการเคารพอำนาจอธิปไตยของชาติ (Zaidan & Ibrahim, 2024) ภูมิทัศน์ของความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรที่กำลังเปลี่ยนแปลงนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างอำนาจรัฐ อิทธิพลของบริษัท และสวัสดิภาพของสังคม ซึ่งทั้งหมดนี้ถูกหล่อหลอมโดยพลวัตทางสังคมและการเมืองในภาพรวม (Kang, 2024) สิ่งนี้ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของ “การกำกับดูแลแบบหลายระดับ” (multi-level governance) โดยที่สหภาพยุโรปทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางระหว่างผลประโยชน์ของรัฐกับการกำกับดูแลในระดับโลก และส่งอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบริษัทข้ามพรมแดนในระดับต่าง ๆ แนวทางนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นของ “ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ” (non-state actors) ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านที่บทบาทของรัฐมีจำกัดหรือกำลังถดถอยลง (Ba, 2020) ในขณะเดียวกัน แม้ว่าบริษัทจะไม่ใช่ผู้ถูกบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศโดยตรง แต่ก็มีอิทธิพลอย่างมาก ซึ่งทำให้จำเป็นต้องมีการปรับปรุงความรับผิดชอบของบริษัท (corporate accountability) ในระดับสากลให้ดีขึ้น (Macchi & van Zeven, 2021) และยังจำเป็นต้องมีการปรับปรุงกรอบธรรมาภิบาลของบริษัทอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองต่อข้อเรียกร้องด้านสิ่งแวดล้อมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Aguilera & Ruiz-Castillo, 2025)

2.2 ความขัดแย้งกับกฎหมายท้องถิ่น (Conflict of Laws)

ในบางกรณี กฎเกณฑ์เหล่านี้ไม่อาจนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขัดแย้งหรือย้อนแย้งกับกฎหมายท้องถิ่นหรือประเพณีปฏิบัติในท้องถิ่น ยกตัวอย่างเช่น CSDDD อาจเรียกร้องให้บริษัทต้องสนับสนุนการรวมตัวของสหภาพแรงงาน แต่กฎหมายท้องถิ่นของประเทศนั้นอาจจำกัดสิทธิในการรวมตัว หรือ CSDDD อาจต้องการข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมที่ละเอียดอ่อน แต่กฎหมายท้องถิ่นถือว่าเป็นความลับของรัฐ ประเด็นทางกฎหมาย คือ บริษัทควรปฏิบัติตามกฎหมายใด CSDDD บอกให้บริษัทใช้ “อิทธิพล” (Leverage) เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ไม่ได้ให้คำตอบที่ชัดเจนว่าหากเกิดความขัดแย้งทางกฎหมายโดยตรงจะอย่างไร

นอกจากนี้ กฎเกณฑ์ดังกล่าวยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของกรรมการบริษัท (Directors' Duties) ซึ่งกระทบต่อแนวคิดพื้นฐานหรือหลักการสำคัญของกฎหมายบริษัท (Corporate Law) โดยปกติแล้ว

หน้าที่หลักของกรรมการบริษัท (Fiduciary Duty) คือการกระทำการเพื่อผลประโยชน์สูงสุดของบริษัทและผู้ถือหุ้น (มุ่งเน้นกำไร) แต่ CSDDD ได้เปลี่ยนแปลงสิ่งนี้ โดยกำหนดให้กรรมการต้องพิจารณาถึงผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในการตัดสินใจทางธุรกิจด้วย ซึ่งหากมองในแง่จริยธรรมก็เป็นการสอดแทรกจริยธรรมเข้าไปในการประกอบธุรกิจ แต่หากมองในแง่แนวคิดของการทำธุรกิจ การทำธุรกิจนี้มุ่งแสวงหากำไร ซึ่งอาจเป็นการลดแรงจูงใจของผู้ประกอบการในการทำธุรกิจที่มุ่งเป้าไปที่กำไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจจะเกิดการเปลี่ยนจาก "ทุนนิยมเพื่อผู้ถือหุ้น" (Shareholder Capitalism) ไปสู่ "ทุนนิยมเพื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย" (Stakeholder Capitalism) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางแนวคิดของการทำธุรกิจ ซึ่งกรรมการบริษัทอาจจะต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างสูงในการหาสมดุลระหว่างความพึงพอใจของผู้ถือหุ้นและความพึงพอใจของสังคมหรือของผู้บริโภคโดยรวม ดังนั้น กรรมการบริษัทจะได้รับแรงกดดันทั้ง 2 ทางทั้งจากผู้ถือหุ้นและจาก NGO (European Union, 2024)

2.3 ความรับผิดชอบทางแพ่งและการฟ้องร้องข้ามพรมแดน (Civil Liability and Cross-Border Litigation)

กฎหมาย Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) ของสหภาพยุโรปได้สร้างบรรทัดฐานใหม่ โดยเปิดทางให้ผู้ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมของบริษัทในห่วงโซ่อุปทานนอก EU สามารถฟ้องร้องบริษัทแม่ในศาลของประเทศสมาชิก EU เพื่อเรียกร้องค่าชดเชยได้ เช่น แรงงานในไทยที่เผชิญสภาพการทำงานไม่ปลอดภัย หรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษ กลไกนี้ช่วยให้ผู้เสียหายสามารถเข้าถึงความยุติธรรมข้ามพรมแดน ซึ่งอาจไม่สามารถทำได้ในประเทศตนเอง อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธินี้ต้องเผชิญความท้าทาย เช่น ภาระการพิสูจน์ความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำของบริษัทแม่ใน EU กับความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งเป็นเรื่องยากจากความซับซ้อนของห่วงโซ่อุปทาน นอกจากนี้ยังมีปัญหาความแตกต่างของกฎหมาย มาตรฐานแรงงานและสิ่งแวดล้อม รวมถึงปัญหาเรื่องเขตอำนาจศาลและการบังคับใช้คำพิพากษาในต่างประเทศ ทำให้ต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ผู้เสียหายและความแน่นอนทางกฎหมายแก่บริษัท (European Union, 2024)

การพิจารณาว่าจะใช้กฎหมายของประเทศที่เกิดความเสียหายหรือของสหภาพยุโรปในการตัดสินใจคดีข้ามพรมแดนมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยกฎหมายท้องถิ่นสะท้อนถึงหลักอธิปไตยของรัฐ ส่วนกฎหมาย EU อาจมีมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมที่สูงกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้เสียหาย การเลือกกฎหมายที่จะส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์ของคดีอย่างมาก นอกจากนี้ ความซับซ้อนของห่วงโซ่อุปทานทำให้การกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของบริษัทแม่เป็นเรื่องท้าทาย แม้บริษัทแม่ไม่ได้มีส่วนโดยตรง แต่หากไม่ใช้มาตรการป้องกันความเสี่ยงที่เหมาะสมก็อาจต้องรับผิดชอบ การประเมินมาตรการเหล่านี้ต้องคำนึงถึงความหลากหลายของบริษัทในแต่ละประเทศ สุดท้าย ประเด็นการบังคับใช้กฎหมายนอกอาณาเขตของกฎหมาย EU ยังก่อให้เกิดคำถามว่า EU สามารถกำหนดมาตรฐานต่อกิจกรรมของบริษัทนอกเขตแดนได้เพียงใด โดยไม่ละเมิดอธิปไตยของรัฐอื่น (Van and Ryngaert, 2024)

การเรียกร้องค่าเสียหายภายใต้ CSDDD เกี่ยวข้องกับประเด็นทางกฎหมายที่ซับซ้อน โดยเฉพาะ การพิสูจน์ความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำของบริษัทแม่กับความเสียหายในต่างประเทศ ซึ่งมักเป็นเรื่อง ยาก เนื่องจากผู้เสียหายอาจเข้าถึงข้อมูลหรือหลักฐานได้จำกัด โดยเฉพาะในประเทศที่ระบบยุติธรรมอ่อนแอ ศาลอาจต้องใช้กฎพิเศษ เช่น การคาดการณ์เชิงสาเหตุ (Causal Forecasting) (National Research Council of the National Academies, 2011, pp. 211–302) หรือเปลี่ยนภาระการพิสูจน์ไปยังบริษัทแม่ และอาศัยกลไก การค้นหาพยานหลักฐานระหว่างประเทศเพื่อช่วยเหลือผู้เสียหาย นอกจากนี้ ความซับซ้อนของห่วงโซ่ อุปทานที่เกี่ยวข้องกับหลายฝ่ายในหลายประเทศ ทำให้การกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบเป็นเรื่องยาก แนวทางหนึ่งคือการใช้หลักความรับผิดชอบร่วมและหลายคน ให้บริษัทแม่รับผิดชอบได้แม้ผู้มีส่วนร่วมรายอื่น และ อาจต้องพัฒนากฎเกณฑ์การแบ่งความรับผิดชอบตามระดับการควบคุม อิทธิพล และความรู้ของแต่ละฝ่ายในห่วงโซ่อุปทาน (Roorda, 2023)

มาตรา 29 ของ CSDDD ถือเป็นหนึ่งในกลไกที่ปฏิวัติวงการและก่อให้เกิดคำถามเชิงกฎหมายที่ ซับซ้อนและท้าทายอย่างมาก จะมีปัญหาทางกฎหมายที่สำคัญที่จะเกิดขึ้นตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ประการแรก ปัญหาด้านเขตอำนาจศาลและความขัดกันแห่งกฎหมาย (Jurisdiction and Conflict of Laws) อาจเกิดปัญหาในการเลือกศาล (Forum Shopping) ผู้เสียหายอาจเลือกยื่นฟ้องในประเทศสมาชิก EU ที่มีกฎหมายหรือกระบวนการพิจารณาคดีที่เป็นประโยชน์ต่อโจทก์มากที่สุด ซึ่งอาจสร้างความ ไม่แน่นอนให้กับบริษัทจำเลย บริษัทจำเลยใน EU อาจยกข้อต่อสู้ว่า ศาลใน EU ไม่ใช่ศาลที่สะดวกในการ พิจารณาคดี (Forum Non Conveniens) เพราะเหตุการณ์ พยานหลักฐาน และผู้เสียหายล้วนอยู่นอก EU เช่น ในประเทศไทย และควรให้ศาลในประเทศนั้น ๆ เป็นผู้พิจารณา อย่างไรก็ตาม เจตนารมณ์ของ CSDDD คือ การให้สิทธิแก่ผู้เสียหายในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมใน EU จึงต้องรื้อว่าศาลจะให้น้ำหนักกับ ข้อต่อสู้นี้อย่างไร นอกจากนี้ ยังเกิดคำถามว่าจะใช้บังคับกฎหมายใด (Applicable Law) จะใช้กฎหมายของ ประเทศที่เกิดความเสียหาย (Lex Loci Delicti) เช่น กฎหมายแรงงานของไทย หรือจะใช้กฎหมายของ ประเทศที่ตั้งของศาล (Lex Fori) เช่น กฎหมายของเยอรมนีหรือฝรั่งเศส การนำกฎหมายที่แตกต่างกันมาใช้ จะส่งผลต่อการประเมินค่าเสียหายและมาตรฐานความรับผิดชอบอย่างมาก

ประการที่สอง ปัญหาการพิสูจน์ความรับผิดชอบและความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Proving Liability and Causation) เป็นประเด็นที่ท้าทายที่สุดสำหรับฝ่ายโจทก์หรือผู้เสียหาย เนื่องจากภาระการพิสูจน์ที่ซับซ้อน โจทก์ไม่ได้พิสูจน์แค่ว่าซัพพลายเออร์ในไทยละเมิดสิทธิของตน แต่ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าบริษัทแม่ใน EU ล้มเหลว ในการปฏิบัติตามหน้าที่ Due Diligence ที่ "เหมาะสม" (Appropriate) และความล้มเหลวดังกล่าว เป็นสาเหตุโดยตรงที่ทำให้เกิดหรือส่งผลให้ความเสียหายนั้นรุนแรงขึ้น (Causation) มาตรา 7 และ 8 และ มาตราอื่น ๆ ในหมวด Due Diligence กำหนด "มาตรฐานการปฏิบัติ" (Standard of Care) เพื่อที่จะพิสูจน์ "ความล้มเหลว" ตามมาตรา 29 โจทก์จำเป็นต้องอ้างอิงถึง "หน้าที่" ที่บริษัทต้องทำ ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา ต่าง ๆ ดังนี้ ตามมาตรา 8 บริษัทต้องระบุและประเมินผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นจริงและที่อาจเกิดขึ้นต่อ

สิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในห่วงโซ่อุปทานของตนเอง เช่น โจทก์อาจต้องพิสูจน์ว่า บริษัทแม่ใน EU ไม่เคยทำการประเมินความเสี่ยงด้านแรงงานในโรงงานซัพพลายเออร์แห่งนี้เลย ทั้งที่รู้ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีความเสี่ยงสูง ตามมาตรา 8 เมื่อระบุความเสี่ยงได้แล้ว บริษัทต้องใช้มาตรการที่ "เหมาะสม" (Appropriate measures) เพื่อป้องกัน บรรเทา หรือยุติผลกระทบเหล่านั้น เช่น การจัดทำแผนปฏิบัติการแก้ไข (Corrective Action Plan) การเรียกร้องให้ซัพพลายเออร์ปฏิบัติตามสัญญา การให้ความช่วยเหลือทางการเงินหรือทางเทคนิค หรือแม้กระทั่งการระงับความสัมพันธ์ทางธุรกิจ โจทก์อาจต้องพิสูจน์ว่า แม้บริษัทแม่จะรู้ว่ามีสภาพการทำงานที่อันตราย แต่กลับไม่เคยติดตามผลการแก้ไขของซัพพลายเออร์ หรือไม่เคยใช้มาตรการใด ๆ กดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง

ประเด็นเรื่องการพิสูจน์ Causation การตีความข้อความในมาตรา 29 (Civil Liability) ร่วมกับมาตรา 8 มาตรา 29(1)(b) กำหนดเงื่อนไขที่โจทก์ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่า (b) as a result of the failure referred to in point (a) หมายถึง ความเสียหายนั้นเกิดขึ้น อันเป็นผลมาจากความล้มเหลวของบริษัทในการดำเนินมาตรการล่วงหน้าเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายด้านสิทธิมนุษยชน สภาพแวดล้อม หรือแรงงาน ก่อนที่ปัญหาจะเกิดจริง คำว่า "as a result of" คือตัวที่สร้างภาระการพิสูจน์เรื่อง Causation หรือความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลขึ้นมา โจทก์ต้องเชื่อมโยงให้ได้ว่า ความล้มเหลวของบริษัทแม่ในการดำเนินมาตรการป้องกันล่วงหน้าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสียหาย การตีความคำว่า "มาตรการที่เหมาะสม" ในมาตรา 10 ข้อโต้แย้งที่ว่า ต่อให้ตรวจสอบดีแค่ไหนก็อาจป้องกันไม่ได้ มีรากฐานมาจากการตีความ "หน้าที่" ของบริษัทตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งไม่ได้เป็นหน้าที่แบบเด็ดขาด (Absolute Duty) แต่เป็นหน้าที่ที่ต้องใช้ "ความพยายามที่เหมาะสม" (Duty of Means/Effort) มาตราที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือ มาตรา 10(1) (Preventing adverse impacts) ซึ่งกำหนดให้บริษัทต้องใช้ มาตรการที่เหมาะสม เพื่อป้องกันผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้น "take appropriate measures to prevent the potential adverse impact คำว่า " มาตรการที่เหมาะสม" คือกุญแจสำคัญที่เปิดช่องให้บริษัทจำเลยสามารถต่อสู้ได้ไม่ใช่หน้าที่ในการรับประกันผลลัพธ์กฎหมายไม่ได้บอกว่าบริษัทต้องรับประกันว่าจะไม่มีการละเมิดสิทธิเกิดขึ้นในซัพพลายเชน 100% แต่บอกให้บริษัทใช้มาตรการที่เหมาะสมเพื่อพยายามป้องกัน บริษัทจำเลยจะนำเสนอหลักฐานว่าตนเองได้ใช้มาตรการที่เหมาะสมแล้ว เช่น มีนโยบาย และ Code of Conduct ที่ชัดเจนสำหรับซัพพลายเออร์ มีการประเมินความเสี่ยงและจัดลำดับความสำคัญ มีการตรวจสอบ เป็นประจำตามมาตรฐานอุตสาหกรรม มีกลไกรับเรื่องร้องเรียน

นอกจากกลไกการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่ง (Civil Liability) ในมาตรา 29 แล้ว CSDDD ยังมีกลไกและมาตรการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการชดเชยเยียวยา (Remediation) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป้าหมายของกฎหมายไม่ได้มุ่งเน้นแค่การลงโทษ แต่ต้องการให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุและเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างแท้จริง

ความซับซ้อนของห่วงโซ่อุปทานทำให้เกิดความท้าทายในการตรวจสอบซัพพลายเออร์ในลำดับที่ห้าหรือหกของห่วงโซ่อุปทานทำให้อาจเกิดความไม่โปร่งใสของห่วงโซ่อุปทานระดับโลก บริษัทแม่ใน

ยุโรปอาจมีความสัมพันธ์ทางธุรกิจโดยตรงกับซัพพลายเออร์ Tier 1 เท่านั้น และอาจไม่มีข้อมูลที่ครอบคลุมเกี่ยวกับซัพพลายเออร์ที่อยู่ในระดับที่ลึกลงไปของห่วงโซ่อุปทาน การขาดข้อมูลนี้ทำให้บริษัทแม่ไม่สามารถประเมินความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับซัพพลายเออร์เหล่านั้นได้อย่างแม่นยำ และไม่สามารถดำเนินการมาตรการที่เหมาะสมเพื่อลดความเสี่ยงเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การตรวจสอบซัพพลายเออร์ในระดับที่ลึกลงไปของห่วงโซ่อุปทานอาจต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมาก ซึ่งอาจเกินขีดความสามารถของบริษัทขนาดเล็กและขนาดกลาง ยิ่งไปกว่านั้น ซัพพลายเออร์ในระดับที่ลึกกว่าของห่วงโซ่อุปทานมักจะตั้งอยู่ในประเทศที่มีการบังคับใช้กฎหมายและมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมที่อ่อนแอกว่า ซึ่งทำให้บริษัทแม่ต้องเผชิญกับความท้าทายในการตรวจสอบว่าซัพพลายเออร์เหล่านั้นปฏิบัติตามมาตรฐานที่กำหนดหรือไม่ ความซับซ้อนของห่วงโซ่อุปทานยังทำให้การพิสูจน์ความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำของบริษัทแม่และความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องยาก เนื่องจากอาจมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีส่วนทำให้เกิดความเสียหายนั้น เช่น การกระทำของซัพพลายเออร์รายอื่น หรือเหตุสุดวิสัย (Smit et al., 2020)

มาตรา 2 ของ CSDDD กำหนดขอบเขตบริษัทที่ต้องปฏิบัติตาม โดยมีผลบังคับใช้นอก EU ด้วย โดยปรับใช้กับบริษัทที่จัดตั้งในสหภาพยุโรป (EU Companies) หากมีพนักงานมากกว่า 1,000 คน และมีรายได้ทั่วโลกสุทธิเกิน 450 ล้านยูโร บริษัทเหล่านี้ต้องรับผิดชอบการดำเนินงานทั่วโลก ไม่จำกัดเฉพาะใน EU และบริษัทที่จัดตั้งนอกสหภาพยุโรป (Non-EU Companies) หากมีรายได้สุทธิที่เกิดขึ้นในสหภาพยุโรปเกิน 450 ล้านยูโร ถือว่าตกอยู่ภายใต้บังคับของ CSDDD ทั้งนี้ แม้จะไม่ได้มีสำนักงานใหญ่ใน EU ก็ตาม หลักการนี้สะท้อนการอ้าง "เขตอำนาจศาลตามความสัมพันธ์เชิงธุรกิจ" ของ EU

หลังจากกำหนดขอบเขตของบริษัทที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายแล้ว มาตรา 3 จะขยายความต่อไปถึงขอบเขตของ "กิจกรรม" ที่บริษัทต้องรับผิดชอบตรวจสอบ

มาตรา 3 ให้คำนิยามสำคัญคือ "ห่วงโซ่กิจกรรม" (Chain of Activities) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมทั้งหมดของคู่ค้าทางธุรกิจของบริษัท ทั้งต้นน้ำ (Upstream) เช่น ซัพพลายเออร์วัตถุดิบ และปลายน้ำ (Downstream) บางส่วน เช่น การจัดจำหน่าย การขนส่ง การบังคับใช้กฎหมายนอกอาณาเขตในทางปฏิบัติ การที่บริษัทต้องตรวจสอบ "ห่วงโซ่กิจกรรม" ทั้งหมด หมายความว่าบริษัทต้องไปตรวจสอบซัพพลายเออร์นอกสหภาพยุโรป เช่น ในประเทศเวียดนาม โรงงานในบังกลาเทศ หรือเหมืองแร่ในแอฟริกา ซึ่งล้วนเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นนอกสหภาพยุโรปทั้งสิ้น

เมื่อ CSDDD กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบให้ครอบคลุมตลอด "ห่วงโซ่กิจกรรม" แล้ว ในมาตราถัดๆ มาจึงได้ลงรายละเอียดถึง "หน้าที่" ที่บริษัทต้องลงมือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม กฎหมาย CSDDD ในมาตรา 5 - 11 ได้กำหนดกระบวนการ Due Diligence ที่บริษัทต้องปฏิบัติอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเริ่มต้นจากมาตรา 5 ที่กำหนดให้บริษัทต้องสร้าง "นโยบาย Due Diligence" ที่ชัดเจน ซึ่งนโยบายนี้ต้องได้รับการรับรองจากผู้บริหารระดับสูงและต้องถูกบูรณาการเข้ากับการดำเนินงานและกลยุทธ์ของบริษัททั้งหมด รวมทั้งกำหนดจรรยาบรรณสำหรับพนักงานและคู่ค้า เมื่อวางกรอบนโยบาย

เสร็จสิ้น มาตรา 6 จึงกำหนดให้บริษัทมีหน้าที่เชิงรุกในการสืบหาและระบุผลกระทบทางลบ ทั้งที่ "เกิดขึ้นแล้ว" (Actual) และ "อาจจะเกิดขึ้น" (Potential) ตลอดทั้งห่วงโซ่มูลค่า (Value chain) ที่เป็นขั้นตอนทั้งหมดที่บริษัททำ เพื่อนำสินค้าหรือบริการจากจุดเริ่มต้น เช่น การออกแบบ การหาวัตถุดิบ ไปสู่การส่งมอบให้ลูกค้า โดยในแต่ละขั้นตอนจะมีการเพิ่มมูลค่า (Add Value) ให้กับผลิตภัณฑ์ รวมถึงการทำแผนที่ซัพพลายเชนและการประเมินความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ หลังจากระบุความเสี่ยงและผลกระทบได้แล้ว มาตรา 7 และ 8 กำหนดให้บริษัทต้องจัดการกับปัญหาเหล่านั้นอย่างเหมาะสม โดยสำหรับ Potential Impact บริษัทต้อง "ป้องกัน" ไม่ให้เกิดขึ้น เช่น การกำหนดเงื่อนไข การฝึกอบรม และการตรวจสอบซัพพลายเออร์ ส่วนสำหรับ Actual Impact บริษัทต้อง "ยุติ" และ "บรรเทา" ความรุนแรงของผลกระทบ รวมถึงการเยียวยาผู้เสียหาย และหากจำเป็นอาจต้องยุติความสัมพันธ์กับคู่ค้านอกจากการดำเนินการเชิงรุกแล้ว มาตรา 9 ยังกำหนดให้บริษัทต้องจัดให้มีช่องทางการร้องเรียนที่ปลอดภัย เข้าถึงง่าย และมีกระบวนการที่ชัดเจนสำหรับผู้ได้รับผลกระทบ เพื่อให้สามารถรายงานปัญหาได้โดยตรง สุดท้าย มาตรา 10 และ 11 กำหนดให้บริษัทต้อง "ติดตามประเมินผล" ประสิทธิภาพของมาตรการทั้งหมดและ "สื่อสารต่อสาธารณะ" อย่างโปร่งใส โดยการจัดทำรายงานประจำปีเผยแพร่ให้สาธารณชนรับทราบ ทำให้กระบวนการ Due Diligence ทั้งหมดเป็นวงจรที่สมบูรณ์และมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ

สรุปได้ว่า มาตรา 5 - 11 ของ CSDDD ได้สร้างมาตรฐานความรับผิดชอบต่อองค์กรขึ้นใหม่ โดยเปลี่ยนจากแนวคิดของความรับผิดชอบต่อแค่ในสถานประกอบการของตน ไปสู่บริษัทต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมทางธุรกิจของตนตลอดทั้งห่วงโซ่มูลค่าทั่วโลก ซึ่งเป็นการผลักดันให้บริษัทต่าง ๆ ต้องเข้าไปจัดการกับปัญหาสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมที่ต้นตออย่างแท้จริง บริษัทในยุโรปอาจถูกฟ้องร้องและลงโทษในยุโรปได้ หากล้มเหลวในการทำหน้าที่ตรวจสอบและป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นในซัพพลายเชนของตน ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตามในโลก

การประยุกต์ใช้ มาตรา 5 - 11 ในเชิงนโยบายควรกำหนดให้องค์กรต้องนำนโยบาย Due Diligence (DD) ไปเป็นแกนหลักของยุทธศาสตร์องค์กร โดยบูรณาการประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเข้าไปในทุกการตัดสินใจทางธุรกิจ นับตั้งแต่การจัดซื้อจัดจ้างไปจนถึงการลงทุน อีกทั้งจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนนโยบายการบริหารความเสี่ยงจากการมองเพียงความเสี่ยงทางการเงิน ไปสู่การประเมิน ความเสี่ยงด้านความยั่งยืน ตลอดห่วงโซ่มูลค่า องค์กรควรสร้างนโยบายการคัดเลือกคู่ค้าที่เข้มงวด โดยให้การผ่านเกณฑ์มาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเป็นเงื่อนไขสำคัญในการทำธุรกิจร่วมกัน

ในส่วนของข้อเสนอแนะในการปฏิบัติจริง องค์กรต้องดำเนินการจัดตั้งกลไกร้องเรียนที่มีประสิทธิภาพ ตามมาตรา 9 โดยสร้างช่องทางการสื่อสารที่ปลอดภัย เข้าถึงง่าย และโปร่งใส พร้อมทั้งมีมาตรการคุ้มครองผู้ร้องเรียน มิให้ถูกคุกคาม สำหรับการจัดการความเสี่ยง องค์กรควรจัดให้มีแผนอบรมและพัฒนาศักยภาพซัพพลายเออร์ สำหรับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น เพื่อป้องกันปัญหาแต่ต้นเหตุ และเมื่อเกิดผลกระทบขึ้นจริงแล้ว จะต้อง มี แผนปฏิบัติการแก้ไขที่ระบุขั้นตอน กรอบเวลา และงบประมาณเยียวยา

อย่างชัดเจน นอกจากนี้ องค์กรควรจัดทำรายงานประจำปี เพื่อเปิดเผยข้อมูลตามข้อกำหนดในมาตรา 11 อย่างเคร่งครัด เพื่อแสดงถึงความโปร่งใสและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ

CSDDD ได้สร้างระบบความรับผิดชอบและการเยียวยาหลายระดับ (Multi-level liability and remedy system) ดังนี้ ระดับแรก คือ ระดับปฏิบัติการ (Operational Level) มาตรา 9 (Complaints Procedure) เปิดช่องทางสำหรับผู้เสียหายในการร้องเรียนและเรียกร้องการแก้ไขโดยตรง และมาตรา 8(5) (Remediation Duty) กำหนดหน้าที่ของบริษัทในการ "เยียวยา" ผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้วโดยสมัครใจ ซึ่งอาจรวมถึงการจ่ายค่าชดเชย ระดับต่อมา คือ ระดับกฎหมาย (Judicial Level) มาตรา 29 (Civil Liability) ให้สิทธิแก่ผู้เสียหายในการ "ฟ้องร้องเรียกค่าเสียหาย" ผ่านกระบวนการศาล หากการเยียวยาในระดับปฏิบัติการล้มเหลวหรือไม่เพียงพอ และระดับสุดท้ายระดับการกำกับดูแล (Regulatory Level) มาตรา 18 และ 20 (Supervision and Sanctions) มาตรา 21 กำหนดให้หน่วยงานกำกับดูแลของรัฐสามารถสั่งให้บริษัทยุติการกระทำที่ละเมิดและลงโทษปรับได้ ซึ่งเป็นการบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและอาจนำไปสู่การเยียวยาทางอ้อม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า CSDDD มองการเยียวยาในภาพกว้าง ไม่ใช่แค่การจ่ายเงินเมื่อแพคดี แต่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตั้งแต่การรับฟังเสียงของผู้ได้รับผลกระทบ การแก้ไขปัญหาโดยตรง ไปจนถึงการใช้สิทธิทางศาลเป็นทางเลือกสุดท้าย

รายการอ้างอิง

- Aguilera, R. V., & Ruiz-Castillo, M. (2025). Toward an updated corporate governance framework: Fundamentals, disruptions, and future research. *BRQ Business Research Quarterly*, 28(2).
- Ba, Y. (2020). Corporate-led environmental governance: A theoretical model. *Administration & Society*, 53(1), 97-129.
- Business & Human Rights Resource Centre. (2024, June 23). *France: Indigenous peoples from the Amazon sue retailer Casino over deforestation and human rights violations*. Retrieved January 12, 2025, from <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/casino-lawsuit-re-deforestation-in-the-amazon-filed-in-france/>
- Business & Human Rights Resource Centre. (2024, June 23). *Suez lawsuit (re Chile)*. Retrieved January 12, 2025, from <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/chile-the-suez-case-is-one-of-three-to-be-heard-before-the-paris-court-of-appeal-based-on-the-french-law-on-the-duty-of-vigilance/>
- European Union. (2007). Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II). *Official Journal of the European Union*, L 199, 40-49.

- European Union. (2024). Directive (EU) 2024/1780 of the European Parliament and of the Council of 24 May 2024 on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2631. *Official Journal of the European Union*, L 178.
- Kang, X. (2024). Corporate (social) responsibility in state-business relations from the perspective of critical state theory: A historical case of early modern China. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 9(1).
- Macchi, C., & van Zeben, J. (2021). Business and human rights implications of climate change litigation: Milieudefensie et al. v Royal Dutch Shell. *Review of European Comparative & International Environmental Law*, 30(3), 409-414.
- Meeran, R. (2020). Tort litigation against multinational corporations for violation of human rights: An overview of the position outside the United States. *Global Business and Human Rights*, 3, 1-35.
- National Research Council of the National Academies. (2011). Reference Guide on Statistics. In *Reference Manual on Scientific Evidence* (3rd ed., pp. 211-302). The National Academies Press.
- Ruggie, J. G. (2011). *Guiding principles on business and human rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' framework (A/HRC/17/31)*. United Nations Human Rights Council.
- Roorda, L. (2023). Attribution and apportionment of liability in transnational human rights litigation. In L. Zegveld & G. Sluiter (Eds.), *Civil liability for human rights violations: A handbook for practitioners* (pp. 215-240). The Hague: T.M.C. Asser Press.
- Sherpa. (2023, March 23). *Duty of Vigilance: Sherpa and ActionAid France sue the Yves Rocher group for failure to respect trade union rights in Turkey* [Press Release]. Retrieved January 12, 2025, from <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/turkey-47-former-employees-join-lawsuit-against-yves-rocher-over-alleged-violations-of-french-duty-of-vigilance-law/>
- Smit, L., Wood, A., Fakhouri, R., et al. (2020). *Study on due diligence requirements through the supply chain: Final report*. London: British Institute of International and Comparative Law. Retrieved January 12, 2025, from https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/b2b_study_main_report_en.pdf
- Van Calster, G., & Ryngaert, C. (2024). The Corporate Sustainability Due Diligence Directive and private international law: A complex pas de deux. *Journal of Private International Law*, 20(1), 112-145.
- Zaidan, E., & Ibrahim, I. A. (2024). AI governance in a complex and rapidly changing regulatory landscape: A global perspective. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11.

ปัญหาทางกฎหมายในการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรม*

Legal Issues in the Subdivision of Purchased Land Acquired by Individuals under Agrarian Reform

พงศกร จิตติวรรณ (Pongsakorn Jittiwon)

นักศึกษาลัทธิศาสตรนิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Student, Doctor of Laws Program, Faculty of Law, Thammasat University

อาจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Lecturer, Faculty of Political Science and Law, Burapha University

E-mail: pongsakorn.ji@go.buu.ac.th

Received: 9 October 2025

Revised: 18 December 2025

Accepted: 19 December 2025

บทคัดย่อ

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการสร้างความเป็นธรรมในการกระจายการถือครองที่ดินและสร้างความมั่นคงให้แก่เกษตรกรรายย่อย โดยเฉพาะในกรณีที่ดินดำเนินการจัดซื้อที่ดินจากเอกชนเพื่อนำมาจัดสรรโดยให้สิทธิการเช่าซื้อ ซึ่งจะนำไปสู่การที่เกษตรกรจะได้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง อย่างไรก็ตาม ในทางข้อเท็จจริงพบว่า มีปัญหาทางกฎหมายในการบริหารจัดการที่ดินจัดซื้อที่อาจไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมบางประการ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาลักษณะของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2) วิเคราะห์ผลกระทบของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อต่อโครงสร้างการถือครองที่ดินในเชิงกฎหมายและนโยบาย และ (3) เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงกฎหมายหรือแนวปฏิบัติเพื่อป้องกันผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยใช้วิธีวิจัยเอกสารจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ปัญหาในประเด็นที่นำเสนอในเชิงเปรียบเทียบระหว่างหลักกฎหมายกับข้อเท็จจริง

* บทความวิจัยเรื่อง “ปัญหาทางกฎหมายในการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาลัทธิศาสตรนิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อันจะนำไปสู่การสรุปและการอภิปรายผลของงานวิจัย รวมถึงการเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจนนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรม แบ่งได้ 3 ประการสำคัญ ประการแรก การแบ่งแยกที่ดินระหว่างสัญญาเช่าซื้อ ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2564 เปิดช่องให้เกษตรกรโอนสิทธิการเช่าซื้อไปยังคู่สมรส บุตร หรือเครือญาติ ซึ่งหากโอนสิทธิให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งราย ย่อมทำให้ที่ดินถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิม อาจส่งผลให้ที่ดินมีขนาดเล็กเกินไป ไม่เพียงพอแก่การครองชีพ และอาจถือได้ว่าเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของมาตรา 39 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทที่มุ่งรักษขนาดของเนื้อที่ในการถือครองที่ดินให้เพียงพอแก่การครองชีพ ประการที่สอง การแบ่งแยกที่ดินหลังจากเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแล้ว ย่อมถูกห้ามมิให้แบ่งแยกโดยเด็ดขาดตามมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดสิทธิของเจ้าของที่ดิน การทำนิติกรรมแบ่งแยกที่ดินหลังจากที่ได้กรรมสิทธิ์จาก ส.ป.ก. แล้ว จึงเป็นนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย และประการสุดท้าย การแบ่งแยกที่ดินตามข้อยกเว้นของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ได้แก่ การตกทอดทางมรดก แก่ทายาทโดยธรรม การโอนหรือแบ่งแยกไปยังสถาบันเกษตรกร การโอนหรือแบ่งแยกไปยัง ส.ป.ก. โดยต้องดำเนินการตามกฎหมายที่ออกตามความในบทบัญญัติมาตราดังกล่าว ซึ่งอาจเกิดกรณีที่ที่ดินถูกห้ามมิให้แบ่งแยกไว้แล้ว กลับถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิมได้อีก ผลการวิจัยชี้ชัดว่า การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมสามารถทำได้ในระหว่างสัญญาเช่าซื้อ แต่เมื่อเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจาก ส.ป.ก. แล้วย่อมถูกห้ามมิให้แบ่งแยกโดยเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดกรณีตามข้อยกเว้นทั้ง 3 กรณีตามบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ที่ดินที่ได้ถูกห้ามแบ่งแยกไว้แล้ว อาจกลับมาถูกแบ่งแยกได้อีก

คำสำคัญ: การปฏิรูปที่ดิน, การแบ่งแยกที่ดิน, ที่ดินจัดซื้อ, การถือครองที่ดิน

Abstract

Agricultural land reform is an important tool of the state to ensure fair distribution of land and provide security for small farmers. One method is for the state to purchase land from private owners and allocate it to farmers through hire-purchase contracts, which eventually allow farmers to gain ownership. However, in practice, certain legal problems in managing this purchased land may conflict with the goals of agricultural land reform.

This study aims to: (1) examine how purchased land is subdivided under the Agricultural Land Reform Act, (2) analyze the legal and policy impacts of such subdivisions on landholding structures, and

(3) propose ways to improve the law and practices to prevent negative consequences. The research is based on documentary study of primary and secondary sources, with analysis comparing legal principles and actual practices. The findings are then discussed to draw conclusions and suggest improvements, as well as to contribute new knowledge in this field.

The results show three main types of subdivision under the Act. First, subdivision during hire-purchase: under the 2021 Regulation of the Agricultural Land Reform Committee, farmers may transfer their rights to spouses, children, or relatives. If transferred to more than one person, the land may be divided into smaller plots, which can become too small for farming and contradict the intention of Section 39 to keep landholdings large enough for livelihood. Second, subdivision after farmers gain ownership: Section 39 of the 1975 Act strictly prohibits subdivision, so any transaction to divide land after ownership is granted by the Agricultural Land Reform Office (ALRO) is legally invalid. Third, subdivision under exceptions in Section 39: for example, inheritance by legal heirs, transfers to agricultural cooperatives, or transfers back to the ALRO. These exceptions may still lead to land being divided, even if subdivision was originally prohibited.

In conclusion, subdivision of purchased land is possible during the hire-purchase stage, but once ownership is obtained from the ALRO, it is strictly prohibited. However, the exceptions in Section 39 create situations where prohibited land may still end up being subdivided.

Keywords: Land Reform, Land Subdivision, Purchased Land, Land Holding

บทนำ

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในเรื่องที่ดินทำกินของเกษตรกร โดยมีสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม แม้ว่า ส.ป.ก. จะมีที่ดินที่ได้มาเพื่อการปฏิรูปที่ดินหลายประเภทตามวิธีการที่แตกต่างกันออกไป แต่หนึ่งในวิธีการตามกฎหมายที่ ส.ป.ก. ใช้เพื่อให้ได้มาซึ่งที่ดินที่จะนำมาจัดสรรให้แก่เกษตรกร คือ การจัดซื้อที่ดินจากเอกชน ซึ่งที่ดินที่ ส.ป.ก. ได้มาโดยวิธีดังกล่าวนี้เรียกว่า “ที่ดินจัดซื้อ” แตกต่างจากการได้มาซึ่งที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่จะต้องมิมติคณะรัฐมนตรีให้ดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และมีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้ป่าสงวนแห่งชาติพื้นที่ใดเป็นเขตปฏิรูปที่ดินเสียก่อน จึงจะมีผลเป็นการเพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติ โดยที่ดินนั้นไม่ถือเป็นที่ราชพัสดุ และให้ ส.ป.ก. เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์เพื่อใช้ใน

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มีอำนาจหน้าที่ดินไปดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ (ศิริศักดิ์ จิงถาวรณ, 2563, หน้า 544)

สำหรับการนำที่ดินจัดซื้อมาจัดสรรให้แก่เกษตรกร สามารถทำได้ 2 วิธี ได้แก่ การให้สิทธิการเช่า หรือการให้สิทธิการเช่าซื้อ ดังนั้น ที่ดินจัดซื้อจึงเป็นที่ดินเพียงประเภทเดียวที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของ ส.ป.ก. ที่จะทำให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเองได้ผ่านสัญญาเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายในการสร้างความมั่นคงแห่งสิทธิในการถือครองที่ดินแก่เกษตรกรรายย่อย และเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์เชิงเกษตรกรรมในที่ดินอย่างคุ้มค่า

เมื่อเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจาก ส.ป.ก. ผ่านสัญญาเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแล้ว ในบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ได้บัญญัติว่า “ที่ดิน ที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จะทำการแบ่งแยก หรือโอนสิทธิในที่ดินนั้นไปยังผู้อื่นมิได้ เว้นแต่เป็นการตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม หรือโอนไปยังสถาบันเกษตรกร หรือ ส.ป.ก. เพื่อประโยชน์ในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง” จากบทบัญญัตินี้ดังกล่าว คำว่า “สิทธิ” นั้น หมายความว่าถึงสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน อันได้แก่ กรรมสิทธิ์ หรือ สิทธิครอบครอง แต่ในกรณีของที่ดินจัดซื้อที่เกษตรกรได้สิทธิมา โดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนี้ หมายถึงกรรมสิทธิ์ เนื่องจากที่ดินจัดซื้อที่ ส.ป.ก. นำมาจัดสรรให้แก่เกษตรกรผ่านสัญญาเช่าซื้อเป็นที่ดินที่มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินแล้วเท่านั้น ไม่มีการจัดสรรที่ดินที่มีเพียงสิทธิครอบครอง ดังนั้น เมื่อเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจาก ส.ป.ก. แล้ว ที่ดินดังกล่าวย่อมอยู่ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่กฎหมายห้ามมิให้แบ่งแยกที่ดินนั้นไปยังผู้อื่น เว้นแต่เป็นไปตามข้อยกเว้น 3 กรณีที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยจะต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยพบว่า ในระหว่างสัญญาเช่าซื้อ ที่ดินจัดซื้ออาจถูกแบ่งแยกได้ผ่านการโอนสิทธิ การเช่าซื้อให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งราย โดยอาศัยอำนาจแห่งระเบียบคณะกรรมการการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมว่า ด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือก และจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 ซึ่งอาจเป็นกรณีที่เกษตรกรยังผ่อนชำระค่าเช่าซื้อยังไม่ครบถ้วนตามสัญญาที่ดี หรือกรณีผ่อนชำระค่าเช่าซื้อตามสัญญาครบแล้ว แต่ยังไม่ได้มีการโอนที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิ์ของเกษตรกรที่ดี ซึ่งเกิดจากเหตุผลความจำเป็นได้หลายประการ แต่โดยส่วนใหญ่มักเป็นเหตุแห่งการจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่คู่สมรส บุตร หรือเครือญาติ ซึ่งต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จก่อนการโอนที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิ์ตามสัญญาเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแต่ละราย เพราะเมื่อผู้เช่าซื้อกลายเป็นเจ้าของที่ดินแล้วย่อมไม่อาจแบ่งแยกที่ดินให้แก่ผู้ใดได้อีก ตามหลักห้ามแบ่งแยกที่ดินที่กำหนดไว้ในมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดิน

เพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 การดำเนินการดังกล่าว แม้จะเกิดจากเจตนาอันสุจริตของเกษตรกรผู้ได้รับสิทธิการเช่าซื้อ แต่ในเชิงกฎหมายกลับก่อให้เกิดคำถามเกี่ยวกับความเหมาะสมในการบริหารจัดการที่ดินภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งเป็นผลทำให้ที่ดินถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ากรณีดังกล่าวนี้ เป็นผลทำให้ที่ดินถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิม และอาจส่งผลให้ขนาดของที่ดินขาดความเหมาะสมในการประกอบเกษตรกรรมให้เพียงพอแก่การครองชีพ

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่ง เมื่อเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจัดซื้อจาก ส.ป.ก. แล้ว ที่ดินนั้นย่อมถูกห้ามมิให้แบ่งแยกไปยังผู้อื่น ตามบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 แต่อย่างไรก็ดี บทบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติข้อยกเว้นหลักเรื่องห้ามแบ่งแยกที่ดินไว้ 3 กรณี ได้แก่ การตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม การแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยังสถาบันเกษตรกร และการแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยัง ส.ป.ก. ซึ่งทั้ง 3 กรณีดังกล่าว จะต้องดำเนินการตามกฎหมายกระทรวงการแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินของผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2567 มีเนื้อหาสาระแบ่งเป็น 3 หมวด ได้แก่ หมวด 1 การตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม หมวด 2 การแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยังสถาบันเกษตรกร และหมวด 3 การแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยัง ส.ป.ก. จากกฎกระทรวงฉบับดังกล่าว ที่ดินที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์จาก ส.ป.ก. แล้วอาจถูกแบ่งแยกให้เป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิมได้อีก จึงเป็นอีกประเด็นที่พิจารณาได้ว่า แม้บทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 จะได้วางหลักห้ามมิให้แบ่งแยกที่ดินที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์โดยการปฏิรูปที่ดินไว้แล้ว แต่การที่บทบัญญัตินี้ดังกล่าวกำหนดข้อยกเว้นไว้ 3 กรณี ที่ต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวงนั้น กลับทำให้ที่ดินจัดซื้อถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิมได้อีก ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาด้านความเหมาะสมในการบริหารจัดการที่ดินจัดซื้อภายหลังการโอนที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิ์ของเกษตรกร

บทความวิจัยฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายที่เกิดจากการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยมุ่งวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการบริหารจัดการที่ดิน โดยเฉพาะในด้านการแบ่งแยกที่ดิน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการใช้ประโยชน์ในเชิงเกษตรกรรม อันเป็นการสะท้อนถึงความจำเป็นในการทบทวนกฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและเจตนารมณ์ของการปฏิรูปที่ดินอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาลักษณะของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
2. วิเคราะห์ผลกระทบของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อต่อโครงสร้างการถือครองที่ดินในเชิงกฎหมายและนโยบาย

3. เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงกฎหมายหรือแนวปฏิบัติเพื่อป้องกันผลกระทบที่เกิดขึ้น

ทบทวนวรรณกรรม

1. หลักการโอนสิทธิการเช่าซื้อตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วย หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือการตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 หมวด 2 การโอนและการตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อที่ดินในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ข้อ 20 ได้กำหนดไว้ว่า เมื่อมีเหตุผลอันสมควร เกษตรกรผู้ได้รับที่ดินโดยวิธีการให้สิทธิการเช่าหรือเช่าซื้ออาจยื่นคำขอโอนสิทธิของตนให้แก่ผู้รับโอนซึ่งเป็นคู่สมรส บุตร หรือเครือญาติ ต่อ ส.ป.ก. จังหวัดได้ หากเป็นการโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อให้แก่ผู้รับโอนเพียงรายเดียว เว้นแต่การโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายจะไม่เป็นเหตุให้ผู้รับโอนรายใดรายหนึ่งมีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพ และไม่ใช่อุปสรรคแก่การประกอบเกษตรกรรม ทั้งนี้ ให้คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดมีอำนาจกำหนดเงื่อนไขขั้นต่ำของขนาดการถือครองที่ดินที่เพียงพอแก่การครองชีพในการประกอบเกษตรกรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ

2. หลักการประกอบเกษตรกรรมในที่ดินขนาดเล็ก

จากปัญหาการทำเกษตรของไทยที่เกษตรกรขาดที่ดินทำกิน ทั้งยังต้องดิ้นรน เป็นหนี้เป็นสิน ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ทำมาแต่ได้น้อยเนื่องจากปลูกเฉพาะพืชเชิงเดี่ยว ราคาขายผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภค ด้วยอภินิหารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ในการจัดการพื้นที่ขนาดเล็กประมาณ 15 ไร่ เน้นการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนด้วยการจัดการไร่นาอย่างเหมาะสม มีการจัดสรรแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตรแบบผสมผสานให้ใช้ได้ในพื้นที่แล้ง ทั้งนี้ เพื่อให้เกษตรกรเลี้ยงตัวเองได้ มีรายได้และอาหารไว้บริโภคตลอดปี เป็นการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรกรชาวไทย (มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย), ม.ป.ป.)

ทฤษฎีใหม่ดังกล่าวข้างต้น มีหลักการและแนวทางสำคัญ ดังนี้

1. เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัด ก่อน ทั้งนี้ ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำนองเดียวกับการ “ลงแขก” แบบดั้งเดิมเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานด้วย

2. เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่งทำนาประมาณ 5 ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีอิสระภาพ

3. ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะเพาะปลูกได้ตลอดปี ทั้งนี้ ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ต้องมีน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตร ต่อการเพาะปลูก 1 ไร่

โดยประมาณ ฉะนั้น เมื่อทำนา 5 ไร่ ทำพืชไร่หรือไม้ผลอีก 5 ไร่ (รวมเป็น 10 ไร่) จะต้องมีน้ำ 10,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี ดังนั้น หากตั้งสมมติฐานว่า มีพื้นที่ 15 ไร่ ก็จะสามารถกำหนดสูตรคร่าว ๆ ว่าแต่ละแปลง ประกอบด้วยนาข้าว 5 ไร่ พืชไร่หรือพืชสวน 5 ไร่ สระน้ำ 3 ไร่ ขุดลึก 4 เมตร น้ำได้ประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นปริมาณน้ำที่เพียงพอที่จะสำรองไว้ใช้ยามฤดูแล้ง ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ 2 ไร่

ตามหลักการและแนวทางสำคัญดังกล่าวนี้ ใช้พื้นที่รวมโดยประมาณ 15 ไร่ (พอเพียง, 2564)

3. ขนาดพื้นที่ในการถือครองที่ดินภายใต้การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรในต่างประเทศ

ญี่ปุ่น ดำเนินการปฏิรูปที่ดินหลังปราชัยในสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยได้ดำเนินการปฏิรูปที่ดินโดยกำหนดให้เจ้าที่ดินที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น (resident landlords) มีสิทธิถือครองที่ดินได้เพียงประมาณ 1 เฮกตาร์ (6 ไร่ 1 งาน) เท่านั้น ที่ดินเกษตรกรรมทั้งหมดที่เป็นของเจ้าที่ดินที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในท้องถิ่น (absentee landlords) ต้องอยู่ภายใต้การซื้อบังคับโดยรัฐบาล ส่วนที่ดินที่ให้เช่าทั้งหมดของเจ้าที่ดินในหมู่บ้านที่เกินกว่า 1 เฮกตาร์ (6 ไร่ 1 งาน) สำหรับในสอโกไกโด 4 เฮกตาร์ (25 ไร่) ก็อยู่ภายใต้การซื้อบังคับเช่นกัน ส่วนที่ดินที่เพาะปลูกโดยเจ้าของเกินกว่า 3 เฮกตาร์ (18 ไร่ 3 งาน) สำหรับในสอโกไกโด 12 เฮกตาร์ (75 ไร่) จะถูกซื้อหากการเพาะปลูกนั้นถูกประเมินว่าไม่มีประสิทธิภาพในแง่ของผลผลิตต่อพื้นที่ ทั้งนี้ การจำกัดดังกล่าวเป็นการจำกัดที่ใช้คำนวณต่อหนึ่งครัวเรือน (per household basis) ซึ่งการปฏิรูปที่ดินในญี่ปุ่นส่งผลให้ระบบเจ้าที่ดิน (landlordism) ในภาคเกษตรกรรมของญี่ปุ่นถูกยกเลิกอย่างถาวร (Sharma & Jha, 2016, หน้า 12-13)

ไต้หวัน ดำเนินการปฏิรูปที่ดินหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยดำเนินโครงการที่ดินเพื่อผู้เพาะปลูก (land-to-the-tiller programme) (Sharma & Jha, 2016 หน้า 18-19) ซึ่งได้ออกกฎหมายห้ามมิให้เจ้าของที่ดินมีที่ดินเกิน 3 เชีย (ประมาณ 18 ไร่ 3 งาน) ถ้ามีที่ดินเกินกว่านั้น รัฐบาลจะบังคับซื้อในราคา 2 เท่าครึ่งของผลผลิตต่อปี ส่วนที่ดินที่รัฐซื้อมาก็ได้นำมาขายให้แก่เกษตรกรที่ต้องเช่าที่ดินเพื่อเพาะปลูกหรือเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรมอยู่ในขณะนั้น ผลสำเร็จของการปฏิรูปที่ดินในไต้หวันคือไม่มีชาวนาคนใดต้องเป็นผู้เช่าที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอีกต่อไป เพราะชาวนาทุกคนมีที่ดินเป็นของตนเอง

เกาหลีใต้ การปฏิรูปที่ดินของเกาหลีใต้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้กำหนดเพดานการถือครองที่ดินของชาวเกาหลีใต้ไว้ไม่เกิน 3 เฮกตาร์ (ประมาณ 18 ไร่ 3 งาน) ส่วนที่ดินที่เกินจากนั้นจะถูกนำไปจัดสรรใหม่ ภายหลังการปฏิรูปที่ดิน ทำให้เกษตรกรจำนวนมากได้เป็นเจ้าของที่ดินจากที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่ภายหลังจากนั้นเกาหลีใต้ก็ได้พบข้อจำกัดใหม่คือ ขนาดของที่ดินที่ถือครองส่วนใหญ่มีขนาดเล็กเกินไป กลายเป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร (World Bank, 1975, หน้า 64-65)

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายและผลกระทบของการแบ่งแยกที่ดินภายใต้การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งการวิจัยอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิจากเอกสารทางกฎหมายต่าง ๆ ทั้งจากหนังสือและฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ แล้วนำข้อมูลที่ได้อมาจัดระบบในการศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์ปัญหาในประเด็นที่น่าสนใจในเชิงเปรียบเทียบระหว่างหลักกฎหมายกับข้อเท็จจริง อันจะนำไปสู่การสรุปผลและการอภิปรายผลของงานวิจัย รวมถึงการเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจนนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย

ผลการวิจัย

1. ลักษณะของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

จากการศึกษาลักษณะของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแล้วพบว่า อาจแบ่งลักษณะการแบ่งแยกที่ดินดังกล่าวได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การแบ่งแยกที่ดินระหว่างสัญญาเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรม การแบ่งแยกที่ดินหลังจากเกษตรกรรมได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแล้ว และการแบ่งแยกที่ดินตามข้อยกเว้นของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ดังนี้

1.1 การแบ่งแยกที่ดินระหว่างสัญญาเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

เมื่อ ส.ป.ก. จัดที่ดินจัดซื้อให้แก่เกษตรกรโดยให้สิทธิการเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแล้วตามบทบัญญัติมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ได้วางหลักไว้ว่า ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการกำหนดนโยบาย มาตรการ ข้อบังคับหรือระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติงานการปฏิรูปที่ดินของ ส.ป.ก. ตลอดจนการควบคุมการบริหารงานของ ส.ป.ก. ซึ่งจากบทบัญญัติมาตราดังกล่าวคณะกรรมการการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (คปก.) ได้ออกระเบียบคณะกรรมการการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 โดยในหมวด 2 การโอนและการตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อที่ดินในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ข้อ 20 ได้วางหลักไว้ว่า “เมื่อมีเหตุผลอันสมควรเกษตรกรผู้ได้รับที่ดินโดยวิธีการให้สิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้ออาจยื่นคำขอโอนสิทธิของตนให้แก่ผู้รับโอนซึ่งเป็นคู่สมรส บุตร หรือเครือญาติต่อ ส.ป.ก. จังหวัดได้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ดังต่อไปนี้

(1) ผู้รับโอนได้แสดงความประสงค์โดยยื่นคำขอรับโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อมาพร้อมกับคำขอโอนสิทธิของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน

(2) เป็นการโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อให้แก่ผู้รับโอนเพียงรายเดียว เว้นแต่การโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายนั้นไม่เป็นเหตุให้ผู้รับโอนรายใดรายหนึ่งมีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพ และไม่เป็นอุปสรรคแก่การประกอบเกษตรกรรม ทั้งนี้ให้คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดมีอำนาจกำหนดเนื้อที่ขั้นต่ำของขนาดการถือครองที่ดินที่เพียงพอแก่การครองชีพในการประกอบเกษตรกรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ...”

จากข้อ 20 ของระเบียบดังกล่าว เป็นเรื่องการโอนสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อที่ดินในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการโอนสิทธิตามวิธีการที่เกษตรกรได้รับสิทธิ ทั้งนี้ ที่ดินจัดซื้อก็เป็นที่ดินที่รัฐจัดให้แก่เกษตรกรด้วยวิธีการให้สิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ ดังนั้น ที่ดินจัดซื้อจึงตกอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขดังกล่าวด้วย โดยในบทความวิจัยฉบับนี้จะนำเสนอผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการโอนสิทธิการเช่าซื้อที่ดินของเกษตรกรไปให้แก่ผู้รับโอนมากกว่าหนึ่งราย ซึ่งเป็นประเด็นที่จะชี้ให้เห็นว่าที่ดินจัดซื้ออาจถูกแบ่งแยกตั้งแต่ในระยะที่อยู่ในระหว่างสัญญาเช่าซื้อ สืบเนื่องไปถึงระยะที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจัดซื้อจาก ส.ป.ก. แล้ว และระยะที่เกิดกรณีตามข้อยกเว้นของบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ได้อย่างชัดเจน

กรณีเกษตรกรผู้ได้รับการจัดที่ดินจัดซื้อมีความประสงค์จะโอนสิทธิการเช่าซื้อของตนไปยังบุคคลอื่น ซึ่งได้แก่ คู่สมรส บุตร หรือเครือญาติ ก็ย่อมต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขของระเบียบดังกล่าว ซึ่งในข้อ 20 (2) กฎหมายเปิดช่องให้มีการโอนสิทธิการเช่าซื้อได้ 2 ลักษณะ คือ การโอนให้แก่ผู้รับโอนเพียงรายเดียว และการโอนให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งราย

การโอนให้แก่ผู้รับโอนรายเดียว มีลักษณะเป็นการโอนสิทธิการเช่าซื้อที่ดินไปยังผู้รับโอนทั้งแปลง โดยที่ดินมิได้ถูกแบ่งแยกให้มีขนาดเล็กลงไปแต่อย่างใด แม้โดยหลักของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 จะได้ห้ามโอนที่ดินไปยังบุคคลอื่นก็ตาม แต่ก็เข้าใจโดยเหตุผลของเรื่องได้ว่า กฎหมายประสงค์จะอนุญาตให้เกษตรกรโอนสิทธิในที่ดินที่ดินได้รับไปยังคู่สมรส บุตร หรือเครือญาติเท่านั้น ซึ่งถือเป็นบุคคลใกล้ชิดกับเกษตรกรดังกล่าว อย่างไรก็ตาม หากไม่พิจารณาในประเด็นนี้ให้ถ่องแท้แล้ว ก็อาจเกิดความสับสนว่า การห้ามโอนสิทธิในที่ดินไปยังผู้อื่นตามนัยมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ขัดแย้งกับข้อ 20 ของระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดังกล่าวหรือไม่

ส่วนการโอนให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งราย นอกจากจะมีเหตุผลของเรื่องตามที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไว้ข้างต้นแล้ว การโอนในลักษณะนี้ ทำให้ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิการเช่าซื้อได้ถูกแบ่งแยกให้มีขนาดเล็กลงไปอีก เนื่องจากมีผู้รับโอนมากกว่าหนึ่งราย ซึ่งระเบียบดังกล่าวก็มิได้จำกัดจำนวนผู้รับโอนในกรณีนี้ไว้แต่อย่างใด เพียงแต่กำหนดเงื่อนไขในการโอนสิทธิในที่ดินให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายว่า จะต้องไม่เป็นเหตุให้ผู้รับโอนรายใดรายหนึ่งมีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพ และไม่เป็นอุปสรรคแก่การประกอบเกษตรกรรม หากเกษตรกรผู้ได้รับสิทธิการเช่าซื้อที่ดินประสงค์จะโอนสิทธิให้แก่ผู้รับโอน

มากกว่าหนึ่งราย ก็อาจเป็นการยากที่จะพิจารณาว่าการโอนสิทธิในที่ดินจัดซื้อให้แก่ผู้รับโอนมากกว่าหนึ่งรายนั้น เป็นเหตุให้ผู้รับโอนรายใดรายหนึ่งมีที่ดินเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพ และไม่เป็นอุปสรรคแก่การประกอบเกษตรกรรมหรือไม่ เพราะเมื่อพิจารณาในเรื่องขนาดของที่ดินที่จะประกอบเกษตรกรรมแล้วเพียงพอแก่การครองชีพ ย่อมขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเกษตรกรแต่ละรายว่ามีความประสงค์จะประกอบเกษตรกรรมประเภทใด ซึ่งประเภทของเกษตรกรรมอาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความเหมาะสมที่ต้องคำนึงถึงปัจจัยทางธรรมชาติด้วย ส่วนการพิจารณาในเรื่องการโอนสิทธิในที่ดินที่จะไม่เป็นอุปสรรคแก่การประกอบเกษตรกรรม ก็ย่อมต้องพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ประกอบกัน

เมื่อพิจารณาเรื่องการโอนสิทธิการเช่าซื้อที่ดินให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายตามระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเปรียบเทียบกับเรื่องการห้ามแบ่งแยกที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินไปยังผู้อื่นตามมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 แล้วจะเห็นได้ว่า ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิการเช่าซื้ออาจถูกแบ่งแยกได้ตามข้อ 20 ของระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดังกล่าวข้างต้น ทำให้ที่ดินถูกแบ่งแยกให้มีขนาดเล็กลงไปจากเดิม อย่างไรก็ดีในประเด็นนี้อาจมีเหตุผลที่เข้าใจได้ว่า กฎหมายประสงค์จะให้เกษตรกรโอนสิทธิการเช่าซื้อไปให้คู่สมรส บุตร หรือเครือญาติ ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเกษตรกร แต่ก็ควรต้องพิจารณาด้วยว่า การโอนสิทธิในที่ดินให้แก่ผู้รับโอนมากกว่าหนึ่งรายนี้ ทำให้ที่ดินถูกแบ่งแยกให้เป็นแปลงเล็กแปลงน้อยย่อยลงไปอีก ซึ่งระเบียบดังกล่าวก็ไม่ได้จำกัดจำนวนแปลงที่ดินที่อาจถูกแบ่งแยกโดยการโอนสิทธิให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งราย ซึ่งที่ดินอาจถูกแบ่งแยกผ่านการโอนสิทธิไปยังผู้รับโอนกี่รายก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ที่ดินที่ถูกแบ่งเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยจะยังคงมีความเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์เพื่อเกษตรกรรมแล้วมีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพได้อย่างไร ดังนั้น จึงเป็นข้อพิจารณาว่าการแบ่งแยกที่ดินในลักษณะนี้ เป็นกรณีข้อ 20 ของระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น ขัดแย้งกับเจตนารมณ์ของรัฐที่สะท้อนในบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ในเรื่องการห้ามแบ่งแยกที่ดินหรือไม่

จากกรณีการโอนสิทธิการเช่าซื้อที่ดินตามระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 สรุปได้ว่า ที่ดินจัดซื้อซึ่งเป็นที่ดินที่ ส.ป.ก. จัดให้แก่เกษตรกรโดยวิธีให้สิทธิการเช่าซื้ออาจถูกแบ่งแยกผ่านการโอนให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายได้ ซึ่งบุคคลที่จะเป็นผู้รับโอนสิทธิได้ ย่อมได้แก่ คู่สมรส บุตร หรือเครือญาติ อาจเป็นเพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเกษตรกรผู้ได้รับสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อ แล้วแต่กรณี เมื่อมีเหตุผลอันสมควร เกษตรกรผู้ได้รับสิทธิก็ย่อมสามารถขอโอนสิทธิของตนให้แก่บุคคลทั้งหลายดังกล่าวได้ ไม่ว่าจะเป็นการโอนสิทธิให้แก่ผู้รับโอนรายเดียว หรือการโอนสิทธิให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งราย โดยเฉพาะกรณีการโอนสิทธิให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายในระหว่าง

สัญญาเช่าซื้อ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า เป็นการแบ่งแยกที่ดินโดยระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมโดยขัดแย้งกับเจตนารมณ์ของบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ในเรื่องการห้ามแบ่งแยกที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดิน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมการถือครองที่ดินให้ที่ดินแต่ละแปลงคงขนาดพื้นที่ที่มีความเหมาะสมแก่การประกอบเกษตรกรรมและเพียงพอแก่การครองชีพของเกษตรกร

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 จะให้อำนาจคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดมีอำนาจกำหนดเรื่องที่ขึ้นดำนองขนาดการถือครองที่ดินที่เพียงพอแก่การครองชีพในการประกอบเกษตรกรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ แต่ในทางข้อเท็จจริงพบว่า อำนาจดังกล่าวของคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดขึ้นอยู่กับคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินประจำจังหวัดนั้น ๆ มิได้เป็นข้อกำหนดที่ใช้เป็นการทั่วไป ซึ่งในบางจังหวัดอาจมิได้กำหนดเรื่องที่ขึ้นดำนองไว้ เมื่อมีการโอนสิทธิการเช่าซื้อให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งราย ย่อมไม่มีเกณฑ์ในการกำหนดเรื่องที่ขึ้นดำนองที่แน่นอน ที่ดินที่ถูกแบ่งแยกจึงกลายเป็นที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อย ซึ่งการแบ่งแยกในหลายกรณีทำให้ที่ดินมีเนื้อที่เหลือเพียงไม่ถึง 1 ไร่

แต่เมื่อพิจารณาในแง่ผู้มีสิทธิแบ่งแยกที่ดิน รัฐอาจมีความมุ่งหมายที่จะให้การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อสามารถกระทำได้โดยรัฐเท่านั้น กล่าวคือ แบ่งแยกโดยการโอนสิทธิการเช่าซื้อให้แก่ผู้รับโอนมากกว่าหนึ่งรายตามระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเท่านั้น แต่หากเอกชนประสงค์จะแบ่งแยกที่ดินที่ดินได้รับสิทธิ (กรรมสิทธิ์) โดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ย่อมเป็นการต้องห้ามตามบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ดังนั้น ในแง่ผู้มีสิทธิแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อ จึงอาจแบ่งได้เป็น 2 กรณี ได้แก่ การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อโดยรัฐ และการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อโดยเอกชน

การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อโดยรัฐ เกษตรกรผู้มีความประสงค์จะโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อไปยังบุคคลอื่นย่อมสามารถทำได้โดยปฏิบัติตามกระบวนการที่ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมกำหนดไว้ ซึ่งเป็นที่ชัดเจนว่า การโอนสิทธิในกรณีดังกล่าว จำกัดอยู่เพียงในขณะที่เกษตรกรได้รับสิทธิในที่ดินจัดซื้อโดยวิธีการเช่าซื้อเท่านั้น โดยเป็นการแบ่งแยกที่ดินโดยรัฐซึ่งเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นผู้ดำเนินการตามความประสงค์ของเกษตรกรผู้ได้รับสิทธิดังกล่าว ซึ่งมีระเบียบอนุญาตให้ทำได้ แต่หาก ส.ป.ก. โอนสิทธิ (กรรมสิทธิ์) ในที่ดินให้แก่เกษตรกรแล้ว ย่อมไม่สามารถแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อได้อีก อันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ดังนั้น จึงเป็นอีกเหตุผลที่ยืนยันว่ามาตรา 39 ดังกล่าว มุ่งหมายที่จะใช้บังคับกับที่ดินที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยการปฏิรูปที่ดินเท่านั้น มิได้รวมถึงที่ดินที่เกษตรกรได้รับสิทธิการเช่า สิทธิการเช่าซื้อ หรือสิทธิการเช่าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินแต่อย่างใด

การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อโดยเอกชน หากพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ที่วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจะทำการแบ่งแยกที่ดินไปยังผู้อื่นมิได้ จำเป็นต้องพิจารณาความหมายของคำว่า “ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” เสียก่อน เนื่องจากถ้อยคำดังกล่าวมีความหมายได้หลายนัย ดังนี้

“ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” โดยได้รับสิทธิการเช่า การแบ่งแยกที่ดินย่อมสามารถกระทำได้โดยการโอนสิทธิการเช่าไปยังผู้รับโอนมากกว่าหนึ่งราย ตามระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งจะทำให้ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิดังกล่าวนั้นถูกแบ่งแยกออกไปใน 2 ลักษณะ คือ การโอนสิทธิการเช่าให้แก่ผู้รับโอนโดยคงสิทธิของผู้โอนไว้ส่วนหนึ่ง และการโอนสิทธิการเช่าให้แก่ผู้รับโอนมากกว่าหนึ่งรายโดยไม่คงสิทธิของผู้โอนไว้

“ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” โดยได้รับสิทธิการเช่าซื้อ การแบ่งแยกที่ดินย่อมสามารถกระทำได้ในลักษณะเดียวกันกับกรณีที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมโดยได้รับสิทธิการเช่าซึ่งเป็นไปตามระเบียบฉบับเดียวกัน

“ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” โดยได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ย่อมสามารถถูกแบ่งแยกได้เช่นเดียวกัน โดยในหมวด 3 ข้อ 28 วรรคหนึ่ง ของระเบียบฉบับเดียวกัน ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า เมื่อมีเหตุผลอันสมควร เกษตรกรผู้ได้รับที่ดินโดยการจัดให้เข้าทำประโยชน์อาจยื่นคำขอสละสิทธิของตนเพื่อให้คู่สมรส บุตร หรือเครือญาติ เป็นผู้ได้รับพิจารณาจัดที่ดินแทนที่ในแปลงที่ดินดังกล่าวต่อ ส.ป.ก. จังหวัดได้ วรรคสอง กำหนดว่า เมื่อคู่สมรส บุตร หรือเครือญาติได้แสดงความประสงค์โดยยื่นคำขอรับการจัดที่ดินแทนที่มาพร้อมกับคำขอของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดินดังกล่าว ให้พิจารณาคัดเลือกและจัดที่ดินตามคำขอรับการจัดที่ดินแทนที่นั้น โดยนำหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในข้อ 19 และข้อ 20 มาใช้บังคับโดยอนุโลม ซึ่งเป็นการนำหลักเกณฑ์ในเรื่องการโอนสิทธิการเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อมาใช้กับที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้น หากเป็นการการสละสิทธิในที่ดิน และมีผู้รับการจัดที่ดินแทนที่มากกว่าหนึ่งราย แม้ผู้รับการจัดที่ดินแทนที่จะเป็นคู่สมรส บุตรหรือเครือญาติของผู้สละสิทธิก็ตาม แต่ก็ย่อมทำให้ที่ดินถูกแบ่งแยกออกไปตามจำนวนของผู้รับโอนเช่นกัน

เมื่อพิจารณาคำว่า “ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” ตามนัยของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 แล้ว ไม่อาจรวมถึงที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่ได้สิทธิการเช่า หรือสิทธิการเช่าซื้อ หรือสิทธิการเช่าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดินแต่อย่างใด แต่มุ่งหมายที่จะใช้กับที่ดินที่บุคคลได้กรรมสิทธิ์โดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเท่านั้น

1.2 การแบ่งแยกที่ดินหลังจากเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแล้ว

มาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ได้วางหลักไว้ว่า ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ห้ามแบ่งแยกไปยังผู้อื่น บทบัญญัติดังกล่าวนี้เป็นบทบัญญัติที่ใช้กับกรณีที่ดินที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจัดซื้อจาก ส.ป.ก. แล้วเท่านั้น เป็นมาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการถือครองที่ดิน เนื่องจากรัฐไม่ต้องการให้มีการแบ่งแยกที่ดินที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์จาก ส.ป.ก. แล้วเปลี่ยนแปลงย่อยลงไปจนมีขนาดเล็กไม่เพียงพอแก่การครองชีพ ดังนั้น เมื่อเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจัดซื้อจาก ส.ป.ก. แล้ว ย่อมถูกต้องห้ามแบ่งแยกที่ดินโดยบทบัญญัติของกฎหมายที่ได้กำหนดไว้อย่างเข้มงวดแล้ว ซึ่งจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 เป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิของเอกชนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สิน แสดงให้เห็นว่า การแบ่งแยกที่ดินโดยเอกชนย่อมไม่อาจทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย หากเกษตรกรที่ได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจัดซื้อไปทำนิติกรรมเพื่อแบ่งแยกที่ดิน นิติกรรมนั้นย่อมมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย ผลของนิติกรรมดังกล่าวก็ย่อมตกเป็นโมฆะ

1.3 การแบ่งแยกที่ดินตามข้อยกเว้นของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518

ตามที่มาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ได้บัญญัติไว้ว่า “ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจะทำการแบ่งแยก หรือโอนสิทธิในที่ดินนั้นไปยังผู้อื่นมิได้ เว้นแต่เป็นการตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม หรือโอนไปยังสถาบันเกษตรกร หรือ ส.ป.ก. เพื่อประโยชน์ในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง” ซึ่งโดยหลักของบทบัญญัติมาตรานี้ ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิ (กรรมสิทธิ์) โดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมห้ามแบ่งแยก แต่ในส่วนข้อยกเว้น การแบ่งแยกที่ดินนั้นอาจทำได้ใน 3 กรณี ได้แก่ การแบ่งแยกในการตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม การแบ่งแยกไปยังสถาบันเกษตรกร และการแบ่งแยกไปยัง ส.ป.ก. เพื่อประโยชน์ในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งการแบ่งแยกทั้ง 3 กรณีตามข้อยกเว้นนี้ จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินของผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2567 ซึ่งเป็นกฎกระทรวงที่ออกตามความในมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 โดยเนื้อหาของกฎกระทรวงได้กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการแบ่งแยกหรือโอนที่ดินที่บุคคลได้สิทธิโดยการปฏิรูปที่ดิน โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ หมวด 1 การตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม หมวด 2 การแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยังสถาบันเกษตรกร และ หมวด 3 การแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยัง ส.ป.ก.

1.3.1 การตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม

จากความในหมวด 1 การตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม ของกฎกระทรวงดังกล่าวข้างต้น ข้อ 3 วรรคหนึ่ง (3) กำหนดว่า “กรณีมีทายาทโดยธรรมหลายคน ให้แบ่งสิทธิในที่ดินแก่ทายาทโดย

ธรรมทุกคนตามสิทธิที่พึงมีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เว้นแต่ทายาทโดยธรรมจะตกลงแบ่งกันเองเป็นอย่างอื่น” ในประเด็นนี้ แม้ว่าบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 จะห้ามแบ่งแยกที่ดินไว้โดยชัดแจ้งแล้วก็ตาม แต่หากเกษตรกรถึงแก่ความตาย และมีการแบ่งแยกสิทธิในที่ดินให้แก่ทายาทโดยธรรมทุกคนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดังที่กฎกระทรวงได้กำหนดไว้ ก็ย่อมทำให้ที่ดินที่ต้องห้ามแบ่งแยกอยู่โดยพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวแล้ว กลับถูกแบ่งแยกให้เป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิมได้อีก ซึ่งอาจส่งผลให้ที่ดินมีขนาดเล็กเกินไป ไม่เพียงพอแก่การครองชีพของทายาทโดยธรรมที่ได้รับที่ดินดังกล่าวมาเป็นมรดก

1.3.2 การแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยังสถาบันเกษตรกร

จากความในหมวด 2 การแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยังสถาบันเกษตรกร ของกฎกระทรวงดังกล่าวข้างต้น ข้อ 7 กำหนดว่า “ผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมอาจแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินบางส่วนหรือทั้งหมดให้แก่สถาบันเกษตรกรได้เฉพาะเพื่อชำระหนี้แก่สถาบันเกษตรกรตามที่ตกลงกัน” ในประเด็นนี้ ผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมอาจแบ่งแยกสิทธิในที่ดินให้แก่สถาบันเกษตรกรเพื่อชำระหนี้โดยทำเป็นข้อตกลง เป็นอีกกรณีที่ว่าบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 จะห้ามแบ่งแยกที่ดินไว้โดยชัดแจ้งแล้วก็ตาม หากผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตกลงแบ่งแยกที่ดินเพื่อชำระหนี้กับสถาบันเกษตรกร ก็ย่อมทำให้ที่ดินที่ต้องห้ามแบ่งแยกโดยพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวอยู่แล้ว กลับถูกแบ่งให้เป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิมได้อีก ซึ่งอาจส่งผลให้ที่ดินมีขนาดเล็กเกินไป ไม่เพียงพอแก่การครองชีพได้อีกกรณีหนึ่ง

1.3.3 การแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยัง ส.ป.ก.

จากความในหมวด 3 การแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยัง ส.ป.ก. ของกฎกระทรวงดังกล่าวข้างต้น มีประเด็นเรื่องการแบ่งแยกที่ดินต้องพิจารณาว่า การที่ผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมประสงค์จะแบ่งแยกสิทธิในที่ดินคืนให้ ส.ป.ก. แม้ว่าโดยข้อยกเว้นของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 จะสามารถทำได้โดยชอบด้วยกฎหมายก็ตาม แต่ก็อาจเกิดกรณีที่ดินนั้นมิถูกแบ่งแยกจนมีขนาดเล็ก ไม่เพียงพอแก่การครองชีพได้เช่นกัน

จากกฎกระทรวงการแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินของผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2567 ทั้ง 3 หมวดนี้ ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า แม้ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินจะถูกห้ามแบ่งแยกหรือโอนไปยังบุคคลอื่นตามบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 แต่ตามข้อยกเว้นทั้ง 3 กรณีของบทบัญญัตินี้ดังกล่าว ที่ได้กำหนดให้ที่ดินดังกล่าวอาจตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม หรือโอนไปยังสถาบันเกษตรกร หรือโอนไปยัง ส.ป.ก. เพื่อประโยชน์ในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งจะต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวงนั้น ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมอาจถูกแบ่งแยกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยได้อีก

ดังนั้น จึงสรุปข้อค้นพบของงานวิจัยได้ว่า การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมทั้ง 3 ลักษณะนั้น หากเป็นกรณีการแบ่งแยกที่ดินระหว่างสัญญาเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ย่อมสามารถกระทำได้ ส่วนการแบ่งแยกที่ดินหลังจากเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแล้ว ย่อมถูกต้องห้ามโดยบทบัญญัติของกฎหมาย และการแบ่งแยกที่ดินตามข้อยกเว้นของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ย่อมกระทำได้ แม้ว่าโดยหลักของบทบัญญัติมาตราดังกล่าวจะได้ห้ามแบ่งแยกไว้แล้วก็ตาม ในประเด็นนี้จึงเป็นปัญหาด้านความเหมาะสมในการบริหารจัดการที่ดินจัดซื้อของ ส.ป.ก.

2. ผลกระทบของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อต่อโครงสร้างการถือครองที่ดินในเชิงกฎหมายและนโยบาย

จากผลของการวิจัยได้พบว่า การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อระหว่างสัญญาเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และการแบ่งแยกที่ดินตามข้อยกเว้นของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 อาจส่งผลกระทบต่อขนาดของที่ดินที่เหมาะสมแก่การประกอบเกษตรกรรมอันเนื่องมาจากที่ดินถูกแบ่งแยกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย ซึ่งอาจส่งผลให้ที่ดินนั้นมีขนาดไม่เพียงพอแก่การครองชีพของเกษตรกร ดังนี้

2.1 ผลกระทบของการแบ่งแยกที่ดินระหว่างสัญญาเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

แม้โดยบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2518 จะห้ามแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อที่บุคคลได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไว้อย่างเด็ดขาดแล้วก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาย้อนกลับไปในขณะที่ที่ดินนั้นยังเป็นกรรมสิทธิ์ของ ส.ป.ก. ซึ่งได้นำมาจัดสรรให้แก่เกษตรกรโดยให้สิทธิการเช่าซื้อ จะเห็นได้ว่า ที่ดินจัดซื้ออาจถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิมได้ โดยอาศัยอำนาจแห่งระเบียบคณะกรรมการการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 หรือที่ผู้วิจัยนิยามการแบ่งแยกที่ดินในลักษณะนี้ว่า การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อโดยรัฐ ซึ่งการแบ่งแยกที่ดินในกรณีนี้ ไม่มีหลักเกณฑ์ใดที่จะระบุได้ว่าที่ดินที่แบ่งแยกไปแล้วจะมีขนาดเพียงพอแก่การครองชีพของผู้ที่ได้รับการแบ่งที่ดินหรือไม่ เนื่องจากการประกอบเกษตรกรรมในที่ดินอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสถานการณ์ที่หลากหลาย ซึ่งเกษตรกรแต่ละประเภทอาจต้องการขนาดพื้นที่ในการประกอบเกษตรกรรมให้มีรายได้เพียงพอแก่การครองชีพที่ต่างแตกต่างกันออกไป ดังนั้น การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อในระหว่างสัญญาเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยอาศัยอำนาจแห่งระเบียบคณะกรรมการการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกร

ผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 หรือการแบ่งแยกที่ดินโดยรัฐนี้ อาจนำมาซึ่งผลกระทบในเรื่องขนาดของที่ดินที่เล็กเกินไป ไม่เพียงพอแก่การครองชีพ

2.2 ผลกระทบของการแบ่งแยกที่ดินตามข้อยกเว้นของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518

เมื่อเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจาก ส.ป.ก. แล้ว สิทธิของเกษตรกรเจ้าของที่ดินย่อมถูกจำกัดโดยบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 คือ ห้ามแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อไปยังบุคคลอื่น จึงเป็นกรณีที่สิทธิของเจ้าของทรัพย์สินถูกจำกัดไว้ภายในบังคับแห่งบทกฎหมายเฉพาะ เพื่อไม่ให้เกิดกรณีที่ดินถูกแบ่งแยกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย มีขนาดไม่เพียงพอแก่การครองชีพ อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติมาตรา 39 ดังกล่าวข้างต้น ได้บัญญัติกรณียกเว้นหลักที่ห้ามแบ่งแยกที่ดินไว้ 3 กรณี ได้แก่ การตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม การแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยังสถาบันเกษตรกร และการแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินไปยัง ส.ป.ก. ซึ่งทั้ง 3 กรณีนี้ ที่ดินจัดซื้อที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์จาก ส.ป.ก. แล้วอาจถูกแบ่งแยกได้อีก โดยต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง กล่าวคือ กฎกระทรวงการแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินของผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2567 ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อตามข้อยกเว้นทั้ง 3 กรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2518 จะเห็นได้ว่า เมื่อเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจาก ส.ป.ก. แล้ว ย่อมอยู่ภายในบังคับแห่งกฎหมายในเรื่องการห้ามแบ่งแยกที่ดินไปยังผู้อื่น แต่เมื่อมีกรณีตามข้อยกเว้นเกิดขึ้น ที่ดินซึ่งถูกห้ามแบ่งแยกไว้แล้วกลับอาจถูกแบ่งแยกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยได้อีก (กรมที่ดิน, 2567) ซึ่งเป็นอีกกรณีที่อาจส่งผลกระทบในเรื่องขนาดของที่ดินที่เล็กเกินไป ไม่เพียงพอแก่การครองชีพ

จากผลกระทบของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าว ซึ่งที่มีมาจากการที่กฎหมายเปิดช่องให้มีการแบ่งแยกที่ดินให้มีขนาดเล็กลงไปจากเดิม ผู้วิจัยเห็นว่า กฎหมายของรัฐเองมีส่วนทำให้ที่ดินจัดซื้อที่ ส.ป.ก. นำมาจัดสรรเพื่อให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินเพียงพอแก่การครองชีพสลับไปชั่วลูกชั่วหลานถูกแบ่งแยกเป็นแปลงที่มีขนาดเล็กลงไปจากเดิม ซึ่งอาจส่งผลให้ที่ดินนั้นมีขนาดเล็กเกินกว่าที่จะประกอบเกษตรกรรมแล้วมีรายได้เพียงพอแก่การครองชีพ หลักเกณฑ์ทางกฎหมายในเรื่องดังกล่าว จึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขให้มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เหมาะสม มิฉะนั้น ย่อมถือเสมือนกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไม่สามารถแก้ไขปัญหาตั้งต้นของเกษตรกร คือ การขาดแคลนที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินแต่ไม่เพียงพอแก่การครองชีพได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผล

จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องหลักเกณฑ์ในการโอนสิทธิการเช่าซื้อภายใต้ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัด

ที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อและการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 พบว่า การโอนสิทธิการเช่าซื้อสามารถทำได้ทั้งในกรณีโอนให้แก่ผู้รับโอนเพียงรายเดียว และโอนให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งราย แต่สำหรับการโอนสิทธิการเช่าซื้อให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายมีเงื่อนไขว่า การโอนต้องไม่ทำให้ผู้รับโอนมีที่ดินเล็กน้อยเกินไปจนไม่เพียงพอแก่การครองชีพและไม่เป็นอุปสรรคต่อการประกอบเกษตรกรรม ซึ่งผลการวิจัยมีสัมพันธ์กับหลักเกณฑ์ดังกล่าว คือ การโอนสิทธิการเช่าซื้อให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายย่อมทำให้ที่ดินถูกแบ่งเป็นแปลงย่อยลงจากเดิมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่อาจทำให้ที่ดินมีขนาดเล็กเกินไป ไม่เพียงพอแก่การครองชีพและเป็นการขัดกับเจตนารมณ์ของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ซึ่งห้ามแบ่งแยกที่ดินไปยังผู้อื่น ด้วยความมุ่งหมายที่ไม่ต้องการให้ที่ดินถูกแบ่งแยกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าระเบียบดังกล่าวจะให้อำนาจคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดมีอำนาจกำหนด เนื้อที่ขั้นต่ำของขนาดการถือครองที่ดินที่เพียงพอแก่การครองชีพในการประกอบเกษตรกรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ แต่ในทางข้อเท็จจริงพบว่า อำนาจดังกล่าวของคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัดขึ้นอยู่กับคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินประจำจังหวัดนั้น ๆ มิได้เป็นข้อกำหนดที่ใช้เป็นการทั่วไป ซึ่งในบางจังหวัดอาจมิได้กำหนดเนื้อที่ขั้นต่ำไว้ เมื่อมีการโอนสิทธิการเช่าซื้อให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายย่อมไม่มีเกณฑ์ในการกำหนดเนื้อที่ขั้นต่ำที่แน่นอน ที่ดินที่ถูกแบ่งแยกจึงกลายเป็นที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อย ซึ่งการแบ่งแยกในหลายกรณีทำให้ที่ดินมีเนื้อที่เหลือเพียงไม่ถึง 1 ไร่ ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อในระหว่างสัญญาเช่าซื้อที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการแบ่งแยกโดยรัฐ เนื่องจากอยู่ในระยะที่ที่ดินยังเป็นกรรมสิทธิ์ของ ส.ป.ก. ดังนั้น การกำหนดขนาดเนื้อที่ขั้นต่ำของแปลงที่ดินและจำนวนผู้รับโอนให้แน่นอนจึงมีความสำคัญต่อการรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรและการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สำหรับหลักการ “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้ชี้แนะแนวทางการประกอบเกษตรกรรมในพื้นที่ขนาดเล็กประมาณ 15 ไร่ โดยแบ่งเป็นนาข้าว 5 ไร่ พืชไร่หรือพืชสวน 5 ไร่ สระน้ำ 3 ไร่ และที่อยู่อาศัย 2 ไร่ เพื่อให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้และทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อโดยการโอนสิทธิให้ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายย่อมทำให้ที่ดินถูกแบ่งเป็นแปลงย่อยลงจากเดิม ซึ่งอาจส่งผลให้ที่ดินนั้นมีขนาดเล็กเกินไป ไม่เพียงพอแก่การครองชีพของเกษตรกร สอดคล้องกับปัญหาที่พบในเกาหลีใต้ภายหลังการปฏิรูปที่ดิน ที่เกิดกรณีที่ดินมีขนาดเล็กเกินไป ไม่เพียงพอแก่การครองชีพ ดังนั้น อาจนำขนาดของเนื้อที่ตามหลักการทฤษฎีใหม่มาใช้กำหนดเป็นเนื้อที่ขั้นต่ำในการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อเพื่อตลอดจนนำหลักการสำคัญของทฤษฎีดังกล่าวมาปรับใช้เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้ที่เพียงพอแก่การครองชีพ

สำหรับมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ที่กำหนดหลักห้ามมิให้แบ่งแยกที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไปยังผู้อื่น ซึ่งเป็นบทบัญญัติ

ของกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองการถือครองที่ดินไม่ได้ถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิมอีก ทำให้ในระยะที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจาก ส.ป.ก. นั้น ปราศจากการแบ่งแยกที่ดินในทางทะเบียน เนื่องจากเกษตรกรเจ้าของที่ดินไม่สามารถไปทำนิติกรรมแบ่งแยกที่ดินนั้นไปยังผู้อื่นได้ หากฝ่าฝืนนิติกรรมนั้นย่อมมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย และตกเป็นโมฆะ ดังนั้น บทบัญญัติมาตรา 39 ดังกล่าวจึงเป็นบทบัญญัติที่มีความเหมาะสมในการป้องกันมิให้มีการแบ่งแยกสิทธิในที่ดินไปยังผู้อื่นในประการที่ทำให้ที่ดินถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิมอีก

ส่วนข้อยกเว้นของบทบัญญัติมาตรา 39 ดังกล่าวทั้ง 3 กรณี จะนำมาปรับใช้เมื่อเกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจาก ส.ป.ก. แล้ว โดยต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาสาระของกฎกระทรวงที่ออกตามความในมาตรา 39 การดำเนินการตามข้อยกเว้นทั้ง 3 กรณีนั้น ย่อมทำให้เกิดกรณีที่ดินจัดซื้อกลับถูกแบ่งแยกเป็นแปลงย่อยลงไปจากเดิมได้อีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์ให้เหมาะสมในการป้องกันการแบ่งแยกที่ดินเป็นแปลงย่อยซึ่งอาจส่งผลให้ที่ดินมีขนาดเล็กเกินไป ไม่เพียงพอแก่การครองชีพ

นอกจากนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินในต่างประเทศ พบว่าการปฏิรูปที่ดินในญี่ปุ่น ไต้หวัน และเกาหลีใต้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการกำหนดเพดานการถือครองที่ดินขั้นสูงไว้ใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ 18 ไร่ต่อครัวเรือน ซึ่งสังเกตได้ว่าเป็นขนาดเนื้อที่ในการถือครองที่ดินขั้นสูงที่แต่ละประเทศกำหนดไว้ใกล้เคียงกัน แสดงให้เห็นว่าเป็นขนาดเนื้อที่ในการถือครองที่ดินที่เกษตรกรจะประกอบเกษตรกรรมแล้วมีรายได้เพียงพอแก่การครองชีพ สอดคล้องกับขนาดของที่ดินขั้นต่ำตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ชี้แนะแนวทางการประกอบเกษตรกรรมบนเนื้อที่อย่างน้อย 15 ไร่ ซึ่งหากปฏิบัติตามแนวทางของทฤษฎีดังกล่าว จะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพียงพอแก่การครองชีพ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการกำหนดเพดานการถือครองที่ดินขั้นสูงในต่างประเทศมีความใกล้เคียงกับขนาดเนื้อที่ขั้นต่ำในการประกอบเกษตรกรรมตามแนวทางทฤษฎีใหม่ ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่า ขนาดที่ดินที่จะประกอบเกษตรกรรมแล้วมีรายได้เพียงพอแก่การครองชีพควรมีขนาดประมาณ 15 - 18 ไร่ ซึ่งมีขนาดของที่ดินที่ไม่เล็กจนเกินไป และเป็นหลักประกันว่าเกษตรกรจะมีรายได้เพียงพอแก่การครองชีพอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

รัฐควรพิจารณาทบทวนการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อผ่านการโอนสิทธิในที่ดินให้แก่ผู้รับโอนเกินกว่าหนึ่งรายในระหว่างสัญญาเช่าซื้อที่ดิน ตามระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือก และจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดก สิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 โดยกำหนดขนาดของเนื้อที่ในการถือครองที่ดินขั้นต่ำไว้ให้ชัดเจนแน่นอน เพื่อให้ที่ดินมีขนาดที่เหมาะสมต่อการประกอบเกษตรกรรมแล้วมีรายได้เพียงพอแก่การครองชีพ

นอกจากนี้ รัฐควรพิจารณาบทบาทของการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ โดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจาก ส.ป.ก. แล้ว ตามข้อยกเว้นของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ทั้ง 3 กรณี ซึ่งต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวงนั้น โดยรัฐจะต้องไม่เปิดช่องของกฎหมายให้เกิดการแบ่งแยกที่ดินหลังจากที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจาก ส.ป.ก. แล้วอีกต่อไป และมีหลักเกณฑ์ที่เป็นธรรมที่จะกำหนดให้ผู้รับโอนที่ดินตามข้อยกเว้นทั้ง 3 กรณีจะต้องรับโอนที่ดินไปทั้งแปลง มิฉะนั้นอาจเกิดผลกระทบต่อระบบการถือครองและการใช้ประโยชน์ในที่ดินตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การศึกษาวิจัยในประเด็นนี้คือการชี้ให้เห็นข้อกฎหมายในประเด็นการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อในกระบวนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในระยะที่ต่างกัน ที่ส่งผลกระทบกับหลักการสำคัญของกฎหมายและนโยบายของรัฐว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่ต้องการให้เกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเองและเพียงพอแก่การครองชีพ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้โดยหลักการของมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 จะได้กำหนดห้ามแบ่งแยกที่ดินเอาไว้แล้ว เพื่อเป็นมาตรการในการควบคุมการถือครองที่ดินจัดซื้อที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์จาก ส.ป.ก. หรืออาจกล่าวได้ว่า “การแบ่งแยกที่ดินโดยเอกชนจะทำได้” แต่อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาถึงการโอนสิทธิการเช่าซื้อตามระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564 แล้วพบว่า ระเบียบของ ส.ป.ก. เองที่เปิดช่องให้มีการแบ่งแยกที่ดินเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย โดยอนุญาตให้เกษตรกรโอนสิทธิการเช่าซื้อในที่ดินจัดซื้อให้แก่ผู้รับโอนหลายราย อันเป็นการทำให้ที่ดินถูกแบ่งแยกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยลงมาจากเดิมก่อนมีการโอนสิทธิ (กรรมสิทธิ์) ในที่ดินให้แก่เกษตรกร และอาจส่งผลให้ที่ดินนั้นมีขนาดเล็ก ไม่เพียงพอแก่การครองชีพ หรืออาจกล่าวได้ว่า “การแบ่งแยกที่ดินโดยรัฐย่อมสามารถทำได้” ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงข้อยกเว้นของบทบัญญัติมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ทั้ง 3 กรณี ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการดำเนินการไว้ในกฎกระทรวงการแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินของผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2567 นั้น กลับทำให้ที่ดินที่ต้องห้ามแบ่งแยกแล้วกลับถูกแบ่งแยกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยลงมาจากเดิมได้อีก จึงเป็นอีกกรณีที่รัฐเองเปิดช่องให้ที่ดินถูกแบ่งแยกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยหลังจากที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินจัดซื้อจาก ส.ป.ก. แล้ว หรืออาจกล่าวได้ว่า “ที่ดินที่เกษตรกรได้กรรมสิทธิ์แล้วย่อมแบ่งแยกได้ตามข้อยกเว้นของกฎหมาย” แม้ว่าการแบ่งแยก หรือการห้ามแบ่งแยก แล้วแต่กรณี จะเป็นไปตามที่กฎหมายหรือระเบียบกำหนดก็ตาม แต่การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ที่ดินจัดซื้อที่ ส.ป.ก. ได้มาเพื่อการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมอาจถูกแบ่งแยกให้เป็นแปลงเล็กแปลงน้อยลงมาจากเดิมได้ในกรณีใดบ้าง และในกรณีใดที่ต้องห้ามแบ่งแยกที่ดินภายใต้กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ดังนั้น งานวิจัยนี้

ไม่เพียงให้ความเข้าใจเชิงลึกต่อปัญหาการแบ่งแยกที่ดินจัดซื้อภายใต้การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม แต่ยังสร้างฐานความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนากฎหมายและนโยบายเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนทางการเกษตรในอนาคตได้อย่างเป็นรูปธรรม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมที่ดิน. (2567). *บันทึกข้อความ เรื่อง กฎกระทรวงการแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินของผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2567 [ด่วนที่สุด] (มท 0515.1/ว 6019).*
- กฎกระทรวงการแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินของผู้ได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2567. (2567, 17 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 141 ตอนที่ 12 ก. หน้า 3.
- พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518. (2518, 5 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 92 ตอนที่ 54 ฉบับพิเศษ. หน้า 10.
- พอเพียง. (20 ธันวาคม 2564). *ทฤษฎีใหม่: New Theory Agriculture*. porpeang.org. <https://www.porpeang.org/content/5475/ทฤษฎีใหม่-new-theory-agriculture#:~:text=ทฤษฎีใหม่ขึ้นต้น%20:%20ให้,%20เพื่อการเพาะปลูก>
- มูลนิธิเกษตรรักษาสีงแวดล้อม. (ม.ป.ป.). *เกษตรทฤษฎีใหม่*. aecth.org. http://www.aecth.org/Article/Detail/132740#:~:text=แนวทางหรือหลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่%20*%20ขั้นที่%201%20ทฤษฎีใหม่ขึ้นต้น%20คือการจัดสรรที่ดินระดับไร่นา%20ซึ่งมีการจัดการดินและน้ำเพื่อใช้ในการทำเกษตรขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด,%20ถนน%20คันดิน%20กองฟาง%20โรงหมักปุ๋ย%20ลานตาก%2520สวนไม้ดอกไม้ประดับ
- ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการคัดเลือกและจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การโอนหรือตกทอดทางมรดกสิทธิการเช่าหรือเช่าซื้อ และการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินของเกษตรกรผู้ได้รับที่ดิน พ.ศ. 2564. (2564, 15 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 138 ตอนพิเศษ 158 ง. หน้า 1.
- ศิริศักดิ์ จิณดารณ. (2563). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการถือครองที่ดินในพื้นที่ตำบลวังสมบูรณ์ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 12(1), 533-552.

ภาษาอังกฤษ

- World Bank. (1975). *Land reform: Sector policy paper*. World Bank. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/911161468153545471/pdf/PUB4400PUB0Lan00Box365739B00PUBLIC0.pdf>

Sharma, R., & Jha, P. K. (2016, December). *Land reform experiences: Some lessons from across South Asia*. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/ccfb7208-b2ac-4d11-bad6-38a65029357d/content>

การพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทาง
สังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

Development of a Poverty Alleviation Model to Enhance Social Mobility in
Mueang Lampang District, Lampang Province

วิศัท เศรษฐกร (Wit Setthakorn)¹

วรญา จตุพัฒน์รังสี (Worraya Jatupatrangsee)²

วรรัช หน่อสีดา (Worrarak Norseeda)³

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ประจําคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Asst. Prof. Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences Lampang Rajabhat University

² อาจารย์, ประจําคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences Lampang Rajabhat University

³ ดร., ประจําคณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Dr., Faculty of Agricultural Technology Lampang Rajabhat University Contributor

E-mail: w.sattakorn@gmail.com

Received: 7 November 2025

Revised: 17 December 2025

Accepted: 19 December 2025

บทคัดย่อ

การพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักวิจัยในโครงการ และตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการจำนวน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ่อแฮ้ว ตำบลพิชัย และตำบลบ้านเสด็จ ตำบลละ 5 คน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ จากผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาและยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) ดำเนินการใน 2 กระบวนการหลัก ได้แก่ การถ่ายทอดนวัตกรรมที่สำคัญและเหมาะสมกับกิจกรรมผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ร่วมกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเป็นการถ่ายทอดนวัตกรรมผ่านผู้เชี่ยวชาญ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากภาคีเครือข่าย เพื่อให้สามารถพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมให้กับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม กระบวนการที่สอง ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภาคีเครือข่ายที่ร่วมบูรณาการทำงานในพื้นที่ ที่มุ่งเน้นการทำงานร่วมกันและมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่พัฒนาไปพร้อมกันทั้งกลุ่มเป้าหมาย ภาคีเครือข่าย และทีมวิจัย ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาระดับครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย พบว่า ในพื้นที่เป้าหมายในทั้ง 3 ตำบล จากการดำเนินการสามารถพัฒนานวัตกรรมใหม่ในพื้นที่ ได้แก่ การปรับใช้นวัตกรรมองค์ความรู้ที่เหมาะสมและสามารถยกระดับครัวเรือนเป้าหมายในพื้นที่ได้ รวมถึงการสร้างนวัตกรรมทางสังคมใหม่ ที่ช่วยให้การส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายมีประสิทธิภาพในการดำเนินการมากขึ้น

คำสำคัญ: ความยากจน, โมเดลแก้จน, การยกระดับฐานะทางสังคม

Abstract

The development of a poverty alleviation model to enhance poor households' opportunities for social mobility in Mueang Lampang District, Lampang Province. The objective of this study was to develop a poverty alleviation model that enhances poor households' opportunities for social mobility in Mueang Lampang District, Lampang Province. This qualitative research involved key informants, consisting of project researchers and representatives of project stakeholders from three subdistricts: Bo Haew, Pichai, and Ban Sadet, with five representatives from each subdistrict. Data were collected through focus group discussions, In-depth Interview and analyzed using content analysis to present findings in accordance with the research objectives. The findings revealed that the development and upgrading of poor households to enhance social mobility was implemented through two main processes. First, it was the transfer of key and relevant innovations to activities via a collaborative learning exchange with stakeholders, facilitated by experts; and the exchange of knowledge among network partners, enabling the development of innovations appropriately designed to the target groups. Second, the process involved knowledge sharing among target groups, stakeholders, and integrated network partners working in the area, emphasizing collaboration and active participation of the target groups to generate knowledge developed jointly by the target groups, network partners, and the research team. The outcomes of developing and upgrading the target households across the three subdistricts revealed the creation of new local innovations, including the appropriate application of knowledge-based innovations that can enhance social mobility of the target households, as

well as the development of new social innovations that can improve the effectiveness of efforts promoting the target groups.

Keywords: Poverty, Operating Model, Social Mobility

บทนำ

ปัญหาความยากจนในประเทศไทยนั้นถือว่าเป็นปัญหาที่อยู่สังคมมาอย่างยาวนาน ด้วยสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องมีจำนวนมาก ที่เป็นเหตุแห่งความยากจน นับวันยังมีความซับซ้อนและเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อการแก้ไขปัญหาอยู่เสมอ ดังที่ ธนพล สราญจิตร (2558) กล่าวว่า ปัญหาความยากจนในสังคม เป็นปัญหาที่มีมาอย่างยาวนานนับสิบปี ทั้งยังเป็นปัญหาสำคัญ ระดับชาติที่มีความซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง และส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสังคมไทย เป็นต้น เหตุเกี่ยวเนื่องไปยังปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย กล่าวได้ว่าประเทศไทยยังไม่สามารถเอาชนะปัญหาความยากจนได้เนื่องจากประเทศไทยยังคงมีปัญหาความยากจนกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งยังมีสัดส่วนคนจนค่อนข้างสูง

ปัญหาความยากจนถือว่าเป็นปัญหาที่มีความสำคัญ และส่งผลกระทบในวงกว้างเกิดขึ้นอย่างหลากหลายในนานาประเทศ ซึ่งกระบวนการแก้ไขปัญหาอันจะมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน แตกต่างหลากหลายกันไป ทั้งในเชิงโครงสร้าง ความต่อเนื่อง สถานการณ์ทางการเมือง ดังที่ จันทิมา ล่ามแขก และอจิรภาส เพียรขุนทด (2564) กล่าวถึง ปัญหาความยากจน ปัญหาความยากจนถือได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญเชิงโครงสร้างที่สั่งสมมาอย่างยาวนานในประเทศไทย ถึงแม้ว่าทุกรัฐบาลจะพยายามแก้ปัญหาโดยตลอด ก็ยังคงไม่สามารถหาแนวทางในการแก้ไขได้ การแก้ไขปัญหาความยากจนของรัฐบาลที่ผ่านมา มีการสนับสนุนงบประมาณให้กับหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการจัดปัญหาความยากจนให้ครอบคลุมทั่วถึงทั้งประเทศและประสบความสำเร็จ รวมทั้งช่วยลดจำนวนครัวเรือนยากจนลงได้ แต่รูปแบบในการบริหารจัดการทั้งแผนงาน โครงการ งบประมาณต่าง ๆ รวมถึงหน่วยงานยังคงเป็นไปแบบแยกส่วนดำเนินการต่างหน่วยงาน ต่างปฏิบัติหน้าที่ หรืออาจเรียกได้ว่าต่างคนต่างทำจึงทำให้การดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจน ขาดพลังในการขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหา และประชาชนยังคงไม่ได้รับความช่วยเหลือในการแก้ไข ปัญหาความยากจนได้เต็มที่ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนนั้นจะต้องมีมุมมองการทำงานที่หลากหลาย และมีกระบวนการที่เหมาะสมสอดคล้องกับความแตกต่างในพื้นที่

เมื่อพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่าการแก้ไขปัญหาความยากจนนั้น จะต้องสร้างกลไกความร่วมมือทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันในหลายภาคส่วน สร้างภาคีเครือข่าย ระดมทรัพยากรให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ จันทมร สิหามญูลี (2566)

กล่าวถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจน ว่าการแก้ปัญหาคความยากจนของประเทศภายใต้บริบทที่แตกต่างกันในเรื่องของการส่งเสริมระบบการศึกษาที่เท่าเทียม เสมอภาคและทั่วถึงเป็นหลักการสำคัญที่สามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนได้โดยต้องคำนึงถึงสภาพสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับพื้นที่และระดับสากล การแก้ไขปัญหาคความยากจนจำเป็นจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในทุกระดับตั้งแต่ส่วนกลาง ภูมิภาค ท้องถิ่น และประชาชน ในขณะที่คนยากจนจะต้องเรียนรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบและดำรงตนอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายและศีลธรรมอันดี เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นในระดับที่หลุดพ้นจากคความยากจน ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนที่ต้องทำงานเชิงบูรณาการร่วมกัน

การแก้ไขปัญหาคความยากจนในระดับหน่วยงาน สถาบันทางการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการดำเนินการ ดังที่ หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) (2566) เป็นหน่วยที่สำคัญในประเด็นการแก้ไขปัญหาคความยากจน ได้ให้ความหมายของคความยากจนกับมิติที่มีหลากหลาย โดยใช้แนวคิดระบบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) ที่พิจารณา คความยากจนจากสินทรัพย์ทุน 5 ด้านคือ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ ทุนทางธรรมชาติ และทุนการเงิน ถูกนำมาใช้เป็นกรอบคิดหลักในโครงการวิจัย เพื่อปรับปรุงและพัฒนาความเข้าใจการดำรงชีพของคนจน จากเดิมการพัฒนามักจะมองข้ามหรือไม่ให้ความสำคัญกับศักยภาพ หรือทุนที่มีอยู่ภายในของคนจน และมองว่าคนจนเป็นเพียงผู้รอรับความช่วยเหลือจากรัฐ จากแนวทางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาคความยากจนในบทบาทของสถาบันการศึกษามีการวิเคราะห์และใช้มุมมองที่ครอบคลุมในการแก้ไขปัญหาคความยากจน ซึ่งในประเด็นดังกล่าวถือว่ามีความสำคัญในการแก้ไขปัญหาคความยากจนที่ต้องพิจารณาบริบทของพื้นที่ที่ส่งผลต่อคความยากจน รวมถึงการเชื่อมโยงทุนในด้านต่าง ๆ ของคนยากจนให้ชัดเจนเพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนบนพื้นฐานของข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แนวทางดังกล่าววนอกเหนือจากการให้ความสำคัญกับการทำงานเชิงบูรณาการได้มีแนวทางเพิ่มเติมในการวิเคราะห์บริบทของชุมชนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยอีกประการหนึ่ง ซึ่งการวิเคราะห์ชุมชนที่ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ถือว่าเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาคความยากจนในพื้นที่ ดังที่ วิษุตา วงศ์พานิชย์ (2565) ที่ทำการศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดกระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านหนองแคว ตำบลหนองแคว อำเภอราศีไสล จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีขั้นตอนแรกเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาคความยากจนเชิงพื้นที่ การศึกษาสภาพปัญหาคความยากจนเชิงพื้นที่ เป็นการจัดเวทีระดมความคิดกับผู้นำท้องถิ่น มีการวิเคราะห์ปัจจัยภายในภายนอกเพื่อเข้าใจบริบทของพื้นที่อย่างชัดเจน

จากที่มาและความสำคัญ รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนดังกล่าว นำไปสู่การสร้างแนวทางแก้ไขปัญหาค เช่นเดียวกับในพื้นที่จังหวัดลำปาง ในช่วงปี พ.ศ. 2566 ได้เสนอขอทุนโครงการวิจัยจากแหล่งทุนหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) มีการดำเนินโครงการวิจัยเรื่องการพัฒนาโมเดลแก้จน (Operating Model) เพื่อพัฒนาอาชีพ รายได้และการเข้าถึงโอกาสการยกระดับฐานะ

ทางสังคม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง การดำเนินโครงการได้มีจุดเริ่มต้นจากการวิเคราะห์พื้นที่ในการนำร่องตำบลเป้าหมาย มีการสอบถามรายชื่อกลุ่มเป้าหมาย ในปี พ.ศ. 2566 เพื่อทราบสถานะของข้อมูลกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ข้อมูลครัวเรือน การเปลี่ยนแปลงของข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย และเพื่อคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่มีความเหมาะสมในการดำเนินการโมเดลแก๊จน (Operating Model) โดยมีเป้าหมายการดำเนินการที่ 70 ครัวเรือนใน 3 ตำบลเป้าหมายในเขตพื้นที่อำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลบ่อแฮ้ว ตำบลพิชัย และตำบลบ้านเสด็จ จากกระบวนการดังกล่าว มีจำนวนกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมโมเดลแก๊จน (Operating Model) รายตำบลดังนี้ ตำบลบ่อแฮ้ว มีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมจำนวน 38 ครัวเรือน แบ่งออกเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การปลูกมันสำปะหลังที่ให้ผลผลิตสูง การเลี้ยงหอยเชอรี่สีทอง การทำปุ๋ยหมักกระถิน และการปลูกผักสลัดไฮโดรโปนิคส์อินทรีย์ ตำบลพิชัย มีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมจำนวน 17 ครัวเรือน แบ่งออกเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การเลี้ยงหอยเชอรี่สีทอง การเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง การทำดอกไม้ประดิษฐ์ และการเลี้ยงจิ้งหรีด พื้นที่ตำบลบ้านเสด็จ มีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม จำนวน 39 ครัวเรือน แบ่งออกเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การปลูกสับปะรดแบบประณีต การเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง การเลี้ยงกบ เลี้ยงจิ้งหรีด และไพหนูคา ทั้งนี้การออกแบบ “โมเดลแก๊จน” (Operating Model) ดังที่กล่าวถึงข้างต้นในแต่ละตำบลนั้น มาจากการวิเคราะห์บริบทของพื้นที่ และวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ของกิจกรรมการทำงาน เพื่อให้สามารถนำไปสู่การปรับใช้กิจกรรมได้อย่างเหมาะสม และพัฒนาระดับกลุ่มเป้าหมายอย่างยั่งยืน (วิศว์ เศรษฐกร, 2568 และคณะ) จากการดำเนินงานดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของสถาบันทางการศึกษา ที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลบริบทของพื้นที่เป้าหมาย การค้นหาสอบถามครัวเรือนเป้าหมายในพื้นที่ รวมถึงสิ่งที่สำคัญได้แก่ การทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มภาคีเครือข่ายทางผู้วิจัยได้ให้ความสนใจในการศึกษาพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง บนพื้นฐานคำถามการวิจัยที่ว่า “การดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างไร ที่จะทำให้ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายสามารถสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) ของตนเองได้” ซึ่งการสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) เป็นการนำองค์ความรู้ นวัตกรรม เทคโนโลยี ต่าง ๆ มาปรับใช้กับครัวเรือนเป้าหมายอย่างเหมาะสมให้กลุ่มเป้าหมายสามารถเปลี่ยนแปลงเลื่อนฐานะทางสังคม มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นการถอดบทเรียนการทำงานสร้างโมเดลเชิงกระบวนการการทำงานเพื่อนำไปปรับใช้ในโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาโมเดลแก๊จัน (Operating Model) เพื่อพัฒนาอาชีพ รายได้และการเข้าถึงโอกาสการยกระดับฐานะทางสังคม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) มีเกณฑ์ในการคัดเลือกจากกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ ได้แก่ นักวิจัยในโครงการจำนวน 6 คน และผู้ที่เกี่ยวข้อง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการการพัฒนาโมเดลแก๊จัน (Operating Model) เพื่อพัฒนาอาชีพ รายได้และการเข้าถึงโอกาสการยกระดับฐานะทางสังคม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน 15 คน โดยแบ่งเป็นพื้นที่ของการส่งเสริมโมเดลแก๊จัน (Operating Model) ในพื้นที่ตำบลบ่อแก้ว ตำบลพิชัย และตำบลบ้านเสด็จ จำนวนตำบลละ 5 คน ใช้เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth Interview) นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมด้วยเครื่องมือเชิงคุณภาพมาจำแนกกลุ่มข้อมูล เพื่อนำไปวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ด้วยการอธิบายเชิงพรรณนา และการสร้างแบบจำลองประกอบการอธิบาย ตรวจสอบความถูกต้องเพียงพอและความเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation)

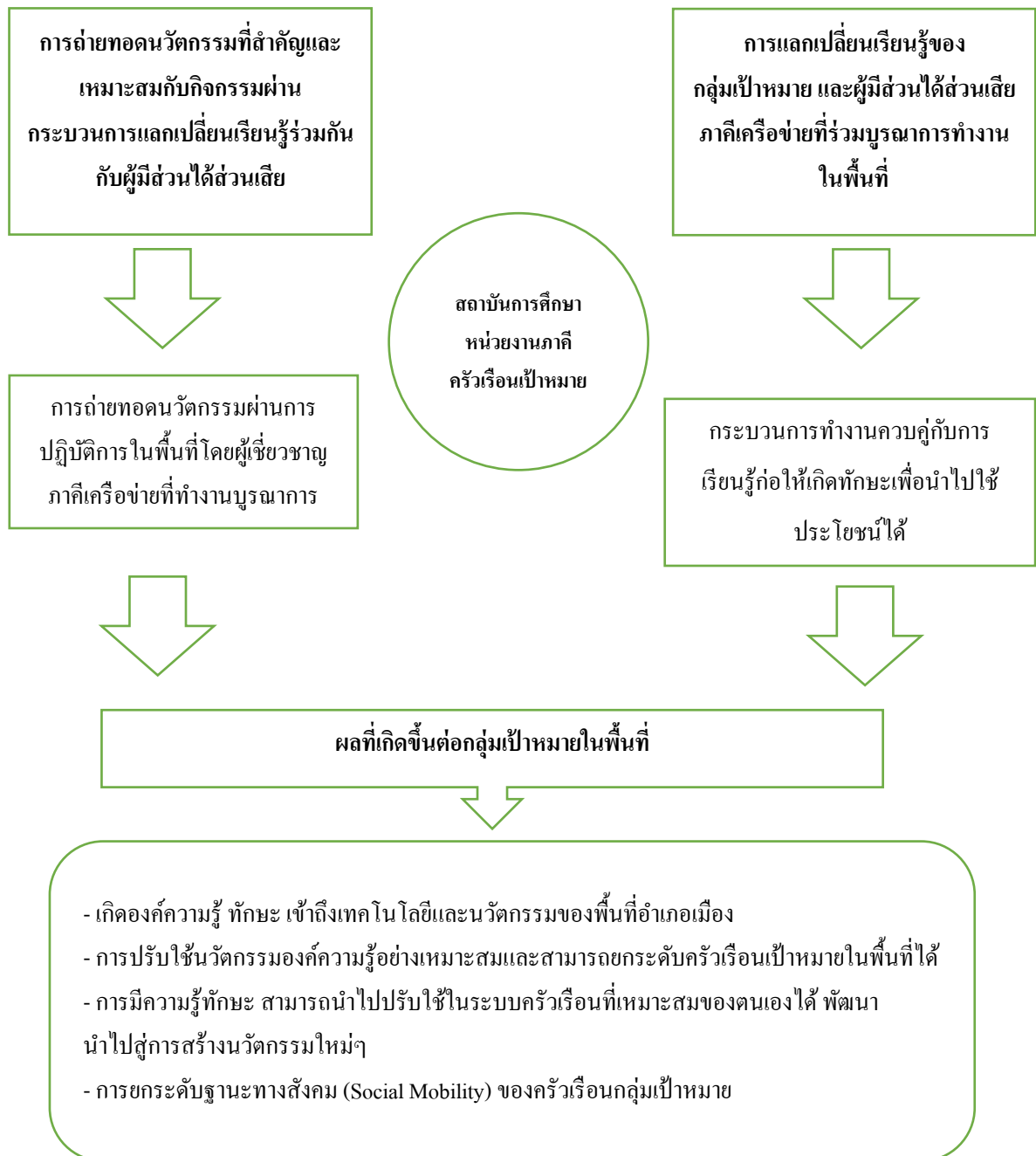
ผลการวิจัย

การพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ในเบื้องต้นเป็นการอธิบายการพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง กล่าวคือ เป็นแนวทางการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ เพื่อให้ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายสามารถยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) ของตนเองได้ ซึ่งในภาพรวมของการดำเนินโครงการนั้น เป็นการทำงานเชิงบูรณาการของสถาบันการศึกษาที่รับผิดชอบโครงการ ทำงานร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาคีเครือข่ายในพื้นที่การพัฒนาโมเดลดังกล่าว จึงเป็นการถอดบทเรียนกระบวนการทำงานที่สร้างประสิทธิภาพในการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) โดยการใช้องค์ความรู้ ทักษะเข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรม ที่มาจากการศึกษาวิจัยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานที่ข้อง ภาคีเครือข่าย นำไปสู่การปรับใช้ของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย

จากผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนของพื้นที่ตำบลเป้าหมาย ที่มีความหลากหลายของการใช้นวัตกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ สามารถส่งผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในมิติภาพรวม รวมถึงการยกระดับครัวเรือนยากจน ให้มีทักษะเพิ่มขึ้น อาทิ จากการบริหารแปลงแบบแปลงรวม ของตำบลบ่อแก้ว ที่ต้องทำงานร่วมกันกับหลายครัวเรือน และที่สำคัญ นวัตกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ใน

การผลิต ถือว่าเป็นทักษะที่สำคัญในการต่อยอด และสร้างความมั่นคงให้กับกิจกรรมที่ดำเนินการของกลุ่มเป้าหมาย หรือการเพิ่มทักษะในการปลูกสับปะรดแบบประณีตที่ถือว่าการเปลี่ยนแปลงแนวทางการผลิตสับปะรดให้มีมูลค่าของผลสดมากขึ้น ทั้งนี้การพัฒนาและยกระดับครัวเรือนยากจนให้เกิดองค์ความรู้ ทักษะ เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรม สามารถอธิบายการดำเนินการ ดังภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 การพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

จากการถอดบทเรียนพบว่า การพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง หัวใจสำคัญมาจากครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย ที่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนครัวเรือนตัวเองให้มีความพร้อม และทำงานควบคู่กันกับโครงการ ร่วมกันกับสถาบันทางการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และร่วมกันกับภาคีเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าวจะส่งผลให้การส่งเสริมกิจกรรมมีความเหมาะสมกับครัวเรือนเป้าหมาย และสามารถสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในระดับพื้นที่ ทั้งสถาบันการศึกษาได้มีองค์ความรู้ใหม่ รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาคีเครือข่ายสามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลการทำงานไปวางแผนพัฒนาโครงการที่ต้องดำเนินการกับชุมชนได้ ในส่วนนี้ได้อธิบายการพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้ดังนี้

ประการที่หนึ่ง การถ่ายทอดนวัตกรรมที่สำคัญและเหมาะสมกับกิจกรรมผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งจากการดำเนินโครงการการพัฒนาโมเดลแก๊จน (Operating Model) เพื่อพัฒนาอาชีพ รายได้ และการเข้าถึงโอกาสการยกระดับฐานะทางสังคม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้มีการถ่ายทอดนวัตกรรมผ่านการปฏิบัติการในพื้นที่โดยผู้เชี่ยวชาญ ภาคีเครือข่ายที่ทำงานบูรณาการร่วมกัน อาทิ พื้นที่ตำบลบ้านเสด็จได้มีการใช้แนวทางการปลูกสับปะรดแบบประณีต เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพสูง การถ่ายทอดนวัตกรรมดังกล่าวดำเนินการโดยการสาธิตวิธีการ การเรียนรู้จากการปฏิบัติในพื้นที่ เพื่อสร้างความเชื่อมั่น ให้กับกลุ่มเป้าหมาย และสามารถให้กลุ่มเป้าหมายเรียนรู้พัฒนาตนเองผ่านการปฏิบัติงานจริง ในพื้นที่ของตำบลพิชัย ที่ดำเนินกิจกรรมการเลี้ยงหอยเชอรี่สีทอง ที่มีหลักการคิดกิจกรรมแบบผสมผสานจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ร่วมกับภาคีเอกชนที่เกี่ยวข้องในการใช้เทคนิคการเลี้ยงในพื้นที่แคบ และการจัดหาตลาดรองรับผลผลิตที่จะเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นแนวทางการดำเนินงานแรก จึงเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม รวมถึงวิเคราะห์พิจารณาร่วมกันกับประชาชนในพื้นที่ เพื่อทราบบริบทเกิดความเหมาะสมในการส่งเสริมกิจกรรมให้ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย เพราะฉะนั้นในกลุ่มของสถาบันทางการศึกษาที่มีนวัตกรรมองค์ความรู้ รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภาคีเครือข่ายมีประสบการณ์ องค์ความรู้ การแลกเปลี่ยนข้อมูลแลกเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ให้ตกผลึกสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับครัวเรือนเป้าหมายจึงเป็นแนวทางที่สำคัญประการที่หนึ่ง

ประการที่สอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภาคีเครือข่ายที่ร่วมบูรณาการทำงานในพื้นที่ เป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อการเกิดทักษะ องค์ความรู้ นวัตกรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุนกิจกรรมการทำงานของกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากกระบวนการทำงานควบคู่กับการเรียนรู้ก่อให้เกิดทักษะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้ อาทิ พื้นที่ตำบลบ่อแก้ว ได้สร้างนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ โดยการทำงานร่วมกันกับกลุ่มเป้าหมายแบบรวมกลุ่ม กล่าวคือ การเลี้ยงหอยเชอรี่สีทอง และการปลูกมันสำปะหลัง กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้และสร้างแนวทางการทำงานแบบรวมกลุ่มที่มีส่วนช่วยให้การทำงาน

ประสบความสำเร็จ สามารถกระตุ้นการทำกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ เป็นต้น การเรียนรู้ร่วมกันกับครัวเรือนเป้าหมายจึงเป็นการกระตุ้นให้ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายมีความตื่นตัวในการทำกิจกรรม กระตุ้นการคิดสร้างสรรค์ การออกแบบการทำกิจกรรมด้วยตนเอง สามารถเลือกใช้นวัตกรรม องค์ความรู้ เทคโนโลยีต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยมีสถาบันทางการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาาติเครือข่ายเป็นผู้คอยสนับสนุนและให้คำปรึกษา ในกระบวนการนี้จึงเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายให้ออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมของตนเอง และเป็นการสร้างพลังของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายให้มีความเข้มแข็ง ไม่เป็นเพียงผู้รับ ที่รอการช่วยเหลือ แต่ยังสามารถบริหารจัดการกิจกรรมของตนเองได้

จากการพัฒนาและยกระดับครัวเรือนยากจนให้เกิดองค์ความรู้ ทักษะ เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมของพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผลที่เกิดขึ้นต่อกลุ่มเป้าหมาย พบว่า กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการส่งเสริมในทั้ง 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ่อแฮ้ว ตำบลพิชัย และตำบลบ้านเสด็จ เกิดองค์ความรู้ ทักษะ เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมของพื้นที่อำเภอเมือง ทั้งนี้เนื่องจากการทำงานเป็นการทำงานเชิงบูรณาการจากภาาติเครือข่ายที่มีความหลากหลาย โดยการดำเนินการของทีมวิจัยในการวิเคราะห์บริบทของพื้นที่ ร่วมกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำในท้องที่ คณะกรรมการขับเคลื่อนของอำเภอเมืองลำปาง เครือข่ายของโครงการวิจัยที่ดำเนินการร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการปรับใช้นวัตกรรมที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ ครอบคลุมความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มีความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งการปรับใช้นวัตกรรมองค์ความรู้ที่เหมาะสมและสามารถยกระดับครัวเรือนเป้าหมายในพื้นที่ได้นั้น มาจากองค์ความรู้จากนักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญในการศึกษาวิจัยนวัตกรรมต่าง ๆ และภาาติเครือข่ายที่มีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องนำมาปรับใช้ร่วมกันอย่างเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เกิดการเรียนรู้พัฒนาโดยประชาชนในพื้นที่นำไปปรับใช้อย่างหลากหลาย รวมไปถึงประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ การได้ นวัตกรรมทางสังคมใหม่ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำงาน อาทิ การบริหารแปลงแบบแปลงรวม เป็นการรวมกลุ่มของครัวเรือนยากจนให้สามารถทำความเข้าใจกับวิถีคิดใหม่ การรวมกลุ่มโดยใช้ต้นทุนทางสังคม อาทิ การรวมกลุ่มของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ตำบลบ่อแฮ้ว ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันทำแปลงผัก การเลี้ยงหอยเชอรี่สีทอง ที่ช่วยให้การดูแลการแก้ไขปัญหาสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นระบบการทำงานที่ส่งเสริมการเกิดรายได้ ในภาพรวมของการพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาส ในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง นั้นจึงเป็นการพัฒนา ตั้งแต่ระบบกลไกในการผลักดันทำงานร่วมกันเชิงบูรณาการ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ทักษะ เข้าถึงเทคโนโลยี ที่มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในนวัตกรรมองค์ความรู้ที่มาจากสถาบันทางการศึกษาผ่านการวิจัย และ นวัตกรรมองค์ความรู้ที่มาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในพื้นที่ สร้างความ เชื่อมโยงสอดคล้องการปรับใช้ให้เหมาะสมกับครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย ผลการดำเนินงานในพื้นที่ใน ภาพรวม พบว่า พื้นที่เป้าหมายมีการนำไปปรับใช้นวัตกรรมต่างๆ ตามความเหมาะสมในบริบทที่หลากหลาย

ตามขนาดของพื้นที่ ทรัพยากรบุคคลที่ต้องบริหารจัดการดูแล รวมถึงต้นทุนของครัวเรือนตามความเหมาะสม

ในประเด็นผลการศึกษาที่สำคัญตามวัตถุประสงค์ ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาครัวเรือนเป้าหมายให้เกิดองค์ความรู้ ทักษะ เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรม ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) กล่าวคือ ครัวเรือนเป้าหมายในพื้นที่มีการยกระดับฐานะทางสังคม โดยเป็นผู้ที่สามารถส่งต่อเทคโนโลยี องค์ความรู้การดำเนินกิจกรรมในระดับครัวเรือนได้ อาทิ ในพื้นที่ของตำบลบ่อแก้ว พบว่าการดำเนินกิจกรรมจะเป็นการรวมกลุ่มกันทำจากครัวเรือนต่าง ๆ โดยมีแปลงรวมพื้นที่กลางเป็นพื้นที่สำคัญในการทำงาน ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พึ่งพาอาศัยกัน ในบางครัวเรือนนั้น อาจจะประสบปัญหาที่ไม่เข้าใจการเลี้ยงหอยเชอรี่สีทอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้เข้าใจในกระบวนการทำงานมากขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงจาก “ผู้รับ เป็นผู้ให้” สามารถส่งเสริมครัวเรือนตนเอง ให้มีหน้าที่ทางสังคมใหม่ เป็นผู้รู้ในระดับชุมชน สามารถส่งต่อถ่ายทอดกับผู้อื่นได้ เช่นเดียวกันกับพื้นที่ของตำบลบ้านเสด็จ ที่มีการส่งเสริมนวัตกรรมไฟฟ้าคา และส่งเสริมให้มีการตลาด มีผู้รับซื้อมารับซื้อผลผลิตจากกลุ่มเป้าหมาย การสะสมประสบการณ์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การได้รับความรู้ใหม่ ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่ดำเนินกิจกรรมไฟฟ้าคานั้นสามารถสร้างบทบาทให้กับตนเองเป็นผู้ถ่ายทอดให้ความรู้ ยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) เป็นผู้นำทางความรู้เสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) จากการดำเนินโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการเป็นผู้นำทางความรู้ที่สามารถถ่ายทอดเทคโนโลยี องค์ความรู้ ให้กับชุมชนได้จากเดิมที่เป็นผู้รับ ไม่มีบทบาทหน้าที่ทางสังคมเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อชุมชนในด้านการพัฒนาพื้นที่

ในส่วนของการพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในกิจกรรม และนวัตกรรม องค์ความรู้ เทคโนโลยีต่าง ๆ สามารถอธิบายได้ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 การพัฒนาและยกระดับครัวเรือนยากจนให้เกิดองค์ความรู้ ทักษะ เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมของพื้นที่อำเภอเมือง

กิจกรรม	จำนวน กลุ่มเป้าหมาย	เทคนิค/ นวัตกรรมที่ใช้	ทักษะที่กลุ่มเป้าหมายเพิ่มขึ้น
กิจกรรมการปลูกมัน สำปะหลังอินทรีย์ ผลผลิตสูงต้นทุน ต่ำ	8	- เทคนิคการทำน้ำสูตรเร่งรากมันสำปะหลัง - เทคนิคการปลูกห่างร่องกว้าง - เทคนิคการทำระบบน้ำหยดและให้ปุ๋ยน้ำหมัก กระดิน - เทคนิคการปรับปรุงดินด้วยฮิวมัสและมูลไก่	- ทักษะการทำน้ำยาเร่งรากสูตร อินทรีย์ - ทักษะการทำระบบน้ำหยดและให้ ปุ๋ยน้ำหมักกระดิน - ทักษะการปลูกมันสำปะหลังทั้ง ระบบ
กิจกรรมการเลี้ยงหอยเชอร์รี่ สีทอง	46	- เทคนิคการเลี้ยงหอยสีทองทั้งระบบ เช่นการ เตรียมน้ำ การเตรียมน้ำ การเลี้ยง การขยายพันธุ์ - การบำบัดน้ำเบื้องต้น	ทักษะเทคนิคการเลี้ยงหอยสีทองทั้ง ระบบ เช่นการเตรียมน้ำ การเตรียมน้ำ การ เลี้ยง การขยายพันธุ์ การบำบัดน้ำเบื้องต้น
กิจกรรมการปลูกผักไฮโดร โปนิคส์	23	- นวัตกรรมการเตรียมปุ๋ยไฮโดรโปนิคส์แบบ อินทรีย์เทคนิคการตรวจคุณภาพน้ำ และปุ๋ยเทคนิคการ ตรวจสอบสารไนเตรดตกค้างในผัก	- ทักษะนวัตกรรมการเตรียมปุ๋ย ไฮโดรโปนิคส์แบบอินทรีย์ การตรวจคุณภาพ น้ำ และปุ๋ย - การตรวจสอบสารไนเตรดตกค้างในผัก
กิจกรรมการปลูกผักแปลงดิน ด้วยปุ๋ยน้ำหมัก	15	- เทคนิคการตรวจสอบสารไนเตรดตกค้างในผัก - เทคนิคการตรวจสอบธาตุอาหารในดิน และกรด ด่างในดินด้วยดอกอัญชัน	- ทักษะการตรวจสอบสารไนเตรดตกค้าง ในผัก

กิจกรรม	จำนวน กลุ่มเป้าหมาย	เทคนิค/ นวัตกรรมที่ใช้	ทักษะที่กลุ่มเป้าหมายเพิ่มขึ้น
			- เทคนิคการตรวจสอบธาตุอาหารในดิน และกรด ต่างในดินด้วยดอกอัญชัน
กิจกรรมการทำปุ๋ยน้ำหมักจากกระถิน	38	- นวัตกรรมการทำปุ๋ยน้ำหมักกระถินคุณภาพสูง - เทคนิคการตรวจสอบธาตุอาหารในปุ๋ยน้ำ	- ทักษะการทำปุ๋ยน้ำหมักกระถินคุณภาพสูง - การตรวจสอบธาตุอาหารในปุ๋ยน้ำ
การปลูกสับปะรดเพื่อ รับประทานผลสด	7	- การใช้เทคโนโลยีการปรับปรุงดินให้ เหมาะสมกับการปลูกสับปะรด/การจัดการน้ำและธาตุ อาหารที่เหมาะสม - การใช้เทคโนโลยีการคลุมแปลงสับปะรด (การปลูกแบบประณีต) - การใช้เทคโนโลยีการบำรุงผลสับปะรด (ขยาย ใหญ่ และรสชาติ)	- การปรับปรุงดินให้เหมาะสมกับ การปลูกสับปะรด/การจัดการน้ำและธาตุ อาหารที่เหมาะสม - การปลูกสับปะรดโดยใช้ เทคโนโลยีการคลุมแปลงสับปะรด (การปลูก แบบประณีต) - การบำรุงผลสับปะรด (ขยายใหญ่ และรสชาติ)
การไพหญ้าคา	7	- การทำไพหญ้าคา	- การทำไพหญ้าคา
การเลี้ยงไก่พื้นเมือง	23	- การใช้แผนแดงเพื่อลดต้นทุนด้านอาหาร	- การเลี้ยงแผนแดงเพื่อลดต้นทุน ด้านอาหาร

กิจกรรม	จำนวน กลุ่มเป้าหมาย	เทคนิค/ นวัตกรรมที่ใช้	ทักษะที่กลุ่มเป้าหมายเพิ่มขึ้น
			- การเลี้ยงไก่พื้นเมือง
การเลี้ยงกบ	3	- การเลี้ยงกบในกระชังแบบใช้น้ำน้อย	- การเลี้ยงกบในกระชัง
การเลี้ยงจิ้งหรีด	5	- เทคนิคการให้น้ำจิ้งหรีด และอาหารทางเลือก ของจิ้งหรีด เช่น ต้นกล้วย - เทคนิคการเพาะพันธุ์จิ้งหรีด (เก็บไข่จิ้งหรีด)	- การเลี้ยงจิ้งหรีดแบบครบวงจร (ขยายพันธุ์จิ้งหรีดเพื่อการเลี้ยงในรอบต่อไป ด้วยตัวเอง)
การทำดอกไม้ประดิษฐ์	4	- เทคนิคการพัฒนาวัสดุในส่วนของเกสร ดอกไม้ที่สามารถใช้วัสดุทดแทนในการประดิษฐ์ - เทคนิคการสร้างมูลค่าด้วยการปรับรูปแบบ ใหม่ๆที่มีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์	- ทักษะ การ ประดิษฐ์ดอกไม้ที่ หลากหลายรูปแบบและครบกระบวนการทั้ง การเข้าช่อดอกไม้ ทำเกสรดอกไม้ การ ปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อความหลากหลาย

ในส่วนของการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) จะสามารถแสดงผลการดำเนินงานที่ชัดเจนใน โมเดลแก๊จน (OM) หลัก การปลูกมันสำปะหลัง ของตำบลบ่อแฮ้ว กล่าวคือ กลุ่มเป้าหมาย มีการยกระดับสถานะ ทางอาชีพของตนเองในการผลิต จากผู้ผลิต ตามกลไกตลาดหรือเป็นผู้ที่อยู่ในการดำเนินงานส่วนใดส่วนหนึ่งทางการเกษตร เปลี่ยนแปลงสถานะตนเองเป็นผู้ประกอบการที่ควบคุมปัจจัยในการผลิต และได้ประโยชน์จากการผลิตอย่างครบถ้วน รวมถึงการยกระดับฐานะทางสังคมให้กับแกนนำกลุ่มเป้าหมายที่มีความรู้ความสามารถจากการถ่ายทอดนวัตกรรมทางการปลูกมันสำปะหลังให้สามารถเป็นตัวแทนในการขับเคลื่อนการปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่ตำบลบ่อแฮ้ว ซึ่งจากการดำเนินงานในช่วงปี พ.ศ. 2566 พบว่า การถ่ายทอดนวัตกรรมดังกล่าวจากแกนนำกลุ่มเป้าหมาย สามารถขยายพื้นที่การปลูกมันสำปะหลังของกลุ่มเป้าหมาย เพิ่มเติม 7 ไร่

ในการพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ทั้ง 3 พื้นที่พบว่า การใช้นวัตกรรม องค์ความรู้ เทคโนโลยี ที่มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นั้น เมื่อมาถึงกระบวนการปรับใช้ให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่นั้น จะต้องคำนึงถึงบริบทของครัวเรือนเป้าหมายว่ามีลักษณะอย่างไร มีพื้นฐานด้านสภาพอย่างไร เพื่อให้สามารถดำเนินการส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายจึงเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากการส่งเสริมองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม ต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของกิจกรรมที่ดำเนินการ โดยในแต่ละกิจกรรมนั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันในเชิงการใช้พื้นที่ ความซับซ้อนของนวัตกรรมที่ต้องใช้ เพื่อให้ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายสามารถเรียนรู้ ปฏิบัติได้ตามความสามารถของตนเอง

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโมเดลการยกระดับครัวเรือนยากจนสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง รูปแบบของโมเดลมีกระบวนการที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ การถ่ายทอดนวัตกรรมที่สำคัญและเหมาะสมกับกิจกรรมผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งเป็นการทำงานเชิงบูรณาการที่ประสานความร่วมมือสร้างองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ ทั้งจากนักวิจัยที่มีองค์ความรู้หลากหลายนำมาปรับใช้ และจากภาคีเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผ่านคณะกรรมการขับเคลื่อนการจัดความยากจนเชิงบูรณาการ โดยใช้ต้นทุน ศักยภาพ เทคโนโลยี นวัตกรรมที่เหมาะสมในพื้นที่เป็นฐานในการพัฒนาในพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ประการที่สอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภาคีเครือข่ายที่ร่วมบูรณาการการทำงานในพื้นที่ เป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อการเกิดทักษะองค์ความรู้ นวัตกรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุนกิจกรรมการทำงานของกลุ่มเป้าหมาย โดยส่วนสำคัญที่นำไปสู่การ

ยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายคือการพัฒนาาร่วมกันตั้งแต่เริ่มแรกของกลุ่มเป้าหมายอย่างมีส่วนร่วม ทั้งการวางแผน การปฏิบัติการ การเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นทำให้เกิด องค์ความรู้ ทักษะ เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมของพื้นที่อำเภอเมือง การปรับใช้นวัตกรรมองค์ความรู้ อย่างเหมาะสมและสามารถยกระดับครัวเรือนเป้าหมายในพื้นที่ได้ และการสร้างนวัตกรรมทางสังคมใหม่

จากกระบวนการพัฒนาที่ดำเนินการนั้น ส่งผลให้ครัวเรือนเป้าหมายยกระดับครัวเรือนยากจน สร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) ซึ่งเกิดขึ้นจากครัวเรือนเป้าหมายเกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เกิดทักษะจากการทำงาน สามารถแก้ไขปัญหาได้ พัฒนาตนเองให้สร้าง องค์ความรู้ที่เหมาะสมกับตนเองได้ เปลี่ยนแปลงตนเองจากการเป็นผู้รับเป็นผู้ให้ ยกระดับฐานะทางสังคม เป็นผู้ที่มีความรู้ ถ่ายทอดนวัตกรรมการทำงานกิจกรรม ขยายผลต่อคนในชุมชนต่อไป

ในส่วนของการอภิปรายผล จากผลการศึกษาพบว่า การดำเนินการโมเดลแก๊จน (Operating Model) ของพื้นที่อำเภอเมือง ได้ใช้กลไกความร่วมมือการทำงานในระดับอำเภอเมือง และกลไก ความร่วมมือระดับจังหวัด ผ่านคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการฯ ทั้งนี้จากการดำเนินงาน พบว่า กลไกที่มีความสำคัญเพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนในระดับต่าง ๆ เป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะกรรมการ ขับเคลื่อนโครงการ กล่าวคือ การดำเนินโครงการมีการจัดตั้งคณะกรรมการ ได้แก่ การจัดตั้งคณะทำงาน ระดับอำเภอ คณะกรรมการขับเคลื่อนการจัดความยากจนเชิงบูรณาการ โดยใช้ต้นทุน ศักยภาพ เทคโนโลยี นวัตกรรมที่เหมาะสมในพื้นที่เป็นฐานในการพัฒนา พื้นที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ที่มีองค์ประกอบ ของหน่วยงานระดับอำเภอ ตัวแทนผู้นำ ตัวแทนกลุ่ม ในพื้นที่นำร่อง เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ความยากจน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ฉลาด จันทรสมบัติ และคณะ (2555) ได้พบว่า รูปแบบกลไก ความร่วมมือในการพัฒนาแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ ที่เหมาะสม กับท้องถิ่น สามารถ แบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับชุมชน ระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด โดยมีการพัฒนา ฐานข้อมูลจากฐานชุมชน ผู้กำหนดเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาในระดับต่าง ๆ มีการสร้างกระบวนการ เรียนรู้จัดการความรู้ชุมชน ผู้การแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม มีภาคีส่งเสริม สนับสนุน เพื่อแก้ปัญหาความยากจน ตามความต้องการของชุมชนช่วย วางแผน การปฏิบัติการ การสรุปผล และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีการกำหนดตัวชี้วัดด้านการแก้ปัญหา ความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะจากข้อตกลง และความเห็นชอบในการดำเนินโครงการจาก ผู้เข้าร่วมโครงการ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงถึงรูปแบบที่เหมาะสมคือการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกัน

ในประเด็นเรื่องการส่งเสริมโมเดลแก๊จน (Operating Model) ในพื้นที่กระบวนการที่มีความ สอดคล้องและเห็นผลในการพัฒนาได้แก่การส่งเสริมการเกษตร การส่งเสริมปศุสัตว์ ด้านนวัตกรรม ต่าง ๆ อาทิ การเลี้ยงหอยเชอรี่สีทอง การปลูกมันสำปะหลัง การปลูกสับปะรดแบบประณีต เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ Khurshed Alam (2017) ได้ศึกษาวิจัย ในหัวข้อเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการลดความยากจน (Poverty Reduction Through Enabling Factors) พบว่า ปัจจัยที่โดดเด่นสำหรับประเทศบังกลาเทศ ได้แก่

การพัฒนาการเกษตรกรรมและการสนับสนุนค่าครองชีพ การใช้ประโยชน์จากที่ดินและแรงงานสามารถนำมาซึ่งการปรับเปลี่ยนเศรษฐกิจในชนบทของประเทศบังกลาเทศ ซึ่งมีความจำเป็นในการลดความยากจน นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจเจกบุคคลที่สามารถเอาชนะความยากจนได้ส่วนใหญ่เกิดจากความพยายามของตนเองโดยจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสมจากรัฐบาลด้วย ดังนั้น ภาครัฐจึงจำเป็นต้องแสดงบทบาทเป็นผู้สนับสนุน มากกว่าทำตนเป็นเครื่องมือในการลดปัญหาความยากจนเสียเอง

จากผลการศึกษาพบว่า หัวใจสำคัญของการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม บนฐานการบูรณาการกับภาคี เครือข่าย พื้นที่อำเภอเมืองลำปาง คือการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงกลุ่มภาคีเครือข่ายภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งจะต้องสร้างแนวทางการทำงานร่วมกัน ต้องการทัศนคติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเข้าใจและยอมรับ และสร้างบันไดก้าวขึ้นขั้นสูงสุดของความร่วมมือกันในเชิงนโยบาย การจะได้มาซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวจึงเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันว่าจะมีความต่อเนื่อง หรือประสบความสำเร็จหรือไม่ ดังที่ วราวุธ โดยพิลา และคณะ (2566) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารภาครัฐเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พบว่าแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนที่สำคัญคือการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และบทบาทภารกิจจากที่เน้นบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ ทั้งหน่วยงานส่วนกลางและระดับท้องถิ่นมาสู่การเพิ่มบทบาทของภาคประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเป็นส่วนสำคัญที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้สะท้อนสภาพปัญหาในท้องถิ่นของตน ซึ่งจะช่วยให้โครงการและกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ภาครัฐดำเนินการ มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และเข้าถึงคนจนมาก จากการอภิปรายผลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการทำงานเชิงบูรณาการที่จำเป็นต้องสร้างค่านิยมร่วมกัน ซึ่งในช่วงระยะแรกของการทำงานเชิงบูรณาการนั้นจะไม่สามารถมองข้ามประเด็นดังกล่าวไปได้เลย รวมถึงบทบาทที่เกี่ยวข้องกับรัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทหลักในการเข้าไปช่วยเหลือแก้ไขปัญหาความยากจนยังเป็นเรื่องที่ทำเป็น ดังที่ วิบูลย์ รัตนารักษ์วงศ์ และคณะ (2563) ยังคงมีความเห็นว่าภาครัฐและท้องถิ่นควรมีโครงการเข้าไปแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งในส่วนการสนับสนุนบุคคลและครอบครัว การพัฒนาชุมชน ตลอดจนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

การยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) ของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย พบว่า ผลที่เกิดขึ้นสำคัญคือการเปลี่ยนแปลงสถานะของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายจากการเป็นผู้รับ เป็นผู้ให้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เกิดขึ้นในกรณีศึกษาครั้งนี้ ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายมีการยกระดับฐานะทางสังคมเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้การทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมรายได้ให้กับชุมชน อันเนื่องมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาคีเครือข่าย พัฒนาตนเองจนเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ จากผลการศึกษาดังกล่าว เมื่อพิจารณาเรื่องการเลื่อนชั้นทางสังคม (Social Mobility) คือ การเลื่อนลำดับที่เป็นกระบวนการเคลื่อนย้ายตำแหน่งทางสังคมของปัจเจกบุคคล เพื่อเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาท

ทางสังคมจากช่วงชั้นทางสังคมหนึ่งไปยังอีกช่วงชั้นหนึ่ง โดยอาจเปลี่ยนในระดับ เดียวกันหรือต่างระดับกันก็ได้ และอาจทั้งเลื่อนชั้นสูงขึ้นหรือต่ำลง (Schaefer, 2003; Giddens, Duneier and Appelbaum, 2005; Marger, 2005; Turner, 2006, อ้างถึงใน ชนพุกฤษ์ ชามะรัตน์, คุชฎี आयुวัฒน์, อรณัฏดา ชินศรี, 2558) พบว่าการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทต่อชุมชนในระดับเดียวกันแต่เป็นบทบาทที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ของตนเองมากขึ้น สร้างความเป็นตัวตนของตนเองในสังคม ส่งผลต่อความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย

ในประเด็นสุดท้ายที่สำคัญในข้อค้นพบเพื่อจะนำไปสู่การอภิปรายผลคือ แนวทางการแก้ไขปัญหาคือความยากจน เมื่อพิจารณาผลการศึกษาในครั้งนี้จะพบว่า การทำงานร่วมกันเชิงบูรณาการจะต้องให้ความสำคัญทั้งภาคีเครือข่ายที่เป็นหน่วยในการปฏิบัติงาน ที่ผนวกกำลังกันทั้งในภาครัฐ และภาคเอกชน ภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคม เป็นส่วนสำคัญร่วมกันแก้ปัญหาในศักยภาพ องค์ความรู้ เทคโนโลยีที่ตนเองมี มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยมุ่งเน้นบริบทพื้นที่ที่สำคัญ ให้ความสนใจกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นตัวแสดงหลักที่เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน วิเคราะห์ ปฏิบัติงาน เพื่อให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับตนเองมากที่สุด เพราะฉะนั้นนวัตกรรม องค์ความรู้ เทคโนโลยี ที่มีอยู่ในฐานข้อมูล งานวิจัย จะเกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อเมื่อมีการนำมาปรับใช้ให้เกิดผลในพื้นที่เชิงรูปธรรม ดังที่ ยุทธนา กาเดิม และคณะ (2568) ได้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการแก้ปัญหาและพัฒนาครัวเรือนยากจน จังหวัดยะลา ความสำเร็จที่เกิดจากการพัฒนาและการสังเคราะห์ยุทธศาสตร์ ทำให้เกิดการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ระดับอำเภอต้นแบบในการแก้ปัญหาความยากจนการมีส่วนร่วมของกลไกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากผลการศึกษาดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำความสำคัญการทำงานเชิงบูรณาการของทุกภาคส่วน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ถอดบทเรียนการดำเนินการจากโครงการวิจัยการแก้ไขปัญหาคือความยากจน โดยใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม บนฐานการบูรณาการกับภาคี เครือข่าย พื้นที่อำเภอเมืองลำปาง ที่มีการดำเนินการในช่วงปี พ.ศ. 2566 - 2567 จากผลการดำเนินการสะท้อนถึงกระบวนการทำงานในระดับชุมชนที่ต้องใช้หลักการทำงานที่มุ่งเน้นการทำงานร่วมกัน ได้แก่ การทำงานเชิงบูรณาการในกลุ่มเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน รวมถึงการทำงานร่วมกันของกลุ่มเป้าหมายที่ต้องมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ทั้งการวางแผน การปฏิบัติงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประเมินผลการดำเนินงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานแก้ไขปัญหาคือความยากจนที่จะต้องมีส่วนงานหลักที่สามารถควบคุมดำเนินการเชิงนโยบายสั่งการขับเคลื่อนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ ทั้งนี้หน่วยงานในระดับจังหวัดที่น่าโดยผู้ว่าราชการจังหวัด ถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่ต้องมีบทบาทในการขับเคลื่อนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เป็นกำลังสำคัญในการประสานหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องรวมถึงการระดมทรัพยากรของภาค

ส่วนอื่นที่เป็นภาคีเครือข่ายบูรณาการทำงานร่วมกันได้ ในระดับของหน่วยงานควรมีหน้าที่มอบหมายงานภารกิจการแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นรูปธรรม คัดเลือกบุคลากรที่มีความเหมาะสมเกี่ยวข้องกับงานมาดำเนินการ เพื่อให้สามารถพัฒนาการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และเชื่อมโยงกับภารกิจให้ประสบความสำเร็จที่ดีได้ ในระดับของหน่วยงานทางการศึกษาที่เป็นผู้ดำเนินโครงการดังกล่าวควรมีบทบาทที่สำคัญในการปรับใช้นวัตกรรมจากองค์ความรู้ทางการศึกษา ซึ่งในภาพรวมจะมีนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์ การเพาะปลูก การปศุสัตว์ ในส่วนนี้นอกจากจะช่วยให้ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์กับการยกระดับคุณภาพชีวิตตนเองแล้วนั้น ยังเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อพัฒนาต่อยอดในวงการการศึกษามากขึ้น เพราะฉะนั้นจากการพัฒนาโมเดลการแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายจึงต้องมีทั้งกลไกการทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผ่านระบบราชการที่สามารถควบคุมสั่งการในระดับจังหวัด มีหน่วยงานที่พร้อมต่อการทำงานและมอบหมายบุคลากรที่เหมาะสมมาดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และสถาบันทางการศึกษาที่ผลิตนวัตกรรมองค์ความรู้ประสานองค์ความรู้ปรับใช้ร่วมกันอย่างเหมาะสม การดำเนินการตามหน้าที่ดังกล่าวจะช่วยให้การแก้ไขปัญหา มีระบบกลไกที่เหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพที่ดีในการทำงาน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ถอดบทเรียนการดำเนินการจากโครงการวิจัยการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม บนฐานการบูรณาการกับภาคี เครือข่าย พื้นที่อำเภอเมืองลำปาง ที่มีการดำเนินการในช่วงปี พ.ศ. 2566 - 2567 ทั้งนี้ผลการศึกษาดังกล่าวสามารถนำไปปรับใช้ในการศึกษาในประเด็นอื่น ๆ รวมถึงการศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีการดำเนินโครงการดังกล่าว ซึ่งประเด็นที่สามารถนำไปศึกษาต่อ ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานโครงการ รวมถึงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่ส่งเสริมแก้ไขปัญหาความยากจนต่อไป

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

ประการที่หนึ่ง บทความวิจัยนี้เป็นผลการศึกษาของงานวิจัยเชิงพื้นที่ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจน กล่าวคือ การทำงานเชิงบูรณาการ มีปัจจัยที่สำคัญหลากหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการทำงานร่วมกันของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งทางภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งคือ การผลักดันส่งเสริมให้ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย เริ่มต้นในการเข้าใจตนเอง เข้าใจสภาพปัญหาความยากจน ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเกิดแรงผลักดันที่เหมาะสมในการทำงาน เนื่องจากการส่งเสริมจากกลไกของหน่วยงาน คณะกรรมการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนนั้น จะต้องดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจนจะต้องมาจาก

ครัวเรือนเป้าหมายเป็นหลักที่พร้อมจะผลักดัน เปลี่ยนแปลงพัฒนา สร้างองค์ความรู้ใหม่จากเทคโนโลยี นวัตกรรมของภาคีเครือข่ายมาปรับใช้เพื่อสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้

ประการที่สอง ทักษะ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นของคนจนกลุ่มเป้าหมาย ถือว่าเป็นประเด็นสำคัญที่ช่วย ให้องค์ความรู้ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการพัฒนาและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง เนื่องจากองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานเป็นการตรวจสอบ ติดตาม การทดลองในพื้นที่ สามารถ พิจารณาว่ามีความเหมาะสมกับการใช้องค์ความรู้ต่าง ๆ ในการไปปฏิบัติจริงหรือไม่ เพราะฉะนั้น องค์ความรู้ที่สำคัญคือ การวางแผนงานโครงการของหน่วยงานรัฐที่ต้องดำเนินการเชิงนโยบาย การพิจารณา เพื่อให้เกิดผลผลิต ผลลัพธ์ที่ดีของโครงการ จะต้องนำองค์ความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนในระดับพื้นที่ ความรู้ที่ได้จากชุมชนที่ส่งผลที่ดีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน

ประการที่สาม ในประเด็นองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับการดำเนินการกับครัวเรือนยากจน กลุ่มเป้าหมาย จากผลการศึกษา พบว่า ส่วนสำคัญที่ทำให้การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายได้รับ ประโยชน์สูงสุดนั้น กิจกรรมที่ดำเนินการจะต้องมีการปรับใช้นวัตกรรมองค์ความรู้ ให้เกิดความเหมาะสม ในระดับครัวเรือนมากที่สุด เพราะฉะนั้นในแต่ละกิจกรรมจะต้องศึกษาครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายในเชิงลึก เพื่อให้ทราบลักษณะของครัวเรือนว่ามีความสอดคล้อง มีความเป็นไปได้สามารถดำเนินการได้ ทั้งนี้ใน กิจกรรมย่อยต่าง ๆ จึงต้องพิจารณารูปแบบของการดำเนินกิจกรรมปรับเปลี่ยนตามบริบทให้เหมาะสม อาทิ กิจกรรมการเลี้ยงจิ้งหรีด จะต้องพิจารณาพื้นที่ แหล่งอาหารตามธรรมชาติที่ควรลดต้นทุน รวมถึงการ พิจารณาพื้นที่บ้าน ขนาดพื้นที่ว่าง การจัดสรรพื้นที่ให้มีความเหมาะสม ข้อค้นพบดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ ต่อแนวทางการดำเนินการส่งเสริมคุณภาพชีวิตครัวเรือนยากจน

ประการที่สี่ กระบวนการเก็บข้อมูลเชิงลึกในระดับครัวเรือนยากจนเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผล โดยตรงต่อความเหมาะสมของการออกแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งแตกต่างจาก แนวทางการดำเนินงานทั่วไปที่มักใช้ข้อมูลระดับมหภาคเป็นฐานหลัก ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การใช้ เครื่องมือวิจัยเชิงปฏิบัติการและเครื่องมือทางสังคมศาสตร์อย่างเป็นระบบ ช่วยให้การพัฒนากิจกรรม สอดคล้องกับบริบทจริงของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ประการที่ห้า การพัฒนาศักยภาพเชิงทักษะและองค์ความรู้ของครัวเรือนยากจนสามารถย้อนกลับ ไปเสริมสร้างองค์ความรู้เชิงปฏิบัติการของหน่วยงานภาคีได้ในลักษณะของ “การพัฒนาแบบสองทิศทาง” (Two-way Development) ซึ่งเป็นมิติใหม่ของการทำงานเชิงบูรณาการที่มีได้เป็นเพียงการถ่ายทอดจากรัฐสู่ ประชาชน แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกภาคส่วน

ประการที่หก หลักการปรับใช้นวัตกรรมเชิงพื้นที่ในระดับครัวเรือน โดยผลการศึกษาพบว่า ความสำเร็จของกิจกรรมมิได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสอดคล้องกับ ทุนทางกายภาพ ทุนทางสังคม และบริบทเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือนเป็นสำคัญ องค์ความรู้ดังกล่าว

สะท้อนแนวคิด “นวัตกรรมที่ยึดพื้นที่เป็นฐาน” (Area-based Innovation) ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตในพื้นที่อื่นได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- จันทร์ สีสานนท์. (2566). การแก้ไขปัญหาความยากจนในบริบทของไทย. *วิจัยปริทัศน์*, 41, 1-16.
- จันทร์มา ถิ่นแก้ว และอริยาภรณ์ เพ็ชรบุณทด. (2564). การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ: กรณีศึกษาโครงการกู้เสี้ยว เกี่ยวก้อย แก่จน คนขอนแก่น. *วารสารวิชาการธรรมศาสตร์*, 21(2), 109-122.
- ฉลาด จันทสมบัติ และคณะ. (2555). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชนพล สราญจิตร์. (2558). ปัญหาความยากจนในสังคมไทย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 5(2), 12-21.
- ชนพลฤกษ์ ชามะรัตน์, ดุษฎี อายุวัฒน์ และอรนัฏดา ชินศรี. (2558). กระดานโคดทางสังคม: คะแนนสถานภาพอาชีพนายหน้า แรงงานไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 32(1), 1-20.
- ยุทธนา กาเต็ม และคณะ. (2568). การพัฒนายุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาครัวเรือนยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำใน 2 อำเภอต้นแบบ (อำเภอรามัน/อำเภอบันนังสตา) จังหวัดยะลา. *วารสารศิลปศาสตร์*, 25(1), 227-255.
- วรายุทธ โดยพิลา และคณะ. (2566). แนวทางการบริหารภาครัฐเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน. *วารสารการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาที่ยั่งยืน*, 1(1), 53-69.
- วิชชุดา วงศ์พานิชย์. (2565). การถ่ายทอดกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านหนองแคว ตำบลหนองแคว อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ. *Journal of Modern Learning Development*, 7(7), 74-92.
- วิศว์ เศรษฐกร และคณะ. (2568). การพัฒนาโมเดลแก่ง (Operating Model) เพื่อพัฒนาอาชีพ รายได้ และการเข้าถึงโอกาสการยกระดับฐานะทางสังคม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง. หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).
- วิบูลย์ รัตนารักษ์วงศ์ และคณะ. (2563). การพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(4), 261-279.
- หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.). *สู่ชนะความจน บนฐานพลังความรู้ พลังภาคี*. บริษัท ดีไซน์ ดีไลฟ์ จำกัด.

ภาษาอังกฤษ

Alam, K. (2017). Poverty reduction through enabling factors. *World Journal of Science, Technology and Sustainable Development*, 14(4). 310-321.

จาก ‘ความลับ’ สู่ ‘ความโปร่งใส’: ปัจจัยขับเคลื่อนและอุปสรรคของการเป็นรัฐบาล เปิดในยุคดิจิทัล

From ‘Secrecy’ to ‘Transparency’: Driving Factors and Obstacles of Open Government in the Digital Era

ไอริน โรจนรัถย์ (Irin Rotrak)¹

ธัญพิชชา สามารถ (Thanpitcha Sarmart)²

¹ดร., ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

¹Dr., Faculty of Political Science, Rangsit University

²ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, ดร., ประจำคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

²Corresponding author, Dr., Faculty of Political Science and Law, Burapha University

E-mail: thanpitcha.sa@buu.ac.th²

Received: 26 November 2025

Revised: 24 December 2025

Accepted: 25 December 2025

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงจากรัฐบาลแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะจำกัดการเปิดเผยข้อมูลไปสู่รัฐบาลเปิดที่เน้นความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาระบบราชการสมัยใหม่ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยขับเคลื่อนและอุปสรรคของการเป็นรัฐบาลเปิดในบริบทของเทคโนโลยีดิจิทัล โดยใช้กรอบแนวคิดการปฏิรูประบบราชการและทฤษฎีนวัตกรรมภาครัฐ ร่วมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและธรรมาภิบาล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารระดับสูงในหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ และตัวแทนภาคประชาสังคม การสนทนากลุ่มย่อยกับข้าราชการและประชาชนผู้ใช้บริการภาครัฐ รวม 45 คน และการวิเคราะห์กรณีศึกษาจากหน่วยงานภาครัฐที่มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการเปิดเผยข้อมูลและสร้างการมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยขับเคลื่อนหลักของการเป็นรัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 5 ปัจจัย และอุปสรรคสำคัญมี 4 ประการ การศึกษายังพบว่า ความสำเร็จของการเป็นรัฐบาลเปิดต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง การพัฒนาบุคลากร และการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่เน้นความโปร่งใสและความรับผิดชอบ

คำสำคัญ: รัฐบาลเปิด, ความโปร่งใส, เทคโนโลยีดิจิทัล, การมีส่วนร่วมของประชาชน, นวัตกรรมภาครัฐ

Abstract

The transformation from traditional government characterized by information concealment to open government emphasizing transparency and citizen participation represents a critical issue in contemporary public administration reform. This research aims to examine the driving factors and obstacles of open government implementation within the context of digital technology, employing a theoretical framework that integrates public sector reform concepts and public sector innovation theory, alongside citizen participation principles and governance paradigms. This study adopts a qualitative research approach, utilizing documentary analysis, in-depth interviews with senior executives from public sector organizations, public administration scholars, and civil society representatives, focus group discussions with civil servants and citizens who utilize government services, totaling 45 participants, and case study analysis of public sector agencies that have implemented digital technology for information disclosure and participatory engagement. The research findings reveal that the principal driving factors for digital-era open government comprise five key elements, while significant obstacles encompass four primary categories. The study further demonstrates that successful open government implementation necessitates integration among structural transformation, human resource development, and the cultivation of organizational cultures that prioritize transparency and accountability.

Keywords: Open Government, Transparency, Digital Technology, Citizen Participation, Public Sector Innovation

บทนำ

ในยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว รัฐบาลทั่วโลกกำลังเผชิญกับความท้าทายในการปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารงานจากแบบดั้งเดิมที่เน้นการควบคุมและปิดบังข้อมูลไปสู่รูปแบบใหม่ที่เปิดกว้าง โปร่งใส และให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น (Bannister & Connolly, 2011; Harrison et al., 2012) แนวคิด “รัฐบาลเปิด” (Open Government) จึงกลายเป็นกระแสสำคัญในการปฏิรูประบบราชการของหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากประธานาธิบดี Barack Obama ได้ออกบันทึกข้อความ “Transparency and Open Government” ในปี ค.ศ. 2009 (Obama, 2009)

รัฐบาลเปิด หมายถึง รูปแบบการบริหารราชการที่มีหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความโปร่งใส (Transparency) ที่เน้นการเปิดเผยข้อมูลและการดำเนินงานของรัฐต่อสาธารณะ การมีส่วนร่วม (Participation) ที่ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ และความรับผิดชอบ (Accountability) ที่เน้นการตรวจสอบและประเมินผลการทำงานของรัฐบาลอย่างสม่ำเสมอ (Lathrop & Ruma, 2010; Wirtz et al., 2016)

การศึกษาวิจัยต่าง ๆ ได้ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการเป็นรัฐบาลเปิด ทั้งในด้านการเพิ่มความเชื่อมั่นของประชาชนต่อรัฐบาล (Tolbert & Mossberger, 2006) การลดการทุจริต (Meijer et al., 2012) และการส่งเสริมนวัตกรรมในภาครัฐ (Janssen et al., 2012) อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดนี้ไปสู่การปฏิบัติยังคงเผชิญกับความท้าทายหลายประการ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา (Chatfield & Reddick, 2017; Luna-Reyes et al., 2014)

ประเทศไทยได้เริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดรัฐบาลเปิดมากขึ้น โดยเฉพาะหลังจากการออกพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 และการเข้าเป็นสมาชิกของ Open Government Partnership (OGP) ในปี พ.ศ. 2554 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2564) การจัดทำแผนปฏิบัติการรัฐบาลเปิดของประเทศไทย 5 ฉบับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 - 2567 แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการขับเคลื่อนนโยบายนี้ (สำนักงาน ก.พ.ร., 2565) อย่างไรก็ตาม การศึกษาของสถาบันพระปกเกล้า (2564) พบว่า การดำเนินงานในทางปฏิบัติยังคงเผชิญกับอุปสรรคและความท้าทายหลายประการ

นอกจากนี้ ในปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเป็นรัฐบาลเปิด โดยเฉพาะในด้านการเปิดเผยข้อมูลผ่านเว็บไซต์ การให้บริการออนไลน์ การสร้างแพลตฟอร์มสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชน และการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ในการวิเคราะห์และปรับปรุงการบริการ (Bertot et al., 2010; Criado et al., 2013) นักวิจัยหลายท่านได้เสนอว่า เทคโนโลยีดิจิทัลสามารถเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในการสร้างรัฐบาลเปิด (Zuiderwijk & Janssen, 2014; Albano & Reinhard, 2014) อย่างไรก็ตาม การศึกษาล่าสุดได้ชี้ให้เห็นว่า การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการสร้างรัฐบาลเปิดอย่างแท้จริงนั้นต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนหลายประการและต้องเผชิญกับอุปสรรคที่ซับซ้อน (Mergel et al., 2016; Sayogo et al., 2014) ทั้งนี้ การศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลเปิดในบริบทของประเทศไทยยังมีค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาที่เน้นบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล อาทิ งานวิจัยของสาริต ทิพย์มณี (2566) ได้ศึกษาการใช้เทคโนโลยีในภาครัฐไทย แต่ยังไม่ได้เชื่อมโยงโดยตรงกับแนวคิดรัฐบาลเปิด

จากช่องว่างทางวิชาการและความสำคัญของประเด็นดังกล่าว การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยขับเคลื่อนและอุปสรรคของการเป็นรัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลในบริบทของประเทศไทย โดยหวังว่าผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางและกลยุทธ์ในการส่งเสริมการเป็นรัฐบาลเปิดอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะในยุคดิจิทัล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยขับเคลื่อนที่ส่งเสริมการเป็นรัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลในบริบทของประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์อุปสรรคและความท้าทายในการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐไทย
3. เพื่อศึกษากลไกและรูปแบบการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการสร้างความโปร่งใส การมีส่วนร่วมของประชาชน และความรับผิดชอบในภาครัฐไทย
4. เพื่อวิเคราะห์ปฏิบัติการที่ดี (Best Practices) และบทเรียนจากหน่วยงานภาครัฐไทยที่ประสบความสำเร็จในการเป็นรัฐบาลเปิดผ่านการนำเทคโนโลยีดิจิทัล

ทบทวนวรรณกรรม

1) วิวัฒนาการทางทฤษฎีและแนวคิดรัฐบาลเปิด

แนวคิดรัฐบาลเปิดมีพัฒนาการทางทฤษฎีอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ทศวรรษ 1960 โดยมีรากฐานทางปรัชญามาจากทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) และหลักการธรรมาภิบาล (Good Governance) Obama (2009) ได้วางรากฐานสำคัญด้วยการกำหนดหลักการ 3 ประการของรัฐบาลเปิด ประกอบด้วย ความโปร่งใส (Transparency) การมีส่วนร่วม (Participation) และความรับผิดชอบ (Accountability) ซึ่งกลายเป็นกรอบอ้างอิงสำหรับการศึกษาในเรื่องนี้

António et al. (2023) ได้ขยายความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐบาลเปิดโดยเชื่อมโยงกับแนวคิดการทำงานร่วมกัน (Collaboration) และการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุน อย่างไรก็ตาม Yu และ Robinson (2012) ได้ชี้ให้เห็นถึงความคลุมเครือในการนิยามรัฐบาลเปิด และเสนอให้มีการแยกแยะระหว่างการเปิดเผยข้อมูล (Open Data) กับการเป็นรัฐบาลเปิดอย่างแท้จริง นอกจากนี้ การศึกษาของ Wirtz et al. (2016) ได้เสนอกรอบแนวคิดแบบบูรณาการที่เชื่อมโยงรัฐบาลเปิดกับทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Theory) และทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการเป็นรัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัล

2) ทฤษฎีสถาบันนิยมใหม่และการเปลี่ยนแปลงในภาครัฐ

ทฤษฎีสถาบันนิยมใหม่ (New Institutionalism) ของ March และ Olsen (1989) ให้กรอบความเข้าใจที่สำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในองค์กรภาครัฐ ทฤษฎีนี้เสนอว่า องค์กรไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมาย แต่เป็นสถาบันที่มีกฎเกณฑ์ ค่านิยม และแนวปฏิบัติที่ฝังลึกอยู่ในวัฒนธรรม องค์กร Scott (2014) ได้พัฒนาแนวคิดนี้โดยแบ่งสถาบันออกเป็น 3 เสาหลัก ได้แก่ กฎเกณฑ์เชิงบังคับ (Regulative) บรรทัดฐานทางสังคม (Normative) และระบบความเชื่อ (Cultural-Cognitive) การประยุกต์ใช้ทฤษฎีสถาบันนิยมในการศึกษารัฐบาลเปิดช่วยอธิบายว่า เหตุใดการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นได้ช้าและต้อง

เผชิญกับความต้านทาน DiMaggio และ Powell (1983) ได้เสนอแนวคิดการเลียนแบบเชิงสถาบัน (Institutional Isomorphism) ซึ่งอธิบายว่า องค์กรมักจะปรับตัวให้เหมือนกับองค์กรอื่นในสภาพแวดล้อมเดียวกัน โดยเฉพาะผ่านกลไกการบังคับ (Coercive) การเลียนแบบ (Mimetic) และการทำให้เป็นมาตรฐาน (Normative)

3) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงองค์การและการต้านทานการเปลี่ยนแปลง

Kotter (1996) ได้เสนอโมเดลการเปลี่ยนแปลงองค์การ 8 ขั้นตอนที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง โดยเน้นความสำคัญของการสร้างความรู้สึกเร่งด่วน (Creating Urgency) การสร้างพันธมิตร (Building Coalition) และการสร้างวิสัยทัศน์ (Creating Vision) อย่างไรก็ตาม Pettigrew (1987) ได้ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงในองค์กรเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและต่อเนื่อง ไม่ใช่กระบวนการเชิงเส้นตรง

นอกจากนี้ ความต้านทานการเปลี่ยนแปลงเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง Kotter และ Schlesinger (1979) ได้ระบุสาเหตุของความต้านทานเป็น 4 ประการหลัก ได้แก่ ผลประโยชน์ส่วนตัว (Self-Interest) การเข้าใจผิด (Misunderstanding) การประเมินสถานการณ์ที่แตกต่าง (Different Assessment) และความไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง (Low Tolerance for Change) Argyris (1990) ได้เสริมด้วยแนวคิดเรื่องกลไกป้องกันตัว (Defensive Mechanisms) ที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงขององค์กร

4) ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมและการยอมรับเทคโนโลยี

Rogers (2003) ได้เสนอทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovation Theory) ที่อธิบายกระบวนการที่นวัตกรรมแพร่กระจายไปในสังคม โดยกำหนดคุณลักษณะของนวัตกรรมที่ส่งผลต่อการยอมรับ 5 ประการ ได้แก่ ประโยชน์สัมพัทธ์ (Relative Advantage) ความเข้ากันได้ (Compatibility) ความซับซ้อน (Complexity) ความสามารถในการทดลอง (Trialability) และความสามารถในการสังเกตผล (Observability) สำหรับบริบทของการใช้เทคโนโลยีในภาครัฐ Venkatesh et al. (2003) ได้พัฒนาแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (Unified Theory of Acceptance and Use of Technology - UTAUT) ที่รวมทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยีหลายทฤษฎีเข้าด้วยกัน โดยเน้นตัวแปรสำคัญ 4 ตัว ได้แก่ ความคาดหวังด้านประสิทธิภาพ (Performance Expectancy) ความคาดหวังด้านความพยายาม (Effort Expectancy) อิทธิพลทางสังคม (Social Influence) และสภาพที่อำนวยความสะดวก (Facilitating Conditions)

5) ทฤษฎีการสร้างสรรคทางสังคมของเทคโนโลยี

แนวคิดการสร้างสรรคทางสังคมของเทคโนโลยี (Social Construction of Technology - SCOT) ของ Bijker และ Pinch (1987) ได้ท้าทายทัศนะที่ว่าเทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อสังคมในทางเดียว โดยเสนอว่าเทคโนโลยีและสังคมมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้เสียหลายกลุ่ม

Orlikowski (2000) ได้พัฒนาแนวคิด “เทคโนโลยีในการปฏิบัติ” (Technology-in-Practice) ที่เน้นว่าผลกระทบของเทคโนโลยีไม่ได้มาจากคุณลักษณะของเทคโนโลยีเท่านั้น แต่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยี ผู้ใช้ และบริบททางสังคม แนวคิดนี้มีความสำคัญในการทำความเข้าใจบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างรัฐบาลเปิด

6) ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนในยุคดิจิทัล

แนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งริเริ่มโดย Arnstein (1969) ด้วย “บันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน” ได้รับการพัฒนาต่อเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของยุคดิจิทัล Pretty (1995) ได้ปรับปรุงแนวคิดการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเน้นว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องเป็นกระบวนการที่ประชาชนสามารถมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ

อย่างไรก็ตาม Morozov (2011) ได้เตือนเกี่ยวกับ “อคติทางเทคโนโลยี” (Technological Solutionism) ที่คิดว่าเทคโนโลยีสามารถแก้ปัญหาทางสังคมได้โดยอัตโนมัติ ในขณะที่ van Dijk (2020) ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหา “ช่องว่างดิจิทัล” (Digital Divide) ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเข้าถึงเทคโนโลยี แต่รวมถึงทักษะ แรงจูงใจ และความเชื่อมั่นในการใช้เทคโนโลยี

7) ทฤษฎีขีดความสามารถขององค์กรและการจัดการทรัพยากร

Teece et al. (1997) ได้เสนอทฤษฎีขีดความสามารถขององค์กร (Dynamic Capabilities Theory) ที่อธิบายความสามารถขององค์กรในการปรับตัว สร้างสรรค์ และปรับโครงสร้างทรัพยากรและขีดความสามารถภายในเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว Barney (1991) ได้เสนอทฤษฎีมุมมองตามทรัพยากร (Resource-Based View) ที่เน้นว่าความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กรมาจากทรัพยากรที่มีคุณค่า หายาก และไม่สามารถทดแทนได้ การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเหล่านี้ในบริบทภาครัฐช่วยอธิบายว่าเหตุใดหน่วยงานบางแห่งจึงสามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการสร้างรัฐบาลเปิดได้สำเร็จมากกว่าหน่วยงานอื่น การมีทรัพยากรทางกายภาพ เช่น เทคโนโลยี และทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพเป็นปัจจัยสำคัญ แต่ไม่เพียงพอหากไม่มีขีดความสามารถในการบูรณาการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้น

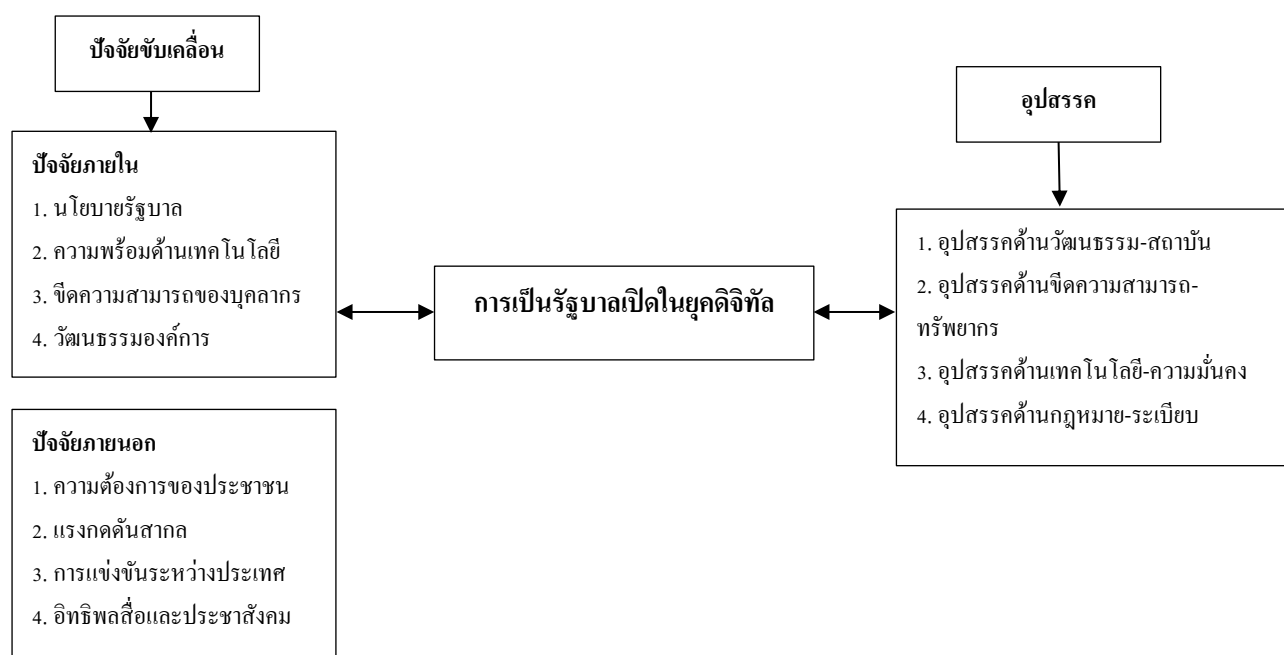
8) บริบทการศึกษารัฐบาลเปิดในประเทศไทย

การศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลเปิดในบริบทของประเทศไทยยังมีค่อนข้างจำกัด แม้จะมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องในหลายด้าน วรรณณกานต์ วงเวียน และคณะ (2567) ได้ศึกษาบทบาทของนวัตกรรมในการปฏิรูประบบราชการยุคดิจิทัล โดยเน้นความท้าทายและโอกาสในการใช้เทคโนโลยี แต่ยังไม่ได้เชื่อมโยงโดยตรงกับแนวคิดรัฐบาลเปิด บุญเชื้อ เพชรไทยและคณะ (2565) ได้ศึกษาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐแนวใหม่ แต่เน้นไปที่ประสิทธิภาพการบริการมากกว่าความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม

สมคิด พุ่มทุเรียน และคณะ (2565) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองไทยในยุคดิจิทัล แต่ยังไม่ได้อธิบายปัจจัยขับเคลื่อนและอุปสรรคอย่างครอบคลุม นอกจากนี้ การศึกษาของสถาบัน

พระปกเกล้า (2564) ได้ประเมินความก้าวหน้าของการพัฒนารัฐบาลเปิดในประเทศไทย แต่ยังคงการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่ายังมีช่องว่างทางวิชาการที่สำคัญในการศึกษารัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย *ประการแรก* ยังขาดการศึกษาที่บูรณาการทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงองค์การ ทฤษฎีสถาบันนิยม และทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ *ประการที่สอง* การศึกษาส่วนใหญ่มักเน้นไปที่ผลลัพธ์ของการใช้เทคโนโลยี แต่ขาดการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลว *ประการที่สาม* ยังขาดการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ และการที่ปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างไร การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการเหล่านี้ โดยการพัฒนากรอบแนวคิดแบบบูรณาการที่สามารถอธิบายพลวัตของการเปลี่ยนผ่านไปสู่รัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลได้อย่างครอบคลุมและลึกซึ้ง

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้น

วิธีการวิจัยหรือระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยหลายแนวทาง ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการศึกษากรณีศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ วารสารวิชาการ รายงานวิจัย เอกสารนโยบาย กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเอกสารจากองค์การระหว่างประเทศ

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 45 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารระดับสูงในหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 15 คน นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ จำนวน 10 คน ตัวแทนภาคประชาสังคมและสื่อมวลชน จำนวน 10 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีดิจิทัลภาครัฐ จำนวน 10 คน เนื่องจากการศึกษานี้ต้องการความหลากหลายของข้อมูลในระดับปฏิบัติการที่แตกต่างกัน โดยพบว่าข้อมูลเริ่มอิ่มตัวที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 38 (Hennink et al., 2017) และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation)

1.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยจัดการสนทนากลุ่มย่อย 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มข้าราชการระดับปฏิบัติการ 2 กลุ่ม (กลุ่มละ 8-10 คน) และกลุ่มประชาชนผู้ใช้บริการภาครัฐ 2 กลุ่ม (กลุ่มละ 8-10 คน)

1.4 การศึกษากรณีศึกษา (Case Study) โดยเลือกศึกษากรณีศึกษาจากหน่วยงานภาครัฐที่มีความโดดเด่นในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เพื่อสร้างความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม จำนวน 3 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และเทศบาลนครเชียงใหม่

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) โดยมีขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมข้อมูล โดยถอดเทปการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม จัดระบบข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ การสร้างรหัส โดยกำหนดรหัสสำหรับประเด็นสำคัญต่าง ๆ ตามกรอบแนวคิดการวิจัย การจำแนกหมวดหมู่ โดยจัดกลุ่มข้อมูลตามธีมหลักและธีมย่อย การวิเคราะห์และตีความ โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์และรูปแบบของข้อมูล และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)

ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การศึกษาเอกสาร และการศึกษากรณีศึกษา ผู้วิจัยพบว่าการเปลี่ยนผ่านจากรัฐบาลแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะปิดบังข้อมูลไปสู่รัฐบาลเปิดที่เน้นความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในยุคดิจิทัลเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลายประการที่มีความเชื่อมโยงกัน ผลการศึกษาสามารถนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยขับเคลื่อนที่ส่งเสริมการเป็นรัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลในบริบทของประเทศไทยตามวัตถุประสงค์ข้อแรก ผู้วิจัยพบว่ามีปัจจัยสำคัญ 5 ประการที่ทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยแรกที่มีความสำคัญมากที่สุดคือนโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม โดยการมีนโยบายที่ชัดเจนจากระดับผู้นำประเทศเป็นปัจจัยขับเคลื่อนพื้นฐานที่สุด โดยเฉพาะการออกแผนปฏิบัติการรัฐบาลเปิดของประเทศไทยและการกำหนดให้การเปิดเผยข้อมูลเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดการประเมินผลการปฏิบัติราชการ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “นโยบายจากรัฐบาลเป็นเหมือนแรงผลักดันที่สำคัญ เพราะเมื่อมีนโยบายแล้ว หน่วยงานต่าง ๆ จะต้องปฏิบัติตาม และมีการติดตามประเมินผล ทำให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม”

ปัจจัยขับเคลื่อนที่สอง คือ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การพัฒนาของเทคโนโลยีโดยเฉพาะอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง สมาร์ทโฟน และแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ได้ทำให้การเข้าถึงข้อมูลและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นไปได้ง่ายขึ้นอย่างมาก การพัฒนาระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์และการให้บริการออนไลน์ต่าง ๆ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการนำเทคโนโลยีมาสนับสนุนการเป็นรัฐบาลเปิด เทคโนโลยีเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้การเปิดเผยข้อมูลเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง แต่ยังสร้างช่องทางใหม่สำหรับการสื่อสารสองทางระหว่างรัฐกับประชาชนอีกด้วย

ปัจจัยขับเคลื่อนที่สาม เกิดจากความต้องการของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลและการบริการประชาชนในยุคปัจจุบันมีระดับการศึกษาและความรู้ที่สูงขึ้น รวมทั้งมีความคาดหวังในการได้รับบริการที่รวดเร็วและสะดวกมากขึ้น การเรียกร้องให้รัฐเปิดเผยข้อมูลและให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นจึงเป็นแรงกดดันที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการปฏิรูประบบราชการ ผู้ให้ข้อมูลหลายท่านได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมและความคาดหวังของประชาชนที่ต้องการความโปร่งใสและการตอบสนองที่รวดเร็วจากภาครัฐ นอกจากนี้แรงกดดันภายในประเทศแล้ว ปัจจัยขับเคลื่อนที่สี่มาจากแรงกดดันจากสังคมโลกและองค์การระหว่างประเทศ การที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกของ Open Government Partnership (OGP) และความต้องการที่จะยกระดับการจัดอันดับด้านความโปร่งใสในเวทีโลกเป็นแรงกดดันภายนอกที่สำคัญในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากลและการเรียนรู้จากประสบการณ์ของประเทศอื่นได้สร้างแรงจูงใจให้ภาครัฐไทยพัฒนาระบบความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมให้ทัดเทียมกับระดับสากล

ปัจจัยขับเคลื่อนสุดท้าย คือ การแข่งขันในการให้บริการภาครัฐ การเปรียบเทียบประสิทธิภาพการให้บริการระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากลได้ทำให้เกิดการแข่งขันในการปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการให้ดีขึ้น หน่วยงานที่ประสบความสำเร็จในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมได้กลายเป็นต้นแบบที่หน่วยงานอื่นต้องการเรียนรู้และปฏิบัติตาม การแข่งขันเชิงบวกนี้ช่วยยกระดับมาตรฐานการให้บริการภาครัฐโดยรวม

สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่สอง การวิเคราะห์อุปสรรคและความท้าทายในการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐไทย ผู้วิจัยพบว่าอุปสรรคสำคัญ 4 ประการที่ยังคงเป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาอุปสรรคแรกและสำคัญที่สุดคือวัฒนธรรมองค์การภาครัฐที่ยึดติดกับความลับและลำดับชั้น วัฒนธรรมการทำงานแบบดั้งเดิมของภาครัฐไทยที่เน้นลำดับชั้น การรักษาความลับ และการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงเป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างความโปร่งใส ผู้ให้ข้อมูลหลายท่านได้กล่าวถึงปัญหานี้ว่า "ข้าราชการหลายคนยังมีความกังวลว่า หากเปิดเผยข้อมูลแล้วจะเกิดปัญหาตามมาหรือไม่ จึงเลือกที่จะปิดเพื่อความปลอดภัยของตนเอง" ความกลัวต่อความรับผิดชอบและการถูกตรวจสอบได้สร้างแรงต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ

อุปสรรคที่สองคือข้อจำกัดด้านทักษะและความพร้อมของบุคลากร บุคลากรภาครัฐหลายคนยังขาดทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารกับประชาชนผ่านช่องทางออนไลน์ รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับแนวคิดรัฐบาลเปิดและประโยชน์ที่จะได้รับ การขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการจัดการข้อมูลเป็นข้อจำกัดสำคัญที่ทำให้การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเป็นไปอย่างไม่เต็มประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับแนวคิดรัฐบาลเปิดยังทำให้เกิดการต่อต้านหรือการปฏิบัติตามอย่างเป็นพิธีรีตองโดยไม่เข้าใจเจตนารมณ์ที่แท้จริง

อุปสรรคที่สามเกี่ยวข้องกับปัญหาด้านความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล ความกังวลเรื่องความปลอดภัยของข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชาติเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ระมัดระวังในการเปิดเผยข้อมูล การขาดมาตรฐานและระบบรักษาความปลอดภัยที่ชัดเจนทำให้เกิดความไม่มั่นใจและนำไปสู่ท่าทีระมัดระวังมากเกินไป ผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานที่จัดการกับข้อมูลที่มีความอ่อนไหวได้กล่าวถึงความยากลำบากในการหาจุดสมดุลระหว่างความโปร่งใสกับความจำเป็นในการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล

อุปสรรคสุดท้าย คือ กฎหมายและระเบียบที่ยังไม่เอื้อต่อการเป็นรัฐบาลเปิด แม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ แต่ยังมีกฎหมายและระเบียบอื่น ๆ ที่ขัดแย้งหรือไม่เอื้อต่อการเปิดเผยข้อมูล เช่น พระราชบัญญัติความลับทางราชการ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ ที่มีขอบเขตกว้างและไม่ชัดเจน ความซ้ำซ้อนและความคลุมเครือของกฎหมายได้สร้างความสับสนและเป็นข้ออ้างในการไม่เปิดเผยข้อมูล นอกจากนี้ กระบวนการในการปรับปรุงกฎหมายยังมีความล่าช้าและไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและความต้องการของสังคม

ในส่วนของวัตถุประสงค์ข้อที่สาม การศึกษากลไกและรูปแบบการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการสร้างความโปร่งใส การมีส่วนร่วมของประชาชน และความรับผิดชอบในภาครัฐไทย ผู้วิจัยพบว่าหน่วยงานภาครัฐได้พัฒนากลไกและรูปแบบที่หลากหลาย ด้านการเปิดเผยข้อมูลผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล หน่วยงานภาครัฐได้พัฒนาช่องทางการเปิดเผยข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ เว็บไซต์หลักของหน่วยงานที่มีหมวดเปิดเผยข้อมูล พอร์ทัลข้อมูลเปิดภาครัฐ (data.go.th) แอปพลิเคชันสำหรับสมาร์ทโฟน และสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ การพัฒนาช่องทางเหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าคุณภาพและความสมบูรณ์ของข้อมูลที่เปิดเผยยังมีความแตกต่างกันมากระหว่างหน่วยงาน

สำหรับการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หน่วยงานภาครัฐได้พัฒนาแพลตฟอร์มการมีส่วนร่วมออนไลน์หลายรูปแบบ รวมถึงระบบการรับฟังความคิดเห็นออนไลน์ การสำรวจความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ และการจัดประชุมสาธารณะผ่านระบบวิดีโอคอนเฟอเรนซ์ รูปแบบเหล่านี้ได้ช่วยขยายโอกาสในการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อาจมีข้อจำกัดในการเดินทางหรือเวลา อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมผ่านช่องทางออนไลน์ยังคงมีข้อจำกัดในแง่ของการเข้าถึงสำหรับกลุ่มประชากรบางกลุ่ม และคุณภาพของการมีส่วนร่วมที่บางครั้งเป็นเพียงการปฏิบัติตามพิธีรีตองมากกว่าการเปิดโอกาสให้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอย่างแท้จริง

ด้านความรับผิดชอบและการตรวจสอบ หน่วยงานภาครัฐได้พัฒนาระบบติดตามและประเมินผลแบบดิจิทัล เช่น ระบบ Dashboard สำหรับแสดงผลการดำเนินงาน ระบบรายงานออนไลน์ และการใช้ Big Data ในการวิเคราะห์ประสิทธิภาพ ระบบเหล่านี้ได้ช่วยให้ประชาชนสามารถติดตามและตรวจสอบการทำงานของภาครัฐได้โดยตรงและต่อเนื่อง การใช้เทคโนโลยีในการติดตามผลการดำเนินงานยังช่วยสร้างแรงกดดันเชิงบวกให้หน่วยงานต่าง ๆ ปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงาน

สำหรับวัตถุประสงค์ข้อสุดท้าย การวิเคราะห์ปฏิบัติการที่ดีและบทเรียนจากหน่วยงานภาครัฐไทยที่ประสบความสำเร็จในการเป็นรัฐบาลเปิดผ่านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ผู้วิจัยได้ศึกษากรณีศึกษาจากสามหน่วยงานที่โดดเด่น กรณีแรกคือสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปป.ช.) ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างความโปร่งใส หน่วยงานนี้ได้พัฒนาระบบต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น ระบบรับเรื่องร้องเรียนออนไลน์ที่ประชาชนสามารถแจ้งเบาะแสการทุจริตได้อย่างสะดวกและปลอดภัย ระบบตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เปิดเผยต่อสาธารณะ แอปพลิเคชัน "NACC Connect" ที่ให้บริการข้อมูลและช่องทางการติดต่อที่หลากหลาย และการถ่ายทอดสดการประชุมคณะกรรมการผ่านอินเทอร์เน็ต ความสำเร็จของ ป.ป.ช. เกิดจากการมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสร้างความโปร่งใส การได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารระดับสูง และการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง

กรณีศึกษาที่สอง คือ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้พัฒนาระบบบริการประชาชนออนไลน์ที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพสูง หน่วยงานนี้ได้สร้างระบบทะเบียนราษฎรออนไลน์ที่ประชาชนสามารถตรวจสอบข้อมูลและขอเอกสารต่าง ๆ ได้ผ่านทางอินเทอร์เน็ต พัฒนาแอปพลิเคชัน "DOP eService" ที่รวมบริการต่าง ๆ ไว้ในที่เดียว ระบบการออกเอกสารสำคัญออนไลน์ที่ช่วยลดเวลาและความยุ่งยากในการเดินทางมาที่สำนักงาน และการให้บริการผ่าน LINE Official Account ที่เป็นช่องทางที่ประชาชนคุ้นเคยและใช้งานง่าย ผลจากการดำเนินงานทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการได้สะดวกขึ้นอย่างมาก ลดการเดินทางมาที่สำนักงาน และยังช่วยลดขั้นตอนและระยะเวลาในการให้บริการ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กรมการปกครองประสบความสำเร็จคือการมีแผนการดิจิทัลที่ชัดเจน การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีอย่างเพียงพอ และการให้ความสำคัญกับการออกแบบระบบที่เน้นผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง

กรณีศึกษาสุดท้ายคือ เทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นตัวอย่างของการใช้เทคโนโลยีในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น หน่วยงานนี้ได้พัฒนาระบบงบประมาณแบบมีส่วนร่วมออนไลน์ที่ประชาชนสามารถเสนอโครงการและลงคะแนนเลือกโครงการที่ต้องการให้ดำเนินการได้ แอปพลิเคชันรายงานปัญหาในพื้นที่ที่ประชาชนสามารถแจ้งปัญหาต่าง ๆ พร้อมแนบรูปถ่ายและพิกัดที่ตั้ง และติดตามความคืบหน้าในการแก้ไขได้แบบเรียลไทม์ ระบบการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะออนไลน์สำหรับโครงการหรือข้อบัญญัติต่าง ๆ และการถ่ายทอดสดการประชุมสภาเทศบาลเพื่อให้ประชาชนสามารถติดตามการทำงานของผู้นำได้โดยตรง ความสำเร็จของเทศบาลนครเชียงใหม่เกิดจากการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างความเข้าใจและการยอมรับจากข้าราชการในองค์กร และการพัฒนาระบบที่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชน

จากการวิเคราะห์กรณีศึกษาทั้งสามหน่วยงาน ผู้วิจัยพบบทเรียนสำคัญหลายประการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ประการแรก ความสำเร็จของการเป็นรัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลต้องอาศัยความมุ่งมั่นและการสนับสนุนจากผู้นำองค์กรอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงแค่การปฏิบัติตามนโยบายเท่านั้น ประการที่สอง การพัฒนาเทคโนโลยีต้องคำนึงถึงความต้องการและความสามารถของผู้ใช้งานทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน ระบบที่ซับซ้อนเกินไปหรือไม่เป็นมิตรกับผู้ใช้งานจะไม่ได้รับการใช้งานอย่างแพร่หลาย ประการที่สาม การสร้างการมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องมีกลไกที่ทำให้ประชาชนเห็นว่าความคิดเห็นของตนมีผลต่อการตัดสินใจ ไม่ใช่เพียงแค่การรับฟังเพื่อเป็นพิธีรีตอง และประการสุดท้าย ความสำเร็จต้องอาศัยการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและการเรียนรู้จากผลป้อนกลับ ระบบที่ดีต้องสามารถปรับปรุงและพัฒนาให้ทันกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปได้

โดยสรุป ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลของประเทศไทยเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและต้องอาศัยการบูรณาการของปัจจัยหลายประการ แม้จะมีปัจจัยขับเคลื่อนที่สำคัญหลายประการ แต่ยังคงมีอุปสรรคที่ต้องเอาชนะ โดยเฉพาะในมิติของวัฒนธรรมองค์กรและความพร้อมของบุคลากร การศึกษากรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จแสดงให้เห็นว่า ด้วยความมุ่งมั่นและ

การใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสม หน่วยงานภาครัฐสามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการสร้างความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาเหล่านี้ได้ให้ข้อมูลสำคัญที่สามารถนำไปสู่การอภิปรายเชิงลึกเกี่ยวกับนัยทางทฤษฎีและการปฏิบัติของการเป็นรัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลต่อไป

อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้นำเสนอความเข้าใจเกี่ยวกับพลวัตของการเปลี่ยนผ่านไปสู่รัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลผ่านเลนส์ของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงองค์การและทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม ผลการวิจัยเผยให้เห็นถึงความซับซ้อนของกระบวนการปฏิรูประบบราชการที่ค้องอาศัยการบูรณาการของปัจจัยหลายมิติ โดยเฉพาะกลไกการทำงานและปฏิบัติการที่ดีซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการเป็นรัฐบาลเปิดอย่างมีประสิทธิภาพ

กลไกการทำงานของรัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัล

ผลการศึกษาพบว่ากลไกสำคัญในการขับเคลื่อนรัฐบาลเปิดประกอบด้วยสามมิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ กลไกเชิงโครงสร้างสถาบัน กลไกเชิงเทคโนโลยี และกลไกเชิงพฤติกรรมและวัฒนธรรม กลไกเหล่านี้สอดคล้องกับทฤษฎีสถาบันนิยมใหม่ของ March และ Olsen (1989) ที่เน้นว่าการเปลี่ยนแปลงในองค์การภาครัฐต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนทั้งในระดับโครงสร้าง กฎเกณฑ์ และค่านิยมองค์การ กลไกเชิงโครงสร้างสถาบันรวมถึงการจัดตั้งหน่วยงานกลางเพื่อขับเคลื่อนนโยบาย การกำหนดตัวชี้วัดความโปร่งใสในระบบประเมินผล และการปรับปรุงกฎหมายให้เอื้อต่อการเปิดเผยข้อมูล ซึ่งทำหน้าที่เป็น "กฎเกณฑ์เชิงบังคับ" ตามแนวคิดของ Scott (2014) กลไกเชิงเทคโนโลยีประกอบด้วยระบบข้อมูลเปิด ระบบการมีส่วนร่วมออนไลน์ และระบบติดตามประเมินผลแบบเรียลไทม์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสรรค์ทางสังคมของเทคโนโลยีของ Bijker และ Pinch (1987) ที่เน้นว่าเทคโนโลยีต้องได้รับการออกแบบและนำไปใช้ในบริบทที่เหมาะสม กลไกสุดท้ายคือกลไกเชิงพฤติกรรมและวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างความเข้าใจและการยอมรับจากบุคลากร การพัฒนาทักษะดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง และการสร้างวัฒนธรรมองค์การที่เปิดกว้าง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงองค์การของ Kotter (1996)

การปฏิบัติที่ดี (Best Practices) จากกรณีศึกษา

การวิเคราะห์ปฏิบัติการที่ดีจากกรณีศึกษาทั้งสามหน่วยงานเผยให้เห็นหลักการสำคัญหกประการ ประการแรกคือการมีภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์และการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Kotter (1996) ทั้งสามหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จมีผู้นำที่มีความมุ่งมั่นอย่างแท้จริงต่อการสร้างความโปร่งใสและสามารถสร้างความเข้าใจให้บุคลากรเห็นว่าการเป็นรัฐบาลเปิดเป็นโอกาสในการพัฒนาองค์การ ประการที่สองคือการพัฒนาระบบที่เน้นผู้ใช้เป็นศูนย์กลางและการออกแบบร่วม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยีของ Venkatesh et al. (2003) กรมการปกครองแสดงให้เห็นความสำคัญของการออกแบบที่คำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้และการมีช่องทางติดต่อที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ van Dijk

(2020) เกี่ยวกับการลดช่องว่างดิจิทัล ประการที่สามคือการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมที่มีผลกระทบจริง ซึ่งท้าทายบันไดการมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิมของ Arnstein (1969) และสอดคล้องกับแนวคิดของ Pretty (1995) เทศบาลนครเชียงใหม่แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จต้องมีกลไกที่ทำให้ประชาชนเห็นผลจริง เช่น ระบบงบประมาณแบบมีส่วนร่วมที่โครงการที่ได้รับคะแนนสูงสุดได้รับการจัดสรรงบประมาณจริง ประการที่สี่คือการพัฒนาระบบความโปร่งใสแบบเชิงรุกและครอบคลุม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดรัฐบาลเปิดของ Obama (2009) สำนักงาน ป.ป.ช. แสดงให้เห็นการเปิดเผยข้อมูลอย่างเชิงรุก เช่น การเปิดเผยข้อมูลทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่รัฐในรูปแบบที่ค้นหาได้ง่ายและข้อมูลอยู่ในรูปแบบที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการข้อมูลเปิดของ Zuiderwijk และ Janssen (2014) ประการที่ห้าคือการสร้างระบบการเรียนรู้และปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีขีดความสามารถขององค์กรของ Teece et al. (1997) ทั้งสามหน่วยงานมีกลไกการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ใช้นำมาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง และประการสุดท้ายคือการสร้างพันธมิตรและความร่วมมือข้ามภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ António et al. (2023) หน่วยงานที่ประสบความสำเร็จมีความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา องค์กรภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ซึ่งช่วยเสริมสร้างขีดความสามารถและความน่าเชื่อถือ

การวิเคราะห์ปัจจัยขับเคลื่อนและอุปสรรคในบริบททฤษฎี

ปัจจัยขับเคลื่อนที่พบสะท้อนความสำคัญของปัจจัยภายในที่สอดคล้องกับทฤษฎีสถาบันนิยมใหม่ ของ March และ Olsen (1989) โดยเฉพาะนโยบายของรัฐบาลที่สร้างแรงกดดันเชิงสถาบันตามแนวคิดของ Scott (2014) อย่างไรก็ตาม การศึกษาพบความแตกต่างจากงานของ DiMaggio และ Powell (1983) โดยการเป็นรัฐบาลเปิดในบริบทไทยไม่ได้เกิดจากการเลียนแบบประเทศอื่นเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการตอบสนองต่อความต้องการภายในประเทศด้วย พลวัตของปัจจัยภายนอกสอดคล้องกับทฤษฎีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมของ Lawrence และ Lorsch (1967) และทฤษฎีการพึ่งพาทรัพยากรของ Pfeffer และ Salancik (1978)

อุปสรรคด้านวัฒนธรรมมองว่าการสอดคล้องกับทฤษฎีความต้านทานการเปลี่ยนแปลงของ Kotter และ Schlesinger (1979) และแนวคิด "กลไกป้องกันตัว" ของ Argyris (1990) วัฒนธรรมลำดับชั้นที่เข้มแข็งได้สร้าง "สถาบันความคิด" ตามที่ Douglas (1986) เสนอ ซึ่งทำให้การเปิดเผยข้อมูลถูกมองว่าเป็นการทำลายต่ออำนาจของระบบราชการแบบเดิม อุปสรรคด้านบุคลากรและเทคโนโลยีสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีขีดความสามารถขององค์กรของ Teece et al. (1997) และแนวคิดของ Barney (1991) เกี่ยวกับทรัพยากรที่มีคุณค่า

บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลและความซับซ้อนของการมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยท้าทายทฤษฎีกำหนดนิยามเทคโนโลยี โดยพบว่าเทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทเป็น "เครื่องมือสนับสนุน" มากกว่า "ตัวขับเคลื่อนหลัก" ซึ่งสนับสนุนทฤษฎีการสร้างสรรค์ทางสังคมของเทคโนโลยีของ Bijker และ Pinch (1987) และแนวคิด "การปฏิบัติในการใช้เทคโนโลยี" ของ Orlikowski

(2000) ความสำเร็จขึ้นอยู่กับจัดการเปลี่ยนแปลงมากกว่าคุณลักษณะของเทคโนโลยี การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเผยให้เห็นความซับซ้อนที่เกินกว่าบันไดการมีส่วนร่วมของ Arnstein (1969) การศึกษาพบว่าแม้จะมีเทคโนโลยี แต่การมีส่วนร่วมที่แท้จริงยังถูกจำกัดโดยปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งสะท้อนคำเตือนของ Morozov (2011) เกี่ยวกับ "อคติทางเทคโนโลยี" และแนวคิด "ช่องว่างดิจิทัล" ของ van Dijk (2020)

การสังเคราะห์เชิงทฤษฎีและนัยสำคัญ

ผลการวิจัยสนับสนุนโมเดลการเปลี่ยนแปลงของ Kotter (1996) แต่พบว่าในบริบทของประเทศกำลังพัฒนา การสร้างพันธมิตรต้องครอบคลุมผู้มีส่วนได้เสียภายนอกองค์กรมากกว่าที่ Kotter เสนอ นอกจากนี้ กระบวนการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่กระบวนการเชิงเส้นแต่เป็นกระบวนการแบบวนซ้ำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Pettigrew (1987) การศึกษานี้เสริมทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมของ Rogers (2003) โดยเสนอให้เพิ่มปัจจัย "ความเข้ากันได้ทางสถาบัน" เป็นตัวแปรสำคัญในการอธิบายความสำเร็จของการยอมรับนวัตกรรมในภาครัฐ

การศึกษานี้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคดิจิทัลในสามประการสำคัญ ได้แก่ การเสนอกรอบแนวคิดแบบบูรณาการ การชี้ให้เห็นความสำคัญของกลไกและปฏิบัติการที่ดีในการนำทฤษฎีสู่การปฏิบัติ และการเสนอแนวคิด "รัฐบาลเปิดแบบปรับตัว" (Adaptive Open Government) ที่เน้นความสามารถในการปรับตัวต่อบริบทท้องถิ่นมากกว่าการนำแบบอย่างจากต่างประเทศมาใช้โดยตรง

โดยสรุป การเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัลต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างการพัฒนาเชิงโครงสร้าง การพัฒนากลไกการทำงาน การสร้างปฏิบัติการที่ดี และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กร ปฏิบัติการที่ดีจากกรณีศึกษาแสดงให้เห็นว่าด้วยกลไกที่เหมาะสมและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเป็นรัฐบาลเปิดสามารถบรรลุผลสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม การศึกษานี้หวังว่าจะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างองค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารัฐบาลเปิดในประเทศไทยและประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ในภูมิภาค

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การเป็นรัฐบาลเปิดที่สมบูรณ์

รัฐบาลควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์การเป็นรัฐบาลเปิดระยะยาวที่มีเป้าหมายชัดเจน มีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ และมีกลไกการติดตามประเมินผล โดยแผนดังกล่าวต้องครอบคลุมทั้งด้านการเปิดเผยข้อมูล การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบ

1.2 การปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ควรมีการทบทวนและปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับแนวคิดรัฐบาลเปิด โดยเฉพาะการปรับปรุงพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และการจัดทำกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลที่ครอบคลุม

1.3 การจัดตั้งหน่วยงานกลางในการขับเคลื่อน

ควรจัดตั้งหน่วยงานกลางที่มีอำนาจหน้าที่ในการขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาลเปิดอย่างเป็นระบบ มีการประสานงานระหว่างหน่วยงาน และมีอำนาจในการติดตามประเมินผล

2. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาบุคลากร

2.1 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

ควรพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเกี่ยวกับแนวคิดรัฐบาลเปิดและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสำหรับข้าราชการทุกระดับ โดยเน้นทั้งความรู้ ทักษะ และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

2.2 การสร้างระบบใจ

ควรมีการปรับปรุงระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานให้รวมตัวชี้วัดด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ข้าราชการให้ความสำคัญกับการเป็นรัฐบาลเปิด

3. ข้อเสนอแนะด้านเทคโนโลยี

3.1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี

รัฐบาลควรลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีที่สนับสนุนการเป็นรัฐบาลเปิด เช่น ระบบ Cloud Computing ระบบความปลอดภัยของข้อมูล และระบบการจัดการข้อมูลขนาดใหญ่

3.2 การพัฒนามาตรฐานและแนวปฏิบัติ

ควรจัดทำมาตรฐานและแนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างรัฐบาลเปิด รวมทั้งแนวทางการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

4.1 การศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์การภาครัฐจากการเปิดสู่การเปิด

จากข้อค้นพบว่ากลไกเชิงพฤติกรรมและวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญ แต่การศึกษาค้นคว้านี้ยังไม่ได้เจาะลึกถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์การ ควรศึกษาเชิงลึกกับข้าราชการในหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จและหน่วยงานที่ยังประสบปัญหา เพื่อเปรียบเทียบว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างไร ใช้เวลานานเท่าใด และมีปัจจัยอะไรที่เร่งหรือชะลอการเปลี่ยนแปลง

4.2 การศึกษาผลกระทบของการมีส่วนร่วมผ่านช่องทางดิจิทัลต่อคุณภาพของนโยบายสาธารณะ

จากข้อค้นพบว่าการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมที่มีผลกระทบจริงเป็นปฏิบัติการที่ดี แต่ยังไม่ได้วิเคราะห์เชิงลึกว่าส่งผลกระทบต่อคุณภาพของนโยบายอย่างไร ควรศึกษากับประชาชนที่เข้าร่วมกระบวนการต่าง ๆ

เช่น ระบบงบประมาณแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลนครเชียงใหม่ เพื่อวิเคราะห์ว่าการมีส่วนร่วมส่งผลต่อคุณภาพของโครงการอย่างไร ประชาชนมีความพึงพอใจมากน้อยเพียงใด และเต็มใจเข้าร่วมอย่างต่อเนื่องหรือไม่ เพราะเหตุใด

3. การศึกษากระบวนการออกแบบร่วม (Co-Design Process) ในการพัฒนาระบบดิจิทัลสำหรับรัฐบาลเปิด

จากข้อค้นพบว่าการพัฒนาระบบที่เน้นผู้ใช้เป็นศูนย์กลางเป็นปฏิบัติการที่ดี แต่ยังไม่มีการศึกษาว่ากระบวนการออกแบบร่วมควรดำเนินการอย่างไร ควรศึกษากับทีมพัฒนาระบบในหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จ เช่น กรมการปกครอง เพื่อวิเคราะห์ว่าพัฒนาระบบโดยใช้กระบวนการออกแบบร่วมอย่างไร มีผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มใดเข้าร่วม ใช้เครื่องมือและวิธีการใด และเผชิญความท้าทายอะไร

4. การศึกษารูปแบบและกลไกความร่วมมือข้ามภาคส่วนในการขับเคลื่อนรัฐบาลเปิด

จากข้อค้นพบว่าการสร้างพันธมิตรข้ามภาคส่วนเป็นปฏิบัติการที่ดี แต่ยังไม่ได้วิเคราะห์ว่าควรมีรูปแบบและกลไกอย่างไร ควรศึกษากับหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา องค์กรภาคประชาสังคม และภาคเอกชนที่มีความร่วมมือกัน เช่น กรมการปกครอง เทศบาลนครเชียงใหม่ เพื่อวิเคราะห์ว่าความร่วมมือเกิดขึ้นได้อย่างไร มีกลไกการทำงานร่วมกันอย่างไร แต่ละฝ่ายมีบทบาทและได้ประโยชน์อะไร

5. การศึกษาเปรียบเทียบข้ามประเทศในภูมิภาคอาเซียนเกี่ยวกับกลไกและปฏิบัติการที่ดี

จากข้อจำกัดว่าการศึกษาเน้นดำเนินการในบริบทของประเทศไทยเท่านั้น ควรศึกษาเปรียบเทียบกับหน่วยงานภาครัฐในประเทศอาเซียน โดยเปรียบเทียบประเทศไทยกับสิงคโปร์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เพื่อระบุว่ากลไกและปฏิบัติการที่ดีสามารถประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นอย่างไร ควรปรับเปลี่ยนอย่างไร

6. การศึกษาผลกระทบระยะยาวของการเป็นรัฐบาลเปิดต่อการพัฒนาประชาธิปไตยและความเชื่อมั่นของประชาชน

จากข้อจำกัดว่าการศึกษาเน้นการศึกษา ณ จุดเวลาหนึ่ง ควรศึกษาผลกระทบระยะยาวกับประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียในหน่วยงานที่ดำเนินการเป็นรัฐบาลเปิดมานาน เพื่อประเมินว่าส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากงานวิจัย

1. กรอบแนวคิดแบบบูรณาการสำหรับการศึกษารัฐบาลเปิดในยุคดิจิทัล

การวิจัยได้พัฒนากรอบแนวคิดใหม่ที่บูรณาการทฤษฎีสถาบันนิยมใหม่ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงองค์กร และทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ กรอบแนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของการเป็นรัฐบาลเปิดไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยเดียว แต่เกิดจากการบูรณาการของปัจจัยในหลายมิติ ได้แก่ มิติสถาบัน (Institutional Dimension) ที่ประกอบด้วยนโยบาย กฎหมาย และโครงสร้างองค์กร

มิติเทคโนโลยี (Technological Dimension) ที่ครอบคลุมโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ระบบสารสนเทศ และแพลตฟอร์มการมีส่วนร่วม มิติทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Dimension) ที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ทักษะ และทัศนคติของบุคลากร และมิติวัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture Dimension) ที่สะท้อนค่านิยม บรรทัดฐาน และแนวปฏิบัติที่ฝังลึกในองค์กร กรอบแนวคิดนี้มีประโยชน์ในการอธิบายความซับซ้อนของ กระบวนการปฏิรูประบบราชการและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาบริบทอื่น ๆ ได้

2. แนวคิด "รัฐบาลเปิดแบบปรับตัว" (Adaptive Open Government)

การศึกษาได้นำเสนอแนวคิดใหม่เรื่อง "รัฐบาลเปิดแบบปรับตัว" ที่เน้นความสำคัญของการ ปรับแต่งแนวทางการเป็นรัฐบาลเปิดให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น แนวคิดนี้ท้าทายมุมมองแบบ "สากล นิยม" (Universalism) ที่มักพบในวรรณกรรมรัฐบาลเปิดซึ่งมักถือว่าแบบอย่างจากประเทศพัฒนาแล้ว สามารถนำมาใช้ได้โดยตรงในทุกบริบท ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จของการเป็นรัฐบาลเปิดใน ประเทศกำลังพัฒนาต้องคำนึงถึงปัจจัยเฉพาะของแต่ละบริบท เช่น วัฒนธรรมการเมืองการปกครอง ลักษณะ ของระบบราชการ ระดับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล และความพร้อมของประชาชน การปรับตัวนี้ ไม่ได้หมายถึงการลดทอนมาตรฐาน แต่เป็นการหาแนวทางที่เหมาะสมในการบรรลุเป้าหมายเดียวกันภายใต้ เงื่อนไขที่แตกต่างกัน

3. บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในฐานะ "เครื่องมืออำนวยความสะดวก" มากกว่า "ตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลง"

การวิจัยได้ชี้แจงบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างชัดเจนว่า เทคโนโลยีเป็น "เครื่องมืออำนวยความสะดวก" (Enabling Tool) มากกว่าการเป็น "ตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลง" (Determinant) ผลการศึกษา สนับสนุนทฤษฎีการสร้างสรรคทางสังคมของเทคโนโลยี (Social Construction of Technology) โดยแสดง ให้เห็นว่า ผลกระทบของเทคโนโลยีขึ้นอยู่กับวิธีการที่องค์กรนำมาใช้และบริบทที่เทคโนโลยีถูกนำไปใช้ การมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะสร้างความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมที่แท้จริง หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงในมิติอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรและความพร้อม ของบุคลากร ข้อค้นพบนี้มีนัยสำคัญต่อนโยบายการพัฒนารัฐบาลดิจิทัลที่ไม่ควรเน้นแต่เพียงการลงทุนด้าน เทคโนโลยีเท่านั้น

4. พลวัตของความต้านทานการเปลี่ยนแปลงในบริบทวัฒนธรรมไทย

การศึกษาได้เปิดเผยลักษณะเฉพาะของความต้านทานการเปลี่ยนแปลงในระบบราชการไทยที่มี รากฐานมาจาก "สถาบันความคิด" (Institutions of Thought) ที่ฝังลึกในวัฒนธรรมองค์กร ความต้านทานนี้ ไม่ได้เป็นเพียงการต่อต้านอย่างเปิดเผย แต่มักปรากฏในรูปแบบของ "การปฏิบัติตามอย่างเป็นพิธีรีตอง" (Ceremonial Compliance) ที่องค์กรทำตามนโยบายในเชิงสัญลักษณ์โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก่นแท้ของ การทำงาน การค้นพบนี้ขยายความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีความต้านทานการเปลี่ยนแปลงในบริบทเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ที่มีลักษณะแตกต่างจากบริบทตะวันตกที่ทฤษฎีส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาขึ้นมา

5. ความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยขับเคลื่อนและอุปสรรคในลักษณะแบบพลวัต

การวิจัยได้แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยขับเคลื่อนและอุปสรรคของการเป็นรัฐบาลเปิดไม่ได้เป็นสิ่งที่แยกจากกัน แต่มีความเชื่อมโยงและมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างพลวัต ตัวอย่างเช่น นโยบายของรัฐบาลที่เป็นปัจจัยขับเคลื่อนอาจกลายเป็นอุปสรรคได้หากมีการบังคับใช้อย่างเคร่งครัดเกินไปโดยไม่คำนึงถึงความพร้อมของหน่วยงาน ในทางกลับกัน อุปสรรคเช่นความกังวลเรื่องความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลอาจกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนามาตรฐานและระบบรักษาความปลอดภัยที่ดีขึ้น ความเข้าใจนี้ช่วยให้สามารถออกแบบกลยุทธ์การจัดการเปลี่ยนแปลงที่สมดุลและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

6. แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมแบบไฮบริดในยุคดิจิทัล

การวิจัยได้นำเสนอรูปแบบใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เรียกว่า "การมีส่วนร่วมแบบไฮบริด" (Hybrid Participation) ที่ผสมผสานระหว่างช่องทางดั้งเดิม เช่น การประชุมสาธารณะ กับช่องทางดิจิทัล เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์ การศึกษาพบว่า การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทดแทนการมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิมได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากกลุ่มประชากรบางกลุ่มยังคงมีข้อจำกัดในการเข้าถึงหรือทักษะในการใช้เทคโนโลยี การผสมผสานช่องทางต่าง ๆ จึงเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการสร้างการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมและเท่าเทียม ข้อค้นพบนี้เสนอแนวทางใหม่ในการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในยุคดิจิทัลที่คำนึงถึงความหลากหลายของประชากรและบริบทสังคม

7. กลไกการเชื่อมโยงระหว่างระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ

การวิจัยได้เปิดเผยช่องว่างที่สำคัญระหว่างนโยบายในระดับมหภาคกับการปฏิบัติในระดับจุลภาค และได้เสนอกลไกในการเชื่อมโยงทั้งสองระดับ การศึกษาพบว่า อุปสรรคในการดำเนินการของนโยบายรัฐบาลเปิดมักเกิดจากการขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการแปลงนโยบายระดับสูงไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม กลไกที่สำคัญรวมถึง การมีหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ประสานงาน การจัดทำแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน การให้การสนับสนุนด้านทรัพยากรและความรู้ และการสร้างระบบติดตามประเมินผลที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละหน่วยงาน ความรู้นี้มีประโยชน์ต่อการออกแบบและดำเนินการปฏิรูประบบราชการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การวิจัยนี้ไม่เพียงแต่สร้างความรู้ใหม่ทางทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังนำเสนอความรู้เชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนานโยบายและกลยุทธ์การเป็นรัฐบาลเปิดในประเทศไทยและประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ยังเปิดทิศทางการใหม่สำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคตที่ควรเจาะลึกในประเด็นต่าง ๆ เช่น การศึกษาเปรียบเทียบข้ามประเทศ การติดตามผลกระทบระยะยาว และการพัฒนาเครื่องมือวัดความสำเร็จของการเป็นรัฐบาลเปิดที่เหมาะสมกับประเทศไทย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- บุญชื้อ เพชรไทย, กนกวรรณ ศรีมณี, ญานิสรา ยอดสิน และ โชติ บดีรัฐ. (2565). ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐแนวใหม่. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(3), 359-372.
- วรรณณกานต์ วงเวียน, ทิพย์อักษร บุญบุตร, ลัดดาวรรณ ตะวงษ์, ณัฐชา หาวงค์, วรรณิสา จันทร์สอน และ วาสนา ละครสิงห์. (2567). บทบาทของนวัตกรรมในการปฏิรูประบบราชการยุคดิจิทัล. *วารสารการบริหารการจัดการและการพัฒนาที่ยั่งยืน*, 2(3), 702-718.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2564). รายงานการศึกษาการพัฒนารัฐบาลเปิดในประเทศไทย: ความก้าวหน้าและข้อเสนอแนะ. สถาบันพระปกเกล้า.
- สมคิด พุ่มทุเรียน, & ประเวศน์ มหารัตน์สกุล(2565). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 10(5), 2298-2312.
- สาธิต ทิพย์มณี. (2566). แนวทางการบริหารงานภาครัฐในยุค 5G. *วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย*, 5(9), 37-50.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2564). รายงานสถานการณ์การพัฒนารัฐบาลเปิดของประเทศไทยประจำปี 2564. สำนักงาน ก.พ.ร.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2565). แผนปฏิบัติการรัฐบาลเปิดของประเทศไทย ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2565-2567). สำนักงาน ก.พ.ร.

ภาษาอังกฤษ

- Albano, C. S., & Reinhard, N. (2014). Open government data: Facilitating and motivating factors for coping with potential barriers in the Brazilian context. In *International Conference on Electronic Government* (pp. 181-193). Springer.
- António, N., Rita, P., & Saraiva, P. (2023). Open government data and collaboration: A systematic literature review. *Government Information Quarterly*, 40(1), 101774.
- Argyris, C. (1990). *Overcoming organizational defenses: Facilitating organizational learning*. Allyn and Bacon.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Bannister, F., & Connolly, R. (2011). The trouble with transparency: A critical review of openness in e-government. *Policy & Internet*, 3(1), 1-30.

- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Bertot, J. C., Jaeger, P. T., & Grimes, J. M. (2010). Using ICTs to create a culture of transparency: E-government and social media as openness and anti-corruption tools for societies. *Government Information Quarterly*, 27(3), 264-271.
- Bijker, W. E., & Pinch, T. J. (1987). *The social construction of technological systems: New directions in the sociology and history of technology*. MIT Press.
- Chatfield, A. T., & Reddick, C. G. (2017). A longitudinal cross-sector analysis of open data portal service capability: The case of Australian local governments. *Government Information Quarterly*, 34(2), 231-243.
- Criado, J. I., Sandoval-Almazan, R., & Gil-Garcia, J. R. (2013). Government innovation through social media. *Government Information Quarterly*, 30(4), 319-326.
- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48(2), 147-160.
- Douglas, M. (1986). *How institutions think*. Syracuse University Press.
- Harrison, T. M., Guerrero, S., Burke, G. B., Cook, M., Cresswell, A., Helbig, N., ... & Pardo, T. (2012). Open government and e-government: Democratic challenges from a public value perspective. *Information Polity*, 17(2), 83-97.
- Hennink, M. M., Kaiser, B. N., & Marconi, V. C. (2017). Code saturation versus meaning saturation: How many interviews are enough? *Qualitative Health Research*, 27(4), 591-608.
- Janssen, M., Charalabidis, Y., & Zuiderwijk, A. (2012). Benefits, adoption barriers and myths of open data and open government. *Information Systems Management*, 29(4), 258-268.
- Kotter, J. P. (1996). *Leading change*. Harvard Business Review Press.
- Kotter, J. P., & Schlesinger, L. A. (1979). Choosing strategies for change. *Harvard Business Review*, 57(2), 106-114.
- Lathrop, D., & Ruma, L. (Eds.). (2010). *Open government: Collaboration, transparency, and participation in practice*. O'Reilly Media.
- Lawrence, P. R., & Lorsch, J. W. (1967). *Organization and environment: Managing differentiation and integration*. Harvard Business School Press.
- Luna-Reyes, L. F., Bertot, J. C., & Mellouli, S. (2014). Open government, open data and digital government. *Government Information Quarterly*, 31(1), 4-5.

- March, J. G., & Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering institutions: The organizational basis of politics*. Free Press.
- Meijer, A., Curtin, D., & Hillebrandt, M. (2012). Open government: Connecting vision and voice. *International Review of Administrative Sciences*, 78(1), 10-29.
- Mergel, I., Edelmann, N., & Haug, N. (2016). Defining digital transformation: Results from expert Interviews. *Government Information Quarterly*, 36(4), 101385.
- Morozov, E. (2011). *The net delusion: The dark side of internet freedom*. PublicAffairs.
- Obama, B. (2009). Transparency and open government: Memorandum for the heads of executive departments and agencies. *Federal Register*, 74(15), 4685-4686.
- Orlikowski, W. J. (2000). Using technology and constituting structures: A practice lens for studying technology in organizations. *Organization Science*, 11(4), 404-428.
- Pettigrew, A. M. (1987). Context and action in the transformation of the firm. *Journal of Management Studies*, 24(6), 649-670.
- Pfeffer, J., & Salancik, G. R. (1978). *The external control of organizations: A resource dependence perspective*. Harper & Row.
- Pretty, J. N. (1995). Participatory learning for sustainable agriculture. *World Development*, 23(8), 1247-1263.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations (5th ed.)*. Free Press.
- Sayogo, D. S., Zhang, J., Pardo, T. A., Tayi, G. K., Hrdinová, J., Andersen, D. F., & Luna-Reyes, L. F. (2014). Going beyond open data: Challenges and motivations for smart disclosure in ethical consumption. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 9(2), 1-16.
- Scott, W. R. (2014). *Institutions and organizations: Ideas, interests, and identities (4th ed.)*. SAGE Publications.
- Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509-533.
- Tolbert, C. J., & Mossberger, K. (2006). The effects of e-government on trust and confidence in government. *Public Administration Review*, 66(3), 354-369.
- van Dijk, J. (2020). *The digital divide*. Polity Press.
- Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly*, 27(3), 425-478.

- Wirtz, B. W., Weyerer, J. C., & Rösch, M. (2016). Citizen and corporate e-government adoption: A comparative study. *Government Information Quarterly*, 35(3), 466-479.
- Yu, H., & Robinson, D. G. (2012). The new ambiguity of "open government". *UCLA Law Review Discourse*, 59, 178-208.
- Zuiderwijk, A., & Janssen, M. (2014). Open data policies, their implementation and impact: A framework for comparison. *Government Information Quarterly*, 31(1), 17-29.

คำแนะนำสำหรับการเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้จัดทำวารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ บุคลากร นิสิต นักศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเสนอผลงานทางวิชาการ ในสาขา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ และสาขาที่เกี่ยวข้อง ให้ได้มีโอกาสเสนอผลงานทางวิชาการเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชน

กองบรรณาธิการวารสารจึงขอเชิญชวนคณาจารย์ บุคลากร นิสิต นักศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องส่งบทความวิชาการ บทความงานวิจัย และบทความปริทรรศน์ (Review Article) เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ในวารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย ซึ่งเป็นวารสารราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ) มีกำหนดการตีพิมพ์ในเดือนมิถุนายน และธันวาคม ของทุกปี

ข้อกำหนดของการเขียนบทความ ดังนี้

1. ความยาวของบทความ 15-20 หน้ากระดาษ A4
2. ชนิดของอักษรที่พิมพ์ Angsana New ขนาด 16 พอยท์
3. รูปแบบการนำเสนอบทความวิชาการ

ประกอบด้วย

- ชื่อเรื่อง (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- ชื่อ-นามสกุล ผู้เขียน และตำแหน่ง สังกัด หน่วยงาน (หากเป็นนิสิตระดับหลักสูตรและสถาบันการศึกษา) (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

- บทคัดย่อภาษาไทย 10-25 บรรทัด
- บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) โดยเนื้อต้องเหมือนกับบทคัดย่อภาษาไทย
- คำสำคัญ (Keywords) (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- บทนำ
- เนื้อหา
- บทสรุป
- รายการอ้างอิง (นาม-ปี APA)

4. รูปแบบการนำเสนอบทความงานวิจัย ประกอบด้วย

- ชื่อเรื่องงานวิจัย (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- ชื่อ-นามสกุล ผู้เขียน และตำแหน่ง สังกัด หน่วยงาน (หากเป็นนิสิตระดับหลักสูตรและสถาบันการศึกษา) (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

- บทคัดย่อภาษาไทย 10 -25 บรรทัด
- บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) โดยเนื้อต้องเหมือนกับบทคัดย่อภาษาไทย
- คำสำคัญ (Keywords) (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- บทนำ
- วัตถุประสงค์การวิจัย
- กรอบแนวคิดการทำวิจัยหรือสมมติฐานการวิจัย (ถ้ามี)
- ทบทวนวรรณกรรม (แนวคิด ทฤษฎี)
- วิธีการวิจัย
- ผลการวิจัย
- อภิปรายผลและข้อเสนอแนะการวิจัย
- รายการอ้างอิง (นาม-ปี APA)

5. การอ้างอิงเนื้อหาใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association)

ตัวอย่าง การอ้างอิงในเนื้อหา

(เชาณะ ไตรมาส, 2542, หน้า 9) หรือ เชาณะ ไตรมาส (2542, หน้า 9)

(Downs, 1957, p. 60) หรือ Downs (1957, p. 60)

ตัวอย่าง รายการอ้างอิง

เชาณะ ไตรมาส. (2542). *การเลือกตั้งแบบใหม่*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา.

Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.

6. บทความที่ส่งเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อนและต้องไม่อยู่ระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฉบับอื่น

สำหรับการจัดส่งบทความเพื่อตีพิมพ์นั้น

กรุณากรอกแบบนำส่งบทความแล้วสแกนพร้อมทั้งส่งไฟล์ข้อมูลของบทความมาที่

ระบบ ThaiJo: https://www.tci-thaijo.org/index.php/polscilaw_journal

E-mail: polscilawjournal@gmail.com

***** กรณีที่บทความไม่ปฏิบัติตามขั้นตอน และรูปแบบการเขียนบทความอย่างครบถ้วน ขอสงวนสิทธิ์ในการส่งกลับไปยังผู้เขียน เพื่อความถูกต้องและเรียบร้อยต่อไป**

เบอร์โทรศัพท์ 0-3810-2369 ต่อ 105 หรือ 115, 0-3839-0243 ธารทิพย์ ภาวะวิภาต

ในกรณีที่บุคคลภายนอก ต้องชำระค่าลงวารสารการเมือง การบริหาร และ กฎหมาย จำนวน 2,500 บาท โดยชำระได้ที่คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา หรือชำระผ่านทางธนาคารกรุงไทย ชื่อบัญชีมหาวิทยาลัยบูรพา เลขที่บัญชี 386-1-00442-9 สาขาแหลมทองบางแสน และส่งหลักฐานการชำระเงินมาที่ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา เลขที่ 169 ถ.ลงหาดบางแสน ต.แสนสุข อ. เมือง ชลบุรี 20131 หรือ Fax 038-393475 ต่อ 102 หรือ Scan แล้วส่ง E-mail: polscilawjournal@gmail.com

กองบรรณาธิการจะพิจารณาเสนอผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความและแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้เขียนบทความวิชาการ/ บทความวิจัยทราบ สำหรับบทความที่ผ่านการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้วจะได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสารเพื่อเผยแพร่ต่อไป

อนึ่ง บทความทุกเรื่องที่ตีพิมพ์ในวารสารฯ จะได้รับการอ่านและการประเมินโดย ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ กองบรรณาธิการของสงวนสิทธิ์ในการบรรณาธิการ และ ลำดับการตีพิมพ์ก่อน – หลัง ทั้งนี้ถ้อยคำ ข้อเขียน ข้อคิดเห็นและข้อสรุปในบทความย่อและบทความทุกเรื่อง ถือเป็นผลงานวิชาการของผู้เขียน โดยกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

The Guidelines for Articles Submitting to be Considered for Publication in Journal of Politics, Administration and Law

Faculty of Political Science and Law, Burapha University offers Journal of Politics, Administration and Law with the objectives of promoting and supporting lecturers, personnel students and interested persons to have the opportunity to present and disseminate their academic work in political science, public administration and related fields.

The editorial board welcome lecturers, personnel and interested persons to send academic articles, research articles and review articles for print publication in Journal of Politics, Administration and Law. The journal publishes every 6 months (2 issues per year). The scheduled print publication months are June and December. The requirements are at follows;

1. The length of an article: 15 - 20 pages of A4 paper
2. The type of the printed characters: 16-point Angsana New font 16
3. The format for submitting academic articles consists of
 - Title (Thai and English) – Abstract (Thai and English)
 - Full Name, position and organization
 - Thai and English Abstract must have the same content.
 - The content of the Thai Abstract must be in accordance with the English one. The text length of Thai and English abstract altogether must not exceed 10 - 25 lines.
 - Keywords
 - Introduction
 - Main text
 - Conclusion
 - Reference
4. The format for writing research article/ The research article format consists of
 - Research Title (Thai and English)
 - Abstract (Thai and English)
 - Thai and English Abstract must have the same content.
 - Full Name, position and organization
 - The content of Thai Abstract must be in accordance with the English one.

The text length of Thai and English abstract altogether must not exceed 10 - 25 lines.

- Keywords
- Introduction
- Research Objective
- Conceptual Framework/ Research Hypothesis
- Review of Related Literatures
- Research Method
- Research Result
- Discussion and Research Suggestion
- Reference

5. A footnote citation format for text references is used as shown (APA style)

Example Citing References in Text

(Downs, 2012, p. 60) or Downs (2012, p. 60)

(Fawcett and Andrew, 1999, pp. 101-110) or Fawcett and Andrew (1999, pp. 101-110)

Example References

Ritchie, B. W. (2003). *Managing Educational Tourism*. Clevedon, UK: Channel
View Publications.

Lewin, K., Lippit, R., & White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behavior in
experimentally created social climates. *Journal of Social Psychology*,
10(2), 271-301.

BBC. (2013). *Chile's judges apologize for their actions after coup*. Retrieved
September 5, 2015, from <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-23967816>

The authors can contact the editorial board via Email polscilawjournal@gmail.com in order to
get a file about reference method for publishing in Journal of Politics, Administration and Law.
Alternatively, the authors can check the format in the journal website.

6. The articles submitted to the journal to be reviewed for publication must not have already been
published elsewhere and not currently be under consideration for publication by other journals

Regarding the article sending, please send

ThaiJo: https://www.tci-thaijo.org/index.php/polscilaw_journal

E-mail: polscilawjournal@gmail.com

The editorial board will consider choices of referees to assess articles and notify the results to the authors of the academic/research articles. Accepted articles will be published in the Journal.

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
วิสัยทัศน์ และพันธกิจ

วิสัยทัศน์

“ขุมปัญญาด้านการเมืองการปกครอง การบริหาร และกฎหมายแห่งภาคตะวันออก”

พันธกิจ

1. การผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ และรับผิดชอบต่อสังคมสู่การเป็นพลเมืองโลก
2. ผลิตงานวิจัยเชิงบูรณาการที่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของสังคมและท้องถิ่น
3. การบริการวิชาการที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
4. การบริหารจัดการที่มุ่งสู่การเป็นองค์กรที่มีความสุขและความมั่นคง

Vision

The intellectual powerhouse of politics, government and law of the Eastern region

Missions

1. Producing quality graduates with social responsibility, paving the way toward becoming global citizens.
2. Producing integrated research that meets the needs of society and local communities.
3. Providing academic services that can be utilized for sustainable development.
4. Managing operations aimed at becoming a happy and secure organization.

